

A
NÉPOKTATÁS TÖRTÉNETE
MAGYARORSZÁGON
1540-IG

AZ OLTVÁNYI-JUTALOMMAL KITÜNTETETT PÁLYAMŰ

IRTA

DR BÉKEFI REMIG

A MAGY. TUD. AKADEMIA LEV. TAGJA

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

1906.

Digitized by Google

Budapest, az Athenaeum i.-t. könyvnyomdája.

TARTALOM.

Előszó	Lap XXXV.
--------------	-----------

I. RÉSZ.

A népoktatás története Magyarországon 1540-ig.

I. FEJEZET.

A kereszténység és a népoktatás.

A keresztény ember célja és feladata. — A keresztény vallás hatása. — A keresztény tanok terjesztése prédikálás útján. — A szülők tanítják gyermekeiket. — A katechumenek intézménye. — Katechesis. Szent Ágoston »De catechizandis rudibus« című műve. — A plébániai iskolák. — Nagy Károly és a népoktatás. — Jámbor Lajos és a népoktatás. — Belső és külső iskola a monostoroknál és a káptalanoknál. — II. Jenő pápa és a népoktatás

3

II. FEJEZET.

Népoktatás a templomban.

Szent Adalbert, Szent Gellért és Dezső érsek prédikációja. — Kik tarthatnak szentbeszédet? — A vásár- és ünnepnap szentbeszéd tárgya, ideje és helye. — Szentbeszéd virágvasárnap, feltámadás után és temetéskor. — Szentbeszéd Kolozsvárott minden hétfőn a Szent Mihály-egyházban. — Közbeszólás prédikáció közben. — A szentbeszédek katechetikus természete és nagy száma. — A világi és szerzetes papság érdeme a prédikálás terén. — Az 1279-iki

budai, az 1460-iki szépesi, az 1450-, 1489- és 1493-iki esztergomi, az 1494-iki nyitrai és az 1515-iki veszprémi zsinat előírják, hogy a pap mire tanítsa a hiveket. — A boszorkányok és az újonnan megtértek vallási oktatása 8

III. FEJEZET.

Népoktatás a falusi iskolákban.

Világiak oktatása a szerzeteseknél és a székesegyházi (káp-talani) iskolában. — Népoktatás a falusi iskolában. — A falusi iskolák nagy száma a Barcaságban, a medgyesi székhelyen és a székelyeknél. — Falusi iskola, általában szólva, volt mindegyik plébániai székhelyen. — A falusi iskola tárgyai. — A plébános maga is tanít. — A plébános és az iskolamester viszonya. — Az iskolamester választásának módja..... 21

IV. FEJEZET.

Városi iskolázás.

A városi iskola létrejövésének oka. — A városi iskola helye és neve. — Az iskolamester választása, neve és tanultsága. — Pap és világi iskolamester. — Az iskolamester fizetése, egyéb jövedelmei és kötelezettségei. — A segédtanítók neve és fizetése. — A városi iskola tanulóinak élete; élelmezésük az iskolában és családoknál; sorsuk, működésük és jövedelmük. — Az iskolások (scholares) neve és kötelezettsége. — Tantárgyak; latin és német iskola. — A városi iskolák száma, fenntartása, működése és katolikus volta. — Zsidó iskola..... 27

V. FEJEZET.

Falusi iskolák Magyarországon 1540-ig.

Baráthely. — Baromlak. — Bázna. — Bendorf. — Berény. — Bogács. — Borbánd. — Botfalu. — Buzd. — Dada. — Detreh. — Ecel. — Egerbegy. — Eör. — Farkasfalva. — Feketehalom. — Fekete-Patak. — Földvár. — Gicze. — Gyula. — Hibbe. — Hidvég. — Homrogd. — Horán. — Hóltővény. — Kásztó. — Keresztényfalva. — Kis-Bári. —

Kis-Kapus. — Kis-Selyk. — Kovászi. — Körös. —
 Ludas. — Mizsle. — Nemsova. — Radvány. — Rozsnyó.
 — Sály. — Sibisán. — Somodi. — Szamosfalva. —
 Szász-Hermány. — Szász-Magyarós. — Szent-Imre. —
 Tarnóc. — Tárca. — Teke. — Telegd. — Tihany. —
 (Alsó-, Felső-) Várad. — Veresmart. — Vidombák. —
 Volkány. — Völcz

VI. FEJEZET.

Városi iskolák Magyarországon 1540-ig.

Bártfa. — Berethalom. — Besztercze. — Besztercebánya. —
 Bélabánya. — Brassó. — Buda. — Csötörtökhely (Szepes vm.). — Csötörtökhely (Körös vm.). — Eger. —
 Eperjes. — Erzsébetváros. — Felka. — Göncz. — Gyöngyös. — Győr. — Gyula. — Gyula-Fehérvár. — Igló. —
 Iváncz. — Kamoncz. — Kassa. — Kálmáncseh. —
 Keszölcz. — Késmárk. — Kis-Szeben. — Kolozsvár. —
 Körmöcbánya. — Krompach. — Liptó-Szent-Miklós. —
 Liszka. — Lőcse. — Marczali. — Metzenzéf. — Mező-Somlyó. —
 Modor. — Monoszló. — Nagy-Bánya. —
 Nagy-Mihály. — Nagy-Sink. — Nagyszeben. — Nagy-Szombat. —
 Ó-Buda. — Pápa. — Pápóc. — Pásztó. —
 Pest. — Pécs. — Pozsony. — Prázmár. — Régen. —
 Sáros. — Sárospatak. — Selmeczbánya. — Siklós. —
 Somorja. — Sopron. — Sóvár. — Szaplontza. — Szántó. —
 Szász-Sebes. — Szászváros. — Szeged. — Szelindek. —
 Szepes. — Szepesváralja. — Szepsi. — Székelyvásárhely. —
 Székes-Fehérvár. — Szikszó. — Szomolnok. — Tály. —
 Torda. — Trencsén. — Újsziget. — Újváros. — Ungvár. —
 Vág-Besztercze. — Várad. — Veszprém. —
 Visegrád. — Zágráb. — Zólyom.....

VII. FEJEZET.

Udvari és magánoktatás.

A) Udvari oktatás.

Szent István, Szent Imre és László herceg nevelője ; III. Béla leányának dajkája ; Imre, II. Endre és IV. Béla király és Kálmán herceg nevelője ; Endre herceg dajkája ; Kinga királyi hercegnő nevelője és gondviselője ;

IV. László királynak és Mária szicíliai királynénak a dajkája ; IV. László király oktatója ; Posthumus István gyámjai. — A király negyedszülött fiának a gondviselője az egri püspök. — Nagy Lajos király és Endre herceg. V. László, Hunyadi László és Mátyás. Corvin János. II. Lajos király, Miksa és Ferdinánd kir. hercegek nevelője. — Nevelés a király, a királyné és a főpapok udvarában 176

B) Magánoktatás.

Mátyás klerikus a pápai követ unokaöcscseit tanítja. — Szécsényi Mihály pozsonyi prépost és János választott veszprémi püspök nevelője. — Bártfai György nevelő Perényi Miklósnál. — Kállay Lőkös János nevelőjének helyzete. — Bakócz Tamás egri püspök testvérének és unokaöcscseinek nevelője. — György instructora Bosányi György fia Lőrincznek. — Széchy István és Székely Mihály tanítója. — Frangepán Kristófné fiának nevelője. — Szerémi György Pöstyéni Gergely fia Ferenczet tanítja. — A Révai-fiúk nevelői 191

VIII. FEJEZET.

Nőnevelés.

A hazai és külföldi nőnevelés az apácza-kolostorokban. — Az »Oblata« intézmény. — Margit királyleány és több társa is oblata. — Az apáczákat tanítják olvasásra, mert zsolozsmáznak és evésnél olvasnak. — Latinul is tanulnak. — Margitot Katerina soror tanította a deák nyelvre. — Margit iskolatársai. — Margitot Olympiades asszony is tanítja. — Iskola Veszprémbe és a Nyulak-szigetén. — Van apácza, a ki írni és olvasni nem tud. — A klarissza-apáczákat taníttatása. — A ferenczesek 1533-ban megtiltják az apáczáknak, hogy bárkit is írni és olvasni tanítsanak. — Az apáczákat részére szentbeszédet tartanak, magyarázzák nekik a szentírást és a szentek életét. — Énektanítás az apáczáknál. — Kézimunka az apácza-kolostorban és Margitnál. — A nevelés előkelősége az apáczáknál. 198

IX. FEJEZET.

A népoktatás fejlődése és a korviszonyok.

Lap

- A királyság és a kereszténység feladata. — A templomi oktatás. — A falusi iskolák. — A XIII. század és a városok. — A városi iskolákkal az oktatásügy köre tágul. — A városok emelkedése. — A városi iskolák érdemei a művelődés terén. — A városi iskola mint előkészítő az egyetemre. — Falusi iskola minden plébániai székhelyen a XIV. és XV. században. — Az iskolások kiváltsága és védelme. — A humanizmus mint világnézet. — Hatása a papság vallási érzületére. — Humanista szellemű papság a reformáció idején. — Kedvező viszonyok Magyarországon a reformáció befogadására. — A falusi és városi iskola nem a reformáció találmanya. — Luther Márton felkarolja a népoktatást. — Melanchthon »Visitationsbüchlein«-ja az első protestáns tanügyi rendszer. — Az olvasás megtanítására a protestánsok különös gondot fordítanak. — A katolicizmus és protestantizmus mérkőzésének eredménye: a népoktatás fejlődése az egész vonalon 205

II. RÉSZ.

Oklevéltár.

- I. XII. és XIII. század érintkezésekor. — Virágvasárnap a pap az evangéliumról szentbeszédet tart a néphez.... 215
- II. XII. és XIII. század érintkezésekor. — A feltámadás szertartásának végén a pap a néphez szentbeszédet tart 215
- III. 1238. — H. mester Pesten iskolamester..... 215
- IV. 1251. — IV. Béla zsidótörvényének rendelkezése a zsidóiskolákról. 215
- V. 1276. júl. 23-ika előtt. — Boncz fia Benedek Ó-Budán, Felhévizen járt iskolába 216
- VI. 1276. júl. 23.—okt. 30. — A Margit királyleány szentté avatása ügyében fogatosított tanukihallgatás jegyzőkönyvének oktatásügyi vonatkozásai 216
- VII. Pozsony. 1302. márcz. 9. — Pozsony város és a káptalan a közöttük létrejött egyezségben az iskolamester éllemzését és kötelességét is megállapítják 216

	Lap
VIII. 1324—1355. — M. iskolamester az ő egykori *tanítványát, Péter iskolamestert meghívja lakodalmára....	216
IX. 1324—1355. — Péter iskolamester értesíti M. iskolamestert, hogy a lakodalmára nem mehet el, de maga helyett a testvérét, Miklóst elküldi	217
X. 1324—1355. — M. iskolamester N. és P. igriczeket, a kik az ő lakodalmán különösen sok tapsot arattak, Magyar Pál gimesi várnagynak ajánlja	217
XI. 1330. ápr. 17. — Kenesicsi Gyula fia és János nádor fia Miklós, a királyi herczegek nevelői, Záh Feliczián merényletekor fejükön súlyosan megsebesültek.....	217
XII. 1334. — Az adóösszeírásban a kásztói és berényi (Hunyad vm.) iskolás házáról is szó esik.....	218
XIII. Eger. 1335. nov. 26. — A nagy-mihályi iskoláról szó esik	218
XIV. 1338. febr. 5. — Somogyi János fia, Miklós ifjú pozsonyi tanuló	218
XV. Visegrád. 1338. ápr. 5. — Lőrincz, Miklósnak, Lajos királyi herczeg nevelőjének szolgálattevője képviseli a királyi herczeget azon perben, melyet ez a veszprémi káptalannal Ábrahám birtok miatt folytatott	219
XVI. Pozsony. 1341. febr. 19. — Mihály pozsonyi prépost Miklós (székes)-fehérvári kanonokot, az ő nevelőjét, pozsonyi kanonokká nevezi ki	219
XVII. Damas. 1342. máj. 26. — Vilmos pannonhalmi szentmártoni apát Róbert Károly király előtt tiltakozik az erőszakos úton Neszmélybe áthelyezett fizetői vám ügyében, a mely miatt Vitus nyitrai püspök és Miklós mester, Nagy Lajos királynak nevelője egymással pereskednek.	219
XVIII. Buda. 1344. okt. 10. — Kis-Tapolcsányi Gyula fia Miklós mester Endre királyi herczegnek, jeruzsálemi és szicíliai királynak nevelője	220
XIX. Buda. 1344. okt. 15. — Miklós mester, Lajos királynak egykori nevelője, kápolna-ispán és királyi titkos kancellár	220
XX. Visegrád. 1345. máj. 3. — Miklós, választott kalocsai érsek, a ki egykor Nagy Lajos királyt nevelte, jelenti, hogy Nádasi Moch fia Benedek s az ő fiai — Benedek, Moch és Űz — egyrésről, másrésről meg Dalmadi Tamás fia István, János és Gergely a dalmadi birtokrészre nézve békésen kiegyeztek.	221
XXI. Visegrád. 1346. ápr. 15. — Nagy Lajos király a budafelhévízi keresztesek konventjének meghagyja, hogy a Miklós pécsi püspök és egykori nevelője részére adományozott Poroszló birtok határait járja meg.....	223

- XXII. Várad. 1347. nov. 2. — Péter és Jakab Várad város hatósága nevében felszólítják Kállai Simon fia Imrét és Pétert, hogy fizessék ki azt az összeget, a melylyel Bölcsi Czudar Dénes fia Sándor váradi tanuló korában adós maradt a háziasszonyának 223
- XXIII. Buda. 1349. — Nagy Lajos király, Garay János választott veszprémi püspök és királyi kancellár kérésére, Szent-Demeter birtokot a püspök-kancellár egykori tanítójának, János főesperesnek adományozza 223
- XXIV. Gyula-Fehérvár. 1352. jan. 13. — A gyulafehérvári káptalan, János szászsebesi iskolamester kérésére, Fucco ispán részére átír egy nyílt levelet 224
- XXV. Zágráb. 1360. ápr. 14. — Azon perben, mely Kozma fia Jakab és a zágrábi iskolamester között folyt, ezen utóbbi magatartására nézve határoznak..... 224
- XXVI. Zágráb. 1362. aug. 12., aug. 28. és nov. 5. — Mike és a zágrábi iskolamester egymással perben áll 225
- XXVII. Pozsony. 1365. ápr. 4. — A pozsonyi káptalan hálából Jakab ispán és pozsonyi bíró iránt, a ki az iskola épületét újjáépíttette, elrendeli, hogy az iskolamester a tanulókkal naponként énekelje el Jakab és gyermekei lelki üdveért a Salve Reginát. 225
- XXVIII. Pannonhalma. 1367. ápr. 22. — A Bold. Szűzről nevezett pápóczi Ágostonos kolostort a Magyar Pálnétól kapott birtokba és pápóczi vásári vámba beiktatják, leszámítva azt a negyven denárt, melyet a pápóczi prior a vásári vámból hetenkint köteles a Krisztus Szent-testéről nevezett pápóczi egyház iskolamesterének kifizetni 226
- XXIX. Győr. 1371. júl. 24. — A győri káptalan tanuskodik, hogy a Nádasd nemzetségből való Gelsei András fia Lászlónak leánya, Margit, a ki Magyar Pál özvegye volt, a Krisztus szent testéről és a Szent Üdvözítőről címzett préposti egyház iskolamestere részére a pápóczi szombati vámból hetenkint negyven denárt hagyott..... 227
- XXX. Selmeczbánya. 1375. körül. — Pál selmeczbányai iskolás tolvaj. 227
- XXXI. Visegrád. 1378. május 30. — Váradi Péter fia Benedek és László egy tanulót agyonverték, midőn ez Kálnáról Váradra tartott, hogy a plébánoshoz menjen tanításra 228
- XXXII. 1379—1380. — A hodosi polgárok kérik Himfy Benedek volt bolgár bánt és tényleges pozsonyi ispánt, hogy a Bold. Szűzről nevezett templomukba ne erőszakolja Péter káplánt plébánosnak ; hanem nyugodjék

	Lap
bele abba, hogy ők Vincze mezősomlyai iskolamestert hívták meg és már be is igtatták plébánosuknak	228
XXXIII. 1380. decz. 6. — Miklós hídirnok korábban pozsonyi iskolamester volt	229
XXXIV. Szepes. 1383—1392. — Pál a szepesi prépost vicarius és éneklő-kanonok jelenti, hogy János késmárki plébános és Késmárk városa a »vigilialis« és a misepénz elosztására nézve békésen kiegyeztek, úgy, hogy az iskolamesternek mindegyikből jut.	230
XXXV. Nagybánya, 1387. júl. 18. — Péter nagybányai plébános vallomása szerint, Nagybánya város bírāja és esküdtei kötelességükül ismerik, hogy olyan iskolamestert tartanak, a ki alkalmas a gyermekek oktatására	231
XXXVI. Brassó. 1388. júl. 26. — Tivadar, a brassói iskolások volt succentora, majd nagybányai iskolamester, tanuk útján — a kik között Vinczét, az egykori beszterczei iskolamestert is látjuk — tisztázza magát az ellene felhozott vádak alól.	231
XXXVII. Beszterczebánya. 1393—1399. — Oktatásügyi adat Beszterczebánya város számadáskönyveiben.....	232
XXXVIII. Kassa. 1394. — A kassai iskola rectora Goltsloer Miklós részére tizenkét garas hiával hat forintot fizet..	232
XXXIX. 1394. máj. 26. — Elek szelindeki iskolamester és közjegyző egy plébános-választás ügyében mint tanú vallomást tesz.	232
XL. Kassa. 1396. — János, a kassai iskola mestere, fizet három forintot	233
XLI. Medgyes. 1397. — A medgyesi káptalan meghatározza, hogy az iskolamesternek a pénzbeli jövedelmekből mennyi esik	233
XLII. XIV. század. — Latin grammatika töredéke a XIV. századból	233
XLIII. Ungvár. XIV. század vége; nov. 13. — János ungvári iskolamester visszaköveteli azt a könyvet, melyet testvére, Lukács miséspap tizenhat denárért zálogba vetett	239
XLIV. 1400. — Paedagogiai elvek a középkori iskolázásban	240
XLV. Sopron. 1400. ápr. 21. — Weyteni Orbán, soproni pap, végrendeletében több tárgyat hagy János soproni iskolamesterre	240
XLVI. 1401. Zólyom. — Alexi Mátyás, zólyomi bíró, a bíró-választás lakomáján éneklő iskolásoknak 25 denárt fizet	240
XLVII. Besztercze. 1403. ápr. 12. — Jakab tekei iskolamester Beszterczén többekkel együtt örökölt kőházát ezer forintért cladja Creczemer Péternek.....	240

XLVIII. Kolozsmonostor. 1405. decz. 6. — A Bold. Szűzről nevezett kolozsmonostori konvent Mun Miklós, kolozsvári városbíró és Gáspár kolozsvári iskolamester és jegyző kérésére átírja Zsigmond király oklevelét	241
XLIX. Gyalu. 1408. febr. 10. — Kolozsvárott a Szent Mihály-egyházban minden hétfőn tartanak a nép részére szentbeszédet	241
L. Bátha. 1409. júl. 15. — Zsigmond király, Gáspár kolozsvári iskolamester és jegyző kérésére megerősíti Nagy Lajos királynak Felek falura és az ötvenedre vonatkozó intézkedését	242
LI. Róma. 1411. okt. 15. — Cratzer György Budán járt iskolába és itt tanulta a tudományok elemeit.....	242
LII. Gyula-Fehérvár. 1414. márcz. 5. — Kolozsvár városa és a plébános között létrejött egyesség megállapítja, hogy a tanulók mikor kötelesek a templomban énekelni	242
LIII. Sály. 1414. jún. 13. — Péter kis-selyki iskolamester mint a selyki dékánság plébánosainak egyik ügyvédje szerepel a közjegyzők előtt	243
LIV. Szepes. 1417. jún. 2. — András löcsei iskolamester és Löcsei Hover István a szepesi káptalan előtt saját maguk és rokonaik nevében bevallják, hogy Chetena birtokukat Poprád közönségének 300 arany forintért eladták	243
LV. Zágráb. 1420. jan. 12. — István és a zágrábi iskolamester egymással pereskedik	243
LVI. Zágráb. 1422. szept. 7. — János zágrábi püspök Mátyás zágrábi iskolamestert többekkel együtt egyházi átok alá veti, mivel a zágrábi káptalant megtámadták	243
LVII. Zágráb. 1427. febr. 2. — Máté zágrábi polgár, deák és iskolamester, a ki Rada fia Lukácsnak a gyermeke, Zágrábban háztulajdonos	244
LVIII. Zágráb. 1428. jan. 28. — Zágráb városi iskolája Matheyko fia Gyurák mészáros háza mellett van	244
LIX. Zágráb. 1428. jan. 31. — Zágráb város iskolája kőből épült	245
LX. 1429. Földvár, Hidvég és Veresmart iskolamestereiről esik szó	245
LXI. Zágráb. 1429. jan. 28. — Lukács fia Máté zágrábi iskolamester ötvenöt aranyforintért megvásárolja Praudics Kelemen szántóföldjét	245
LXII. Zágráb. 1429. jan. 29. — Lukács fia Máté iskolamesternek és Ágotha nevű feleségének Zágrábban van egy kertjük	246

LXIII. 1430. — Halbgebachsen Henrik Nagysinken iskola-	
mester.....	246
LXIV. Zágráb. 1430. jan. 24. — Zágráb városiskolája kőből épült	247
LXV. Zágráb. 1431. febr. 2. — Zágráb városa Lukács fia Máté	
iskolamesternek és jegyzőnek, sokszoros szolgálatai fejé-	
ben, egy szőlőt ajándékoz	247
LXVI. Zágráb. 1431. decz. 7.—1432. ápr. 11. — Máté zágrábi	
iskolamestert Mátyás szabóval és Plemenschakovich	
Mártonnal szemben megidézik, de ő nem jelent meg....	248
LXVII. Kassa. 1432—1533. — A kassai városi számadás-	
könyvek iskolaügyi vonatkozásai	248
LXVIII. Zágráb. 1432. máj. 9. — Lukács fia Máté zágrábi	
iskolamester és Janchech Dénes fia Egyed mészáros	
jogot nyernek arra, hogy Janchech Dénes özvegyének,	
Annának, elhunytá után az ő ház- és szőlő-részét elad-	
hatják és az ő lelkiüdvösségére tetszésük szerint fordít-	
hatják	249
LXIX. Zágráb. 1432. decz. 5. — Máté zágrábi iskolamester	
és jegyző a Pozsegai István lova ügyében előírt esküt	
letette	249
LXX. Pozsony. 1434. — Pozsony város 1434-iki adólajstroma	
a pozsonyi zsidó iskoláról beszél	250
LXXI. Bártfa. 1434—1440. — Bártfa város számadás-	
könyveinek oktatásügyi vonatkozásai	250
LXXII. Pozsony. 1434—1550. — Pozsony város számadás-	
könyveinek oktatásügyi vonatkozásai	251
LXXIII. Zágráb. 1434. máj. 14. Zágráb város hatósága hozzá-	
járul ahhoz, hogy a Lukács leánya, Ágnes által készített	
végrendelet értelmében, ennek Zágrábban levő összes	
ingó és ingatlan javai az ő fivérére, Máté iskolamesterre	
szálljanak	253
LXXIV. Kis-Szeben. 1435. júl. 20. — Kis-Szeben város	
bírája és esküdtei a város plébánosával kötött egyesség-	
ben a város iskolamesterének jövedelmet biztosítanak ;	
a plébános pedig megígéri, hogy az iskolamestert jószán-	
tából, de nem kötelességből, a maga asztalához fogadja	
élmezésre	254
LXXV. Csukárd, 1437. — A csukárdi és terlingi bírák,	
esküdtek és a közönség azt vallják, hogy plébánosuk	
egy ellopott misekönyvet János somorjai iskolamesternek	
küldött át eladás végett.....	254
LXXVI. Zágráb. 1437. jan. 25. — Lukács fia Máté zágrábi	
iskolamester és jegyző kertjét eladja Mátyás fia Balázsnak	
18 aranyforintért	255

- LXXVII. Garam-Szent-Benedek. 1437. jún. 19. — Péter fia János trencsényi iskolamester a garam-szent-benedeki konvent előtt átiratja Zsigmond király két oklevelét, melyek a trencsényi polgárok vámmmentességét szabályozzák. 255
- LXXVIII. Prága. 1437. okt. 19. — Zsigmond király Bilkey István, királyi iskolamester (lector) részére birtokot adományoz. 259
- LXXIX. 1438. — A szászsebesi tanítót 1438-ban a török fogságba hurcolja. 259
- LXXX. Pozsony. 1438. — Ventur Gáspár pozsonyi zsidóbíró Mertlein fia Salamont, midőn ez vallási oktatás czéljából a plébánoshoz ment, elfogatta, mert régi adósságait nem akarta megfizetni. 260
- LXXXI. Kolozsvár. 1438. ápr. 19. — György erdélyi püspök meghagyja, hogy a beszercei és királyi esperességekben ne tűrjenek meg olyan iskolamestert vagy harangozót, a kit a nép a plébános beleegyezése nélkül tesz meg. 260
- LXXXII. Zágráb. 1438. máj. 9. — Ilona fia Orbánnak harmadmagával meg kellett esküdnie, hogy Ladomerich Miklós fia Jakab zágrábi tanuló lopásáról nincs tudomása. 260
- LXXXIII. Gyulafehérvár. 1439. jan. 23. — György erdélyi püspök a beszercei és királyi espereseknek és plébánosoknak meghagyja, hogy az iskolamesterek és az egyház szolgálatában állók jövedelmének megcsönkítését és azoknak a plébános beleegyezése nélkül történő alkalmazását ne engedjék meg. 261
- LXXXIV. 1439. jún. 19. Bregai Miklóst, a szepesi prépostsági kerület iskoláinak rectorát, Stock János szepesi prépost lopás miatt letartóztatja. 261
- LXXXV. Eperjes. 1440—1532. — Oktatásügyi vonatkozások Eperjes város számadáskönyveiben. 261
- LXXXVI. Bahonin. 1443. máj. 31. — Berzeviczi Detre hevesi főispán utasítja Töttös Lászlót, hogy Rojcsai Márton fia Bereczk ivánczi (Körös vm.) iskolamesternek, Rojcsán levő háza után, az adót engedje el. 267
- LXXXVII. 1444. — A barcasági esperesi statutum megparancsolja, hogy a harangozó vagy az iskolamester a plébános akarata ellenére ne vállaljon szolgálatot. 267
- LXXXVIII. Zágráb. 1444. jan. 31. — Lőrincz, Zágráb iskolamestere, egy ház- és telekrészt vesz. 267
- LXXXIX. Kolozsmonostor. 1444. júl. 3. — Albert cgeresi plébános a hiveivel, Antal kolozsmonostori apát előtt, egyességet köt, a melyben a hivek megígérik, hogy

- papjuknak a búzát és a zabot nem az egeresi, hanem a negyedrészzel nagyobb kolozsvári köböllel mérik be; a plébános meg köteles káplánt és iskolásokat tartani, a kik vásár- és nagyobb ünnepnapokon mise alatt énekelnek s vecsernyénél és halotti szertartásoknál meg vele közreműködnek 268
- XC. Zágráb. 1445. jan. 8. — Pál fia Gergely és György a zágrábi iskolában tanulnak..... 270
- XCI. 1446. jan. 23. — Graudentzi Arnold fia János nagyszebeni iskolarector egy oklevél átírásánál mint tanu szerepel 270
- XCII. Zágráb. 1446. szept. 2. — Fábián zágrábi varga, György zágrábi tanulóval szemben, a perben nem jelenik meg 271
- XCIII. Róma. 1447. jún. 17. — Erzsébet, Bertalan gyöngyösi kántor özvegye, 1447. jún. 17-én a Szent-Lélek társulat tagjai közé áll be és három aranyot s egy garast fizet tagdíjzul 271
- XCIV. Pozsony. 1448—1529. A pozsonyi Szent Mihály- és Szent Lőrincz-egyház iskolájának emléke 271
- XCV. Bártfa. 1449—1455. Bártfa város kiadásai a Szent Egyed-templomra és az iskolára 272
- XCVI. Nagy-Szeben. 1449. aug. 29. — Nagy-Szeben város hatósága a nagyszebeni városi plébánia egyházának temetőjében levő házát, melynek keletről János festő, nyugatról meg a város iskolája a szomszédja, a nagyszebeni káptalan dékánjának és plébánosainak kétszáz magyar arany forintért eladja 272
- XCVII. Nagy-Szeben. XV. század első fele. — A nagyszebeni iskola kijavíttatásának költsége 273
- XCVIII. Zágráb. XV. század első fele. — Brodar Tamás zágrábi házát, melynek szomszédja Máté iskolamester és Merkanthich Máté volt, negyedrészen Gergely fia Györgyre hagyja, hogy azt a végrendelkező lelkiüdvösségére fordítsa 273
- XCIX. XV. század közepe. — Hunyadi Mátyás Kolozsvárott kezdett iskolába járni..... 274
- C. Bártfa. 1450. körül. — Bártfa város hatósága azon alkalmából fölkeresi levelével Stock János szepesi prépostot, midőn Ross János a kanonokságról Márton szepesváraljai iskolamester részére leköszönt..... 274
- CI. Késmárk. 1451—1544. — Késmárk város számadáskönyveinek oktatásügyi vonatkozásai 274
- CII. Győr. 1451. aug. 5. — Rumi László és Miklós győri tanulók kérik apjukat, Rumi Jánost, hogy küldjön

- nekik köpönyeget, költséget és, mivel a tejet szeretik,
egy tehenet 289
- CIII. 1452. jún. 23. — Pozsony városa erőszakoskodik a
pozsonyi iskolamesterrel és tanulókkal 290
- CIV. Detreh. 1453. ápr. 12. — Farnasi Veres Dénes vég-
rendeletében a detrehi iskolamester részére egy három-
éves csikót hagy 290
- CV. Szepes. 1454. ápr. 27. — A szepesi káptalan jelenti, hogy
András eperjesi plébános, mint ilyen, a saját bevallása
szerint köteles egyebek között az iskolamestert saját
asztalánál élelmezni; a nagyon szegény halottakat meg
a hetes káplán egy tanulóval meglátogatja, szentelt
vízzel meghinti és a temetőbe elkíséri..... 290
- CVI. Zágráb. 1454. aug. 30. — Miklós mester orvos és felesége,
Ilona, szolgálatukban tanulót tartanak s erről küld,
hogy hiteles tanubizonyiságul nem tekinthető. 292
- CVII. Dada. 1451. nov. 10. — Orbán dadai iskolamester mint
tanu szerepel azon egyességnél, melyet Szakolyi Miklós
és Barnabás tarczali plébános egymással Benedek dadai
plébános előtt kötöttek 293
- CVIII. Selmeczbánya. 1455. jan. 6. — A porosz származású
Gáspár selmeczbányai iskolamester többekkel egyetem-
ben tanuskodik róla, hogy Dilius, más néven Fejérbánya
(Feyerbania) kápolnája a selmeczi plébániához tartozik 293
- CIX. 1456—1457. Brue Derthar György Szomolnok jegyzője
és iskolamestere Guido de Columpna »Historia Trajana«-
ját lemásolta 293
- CX. Pécs. 1456—1458. Huendler Vid, II. Miklós pécsi püspök
suffraganeusa és vicarius Antalt, egy brassói timárnak
a fiát, melegen ajánlja pártolásra és őt alkalmasnak
ítéli a prázsmári iskola vezetésére..... 294
- CXI. Telegd. 1456. máj. 15. — Telegdi Lőrincz többek között
arról értesíti Kapisztrán Jánost, hogy van egy iskola-
mester, a ki egészen kopasz és örömet lenne misés-
pappá 294
- CXII. 1457. febr. 9. — A nagyszebeni plébános és a város
közötti perben a főlebbezést, mint tanuk, Nagysinki
István nagyszebeni iskolamester és János késes fia
Antal, nagyszebeni segédtanító, írják alá 294
- CXIII. 1457. febr. 16. — Szebeni Tamás mester a (gyula)-
fehérvári iskola rectora tanuskodik..... 295
- CXIV. 1457. febr. 25. — A Rynesch Miklós nagyszebeni
plébános és Nagy-Szeben város hatósága között létre-
jött egyesség átírásánál mint tanu szerepel Nagysinki

István, a volt nagyszebeni iskolamester és tényleges százhalmi plébános	295
CXV. 1458. — Az országgyűlés meghagyja, hogy a tanulóktól (scholares) vámot és tizedet ne szedjenek	295
CXVI. Jolsva. 1458. márcz. 12. — Simon Szepsi iskola- mestere	296
CXVII. Bártfa. 1459—1523. — Bártfa város számadás- könyveinek oktatásügyi vonatkozásai	296
CXVIII. Zágráb. 1459. ápr. 20. — Illés harangozó a György zágrábi iskolamester elleni perben másodszori idézésre sem jelent meg	303
CXIX. (Kis)-Szeben. 1459. aug. 23. — Lőrincz baccalaureus Kis-Szeben iskolamestere	303
CXX. Lőcse. 1460. — A lőcsei zsinat elrendeli, hogy a szepes- váraljai plébános Ürnapkor a káplánokkal és iskolásokkal egyetemben körmenetileg vonuljon a szepesi társas- káptalan Szent Márton egyházába	303
CXXI. Zágráb. 1462. Mihály fia Bálint zágrábi városbíró kiadásai az iskolamesterre és az iskolára	304
CXXII. 1462. júl. 10. — Aranyasi Gellértfi János csütörtök- helyi iskolamester könyvmásoló	304
CXXIII. Selmeczbánya. 1463. — Gáspár és Márton selmecz- bányai iskolamesterek	304
CXXIV. Esztergom. 1464. febr. 2. — Tristanus bártfai plé- bános halála után, Bártfay György, Perényi Miklós mes- ternek a tanítója és nevelője magát Bártfa városának plébánosul ajánlja	305
CXXV. Esztergom. 1464. febr. 2. — Perényi Miklós kéri Bártfa város tanácsát, hogy Bártfai Györgyöt, az ő mes- terét, bártfai plébánosnak válassza meg	305
CXXVI. Brassó. 1464. febr. 23. — Rewchin Jeromos, brassói iskolamester, egy végrendeletnél tanuskodik	306
CXXVII. Drégel. 1464. szept. 5. — Széchi Dénes esztergomi érsck beleegyezik a fejbányai (Bélabánya, Dilnica) egyház önállósításába és abba, hogy a bélabányai pol- gárok a maguk költségén alkalmas iskolamestert tart- sanak	306
CXXVIII. Kőrmöczbánya. 1465—1541. — Kőrmöczbánya város számadáskönyveinek oktatásügyi vonatkozásai	307
CXXIX. Kolozsvár. 1466. nov. 2. — Szamosfalva iskola- mestere, mint tanu, jelen van, midőn a kolozsvári hivek a plébános kötelességének elhanyagolása miatt tiltakoznak	312
CLXXX. Pozsony. 1467. — Nachwinter Márton pozsonyi polgár végrendelete, melyben az iskolamesterről is megemlékezik	312

CXXXI. Zágráb. 1468. máj. 20. — István iskolamester beperli Peichych vejét, Pétert; de ez az idézésre nem jelent meg	313
CXXXII. Eperjes, 1469. — Pál iskolamester Blum János hagyatékából kap egy prêmes kabátot és tanításáért két garast	313
CXXXIII. 1469. jún. 29. — Kállay Lőkös János nevelője előadja, hogy miként nevelte a rábizott ifjút s nem tudja megérteni, miért akarnak túladni rajta.....	314
CXXXIV. Gyula-Fehérvár. 1469. decz. 20. — Szamosfalvi Ferencz tordai iskolamester a gyulafehérvári káptalan előtt tiltakozik Iklódi Márton erőszakos eljárásával szemben	314
CXXXV. Nagy-Szeben. 1471. — A nagyszebeni iskola fek- vésének megjelelése	314
CXXXVI. Zágráb. 1471. máj. 10. — Az iskolamester peres- kedik Naspichych Mihály szücsessel; de ez a perben nem jelenik meg	315
CXXXVII. Kassa. 1472. — Kusch Bálint házának felső fele János liszkai iskolamesteré lett.....	315
CXXXVIII. Zágráb. 1472. jan. 24. — Gayzky Illés felcsége az iskolás fiának megverése miatt kezdett pert megnyeri; Pétert pedig elmarasztalják	315
CXXXIX. Zólyom, 1473—1499. — Zólyom város számadás- könyveinek oktatásügyi vonatkozásai	316
CXL. Zágráb. 1475. jan. 13. — Petrovicz János a Miklós iskolás elleni perben esküt tesz.....	316
CXLI. Kassa. 1475. nov. 22. — Ádám nagybányai városi esküdt és felesége a kassai Szent Erzsébet-templom részére misealapítványt tesznek s a szentmisénél az iskolások közreműködését is kikötik	316
CXLII. Kassa. 1476. máj. 7. — Hutter Demeter Kassán a tótutczában Antal nevű tanulótól 170 frtért vett házat	318
CXLIII. 1477. körül. — Simon baccalaureus, bártfai iskola- mester, a plébánosnak tíz forintot hagy	319
CXLIV. Alsó-Vaska. 1477. máj. 16. — Péter vaskai prépost jelenti, hogy Gábor egri püspök őt bizta meg azon perben, melyet Dobrakuchai Balázs fia János pap, a szaplonczai iskolamester indított Kovácshidi Kozár Demeter és társai ellen testi bántalmazás és hatalmaskodás miatt	319
CXLV. Krakkó. 1478 körül. — Eckel Ágoston bártfai plébános értesíti Bártfa város hatóságát, hogy iskola- mesterül Orbán baccalaureust, a beszterczebányai segéd- tanítót küldi	322

CXLVI. Nagy-Szeben. 1478—1509. — Nagy-Szeben város számadáskönyveinek oktatásügyi vonatkozásai	323
CXLVII. Zágráb. 1480. jan. 14. — Jakchewicz fia Domokos tanuló perben áll Banicz Mártonnal és Simonnal.....	325
CXLVIII. Buda. 1480. jún. 16. — Lavai Rorbeck Pongrácz budai iskolamester s a budai polgárok Budának Szűz Mária iskoláját éppen ekkor építik újjá	325
CXLIX. Igló. 1481. — Mihály iglói iskolamester többed-magával jelen van, midőn Losze Kristóf fia Szaniszló közjegyző, az iglói Szűz Mária-egyház plébániáján, a sperndorfiak záloglevclét átírja	326
CL. Krakkó. 1481. máj. 4. — Beszterczebányai Antal Bártfa város hatóságához fordul az iskolamesteri állás elnyeréseért	326
CLI. Krakkó. 1481. máj. 11. — Clethner János, Gawron János és Schindler Ulrik Antal baccalaureust melcgen ajánlják iskolamesterül Bártfa város tanácsának	328
CLII. 1482. máj. 11. — (Székes)-fehérvári Mátyás acolythus a római szentszéket kéri, hogy oldozza fel azon szabálytalanság alól, a melybe István nevű iskolatársának megsebzése következtében még mint tanuló csett.....	329
CLIII. Bártfa. 1483. márcz. 7. — Mátyás régeni iskolamester Bártfai Vállas György fia Mártonnak végrendeleti végrehajtója	329
CLIV. Pécs. 1484. febr. 7. — Bertalan volt gyulai iskolamester Gyulai Györgytől segítséget kér	330
CLV. Bártfa. 1485—1525. — A bártfai Szűz Mária testvérület számadáskönyvének oktatásügyi vonatkozásai	330
CLVI. Butka. 1485. júl. 8. — Mátyás butkai és Péter lazonyi plébánosok értesítik Bertalant, az egri püspök vicariusát, hogy azon deregnyei lakókat, a kik István eöri iskolamesternek károkat okoztak, eléje megidéztek	332
CLVII. Kálmán-Csch. 1485. aug. 5. — Sebestyén kálmáncsehi iskolamester közjegyzői oklevélben mint tanu szerepel	332
CLVIII. Kálmán-Csch. 1485. aug. 5. — A marczzalii iskolamester István miséspapnál fizetésbeli kötclezettséget teljesít	332
CLIX. 1486. márcz. 9. — Ormáni Balázs fia Miklós, ki Kesztlöcz mezővárosban (Tolnamegye) volt tanító s itt egy Bálint nevű fiút halálra vert, a szabálytalanság alóli felmentésért folyamodik.....	333
CLX. Zágráb. 1487. decz. 14. — A zágrábi iskolamester és Lukács szűcs közötti perben az első idézés megtörténik	333

- CLXI. 1489. — Lukács, egykor veszprémi iskolamester, a veszprémi egyház részére egy miscskönyvet írt, s ezt gyönyörűen díszítette 333
- CLXII. Besztercebánya. 1489—1540. — Besztercebánya város számadáskönyveinek oktatásiügyi vonatkozásai .. 334
- CLXIII. 1490. — A (székes)-fehérvári tanulók városuk védelmében hősileg halnak meg 337
- CLXIV. 1490 körül. — Hunyadi Mátyás király elrendeli a fejevári tanító fizetésének kiadását..... 338
- CLXV. 1492. — A kassai iskola szomszédságában emelkedett az a ház, melyet Bryz János Kőfaragó Andrásnak eladott. 338
- CLXVI. Szepes. 1492. febr. 8. — A szepesi káptalan jelenti, hogy Tarkői Tárczai Tamás Késmárk városánál ezer magyar aranyforintos alapítványt tett, a melynek értelmében a város tart egy oltárospapot, a ki hetenkint négy énekes és három csendes misét mond s az énekes miséknél négy tanulóknak is közre kell működnie 338
- CLXVII. Kassa. 1492. április 27. — Az a ház, melyet Bryz János Kőfaragó Sándornak 100 frtért eladott, az iskola háta mögött állott 341
- CLXVIII. Kassa. 1493. — A bíróság Kos Lőrincz kassai iskolamestert tarczali szöllejével együtt fölmenti 342
- CLXIX. Eger. 1493^a—1496. — Bakócz Tamás egri püspök számadáskönyvének oktatásiügyi vonatkozásai 342
- CLXX. 1493. febr. 23. — Barnabás mizslyei iskolamester pereskedik 344
- CLXXI. Sopron. 1493 körül. — A gyolcsosok czéhe a Szent Mihály-egyház plébánosának, a hitszónoknak és az iskolamesternek Szent György-napkor évenként egy-egy font denárt fizet azért, mert a Salve Reginát minden szombat este eléneklik 344
- CLXXII. Sopron. 1493 körül. — A soproni Szent Mihály-egyház plébánosának, hitszónokának és iskolamesterének jövedelme az úrnapi ájtatosság végzéseért a plébánia-templomban és a Szent-György kápolnában 345
- CLXXIII. Sopron. 1493. — Lederer Ruprecht és a felesége a maguk és örököseik nevében elismerik, hogy a soproni Szent Mihály-egyháznak 20 frttal tartoznak. Ennek fejében évenként két frtot fizetnek, a melyből az egyik a plébánosé, a másikon pedig a hitszónok és az iskolamester egyenlően megosztottnak 345
- CLXXIV. 1494. febr. 2.—1495. decz. 25. — II. Ulászló király számadáskönyveinek oktatásiügyi vonatkozásai.. 346

CLXXV. 1495. — Ötvös Mihály felesége, Erzsébet, Bálint gyermekre nézve egyességet köt Dobó Györggyel és Biró Demjénnel az iskolamester és a segédtanító ügyében	347
CLXXVI. Vásárhely. 1495. szept. 28. — Gernyeszegi István (székely)-vásárhelyi iskolamester mint tanu jelen van egy tiltakozásnál	348
CLXXVII. Kassa. 1496. okt. 7. — Kos Lőrincz iskolamester pereskedik	348
CLXXVIII. Kassa. 1497. — Somlyai János újvárosi iskolamester Stol Menyhértet fölmenti	348
CLXXIX. Szepes. 1497. aug. 15. — Albinus Tóbiás tanult felkai iskolamester és Szabó Ferencz, Felka közönsége nevében, tiltakoznak azon hatalmaskodással szemben, melyet Márkusfalvai Máriássy András Felka városával szemben elkövetett	348
CLXXX. 1497. decz. 23. Mihály, csütörtökhelyi iskolamester tanítványaival egyetemben megtámadta és bántalmazta Philipovich György özvegyét, midőn ez Hewyh mezővárosból hazafelé ment	349
CLXXXI. Esztergom. 1498. jún. 11. — Ferrarai Tamás Amadé, az esztergomi primás vicarius, átír egy 1487-iki oklevelet, mely a szepesváraljai plébános jogai ügyében tartott tanukihallgatást tartalmazza s ennek során két váraljai iskolamestert is említ	349
CLXXXII. Bártfa. XV. század. — Bártfa város polgárai szerződésileg kikötik, hogy a plébános az iskolamestert saját asztalánál élclmezi s őt a városi hatóság tudta és beleegyezése nélkül sem fel nem fogadhatja, sem el nem bocsáthatja	350
CLXXXIII. Nagy-Szeben. XV. század. — A nagyszebeni iskolások mise alatt énekelnek	351
CLXXXIV. Nagy-Szeben. XV. század. — Iskolai könyvek a nagyszebeni plébános és egyház könyvtárában	351
CLXXXV. Kassa. XV. század. — Oktatásügyi vonatkozások Kassa város számadáskönyveiben	351
CLXXXVI. Buda. XV. század. — György instructor felszólítja Bosányi Györgyöt, hogy a Lőrincz nevű fiának tanításáért és eltartásáért járó díjat fizesse le, mert különben a nádor útján foglaltatja le a házat	352
CLXXXVII. Nagybánya. XV. század. Decz. 6—12. — Mátyás bécsi baccalaureus folyamodik Besztercze tanácsához a rectori állás elnyeréséért	353
CLXXXVIII. Selmeczbánya 1500. — A selmeczbányai plébános és iskolamester jövedelmei	354

- CLXXXIX. 1500 körül. — Tanulók borra több ízben négy-négy denárt kapnak..... 356
- CXC. Szepes. 1501. aug. 27. — Bálint krompachi iskolamester felesége, Anna, Krompachon levő birtokrészét három arany forintért zálogba veti Wolf Andrásnál..... 356
- CXCI. Csőtörtökhely. 1502. decz. 19. — János csőtörtökhelyi plébános követet küld fizetésének föl vételére, mert a plébános, a káplánok és az iskolamester fizetésének határideje, a lucza-napi kántorbőjt már elmúlt..... 357
- CXCII. Gyula-Fehérvár. 1503. szept. 15. — Miklóserdélyipüspök a székely nemzet követei által eléje terjesztett pontok között az iskolamesterek fizetésére vonatkozót is megerősíti 357
- CXCIII. 1504. — Thyr Mihály kassai plébános Kassa város hatóságának elbeszéli élete folyását és megemlíti, hogy Kassán hat esztendeig iskolamester volt s most meg belép a karthauziak rendjébe..... 358
- CXCIV. Szent-Margit. 1504. júl. 13. — István alsó-szaplonczai iskolamester, mint tanu, jelen van, midőn a dobrakucsai vár tartozékai területén levő és Szent Annáról nevezett Pálos kolostort a birtokába bevezetik..... 358
- CXCV. Kassa. 1505. — Hatos Miklós a kassai városi tanács előtt Kristóf iskolásnak két forintot ígért, 14 napi lefizetés kötelezettségével 358
- CXCVI. Buda. 1505. decz. 12. — II. Ulászló király már másodízben meghagyja János bártfai plébánosnak, hogy az iskolamesternek és a káplánoknak saját asztalánál adjon ételmezést 359
- CXCVII. Modor. 1506. — Liendl tanácsos Pongrácz pap, városi iskolamester és jegyző részére, a városi tanács előtt egy szőlőt vall be 360
- CXCVIII. Pozsony. 1506—1508. — A pozsonyi káptalan és prépostja, Sankfalvay Miklós közötti perben a pozsonyi iskolamesterről és tanulókról is esik szó 360
- CXCIX. Vág-Besztercze. 1506. jan. 9. — Vág-Besztercze város elhatározza, hogy a levágott marha nyelvét az iskolások kapják meg alamizsnaként; ha pedig a mészáros a nyelvet nem akarná odaadni, akkor annyi húst ad helyette, a mennyit a nyelv ér 361
- CC. Gyula-Fehérvár. 1506. jún. 24. — Antal borbándi iskolamester mint tanu szerepel..... 361
- CCI. Selmeczbánya. 1507. — Hillebranth András végrendeletében egyebek között arról is intézkedik, hogy sirja fölött egy esztendeig két vagy négy fiú a »Salve«-t énekelje; s ezért a selmeczbányai iskolamester kap díjat 362

- CCII. 1507. — Cseh István végrendeletében Péter nevű fiára hagyja összes ezüst marháját azon czélból, hogy tanítassák és az iskolát abba ne hagyassák vele..... 362
- CCIII. Kassa. 1508. — Szathmáry György pécsi püspök a kassai Szent Erzsébet- és Szent Mihály-egyházakhoz kötött miscalapítványokban a mise alatt éneklő tanulókról is megemlékezik..... 362
- CCIV. Eger. 1508. — Az iskola rectora az egri püspök asztalánál eszik 363
- CCV. Pápa. 1508. aug. 9. — Kajári István pápai tanító értesíti barátját, hogy a pestis Pápan és vidékén kiűtött, a tanulók meg szanaszét mentek 364
- CCVI. 1508—1510. — Szeréni György előénekes Gyulán és Corvin János árvájának, majd meg özvegyének temetésén többed-magával énekel..... 364
- CCVII. Buda. 1509. júl. 3. — Perényi Imre nádor Pásztói Mihályt és Györgyöt összes birtokaiktól megfosztja, mert András pásztói iskolamestert agyonverették..... 364
- CCVIII. Nagyszombat. 1510. — Gergelylaki Buzlay Mózes Dombó és Ratkócz birtokot s Keresztes pusztát a Szent Miklósról nevezett nagyszombati plébániai egyháznak hagyja, azon kikötéssel, hogy a plébános a hét minden napján énekes misét köteles mondani, a mely alatt tizenkét iskolás fiú vagy hat miséspap énekel.... 365
- CCIX. 1510 és 1516. — A Barczaság lakossága, főleg iskolamesterei és iskolái 365
- CCX. Bártfa. 1511—1539. — A bártfai Szent Egyed-templom számadásainak oktatásügyi vonatkozásai 366
- CCXI. Várad. 1511. jún. 11. — Temesvári Miklós váradi kanonok a kassai városi tanács előtt elpanaszolja, hogy a kassai iskolába járó két öcsésének pénzét szállásadójuk, Paizsgyártó Péter lefoglalta ; jóllehet ez a maga illetékét tőle megkapta. Miért is jogorvoslatot kér 369
- CCXII. 1512. — Bálint baccalaureus Kassa város jegyzője lesz és verssel köszönt be : 371
- CCXIII. Zágráb. 1512. nov. 10.—decz. 20. — A zágrábi iskola építésére fordított költségek 371
- CCXIV. Bécs. 1513. — Tobriacher Ulrik budai iskolamester..... 371
- CCXV. 1513. — Megállapítják, hogy a szepesi tanulók az egyházi ténykedéseknél miként vegyenek részt s hogy az iskolamester hol kapjon élelmezést..... 372
- CCXVI. Gicze. 1513. márcz. 27. — Scholcz Miklós a giczei gymnasium tanára 373

CCXVII. 1514. — Nem javadalmas papok és az iskolában lakó tanulók fegyvert és puskát nem hordhatnak magukkal	373
CCXVIII. Igló. 1514—1547. — Igló város számadáskönyveinek oktatásügyi vonatkozásai	374
CCXIX. Temesvár. 1514. febr. 25. — Ravazdi Péter írja a kassai bírónak, hogy Erdélyi György fia, János, kassai gymnasiumi tanuló korában zöld színű tunicát viselt....	376
CCXX. Szendrő. 1514. máj. 28. — Pelsőczy Bebek János írja Kakuk Mihály kassai bírónak, hogy Imre miséspapot küldi a kassai gymnasiumba járó fiának látogatására....	377
CCXXI. Brassó. 1514. decz. 15.—1545. — A brassói városi számadáskönyvek oktatásügyi vonatkozásai	377
CCXXII. Selmeczbánya. 1515. — Selmeczbánya város egy- házi szabályzata egyebek között elrendeli, hogy a város plébánosa a hitszónokot, két káplánt és az iskolamestert köteles saját asztalánál élelmezni.....	388
CCXXIII. 1515—1529. — Egy szepesmegyei városi iskola- mester a várostól negyven denárt kap, mivel a tanulókat odaengedi az oltári szentség kísérésére, a mikor is a »Homo quidam fecit«-et éneklék	389
CCXXIV. Sopron. 1515—1560. — A soproni Szent György- egyház számadáskönyveinek oktatásügyi vonatkozásai	389
CCXXV. Kassa. 1516. — János tarczai és a szepsi iskola- mester adósságban vannak.....	390
CCXXVI. Kassa. 1516. — Lőrincz szántói iskolamester Rosen- berger Györggyel szemben, bizonyos szőlők ügyében, tizenöt forintot nyert	391
CCXXVII. Kassa. 1516. — Tanúk vallomása a kassai tanulók bántalmazása ügyében.....	391
CCXXVIII. Buda. 1516. — György brandenburgi örgróf és Bornemissza János, mint II. Lajos király gyámjai, esküvel fogadják, hogy a királyt hűségesen nevelik, neki jó tanácsot adnak és a király tanácsosainak tudta nélkül külföldre nem viszik	392
CCXXIX. 1516—1519. — Gryneus Simon a budai iskolában tanít	394
CCXXX. Pest. 1516. júl. 6. — Jakabfi János pesti plébános szerint, a pestiek Gönczi András helyébe bizonyos Ferenczet választottak meg pesti iskolamesternek; de ennek a tudományával sokan nincsenek megelégedve..	394
CCXXXI. Buda. 1516. szept. 11. — Szathmáry György pécsi püspök örömet fejezi ki, hogy Kassa város hatósága Gönczi Melczér Andrást hívta meg iskolamesternek s ezt melegen ajánlja a város figyelmébe	394

- CCXXXII. Csázma. 1516. decz. 5. — Márton monoszlói scholasticus aláírja azon utasítást, melyet a császári káptalan tagjai, mint megbízott bírák a Szűz Máriáról nevezett prépost ügyében kiadtak. 395
- CCXXXIII. Pest. 1517. febr. 25. — Jakabfi János pesti plébános írja Gönczi (Meczner) Andrásnak, hogy nagyon elszomrodottak arra a hírre, a mely szerint kassai tanítványai ellene fegyvert fogtak és megsebeztek. De szerencsére ez hamisnak bizonyult 395
- CCXXXIV. Pest. 1517. aug. 4. — Budai György, pesti polgár, Gönczi (Meczner) Andrást és nővérét azon humanus bánásmóddért és kiváló gondossággért, melyben Ferencz nevű fiukat részesítik, üdvözli s őket őszinte hálájáról biztosítja 396
- CCXXXV. Szikszó. 1517. szept. 2. — Bereczk főesperes és szikszai plébános végrendeletében az iskolamesternek két forintot hagy a zsoltárok éneklésére. 396
- CCXXXVI. Pest. 1517. decz. 9. — Jakabfi János pesti plébános és székesfehérvári kanonok ajánlja Gönczi Meczner András kassai iskolamesternek, hogy a tanítással, a melyben már megöregedett, hagyjon fel. 397
- CCXXXVII. Nagyszeben. 1517. decz. 26. — 1519. decz. 26. — Wal Tamás nagyszebeni iskolamester írja, hogy előde Ápoldi Simon mester, utóda meg Oppelni Kelemen mester volt. 397
- CCXXXVIII. 1518. máj. 25. — Mátyás gyulai plébános szerződésileg igéri, hogy ha köteles, az iskolát is kijavítja és újjáépíti. 398
- CCXXXIX. Bártfa. 1518. nov. 9. — A bártfai számadások szerint a Szent-Egyed-templomnak az iskola felől eső oszlopaikat kijavították 398
- CCXL. Sopron. 1519. — Pék Kristóf, a soproni Szent Mihály-egyház plébánosa, alapítványában az iskolamesterre nézve is intézkedik 398
- CCXLI. Homrogd. 1519. jan. 28. — Diczházi János végrendeletében a homrogd. iskolamesternek két kepe gabonát hagy zsoltárokra 399
- CCXLII. Bártfa. 1519. jan. 30. — márcz. 4. — Eck Bálint bártfai nyilvános iskolamester idejében a segédtanítók olyan kis kutyát tartottak az iskolában, a mely úgy kukorikolt, mintha kakas lett volna 399
- CCXLIII. Nagyszombat. 1519. márcz. 20. — Sándor nagyszombati plébános a várossal megegyezik, hogy iskolamestert a város tudtán kívül nem fogad föl, s viszont

- a város sem erőltet ő rá olyant, a ki engedetlen vagy
elégtelen a hivatalra 399
- CCXLIV. 1520. — Henckel János lőcsei plébános és a városi
hatóság az angol származású Coxé Lénárdot fogadja fel
iskolamesterül. Itt azonban csak $1\frac{3}{4}$ évig marad, mert
Kassára ment át iskolamesternek..... 400
- CCXLV. Nagyszeben. 1520—1541. — A nagyszebeni iskola-
mester és segédtanító fizetése 400
- CCXLVI. Kassa. 1520. máj. 29. — Gönczi Melczer András
békésen kiegyezik azon perben, mely közte és Wasser-
buch Péter kassai tanácsos között folyt..... 401
- CCXLVII. Krakkó. 1520. szept. 18. — Szebeni Szervác, a
kit bártfai iskolamesternek megválasztottak, barátját,
György bártfai altaristát kéri, hogy késedelmezését a
tanácsnál mentse ki és írja meg neki, hogy eljöjjön-e
Bártfára, mert értesülése szerint a járvány következ-
tében üres az iskola..... 402
- CCXLVIII. Krakkó. 1520. okt. 4. — Szebeni Szervác Bártfa
város hatóságának megköszöni, hogy iskolamesternek
megválasztották; elnézést kér azért, hogy a járványos
időben nem jöhet Bártfára; de a ragadós betegségek
megszüntével egész lélekkel nekilát feladatának 402
- CCXLIX. Zágráb. 1521. febr. 1. — Bodowics Tamás zágrábi
iskolamester és testvére Zágrábban levő kőházukat száz
aranyforintért eladják Mihály deáknak és Anna nevű
feleségének 404
- CCL. Kassa. 1521. márcz. 7. — Bálint, Kassa város jegyzője,
ajánlja iskolamesterül az eperjesieknek Stainhofer Sebes-
tyént, a ki jámbor és tanult ember s jól tud énekelni.... 404
- CCLI. Krakkó. 1521. márcz. 22. — Stainhofer Sebestyén
értesíti Eperjes város hatóságát, hogy iskolamesteri
állását husvét után azonnal elfoglalja..... 405
- CCLII. Lőcse. 1521. máj. 21. — A lőcsei iskolamester jelen
van özvegy Zapolyai Istvánné, Hedvig tescheni hercegnő
temetésén; s ezért egy forintot kap..... 406
- CCLIII. Buda. 1521. okt. 23. — Benedek, a budai Mária
Magdolna egyház plébánosa, a budai káptalannál be-
vallja plébániájának misealapítványait s megemlíti a
mise alatt éneklő fiúk illetékét is..... 407
- CCLIV. Kassa. 1521. okt. 28. — Ráfáel fia János pataki tanuló
zárlat alá vetette Gabriella asszony házát és javait,
melyeket ez Gresl Andrásnak hagyott..... 407
- CCLV. Kassa. 1521. nov. 27. — A kántor tiltakozik a bíróság
előtt négy forint miatt az iskolamester érdekében..... 407

CCLVI. Szászváros. 1522. — A szászvárosi iskola rectorának jutaléka	408
CCLVII. 1522. júl. — A bácsi püspökség részére beszedett egyházi tized lajstroma, Szeged város utczáinak s lakosainak névjegyzékével, közöttük néhány iskolamesterrel..	408
CCLVIII. Kassa. 1522. aug. 1. — Kassa város hatósága Orbán elzárt tanuló ügyében Eperjes város birájához és tanácsához fordul	408
CCLIX. Kassa. 1523. — Márton, a kassai Erzsébet-egyház organistája a házat, melyet az iskola mellett vett, kifizette	410
CCLX. Szepsi. 1524. febr. 7. — Szepsi mezőváros birája és hatósága Kassa város hatóságát értesítik azon bizonyosságlevélre nézve, melyet Gergely volt somodii iskolamesternek kellett volna megírnia.....	410
CCLXI. Szeben. 1524. febr. 23. — Flaschner Farkas dékán Mildt János iskolamestert maga elé idézi, mivel azt hitte róla, hogy a papokat gúnyoló iratokat készített.....	411
CCLXII. Nagy-Szeben. 1524. febr. 23.—1526. okt. 13. — Mildt János és András baccalaureus nagyszebeni iskolamesterek	411
CCLXIII. Kis-Bári. 1524. márcz. 14. — István kis-bári iskolamester tanuként szerepel	412
CCLXIV. Felső-Lendva. 1524. ápr. 2. — Széchy Tamás felesége, Ormósi Székely Magdolna, az édes anyját kéri, hogy szüléséhez jöjjön el, s értesíti, hogy testvérét, Székely Mihályt, tanító oktatja és nemsokára László, szent-gothárdi apáttal Grácba megy tanulmányai folytatására	412
CCLXV. Nagyszeben. 1525—1526. — A tanítók jutaléka a »Szent-test testvérület« részéről.....	415
CCLXVI. Buda. 1525. febr. 2. — júl. 9. — Thurzó Elck II. Lajos korabeli számadásainak oktatásügyi vonatkozásai	415
CCLXVII. Szikszó. 1526. körül. — György, szikszói iskolamester levelet ír Eck Bálint bártfai városbírónak.....	416
CCLXVIII. 1526—1540. — Zapolyai János János szerencsi apátot, a ki előbb az iskolában mint tanító működött, csanádi püspökké teszi	417
CCLXIX. 1526. máj. 27. — Buda hét iskolájának iskolamesterei a recordálásért két forintot kapnak.....	417
CCLXX. Nagyszeben. 1526. jún. — A nagyszebeni káptalan elpanaszolja Szalkay László csztergomi érseknek, hogy egy iskolamester Csukás János mester házában olyan iskolát rendezett be, a hol a mise énekeit és a nicaei	

- hitvallást németül éneklük és német misét akarnak tartani. 417
- CCLXXI. Eperjes. 1527. jan. 16. — Werner György értesíti Kassa város hatóságát, hogy a neki felajánlott iskolamesterséget nem fogadhatja el, mert az eperjesiek nem eresztik el. 418
- CCLXXII. Krakkó. 1527. márcz. 29. — Stainhofer Sebestyén, volt eperjesi iskolamester, Eperjes város hatósága előtt kifejti az okokat, a melyek alapján a városon 8½ forint követelése van 419
- CCLXXIII. Krakkó. 1527. máj. 11. — Stainhofer Sebestyén, volt eperjesi iskolamester, Eperjes város hatóságánál meg-sürgeti 8½ forint követelésének kifizetését. 421
- CCLXXIV. Krakkó. 1527. máj. 11. — Stainhofer Sebestyén azon kéressel fordul Schmid Gáspár eperjesi városi tanácsoshoz, hogy 8½ forintnyi követelésének ügyét a városi hatóságnál támogassa. 423
- CCLXXV. Selmeczbánya. 1528. — Selmeczbánya város egyházi szabályzata, mely többek között az iskolamester jövedelmeit állapítja meg 424
- CCLXXVI. Sopron. 1528—1540. — Sopron város számadás-könyveinek oktatásügyi vonatkozásai. 425
- CCLXXVII. Nagyszeben. 1528—1543. — Költségek a nagyszebeni iskolára. 426
- CCLXXVIII. Sárvár. 1528. márcz. 7. — Bélteki Drágffy Anna, előbb Kanizsay László, majd Frangepán Kristóf özvegye, fiának, Kanizsay Ferencznek magántanítójául Gruba Tamás papot kívánja 427
- CCLXXIX. Nagyszeben. 1528. júl. 7. — Tamás nagyszebeni iskolamester kibékül Jeremiással, az ő segédtanítójával 427
- CCLXXX. Szathmár. 1528. aug. 10. — Báthory András testvérének jobbágysai és emberei a papokat, tanulókat, szüzeket és özvegyeket meztelenre vetköztették. 428
- CCLXXXI. Buda. 1528. szept. 11. — Szalaházy Tamás egri püspök és kir. kancellár értesíti a kassaiakat, hogy Werner György nem mehet el hozzájuk iskolamesternek, mert a kancelláriában működik 428
- CCLXXXII. Körmöczbánya. 1528. okt. 11. — Eynseczer István Miklós beszterczebányai plébános pártfogását kéri, hogy a beszterczebányai iskolamesterséget ismét elnyerhesse, s kijelenti, hogy nem szít a lutheránus valláshoz 428
- CCLXXXIII. Bártfa. 1528. okt. 23. — Bártfa város bírāja és tanácsa értesíti Kassa város bíróját és tanácsát, hogy

három levelet küldenek részükre, a melyek kettejét egy- kori iskolamesterük, Gáspár viszi.....	428
CCLXXXIV. 1529. — Vizslási Bardóczi Mihály említi, hogy az ő iskolamestere Pásztón Mihály volt, a ki igen jó ember	429
CCLXXXV. Szentimre. 1529. — Sülley Simon szentimrei nemes. Ambrus szentimrei plébános és a szentimrei iskolamester jelenlétében, végrendelkezik s ezen utóbbi- nak zsoldárokért egy forintot hagy.....	429
CCLXXXVI. Besztercebánya. 1529. ápr. 1. — Miklós besz- tercebányai plébános a város hatóságának melegen ajánlja iskolamesterül Erasmust	431
CCLXXXVII. 1529. máj. 4. — Sókuthy Jakab leánya tiltakozik az ellen, hogy a tihanyi iskolamester az ő atyja házába beköltözzék a jogi végzés előtt.....	432
CCLXXXVIII. Krakkó. 1529. máj. 15. — Fridericus András értesíti Kassa város hatóságát, hogy iskolamesternek csak a következő negyedre jöhet el, mert krakkói tanít- ványait egyszerre nem hagyhatja el.....	432
CCLXXXIX. Kassa. 1530. márcz. 2. — Werner György írja Bártfa város hatóságának, hogy a mostani nehéz viszonyok között az iskolamesteri állást nem fogadhatja el	432
CCXC. Pápa. 1531. — A pápai ev. ref. iskola keletkezése....	434
CCXCI. 1531. — Heyden Sebald »Formulae Puerilium Collo- quiorum«-jának magyar fordítása 1531-ből.....	434
CCXCII. Nagyszombat. 1531. — A nagyszombati Szent Miklós-egyház számadáskönyvének oktatásügyi vonat- kozásai	435
CCXCIII. Pozsony. 1531. — Hochpreth János, a pozsonyi társas káptalan egyháza iskolamesterének és Ágnes nevű feleségének válópere	435
CCXCIV. Trencsén. 1531—1542. — Trencsén város szá- madáskönyvének oktatásügyi vonatkozásai	437
CCXCV. Besztercze. 1531. aug. 17. — Szeraphin fia, György, beszterczei iskolamester és helyettes jegyző özvegy Mold Péterné végrendeletét írásba foglalja	441
CCXCVI. 1532. — Ládi Demeter veszprémi olvasókanonok végrendeletének végrehajtói egyikeül Pál veszprémi iskola- mestert nevezi meg	442
CCXCVII. Eperjes. 1532. máj. 11. — Eperjes város bírāja és tanácsa értesíti Bártfa város bíróját és tanácsát, hogy a sóvári iskolamester Sós Ferencz önkénykedése miatt hagyta el helyét s hogy Kristóf kántor miféle leveleket írt	442

- CCXCVIII. 1532. decz. 15. — Kovászi (ma Kovaszincz, Arad vm.) tanulói advent vasárnapján a nagymise alatt, János király jelenlétében énekelnek..... 443
- CCXCIX. Gyula. 1533. — A Salvatorianus ferenczesek gyulai közgyűlésükön megtiltják, hogy a harmadik rendhez tartozó nővérek írni tanuljanak, vagy valamely férfit vagy nőt az írásra megtanítsanak..... 444
- CCC. Besztercze. 1533—1540. — A beszterczei iskolamester és organista fizetése..... 444
- CCCI. Pozsony. 1533. márcz. 13. — Brodarics István, szerémi püspök, kéri Nádasdy Tamást, hogy Márk (székes)-fehérvári tanítót Velikén levő atyai javaitól ne foszssa meg 445
- CCCII. Várad. 1533. jún. 28. — Honterus János Melczer András, kassai grammatikushoz írt levelében üdvözli Fridericus András iskolamestert 446
- CCCIII. Eisleben. 1534. jún. 4. — Stöckel Lénárt Bártfa város hatóságának megköszöni, hogy tanulmányai végzése közben eddig támogatta, és igéri, hogy a további segítséget is mind Bártfának, mind hazájának megszolgálja..... 446
- CCCIV. Lőcse. 1535. ápr. 7. — Kletskó János lőcsei iskolamestert lutheránus érzülete miatt elbocsátották és helyébe Henkő Sebestyén fiát fogadták föl egy évre..... 447
- CCCV. 1535. ápr. 14. — Cugelbrech Mihály végrendeletében Melczer Andrást vejének nevezi 447
- CCCVI. Eperjes. 1535. szept. 15. — Péter eperjesi plébános Kassa város hatóságát értesíti, hogy Grauszner Márton, szentkereszti plébános minő vallomást tett Lichtner Bertalan és Ottilia asszony rokonságára nézve s ezen jelentésben a kassai hires gymnasiumot is megemlíti.... 448
- CCCVII. Kőrmöcsbánya. 1537.— Eyskar György bíró idejében elrendeli a város hatósága, hogy a város fizetett embereit ellenőrizték s a hanyagokat, ha figyelmeztetés után sem változnak meg, bocsássák el a szolgálathól..... 449
- CCCVIII. Prága. 1537. ápr. 26. — I. Ferdinánd király fel-szólítja Lőrincz fehérvári prépostot, hogy megállapodásuk értelmében siessen Innsbruckba és kezdje meg a királyi gyermekek tanítását, hogy ezek ne nélkülözzék sokáig az alkalmas tanítót és az időt haszontalanul ne fecsér-eljék el 449
- CCCIX. Innsbruck. 1537. ápr. 29. — Lőrincz, fehérvári prépost értesíti I. Ferdinánd királyt, hogy a királyi gyermekek oktatására Innsbruckba már megérkezett és kéri, hogy fizetésül ne 400 rajnai, hanem magyar forintot kapjon és külön asztala legyen 450

- CCCX. Innsbruck. 1537. szept. 5. — Lőrincz, fehérvári prépost, Ferdinánd király előtt mentegetődzik, mivel a királyi hercegek neveléséről nem írt; jelenti, hogy Miksa és Ferdinánd királyi hercegek, de főleg ezen utóbbi nagy sikerrel halad elő a tanulmányokban; s kérdi, hogy a magyar nyelv tanítását folytassa-e a királyi hercegeknél? 450
- CCCXI. Bécs. 1537. szept. 17. — I. Ferdinánd király kegyesen fogadja Lőrincz fehérvári prépost mentegetődzését, mivel a királyi hercegek nevelése és oktatása ügyében nem írt, s biztatja a nevelés s oktatás munkájának olyan buzgó folytatására, mint a hogy ez a multban történt. S nemcsak nem ellenzi, hanem akarja, hogy Miksa és Ferdinánd királyi hercegeket egyéb nyelvek mellett magyarra és olaszra is tanítsák, csak azután ez a latin nyelvnek ne legyen rovására 450
- CCCXII. Innsbruck. 1537. okt. 1. — Lőrincz fehérvári prépost, a királyi hercegek nevelője, értesíti I. Ferdinánd királyt, hogy Miksa és Ferdinánd kir. hercegek és Erzsébet királyi hercegnő szorgalmasak és a tanulmányokban szépen haladnak előre; s egyuttal háláját tolmácsolja, mivel a fizetését hatszáz forintra főlemelték 451
- CCCXIII. Lipcse. 1537. okt. 7. — Melanchthon Nádasdi Tamásnak, a ki iskolát alapított, Dévai Biró Mátyást melegen ajánlja 451
- CCCXIV. 1538. — Siegler János, besztercebányai iskolamester, sógorának, Pauschner Györgynek bizonyos írást kiad 451
- CCCXV. 1538. — Panicula János lelkész értesíti Bálint selmeczbányai bírót, hogy a város iskolájának milyen rossz híre van, és felszólítja, hogy iskolamesternek tanult és szorgalmas embert alkalmazzanak 452
- CCCXVI. Nagyszombat. 1538—1542. — Nagyszombat város számadáskönyveinek oktatásügyi vonatkozásai 453
- CCCXVII. 1538. szept. 24. — Sigler János Besztercebánya város iskolamestere városi polgárjogot nyer 454
- CCCXVIII. Boroszló. 1538. okt. 16. — Moibanus Ambró boroszlói plébános értesíti Selmeczbánya város tanácsát, hogy Antal, az új iskolamester, az ő kedves tanítványa, nemsokára megérkezik körükbe 454
- CCCXIX. 1538 körül. — Polleranus Ferencz (?) körmöczbányai iskolamester, Guglinger Farkas előtt, kifejti az okokat, hogy a Körmöczbányán levő latin iskola miért hanyatlik s felszólítja a városi hatóságot, hogy a bajnak vegye elejét 455

- CCCXX. 1539. — Fekete-Patak iskolájában Keresztes Gergely plébános mellett működik Kereskedő Mátyás.. 457
- CCCXXI. Tállya. 1539. márcz. 30. — A tállyai iskolamester kéri a bártfaikat, hogy ha közülök valaki a szőlők művelése céljából Tállyára jön, ez által küldjenek részére öt rőf posztót 458
- CCCXXII. Olmütz. 1539. máj. 31. — Fontanus Imre biztatja Eperjes város hatóságát, hogy ne késedelmezzen Fridericus András iskolamester meghívásával..... 458
- CCCXXIII. Sáros. 1539. aug. 1. — Werner György, sárosi kapitány, ajánlja Réwai Ferencznek, hogy fiait Bártfára küldje iskolába 459
- CCCXXIV. Bártfa. 1539. szept. 7. — Stöckel Lénárd írja Réwai Ferencznek, hogy fiait a saját lakásán fogja tanítani 459
- CCCXXV. Bártfa. 1539. szept. 23. — Stöckel Lénárd Réwai Ferencz előtt fejtegeti azon tanrendszer előnyét, mely előbb a latin nyelvet taníttatja meg, s csak ezután fog egy másik nyelvnek tanításához 459
- CCCXXVI. Bártfa. 1539. november 23. — Stöckel Lénárd értesíti Réwai Ferenczet, hogy az ő fiai oktatásánál kész elállani a saját tanrendszerétől; miért is őket a görög és latin nyelvre együttesen oktatja 459
- CCCXXVII. Bártfa. 1540. — Stöckel Lénárd tanrendszere Bártfa város iskolája részére..... 460
- CCCXXVIII. 1540. — Besztercebánya város bírása és tanácsa Kephart Lipót pozsonyi prédikátornak ír, hogy egy Hamburgban időző tanult és jó paedagogus fiatal embert a város nevében hívjon meg iskolamesternek .. 460
- CCCXXIX. Bártfa. 1540. febr. 23. — Stöckel Lénárd a nevelői (paedagogus) állás fontosságáról ír Réwai Ferencznek .. 461
- CCCXXX. Grenevich. 1540. márcz. 11. — A schlesiai Dyck Erasmus Stöckel Lénárd bártfai iskolamesterre hivatkozik annak igazolására, hogy Schlésiában kevesen vannak azok, a kik az Isten igéjét tisztán és őszintén hirdetik 461
- CCCXXXI. Bártfa. 1540. ápr. 29. — Stöckel Lénárd Dévai Biró Mátyás sorsáról ír Perényi Ferencznek és egyebek között megemlíti, hogy Scrédi Gáspár azt Szikszón ohajtja alkalmazni iskolamesternek..... 461
- CCCXXXII. Besztercebánya. 1540. júl. 18. — Pausius Antal besztercebányai iskolamester értesíti Guglinger Farkast, hogy ha szép szerével megválhat Besztercebányáról, akkor elfogadja a selmeczi iskolamesterséget..... 462

- CCCCXXXIII. Pécs. 1540. aug. 24. — Sulyok Ferencz, a pécsi iskola növendéke, kéri édes anyját, szóljon az édesatyjának, hogy fiának iskolamesterével egyezték meg és küldjön neki valamit 462
- CCCCXXXIV. Szántó. 1540. okt. 9. — István, szántói plébános, birtok- és tizedügyön kívül arról is értesíti Szabó Tamás kassai bírót, hogy János nevű fiát miért oktatta nagy odaadással 463
- CCCCXXXV. — Stöckel Lénárd Bártfa város külső tanácsa előtt fejtegeti, hogy miért lépett ki belőle 464
- CCCCXXXVI. Bártfa. 1541. május 24. — Bártfa város hatósága arról panaszkodik, hogy Magyarországon kevés az olyan pap, a ki tud németül, de még kevesebb az olyan, a ki az Isten ígését tisztán és őszintén hirdeti 465
- CCCCXXXVII. Brassó. 1541. nov. 6. — Brassai Bogner Bertalan értesíti Stöckel Lénárd iskolamestert a reformáció előhaladásáról 465
- CCCCXXXVIII. Torda. 1542. — A tordai országgyűlés az iskolamestereknek a hadi kötelezettséget fejvesztés terhe alatt előírja 466
- CCCCXXXIX. 1542. — Türk Dániel az első lutheránus iskolamester Lőcsén 466
- CCCXL. 1542. ápr. 12. — Bogner Bertalan kisszebeni iskolamestert Eperjesre hívják meg papnak 466
- CCCXLI. Boroszló. 1542. jún. 6. — Tilgener Bálint értesíti Selmeczbánya város hatóságát, hogy meghívását a selmeczbányai iskolamesterségre elfogadja és hivatalát fél év multával elfoglalja 467
- CCCXLII. 1543. — A szepességi huszonnégy királyi plébános társulatának jegyzőkönyve szerint György gönczi iskolamester volt 469
- CCCXLIII. Kisszeben. 1545—1548. — Oktatásügyi adatok Kis-Szeben város számadáskönyveiben 469
- CCCXLIV. Selmecz. 1549. jan. 13. — Szaniszló selmeczi kántor Nagyszombat város tanácsához fordul, hogy őt, a ki már azelőtt is szolgált a város iskolájában és kötelességét megtette, ismét fogadja fel iskolamesternek 470
- CCCXLV. Nagyszombat. 1549. júl. 12. — Pannoniai István, nagyszombati iskolamester, a város tanácsa előtt kifejti magas felfogását az iskoláról és ezt a város jóindulatába ajánlja 471
- CCCXLVI. XVI. sz. első fele. — Bakócz Tamás iskoláztatása 472
- CCCXLVII. XVI. század első fele. — Szerémi György Pöstyéni Gergely fiát, Ferenczet, kis korától fogva tanította 473

CCCXLVIII. XVI. század első fele. — A Margit-legendának oktatásügyi vonatkozásai	473
CCCXLIX. Szepes. 1551. decz. 2. — Schawniki Albert azt vallja, hogy gyermekkorában az ő édesatyja Farkasfalván és Horánban iskolamester volt s még ekkor hallotta tőle, hogy Horán a nemeseké.....	473
CCCL. Kassa. 1557. — Dávid Ferenczet értesítik, hogy Kassán az iskola rektora, a kántor és a segédtanító azelőtt a plébános asztalánál étkeztek	474
CCCLI. Kassa. 1561. júl. 2. — Kopátsi István siklói iskolamester 1543 előtt tanította Szentgyörgyi Istvánt.....	474
CCCLII. Szepes. 1562. aug. 16. — Liptó-Szentmiklósról való Ferencz, volt tarnóczi iskolamester, továbbá Márk molnár felesége, Apollonia, és az egykori liptószentmiklósi iskolamesternek, Baláznak az özvegye, Borbála a szepesi káptalan előtt vallomást tesznek.....	474
CCCLIII. Szepes. 1563. júl. 28. — Liszka Péter deák a szepesi káptalan előtt vallja egyebek között, hogy az édesatyja, Liszka Mátyás huszonnégyszáz évig volt Hibbén (Liptó vm.) iskolamester	475
CCCLIV. 1565. — Vértesi István, komárommegyei főbíró s nagyléli lakos, saját vallomása szerint gyermekkorában Esztergomban, Tamás érsek iskolájába járt	475
CCCLV. 1565. — Markházi Bertalan, saját vallomása szerint, gyermekkorában Tamás érsek esztergomi iskolájába járt	476
CCCLVI. Szepes. 1566. jan. 10. — Dobói Buzinkay Péter a szepesi káptalan előtt egyebek között vallja, hogy a mohácsi vést megelőzőleg Sáros mezőváros iskolájába járt	476
CCCLVII. Szepes. 1569. — Bukóczi Baksai János a szepesi káptalan előtt vallja, hogy mint gyermek az eperjesi iskolába járt és ekkori értesülése szerint a nemesek a sört szabadon főzik és árusítják	476
CCCLVIII. Szepes. 1569. — Polyi Csécsei Mihály a szepesi káptalan előtt vallja, hogy Bártfán három és fél évig járt iskolába, s ezalatt Sáros vármegyében úgy értesült, hogy a nemesek a sört szabadon főzik és birtokaikon kimérik	477
CCCLIX. Augsburg. 1592. márcz. 20. — Henisch György, midőn Bártfa város hatósága felszólította, hogy szülőhelyén a tanítói állást fogadja el, a bártfai iskola régi híreről érdekesen nyilatkozik	477
Név- és tárgymutató az I. Részhez	479
Név- és tárgymutató az Oklevéltárhoz	515

ELŐSZÓ.

A »Magyar Tudományos Akadémia« 1902. évi májusi nagygyűlésén az *Oltványi-alapítványból* ezen pályatételt tűzte ki: »*Adassék elő az elemi vagy népoktatás története Magyarországon 1540-ig*«.

A pályatétel határozottan kijelelte a keretet dolgozatom részére. Az *elemi* vagy *népoktatás* történetét kívánja. A *papi* nevelést tehát teljesen kizárja. Miért is a *szerzetesi* és *székesegyházi* (káptalani) iskolák története feladatom körén kívül esett.

Szigorúan tudományos művet akartam írni. Miért is az eredeti forrásokból merítettem. Ez csak úgy volt lehetséges, hogy kikutattam a már eddig kiadott kútfői anyagot; s neki láttam a kiadatlan anyag kiböngészésének. E célból búvárkodtam: a Magyar Országos, a Magyar Nemzeti Múzeum, a Magyar Tud. Akadémia, az Erdélyi Múzeum, a kolozsmonostori konvent kolozsvári, a gróf Pongrácz-család bashalmi, továbbá Bártfa, Besztercebánya, Eperjes, Igló, Kassa, Késmárk, Kis-Szeben, Körmöcbánya, Modor, Nagyszombat, Selmeczbánya, Sopron, Szepesváralja, Trencsén és Zólyom város, továbbá a pozsonyi, szepesi és veszprémi káptalan s a jászói

konvent levéltárában. Ezekben sikerült kikutatnom azt a tekintélyes anyagot, melyet művemben közlök.

Munkámat a tudományos módszer követelményei szerint készítettem és két részre osztottam.

Az első rész, »*A népoktatás története Magyarországon 1540-ig*« cím alatt, feldolgozás, mely *kilencz fejezetet* ölel fel. Állításaimat okleveles anyaggal és kútfőkön nyugvó művekkel támogatom.

A második rész »*Oklevéltár*«, mely a XII. század végétől 1592-ig terjed. Van benne 359 oklevél. Az oklevéltár szerkesztésénél így jártam el: A *kiadott* oklevelek közül azoknak, melyek egész terjedelmökben oktatásügyi anyagot ölelnek föl, csak magyar nyelvű rövid tartalmát közlöm. Ha valamelyik *kiadott* oklevélnek csak bizonyos része vonatkozik a közoktatásra, akkor ezen részt eredeti szövegben szóról-szóra adom. Megjegyzem, hogy ezt az eljárást művem első része III., V., és VI. fejezetének anyagánál követtem. A többi fejezetek anyaga (VII. és VIII. fej.) amúgy is együtt van, vagy nem *iskolai* oktatás (I. és II. fej.), vagy pedig összefoglalás (IV. és IX. fej.); s így az oklevél szövegének közlése ezeknél fölösleges.

Az eddig kiadatlan oklevelek — melyeknek száma 153 — művemben jelennek meg legelőször. Ezek közlésénél az oklevél-publicatio modern követelményeit tartottam szem előtt. Úgy vélem, hogy a kiadatlan oklevélanyag közlésével a magyar tudománynak nagy szolgálatot teszek; hiszen oklevéltáraink éppen az oktatásügyre nyújtanak legkevesebb anyagot.

Művem a Magy. Tud. Akadémia 1905. évi májusi nagygyűlése — dr. *Karácsonyi* János rendes és dr. *Finácsy* Ernő levelező tagok bírálata alapján — *a jutalomra érdemesnek ítélte.*

A levéltári kutatást a pályázat letelte — 1904. szeptember 30. — óta is folytattam. Az így egybe-
gyűjtött anyagot és tanulmányaim újabb eredményeit művembe utólagosan beleszőttem.

Végezetül benső köszönetemet fejezem ki mind-
azoknak, akik művem megírása és kiadása ügyében
bármily alakú szivességekkel megtiszteltek.

Budapest, 1905. október 1.

Dr. Békefi Remig,
a Magy. Tud. Akadémia levelező tagja.

I. RÉSZ.

A NÉPOKTATÁS TÖRTÉNETE
MAGYARORSZÁGON 1540-IG.

I. FEJEZET.

A kereszténység és a népoktatás.

A keresztény ember célja és feladata. — A keresztény vallás hatása. — A keresztény tanok terjesztése prédikálás útján. — A szülők tanítják gyermekeiket. — A katechumenek intézménye. — Katechesis. Szent Ágoston »De catechizandis rudibus« című műve. — A plébániai iskola. — Nagy Károly és a népoktatás. — Jámbor Lajos és a népoktatás. — Belső és külső iskola a monostoroknál és a káptalanoknál. — II. Jenő pápa és a népoktatás,

A kereszténységgel az emberiségnek új korszaka kezdődik. A kereszténység megalapítója, Krisztus, az ember elé új, a pogány felfogástól elütő célt tűzött: »Keressétek először az Isten országát és az ő igazságát.«¹⁾ »Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes.«²⁾ Ezen cél nyomán új élet- és világnézet keletkezett. A görög és a római állam megelégedett azzal, hogy az ember jó polgár legyen. A kereszténység messze tovább megy, midőn megköveteli, hogy az ember jó ember legyen. A keresztény felfogás szerint az ember élete itt e földön nem végződik be; a földön túl van még más világ is, a hol az ember lelke tovább él.

Ezen földöntúli cél elérésére az isteni mester így jeleli meg az utat: »Szeressed a te Uradat, Istenedet teljes szivedből és teljes lelkedből és teljes elmédből«....

¹⁾ Máté ev. 6. rész, 33. vers.

²⁾ Máté ev. 5. rész, 48. v.

»Szeressed felebarátodat mint tennenmagadat.«¹⁾ »Adjátok meg a császárnak, a mi a császáré, és Istennek, a mi az Istené.«²⁾

Ez a tanítás az emberiség életét és társadalmi viszonyait átalakította. Az ember és ember közötti különbség eltűnik. A férfi és a nő, az úr és a szolga, a gazdag és a szegény egyenjogúságát a keresztény vallás codificálta legelőször. A keresztény ember tekintete az égen függ; lábával azonban a földön jár. Saját lelki üdvösségének munkálásán kívül vannak polgári kötelességei is, melyeknek teljesítésére isteni parancs kötelezi. Krisztus tanai az embert a bölcsőtől a sírig, sőt még ezen túl is elkísérik. Gondolatait irányítják; érzelmeit nemesítik; akaratát józan törvények alá helyezik; s az ember egész tevékenységét magán, családi és társadalmi életében megszentelik és magas színvonalra emelik.

Krisztus így szól tanítványaihoz: »Elmenvén, tanítsatok minden nemzeteket.«³⁾ Ezen szavak elhangzása óta a tanítványok és ezek utódai sohasem szüntek meg terjeszteni Krisztus tanait. Hiszen pápák, zsinatok és capitulárák egyre parancsolják, hogy a papok vásár- és ünnepnapon hirdessék az evangéliumot.⁴⁾

Az emberek az ő tanításukra fogadták el a keresztény vallást. A szülők meg, főleg az édes anyák, gyermekeiket otthon tanígtatták az imádságra és a keresztény vallás legfőbb tételeire.

Az apostoli idők elteltével, úgy körülbelül 200 táján (Kr. u.) megszületett a »*katechumen*«-ek intézménye. Ezentúl annak, a ki meg akart keresztelkedni, több

¹⁾ Máté ev. 23. r., 37. és 39. v.

²⁾ Márk ev. 12. r., 17. v.

³⁾ Máté ev. 28. r. 19. v.

⁴⁾ Karoli Magni capitularia de anno 802.: »4. Ut omnibus festis et diebus dominicis unusquisque sacerdos evangelium Christi populo predicet« (*Boretius*: Capitularia regum Francorum, Monumenta Germ. Historica. Legum sectio II. Capitularia Regum Francorum I. 106. l.)

fokozaton — audientes, genuflectentes és competentes — kellett keresztül mennie. Ezen idő alatt az illetőt a pap vallási oktatásban (catechesis) részesítette.¹⁾ Az ilyen catechesisnek remek mintáját írta meg *Szent Ágoston* »De catechizandis rudibus« czimmel.²⁾ Belőle később is merítettek. Maga *Hrabanus Maurus* is, midőn a »De institutione clericorum« című művét megírta, *Szent Ágostonnak* a »De doctrina christiana«³⁾ művén kívül amazt is használta.

A felnőttek megtérése után gondoskodni kellett a gyermekek, szóval az utónemzedék vallási oktatásáról is. Ez végbemehetett a templomban is, de mégis alkalmasabbnak mutatkozott az iskola. A pap ugyanis vagy a saját lakásán, vagy külön épületben tanítgatta egyházközsége gyermekeit. Így azután a kereszténység nyomán — természetesen nem mindenütt — fölemelkednek a plébániai iskolák, a melyekben a Miatyánkot, Hiszekegyet, a vallás legfőbb tanait, az írást, olvasást és éneket tanították.

A plébániai iskolák életében Nagy Károly kora határjelző. Ez a kiváló uralkodó, saját udvarának és papságának kiművelése mellett, nem feledkezett meg a nép oktatásáról sem. Már 802-ben meghagyja, hogy mindegyik pap a rája bízott népet gondosan tanítsa meg a Miatyánkra és Hiszekegyre, sőt az egész keresztény vallást tárja lelke elé.⁴⁾ Lényegileg azonos értelemben még többször is rendelkezik. Lelke azonban leghatározot-

¹⁾ K. A. Schmid : Geschichte der Erziehung vom Anfang an bis auf unsere Zeit. Zweiter Band. Erste Abtheilung. 2—93. l.

²⁾ Kiadva : Migne »Patrologia« Ser. I. Tom. XI. (S. Augustini Tom. VI.) 310—348. l.

³⁾ U. az : U. o. Ser. I. Tom. XXXIV. 1—122. l.

⁴⁾ Karoli Magni capitularia de anno 802. *5. Ut unusquisque sacerdos orationem dominicam et symbolum populo sibi commissio curiose insinuet ac totius religionis studium et christianitatis cultum eorum mentibus ostendat.« (Boretius : Capitularia regum Francorum, Monumenta Germ. Historica. Legum sectio II. Capitularia regum Francorum I. 106. l.)

tabban 813-ban nyilatkozik meg: Szüntelenül intsék a papok a keresztény népet, hogy a Miatyánkot és a Hiszek-egyet — a mely a hit jele — tanulja meg. A ki ezek megtanulását elmulasztja, az vagy böjtöl, vagy más büntetés alá esik. Miért is méltó dolog, hogy a *nép fiait iskolába küldje*; és pedig vagy a kolostorokba, vagy a paphoz, tudniillik a plébániai iskolába.¹⁾

Jámbor Lajos uralkodásának kezdetén azonban változás esett a dologban. Azt vették ugyanis észre, hogy a monostorokban a szerzetesi fegyelem meglazult. Ezt részben annak tudták be, hogy a monostori iskolákat az »oblatus«-okon kívül idegenek is látogatják. Ezen befogás hatása alatt az aacheni zsinat (817) kimondotta, hogy ezentúl a monostorokban csak az oblatások részére lesz iskola.²⁾

Ez az eljárás azonban csakhamar megbosszulta magát. A tudatlanság napról napra érezhetőbb lett. Kisegítő eszközhöz nyultak tehát; s mind a monostorokban, mind a káptalanoknál — természetesen nem mindenütt — kettős iskolát szerveztek. Egyik a *belső* (schola interior), a szerzetesek és a papok részére; a másik a *külső* (schola exterior), a világiak számára.³⁾

¹⁾ Concilium Mogunt. anni 813. c. 45.: »Symbolum, quod est signaculum fidei, et orationem dominicam discere semper admoneant sacerdotes populum christianum, volumusque, ut disciplinam condignam habeant; qui haec discere negligunt, sive in ieiunio, sive in alia castigatione emendentur. Propterea dignum est, ut filios suos donent ad *scholam*, sive ad monasteria sive foras presbyteris, ut fidem catholicam recte discant et orationem dominicam, ut domi alios edocere valeant... et qui aliter hoc non potuerit, vel in sua lingua hoc discat. (Sirmondí: Concil. Gall. II. 285.)

²⁾ Concil. Aquisgr. 817.: »Ut scola in monasterio non habeatur, nisi eorum, qui oblati sunt.« (Boretius: Capitularia reg. Francorum. Mon. Germ. Hist. Leg. Sectio II. Tom. I. 346. l. 45. c.)

³⁾ Fr. A. Specht: Geschichte des Unterrichtswesens in Deutschland von den ältesten Zeiten bis zur Mitte des dreizehnten Jahrhunderts. 36—37. l.

Egykorúlag II. Jenő pápa is gondoskodik egyebek között a nép oktatásáról is. A 826-iki római zsinaton így rendelkezik: Némely helyről azt a hírt hozzák, hogy nincsenek mesterek, meg a tudományokat sem gondozzák. Azért az összes püspöki székhelyeken és plébániákon s más helyeken, a hol szükséges, gond és szorgalom irányuljon arra, hogy legyenek mesterek és doktorok, a kik a tudományokat, a hét szabad művészetet és a szent dogmákat szüntelen előadják; mert az isteni parancsok leginkább ezekben nyilatkoznak meg.¹⁾

1) Concilii Romani anno 826. Canon XXXIV.: »De quibusdam locis ad nos refertur, non magistros, neque curam inveniri pro studio literarum. Idcirco in universis episcopis subjectisque plebibus, et aliis locis, in quibus necessitas occurrerit, omnino cura et diligentia habeatur, ut magistri et doctores constituentur, qui studium literarum, liberaliumque artium ac sancta habentes dogmata, assidue doceant, quia in his maxime divina manifestantur atque declarantur mandata.« (*Mansi*: Collectio Concil. XIV. col. 1008.)

II. FEJEZET.

Népoktatás a templomban.

Szent Adalbert, Szent Gellért és Dezső érsek prédikációja. — Kik tarthatnak szentbeszédet? — A vásár- és ünnepnap szentbeszéd tárgya, ideje és helye. — Szentbeszéd virágvasárnap, feltámadás után és temetéskor. — Szentbeszéd Kolozsvárott minden hétfőn a Szent Mihály-egyházban. — Közbeszólás prédikáció közben. — A szentbeszéd katechetikus természete és nagy száma. — A világi és szerzetes papság érdeme a prédikálás terén. — Az 1279-iki budai, az 1460-iki szepesi, az 1450-, 1489- és 1493-iki esztergomi, az 1494-iki nyitrai és az 1515-iki veszprémi zsinat előírják, hogy a pap mire tanítsa a híveket. — A boszorkányok és az újonnan megtértek vallási oktatása.

Magyarországon is a prédikációnak oroszlánrésze van a keresztény vallás elterjesztésében és megszilárdításában. Már Szent István koráról ezt olvassuk: István fejedelem parancsára a szilaj népet különböző helyekre összegyűjtötték. Adalbert, a szent püspök, folytonosan tanít; a haza gyermekei megtérnek és megkeresztelkednek; sok helyen egyházak emelkednek. A világosság, a mely minden embert megvilágosít, a sötétség elűzésével kezdett Magyarországon fényleni és beteljesedtek a próféta szavai: A pogány nép, mely sötétben járt, nagy világosságot látott. A világosság láthatatlan világa Krisztus, kinek meglátására a népek akkor lettek érdeemesek, midőn a sötétségből kiszólítva, teljesen hitték, hogy ő igazi Isten és ember.¹⁾

¹⁾ Lcg. Mai. c. II. (*M. Florianus: Fontes Domest. I. 14.*)

A pécsi püspök és Anasztáz pécsváradi apát azzal marasztalták *Szent Gellértet*, hogy Magyarországon írjon, tanítson, prédikáljon és térítsen.¹⁾ Tényleg Szent Gellért kitünő szónok. Fényesen bizonyítják ezt Pécssett, Pécsváradon, (Székes)-Fehérvárott és Diódon tartott egyházi és Aba Samuhoz intézett világi beszéde.²⁾ Szent Gellért magyarul nem tudott. Ezért vannak mellette tolmácsok.³⁾ (Székes)-Fehérvárott Konrád prépostot vette maga mellé tolmácsul, s így ment föl a szószékre.⁴⁾ Pécssett ezt a tételt fejtegeti: »Ezek a könyörületesség férfiai«. Pécsváradon beszédjének az a tétele, hogy »az igaz virágozni fog, mint a lilium«. Ezt a beszédet is meghallgatta Mór pécsi püspök. Ekkor meggyőződött, hogy Gellért a szó embere, s így nyilatkozott: Mióta Magyarországon az Isten ígését hirdetik, ilyen papot itt még nem láttak.⁵⁾ Székes-Fehérvárott a »Titkos jelenések könyvének« ezen szavaiból indult ki: »Egy asszony, kinek öltözete vala a nap«. Beszédében, melyet Konrád székesfehérvári prépost tolmácsolt, a Bold. Szűzet magasztalá. Nem volt része a szentírásnak, a melyből példát nem hozott volna fel a király és a nép bámulatára.⁶⁾ A diódi templomban mise közben a katolikus hitről és az örök élet jutalmáról tartott szentbeszédet.⁷⁾

Dezső esztergomi érsek 1074-ben karácsony napján gyönyörű szent beszédet tartott Szegszárdon I. Géza király jelenlétében s neki nagyon a lelkére beszélt.⁸⁾

Egyházi beszédet csak olyan egyén tarthat, a kinek a személyazonossága kétségen kívül áll; vagy a kinek

1) Vita S. Gerardi c. VII. (*Batthyany* : S. Ger. Script. et act. 313. l.)

2) Vita S. Ger. c. XVIII. (*Batthyany* : 344—345. l.)

3) Vita S. Ger. c. IX. és XVIII. (*Batthyany* : S. Ger. Script. et act. 345. l.)

4) Vit. S. Ger. c. IX. (*Batthyany* 316. l.)

5) *Batthyany* : S. Ger. Script. 313—314. l.

6) U. o. 316. l.

7) Vit. S. Ger. c. XIX. (*Batthyany* : S. Ger. Scr. 348.)

8) *Knauz* : Monum. Eccl. Strig. I. 50.

a római szentszéktől erre kiváltsága van ; vagy a kit a püspök ezen feladatra szánt.¹⁾ Az apátok a népnek nem mondhatnak beszédet.²⁾ Az alamizsnagyűjtők is csak annyit mondhatnak a népnek, a mennyi benn van a pápa vagy a püspök levelében.³⁾

Az esztergomi zsinat elrendeli, hogy a papok vásárnaponkint a nagyobb egyházakban az evangéliumot, a szent leczkét és a hitvallást, a kisebbekben meg a hitvallást és a Miatyánkot fejtegetessék.⁴⁾ Az esztergomi székesegyház Bold. Szűz oltárának papja is köteles vásárnaponkint szent beszédet tartani a néphez.⁵⁾ Midőn a mohácsi csata előtt II. Lajos király Bátára ment, Nagy-Boldogasszony napján szentmisét és prédikációt hallgatott, meggyónt és megáldozott. A szentbeszédet a királynak jeles hitszónoka, Antal, a hittudományok doctora mondotta. Beszéde elején a katonákat és mind a két nemzetséget a pogányok elleni harcra így lelkesítette : Szeretett Testvéreim ! A királylyal mindjárt az utolsó vacsorához jutunk. Azután ismét a katonákat bátorította. Némelyek nevettek ; mások azonban nem vették tréfára a dolgot.⁶⁾ Már ez is, de még egyéb adatok is ⁷⁾ igazolják, hogy vásár- és ünnepnapon volt nálunk

1) Bud. zsin. 1279. XXIX. fej. (*Hube : Antiquissimae Constitutiones* 92. l.)

2) Syn. Strig. pr. a. 36. (*Závodszky Lev. : A Sz. Istv., Sz. László és Kálm. kir. korabeli törv. és zsin. határozatok.* 201. l.)

3) Bud. zsin. XXIX. fej. (*Hube* 92. l.)

4) Synodus Strigoniensis prior. c. II. (*Závodszky Levente : A Szent István, Szent László és Kálmán király korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai.* 198. l.)

5) 1397 . . . »tenetur . . . facere exhortationem ad populum«. (*Kollányi Fer. : Visitatio Capituli E. M. Strig. a. 1397., közölve Tört. Tár 1901. 104. l.*)

6) *Szerémi György : II. Lajos és János királyok házi káplánja Emlékirata Magyarország romlásáról 1484—1543.* (Mon. Hung. Hist. II. oszt. I. köt. 404—405.)

7) *Vita S. Gerardi : . . . »in festivitate beati Joannis Baptiste facta predicatione«* (*Endlicher : Rerum Hung. Mon. Arp.* 220. l.) — 1280. . . . »qui illo die (in festivitate Omnium Sanctorum)

szentbeszéd, és pedig szentmise közben, az evangélium eléneklése után.¹⁾ Ugyanezt látjuk Németországban is.²⁾ Nyulak-szigetén a prédikációt a néphez mise után tartják és pedig a templom előtt.³⁾ A ferenczeseknél a Nyulak-szigetén a prédikáció helye a templom hajójának falától északra esett.⁴⁾

A pap virágvasárnap az evangélium elolvasása után az evangéliumról,⁵⁾ nagyszombaton meg, a »feltámadás« szertartásának végével, a »Benedicamus Domino« eléneklése után a néphez szentbeszédet tart.⁶⁾ 1408-ból tudjuk, hogy Kolozsvárott a Szent-Mihály-egyházban minden hétfői napon tartottak szentbeszédet a néphez.⁷⁾ A »Halotti Beszéd« és az 1496-iki esztergomi »Obsequiale« pedig, melyben a halott fölött mondandó imádságoknál vörös betűkkel ezt a rubrikát olvassuk: »Tunc sermo

ad divinum officium et ad predicationem audiendam convenerant. (*Tkalčić*: Mon. Episcop. Zagr. I. 204. l.) — 1300. . . »honorabilem fratrem Gregorium presbyterum ecclesie Waradiensis, festiva sacra predicare populo intendentem«. (*Wenzel*: Árp. Uj. Okm. V. 257. l.)

¹⁾ . . . »post evangelium decantatum, tam in nostra, quam plurimorum nobilium presentia, qui illo die ad divinum officium et ad predicationem audiendam convenerant«. (*Tkalčić*: Mon. Episc. Zagrab. I. 204.)

²⁾ *Linsenmayer A.*: Geschichte der Predigt in Deutschland von Karl dem Groszen bis zum Ausgange des vierzehnten Jahrhunderts. München. 1886. 131—132. l.

³⁾ Veszpr. püspökség római okl. I. 286.

⁴⁾ 1278 . . . pro loco cimiterii, predicationis, orti et aliorum necessarium extra murum. (Haz. Okl. 82.) 1288 . . . »accepimus pro bono pacis terram seu aream a muro navis ecclesiae nostrae ex parte septemtrionali pro loco praedicationis«. (*Fejér*: Cod. Dipl. VII/2 368.)

⁵⁾ Pray codex: A virágvasárnapi szertartásnál. Oklevéltár I. sz. okl.

⁶⁾ Pray codex: A feltámadás szertartásának végén. — Oklevéltár II. sz. okl.

⁷⁾ *Jakab Elek*: Oklevéltár Kolozsvár történetéhez. I. kötet. 148. l. — Oklevéltár XLIX. sz. okl.

fiat ad populum«¹⁾ — arra szolgálnak kézzelfogható bizonyságul, hogy az egyházi beszéd temetés alkalmával is szokásban volt.

Buda ispán egy alkalommal a prédikáció alatt fölállt és kinyilvánította, hogy az ő fia Boldog Margit sírjánál gyógyult meg. Ezt a szentbeszédet András, a győri domokosok alperjele tartotta.²⁾

A szentbeszédek eleinte inkább homilia alakban tartották. Tanítani, oktatni kellett a népet a vallás tanaira. Ezen célra pedig megfelelőbb volt a katechetikus forma a szónoki buzdító beszédnél. A magyar és latin nyelven ránk maradt szentbeszédek örök tanúságai azon buzgóságnak és gondos szeretetnek, melylyel a papság ezen oktató munkáját végezte. Pelbárt neve még négy század múlva is tiszteletre készlet. Könyvtáraink meg — s itt csak a bártfai, nagyszebeni és körmöczbányai plébániai s a németujvári ferenczrendit említem — az ő prédikáció-gyűjteményeikkel mennyi névtelen munkás lelkes fáradozását hirdetik!

A prédikálás munkáján a világi és a szerzetes papság megosztozott. Amaz a plébániai, emez meg a rendi egyházakban oktatta a népet. A nemzet-térítő benedekrendiektől kezdve a ciszterciek — a kiknek budai jeles szónokáról okleveles tanú beszél³⁾ — a praemontreiek, az Ágostonosok, a már nevökben (ordo Praedicatorum) is hitszónoki feladatot jelző Domokosok, a népszerű Ferenczesek és a hazai földből kinőtt Pálosok közösen kivették részüket a nép oktatásából.⁴⁾

¹⁾ *Ráth György* : A legrégebb esztergomi Obssequiale 1496-ból. (Magy. Könyvszemle 1888. 266. 1.)

²⁾ Veszpr. püsp. róm. okl. I. 369.

³⁾ Az osztrák ciszterciek heiligenkreuzi levéltárában : Rubr. 48. fasc. XI. no. 6. Az oklevél szövegét közli *Békefi Remig* : A pásztoi apátság tört. I. k., 36. l. 3. jegyz.

⁴⁾ A középkori prédikátorokról és szentbeszédekről sok érdekes részletet felsorol *Mihalovics Ede* : A katolikus predikáció története Magyarországon. I. köt. 54—297. l. és *Kudora János* :

Zsinati határozatainkból tiszta képet alkothatunk arról, hogy a papok mi mindenre tanították meg híveiket. Ezen érdemben legtanulságosabban szól hozzánk az 1279-iki *budai zsinat*, mely a IV. lateráni zsinat (1215.) nyomdokain halad.

A budai zsinat meghagyja, hogy a papok mind a felnőtteket, mind a *kiskorúakat* ¹⁾ szorgalmasan megtanítsák a Szentháromságra, az Úr megtestesülésére, a hét szentségre és a hét jó cselekedetre, melyek a hét főbűnnek ellentétei.

A Szentháromságról annyit legalább is tanítsanak, hogy az Atya, Fiú és Szentlélek egy Isten három személyben; s mind a három személy más. S mivel a hit nem függ az észről, a hit dolgairól a világi emberek ne vitakozzanak és ne kérdezzék: hogyan? és miért? hanem egyszerűen hinni kell, s a jövőben majd teljesen megértjük.²⁾

Az Úr megtestesülésére nézve tanítsák: Hogy az Isten fia az emberi nem megváltásáért a Bold. Szűzben, nem ennek emberi testéből, hanem a Szentlélek megárményékozásából testet öltött; s a ki előbb Isten volt, az Szűztől született; s ez érintetlen maradt a fogantatásban és a szülésben. Ezért mondja a zsoltáros: Leszállott, mint az eső a gyapjúra.³⁾ Mert a gyapjúra hulló vagy a róla lecsepegő eső a gyapjút nem rontja el, hanem megtisztítja.⁴⁾

Az Isten fiát leköpdösték, arczul ütötték, sokszorosán kinevették. Ő a kereszten a leggyalázatosabb halált szenvedte; lélekben leszállt a poklokba, hogy

A magyar katolikus egyházi beszéd irodalmának ezeréves története 896—1896. 28—76. l.

¹⁾ ... *populum tam maiorem, quam minorem*. (Hube; Antiquissimae constitutiones Synodales provinciae Gneznensis. 139. l. LXXXIII. f.)

²⁾ Bud. zsin. 1279. LXXXIII. f. (Hube : 138—139. l.)

³⁾ LXXI. zsolt. 6. vers.

⁴⁾ Bud. zsin. 1279. LXXXIV. f. (Hube : 139. l.)

a szenteknek itt tartott lelkét kiszabadítsa. Teste ugyan a sírba került, de innét megdicsőülve harmadnapon feltámadott. S éppen Ő általa testtel, a melyben itt a földön élünk, valamennyien feltámadunk. De nem mindenki követi Őt, mert a jók megdicsőült, a rosszak pedig megromlott testtel fognak feltámadni.¹⁾ Ezért mondja az apostol: Ugyan mindnyájan feltámadunk.²⁾

Az Isten fia negyvened napra fölszállott a meny-nyekbe; ötvened napon — miként ígérte — elküldte a Szentlelket. Eljön az utolsó ítéletre és megfizet kinek-kinek a cselekedetei szerint; a jóknak örök élettel, a gonoszoknak meg örök tűzzel, mely az ördög és az ő angyalai részére készült.³⁾

Gyakran kell mondani a hiveknek, hogy a hitcikkelyek okát — a szentségek kivételével — ne kérdezzék; mert a hit oly fölséges, hogy az, a mi a hit körébe tartozik, észszel nem érhető fel. Miért is az a hit nem jár érdemmel, a melyhez az emberi ész nyujt példát.⁴⁾

A keresztség fölvétele minden véteknek a váltása; mert keresztség nélkül a kisderek nem üdvözlnek; a felnőttek meg, ha elhatározták is, meg erős akaratuk is volt, hogy megkeresztelkednek, de ezt nem tették meg, — üdvösségre nem számíthatnak.⁵⁾

A keresztelest tisztelettel és nagy óvatossággal kell végezni. A keresztség szentségének érvénye abban áll, hogy a keresztelő a keresztség formulájának: »Én téged megkeresztellek az Atya és Fiú és Szentlélek nevében. Amen« szavait egymástól megkülönböztetve ejti ki.

Tanítsák a papok a világiakat gyakran, hogy szükség esetén miként kell keresztelnie az atyának és az anyának. Oktassák a népet arra is, hogy a legnagyobb szükségben még a gyermekek is keresztelhetnek; hogy

¹⁾ Bud. zsin. 1279. LXXXV. f. (*Hube*: 139—140. l.)

²⁾ Kor. I. lev. 15. Rész. 51. v.

³⁾ Bud. zsin. 1279. LXXXVI. f. (*Hube*: 140. l.)

⁴⁾ Bud. zsin. 1279. LXXXVII. f. (*Hube*: 140. l.)

⁵⁾ Bud. zsin. 1279. LXXXVIII. f. (*Hube*: 140—141. l.)

ilyen szükségbeli keresztség esetén a gyermeknek nevet ne adjanak ; s hogy a ki így szükségből keresztel, a keresztelés formuláját teljesen, egyfolytában, rendesen és közbeszúrás nélkül mondja el.

A pap szorgalmasan kérdezze meg azt a világi embert, a ki szükségből keresztelt : mit mondott, mit cselekedett ? S ha a feleletekből azt látja, hogy a keresztelés teljesen rendben ment végbe, akkor, ha a gyermeket a hiány pótlására a templomba hozzák, tegyen annak a szájába sót és kenje meg a füleit nyállal ; az ördögűzést (exorcismus) el kell hagyni ; a vízbemártás elmarad ugyan, de a keresztkútnál más minden végbe megy a rendes szokás szerint.

Ha azonban kétség merül föl arra nézve, hogy a szükségbeli keresztelésnél a rendes formulát használták-e, akkor a pap a keresztelést újra egészen elvégezi és a gyermeket vízbe mártja ezen szavak kíséretében : Ha nem vagy megkeresztelve, én téged megkeresztellek az Atya, Fiú és Szentlélek nevében. Amen.

Keresztszülő háromnál több nem lehet.¹⁾

A ki a bérálás szentségéhez méltón járul, megkapja a Szentleket, a ki őt a jóban megerősíti, az ördöggel és a vétkekkel szemben pedig megszilárdítja. A béráláshoz a felnőttek éhomra járulnak ; előbb, ha van idejük, minden vétküket meggyónják ; s a püspök őket megoktatja.

Tanítsák meg a plébánosok hiveiket arra is, hogy a gyermekeket béráláskor a püspök elé ne vezessék vagy ne engedjék szalag nélkül. Ezt a megbérálnak homlokára kötik, s harmadnapra leoldják, elégetik és a hamuját elássák a földbe.²⁾

A bűnbánat (poenitentia) alkatrészei : a gyónás, a tördölem (contritio) és az elégtétel. Miként a gyermekre nézve nincs üdvösség keresztség nélkül : úgy a felnőttekre

¹⁾ Bud. zsin. 1279. LXXXIX. f. (Hube : 141—142. l.)

²⁾ Bud. zsin. 1279. XC. f. (Hube : 142. l.)

nézve sincs — bűnbánat (poenitentia), vagy legalább törödelem (contritio) nélkül, ha a gyónást szóval nem lehet elvégezni ; mert az igazi bűnbánat az embert az ördögtől megszabadítja, meggátol a vétekben és kiengesztel az Istennel.¹⁾

Főleg a nagyobbjt előtt tanítsák a miséspapok a híveket, hogy a mint a megfontolás korát elérték, mind a férfiak, mind a nők évenként egyszer kötelesek bűneiket a saját papjuknál meggyónni és a rájuk rótt poenitentiát erejükből telőleg elvégezni. Ha azonban valamelyik hívő alapos okból más papnál óhajtana gyónni : erre az engedelmet saját papjától kérje, mert e nélkül a másik pap őt meg nem gyóntathatja.²⁾

A halálos betegnek a pap poenitentiát (elégtétel) ne szabjon ki, hanem arra törekedjék, hogy az alaposan meggyónják. Értésére kell tehát adni a betegnek, hogy egyes és összes bűneit megbánja és miattuk törödelmet érezzen, nem a megérdemelt büntetéstől való félelemből, hanem mivel az Atyaistent, a Teremtőt és a Megváltót sértette meg ; a betegség keserűségeit meg, mint az atya ostorát, viselje türelemmel. Ha azonban a beteg felgyógyul, nyomban menjen a paphoz, a ki a megfelelő poenitentiát ekkor rója ki rája.³⁾

Az Oltáriszentségről ezt tanítsa a híveknek : Azon szavak erejénél fogva, melyeket az Üdvözítő az utolsó vacsora alkalmával a kenyér és bor fölött mondott ; továbbá az egyházi rendből kifolyólag, akár jó a pap, akár nem, ha az átlényegülés szavait a megfelelő szándékkal kiejtette : a mi előbb pusztá kenyér volt, az Krisztusnak igazi teste lett, a melyben van lélek ; a mely a Szűztől született, a keresztfán kinszenvedett, az Atyaisten jobbján ül ; a mely nem szenved, mint mikor a földön járt, hanem megdicsőült.

¹⁾ Bud. zsin. 1279. XCI. f. (*Hube* : 142—143. l.)

²⁾ Bud. zsin. 1279. XCIV. f. (*Hube* : 143—144. l.)

³⁾ Bud. zsin. 1279. XCVIII. f. (*Hube* : 147. l.)

A mi meg előbb tiszta bor volt, az Krisztusnak igazi vére, a mely az Ő oldalából folyt.

Mind a két szín alatt az egész Krisztus jelen van, tudniillik az Isten és az ember ; mivel sem test nincs vér nélkül, sem vér test nélkül. Az Oltáriszentség az élő léleknek tápláléka és erősítése a kegyelem által ; a vétekben meghalt léleknek meg kárhozata ; mert a ki méltatlanul veszi magához, ítéletet eszik és iszik magának.¹⁾

Mind a megyés püspökök, mind más alsóbb rangú főpapok, a kik lelkészkednek, szorgalmasan és hathatósan figyelmeztessék a rájuk bizott papokat és híveket, hogy Jézus Krisztus testének és vérének felmutatásakor hajadon fővel, áhítattal és tisztelettel hajtsanak térdet s Krisztus testét és vérét a legnagyobb odaadással imádják.²⁾

A papok gyakran figyelmeztessék a híveket, meg a *gyermekeket*, hogy a mint észreveszik, midőn a pap az Úr testét viszi, tüstént hajtsanak térdet az ő Uruk és Teremtőjük előtt és összetett kézzel imádkozzanak ; míg a szentséget előttük viszik.³⁾

Higyjék a világi emberek, hogy a kenyeret és bort Krisztus testévé és vérévé csak a pap változtathatja át ; az egyházi rendeket meg csak a püspök adhatja fel.⁴⁾

Szent Jakab apostol szerint az utolsó kenet által a bocsánatos bűnök eltörlődnek, minden betegség megkönnyebbül, sőt még az igazi bűnbánat és az örök boldogság szemlélete is megkezdődik.

A papok figyelmeztessék a híveket, hogy az utolsó kenetet többször is föl szabad venni, még egyazon betegségben is, ha a haláltól lehet félni. Ha valaki az utolsó kenet fölvétele után meggyógyul, házasságát tovább folytathatja.

Oktassák meg őket továbbá arra is, hogy ha valaki mint egészséges meggyónt és megáldozott, és később

¹⁾ Bud. zsin. 1279. XCIX. f. (*Hube* : 148. l.)

²⁾ Bud. zsin. 1279. CXIII. f. (*Hube* : 154. l.)

³⁾ Bud. zsin. 1279. CXIV. f. (*Hubè* : 154. l.)

⁴⁾ Bud. zsin. 1279. CXXIV. f. (*Hube* : 159. l.)

megbetegszik, gyónja meg minden bűneit és áldozzék meg újra.¹⁾

A budai zsinat kimondja, hogy alattomos (clandestin) házasságot kötni nem szabad s a pap ilyeneknél jelen nem lehet. Miért is a pap, a házasság megkötése előtt, megállapított határidőben hirdesse ki, hogy kik készülnek házasságra lépni. Így mindenkinek alkalmá nyílik, hogy a törvényes házassági akadályt bejelentheti; s magának a papnak is lesz ideje — a mi különben szigorú hivatalos kötelessége — az esetleg fennforgó akadály kifürkészésére. Ha alapos a föltevés, hogy csakugyan létezik akadály, a házasság megkötését mindaddig el kell odázni, míg az okiratokból a tényállás ki nem derül.

Ha a rokonsági fok megállapításában, vagy egyáltalában a házassági ügyekben kétség merül föl: a pap a püspökhöz fordul tanácsért.

A házasságra nézve nem szabad sorsvetéssel jósolni. S a ki megteszi, kiközösítik.²⁾

A papok tanítsák a templomban, hogy a házastársak egyike — a kiközösítés elkerülése nélkül — önmegtartóztatást nem fogadhat, szerzetes nem lehet; s szerzetesrendbe csakis a megyés püspök beleegyezésével vehető föl. Ez meg azután vigyázzon, hogy a másik házasság minden gyanú nélkül maradhat-e a világban.³⁾

De el kell még lesni egyéb zsinatainknál is, miként gondoskodnak a nép oktatásáról.

A *szepesi zsinat* 1460-ban elrendeli, hogy nagyböjtben, vasárnaponként, prédikáció alkalmával szószékről mindegyik plébános maga vagy helyettese hirdesse ki a népnek, melyek a püspöknek fenntartott esetek

¹⁾ Bud. zsin. CXIII. fej. utáni jegyzet, melyet *Hube* későbbi betoldásnak tart, de helytelenül. Mert a zsinat a LXXXVIII. fejezetben említi az utolsó kenetet is. Már pedig másutt, mint a tárgyalt szövegben nincsen szó az utolsó kenetről. V. ö. *Hube* 140. és 154. l.

²⁾ Bud. zsin. 1279. CXX. f. (*Hube* 157. l.)

³⁾ Bud. zsin. 1279. CXXI. f. (*Hube* : 158. l.)

(casus episcopales). Ezek alól a püspök engedélye nélkül senkit fel ne oldozzanak, hanem a bűnöst feloldozás céljából utasítsák a püspökhöz.¹⁾

A plébánosok vagy helyetteseik tanítsák meg a népet a szószékről arra is, hogy az évnek melyik részében és nyilvánosan, ne pedig alattomosan, kössenek házasságot²⁾; továbbá, hogy mily módon és milyen szavakkal kell megkötni a házasságot. És pedig mondják meg a népnek, hogy a helyes kifejezések ezek: Feleségül veszlek; férjül fogadlak. Ha pedig valaki ezt mondja: Majd elveszlek feleségül; vagy majd férjül fogadlak, — ez nem házasság, hanem csak eljegyzés.³⁾

Az 1450-, 1489-⁴⁾ és 1493-iki *esztérgomi*, az 1494-iki *nyitrai* és az 1515-iki *veszprémi* zsinat pedig meghagyja a papoknak, hogy híveiknek vasárnaponként és ünnepnapokon a szent leczkéből, az evangéliumból vagy a szentírás más helyéből egyet-mást okosan fejtegetsenek.

1) »Volumus et statuimus, ut singulis diebus dominicis per totam quadragesimam quilibet plebanus per se vel suum in ecclesia sua tempore predicationis in ambone casus episcopales publicet et in eisdem sine nostra licentia speciali nullum absolvat, sed ad nostram sedem ad solvendum transmittat. Qui vero secus fecerit, per tres menses ab ingressu ecclesie suspendatur et penam trium marcarum argenti nobis et ecclesie nostre solvere sit obligatus ipso facto, salvo mortis articulo.« (Papirosra írt eredetije az 1460-iki lőcsei zsinatnak: Budapesti tud. egyetemi könyvtár. Cod. Lat. Saec. XV. Nr. 73. fol. 62. a. és b.)

2) »Volumus autem, ut in hac solutione statutum quilibet plebanus subditis in quarta parte anni publicet et ipsos, ne sic clandestine contrahant, diligenter informet sub pena unius marce argenti et viginti librarum cere nobis et ecclesie nostrę infra mensem solvendum.« (U. o. fol. 65. b. és 66. a.)

3) »Item quilibet plebanus nobis subiectus per se vel suum serius in ambone informet suos plebizanos, quomodo et qualiter, quibus verbis contrahitur matrimonium de presenti, ut sunt hec: Accipio te in uxorem, habeo te in virum. Ita ut sint verba de presenti, et non de futuro. Et si dicetur: Accipiam te in uxorem, ut (így): Habebo te in virum, per illam non contrahitur matrimonium, sed sponsalia de futuro vel his similia. (U. o. fol. 65. a.)

4) *Batthyany*: Leges Eccles. T. III. 476—477. és 554. l.

Legyenek rajta, hogy tudják a szent leczkét és az evangéliumot jól olvasni és a népnek betű szerint értelmezni.¹⁾

A *veszprémi* zsinat ezen kívül még meghagyja, hogy mindegyik plébános, előzetes elmélkedés után, az evangélium befejeztével magyarázza meg a népnek az evangéliumot, ha van annyi tudománya ; vagy legalább oktassa meg a népet, hogy kerülje a bűnöket, — és pedig a bálványimádást, hamis esküt, hamis tanúságot, gyilkosságot, rablást, lopást és más halálos bűnöket. Üdvös intelemként hangoztassa a pap a hivek előtt, hogy a mit maguknak nem akarnak, azt mással se cselekedjék ; de a mit maguknak akarnak, cselekedjék azt másokkal is. Fejtegetssék előttük a hit tételeit, főleg a test feltámadását és az utolsó ítéletet, a midőn mindnyájan a mindeneket látó Krisztus ítélő birói széke előtt állunk, hogy elvegyük jutalmunkat és büntetésünket. Egyáltalán tárgyaljanak a nép előtt olyan dolgokat, a melyek a lelket a rossztól elvonják és a jóra vezérlik.²⁾

A vallási oktatásra egyes rendkívüli alkalmak is kínálkoztak. Így : ha boszorkányra akadnak, a biráskodási törvény értelmében az egyházhoz vezetik és átadják a papnak — böjtöltetés és hitbeli oktatás céljából.³⁾ Ha valaki a keresztény vallásra tért, a plébános őt a katólikus hitre megoktatta. Így látjuk ezt Mertlein fia Salamon pozsonyi zsidó esetében is. Ő ugyanis, midőn kereszténynyé lett, régi adósságait nem akarta megfizetni. Ezért a pozsonyi zsidó-bíró, Ventur Gáspár őt 1438-ban éppen akkor fogatta el, midőn vallási oktatásra a Szent-Lőrincz-egyház plébánosához ment.⁴⁾

1) *Péterffy* : *Sacra Concilia*. I. 210., 231. és 267. l.

2) *Péterffy* : *Sacra Concilia*. I. k. 231. l.

3) *S. Steph. decr. lib. I. c. 33.* (*Závodszy Lev. : A Szent István, Szent László és Kálmán kir. kor. törv. 151. l.*)

4) *Oklevéltár LXXX. sz. okl.*

III. FEJEZET.

Népoktatás a falusi iskolákban.

Világiak oktatása a szerzeteseknél és a székesegyházi (káptalani) iskolában. Népoktatás a falusi iskolában. — A falusi iskolák nagy száma a Barcaságban, a megyesi székekben és a székhelyeknél. — Falusi iskola, általában szólva, volt mindegyik plébániai székhelyen. — A falusi iskola tárgyai. — A plébános maga is tanít. — A plébános és iskolamester viszonya. — Az iskolamester választásának módja.

Kérdés, hogy a szerzetesek nálunk kolostoraikban tartottak-e fönn külső iskolákat, a melyekbe a világi pályára készülők jártak? Én azt vélem, hogy a nevesebb kolostorokban, főleg a melyek városban vagy ennek közelében voltak, nem hiányzott az iskola a világi elem részére.

A székesegyházi (káptalani) iskolát nemcsak a papi pályára készülők, hanem világiak is látogatták. Ezt már a Gellért-legendá elbeszéléséből is kiérezzük.¹⁾ A III.²⁾ és IV.³⁾ lateráni s az 1309-iki budai zsinat⁴⁾ világosan kimondja, hogy az egyház klerikusain kívül mások, szegény világi tanulók is járnak a székesegyházi iskolába.

¹⁾ Vita S. Gerardi cap. XII. (*Endlicher*: *Rerum Hung. Mon. Arpad.* 219—221. l.)

²⁾ *Mansi*: *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima Collectio.* Tom. XXII. 228. col.

³⁾ *U. az*: U. o. T. XXII. 999. col.

⁴⁾ *Monumenta Vaticana Hungariae Ser. I. Tom. II.* 282. l.

Ezen szegény tanulókról beszélnek a váradi ¹⁾ és a zágrábi káptalan statútumai is.²⁾ 1482 május 11-ike előtt a budai káptalani iskolába is járt világi egyén.³⁾ Mindemellett is azonban a székesegyházi (káptalani) iskolába legnagyobb-részt azok jártak, a kik pappá akartak lenni.

A nép gyermekeit leginkább a *falusi* ⁴⁾ iskola fogadta be. Tubero úgy tudja, hogy Magyarországon a legtöbb ember a mezőről kerül az iskolába.⁵⁾ Érdekes a külföldi írónak ezen megjegyzése, mert kiderül belőle, hogy a falusi nép gyermekeit küldte iskolába.

A falusi iskolák létezésére nézve rendkívül becses adatok maradtak reánk.

A *Barczaság területén* 1510-ben Szász-Hermányon (Honigberg), Vidombáken (Wiedenbach), Volkányon (Wolkendorff), Feketehalmon (Czayden), Höltövényen (Heylsdorff) és Veresmarton (Rwderbach) — mindmegannyi Brassó vármegyében — volt egy-egy iskolamester (Schulmaster); Bendorfon (Mehburg, Meremburch, Szeben vm.) iskolaépület és harangozóház 2, Botfalun (Bregendorff, Brassó vm.) iskola és harangozóház 1, Keresztényfalun (Newrstat, Neustadt, Brassó vm.), Rozsnyón (Rosenaw, Brassó vm.), Szász-Magyaróson (Nusspach, Nussbach, Brassó vm.) és Prázsmáron (Tartlen, Brassó vm.) egy-egy iskola volt.⁶⁾

S ezen kimutatás még nem is teljes, mert a kéziratnak még volt folytatása is, mint a kinyomtatott szöveg is mutatja.

A *medgyesi székben* meg ezt látjuk: Sályán (Nagy-

¹⁾ *Bunyitay V.* : A váradi kápt. legrégibb statútumai. 91. l.

²⁾ *Thalčić* : Monum. Hist. Episcop. Zagr. T. II. 78. l.

³⁾ Oklevéltár CLII. sz. okl.

⁴⁾ Élesebb megkülönböztetés czéljából, nem a »*plébániai*« iskola elnevezést használom a hazai iskolákra nézve; mert a városi iskolát is nevezték plébániai iskolának. (Brassó.)

⁵⁾ Oklevéltár CCCXLVI. sz. okl.

⁶⁾ *Teutsch* : Die ältesten Schulanfänge. (Archiv f. sieb. Landeskunde. X. B. II. H. 228—229. l.) — Oklevéltár CCIX. sz. oklevél.

Küküllő vm.) 61, Kis-Kapuson (N.-Küküllő vm.) 30, Egerbegyen (Argjasch, Agregyits, Agarbicin, N.-Küküllő vm.) 46, Baromlakon (Varumlack, N.-Küküllő vm.) 120, Erzsébetvárosban (Ybesdorff, Kis-Küküllő vm.) 73, Báznán (Kis-Küküllő vm.) 88, Völczön (Kis-Küküllő vm.) 65, Bogácson (Kis-Küküllő vm.) 111, Kőrösön (Kis-Küküllő vm.) 65, Baráthelyen (Prathia, Pretai, Pretau, Nagy-Küküllő vm.) 102, Buzdon (Buz, N.-Küküllő vm.) 50, Eczelen (Heczal, N.-Küküllő vm.) 148 lakó között van egy-egy iskolamester.¹⁾

Szóval a *Barczaságban és a medgyesi székből azt tapasztaljuk, hogy iskolamester és iskola még ott is van, a hol plébánosról nem is tudunk.*

A *székelyek iskolázására* nézve is nagyon érdekes dologról értesülünk.

A székelyek között ugyanis némely miséspap, hogy magának pénzt szerezhesen és másokat gyötörhessen, a püspöki helytartótól (vicarius) olyan idézőlevelet szerzett, a melyben a név helye kitöltetlen volt. Így azután annak a nevét írhatták bele, a kiét akarták. Ebből azután sok visszaélés származott. Miért is ezen idézőlevelek megszüntetése végett a székely nemzet Miklós erdélyi püspökhöz fordult. Ez már 1503 szeptember 15-én segített a bajon, midőn elrendelte, hogy helytartója ilyen idézőlevelet ezentúl nem adhat senkinek, leszámítva, ha tizedről vagy a plébánosok és iskolamesterek fizetéséről van szó.²⁾

Ebben a dologban az a fontos, hogy a székely nemzet és az erdélyi püspök az iskolamestereket és a plébánosokat egybekapcsolva említik. Világos jeléül annak, hogy a székelyeknél is a plébános és az iskolamester egy helyütt találhatók. Vagyis *a székelyeknél a plébániai szék-helyeken iskola is volt.*

¹⁾ *Teutsch*: Die ältesten Schulanf. (Archiv f. sieb. Land. X. B. II. H. 230—231. l.) — Oklevéltár CCIX. sz. okl.

²⁾ Székely oklevéltár III. k. 155. l. — Oklevéltár CXCI. sz. oklevél.

S ha most figyelmünket az ország egyéb részeire is kiterjesztjük, azt látjuk, hogy falusi iskola még olyan kis helyeken is van, mint *Borbánd* (Alsó-Fehér vm.), *Dada* (Szabolcs vm.), *Detreh* (Torda-Aranyos vm.), *Eőr* (Zemplén vm.), *Farkasfalva* (Szepes vm.), *Fekete-Patak* (Bereg vm.), *Gicze* (Gömör vm.), *Gyula* (Baranya vm.), *Hibbe* (Liptó vm.), *Homrogd* (Abauj-Torna vm.), *Horán* (Szepes vm.), *Kis-Bári* (Zemplén vm.), *Kováshi* (Arad vm.), *Mizsle* (Abauj-Torna vm.), *Nemsova* (Trencsén vm.), *Radvány* (Zólyom vm.), *Sibisán* (Alsó-Fehér vm.), *Somodi* (Abauj-Torna vm.), *Szamosfalva* (Kolozs vm.), *Szent-Imre* (Erdélyben), *Tarnócz* (Liptó vm.), *Tárcza* (Sáros vm.), *Teke* (Kolozs vm.), *Telegd* (Bihar vm.), *Tihany* (Abauj-Torna vm.), *Várad* (Bars vm.).

Ezen jelenség elegendő azon tény megállapítására, hogy a XIV. és XV. században a falusi plébániai székhelyeken országsszerint volt iskola. Az egyházi szervezettel kapcsolatos intézmények ugyanis lényegileg az egész országban azonosak voltak. Ha tehát több falusi plébániai székhelyen tényleg látunk iskolát, akkor tévedés nélkül kimondhatjuk, hogy a falusi plébániai székhelyek másutt sem voltak iskola nélkül. A fennmaradt adatok csekély száma éppen itt senkit se tántorítson meg hitében. Mert meg kell gondolni, hogy az ilyen falusi iskola emléke rendszerint csak úgy mellékesen odavetett dolgok révén jutott ránk; magáért az iskoláért, mint ilyenért, nem jegyezték föl az emlékét. Nem csoda tehát, hogy a legtöbbnek nyoma veszett.

A XIV. és XV. század viszonyaiból meg — a falusi iskola dolgában — joggal következtethetünk az Árpádok korára. Mert a városi iskolák megalakulása előtt a lelkipásztorkodó papság, a káptalani iskolákon kívül, egyedül a falusi iskolában szerezhette meg ismereteit. S így ekkor a falusi iskolára nagyobb szükség volt mint a városok létrejövése után. Helyes tehát a következtetés, hogy a plébániai székhelyeken — természetesen nem mindegyiken — már az Árpádok korában is volt iskola.

A középkori falusi iskola létezését a korviszonyokból megmagyarázhatjuk. Ekkor ugyanis falun még nem használtak orgonát. A szentmise alatt a kántor gregorián-éneket énekelt. De ő maga nem győzte, miért is énekes fiúkat adtak melléje. Ezeket természetesen tanítani kellett. S így ők alkották az iskola magvát. Kívülök azután mások is látogatták az iskolát.

A falusi iskolában — miként a külföldön — a Miatyánkot, Hiszekegyet, a vallás legfőbb tételeit, az éneket, olvasást és itt-ott az írást is tanították.¹⁾

A tanítást vagy a plébános, vagy valamely papja, vagy az iskolamester végezte. *Váradon* (Bars vm.) 1378. május 8-ika körül a plébános maga tanítja a gyermekeket. Ide bejárnak tanulni a szomszéd falú — Kálna — gyermekei is.²⁾

A plébánost a *Barczaságban* 1444-ben az iskolamester urának (dominus) tekintették.³⁾ S ez egészen megfelel azon viszonyoknak, mely a plébános és az iskolamester között fennállott. Az iskolamestert ugyanis a hívek választották, de ehhez a plébános beleegyezése is szükséges volt.

A XV. század első tizedeiben, Erdély egyes helyein, a hívek az *iskolamester választásánál* kezdték mellőzni a plébános hozzájárulását. György erdélyi püspök ezt nem akarta tűrni. Miért is 1438. április 19-én ír a beszterczei és királyi espereseknek és plébánosoknak. Kiközösítés és három ezüst márka büntetés terhe alatt meghagyja nekik, hogy olyan iskolamestert vagy harangozót ne tőrjenek meg, a ki állásához a plébános beleegyezése nélkül jutott, vagy jut ezentúl. Ki kell hirdetniök ezt a népnek is, azon kijelentéssel, hogy a ki ezen rendeleten

1) *Specht*: Geschichte des Unterrichtswesens in Deutschland. 248. l.

2) *Palásthy Pál*: Palásthyak. I. 148. és 149. — *Botka Tivadar*: Bars megye monographiája. I. füz. 61. l. — Oklevéltár XXXI. sz. okl.

3) Oklevéltár LXXXVII. sz. okl.

túlteszi magát, szigorúan bünhödik és semmiféle alakban sem mentheti magát. Azon iskolamestereket és harangozókat meg, a kik ezen intézkedést figyelmen kívül hagyják, a két esperesség területéről üzzék el és zárják ki.¹⁾

Ez a kemény intézkedés eredménytelen maradt. György erdélyi püspök 1439 január 23-án a beszterczei és királyi (Kyrاليا) esperesség érdekében újra kénytelen föllépni. Mások közlése és saját tapasztalása alapján ugyanis arról győződött meg, hogy a hívek, a kiközösítés büntetésének figyelmen kívül hagyásával, az iskolamesterek (scolarum parochialium seu scolasticorum) és a plébániáknál szolgálatot tevők jövedelmét le akarják szállítani és őket a plébánosok beleegyezése és hozzájárulása nélkül választani. Erre a püspök az espereseket és a plébánosokat utasítja, hogy az ő nevében intsék és óvják a híveket az ily eljárástól, s ha ezt a multban gyakorolták volna, hagyjanak föl vele. A ki a hívek közül nem hajt a jó szóra, egyházi tilalom alá esik, de ez a kisdetek megkeresztelésére s az egészségesek és haldoklók meggyóntatására nem terjed ki. S ez a büntetés mindaddig érvényben marad, míg tilos cselekedeteikkel föl nem hagynak, vagy a püspök másként nem intézkedik.²⁾

Ugyanezen elvet mondja ki a barczasági esperesi statutum 15-ik czikke is 1444-ben, midőn elrendeli, hogy egy harangozó vagy iskolamester (rector scholarium) se vállaljon szolgálatot a plébánosa akarata ellenére; s ha mégis megtenné, el kell távolítani állásából. Másként áll a dolog, ha az esperes fölmentést ad.³⁾

¹⁾ *Teutsch*: Die ältesten Schulanfänge. (Archiv f. sieb. Landeskunde. X. B. II. H. 226. l.) — Oklevéltár LXXXI. sz. okl.

²⁾ *Teutsch*: Die ältesten Schulanfänge. (Archiv für sieb. Landeskunde. X. B. II. H. 227—228. l.) — Oklevéltár LXXXIII. számu oklevél.

³⁾ *Teutsch*: Die ältesten Schulanfänge. (Archiv f. sieb. Landeskunde. X. B. II. H. 221. l.) — Oklevéltár LXXXVII. sz. oklevél.

IV. FEJEZET.

Városi iskolázás.

A városi iskola létrejövésének oka. — A városi iskola helye és neve. — Az iskolamester választása, neve és tanultsága. — Pap és világi iskolamester. — Az iskolamester fizetése, egyéb jövedelmei és kötelezettségei. — A segédtanítók neve és fizetése. — A városi iskola tanulóinak élete ; élelmezésük az iskolában és családjuknál ; sorsuk, működésük és jövedelmük. — Az iskolások (scholares) neve és kötelezettsége. — Tantárgyak ; latin és német iskola. — A városi iskolák száma, fenntartása, működése és katolikus volta. — Zsidó iskola.

A városi iskolák létrejövésének oka. — A keresztes hadjáratok idején a lovagság virágkorát élte ; a földműves-osztály föllélekzett ; az iparos és kereskedő pedig meggazdagodott. A XIII. század közepén a lovagság Európaszerte elvesztette ideális hivatását és hanyatlani kezdett ; a polgárság meg egyre izmosodott és társadalmi jelentősége növekedett. A polgári osztály csakhamar belátta, hogy a kolostori és székesegyházi (káptalani) iskola nem neki való. Meggyőződésévé lőn, hogy az iparosnak és kereskedőnek más irányú és tartalmú műveltségre van szüksége, mint a papnak. Ezen tudatban új iskolát szervez, melyet *városi iskola* néven ismerünk.

A dolog nem ment simán. Mert az egyházmegye területén a tanítás jogát a székesegyházi iskola scholasticusa, vagyis tanára szokta megadni. A városok pedig,

mivel az iskolát a maguk költségén tartották fenn, az iskolamester kiszemelésének jogáról nem akartak lemondani. Így azután a székesegyházi scholasticus és a város között gyakran összeütközés jött létre, a melynek híre még a római szentszékhez is eljutott. Nem arról volt szó, hogy az egyház nem akarja a városi iskolát, hanem csak a scholasticus és a város érdeke állott egymással szemben.

Ezen ellentétek a későbbi kor gyermekeinek egyikében-másikában azt a felfogást keltették, hogy a városi iskolákat a katolikus egyházzal ellentétes szellem szülte meg. Ez a nézet azonban egészen téves. A városi iskolának már az elhelyezése, a neve, működése és egész élete bizonyíték rá, hogy a város iskolája és az egyház a legbensőbb viszonyban voltak egymással.¹⁾

A városi iskola helye és neve. — Az iskola rendszerint a templom szomszédságában emelkedik. (Bártfa.)²⁾

A városi iskolát — természetesen Brassóban — nevezik a város iskolájának, a *parochiás egyház iskolájának*, sőt még a Bold. Szűz egyháza iskolájának is.³⁾ Ezenkívül volt még a Szent Bertalan-iskola. Zágrábban 1428. január 28-án községi iskoláról van szó.⁴⁾

1) Napjainkban maga *Paulsen* is helyteleníti azt a nézetet, mely a városi iskolák keletkezését a katolikus egyház iránti ellenséges érzületből akarja megmagyarázni. (*Friedr. Paulsen: Geschichte des Gelehrten Unterrichts.* Leipzig. 1885. 13. l.)

2) Ezen fejezetben, mint összefoglaló részben, csak ott hivatkozom forrásra, a hol ez a munka VI. fejezetének tartalma útján nem ötlik szembe. Egyéb helyeken csak az iskola nevét említem meg; így ennek révén a kérdéses hely forrása magából a műből egy pillanat alatt megállapítható. Ennélfogva ezen fejezet is szigorúan tudományos alapon nyugszik. A források megnevezésének elhagyását az ismétlés, tehát a fölöslegesség szempontja követelte.

3) 1527. jún. 14. ... »rectori scholae civitatis«. — 1529. jún. 11. ... »rectori scholae parochialis ecclesiae«. — 1533. jún. 26. ... »rectori scholae ecclesiae beatae Mariae virginis«.

4) ... »domum ac pallacium scole nostre communitatis« (*Thalžić: Monum. Hist. lib. reg. civit. Zagrab. IX. k. 154. l. és Oklevéltár LVIII. sz. okl.*)

Az iskolamester választása, neve és tanultsága. — A város az iskolamestert maga választja. Így Brassó városa 1532-ben Viaszgyártó Györgyöt Eczelre, majd meg Segesvárra küldi, hogy fogadjon fel iskolamestert. A plébános szavára azonban az iskolamester megválasztásánál sokat adnak.¹⁾

Nagyszombatban a plébános 1519-ben megigéri, hogy a város tudta nélkül nem fogad fel senkit iskolamesternek. A város viszont biztosítja őt, hogy iskolamesternek nem való egyént nem választ meg.²⁾

Az iskolamestert rendszerint egy évre fogadták föl.³⁾ Ez az oka az iskolamesterek gyakori váltakozásának (Brassó, Szeben). De erre befolyt az a tény is, hogy az iskolamestert gyakran városi jegyzővé léptették elő. (Kassa.)

Az iskolamester forrásainkban ilyen nevek alatt fordul elő: ⁴⁾ Schulmeister; ⁵⁾ Rector scole; ⁶⁾ Magister scole; ⁷⁾ Rector scholarium; ⁸⁾ Scolasticus; ⁹⁾ Ludimagister; ¹⁰⁾ Regens; ¹¹⁾ »Rector ludi litterarii«; »Ludi litterarii moderator«; ¹²⁾ »Ludimoderator«; ¹³⁾ »Moderator

1) A beszterczebányai iskolamesterségre nézve írja Eynseczer István a beszterczebányai plébánosnak: ... »tue venerande paternitati velut *primario omnium collatori*« ... (Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás korából. I. 408. l.)

2) Oklevéltár CCXLIII. sz. okl.

3) Ezzel kapcsolatos a »scholam rogare« szokás, melynek nyomára még a XVIII. században is ráakadunk. (Csernátonyi Gyula: Az erdélyrészi százszok oktatásügyi viszonyai a reformáció előtt. Századok 1893. évf. 485. l.)

4) Az alábbi hivatkozásokban csak egy-egy példát akarok adni; mert a felsorolt elnevezések az Oklevéltárban gyakran előfordulnak.

5) Oklevéltár LXXXV. sz. okl. 1440-ben.

6) U. o. 1443-ban.

7) U. o. 1446-ban.

8) U. o. 1502-ben.

9) U. o. 1451-, 1497- és 1498-ban.

10) U. o. 1532-ben.

11) U. o. LXIII. sz. okl.

12) Oklevéltár CCXXI. sz. okl., 1539- és 1541-ben.

13) 1543 előtt: »ludimoderatore«. (Tört. Tár 1900. 475. l.)

schole«; 1) »Ludi litterarii gubernator«; »Litterarii studii director«; 2) Informator et pedagogus; 3) Publicus informator; 4) Késmárkon 1544-ben »gymnasiarcha«. 5) Stöckel iskolatörvényei szintén ismerik a »magister«-t és a »ludi-magister«-t. 6)

A *campanatorokat* nem vettem föl a tanférfiak sorába, mert az adatok világánál nem derül ki, hogy mikor jelent a »campanator« csak harangozót, s mikor olyan egyént, a kinek esetleg a tanításban is volt része. 7)

A szászvárosi iskolamester (rector schole) 1522-ben baccalaureus. 8) Bártfa, Brassó, Szeben és egyéb városainkban is gyakran látjuk, hogy az iskolamester baccalaureus, vagyis egyetemet végzett ember. Ez a jelenség kétséggkívül szép világot vet ezen kor felfogására, mely a város iskoláiba egyetemi fokozattal (gradus) bíró egyént szánt.

Az iskolamester pap és világi. — Az iskolamesterek nagy része *pap*. De látunk közöttük *világi embereket* is.

Hochprech János pozsonyi iskolamestert 1531-ben éppen válóperéből ismerjük. 9) Schawniki Albert nemes ember, 1551 december 2-án, azt vallja, hogy gyermekkorában az édesatyja Farkasfáln és Horánban (Szepes vm.) iskolamester volt. 10) Balázsnak, a ki jóval 1562.

1) Oklevéltár CXVII. sz. okl.

2) Oklevéltár CCLXII. sz. okl.

3) Oklevéltár CXXIV. sz. okl.

4) Oklevéltár CCXLII. sz. okl.

5) Oklevéltár CI. sz. okl.

6) *Klein*: Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften ew. Prediger. I. 335—336. l. X. és XIV. fej. — Oklevéltár CCCXXVII. sz. okl.

7) V. ö. *Fridr. Wilh. Seraphin*: Kronstädter Schulen vor der Reformation. (Archiv für sieb. Land. Neue Folge XXIII. B. 766—767. l.)

8) Oklevéltár CCLVI. sz. okl.

9) *Knauz*: Pozsonyi kápt. kéziratai. 29. sz. 27. l. — Oklevéltár CCXCIII. sz. okl.

10) Oklevéltár CCCXLIX. sz. okl.

augusztus 16. előtt Liptó-Szent-Miklóson iskolamester volt, Borbála a felesége.¹⁾

M. iskolamester az ő egykori tanítványát, Péter iskolamestert meghívja lakodalmára. Ez személyesen nem mehetett el, hanem maga helyett Miklós nevű fivérét küldi. A lakodalmon P. és N. igriczek is megjelentek és sok tapsot arattak. Miért is M. iskolamester a két igriczet Magyar Pál gimesi várnagy figyelmébe ajánlja.²⁾

Az iskolamester fizetése, egyéb jövedelmei és kötelezett-ségei. — Az iskolamester évi fizetése :

Beszterczébányán 1489-ben 42 frt ;

Brassón a Szűz Mária-, vagyis plébániai egyház iskolájánál 1520—1534-ig 50, 1534-ben 70, 1535—1541-ig 80, 1544- és 1545-ben 100 frt ; a Szent Bertalan-egyház iskolájánál meg 1520—1539-ig 16 frt ;

Eperjesen 1454-, 1455-, 1464-, 1466- és 1467-ben 6, 1521-ben 16 frt ;

Kassán a XV. században 25 frt ;

Késmárkon 1520- és 1544-ben 20 frt ;

Körmöczbányán 1527—1533-ig hetenkint 25, 1533. márczius 14-ikétől 50, 1534. január 24-ikétől 75, 1538-tól meg 100 dénárt kap ;

Nagy-Szebenben 1494—1537-ig az évi fizetés 20 frt. Ez 1539-ben 64, 1541-ben meg 80 frtra emelkedik ;

Nagy-Szombatban 1541-ben 16 frt ;

Trencsénben 1543—1538-ig évi 7, 1530- és 1540-ben 9 forint ;

Beszterczén az iskolamester és az orgonista együttes fizetése 1537-ben 80 frt. Járt még neki a város pénztárából az óra gondozásáért is.

Az iskolamesternek van külön lakása (Bártfa).

A plébános az iskolamestert a saját asztalánál

¹⁾ Oklevéltár CCCLII. sz. okl.

²⁾ *Fejérfataky László* : Tapolczai Bertalan oklevél-formulái a XIV. századból. (Magyar Könyvszemle 1886. 60—61. l.) — Oklevéltár VIII., IX. és X. sz. okl.

élelmezi Bártfán, Eperjesen, Kassán, Kis-Szebenben, Pozsonyban, Selmeczbányán és Szepesen.

Az iskolamester fizetését az egyes városokban különböző időben és részletekben szokta kezéhez kapni. Brassón, teszem, negyedévenként.

Az iskolamesternek a szülőktől is volt jövedelme Kassán, Selmeczbányán, Sopronban. Temesvári Miklós váradi kanonok a kassai iskolába járó két öcsceért az iskolamesternek 1510-ben két forintot fizetett egy eszten-dőre.¹⁾ Az iskolamesterről végrendeletekben és mise-alapítványokban is meg szoktak emlékezni. (Sopron.)

Egyházi szolgálat révén is többféle czimen volt jövedelme az iskolamesternek.

A medgyesi káptalan 1397-ben kimondja, hogy a pénzbeli jövedelem minden plébániánál így oszlik meg : Egy harmadrész a plébánosé ; a másik két harmadon a káplánok és az iskolamester úgy osztozkodnak meg, hogy ennek éppen annyi esik, mint egy-egy káplánnak.²⁾

Az iskolamester kap díjat a »Salve Regina« énekléseért Bártfán, Késmárkon, Pozsonyban, Selmeczbányán, Sopronban és Zólyomban ; a »Vigiliá«-kért Késmárkon és Selmeczbányán ; ugyanezen czímen a Szűz Mária-testvérülettől Bártfán ; a körmenetre való kivonulásért Beszterczebányán és Körmöczbányán ; az Úrnapkor és Szent-György-napkor végzett éneklésért Sopronban ; a Rorate énekléseért Sopronban ; a templomi éneklésért Lőcsén, Pozsonyban és Sopronban ; a különböző testvérületek miséje alatti éneklésért Selmeczbányán ; a szent-sírnál való zsoltározásért Bártfán és Beszterczebányán ; egy aranyforintot Pozsonyban azért, mert a városkapitány-nak zsoltárt olvasott ; a »Salve Regina« énekléseért a végrendelező sírjánál Selmeczbányán ; a pénteki harangozásért »Tenebrae« alkalmával Beszterczebányán ; a

¹⁾ Oklevéltár CCXI. sz. okl.

²⁾ *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen.* III. B. 206. l. — Oklevéltár XLI. sz. okl.

vásári és a vihar elé való harangozásért Trencsénben ; a nagy és a kis harang meghúzásáért temetéskor Késmárkon ; a temetésen való megjelenésért Lőcsén. Van továbbá jövedelme az áldozóktól Bártfán, Besztercebányán ; karácsony estéjének és vízkereszt vigiliájának kalendájából Selmeczbányán ; a Szent Márton-napkor szokásos üdvözlésért Selmeczbányán ; Szent Márton lúd-jára meg Besztercebányán. Kap : Selmeczbányán a mészárosoktól hetenkint fél »Haufen« húst, a kamargróftól és az érczválasztótól hetenkint két sültet ; Nagyszébenben az újmise után szokásos lakoma költségei címén borsra, safrányra és marhahúsra.

Az új bíró üdvözléseért rendszerint kijut az iskolamesternek is a jutalomból. A város az iskolamestert a szükségből kisegíti Bártfán. Az iskolamester Körmöczbányán a fizetésén fölül még azért kap jutalmat, hogy az ifjak körében szorgalmasabb legyen. Selmeczbányán meg akkor kap a várostól 50 dénárt, ha munkás és szorgalmas.

Mindezt összevéve az iskolamesternek szép jövedelme volt. Hiszen nem szabad feledni, hogy ekkor a pénznek igen nagy volt az értéke. Brassón 1520-ban egy bárány 6 oszpora ¹⁾ ; egy köből zab 3 oszpora ; egy kocsi széna 14 oszpora ; egy pint bor 2 oszpora ; egy pint sör nem egészen 1 oszpora ; egy font rizs 2 oszpora ; és egy pár lábbeli 35 oszpora.²⁾ Ha ezen jelenséggel szembeállítjuk azt, hogy 1520-ban Brassón az iskolamesternek csak az évi fizetése 50 frt. volt : akkor kiderül, hogy az iskolamesternek éppenséggel nem volt cka panasza.

Az iskolamestertől — mint a város által fizetett egyéb tisztviselőktől is — elvárják, hogy a kötelességét pontosan teljesítse. A hanyagot először figyelmeztetik ; ha ez nem használ, elbocsátják (Körmöczbánya).

¹⁾ 50 oszpora = 1 frttal.

²⁾ *Fr. Wilch. Seraphin* : Kronstädter Schulen vor der Reformation. (Archiv für siebenbürg. Landeskunde. Neue Folge. XXIII. B. 765. 1.)

Az iskolamester a tanítás mellett néha egyéb feladatokat is old meg. Kőrmöczbányán az aljegyzőség mellett megtartja az iskolamesteri állást is. Pozsonyban az iskolamester követségben jár. A tordai országgyűlés 1542-ben az iskolamestereknek a hadi kötelezettséget fejvesztés terhe alatt előírja.¹⁾

A segédtanítók neve és fizetése. — Az iskolamester mellett működik az iskolában *segédtanító* is. Ennek neve : *locatus*, *Geselle*, *socius* és *Lehrer*. Kassán 1495-ben »Lehrer«-ról, Nagy-Szebenben 1478-, 1480-, 1528- és 1536-ban, Bártfán 1520 szeptember 18-án »*locatus*«-ról olvasunk.²⁾ Kőrmöczbányán 1513-ban (*Gesellen*) és 1528-ban (*locatus*) van segédtanító. 1533-ban már kettővel találkozunk. Selmeczbányán 1500-ban »*socii*«, 1528-ban »*locaten und gesellen*« fordul elő.³⁾ Sopronban az iskolamesternek 1515-ben vannak segédei (*Gesellen*); 1528-ban meg aliskolamestere. Stöckel iskolai törvényei »*hypodidascalus*«-ról, »*publicus*« és »*privatus paedagogus*«-ról,⁴⁾ továbbá »*praeceptor*«-ról beszélnek.⁵⁾

A segédtanító évi fizetése Nagy-Szebenben 16 frt ; s ezt a várostól kapja. A segédtanítókat az iskolamester tartja Selmeczbányán. A segédtanítónak a szülőtől is volt jövedelme Kassán ; a recordálásért Selmeczbányán.

Becsületére válik a XV. századnak, hogy segédtanítóul baccalaureust is alkalmazott, — miként Beszterczébányán látjuk.

1) Oklevéltár CCCXXXVIII. sz. okl.

2) Egyháztörténeti Emlékek a magyarorsz. hitúj. kor. I. k. 13. l.

3) 1528 . . . »mit seinen locaten u. gesellen«. (*Breznyik János* : A selmeczbányai ág. ev. egyház és lyceum története. I. köt. 47. l.)

4) *Klein* : Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften ew. Prediger. I. 336—337. l. XIV. és XV. fej. — Oklevéltár CCCXXVII. sz. okl.

5) *U. az* : U. o. I. 335. l. X. fej.

A városi iskola tanulóinak élete; élelmezésük az iskolában és családoknál; sorsuk; működésük és jövedelmük. — A városi iskolába leginkább a városi lakók gyermekei jártak. Temesvári Miklós két öcsce Kassán, 1510-ben, július 22-én kezdi a tanévet.¹⁾

A tanulók életéből is maradtak ránk vonások. Erdélyi György fia, János, mint a kassai gymnasium tanulója, 1514-ben zöld színű tunikát viselt.²⁾

Karácsonyi játékkal 1498-ban, passió-játékkal 1512-ben, húsvétival meg 1497-ben és 1516-ban találkozunk Bártfán, majd Pozsonyban. Színi előadást (comoedia) tartanak Körmöczbányán.

Besztercebányán 1537-ben a tanulók részére az iskolához hetenkint 16 denár értékű húst szállítanak. Voltak tehát tanulók, a kik az iskolánál részesültek élelmezésben.³⁾ Kassán és Nagy-Szebenben szintén laktak tanulók az iskolában.⁴⁾

Másutt meg a szülők a tanulókat egyes családokhoz adták szállásra és élelmezésre. Bölcsi Dénes fia, Sándor, 1347 előtt, Váradon Pál szabó özvegyéhez került. Szállást és élelmezést egy évig három márkáért kapott. De bizony ezen összeggel adós maradt s a fizetés elől megszökött.⁵⁾

Rumi János fiai, Miklós és László, Győrött, tanuló korukban, 1541-ben szintén kinn vannak a városban szálláson és élelmezésre.⁶⁾ Temesváry Miklós a két öcscsét 1510-ben, Kassán, Paizsgyártó Péterhez adta teljes ellátásra, évi 28 frtéért.⁷⁾ Cseh István meg végrendeletében,

1) Oklevéltár CCXI. sz. okl.

2) Oklevéltár CCXIX. sz. okl.

3) Oklevéltár CLXII. sz. okl.

4) ... »una missa per decem pueros in schola degentes... decantari debet«. (Ifj. Kemény Lajos: A reformáció Kassán. 33. l.)

5) Fejér: Cod. Dipl. T. IX. Vol. I. 555—556. l. — Oklevéltár XXII. sz. okl.

6) Oklevéltár CII. sz. okl.

7) Oklevéltár CCXI. sz. okl.

1507-ben, összes ezüstjét Péter nevű fiára hagyja, hogy »tanítassák és az iskolát el ne hagyassák vele.«¹⁾

Keszölczön *Zelai János* iskolájában *Ormáni Balázs fia Miklós* tanító 1486 előtt egy tanulót vesszővel és szíjjkorbáccsal vert meg.²⁾

Péter egy zágrábi iskolás fiút megvert. A bíróság 1472-ben ezért 10 pensában és a városi községnek esedékes 100 denárban marasztalta el³⁾ *András* deák 1490-ben tanulókat (scholares) sebesít meg Abaúj vármegyében.⁴⁾ A Szatmár közelében levő táborból Szalaházy Tamás egri püspök, 1528 augusztus 10-én, úgy értesült, hogy Báthory András fivérének jobbágyai és emberei a templomi pusztításokon kívül a papokat, szüzeket, özvegyeket, a tanulókat és más városi lakókat meztelenre vetkőztették.⁵⁾

A tanulók különféle címeken részesültek jutalomban. Így mivel a köveket és a csűrben a tizedet összeírták Bártfán; a szentség előtt énekeltek Bártfán; énekeltek Szent-Mártonkor Eperjesen; a mise alatt énekeltek Budán, Kassán, Késmárkon, Kolozsvárott, Nagy-Szebenben és Pozsonyban; az isteni tiszteletnél közreműködtek Pozsonyban, Sopronban és Trencsénben; az új bírót és tanácsot üdvözlötték Bártfán, Pozsonyban és Zólyomban; meghúzták a harangot jeladásul, hogy a vásárt meg szabad kezdeni, — Bártfán, Besztercebányán, Eperjesen, Késmárkon és Trencsénben; harangoztak eső elé Eperjesen; harangoztak vihar elé Eperjesen és Késmárkon; harangoztak hajnalkor Nagy-Szebenben; körmenetben résztvettek Kassán; passió-játékot adtak elő Késmárkon; pénteken a templomban zsoltárt olvastak Késmárkon; vigiliákon énekeltek Selmeczbányán; teme-

1) Oklevéltár CCII. sz. okl.

2) Oklevéltár CLIX. sz. okl.

3) Oklevéltár CXXXVIII. sz. okl.

4) Kassa város lev. 651. sz.

5) Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás korából. I. k. 394—395. l. — Oklevéltár CCLXXX. sz. okl.

tésen énekeltek Gyulán; a szentsírnál nagypéteken és nagyszombaton zoltároztak Bártfán, Beszterczebányán, Egerben és Iglón; Krisztus koporsóját őrizték Bártfán, Beszterczebányán és Egerben; II. Ulászló és II. Lajos királyt köszöntötték (recordatio) Budán, Pesten, Pécsen és Visegrádon. Kaptak még örködésért Eperjesen; itálra Körmöczbányán; oklevélírást Egerben és áldozáskor Zólyomban. Éneklésért az énekes fiúk 1494 november 8-án subára kapnak 7 frtot. Recordálásért Egerben, továbbá különböző iskolák tanulói 1494 február 2-án 1½ frtot és 32 denárt; 1494 augusztus 15-én ½ frtot és 45 denárt; 1495 május 28-án 2 frtot; 1495 június 19-én 2 frtot; 1495 július 2-án 2 frtot; 1495. augusztus 6-án 1½ frtot; 1495 december 25-én 2 frtot.¹⁾ Van hely, a hol a tanulók borra több ízben négy-négy denárt kapnak.²⁾ Vág-Beszterczén meg az iskolások alamizsna fejében minden levágott marhának a nyelvét vagy ennek megfelelő értékű húst kapnak.³⁾

Az iskolások (scholares) neve és kötelezettsége. — Az iskolába járó tanulókat forrásaink »*scholaris*» néven emlegetik.⁴⁾ Van azonban három oklevelünk,⁵⁾ a melyekben a »*scholaris*» szó *iskolamestert* jelent. De érdekes a dologban, hogy ezen oklevelek egyike már maga megigazítja magát, midőn a szöveg elején használt »*scolarium parochialium*» helyett az oklevél későbbi részében »*magistros scholarum*»-ot ír.⁶⁾

A tényleges tanulóktól (*scholaris*) meg kell különböztetni azon *iskolásokat* (*scholares*), a kik már nem jártak iskolába, hanem valamely egyháznál voltak alkalmazva a plébános segítségére. A középkorban ugyanis a nagyobb egyházaknál a plébánoson kívül volt még hitszónok és

1) Oklevéltár CLXXIV. sz. okl.

2) Oklevéltár CLXXIX. sz. okl.

3) Oklevéltár CXCIX. sz. okl.

4) Oklevéltár LXXXV. sz. okl.

5) Oklevéltár XII., LXXXI. és LXXXIII. sz. okl.

6) Oklevéltár LXXXIII. sz. okl.

több káplán. Így Nagy-Bányán 1387-ben már régi szokás-ként emlegetik, hogy a plébános mellett, a hitszónokon kívül, tizenegy káplán van.¹⁾

Ezekre a hívek nagy száma miatt volt szükség. De kívülök tartottak még nemmisés papokat (clerici),²⁾ vagy pedig *iskolát végzett tanulókat, iskolásokat* (scholares), a kik az istentiszteletnél, temetésnél, éneklésnél és zsoltározásnál közreműködtek s a misénél ministráltak.

Az iskolások (scholares) viszonyait és feladatát a következő két eset egész határozottan elénk tárja: Albert egeresi (Kolozs vm.) plébános perben állott híveivel, mivel ezek a pap bérét egeresi, nem pedig kolozsvári köböllel — a mely az előbbinél negyedrésszel nagyobb volt — akarták bemérni. 1444 július 3-án azonban a felek kiegyeztek. Antal kolozsmonostori apát előtt egyrésről Albert plébános, az egeresiek részéről pedig Mikola Tamás bíró, Mikola Ferencz, Fejes Balázs, Hamar Benedek és Bochy Dénes esküdtek, továbbá Benedek fia Miklós, Kovács Balázs, Végh Simon, Biró Mihály, Walkay Barla és Pál s Fazekas Balázs jelentek meg. Az egeresiek kijelentették, hogy ám jó, ők megfizetik kolozsvári köbölben a pap búza- és zab-jutalékát; de föltételül a következőket tűzik ki: A plébános és minden hivatalbeli utóda tartson egy káplánt és *iskolásokat* (scolares), a kikkel vasár- és főbb ünnepnapokon s halottak napján a misét énekli; továbbá a vecsernyét és a halotti szertartásokat az ő közreműködésükkel végezi. Ha nincs ünnep, akkor minden hétfőn köteles a plébános vagy káplánja a halottakért csendes vagy énekes misét mondani. Az ő kötelessége gondoskodni arról, hogy misére, vecsernyére, hajnalban a napi békességért, este pedig Ave Mariára harangozzanak.

¹⁾ *Batthyany*: *Leges Ecclesiasticae*. Tom. III. 399. l.

²⁾ 1348... »contra Johannem et Stephanum clericos, qui tunc temporis *parochiales clerici* fuerunt. ... Datum Agrie in octavis sancti Martini confessoris, anno Domini Millesimo tercentesimo quadagesimo octavo.« (Magy. Nemzeti Múzeum levéltárában: Kállay család levéltára. 1348. év 1223. szám.)

Ha a plébános vagy hivatalbeli utódai ezen föltételeket nem tartják meg : vagy mondjanak le a plébániájukról ; vagy pedig az egeresiek majd nem kolozsvári, hanem egeresi köböllel mérik ki a plébánosnak a búzát és a zabot. ¹⁾

Tarkövy Tárczai Tamás 1492 február 8-án ezer magyar aranyforintos alapítványt tett le Késmárk város részére. Ennek fejében a város köteles a saját költségén, a késmárki Szent-Kereszt plébánia-egyháznál egy miséspapot vagyis altaristát tartani. Ez a plébánoshoz olyan jogi viszonyban lesz, a mint ez Lőcsén fennáll. Az altarista kötelessége ez lesz : hetenkint hét misét mond. Ezek közül négy énekes, és pedig : vasárnap a Szent-Háromságról ; hétfőn Requiem — míg Tárczai életben van — ennek a szüleiért és gyermekeiért ; ha pedig meghalt, az ő, továbbá szülei és gyermekei lelkiüdvösségeért ; pénteken Krisztus urunk kinszenvedéséről ; szombaton meg a Bold. Szűzről. A három csendes mise közül kedden és szerdán a Bold. Szűzről, csütörtökön pedig Krisztus szent testéről miséz. Az énekes miséhez a város mindig *négy tanuló*t (scholaris), vagy ő helyettük ugyanannyi miséspapot küld, a kik ott segédkeznek. Késmárk város kötelessége gondoskodni arról, hogy egy tanuló (scholaris) vagy miséspap minden pénteken mondjon el egy zsoltárt Jézus Krisztus tiszteletére. Ezenkívül az altarista köteles hetenkint kétszer elvégezni a teljes vigiliákat ; vagyis minden héten két ízben kilencz leczkét mond a halottak »Laudes«-ével és »Vesperae«-jével. Ha az altarista beteg volna, a város helyettest állít.

Ezen alapítványt Késmárk városa nevében elfogadta : Szücs Gergely bíró, Schreyber Jakab és Nempcze Kelemen esküdt s Glacz Máté jegyző.²⁾

Ilyen iskolásokra gondolt az 1382-, 1489- és 1493-iki esztergomi, az 1494-iki nyitrai és 1515-iki veszprémi zsinat, midőn elrendelte, hogy egy pap se misézzon egy-

¹⁾ Oklevéltár LXXXIX. sz. okl.

²⁾ Oklevéltár CLXVI. sz. okl.

magában, hanem mindegyiknek legyen klerikusa vagy iskolása (scholaris), a ki neki a misénél válaszol és a kivel, ha úgy akarja, a zsoltárokat elmondhatja.¹⁾

Néhány ilyen iskolást ismerünk névszerint is. Brassó város *András* iskolástól (scolaris), a neki eladott 1 mázsa és 23 font ólomért, 1526 június 22-én átvett 4 frtot. *Wolfgang* iskolás (scholaris) 1533 december 1. előtt Brassóban a Szent Bertalan-egyház iskolájának tíz hónapig iskolamestere volt.²⁾ Nagy-Szebenben 1480 szeptember 6-án *György* iskolás (scolaris) mint kapuőr 1 frtot kap. *Márton* iskolás (scolaris) meg 1508 május 28-án 3 frtot vesz föl.³⁾

Tantárgyak, latin és német iskola. — A városi iskolában *tanították az írást, olvasást, számolást, vallást, éneket és a latin nyelv elemeit.* Mivel a városi iskolát a gyakorlati szempont szülte, szervezete is a gyakorlati életet szolgálta.

Irni és olvasni a városi polgárnak kellett tudnia; hiszen ezt a mindennapi élet, a városi szervezet és a jog-élet tőle lépten-nyomon követelte.

Számolás nélkül meg a mesterségét sem űzhette. Olvassuk is, hogy Bártfán a város 1509-ben fél forintért,⁴⁾ Kassán 1533-ban 60,⁵⁾ Késmárkon meg 1540-ben 32 denárért szereznek táblát az iskolába.⁶⁾

A *vallástani* ismeretekre nagy gondot fordítottak. A középkor vallásos lelke megkövetelte, hogy az ifjúságot

¹⁾ «Nullus sacerdos solus missam dicat, sed unusquisque clericum vel scholarem habeat, qui sibi ad missam respondeat, et cum quo, si voluerit, psalmos dicat.» (*Batthyany: Leges Eccl. T. III. 270., 476. és 554. l. — Péterffy: Sacra Concilia Eccl. T. I. 209., 267. és 230. l. — Ezen utóbbi helyen a szöveg így hangzik: «Nullus sacerdos solus, vel absque candelis accensis missam dicat», etc.)*

²⁾ Oklevéltár CCXXI. sz. okl.

³⁾ Oklevéltár CXLVI. sz. okl.

⁴⁾ Oklevéltár CXVII. sz. okl.

⁵⁾ Oklevéltár LXVII. sz. okl.

⁶⁾ Oklevéltár CI. sz. okl.

az imádságokra (Miatyánk, Hiszekegy) és a hit alapkérdéseire megtaníták.

Az *énektanítást* az iskolának az egyházhoz való viszonya föltételezte. A városi iskola tanulói ugyanis énekelték a szentmise alatt, az istentisztelet egyéb tényeinél, temetéskor és más alkalmakkor.

A városi iskolák a kolostori és székesegyházi iskolától átvették a *latin nyelvet* is. Ennek nem magasabb tudományos művelése volt itt a cél, hanem a latin nyelv alapelemeire tanították a gyermekeket, mert a templomi éneklés számtalan fájánál latin nyelv nélkül nem boldogultak volna. Lőcsén a kisebb tanulók 1535-ben az olvasást és a névejtegetést tanulják.¹⁾ Részben ezen alapvető ismeretekhez szolgált vezérfonalul Donatus műve is, s így az a grammatikai töredék is, melyet a körmöczbányai városi levéltárban fedeztem föl.²⁾ Az olyan városi iskolát, a melyben latin nyelvet is tanítottak, *latin iskolának* (schola latina) hívták.

Nagyobb városokban a latin nyelvi oktatásnál bizonyára tovább mentek az alapismeretek körénél. Ezt mutatja már az is, hogy a kassai iskolát 1514-ben »gymnasium«,³⁾ 1517-ben »akadémia«, 1535-ben meg »leg-híresebb gymnasium« néven emlegetik.⁴⁾

Nem csekély jelentőségű dolog, hogy 1513 márczius 27-én még *Giczén* (Gömör vm.), tehát falun is »gymnasium« nevű iskolával találkozunk.⁵⁾

A latin nyelvi oktatásnál nagyon jó szolgálatot tett *Heyden Sebald* »*Formulae Puerilium Colloquiorum*«-ja, mely 1528-ban jelent meg Strassburgban latin és német nyelven. Kevés vártatra Krakkóban három — latin, német és lengyel — majd meg 1531-ben ugyanott négy — latin, német, lengyel és magyar — nyelven adja ki

1) Oklevéltár CCCIV. sz. okl.

2) Oklevéltár XLII. sz. okl.

3) Oklevéltár CCXIX. és CCXX. sz. okl.

4) Oklevéltár CCCVI. sz. okl.

5) Oklevéltár CCXVI. sz. okl.

Viotor Jeromos. A magyar szöveg készítője Erdősi (Sylvester) János volt.¹⁾

A »*Formulae Puerilium Colloquiorum*« huszonhét beszélgetést tartalmaz, melyek az iskolai, családi és társadalmi élet körébe vágnak és ügyesen alkalmazkodnak a fejlődő gyermeki lélekhez. Mutatványul álljon itt egy-kettő:

Dum reditur cubitu.

Dialogus VI.

Gabriel. Henricus.

G. Heus expergiscere. *Hallodi serkenyfel.*

H. Sine, ut dormiam. *Hadd aloggyam.*

G. Surgendi tempus est. *Ideye fel kelny.*

H. Nondum diluxit. *Meegh meg nem virradotth.*

G. Aperi oculos. *Nysd fel zemeydeth.*

H. Adhuc gravantur somno. *Meegh yghen almasok.*

G. Es glire sumnolentior. *Eweth pelyehnel almasbwagy.*

H. Rogo, ne sis molestus. *Kyrlek, ne haborgass.*

G. Non pudet te asine? *Nem zygyenlede the zamaar.*

H. Cuius me pudeat? *Myth zegyenlenyk?*

G. In multam lucem stertere. *Enne naygy ydeiglenn alonnod.*

H. Quotam horam sonuit? *Haany hora wagyon.*

G. Jam imminet prima. *Ymmar mayd elseo lezen.*

H. Adhuc parum dormiam. *Meegh alozom eggy keweseth.*

G. Quin surgis piger? *Seoth hogy nem kelz fel the resth.*

H. Quomodo tam cito? *Hogy klenek yly hamar.*

G. Mox fuste te excitavero. *Maid en thiged bothwal keoltelek fel.*

H. Jam surgo, parce precor. *Ym fel kelek, haggy el kyrlek.*

¹⁾ Dézsi Lajos: Heyden Sebald gyermeki beszélgetéseinek latin-magyar szövege 1531-ből. (Irodalomtört. Közlemények. VII. évfolyam 1897. 55—60. l. — Különlenyomatban 3—8. l.)

Inter discendum in schola.

Dialogus IX.

Kilianus. Lampertus.

- K. Heus tu, huc sede. *Hallode the ewlly yde.*
L. Quid hic facerem? *Myth otth thennik.*
K. Discamus simul. *Thanullywnk eggywth.*
L. Rem gratam offers. *Kellemetes dolgoth ebben thysz.*
K. Alter alterum doceat. *Eggykewnk masynkot thanycha.*
L. Perlubens pareo. *Eoreomesth enghedek.*
K. Quidnam tu discis? *Myth the thanwlsz.*
L. Disco legere. *Olwasny thanulok.*
K. Ubi nunc legis? *Hwl mosth olwasz.*
L. In hoc folio. *Ez lewelen.*
K. Scis lectionem? *Thudode az lechketh.*
L. Non admodum prompte. *Nem yghen yol.*
K. Quoties recitasti? *Hanyzor mondotthad el.*
L. Semel. *Eectzer.*
Bis. *Keetzer.*
Ter. *Haromzor.*
Quater. *Nygyzer.*
K. Guinam recitasti? *Kynek mondotthad el?*
L. Lectori scholae. *Az mesternek.*
K. Si quid nescis, roga. *Ha myth nem thwctz megh keerd.*
L. Qui hoc legam? *Hogyhogy ezth olwassam.*
K. Collige litteras. *Zeedd eggybe az bethewketh.*
L. Tu me observa. *The enghem halgass.*
K. Ut haesitas lingua. *Mynth akadosz nyelweddel.*
L. Sic asuetus sum. *Igy zoktham.*
K. Desuesce rursus. *Zokd hathra wyzhonthak.*
L. Pergam legere. *Esmegh el kezdem olwasny.*
K. Iam verba praecipitas. *Immar yghen clesth mondod.*
L. Tu melius doce. *The yobban thaniytz.*
K. Sic distincte leges. *Igy walazthwa olwass.*

L. Tam clare haud queo. *Yllyen nyhwan nem leheth.*

K. Usu addisce. *Zokassal megh thanwld.*

L. Tentam, quid possim. *Megh kysyrthem myth thehetek.*

De Ferula.

Dialogus XI.

Martinus. Nicolaus.

M. Quis hic eiulat? *Kychoda yth yaygath.*

N. Ego sum miser. *En wag yok nyawalyas.*

M. Quo pacto miser es? *Hogy vagy nyavalyas.*

N. Virgis caesus sum. *Wezzeowel werethym.*

M. Quid commeruisti? *Miyrth ezth erdemletthed.*

N. Nihil didiceram. *Semmyth nem thanwltham wolth.*

M. Merito caesus es. *Mylthan werethel.*

N. Etiam tu me ludis. *Thees bozzonthazy engthemeth.*

M. Cur autem non didiceras? *Mierth nem thanwlthal wolth.*

N. Posthac ero cautior. *Ennekutanna okosb lezek.*

De reditu a ientaculo.

Dialogus XIII.

Onoprius. Paulus.

O. Unde nobis redis? *Honnan ywsz myhozzank.*

P. A ientaculo. *Az felesthekemrewl.*

O. Ubi ientasti? *Hwl ewl felesthekemeth.*

P. Rogas? domi meae. *Kerdedy hazamnal.*

O. Quid ientasti? *Myth ewl felesthekembe.*

P. Panem iurulentum. *Lewes kenyereth.*

O. Quis tecum ientavit? *Kichoda iwek weled felesthekemeth.*

P. Tota familia. *Eghysz az chalaad.*

O. Nihil mihi adfers? *Semmyth nem hozzy ennekem.*

P. Quid adferrem tibi? *Myth hoznyk theneked.*

O. Frustum panis. *Zeletth kenyereth.*

P. Panem quidem habeo. *Kenyerem byzon vagon.*

O. Cede mihi partem. *Add nekem egy rezeth.*

P. Accipe dimidium. *Weddel felyth.*

O. Ago tibi gratias. *Halath adok theneked.*

P. Non age, sed refer. *Ne aggy dee vgyan megh fyzesd.*

O. Non est, unde referam. *Nynchen honnan megh-fyzethnem.*

P. Non semper egebis. *Nem myndenkor zewkeskedel.*

O. Gratum me reperies. *Halalathosth enghem thalalz.*

Dum instruitur mensa.

Dialogus XVI.

Remigius. Sebaldus.

R. Puer ubi es? *Gyermek hwl wagy.*

S. Adsum, quid me vis? *Ihol wagyok myt akarzz en welem.*

R. Insterne mensam. *We dmegh ¹⁾ az azthalth.*

S. Est tempus prandio. *Wagyony ydeje ebydnek.*

R. Est, quando sic libet. *Wagyon mykor ygy akarom.*

S. Recte curabitur. *Yool megh zerezthethyk.*

R. Porrige cultros. *Addyde az keesekeketh.*

S. In promptu adsunt. *Kyszen wadnak.*

R. Da mappas manuiarias. *Etthe az keezy kezkeneketh.*

S. Et istae adsunt. *Azokys otth vadnak.*

R. Adpone salinum. *Theddyde az sothartoth.*

S. Prius saie (igy) implebo. *Eleozzer sowal meg theolttheom.*

R. Elue calices. *Mosd megh az poharokath.*

S. Dudum lavi. *Ryghen megh mostham.*

R. Adfer orbis. *Hozdyde az thangyerokath.*

S. In scamno iacent. *Az zeekenn wadnak.*

R. Et corbem cocleariam. *Hozyde az kanaltarthotys.*

S. Epaxillo pendet. *Am az zeghen fewggh.*

R. Aptā circulum. *Zerezd yde az thaal tharthoth.*

S. Nunquid aliud vis? *Nemde akaszy egyebeth.*

¹⁾ Az eredeti szövegben sajtóhiba van.

R. Nunc mores discas. *Immar erkeolcheleth* ¹⁾ *thanuly*.
S. Quos mores discam? *My erkeolcheketh thanullyak*.
R. Quos in mensa serves. *Mellieket az azthalnaal
megh thartz*.

S. Rogo, me doceas. *Kyrlek taniych megh enghemeth*.
R. Perlubens hoc faciam. *Azth eorecomesth thyszem*.
S. Ego auscultabo. *En halgathlak*.
R. Ne me interpella. *Beszydemeth keozbe ne wedd*.
S. Haud verbum faciam. *Egy zooth sem zolok*.
R. Primo unguis purga. *Eleozzer keormedeth megh
thiztychad*.

S. Hinc manus lava. *Azwithan kezdedeth megh
mossad*.

Mox Deo benedicas. *Leghottan mongy benedicitet*.
Deus pater noster coelestis benedicat nobis filiis
suis, et his, quae iam sumus sumpturi per Christum Jesum
dominum nostrum. Amen.

Post decenter accumbe. *Azwithaann ykessenn le ewlly*.
Cibos carpe digitis. *Wyidwal egyel*.
Nec conde vola. *Markodba ne reytz*.
Primus ne esto esu. *Eleol thaalba ne nywlly*.
Nec primus bibe. *Elseo se ygyaal*.
Cubito ne te fulcias. *Aztalra ne keonyeokeollyeel*.
Erectus sede. *Egyenesen ewlly*.
Nec pandas brachia. *Karyaidath ys kyne theryesszed*.
Non bibe avide. *Mohon ne ygyaal*.
Nec mande auide. *Mohon se egyeel*.
Proxima te cape. *Eleotted eggyeel*.
In orbe ne morare. *Az thalban ne kyssel*.
Alios ne inspicito. *Egy ebeket* ²⁾ *ne nyzz*.
Bibiturus os terge. *Ynnya akarwan zaadot megh
kennyed*.

Non manu, sed mappula. *Nem kezdedwel, hanem
kezkencowel*.

¹⁾ Az eredeti szövegben sajtóhiba van.

²⁾ Az eredeti szövegben sajtóhiba van.

Morsa ne redintinge. *Raagotthakoth thaalba esmeegh ne maartz.*

Ne linge digitos. *Wyyaydoth ne nyald.*

Nec ossa rode. *Chonthot se raagy.*

Quaeque scinde cultro. *Mindene keth keswel metuly.*

Os non perungas. *Zaadoth bee ne felezd.*

Digitos saepe terge. *Wyiaidoth gyakortha megh kennied.*

Nares ne fode. *Orraydoth ne aasd.*

Non rogatus tace. *Nem keerdethwinn weztegy.*

Quod satis est, ede. *Egyel az menyee eleegh.*

Cum satur es, surge. *Mykor elegeth ewtteeel fel kelly.*

Rursus lava manus. *Kezeydeth esmeegh megh mosd.*

Mensalia tolle. *Abrozokoth fel wegy.*

Deo gratias age. *Istennek haalaath aggy.*

Qui nos creavit, redemit et pavit, huic gratias agimus sempiternas, per Jesum Christum dominum nostrum.¹⁾

Voltak olyan városi iskolák is, a melyekben nem a latin, hanem az anyanyelvet, vagyis a mi városainkban a német nyelvet tanították. Ez a polgárság gyakorlati életének jobban megfelelt, mert üzleti és jogi dolgait német nyelven a mindennapi élet szükségletei szerint mindjárt írásba foglalhatta. Az ilyen iskolát »német iskolá«-nak, »Schreibschule«-nak és »Briefschule«-nak nevezték. Ilyennel, a latin iskolán kívül, találkozunk Selmeczbányán.²⁾ Az ilyen német iskolában a német nyelvi fogalmazásra nagy gondot fordítottak, hogy a gyermekek majd később a gyakorlati életben boldogulhassanak.

Középkori paedagógiai elv. — A középkori nevelésnek érdekes emléke maradt ránk. Elvei érvényesek minden

¹⁾ Kiadta a szöveget Dézsi Lajos; Heyden Sebald gyermeki beszélgetéseinek latin-magyar szövege 1531-ből. Irodalomtörténeti közlemények. VII. évfoly. 1897. 70., 72., 209., 210., 211—212., 213—215. l. — (Továbbá a különlenyomatban: 21—30. l.) — Oklevéltár. CCXCI. sz. okl.

²⁾ Oklevéltár CCCIX. sz. okl.

iskolára ; tehát bevilágítanak a városi, sőt még a falusi iskolába is. A nagyszzebeni kápolna-könyvtárban (Kapellenbibliothek) látható ugyanis a »Summa de poenitentia Innocentii quarti«-nak hat példánya. Ezek egyike, melyet Mihály fia Mátyás nagyszombati aranyműves vásárolt, Vlusch Jánosnak a kézírata. A mű 139-ik fejezete az iskolamester feladatáról szól. Híven tárul itt elénk, mit tartottak a középkorban az iskolamester állásáról s mit vártak tőle.

Az iskolamesternek, a ki iskolájában idegeneket, főleg gyermekeket oktat, veszedelmes a foglalkozása. Kötelessége őket nemcsak erkölcsileg, hanem a tudományokban is képezni, hiszen a szülőktől gyakran illetéket is kapnak. A melyik iskolamester növendékénél akár az erkölcsi nevelést, akár az értelmi képzést elhanyagolja, rosszabb a tolvajnál ; mert a tolvaj csak a pénzt, ő meg az erkölcsöt és a tudományt rabolja el. Gyakran megesik, hogy a tanulók annyit sem tudnak, a miből megélhetnének, vagy valamely hivatalt viselhetnének. S így azután kénytelenek tolvajokká lenni. Tegyük meg tehát az iskolamesterek kötelességüket hívségesen, tanítsák növendékeiket szorgalmasan, nehogy a tanítványok tudatlanságát vagy vétkeit az Úr egykor tőlük vegye számon.¹⁾

Szóval biztos adataink vannak arra, hogy a XIV. század iskolájában is kettőre ügyeltek : az erkölcsi és az értelmi nevelésre ; vagyis *a szív és az ész együttes képzése volt a feladat.*

A városi iskolák száma, fenntartása, működése és katolikus volta. — Iskola minden mezővárosban és városban volt. Némelyikben több is. Budán 1525-ben hét, Pozsonyban négy, Brassón 1543-ban három iskolát, Szegeden 1522-ben öt iskolamestert látunk. Szepességen annyi volt az iskola, hogy Stock János prépost idejében

¹⁾ *Deutsch:* Nachträge zur Abhandlung »Ueber die ältesten Schulanfänge etc. (Archiv f. sieb. Landeskunde. X. B. III. H. 419. l.) — Oklevéltár XLIV. sz. okl.

(1437) a szepesi prépostság kerületében levő iskolák élén, mint rektor, egy egészen külön ember áll — Bregai Miklós boroszlói és szepesi kanonok s baccalaurens személyében.¹⁾

Az iskolát kisározzák és kimeszelik Bártfán és Trencsénben ; van az iskolában kályha Bártfán, Beszterczebányán, Brassón, Eperjesen, Nagyszebenben és Trencsénben ; pad Késmárkon ; asztal Bártfán és Kesztlöczön ; tábla Bártfán, Kassán, Késmárkon és Pozsonyban ; az ablak üvegből van Bártfán ; az iskolaajtón emlitenek lakatot Beszterczebányán és Brassón. Az iskolamester részére van kathedra és egy szék Beszterczebányán. Tüzfát kap az iskola Eperjesen, Késmárkon és Körmöczbányán. Az iskolát újjáépítik Késmárkon. Az iskolánál állítanak 1535-ben gőzfürdőt (vaporarium) Késmárkon. Nagyszebenben van az iskolánál árnyékszék.

Városi iskoláink működésének nyomára vezet a külföldi egyetemek látogatásának vizsgálata is. Hiszen az egyetemi tanulmányokat az alapvető ismeretek megszerzése meg szokta előzni. A honnét tehát sűrűn látogatták az egyetemeket, ott biztosra vehetjük, hogy az iskola is megállta a helyét. Már pedig azt látjuk, hogy 1365 és 1450 között Brassó 77, Buda 75, Szeben 72, Kolozsvár 62, Pozsony 51, Várad 48, Pécs 41, Esztergom és Fejérvár 38, Körmöcz és Sopron 36, Zágráb meg 33 hallgatót mutat föl a bécsi egyetemen.²⁾ A krakkói egyetemen meg 1493—1558-ig 1892 magyar volt beírva. Ezek között szép számmal voltak Bártfa, Berethalom, Beszterczebánya, Eperjes, Késmárk, Körmöczbánya, Nagyszeben, Segesvár, Selmeczbánya és Szomolnok fiai. Mi több, ezen idő alatt Szeged 31, Pest 25, Buda 17, Nagyvárad 15, Kassa és Torda 12—12, Deés 10, Temesvár 9, Debreczen és Újlak 8—8, Czepléd, Esztergom és

¹⁾ Oklevéltár LXXXIV. sz. okl.

²⁾ *Schrauf Károly* : Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen. VI. l. (Magyarországi tanulók külföldön. II.)

Szikszo 7—7, Nagybánya és Túr 6—6 egyetemi hallgatót számlál a bursában.¹⁾

A városi iskolák, a katolikus egyház gondozása mellett, megérték a hitújítás korát. A reformáció ezeket az iskolákat már itt találta magyar földön. A mint a hitújítás lépésről lépésre terjedt, a katolikus iskolák alatt is megingott a talaj. Ezek azonban egyideig még tartották magukat. Forrásaink arról győznek meg, hogy a városi iskolákba a protestantismus 1530—1540 között, vagy még 1540 után telepedett be. Így tehát a városokban a protestantizmusnak nem kellett új iskolát alapítania, hanem csak a régit alakította át és szervezte a saját céljai szerint. Bártfán 1539-ben, Besztercebányán 1537-ben, Eperjesen 1531-ben, Kassán 1533 körül, Késmárkon 1536-ban, Nagyszebenben 1545-ben,²⁾ Sárospatakon 1539 után és Selmezbányán 1538-ban jelenik meg a protestáns iskola. Brassón meg, Honterus szervező munkája mellett is, a katolikus városi iskola 1544 december 1-ig fennállott.³⁾

A városokban *zsidó iskolával* is találkozunk. A IV. Béla korabeli (1251.) zsidótörvény szerint, ha valaki a zsidók iskoláját vakmerően megdobálja, a zsidó-birónak másfél márkát fizet.⁴⁾ A zsidók közötti perben bírójuk sehol másutt, csak iskoláik előtt szolgáltatathat igazságot.

Ezen helyeken azonban — mint Kohn vitatja — nem egyszerű iskolákról, hanem a zsinagógáról van

¹⁾ *Schrauf Károly* : A krakkói magyar tanulók-háza lakóinak jegyzéke (1493—1558.) XVIII. l. (Magyarországi tanulók külföldön. III.)

²⁾ *Fr. Teutsch* : Geschichte des ev. Gymnasiums A. B. in Hermannstadt. (Archiv für siebenb. Landeskunde. XVII. B. 17—18. l.)

³⁾ *Fr. Wilh. Seraphin* : Kronstädter Schulen vor der Reformation. (Archiv für sieb. Landesk. XXIII. k. 784. l.)

⁴⁾ *Endlicher* : Rer. Hung. Monumenta Arpad. 475. l. 14. p. — Oklevéltár IV. sz. okl.

szó; mert a zsidók a középkorban a vallástanulmányokat itt végezték, sőt a törvényszéket is gyakran itt tartották¹⁾

A *pozsonyi* zsidók iskolájáról külön is értesülünk.²⁾

¹⁾ *U. az* : U. o. 477. l. 30. p. és *Kohn* : A zsidók története Magyarországon. I. k. 106. l. 2. jegyzet, 109. l. 3. jegyzet és 376. l. — Oklevéltár IV. sz. okl.

²⁾ Lásd *Pozsony* városnál.

V. FEJEZET.

Falusi iskolák Magyarországon 1540-ig.

Baráthely. — Baromlak. — Bázna. — Bendorf. — Berény. — Bogács. — Borbánd. — Botfalú. — Buzd. — Dada. — Detreh. — Eczel. — Egerbegy. — Eör. — Farkasfalva. — Feketehalom. — Fekete-Patak. — Földvár. — Gicze. — Gyula. — Hibbe. — Hidvég. — Homrogd. — Horán. — Hóltővény. — Kásztó. — Keresztényfalú. — Kis-Bári. — Kis-Kapus. — Kis-Selyk. — Kovászi. — Körös. — Ludas. — Mízslé. — Nemsova. — Radvány. — Rozsnyó. — Sály. — Sibisán. — Somodi. — Szamosfalva. — Szász-Hermány. — Szász-Magyarós. — Szent-Imre. — Tarnóc. — Tárcza. — Teke. — Telegd. — Tihany. — (Alsó-, Felső-) Várad. — Veresmart. — Vidombák. — Völkány. — Völcz.

Baráthely.

Baráthelyen (Nagy-Küküllő vm.) 1516-ban volt iskolamester.¹⁾

Baromlak.

Baromlakon (Nagy-Kük. vm.) 1516-ban volt iskolamester.²⁾

Bázna.

Báznán (Kis-Kük. vm.) 1516-ban volt iskolamester.³⁾

¹⁾ *Teutsch* : Über die ält. Schulanf. (Archiv f. sieb. Landesk. X. B. N. Folge. II. H. 232. 1.) — Oklevéltár CCIX. sz. okl.

²⁾ *Teutsch* : Über die ält. Schulanf. (Archiv f. sieb. Landesk. X. B. Neue Folge. II. H. 231. 1.) — Oklevéltár CCIX. sz. okl.

³⁾ *Teutsch* : Über die ält. Schulanf. (Archiv f. sieb. Landesk. X. B. Neue Folg. II. H. 231. 1.) — Oklevéltár CCIX. sz. okl.

Bendorf.

*Bendorf*nak (Mehburg, Merenburch, Szeben vm.) van 1510-ben két iskolaépülete.¹⁾

Berény.

Berényben (Hunyad vm.) 1334-ben az iskolás (scolaris) lakásáról olvasunk.²⁾ Az iskolás itt alighanem iskolamestert jelent.

Bogács.

Bogácson (Kis-Kük. vm.) 1516-ban volt iskolamester.³⁾

Borbánd.

Borbánd (Alsó-Fehér vm.) iskolamesterével, *Hunyadi Antallal*, 1506. jún. 24-én mint tanuval találkozunk.⁴⁾

Botfalú.

Botfalúnak (Bregendorff, Brassó vm.) 1510-ben van iskolája.⁵⁾

Buzd.

Buzdon (Nagy-Kük. vm.) 1516-ban van iskolamester.⁶⁾

Dada.

Orbán 1454-ben iskolamester *Dadán* ⁷⁾ (Szabolcs vm.).

Detreh.

Detreh (ma Detrethem, Torda-Aranyos megyében) iskolamestere 1453. ápr. 12-én *István*. Részére

¹⁾ *Teutsch* : Über die ält. Schulanf. (Archiv f. sieb. Landesk. X. B. Neue Folg. II. H. 228. l.) — Oklevéltár CCIX. sz. okl.

²⁾ Oklevéltár XII. sz. okl.

³⁾ *Teutsch* : Über die ält. Schulanf. (Archiv f. sieb. Landesk. X. B. Neue Folg. II. H. 231. l.) — Oklevéltár CCIX. sz. okl.

⁴⁾ Oklevéltár CC. sz. okl.

⁵⁾ *Teutsch* : Über die ält. Schulanf. (Archiv f. sieb. Landesk. X. B. Neue Folg. II. H. 228. l.) — Oklevéltár CCIX. sz. okl.

⁶⁾ *Teutsch* : Über die ält. Schulanf. (Archiv f. sieb. Landesk. X. B. Neue Folg. II. H. 232. l.) — Oklevéltár CCIX. sz. okl.

⁷⁾ Zichy Okmánytár IX. k. 468. l. — Oklevéltár CVII. sz. okl.

Farnasi Veres Dénes egy hároméves csikót hagy végrendeletében.¹⁾

Eczel.

Eczelen (Nagy-Kük. vm.) 1516-ban volt iskolamester.²⁾

Egerbegy.

Egerbegyen (Nagy-Kük. vm.) 1516-ban volt iskolamester.³⁾

Eör.

Eör (Zemplén vm.) iskolamestere 1485-ben *István* klerikus. Neki több deregnyei lakos — Rendew Péter, Kehes Gergely, Orbán Mihály, Szabó Pál és Deregnyei Bálint — károkat okozott. Ezért bepanaszolta őket az egri püspöknél. Ennek vicarius, Bertalan Mátyás butkai, és Péter lazonyi plébánosokat bízta meg, hogy a jogtalankodókat megidézze. A két plébános 1485. júl. 8-án jelenti, hogy feladatukat megoldották.⁴⁾

Farkasfalva.

Schawniki Albert nemes ember 1551. decz. 2-án azt vallja, hogy gyermekkorában az édesatyja *Farkasfalván* és Horánban (Szepes vm.) volt iskolamester.⁵⁾

Feketehalom.

Feketehalmon (Czayden, Brassó vm.) 1510-ben van iskolamester.⁶⁾

¹⁾ Oklevéltár CIV. sz. okl.

²⁾ *Teutsch* : Über die ält. Schulanf. (Archiv f. sieb. Landesk. X. B. Neue Folg. II. H. 232. l.) — Oklevéltár CCIX. sz. oklevél.

³⁾ *Teutsch* : Über die ält. Schulanf. (Archiv f. sieb. Landesk. X. B. Neue Folg. II. H. 231. l.) — Oklevéltár CCIX. sz. oklevél.

⁴⁾ Haz. Okl. 438. — Oklevéltár CLVI. sz. okl.

⁵⁾ Oklevéltár CCCXLIX. sz. okl.

⁶⁾ *Teutsch* : Über die ält. Schulanf. (Archiv f. sieb. Landesk. X. B. Neue Folg. II. H. 229. l.) — Oklevéltár CCIX. sz. oklevél.

Fekete-Patak.

Fekete-Patak (Bereg vm.) iskolájában, 1539-ben, Keresztes Gergely plébános mellett Kereskedő Mátyással találkozunk.¹⁾

Földvár.

Péter 1429-ben *Földvár* (Marienburg, Castrum Mariae, Heturin, Kis-Kük. vm.) iskolamestere.²⁾

Gicze.

Scholcz Miklós 1513. márcz. 27-én a giczei (Gömör vm.) gymnasium tanára.³⁾

Gyula.

Gyula (Bar. vm.) iskolamestere 1484 előtt Bertalan, a ki Gyulai Györgytől segítséget kér.⁴⁾

Hibbe.

Liszka Péternek 1563. júl. 28-iki vallomása szerint, az ő édes atyja, *Liszka Mátyás* Hibbén (Liptó vm.) 24 évig volt iskolamester.⁵⁾

Hidvég.

Hidvégen (Maros-Torda vagy Háromszék vm.) 1429-ben *Mihály* iskolamester tanít.⁶⁾

¹⁾ *Frankl* (Fraknói) Vilmos : A hazai és külföldi iskolázás története a XVI. században. 95. l. — Oklevéltár CCCXX. sz. oklevél.

²⁾ *Teutsch* : Über die ält. Schulanf. (Archiv f. sieb. Landesk. X. B. II. H. 221. l.) — Oklevéltár LX. sz. okl.

³⁾ Oklevéltár CCXVI. sz. okl.

⁴⁾ *Fraknói V.* : Adalékok a XV. és XVI. század iskolázásához. (Századok. 1875. 669. l.) — Oklevéltár CLIV. sz. okl.

⁵⁾ Oklevéltár CCCLIII. sz. okl.

⁶⁾ *Teutsch* : Über die ält. Schulanf. (Archiv f. sieb. Landesk. X. B. II. H. 221. l.) — Oklevéltár LX. sz. okl.

Homrogd.

Pál homrogdí (Abauj-Torna vm.) iskolamester Dicz-házi Jánostól, 1519. jan. 28-án, két kepe gabonát örököl a zsoltárok elénekléseért.¹⁾

Horán.

Schawniki Albertnak 1551. decz. 2-iki vallomása szerint, gyermekkorában az ő édesatyja *Horánban* és Farkasfalván (Szepes vm.) volt iskolamester.²⁾

Höltővény.

Höltővényen (Heylsdorff, Brassó vm.) 1510-ben van iskolamester.³⁾

Kásztó.

Kásztón (Hunyad vm.) 1334-ben az iskolás (scolaris) lakásáról olvasunk.⁴⁾ Az iskolás itt valószínűleg iskolamestert jelent.

Keresztényfalu.

Keresztényfalun (Neustadt, Brassó vm.) 1510-ben van iskola.⁵⁾

Kis-Bári.

Kis-Bári (Zemplén vm.) iskolamestere 1524. márcz. 14-én *István*, a ki tanú minőségben szerepel.⁶⁾

Kis-Kapus.

Kis-Kapuson (Nagy-Kük. vm.) 1516-ban van iskolamester.⁷⁾

1) Oklevéltár CCXLI. sz. okl.

2) Oklevéltár CCCXLIX. sz. okl.

3) *Teutsch* : Über die ält. Schulanf. (Archiv f. sieb. Landesk. X. B. Neue Folg. II. H. 229. l.) — Oklevéltár CCIX. sz. okl.

4) Oklevéltár XII. sz. okl.

5) *Teutsch* : Über die ält. Schulanf. (Archiv f. sieb. Landesk. X. B. Neue Folge. II. H. 228. l.) — Oklevéltár CCIX. sz. okl.

6) Oklevéltár CCLXIII. sz. okl.

7) *Teutsch* : Über die ält. Schulanf. (Arch. f. sieb. Landesk. X. B. Neue Folg. II. H. 230. l.) — Oklevéltár CCIX. sz. okl.

Kis-Selyk.

Péter kis-selyki (Nagy-Kük. vm.) iskolamester, 1414. jún. 13-án, a közjegyzők előtt, mint a selyki dékánsághoz tartozó plébánosok ügyvédeknek egyike jelent meg.¹⁾

Kovácsi.

Kovásziban (ma Kovaszincz, Arad vm.) a tanulók nagymise alatt, János király jelenlétében, 1532. decz. 15-én énekelnek.²⁾

Körös.

Körösön (Kis-Kük. vm.) 1516-ban volt iskolamester.³⁾

Ludas.

György ludasi (Szeben vm.) iskolamester 1480-ban negyed fejében 21 oszporát fizet. Ő 1481. ápr. 15-én már nincs Ludason.⁴⁾

Mizslé.

Mizslén (Abaúj-Torna vm.) 1493-ban Barnabás nevű iskolamesterrel találkozunk.⁵⁾

Nemsova.

Nemsova (Trencsén vm.) iskolamesteréről 1536-ban esik szó.⁶⁾

Radvány.

A *radványi* (Zólyom vm.) tanulók Beszterczébánya város pénztárából 1489-ben kapnak 25 denárt.⁷⁾

1) Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. III. B. 597. 1. — Oklevéltár LIII. sz. okl.

2) Oklevéltár CCXCVIII. sz. okl.

3) *Teutsch* : Über die ält. Schulanf. (Archiv f. sieb. Landesk. X. B. Neue Folg. II. H. 232. 1.) — Oklevéltár CCIX. sz. okl.

4) Oklevéltár CXLVI. sz. okl.

5) Oklevéltár CLXX. sz. okl.

6) Oklevéltár CCXCIV. sz. okl.

7) Oklevéltár CLXII. sz. okl.

Rozsnyó.

Rozsnyón (Rosenaw, Brassó vm.) 1510-ben van iskola.¹⁾

Sálya.

Sályán (Nagy-Kük. vm.) 1516-ban van iskolamester.²⁾

Sibisán.

Sibisán (Sebesany, Sebesdorf, Alsó-Fehér megye) iskolamesterével 1478-ban találkozunk.³⁾

Somodi.

Gergely káplán 1524. febr. 7-ike előtt *Somodiban* (Abaúj-Torna vm.) volt iskolamester. Ekkor történt vele, hogy Vincze, az akkori somodii plébános, bizonyítványt akart iratni vele. De betegsége a bizonyítvány megírásában megakadályozta.⁴⁾

Szamosfalva.

Szamosfalva (Kolozs vm.) iskolamestere 1466. nov. 2-án jelen van, midőn a Kolozsvár falain kívül, a magyar, közép- és farkas-utczában lakó hívek a plébános kötelességmulasztásával szemben tiltakoznak.⁵⁾

Szász-Hermány.

Szász-Hermányon (Honigberg, Brassó vm.) 1510-ben volt iskolamester.⁶⁾

¹⁾ *Teutsch* : Über die ält. Schulanf. (Archiv f. sieb. Landesk. X. B. Neue F. II. H. 228—229. l.) — Oklevéltár CCIX. sz. okl.

²⁾ *Teutsch* : Über die ält. Schulanf. (Archiv f. sieb. Landesk. X. B. Neue Folg. II. H. 230. l.) — Oklevéltár CCIX. sz. okl.

³⁾ Oklevéltár CXLVI. sz. okl.

⁴⁾ Oklevéltár CCLX. sz. okl.

⁵⁾ *Jakab Elek* : Oklevéltár Kolozsvár történetéhez. I. köt. 216—218. l. — Oklevéltár CXXIX. sz. okl.

⁶⁾ *Teutsch* : Über die ält. Schulanf. (Archiv f. sieb. Landesk. X. B. Neue Folg. II. H. 228. l.) — Oklevéltár CCIX. sz. okl.

Szász-Magyarós.

Szász-Magyaróson (Nussbach, Brassó vm.) 1510-ben van iskola.¹⁾

Szent-Imre.

Sülley Simon szentimrei (Erdély) nemes ember, Ambrus szentimrei plébános és a *szentimrei* iskolamester jelenlétében végrendelkezik és ezen utóbbinak a zsoltár éneklése fejében egy forintot hagy.²⁾

Tarnócz.

Ferencz Liptó-Szent-Miklósról a mohácsi vész (1526) előtt *Tarnóczon* (Liptó vm.) iskolamester.³⁾

Tárcza.

János 1516-ban tárczai (Sáros vm.) iskolamester s 106 frt adóssága van.⁴⁾

Teke.

Teke (Kolozs vm.) iskolamestere 1403. ápr. 12-én *Jakab*. Ő Beszterczén háztulajdonos. A kőházat Péter ispán özvegye Margit, Bertalan ispán felesége Katalin, Lénárd szíjjgyártó és Jakab tekei iskolamester úgy örökölte. 1403-ban ezer forintért — a forintot harminczhét garasával számítva — adták el Creczemer Péternek.⁵⁾

Telegd.

Valószínűleg *Telegden* (Bihar vm.) volt iskolamester (scolasticus) az a férfiú, a kiról Telegdi Lőrincz 1456.

1) *Deutsch* : Über die ält. Schulanf. (Archiv f. sieb. Landesk. X. B. Neue Folg. II. H. 229. l.) — Oklevéltár CCIX. sz. okl.

2) Oklevéltár CCLXXXV. sz. okl.

3) Oklevéltár CCCLII. sz. okl.

4) Oklevéltár CCXXV. sz. okl.

5) Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. III. B. 296. l. — Oklevéltár XLVII. sz. okl.

máj. 15-én írja Kapisztrán Jánosnak, hogy van egy iskolamester, a ki egészen kopasz és örömet miséspappá lenne.¹⁾

Tihany.

Sókuthy Jakab leánya Kassán 1529. máj. 4-én tiltakozik az ellen, hogy a *tihányi* (Abauj vm.) iskolamester az ő atyjának a házába a jogi határozat előtt beköltözzék.²⁾

(Alsó-, Felső-) Várad.

Váradon (Bars vm.) 1378. máj. 8-ika előtt pár nappal maga a plébános tanított. Ennek emlékét érdekes mozzanattal látjuk kapcsolatban. Kálnáról ugyanis egyik királyi jobbagynak a fia mint iskolás fiú ment át tanulás céljából Váradra, a hol a plébános végezte a gyermekek tanítását. Útközben Váradi Péter fiai, Benedek és László ráestek és úgy össze-vissza verték, hogy behalt.³⁾

Veresmart.

Veresmarton (Rothbach, Ruffa, Ripa, Brassó vm.) 1429-ben *János* az iskolamester.⁴⁾ Ugyanitt 1510-ben is látunk iskolamestert.⁵⁾

Vidombák.

Vidombáknak (Wiedenbach, Brassó vm.) 1510-ben van iskolamestere.⁶⁾

1) Történelmi Tár. 1901. 203. l. — Oklevéltár CXI. sz. okl.

2) Oklevéltár CCLXXXVII. sz. okl.

3) *Botka Tivadar* : Barsmegye monografiája. I. füz. 61. l. — Oklevéltár XXXI. sz. okl.

4) *Deutsch* : Über die ält. Schulanf. (Archiv f. sieb. Landesk. X. B. II. H. 221. l.) — Oklevéltár LX. sz. okl.

5) U. o. 229. l. — Oklevéltár CCIX. sz. okl.

6) *Deutsch* : Über die ält. Schulanf. (Archiv f. sieb. Landesk. X. B. Neuc Folg. II. H. 228. l.) — Oklevéltár CCIX. sz. oklevél.

Volkány.

Volkánynak (Wolkendorff, Brassó vm.) 1510-ben van iskolamestere.¹⁾

Völcz.

Völczön (Kis-Kük. vm.) 1516-ban volt iskola-mester.²⁾

¹⁾ *Teutsch* : Über die ält. Schulanf. (Archiv f. sieb. Landesk. X. B. Neue Folg. II. H. 229. l.) — Oklevéltár CCIX. sz. okl.

²⁾ *Teutsch* : Über die ält. Schulanf. (Archiv f. sieb. Landesk. X. B. Neue Folg. II. H. 231. l.) — Oklevéltár CCIX. sz. okl.

VI. FEJEZET.

Városi iskolák Magyarországon 1540-ig.

Bártfa. — Berethalom. — Besztercze. — Beszterczebánya. — Bélabánya. — Brassó. — Buda. — Csötörtökhely (Szepes vm.). — Csötörtökhely (Kőrös vm.). — Eger. — Eperjes. — Erzsébetváros. — Felka. — Göncz. — Gyöngyös. — Győr. — Gyula. — Gyula-Fehérvár. — Igló. — Iváncz. — Kamoncz. — Kassa. — Kálmáncseh. — Kesz-tölcz. — Késmárk. — Kis-Szeben. — Kolozsvár. — Kör-möczbánya. — Krompach. — Liptó-Szent-Miklós. — Liszka. — Lócse. — Marczali. — Metzenzéf. — Mező-Somlyó. — Modor. — Monoszló. — Nagy-Bánya. — Nagy-Mihály. — Nagy-Sink. — Nagyszeben. — Nagy-Szombat. — Ó-Buda. — Pápa. — Pápóc. — Pásztó. — Pest. — Pécs. — Pozsony. — Prázmár. — Régen. — Sáros. — Sárospatak. — Selmeczbánya. — Siklós. — Somorja. — Sopron. — Sóvár. — Szaploneza. — Szántó. — Szász-Sebes. — Szászváros. — Szeged. — Szelindek. — Szepes. — Szepesváralja. — Szepsi. — Székelyvásárhely. — Székesfehérvár. — Szikszó. — Szomolnok. — Tálya. — Torda. — Trencsén. — Újsziget. — Újváros. — Ungvár. — Vág-Besztercze. — Várad. — Veszprém. — Visegrád. — Zágráb. — Zólyom.

Bártfa.

I. Iskolamesterek.

A bártfai iskolamesternek első nyoma 1434. decz. 10-én tűnik föl, midőn a várostól 1000 denárt kap. 1435-ben

meg már öreg iskolamesterről olvasunk.¹⁾ Szó van még ilyenről 1490-²⁾ és 1499-ben.³⁾

Bártfa iskolamestere 1477 körül *Simon* baccalaureus.⁴⁾

Eckel Ágoston bártfai plébánost a város megbízta, hogy iskolamesterről gondoskodjék. Ő 1478 táján Krakkóban időzött. Innét értesíti Bártfa város hatóságát, hogy iskolamesterül a beszterczebányai jóra való segédtanítót, *Orbán* baccalaureust küldi, a kiről mindenki nagyon kedvezőleg nyilatkozik, s így van remény, hogy a gyermekeknek derék vezetője leszen. Miért is kéri a várost, hogy az iskolát, régi szokás szerint, adja át az új iskolamesternek; ennél meg hasson oda, hogy *Gurtler Mátyást* segédtanítóul, vagyis succentornak, avagy cantornak maga mellé vegye.⁵⁾

Beszterczebányai Antal baccalaureus Krakkóban úgy értesült, hogy a bártfai iskolamesternek le kell mondania hivataláról. Ezért 1481. máj. 4-én Bártfa város hatóságához fordul az iskolamesteri állás elnyeréseért. Reméli, hogy kérelmét teljesítik, hiszen ő gyermekkorát Bártfán töltötte; de meg maga Bártfa városa az ő kiművelésére költött is. Igéri, hogy megválasztása esetén hivatalát mindenkinek a megelégedésére viseli.⁶⁾

Antal kérelmét több krakkói polgár is támogatja. 1481. május 11-én Clethner János, Gawron János és Schyndler Ulrik közösen írnak az érdekében Bártfa város bírójának és tanácsának. Kiemelik Antal érdemeit és rátermettségét. Megemlítik, hogy egyikök — Clethner János — gyermekeit milyen buzgalommal és sikerrel tanítja jelenleg is.⁷⁾

1) Oklevéltár LXXI. sz. okl.

2) Oklevéltár CLV. sz. okl.

3) Oklevéltár CXVII. sz. okl.

4) Oklevéltár CXLIII. sz. okl.

5) Oklevéltár CXLV. sz. okl.

6) Oklevéltár CL. sz. okl.

7) Oklevéltár CLI. sz. okl.

Hogy Bártfa város polgárai a plébánosukkal békeségben élhessenek, vele a XV. században ilyen szerződésre lépnek :

A plébános az asztalánál köteles eltartani négy káplánt, a prédikátort és az iskolamestert. A plébános segítése céljából a város polgárai, teljesen a maguk jószántából, de nem kötelességből, eddig évenként 20 frtot adtak. A plébános a prédikátort és az iskolamestert a város bírójának és esküdteinek tudta és akarata nélkül föl nem fogadhatja, de el sem bocsáthatja.¹⁾

1506-ban *György* baccalaureus az iskolamester. Ő, mivel a plébános körülbelül már egy év óta nem adott neki élelmezést az asztalánál, a várostól hét forintot kapott.²⁾

Ezen dolognak a nyitjáról kissé részletesebben is értesülünk. János bártfai plébános ugyanis nem akart asztalánál az iskolamesternek és a káplánoknak élelmet adni. E miatt a város hatósága II. Ulászló király előtt bepanaszolta. A király utasította Jánost, hogy kötelességének tegyen eleget. De ez nem használt. Ekkor, a város újabb panaszára, II. Ulászló király 1505. decz. 12-én ismét felszólítja a plébánost. Szemére veti, hogy mult-kori rendeletét egészen figyelmen kívül hagyta; a miért rája nagyon neheztel is. Majd meg szigoruan megparancsolja neki, hogy ha az iskolamestert, régi szokás szerint, csakugyan a plébános asztalánál élelmezték, s ezen célból a plébánosnak külön jövedelme szokott lenni: akkor ő is mind az iskolamesternek, mind a káplánoknak adjon élelmezést, bárhová valók legyenek is ezek. Kimondja a királyi rendelet, hogy ha János plébános ennek sem engedelmeskedik, a plébániától megfosztják.³⁾

1510-ben *Baczkaý Tamás* az iskolamester. Hihetőleg

¹⁾ Oklevéltár CLXXXII. sz. okl.

²⁾ Oklevéltár CXVII. sz. okl.

³⁾ Oklevéltár CXCVI. sz. okl.

öt emlegetik a bártfai számadáskönyvek »moderator schole« néven.¹⁾

Eck Bálintot 1518. decz. 25-én fogadja fel a város iskolamesternek.²⁾ Az iskolamester évi fizetése ő alatta emelkedett föl 4 frtról 12 frtra. Eck mellett Bártfán több tanító (scholastici) működött.³⁾

Eck irodalmi működését összefoglalóan ismertette Fraknói Vilmos.⁴⁾ Eck Lindauból a következő költeményt írja Faber Jánosnak :

Omnibus modis Absolutissimo Viro
domino Joanni Fabro dd. etc.
V. Ecchius ex
Lendow.

Quid ? gravium tanta studiorum mole gravatum
Importuna virum Musa aditare paras ?
Siste gradum demens ne tanta negocia turbes,
Stulticieque tue premia digna feras.
Quodque licet solum tibi, dic prostrata salutem
Insigni mira religione viro.
Illi deinde meum studium, servicia prompta
Commenda, hoc sat erit, te retulisse rudem.⁵⁾

Bártfa város hatósága *Szebeni Szervácztot*, a ki Krakkóban volt tanulmányon, iskolamesternek megválasztotta. Ő azonban 1520. szept. 8-án barátjához, György bártfai altarástához, intézett levelében azt írja, hogy a jövő évi május hó 8-ika előtt nem jöhet. Miért

1) Oklevéltár CXVII. sz. okl.

2) Oklevéltár CXVII. sz. okl.

3) Az ő idejében a bártfai tanítók az iskolában egy kis kutyát tartottak, a mely 1519. márcz. 2-án és 4-én úgy kukorékolt, mintha kakas lett volna. (Oklevéltár CCXLII. sz. okl.)

4) *Frankl* (Fraknói) V. : A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században. 185. l.

5) Papirosra írt eredetije : Bártfa város levéltárában, beosztatlan.

is elnézést kér. S egyuttal a kántort és a segédtanítót (locatus) kéri, hogy a tanulókat mind az iskolában, mind a templomban addig is szorgalmasan gondozzák, hogy hanyagság elő ne forduljon.

Amíg ezeket írta, hírül hozták neki, hogy Magyarországon is járványos betegség pusztít, s az iskolában már nincsen tanuló. Kéri tehát barátját, írja meg neki, vajjon az adott körülmények között egyáltalán eljöjjön-e vagy ne?¹⁾

Nem egészen egy hónappal később, 1520. október 4-én ír Szebeni Szerváczt Bártfa város hatóságának is. Mindenekelőtt megköszöni, hogy a város bizalma őt szemelte ki az iskolamesteri állásra, a melyben az ifjúság erkölcsi és értelmi kiművelésén fáradozhat. Ezen bizalomnak a maga részéről sietett volna is minél hamarabb megfelelni, ha a járványos idők be nem köszöntenek. Már a természet úgy követeli, hogy minmagunknál semmi se legyen kedvesebb és előbbre való. Miért is, mivel a járványos betegség miatt, mely Bártfán és környékén pusztít, nem biztos az ember, s mivel ezen okból az iskolának egy tanulója sincs, — arra kéri a városi hatóságot, hogy késedelmezését ne vegye engedetlenségnek, hanem a jelzett okból legyen elnézéssel iránta. Őrizze meg az ő mestere, Venczel, ajánló levele alapján előlegezett bizalmát továbbra is, hogy ezt, mihelyt a járvány megszűnik, az ifjúság körében igazolhassa. Mert ha iskolamesteri működését tényleg megkezdheti, egész erejéből azon lesz, hogy a tanulók idejüket jól töltsék el. A tanítás közben munkát és virrasztást nem kímél, hogy se a tanulók ne bánják meg azt, hogy tanítványai voltak; se a város azt, hogy őt állította az iskola élére.²⁾

A bártfaiak *Werner Györgyöt* szerették volna megnyerni iskolamesternek, de ő 1530. márcz. 2-án kelt

¹⁾ Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás korából. I. k. 12—13. l. — Oklevéltár CCXLVII. sz. okl.

²⁾ Oklevéltár CCXLVIII. sz. okl.

soraiban kijelenti, hogy a mostani nehéz viszonyok között nem vállalkozik ezen feladatra.¹⁾

Keyl Márk 1531—1536. iskolamester.

Caphay Miklós 1539. húsvét hetében iskolamesteri teendőt végez.²⁾

Az iskolamester évi készpénzfizetése 1513-ban 4, 1518-, 1519- és 1520-ban 12 frt.

Az 1498-ik év első felében az iskolamester Schwarcz Tamás asztalánál evett. Ezen a czímen fizet a város egy ízben Schwarcznak 83 denárt. Ugyanezen év második felében az iskolamester saját ételmezésére két ízben kap 300—300 denárt s véglegesen még 68 denárt. A régi iskolamester ételmezésére 1499-ben 39 denárt.

A város az iskolamester kisegítésére ad 1497-ben 4 frtot.³⁾ Segítség czímén később — pl. 1513- és 1515-ben — is kap a várostól néhány forintot. 1499-ben kölcsönöz neki a város 2½ forintot ; s ő ezt 1500-ban visszafizeti. Az iskolamesternek a »*Salve Regina*« élénkléseért a város 1 frtot fizet.⁴⁾

Az iskolamester az áldozók részéről, a kik a szentség előtt mennek, kap 1504-ben 2 frtot,⁵⁾ 1506-ban 1¼ évre szólólag 2½ frtot ; 1507-ben és 1508-ban 2 frtot ; 1509-ben 1 frtot ; 1511-ben 1 orttal kevesebbet mint 2 frtot és a borért 1 frtot ; 1512-ben és 1514-ben 2 frtot, ezen utóbbiban még egy más alkalommal egy frtot ; 1522-ben 2 frtot. Ugyancsak az áldozók részéről és még segítség czímén : 1515-ben 4, 1516-ban 3, 1517-ben meg 6 forintot. Az iskolamesternek, mivel a szentsírnál a zsoltárokat olvassa, 1452- és 1455-ben,⁶⁾ 1511—1525-ig egy, 1526-ban két, 1527—1539-ig egy forint jár.⁷⁾

1) Oklevéltár CCLXXXIX. sz. okl.

2) Oklevéltár CCX. sz. okl.

3) Oklevéltár CXVII. sz. okl.

4) Okltár CXVII. sz. okl. Pl. az 1465., 1466. és 1470. évben.

5) Oklevéltár CXVII. sz. okl.

6) Oklevéltár XCV. sz. okl.

7) Oklevéltár CCX. sz. okl.

A bártfai iskolamester a helybeli Szűz Mária testvérület (Fraternitas Marie Virginis matris Dei) részéről a »Salve Regina« énekléseért, 1483-tól kezdve, évenként egy-egy forintot kapott. $\frac{1}{2}$ forint csak 1497-, 1512- és 1516-ban, 3 orto pedig — ezen utóbbi a régi iskolamesterre szólólag — csak 1490-ben fordul elő.

1524-ben azonban változás történt. A testvérület tagjai ezen évben úgy állapodtak meg, hogy ezentúl az iskolamester nem egy, hanem csak félforintot kap azért, hogy a Salve Reginát szombati napokon és a Bold. Szűz vigiliáin énekli. A nagybőjtben azonban hivatalból köteles az éneklésre. A megállapodásnál jelen volt egyebek között: Roeben András, Stöckel Lénárd, Suszmundt Bálint, Blecher Péter, Keyl Lőrincz, Sakal Mihály, Wolffman Bálint, Zengel Pál, Siehler Bertalan és mások. Kristóf plébános pedig bejelentette a tanítóra vonatkozó szabályzatot.¹⁾

Bártfa város pénztárából jutott még Miklós *bejczy* (Lengyelorsz.) iskolamesternek is. Így 1435-ben megkapta azt a négy ezüst márkát, melyet Bogner Fülöp fizetett a városnak, s ezen felül még $1\frac{1}{2}$ arany forintot.²⁾ 1438. nov. 4-től 1439. aug. 14-ig meg 2500 denárt (20 arany forint) és nyolcz köből gabonát fizetett neki a város.³⁾

Stöckel Lénárd. — A *protestáns* iskolázás Bártfán Stöckel Lénárddal kezdődik.

A Stöckel-család a bártfai számadáskönyvekben már a XV. század folyamán, így pl. 1472-ben előfordul. Egyik tagja volt *Stöckel Lénárd*, a ki a XVI. század második évtizedében a Szent-Egyed egyháznál templom-*atya*,⁴⁾ majd 1520-ban Bártfa város bírása. Ennek a fia a hasonnevű *Stöckel Lénárd*, a bártfai iskolamester.

¹⁾ Oklevéltár CLV. sz. okl.

²⁾ *Fejérpataky László*: Magy. orsz. városok régi számad. könyvei. 433. l.

³⁾ *U. az*: U. o. 400. és 467—468. l.

⁴⁾ 1519. fer. 3-a in profesto beati Martini Episcopi vitricus Ecclesie. (Bártfa város levéltárában: Liber Eccles. Hospitalis

Öt Bártfa városa szülte 1510-ben. Itt a jeles Eck Bálint, Kassán meg Coxe Lénárd tanította. Az 1530/31-ik tanévre a wittenbergi egyetemre megy. Itteni tanulmányai alatt Bártfa városa őt pénzzel támogatta. Ezért 1534. június 4-én fejezi ki köszönetét és igéri, hogy ha a segítséget ezentúl sem vonják meg tőle, ezt mind a városnak, mind hazájának meg fogja szolgálni.¹⁾

Stöckel Wittenbergben Melanchthonnal ismerkedett meg. Ez nagy hatással volt fejlődésére s még fejedelmi családhoz is besegítette nevelőnek.

Az ifjú ember szép tehetségeiről szülővárosa is értesült s már 1538-ban meghívta iskolamesternek. Ő azonban ekkor a bizalom elől kitért, — bizonyára Melanchthon hatása alatt, a ki Stöckel eljárását a bártfai tanács előtt még kimenteni is iparkodott.

A bártfaiak azonban nem nyugodtak bele a dologba. Stöckelt újra meghívták. Ez most már nem is állt ellen. Eljön Bártfára s 1539. júl. 18-án már innét ír levelet Werner György sárosi kapitánynak.²⁾

Stöckelnek már a megjelenése Bártfán nagy figyelmet keltett.

Réwai Ferencz Werner György sárosi kapitánynál kérdezősködött, hogy melyik iskolába küldje gyermekeit. Werner 1539. aug. 1-én válaszol. Elmondja, hogy az iskolaügy ujjászervezését már mind Eperjesen, mind Bártfán megkezdették ; jó tanító mind a két helyen bőségben van ; s egyik helyen sem hiányoznak, a kik a gyermekeket ellátásra szívesen magukhoz veszik. Bártfán Stöckel Lénárd lenne a mesterük, a kit maga Melanchthon annyira

S. Egidii fol. 58.) Ő róla olvassuk a bártfai számadáskönyvekben : *1509. Jeronimo Henzel et Leonhardo Stöckl sumptus ad Epperies ex parte taxe ort. 3.*

¹⁾ Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás korából. II köt. 355—356. l.) — Oklevéltár CCCIII. sz. okl.

²⁾ *Frankl* (Fraknoi) Vilmos : Melanchton és magyarországi barátai. (Századok 1874. 154—155. l.) — *U. az.* : A hazai és külf. iskolázás a XVI. században. 70—72. l.

becsült, hogy saját fejedelmének a tanítványait az ő gondjaira bízta. Eck Bálint meg saját házába fogadná a gyermekeket, hiszen Perényi Mihály és Serédi Gáspárnak az unokája — ugyancsak bártfai tanulók — szintén nála vannak. Eperjesen meg Fridericus András az iskolamester, a ki Kassán több évvel ezelőtt dicsőséggel tanított. Hogy a gyermekek szíves otthonra találjanak ott, a hol Werner György lakik, — azt fölösleges említeni. Teljesen a szülőtől függ tehát, hogy a gyermekeket melyik iskolába küldik. A mi engem illet — úgymond Werner — igaz, hogy nemcsak a mi — az eperjesi — iskolánkra és a városra lenne megtisztelő, ha a fiúk Eperjesre jönnének, hanem nekem is alkalmam nyílnék Nagyságod és családja iránti érzelmeimnek tettekkel bizonyítására: mégis itt inkább azt kell tekinteni, mi válik a fiúk javára, nem pedig azt, hogy nekünk mi volna előnyös. Miért is az a véleményem, hogy a fiúkat mindenesetre Bártfára kell vinni. S ezt nemcsak azért javaslom, mert olyan derék mesterük és gazdájuk lesz; hanem a gyermekek életkora, nevelése és tanulmányai, továbbá a jelen idők viszonyai mind ezt követelik.¹⁾

Réwai Ferencz elfogadta a jó tanácsot, mert fiait — Mihályt, Jánost és Lőrinczet — Bártfára küldötte, a hol Eck Bálint lett a gazdájuk.²⁾

Stöckelnek jól esett a bizalom. Már 1539. szept. 7-én értesíti Réwait, hogy a fiúkat a saját lakásán fogja oktatni, s így nem lesznek kénytelenek a sok gyermek között lenni.³⁾

Stöckel 1539. szept. 23-án a tanítás módjáról érdekesen ír Réwai Ferenczhez. A fiúkat — úgymond — olyan korban kaptam meg, hogy az oktatás rendszerén

1) *Frankl* (Fraknoi) Vilmos: Réwai Ferencz nád. helyt. fiainak hazai és külf. iskoláztatása 1538—1555. 68—69. l. (Akad. Értek. II. oszt. II. köt. VI. sz. 1872.) — Oklevéltár CCCXXIII. számú oklevél.

2) U. o. 17—18. l.

3) U. o. 52—53. l. — Oklevéltár CCCXXIV. sz. okl.

változtatnom kell. Ezt ő nem üres szemfényvesztésnek, hanem olyan eszköznek tekinti, a melyet mindazoknak alkalmazniok kell, a kik az ifjúságnak használni akarnak. A szükségeseket nem tudjuk, mivel nem szükséges dolgokat tanultunk. Ez azokkal történik meg, a kik a tudomány alapelveinek elhanyagolásával a nyomorult gyermekeket először nem tudom mire tanítják meg, — ezeknek ugyan nagy munkájával, de semmi haszonnal. Nem kárhoztatom azon nyelvtanulási módot, melyet én a latin és a görög nyelv elsajátításában úgy követtem, hogy nincs okom megbánni. De mit ér akár a görög, akár valamely más nyelv tanulása, ha az ember előbb a magyarázó nyelvet, a latint jól el nem sajátította? De ezt meg honnét ismerhetné meg az ember, ha nem a latin írókból? Ezeket pedig senki sem érti meg, ha előbb az egyes szók természetét, alakját és összekötését meg nem tanulta. Miért is Nagyságod fiait legelőször meg akarom tanítani a névragozásra és igehajlításra Donatus nyomán. S ha már ezeken túlvannak, megismertetem velök az egész nyelvtant — és pedig nemcsak a szabályokat, hanem a legjobb írókból vett példákat s az előadás és az írás módját is. Szívesebben adnék ugyan elő magasabb dolgokat is, a melyekből nekem is lenne valamelyes hasznom: de én az ifjúság javát, s nem a magamét keresem. Némely napokon hozzácsatolom mindezekhez a keresztény vallás alaptanait is, a melyekre Nagyságod gyermekeit helyes sorrendben és alaposan meg akarom tanítani. Ha ez a tanításmód Nagyságodnak nincs ellenére, szívesen alkalmazom.¹⁾

Réwai, nagy elfoglaltsága miatt, némileg megkésve válaszolt Stöckel levelére. De ez végre is megtudta, hogy Réwai vele ellenkező felfogásban van. Azért 1539. nov. 23-án megírja Réwainak, hogy bármennyire meg van is győződve saját rendszerének helyes voltáról, az ő fiainak oktatásánál mégis kész lemondani arról s elfogadja az

¹⁾ U. o. 53—54. l. — Oklevéltár CCCXXV. sz. okl.

ellenkezőt, a mely szerint a latin és a görög nyelvet egyszerre kell tanítani. De hangsúlyozza, hogy a mit multkor írt, azt jóhiszeműleg írta. A tudomány dicsőségét — úgymond — könnyen átengedem másoknak ; de hogy valaki tanítványai iránt nálam nagyobb jóhiszeműséggel és odaadással legyen, nem gondolom.¹⁾

Stöckel 1539. szept. 23-án azt a tanácsot adja Réwainak, hogy fiai mellett mindenestre tartson nevelőt (paedagogus), mert szükséges az, hogy nemcsak az iskolában, hanem mindenütt legyen erkölcs-mester az oldaluk mellett.²⁾ Hogy az ilyennek a kiszemelése milyen nehéz dolog, maga Réwai imigyen fejezte ki : Könnyebb kiállítani ezer lovast, mint találni egy nevelőt.³⁾

Midőn a Réwai-fiúk Bártfára jöttek, nevelőjük Balázs deák volt. Egy év mulva ezt a tiszteletet *Gyulai Gábor*, majd meg 1541-ben *András* nevezetű fiatal ember viselte.⁴⁾

Stöckel nevét a külföldön is jól ismerték. A sziléziai Dyck Erasmus, 1540. márcz. 11-én, Stöckel Lénárd bártfai iskolamesterre hivatkozik, azon állítás igazolásánál, hogy Sziléziában kevesen vannak, a kik az Isten ígését tisztán és őszintén hirdetik. S a hithirdetők, a kiket én ismertem — mondja Dyck Erasmus — mindnyájan megfeleségesedtek.⁵⁾

A viszonyok nálunk is éppen ilyenek voltak. Bártfa város bírása és tanácsa, 1541. máj. 24-én, Pilseni Piller Györgyhöz, Pernstinski János freiburgi tisztjéhez írt levelében arról panaszkodik, hogy Magyarországon kevés

1) U. o. 55. l. — Oklevéltár CCCXXVI. sz. okl.

2) U. o. 54. l. — Oklevéltár CCCXXV. sz. okl.

3) 1540. febr. 23. . . . »scribit, *facilius sibi esse mille equites, quam unum paedagogum invenire*« . . . (U. o. 56. l. — Oklevéltár CCCXXIX. sz. okl.)

4) *Frankl* (Fraknói) Vilmos : Réwai Ferencz nádori helytartó fainak hazai és külföldi iskoláztatása 1538—1555. 12. l. (Akad. Értck. II. oszt. II. köt. VI. sz. 1872.)

5) Oklevéltár CCCXXX. sz. okl.

az olyan pap, a ki németül tud; de még ritkábbak az olyanok, a kik az Isten ígését tisztán, igazán és őszintén hirdetik a népnek. Innét van az, hogy ezen szerencsétlen időben az emberek nagyon áhítoznak az Isten ígéje után.¹⁾

A jeles tanférfiú alakja jelenik meg Stöckelnek azon tettében is, midőn Bártfa város külső tanácsából kilépett. Levelében részletesen megokolja eljárását s egyebek között érdekesen mondja: Ha az embernek egyszerre két helyen kell lennie, akkor legjobb, ha az ember ott van, a hol legtöbbet tehet. Mivel pedig én az iskolában sokat, nálatok meg semmit sem tehetek: azért én jónak találtam, hogy az iskolámban maradjak.²⁾ S tényleg 1541. nov. 6-án is viseli az iskolamesteri hivatalt.³⁾

Stöckel gondoskodott róla, hogy a bártfai iskola jó nevét állandóan biztosítsa. Ezért készített számára *törvényeket*, a melyeket külföldi mintára, főleg Melanchthon alapelvei szerint alkotott meg.

Stöckel, mint Melanchthonnak hű tanítványa, a vallásos érzület ápolására kiváló gondot fordít. Mivel mindennek Isten nevében kell végbemennie, s így véletlenségből semmi sincs: azért a tanulóknak legfőbb gondjuk legyen az Úr félcíme, a mely a bölcsesség kezdete. Az Istent pedig az féli, a ki az ő szavain elmélkedik s minden ügyét, tanulmányát, tervét, erkölcsét, egész hivatását és életét azok szerint irányítja. Miért is az az első törvény, hogy naponkint legelőször Istennek adjunk hálát az éjjeli védelemért és egyéb jótéteményeiért; azután meg kérjük segítségét, hogy a következő napot és egész életünket az Isten dicsőségére és az emberiség javára tölthessük el. Mielőtt az előadás megkezdődnék, előbb mindig a szentírásból kell valamit előadni, mert

¹⁾ Oklevéltár CCCXXXVI. sz. okl.

²⁾ Oklevéltár CCCXXXV. sz. okl.

³⁾ Oklevéltár CCCXXXVII. sz. okl.

ez nagyon alkalmas az Úr félelmének és a jámborságnak növelésére.¹⁾

Az isteni tiszteleten mindnyájan jelen vannak. Az iskolából indulnak a templomba; s innét ismét az iskolába térnek vissza. Ide is, oda is párosan mennek; elül a kisebbek, hátul a nagyobbak.

Szépen megokolja Stöckel Lénárd a rend szükséges voltát. Nem elég — úgymond — hogy valami meglegyen; hanem szükséges, hogy tisztességgel legyen meg. De semmi sem szép, a miben nincs rend. S magánál az isteni tiszteletnél ezt annál inkább meg kell cselekedni, mert Szt. Pál szerint: Az egyházban történjék minden rendben és illendően. A ki pedig ezt megzavarja: fényes bizonyítékot állít ki természetének romlottságáról.²⁾

Az isteni tisztelet legfőbb része az ige hirdetése és a szentségek kiszolgáltatása. A tanulóknak tehát legfőbb feladatát ezek képezik, s ezekben a többi hívők előtt mintegy tükröknek kell lenniök. Legyenek tehát jelen az egyházi beszédeken és részesüljenek gyakran a szentségekben. S hogy az e részben hanyagokat annál könnyebben lehessen ellenőrizni, azoknak, a kik feloldozásban és az úrvacsorában részesülni akarnak, jelentkezniök kell a mesternél. A kik a szentségekhez hanyagul járulnak, büntetés és megszégyenítés nélkül ne maradjanak. Igaz ugyan, hogy Istennek a kényszerítésen alapuló tisztelet nem kedves: de mégis szükséges a fegyelem, nehogy a rossz példa láttára a jók is meglanyhuljanak a vallásos kötelemek teljesítésében.³⁾

Stöckel azon meggyőződésben él, hogy a ki egészen Isten akarata szerint akar élni, az megfelel minden irányú köteletségének, a melylyel Isten, szülői, tanítói, ezek helyettesei, — minők az iskolában a »hypodidaszkalusok«, —

1) *Leges Scholae Bartfensis I. (Klein: Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften evang. Prediger. I. 332. l. I. fej.)*
— Oklevéltár CCCXXVII. sz. okl.

2) U. o. 334. l. VI. fej.

3) U. o. 334—335. l. VII. fej.

barátai, elüljárói, egyenlő társai és alantasai iránt tartozik. De azért szükségesnek találja a tanulók kötelességeinek körvonalazását törvényenyl.¹⁾

Szépen szabályozza Stöckel a tanulók viszonyát egymáshoz. Adják meg egymásnak kölcsönösen a tiszteletet és teljesítsék egymás iránti kötelességeiket. Ilyen első sorban a baráti figyelmeztetés, — teszem a tanulásra buzdítás.²⁾ Ha közöttük egyenetlenség keletkezik, maga senki sem bíraskodhatik, hanem az ügy vagy a tanító, vagy a választott bírák (arbiter) elé kerül. Ezen utóbbi esetben azonban a kiegyenlítést közölni kell a tanítóval.³⁾

Gondja van arra is, hogy a növendékek a társadalomban is úgy forogjanak, a mint illik. Midőn polgárokat és tisztas anyákat üdvözlnek, kalapot emelnek vagy a köszöntést viszonzozzák: a kevélységnek vagy szerénységségnek semmi nyoma se legyen nálok. S erre nagyon kell vigyázni; mert ha valaki ez ellen vét, nemcsak a tudománynak és a tanult világnak, hanem a vallásnak is szégyenére válik.⁴⁾

Kerüljék az aljas játékokat, az éjjeli ivásokat, a csavargásokat s mindazt, a mi az iskolai fegyelemmel ellenkezik; hiszen nem illenek ezek azokhoz, a kiknek a társadalom virágainak kell lenniök.⁵⁾

Könyveiket vagy egyéb tárgyaikat a tanulók egymásközt nem árusíthatják el a tanító rendelkezése nélkül. A ki pedig tanulótársától az iskolamester megkérdezése nélkül bármit is vesz, az a pénzét is, meg a vett tárgyat is elveszti.⁶⁾

Emlékezteti Stöckel a növendékeket, hogy ők nem katonák, hanem tanulók. Miért is hasított nadrágot

1) U. o. 332. l. II. fej.

2) U. o. 335. l. IX. fej.

3) U. o. 335. l. X. fej.

4) U. o. 335. l. IX. fej.

5) U. o.

6) U. o. 335—336. l. XII. fej.

(scissura caligarum) és panyókára vetett köpenyt ne viseljenek. Az ilyen ruhaviselet hiúságnak, restségnek és zilált erkölcsiségnek a jele. A tisztességes ruha ellenben kifogástalan és rendezett lélekre vall.¹⁾

Az előadásokat reggel 5, délben 12 órakor kezdik. Szerdán azonban csak délután két órára, szombaton meg a zsoltárok megkezdése előtt kell csak a tanulóknak megjelenniök. Elvárja a törvény, hogy a megszabott időben mindenki megjelenik az iskolában, az előadásokat nem mulasztják el és a leczkéből pontosan elkészülnek. A ki kénytelen valamely előadásról elmaradni, előzetesen bejelenti a mesternek. A ki az előadásokat szándékosan mulasztja el, az határozottan makacs, a tudományt megveti, érte nem hevül, utána nem törekszik, sőt még magát az Istent is mélyen megsérti.²⁾

A tanulás ideje alatt legyen mindenki az iskolában, ne pedig kinn valahol — mások határozott megbotránkozására.³⁾

A törvény a tanulókat három csoportba foglalja.

A mint a gyermekek az olvasást, írást és a kis kátét megtanulták, az iskolamesternek hivatalból értésére adják a dolgot. Ekkor az első osztályból föllépnek a másodikba. Ebben tanulják a grammaticát és olvasásáa Terentiuszt.⁴⁾ A harmadik csoportban, a latin és görög írókon kívül, rhetoricát, poeticát és számtant tanulnak.

Hogy a nyelvben minél sikeresebb legyen a haladás, az első osztályú tanulóknak példatárt kell készíteniök. Ez kis füzet volt, a melybe a szókat és a mondatokat jegyezték be, s így lassankint szép gyűjteményre tettek szert.⁵⁾ Ez — úgy látszik — már Sturm hatása alatt lépett életbe. Nagyban előmozdította az előmenetelt az is, hogy az első osztályú tanulók mindegyikének meg kellett

¹⁾ U. o. 335. l. VIII. fej.

²⁾ U. o. 332—333. l. II. fej.

³⁾ U. o. 333. l. III. fej.

⁴⁾ U. o. 336. l. XIV. fej.

⁵⁾ U. o. 338. l.

lennie azon kis könyvecskéjének, a melybe be volt jegyezve, mit és hogyan kell tanulni. Ez tehát a tananyagon kívül az utasításokat is felölelte.¹⁾

Minden héten van írásbeli gyakorlat. S ezt, ha elkészült, beadják a kijavítónak, — vagyis egynek a nagyobb tanulók közül. Az első (legfelső) osztály növendékeinek gyakorlatai azonban a mester kezébe kerülnek, mert ez javítja ki őket.²⁾

Mivel kevés a tanító, a szónoklatra és vitatkozásokra határozott időt megállapítani nem lehet; hanem az iskolamesternek jogában áll esetről esetre kitűzni az alkalmas időt.³⁾

Egy úr legyen az iskolában, — mondja Stöckel, — mert a sokak uralma nem jó. A tanulók közül tehát senki se merészeljen másokat oktatni, hacsak a tanító el nem rendeli. Hiszen az ellenkező cselekedet megsértené az isteni rendet és a tekintélyt; a mi nélkül pedig mit sem lehet helyesen és szerencsésen kormányozni. De meg a tanítóra nagy felelősség vár. S ő hogyan tudna számolni minden egyes tanulóról, ha nem tudja, hogy ki? kit? és hogyan tanít? Miként a püspök az egyházban s a hadvezér a seregben, úgy a mester az iskolában mindenről köteles gondoskodni.⁴⁾

Különbség van a köz- és a magántanítók között. Ezek nem működnek nyilvánosan, hanem az előadások után fáradoznak a növendékekkel; s vagy ismétlik az előadottakat, vagy pedig az írásokat vizsgálják át.

Stöckel nagy gonoszságnak tartja, ha valaki a közvagyonon nyeréskedik. Miért is elejét akarja venni, hogy az iskolának különben is vékony jövedelmét egyesek magán hasznukra fordíthassák. Ezért szabályozza a *tandíjat*.

¹⁾ U. o.

²⁾ U. o. 333. l. IV. fej.

³⁾ U. o. 335. l. XI. fej.

⁴⁾ U. o. 336. l. XIII. fej.

A polgárok gyermekei minden évharmadban az első osztályban 13, a másodikban 7, a harmadikban 1 fillért fizetnek a segédtanítónak (hypodidascalo). Az idegenek ennek 2, az iskolamesternek pedig 25 fillért; a nemesek meg a 2 fillér helyett 4-et fizetnek. Ezt követeli — mondja Stöckel — az osztó igazság. A kiket még külön (privatim) is tanítanak, azok a kettős munkáért kétszeresen fizetnek. Egyébként az iskolamester tetszésétől függ, hogy minő tekintettel van az ilyeneknél a szegénységre. Az idegen tanulók azonban, ha a második osztályba járnak, kötelesek harmadévenként 14 fillért fizetni a segédtanítónak, mert ezekért hivatalosan mit sem fizetnek. Téli időben az iskolamester mindegyik tanulóra kiróhat bizonyos összeget favétel és ablakjavítás címén. A fűtőnek pedig minden egyes növendék 6 fillért fizet. Ez a díjszabás természetesen csak a minimumot fejezi ki; ha azonban valaki többet akar adni, megteheti, — mert a tanítók szívességét soha sem lehet eléggé meghálálni.¹⁾

Az előadás egyszerű meghallgatása nem elég; szükséges a hallottak ismételése. Miért is a tanulók valamely alkalmas, de nem gyanús helyen összejönnek s itt elismétlik az előadott anyagot.²⁾ A mit azután így szellemi sajátjokká tettek, be kell gyakorolniok, hogy rendelkezésükre álló kincsökkel legyen. Ennek többféle módja van. Ilyen a latin beszéd, a mely kötelező.³⁾ Ennek használatára különösen alkalmasak a tanulók összejövetelei. Ezeknél a cél mindig a tudomány és a tanulás szempontja. Ha egyszer az iparosok a mesterségökről beszélgetnek, nem otromba dolog-e, hogy a tanulók nem iskolai dolgokkal foglalkoznak s a hozzájuk illő erkölcsök gyakorlása helyett a tobzódásnak, hazudozásnak és más e fajta emberi nyavalyáknak esnek áldozatul? Hiszen nem ezekre, hanem arra vagyunk hivatva, hogy világító

¹⁾ U. o. 336—337. l. XIV. és XV. fej.

²⁾ U. o. 333. l. III. fej.

³⁾ U. o. 333. IV. fej.

fáklyaként az egész államban és egyházban a többi emberek előtt tudományban, szándékban és az erények összes nemében tündököljünk ; hogy egykor tőlünk, mint valamely jóslóhelytől, nyilvánosan és magánuton tanácsot kérjenek. Ily feladatra azonban elégtelenek lesznek azok, a kik most összes gondolataikat nem ezen célra irányítják s a kik erre nem egész erővel készülnek, hanem a komoly tudományok mellőzésével laza és zilált erkölcsi életet élnek. Hiszen a ki nem tanúlt meg engedelmeskedni, az soha sem tud másoknak helyesen parancsolni. Miért is a tanulók összejövetelökkor vagy az előadásokból, vagy az idő és körülmények által kínált körből vegyenek elő valamely kérdést. Hányják-vessék meg ezt ; mondja meg kiki a maga véleményét szerényen s ne kihívólag. Ezen összejövetelnek olyanoknak kell lenniök, mint azon tanácskozásoknak, a melyeken az állam jólétéről tárgyalnak. Ne beszéljenek tehát azokon másról, csak grammatikai, dialectikai, szónoklattani, bölcsészeti, erkölcsi és theologiai kérdésekről és a dolgok természetéről. Minden más tárgy az élösdiek, a rágalmazók, a bordélyosok és efféle emberek kenyere.¹⁾

A törvények megtartására Stöckel erkölcsi eszközökkel is buzdítja a tanulókat. A törvény — ugymond — nemcsak azt szabja meg, mit kell tenni s mit kell kerülni : hanem a jók részére jutalmat, az engedetlenekre meg büntetést is szab ki. Miért a jók éljenek azon tudatban, hogy nem maradnak jutalom nélkül. Tudják meg : hogy őket a tanító különösen szereti ; s akár jelen vannak, akár nem, ajánlattal és más alakban, a hol csak lehet, szívesen támogatja ; s ők mind a szülők, mind a polgárok és minden idegen előtt kedvesek ; a tízparancsolat negyedik pontja értelmében soká és boldogul élnek, hogy saját ügyeiket sikerrel befejezzék s a más világon örök jutalomban részesüljenek. A kik meg a törvényeknek nem akarnak engedelmeskedni, jegyezzék meg, hogy nekik

¹⁾ U. o. 333—334. l. V. fej.

tisztességes iskolai társaságban nincs helyük ; mert ez az Istennek különös otthona, a honnét azon doktorokat veszi, a kik neki a világon szolgálnak, s a honnét kerülnek ki a jó politikusok és jó gazdák. Ez a társaság az, melybe mintegy iskolába összegyül az egyház Isten és Jézus Krisztus bölcseségének és a szentek beszélgetéseinek meghallgatására. A kizárás tehát, mint büntetés, elég súlyos az engedetlenekre. A kisebb, gyermeki vétséget, mely nem makacsságból vagy Isten megvetéséből keletkezik, az iskolamester saját belátása és a tett minősége szerint bünteti.¹⁾

Stöckel nem becsüli túl az ő iskolai törvényeit ; nem zárja ki, hogy egy is, más is hiányzik belőlük. De azon hitben van, hogy a ki ezeket megtartja, az a kisebb szidásokat elkerüli ; a hiányokat meg a mindennapi figyelemzetések majd pótolják.²⁾

Stöckel törvényeit kétségkívül a magas felfogású tanférfiú szelleme sugalmazta, a ki szerette az ifjúságot és lelkesedett az iskoláért. Nevelési rendszerét mély alapokra, valláserkölcsei eszmékre helyezi s számol az embernek földi és földöntúli céljával. A rend szeretete, az embertársak iránti kötelességek teljesítése, a társadalmi érdekek, az iskola hírneve, az értelmi kiművelés, a gyakorlati pedagógia és a honpolgári feladatok mind szószólóra találtak Stöckelben.

Stöckel egészséges törvényei azonban nem bizonyultak elégségeseknek ; miért is később újabb toldalékkal látták el őket. Ez ugyan már 1540 után történt, de azért a tárgyi összefüggés miatt megismertetem.

Plato szerint a jó törvények oka a rossz erkölcs, — mondja a szabályzat, — mert ez nyújt alkalmat arra, hogy kiirtására jó törvényeket hozzanak. Sokan jobban szeretik a symposiont, mint a gymnasiumot. Az olyan összejöveleteket, melyeknek főczélja az ivás — a mint

¹⁾ U. o. 337—338. l. Conclusio legum.

²⁾ U. o. Conclusio legum.

ez névnapkor és búcsúzáskor szokásos s nagy költséggel járnak — kerülni kell. Ezek magukban véve ugyan nem tisztességtelenek; de mivel senki sincs jelen, a ki tekintélyével irányt adna, a növendékek szerénytelensége következtében mind maguknak, mind a társaknak kárával szoktak végződni. A köztapasztalás szerint sokkal több baj származik belőlök, mint jó. Sokkal szebb és tisztesebb dolog tehát az ilyen mulatozások költségeit a tudományra, mint érzéki élvezetekre fordítani. De ha valaki mégis helyén valónak találná és másokat meg akarna hívni magához, csak az iskolamester beleegyeztével teheti meg; mert — mondja a törvény — az a tanítványnak fő kötelessége, hogy minden dologban az iskolamestert tekintse vezérének s ezt kövesse is.¹⁾

Az *astansok törvényei* (Leges Astantium) szerint első és fődolog a fegyelem. Némelyek minden mást könnyen megtesznek, csak legyen meg a szigorú fegyelem, a melyre az iskolai életben különös szükség van.

Mindenki legyen jelen az előadásokon, szentbeszédiken és az isteni tiszteleten s alkalmazkodjék azon rendhez, melyet az iskolamester a köztörvények értelmében megszab. S minderre annál jobban kell ügyelni, mert eddig mindezekben a legtöbben hanyagok voltak. Az elődök ezen törvénnel édes-keveset törődtek. Miért is, a ki egy előadásról marad el, attól egyszer, a ki kettőről, attól kétszer vonják el az ételt. A ki meg az egyházi beszédet egyszer mulasztja el, kétszer nem jár neki étel.

Az étkezéshez mindenki szerényen menjen. A mint együtt vannak, a legfiatalabb elimádkozza a szokásos imádságot. Étkezés közben az üres beszélgetésnek, az illetlen taglejtésnek és a veszekedésnek nincs helye. Ebéd végével hálát adnak az Istennek. A ki mind e közben valamit vét, a senior vagy egészen, vagy részben elvonja tőle az ételt.

Kilencz óra után már senki sem kószálhat az iskolán

¹⁾ U. o. 338. l.

kívül, hacsak arra valami fontos oka nincsen. Ezen időben azoknak is otthon kell tartózkodniok, a kik magánházakban laknak. A ki egyszer, vagy több ízben kimarad, a senior bejelenti az iskolamesternek (praeceptor). S mi több, a törvény még a jókori lefekvést is előírja. Nagy haszna van ennek, mert így reggel sokkal jobban tud az ember tanulni.

Ezeket a törvényeket közértelemmel alkották meg. Létrehozói azon meggyőződésben voltak, hogy a ki ezeket megtartja, az az egyházi és állami törvényeknek is készséggel engedelmeskedik; a ki pedig megveti, nemcsak a büntetésre szolgál rá, hanem egyéb dolgok keresztültelére is elégtelen lesz.¹⁾

Függelékül még azt adták a törvényhez, hogy iskolai bizonyítványt csak érdemes és méltó egyénnek adhatnak, a ki az intézetben két teljes évet töltött. Recordálásra csak az bocsátható, a ki a zenéhez jól ért; a novicziusnál még az is szükséges, hogy már két hónapot töltött az intézetben. Az újoncz bizonyítvánnyal vagy ajánlólevéllel menjen a rektorhoz, s ha van fegyvere, ezt ennél tegye le, mert az iskola nem Mars, hanem Pallas Athené növendégeit neveli. A noviczius, ha a rektor fel fogadta és beírta, fölkeresi a kántort s ez megpróbálja, mennyire van otthon a zenében. A paedagogusok (segéd-tanítók) a rektor tudta és beleegyezése nélkül idegen nemesekkel vagy nem nemesekkel nem egyezhetnek meg a fizetésre nézve.²⁾

A *mendicansokra* ez a törvény volt kötelező: A ki előadásra nem jelenik meg vagy későn jön, s nincs elég-séges oka, — nem az ételt vonják el tőle, hanem másként büntetik meg. Itt az az elv, hogy minél súlyosabb a vétség, a büntetés is annál szigorúbb. Tíz órakor mindegyik jelenjék meg a kéregetésre (*mendicatum*). A ki ezen túlteszi magát, bűnhődik. A mint az ételt behozták és

¹⁾ U. o. I. 338—340. l.

²⁾ U. o. I. 341.

mindnyájan jelen vannak, elvégzik az imádságot s szerényen hozzálátnak az alamizsna fogyasztásához. A ki ez ellen vét, nem kap ételt és a senior megveri. Étkezés végeztével hálaímtát mondanak. Az edényeket az asztalról el kell tenni, nehogy a kutyák összetörjék. A ki ezt elmulasztja, nem kap ebédet. A harangozók a jeladás hallatára azonnal húzzák meg a harangot. Szombaton délután 2 órakor mindenki jelenjék meg az iskolában. A törvény azonban a különféle szolgálatokkal nem akarja elvonni a mendicansokat a tanulástól. Miért is kimondja, hogy ezeket a szolgálatokat csak úgy teljesítsék, ha a tanulmányok megrövidítése nélkül tehetik.¹⁾

A verés joga csak a seniort vagy a paedagogust illeti meg. Mert a növendékek között sokan lehetnek rosszak. Már pedig valaki minél rosszabb, annál vakmerőbb lenne a büntetésben. Ha valaki mégis annyira vakmerő volna, hogy erről megfélekedznék, vele szemben a seniorhoz lehet fordulni, a ki azután az iskolamester elé viheti az ügyet. Ha pedig valamelyik mendicans a tanítványok közül valakit gyalázna vagy vele méltánytalankodnék, a senior őt súlyosan megbünteti.²⁾

Ezen tanrendszerről Henisch György még ötven év multával is úgy nyilatkozik, hogy a míg Bártfa Stöckel oktatásmódját megtartja, addig Bártfa híres iskolája nem szűnik meg.³⁾

II. Tanulók.

1439. máj. 8-án azon tanulók, a kik a köveket összeírták, kapnak 12 denárt.⁴⁾ 1497-ben azok, a kik húsvét ünnepnapjain a föltámadást eljátszották, 100 denárt; 1498-ban a karácsonyi játékok játszóit $\frac{1}{2}$ frtot. A kik a tizedet a csűrben összeírták, 1499-ben két ízben

¹⁾ U. o. I. 340.

²⁾ U. o. I. 340—341. — Oklevéltár CCCXXVII. sz. okl.

³⁾ Oklevéltár CCCLIX. sz. okl.

⁴⁾ Oklevéltár LXXI. sz. okl.

100—100 denárt. A kik a szentség előtt énekelve mennek, 20 denárt. Az új birót megválasztásakor üdvözlő tanulóknak fizet a város: 1501-ben, 1502-ben és 1503-ban 1 ortot, 1507-ben 25 denárt. 1523-ban a tanulóknak ebédre 75 denárt. A mely tanulók a vásárra harangoztak, kaptak: 1499-ben 208 denárt. A szent-egyed-napi vásárra harangozók 1511-ben 12 denárt. A vásárra harangozásért 1512-ben 40 denárt; 1522-ben 1 frt 33 denárt.

A tanulók reggelire kaptak: 1493-ban $\frac{1}{2}$ frtot; 1496-ban 1 ortot; 1498-ban 45 denárt; 1499-ben, 1500-ban és 1501-ben 40 denárt; 1502-ben s 1507-től 1517-ig bezárólag minden egyes évben $\frac{1}{2}$ frtot; 1519-ben 3 ortot; 1520-ban $\frac{1}{2}$ frtot; 1521-ben 3 ortot.¹⁾

A tanulóknak, kik nagypénteken és nagyszombaton a szentsírnál a zsoltárokat olvassák: a Szent Egyed-templom pénztárából 1511-ben két ebédért 50, 1512-ben 47, 1513-ban 55, 1514-ben 42, 1515-ben 40, 1516-ban 70, 1517-ben 60, 1518-ban 69, 1520-ban 76, 1521-ben 83, 1522-ben 83, 1523-ban 88 denár, 1524-ben 1 frt és $1\frac{1}{2}$ denár, 1525-ben 93 denár jár. 1526-ban ugyanez alkalmammal borra 24 denár, kenyérre, olajra, szilvára, halra és sörre 82 denár; 1527-ben 40, 1528-ban 49, 1529-ben 47, 1530-ban 44, 1531-ben 60, 1532-ben 52, 1533-ban 47, 1534-ben 28, 1535-ben 64, 1536-ban 39, 1537-ben 45, 1538-ban 56, 1539-ben 39 denár jut nekik.²⁾

A szentsírt őrző fiúk a Szent Egyed-templom pénztárából kapnak: 1511-ben 14, 1512-től 1524-ig minden évben 7, 1525-ben 4, 1526-ban 12, 1527-ben 3 denárt. Ezen czímen 1531-ben a harangozó kap 4 denárt; 1539-ben meg egy kolduló tanuló, a ki — kissé sajtóságon hangzik — a szentsírnál a *gyertyákat őrizte*, 3 denárt.³⁾

Pólyii Csécsi Mihály, 1569-iki vallomása szerint, $3\frac{1}{2}$ évig járt Bártfán iskolába. Életkorát nem tudjuk.

1) Oklevéltár CXVII. sz. okl.

2) Oklevéltár CCX. sz. okl.

3) Oklevéltár CCX. sz. okl.

Miért is nagyon könnyen lehet, hogy a gyermeksege 1540 előttre esik.¹⁾

Bártfa város 1512-ben passio-játéokra 4 frtot költ. Ezenkívül passio és feltámadás alkalmával a munkásoknak 3 ortot fizet.²⁾ 1516-ban a húsvéti játék előadására színházat rögtönöz 1 frt 45 denárért és passio-játéokra 3 frtot költ.

Bártfa város talált fattyú-gyermekek nevelésére 1518-ban 140 denárt ad ki.³⁾

III. Iskola.

Bártfán az iskola 1513—1518 között a Szent Egyed-templom szomszédságában volt. Az 1518-iki számadásban maga a plébános, Szepesi Péter, továbbá Stöckel Lénárd és Keyl Lőrincz templomatyák mondják, hogy a város a templomnak az iskola felől eső oszlopait kijavíttatta.⁴⁾

A város fizet az iskola kályhájának javításáért 1438-ban 34 denárt; 1438-ban a fazekasoknak, a kik az iskolát kisározták, 16 denárt;⁵⁾ 1449-ben a város a templomra és iskolára 93½ frtot költ. Ugyanezen évben a napszámosok, a kik az iskolához követ törnek, 252 denárt kapnak. 1450-ben az iskolához való gerendákért 114 denárt, az iskola kályhájának csinálásáért ½ frtot, az iskolához való tégláért és zsindelyért ½ frtot és 68 denárt, majd ismét tégláért 1 frtot; 1452-ben az iskola kályhájáért 4 frtot és 8 denárt fizet a város.⁶⁾ 1493-ban az iskola kisározóinak 5 ortot,⁷⁾ vagyis 125 denárt; 1493-ban üvegért az iskola részére és különféle munkásoknak 1½ frtot;

1) Oklevéltár CCCLVIII. sz. okl.

2) Oklevéltár CXVII. sz. okl.

3) U. o.

4) Történelmi Tár 1884. 541—542. l. — Oklevéltár CCXXXIX. sz. okl.

5) Oklevéltár LXXI. sz. okl.

6) Oklevéltár XCV. sz. okl.

7) Az orto értéke 25 denár

1493-ban deszkákért az iskolába $\frac{1}{2}$ frtot, az iskolamester szobájába 3 frt 62 denárt ; 1493-ban Mülner Simon kerékgyártónak az iskolamester lakásának javításáért $1\frac{1}{2}$ frtot, ugyanezen célra kőmívesnek és munkásoknak 28 denárt ; 1496-ban a fazekasnak tégláért az iskolához és a borházhoz 385 denárt ; 1497-ben a kerékgyártóknak az iskola kijavításáért és egyéb munkáért 150 denárt ; 1500-ban egy új kályháért az iskolába 1 frtot és $\frac{1}{2}$ ortot, az iskola tetején dolgozó ácsoknak és munkásoknak meg 77 denárt ; 1507-ben egy új kályha csinálásáért 1 frtot ; 1508-ban az iskola kimeszeléseért és kijavításáért 1 frtot és 56 denárt ; 1510-ben az iskolába egy asztalért és két ajtóért 100 denárt ; 1512-ben kályhákért a borházba, a városházára és az iskolába 37 denárt ; 1514-ben kályhákért a borházba és az iskolába 6 frtot ; az iskola pinczéje falának kijavításáért a kőfaragónak 40 denárt ; 1517-ben napszámosoknak, kerékgyártóknak és az asztalosnak egy ajtóért az iskolához 90 denárt ; 1523-ban az iskola kályhájának javításáért 28 denárt fizet.¹⁾ 1509-ben az asztalosnak egy tábláért az iskolába $\frac{1}{2}$ frt jár. Az iskolát kimeszelték 1493-ban és 1502-ben.²⁾

Berethalom.

Berethalom (Nagy-Küküllő vm.) iskolamesterével 1526-ban találkozunk.³⁾

Besztercze.

Vincze 1388. július 26-ika előtt iskolamester Beszterczén (Besztercze-Naszód vm.)⁴⁾

Mátyás, bécsi baccalaureus, a ki a nagybányai

¹⁾ Oklevéltár CXVII. sz. okl.

²⁾ U. o.

³⁾ Oklevéltár CCXXI. sz. okl.

⁴⁾ Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. II. B. 628. l. — Oklevéltár XXXVI. sz. okl.

iskolában hihetőleg segédkezett az iskolamesternek, a XV. században, Lucza-nap (decz. 13.) előtti kedden ír Besztercze város tanácsának. Levelében elmondja, hogy értesülése szerint a városnak karácsonytól kezdve nem lesz rectora. Kéri tehát a tanácsot, fogadja fel őt iskolamesternek. Igéri, hogy alkalmazása esetén mind a város, mind a saját tisztességének megőrzésén híven és éberén munkálkodik.¹⁾

Seraphin Györgyöt Beszterczén 1531. aug. 17-én már iskolamesterként látjuk; s ezen hivatalában az 1541-ik év február haváig megmaradt, a mikor is városi jegyzővé lőn.²⁾ Ő a várostól szolgálata fejében kap 1533. jan. 7-én nyolcz rőf posztót nyolcz frtéért; 1536-ban az iskolamester és az organista, félévi fizetésök fejében, 37 frtot. 1537-ben és 1540-ben az iskolamester és organista fizetése együttesen évenként 80 frt. Az 1537-iki járandóságot a város négy ízben — jún. 10-én, júl. 1-én, decz. 24-én és 1538. febr. 5-én —, az 1540-ikit meg két ízben — júl. 7-én és decz. 23-án — fizeti ki.³⁾

Beszterczén az iskolamesternek a város pénztárából járt még az óra gondozásáért (propter custodiam horologii) 1537-ben 10, 1538-ban 5 és 1539-ben 12 frt.⁴⁾ 1538-ban ezenfölül kapott még az ispotályosok templomának épületeiből hat darab hosszú fát.⁵⁾

¹⁾ Oklevéltár CLXXXVII. sz. okl.

²⁾ Georg Fischer: Geschichte des Bistritzer evang. Gymnasiums A. B. bis zum Jahre 1726. (Programm des evang. Ober-gymnasiums A. B. zu Bistritz. 1896. 10—11. és 56. l.)

³⁾ Oklevéltár CCC. sz. okl.

⁴⁾ Georg Fischer: Geschichte des Bistritzer evang. Gymnasiums A. B. bis zum Jahre 1726. (Programm des evang. Ober-gymnasiums A. B. zu Bistritz. 1896. 9. l.)

⁵⁾ . . . »item (magister scholae) de aedificiis ecclesiae leprosororum accepit sex ligna oblonga vulgo wandtrutten defal«. (Salarial-Protokoll. Band I. 1535—1543., közölve: Programm des evang. Obergymnasiums zu Bistritz. 1896. 9. l.)

Besztercebánya.

I. Iskolamesterek.

Eynseczer István 1523-ban lemondott az iskolamestérségről, hogy Bécsbe mehessen — kétségkívül — tanulmányokra.¹⁾

Bálint meg 1528. okt. 11-én készül odahagyni az iskolamestérséget.²⁾ Neki a város iskolamesteri fizetéséből még 1530-ban is adós 24 frttal.³⁾

Eynseczer István 1528. okt. 11-én úgy tudja, hogy *Bálint*, a besztercebányai iskolamester megválni készül állásától. Ezen hír hatása alatt kérelemmel fordul *Miklós* besztercebányai plébánoshoz. Levelében elmondja, hogy mikor majdnem öt évvel ezelőtt a besztercebányai iskolamestérségtől megvált, *Janusch* városi bíró így szólt hozzá : *Istvánom !* Ha 5—10 év keretén belül vissza kívánsz jönni, az elsőség az iskolamestérségre a tied. Miért is, ha *Bálint* csakugyan távozik, álljon ő melléje ; hiszen az iskolamesteri állás betöltésénél neki, mint plébánosnak, van a legfőbb szava. A miatt meg egy cseppet se aggódjék, hogy talán lutheranus érzelmű ; mert — úgy mond — az Isten tiszta igéjének bibliája az én mesterem, a melynek értelmezésében *Szent Ágostont*, *Miklóst* (de *Lyra*) és a tiszta theológiával egyértelemben levő többi tudósokat követem.⁴⁾

Eynseczer kívánsága azonban nem teljesült ; *Miklós* besztercebányai plébános 1529. április 1-én *Erasmust* ajánlja melegen a városi hatóságnak, hogy őt, az érdemes embert, az iskolamesteri állásra válaszsza meg.⁵⁾

¹⁾ Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás korából. I. köt. 408. l. — Oklevéltár CCLXXXII. sz. okl.

²⁾ U. o.

³⁾ Oklevéltár CLXII. sz. okl.

⁴⁾ Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás korából. I. köt. 407—408. l. — Oklevéltár CCLXXXII. sz. okl.

⁵⁾ Oklevéltár CCLXXXVI. sz. okl.

Orbán baccalaureus 1478. körül Besztercebányán segédtanítóskodott (Geselle).¹⁾

A *protestáns* iskolázás kezdete Besztercebányán a lőcsei származású *Siegler János* nevéhez fűződik.²⁾ Ő tanulmányait a wittenbergi egyetemen végezte. 1537. febr. 27-én és 1538. ápr. 4-én mint besztercebányai iskolamester jelenik meg, a mint a városi hatóság előtt Pauschner György nevű sógorának bizonyos írást kiad.³⁾ Polgárjogot 1538. szept. 24-én nyert;⁴⁾ végrendeletet 1546. decz. 15-én készített.⁵⁾

Sieglert az iskolamesteri hivatalban *Pausius Antal* váltja fel 1538-ban. Réwai Ferencz nádori helytartó fiait — Mihályt és Jánost — ő tanította Besztercebányán egy évig, a midőn azután a fiúk Selmeczbányára mentek át iskolába.⁶⁾ Pausius mintegy két évig iskolamesterkedett Besztercebányán; 1540. júl. 18-án már megigéri a selmeczbányaiaknak, hogy nálok vállalja el az iskolamesteri állást.⁷⁾

Pausius távoztával az iskolamesteri állás megüresedett. Besztercebánya város bírása és tanácsa ekkor, 1540-iki kelettel, Kephart Lipót pozsonyi prédikátornak írt. Levelében elmondja, hogy hallomása szerint egy tudós és az ifjúság tanításában szorgalmas fiatal ember Hamburgban tartózkodik, de semmi kedve sincs itt maradni. Mivel ez a besztercebányai iskolamesterségre nagyon rávaló volna, felkéri a város Kephartot, hogy az

1) Oklevéltár CXLV. sz. okl.

2) *Rosenauer Károly*: A besztercebányai ág. h. ev. gymnasium története: 16. l. (A besztercebányai ág. h. ev. V. osztályú gymnasium Értesítője az 1874/75. tanévről.)

3) Oklevéltár CCCXIV. sz. okl.

4) Oklevéltár CCCXVII. sz. okl.

5) Besztercebánya város levéltárában fasc. 275. no. 23.

6) *Frankl* (Fraknói) Vilmos: Réwai Ferencz nádori helytartó fiainak hazai és külf. iskoláztatása 1538—1555. 7—8. l. (Akad. Értek. II. oszt. II. köt. VI. sz. 1872.)

7) Oklevéltár CCCXXXII. sz. okl.

ő nevében hívja meg erre az állásra. S ha az illető ezt elfogadja, nyomban írja meg a városnak, mert az idő már nagyon is itt van; hiszen Selmeczbányán az iskolamester megválasztása Szent-Györgykor szokott végbemenni.¹⁾

Az iskolamester évi *fizetése* 1489-ben 42 frt. 1512. júl. 4-én az *őreg* iskolamester kap 6 frt 60 denárt.²⁾

Az iskolamesternek, a rendes fizetésén kívül, még több czímen volt jövedelme. Mülner Márton az iskolamesternek 1393. táján 4 frtot adott.³⁾ Az áldozóktól kapott: 1521- és 1522-ben 6 frtot. Mivel a tanulókkal körmenetre kivonult, 1520-ban 6, 1526-ban 4, 1527-ben 8 frt 50 denárt, 1529-ben 4 frtot. Mivel nagyhéten a szent-sírnál zsoltárt énekelt, 1526-, 1527-, 1529- és 1530-ban 1 frtot. Azért, hogy a »*Tenebrae*«⁴⁾ alkalmával minden pénteken harangozott, egy-egy évre 2 frtot kapott. Így 1525- és 1526-ban. Szent-Márton ludjára 1540-ben 25 denárt fizetnek neki.⁵⁾

II. Tanulók.

A tanulóknak, a kik zsoltárokat olvastak, továbbá azoknak, a kik a zsoltárok alatt imádkoztak s húsvétkor gyertyát készíteni és mosni segítettek, együttvéve 1525-ben 5 frt 98 denárt, 1526-ban lényegében ugyanezen czímen 4 frt 25 denárt, 1527-ben 4 frt 65 denárt, 1529-ben 4 frtot, 1530-ban 2 frt 25 denárt fizet a város. A tanulók, a kik a templomban örködtek, 1526-ban 1 frtot; a harangozó tanulók és szegény emberek meg 1538—1541 hetenkint 8 denárt kapnak. 1537-ben a tanulók részére az iskolához hetenkint 16 denár értékű húst szállítanak. Voltak tehát tanulók, a kik az iskolánál kaptak élelmezést.⁶⁾

1) Oklevéltár CCCXXVIII. sz. okl.

2) Oklevéltár CLXII. sz. okl.

3) *Fejérpataky László*: Magyarországi városok régi számadáskönyvei. 82. l. — Oklevéltár XXXVII. sz. okl.

4) A halotti officium »Matutinum«-ja.

5) Oklevéltár CLXII. sz. okl.

6) Oklevéltár CLXII. sz. okl.

III. Iskola.

Az iskola kályhájának javításáért a város fizet 1490-ben 50 denárt. 1538-ban az iskolába két kályhát csinálnak 6 frtéért. A munkások, a kik az iskolánál dolgoztak, kapnak 1517-ben 23 denárt. Az iskolához vásárolnak 1526-ban 5 tölgy- és 1 fenyőfát 1 frt 65 denárért. Tüpfler Orbán 1538-ban az iskolába egy katedrát és egy széket 2 frtéért csinál. Az ács az iskolánál végzett munkáért övéivel együtt 1538-ban 105 denárt kap. A városi ács, mivel embereivel csövet fűrt s a vízi munkánál és az iskolánál segített, 1539-ben 2 frt 4 denárt. 12 ajtósarok az iskolához 1538-ban 24 denár. A kovácsnak csákányért, lapátért, villáért, kályháért és az iskolához favágásért 1538-ban 1 frt 6 denár. Lénárd kovácsmesternek 1538-ban 6 vasrácsért az iskola ablakaihoz 12 frt 40 denár. A lakatosnak, mivel az iskolához egy lakatot két kulccsal és pántokkal csinált, 1539-ben 60 denár jár.¹⁾

Bélabánya l. Fehérbánya alatt.

Brassó.

I. Iskolamesterek.

Tivadar 1388 előtt Brassón a tanulók succentora volt.²⁾

Rewchin János, a szépművészetek magistere, 1464. febr. 23-án viseli az iskolamesteri hivatalt. Működéséről csak annyit tudunk, hogy egy végrendeletnél mint tanú szerepelt.³⁾

Früsch Mihály baccalaureus iskolamester 1514. decz. 15-én kap 2 frtot.

¹⁾ Oklevéltár CLXII. sz. okl.

²⁾ Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. II. B. 627. l. — Oklevéltár XXXVI. sz. okl.

³⁾ *Teutsch*: Über die ältesten Schulanfänge. (Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge. X. B. 207. l.) — Oklevéltár CXXXVI. sz. okl.

Ezen három iskolamesterről nem állapíthatjuk meg, hogy Brassónak melyik iskolájánál, vajjon a plébániai, más néven Szűz Mária-egyház, avagy pedig a Szent Bertalan-egyház iskolájánál szolgáltak-e.

A *plébániai* vagy másként *Szűz Mária-egyház iskola-*
mesterének 1520-ban 50 frtot fizet a város. 1521. jan. 25-én 8 frt és 25 oszporát kap azon rossz oszporák fejében, melyeket az iskolamester a városházán bemutatott.

György baccalaureus iskolamester 1521- és 1522-ben 50 frt évi fizetést vesz föl negyedéves részletekben. Ő 1522. jún. 13-ika előtt betegeskedett, mert a fizetéséből azért vett föl 16 frtot, hogy az orvost és a gyógyszerészt kifizethesse. 1522. decz. 20-án pedig azon a czímen kap 1 frtot, mert Keresztély úr és a földváriak ügyében levelet írt. *György* 1523. febr. 24-én vesz föl a fizetéséből 14 frtot.

1523. ápr. 26-án a vezetéknevét is megtudjuk. Ekkor ugyanis *Werner György* baccalaureus iskolamester a héturi (Marienburg, Castrum Marie) plébános ügyében kiállított levelekért 3 frtot vesz föl. Ugyanczen ügyben kap 1523. aug. 9-én 4 frtot. 1523. decz. 12-én 2 frtot vesz föl utiköltség és napidíj fejében, midőn Engl Péter parancsára egy cseléddel a moldvai püspökhöz utazott.

1524. febr. 19-én *Lukács* helyettes iskolamester. Negyedévi fizetés fejében ő is 12½ frtot vesz föl.

1524. máj. 20-án a sziléziai *János* baccalaureus viseli a helyettes iskolamesterséget s ezt az egész éven át megtartja a rendes fizetéssel.

Vele hihetőleg azonos az a *Krewcz János* baccalaureus, a ki 1525. márcz. 10-én mint iskolamester fölveszi a 12½ frt negyedévi fizetést. Neve utoljára 1526. decz. 21-én fordul elő.

Lukács baccalaureus 1527. máj. 3-án már viseli az iskolamesteri hivatalt, a melyben utoljára 1529. jún. 11-én látjuk.

1529. decz. 23-án *András* iskolamester veszi föl az utolsó évnegyedi fizetést.

Kristóf iskolamester 1530. márcz. 14-én. Ő a rendes fizetésén — 50 frt — fölülmég 10 frtot kap a várostól, mivel a járvány idején, mikor úgyszólván mindenki elfutott, ő hűségesen kitartott és az egyháznak nagy szolgálatot tett. 1531. nov. 24-én megy (Gyula)-Fehérvárra, az egyházi rendek fölvételére; szorgalmáért ekkor 2 frt borraivalót kap. 1532-ben még fölvész fizetése fejében 44 frtot.

Közben 1532-ben *Ferencz* az iskolamester. De utána ismét *Kristóf* következik. Ez 1532. ápr. 23-án újmiséjére kap 2 frtot és egy ágytakaróra 3 frt 25 oszporát. Egyébként 1534-ig ő is még a régi rendes fizetésben — 50 frt — részesült. Hogy azonban a gyermekektől kántorböjtök alkalmával mit se követeljen, 1534-ben 70 frtra emelték föl a fizetését.

Brassó városa Viaszgyártó Györgyöt 1532. nov. 29-én Eczelre, decz. 9-én pedig Segesvárra küldi ki, hogy fogadjon fel iskolamestert.

Kassai Simon mester mint iskolamester 1535-ben már 80 frt évi fizetésben részesül. Boldizsár ágyúmester (bombardarius) tőle vett egy lovat.

Lukács 1536- és 1537-ben iskolamester.

Őt 1539-ben *János* követi a hivatalban. A város a miséspapoknak, az organistának, az iskolamestereknek és a gyógyszerésznek 1539-ben 8 frtot ad borraivalólul.¹⁾ Az iskolamester a miséspapon és az organistán kívül 1540-ben azért részesül jutalomban, mert Szent István-napján az énekes misénél közreműködött.²⁾

Hóincz Márton 1541 óta iskolamester 80 frt évi fizetéssel. Ekkor még ő katolikus ember;³⁾ s az iskola

1) Oklevéltár CCXXI. sz. okl.

2) 1540. »Den Priestern, Organisten et scholastico (pro missa) ad diem beati Stephani cantanda«. Brassói levéltár III., B. 7., közli: Fr. Wilh. *Seraphin* »Kronstädter Schulen vor der Reformation. (Archiv für sieb. Land. Neue Folge. XXIII. k. 785—786. I. jegyzet.)

3) Oklevéltár CCXXI. sz. okl.

is 1544. decz. 1-ig katolikus maradt és *Honterus János* hatása ezen naptól kezdve érvényesült.¹⁾

De, úgy látszik, ekkor, a nagy átalakulás idején *Höincz Márton* is átment a protestáns vallásra; mert 1544. decz. 15-én ő a leányiskola rektora Brassón s borralól két frtot kap.²⁾

Tamás iskolamester fizetése 1544-ben 100 frt. *Mátyás* iskolamesteré 1545-ben ugyanennyi.³⁾

A *Szent Bertalan-egyház iskolájának* is ismerjük egy-két iskolamesterét.

Péter 1528. febr. 7-én és márcz. 6-án viseli az iskolamesteri hivatalt.

Az ő utódaként 1528. jún. 12-én és decz. 18-án *István* jelenik meg.

Őt követi *Péter*, a ki 1529. febr. 26-án veszi föl először a fizetést. Forrásunk máj. 21-én is említi.

Wolfgang iskolás (scholaris) 1533. decz. 1. előtt a *Szent Bertalan-egyház iskolájánál* tíz hónapig volt iskolamester. Decz. 1-én két frtot fizetett neki a város.

Az ő-város végén emelkedő *Szent Bertalan-egyház* iskolamesterének évi fizetése 1520—1539-ig 16 frt, a melyet negyedéves részletekben vesz föl.⁴⁾

A *Szent Bertalan-egyház* rektora 1544. decz. 15-én két frt borralólót kap a várostól.⁵⁾

1543-ban *Szent Katalin iskolájáról* olvasunk. Két ács aug. 7-én 2 frtot és 44 oszporát kap, mivel ezen iskolánál nyolcz napig dolgoztak.

Brassói *segédtanítóval* 1520-ban találkozunk, midőn levélírást 12 oszporát kap.⁶⁾

1) Fr. Wilch. *Seraphin*: Kronstädter Schulen vor der Reformation. (Archiv f. sieb. Landes. Neue Folge. XXIII. B. 784. 1.)

2) Oklevéltár CCXXI. sz. okl.

3) Oklevéltár CCXXI. sz. okl.

4) Oklevéltár CCXXI. sz. okl.

5) Oklevéltár CCXXI. sz. okl.

6) Oklevéltár CCXXI. sz. okl.

Jeckel Jeremiás jóval 1536 előtt segédtanítóskodott Brassón.¹⁾

Wolphart Bertalan tanító (lector publicus) évi fizetése 1543-ban 25 frt.²⁾

Henrik lectornak 1544. szept. 18-án 20 frtot fizet Brassó városa.

Tamás tanító (lector) negyedévi fizetése fejében 1544 febr. 27-én 8 frt 25 oszporát kap.

Vágner Bálint lector 1544-ben 50 frtot kap a várostól. *Tamás* lector 1545-ben ugyanennyit.³⁾

Mint látjuk tehát, a tanító fizetése egy év alatt megkétszereződött.

Mihály iskolással (scolaris) Brassón 1506-ban találkoztunk.⁴⁾

II. Iskola.

A város az iskola lakatjának és ajtajának csináltatásáért fizet 1529-ben 1 frt 53 oszporát; az iskola kályhájára 1529-ben 1 frt 25 oszporát; egy kocsi agyagért az iskolához 3 oszporát; az iskola részére pergamenért 1531. júl. 6-án 20 oszporát.⁵⁾

Buda.

Budának 1525-ben *hét* iskolája volt.⁶⁾

Lavai Rorbeck Pongrácz 1480. jún. 16-án viseli Budán az iskolamesteri hivatalt. A Bold. Szűzről nevezett

¹⁾ 1536. »Eodem anno in dessen (Lukas Pleckers) Stelle (wird zum Stadtpfarrer gewählt) Herr Jeremias Jeckel von Birlhelmen, welcher ein *Locat* in Cron gewesen, darnach Priester und endlich Pfarrer geworden und (von) Cronstadt gegen Tartlau auf die Pfarr kommen.« (Hieronymus *Ostermayer* krónikája után közli: *Kemény*: »Deutsche Fundgruben«, Klausenburg 1839. I. S. 23.; továbbá *Fr. Wilh. Seraphin*: Kronstädter Schulen vor der Reformation, kiadva »Archiv für siebenbürgische Landeskunde.« Neue Folg. XXIII. B. 768. 1.)

²⁾ Oklevéltár CCXXI. sz. okl.

³⁾ Oklevéltár CCXXI. sz. okl.

⁴⁾ Oklevéltár CCXXI. sz. okl.

⁵⁾ Oklevéltár CCXXI. sz. okl.

⁶⁾ Oklevéltár CCLXVI. sz. okl.

iskolát a budai polgárok éppen ezen napon kezdték újjáépíteni.¹⁾ Rorbeck 1494. ápr. 27-én a Szent Lőrincz-egyház, 1501. decz. 23-án meg a Szent Márton-egyház plébánosa Pozsonyban.²⁾ Közben 1499-ben pozsonyi kanonok lett.³⁾

Tobriacher Ulrik Vilmos 1513-ban budai iskolamester.⁴⁾ Tanult embernek ismerik. 1518-ban pozsonyi kanonok. Mint ilyen 1521—1524-ben a Szent Lőrincz-egyház plébánosa. Végredelet nélkül halt el; s ebből a pozsonyi káptalannak sok kellemetlensége keletkezett.⁵⁾

Karácsonyi János állítása szerint *Gryneus Simon* 1516—1519 között tanított a budai iskolában.⁶⁾

Cratzer György 1411 előtt Budán járt iskolába. Itt a tudományok alapelemeit tanulta és részint tanítójától való félelmében, részint meg egy Ágostonos szerzetes rábeszélésére az ágoston-rendiek közé állott be.⁷⁾

Kállay Lőkös János 1469. jún. 29-ike előtt Budán járt iskolába.⁸⁾

(*Székes*)-*fehérvári Mátyás* acolythus 1482. máj. 11-én ezen kéressel fordul a római szentszékhez :

Mintegy tizenöt évvel ezelőtt, még mint ifjú (in adolescentia), iskolába járt. Mivel szegény volt, egyik tanulótársával, Istvánnal, az élelmet maguknak is, meg tanítójuknak is (informator) úgy szokták összekoldulni.⁹⁾

1) Oklevéltár CXLVIII. sz. okl.

2) *Ortway Tivadar* : Pozsony város tört. III. köt. 273. és 278. l.

3) *Rimely* : Capitulum ins. Eccl. coll. Posoniensis. 259. l.

4) Oklevéltár CCXIV. sz. okl.

5) *Rimely* : Capitulum insignis ecclesiae coll. Posoniensis 262 l.

6) Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás korából. I. köt. 552—553. l.

7) Oklevéltár LI. sz. okl.

8) *Schönherr Gyula* : Középkori iskolázásunk történetéhez. (Magyar Könyvszemle 1890. évfoly. 16. l.) — Oklevéltár CXXXIII. számú oklevél.

9) . . . „propter ipsorum paupertatem victum et alimentum mendicanter in dies sibi ac eorum *informatoribus* quererent, una die contigit, quod cum ipse orator famelicus mendicaret in scola alimentum, quod pro elemosina datum sibi fuerat.“ (Mon. Episc. Vesp. III. 278.)

Történt egyik nap, hogy midőn ő az iskolában az élelmet — a mit alamizsnaként adtak — összekoldulta, az ő István társának a tanítója, *Solti Tamás* így szólt hozzá : Hozz vizet a Dunából.

Folyamodó, mivel éhes volt, erre így válaszolt : Küldje el a saját tanítványát.

Tamás tanító ezért megdorgálta és veréssel fenyegette.

Erre ő fogta az edényt és hozott vizet.

A mint visszaérkezett, tanuló társa nevetve és pirongatva így szólt hozzá : Óh, te nem akartál vízért menni ? Kötelességed, hogy az én tanítómnak, mint uradnak, szolgálj.

Erre ő kijelentette, hogy két úrnak nem soká szolgál.

Tanuló társa, István, ismét nevetve és pirongatva így szólt : De bizony szolgálsz !

Ezután, a mint szó szót ért és a perlekedés egyre fokozódott, folyamodó kérte Istvánt, hogy hagyja békében, mert különben hozzávágja a kis bögrét a benne levő köleskása-levesse¹⁾, a mit alamizsnaként kapott.

Ekkor István háromszor is mondotta neki, hogy nem mered a bögrét hozzám vágni.

Erre én — mondja folyamodó — haragra lobbantam, nem tudtam magamat mérsékelni s a bögrét úgy vágtam István társamhoz, hogy az arcát a vér elöntötte.

A következő éjjel István tanítója egy társával a folyamodót, levetkőzve, ágyában megragadták. Egyik a haját és kezeit, a másik meg a lábait tartotta ; megforgatták s a hátát, hasát és mind a két oldalát véresre verték. A nagy lármára a többi tanulók is fölébredtek s ágyukból fölkelve, folyamodónak segítségére indultak. De nem tudtak hozzája jutni, mert az ajtó be volt csukva. Ő a verés után két hétig nem tudott fölkelni. Az ő tanuló-

1) . . . »unam parvam olliculam simul cum ministro de multo (milio) in ea existente.« (Mon. Episc. Vesp. III. 278.)

társa, István, meg másnap elment az orvoshoz, a ki egy hét alatt kigyógyította.

A két iskolatárs egymással kibékült. Folyamodó azután elment szülőhelyére, (Székes)-Fehérvárra. István meg átment a Dunán Soltra, szőlő őrzése végett. Ebbe azután belebetegedett, sőt bele is halt.

Folyamodó visszatért ismét az iskolába tanulmányai folytatása céljából. Ekkor néhány iskolatársa azzal állt elő, hogy István a tőle kapott sebbe halt bele. Tamás tanító meg azt mondogatta, hogy őrizkedjék István rokonaitól, mert meggyülhetik a baja. Az iskolatársak közül meg többen azzal vigasztalgatták, hogy nem ő az oka István halálának.

Mivel folyamodó az eset történetkor tizennégy éves volt s így a tényállást megállapítani nem tudta ; mivel István elpusztulásában nincs része ; s ha lett volna, lelkéből bánja és az elhunytért imádkozik az Istenhez : kéri folyamodó a római pápát, hogy őt a gyilkosság vétkétől, ha ugyan beleesett, oldozza föl, hogy az acolythusság után következő egyházi, vagyis a felsőbb rendeket is annak idején fölvehesse és ezeket gyakorolhassa.¹⁾

Az egész esetből kitűnik, hogy olyan iskoláról van szó, a mely közvetlen a Duna melletti városban volt. Ez szerintem Buda lehetett.

Ezen iskolánál a tanulók egy házban laktak. Több tanítójuk volt. Ezt mutatja az a kijelentés, hogy »két úrnak nem soká szolgálok«. A tanítót »*informator*«-nak hívták.²⁾

Ezen iskolánál a szegény tanulók alamizsnából éltek s ezt naponként kiosztották nekik.

Minden mozzanat oda utal, hogy itt káptalani iskoláról van szó. De ebbe jártak olyan fiúk is, a kik nem papnak készültek. Ilyen volt István is, a ki szőlőpásztornak

¹⁾ Mon. Episc. Vesp. III. 278—279. — Oklevéltár CLII. számú oklevél.

²⁾ Mon. Episc. Vesp. III. 278—279. — Oklevéltár CLII. számú oklevél.

ment haza. Éppen ezért ezen eset — a mely különben a papnevelés keretébe való — a népoktatás történetéből sem maradhatott ki.

A budai tanulók, a kik a pesti tanulókkal együtt énekeltek II. Ulászló király előtt, 1495. júl. 2-án két frtot kaptak.¹⁾ II. Lajos király üdvözléseért meg a következő jutalmak jártak : Buda öt iskolája tanulóinak 1525. febr. 2-án 2 frt, június 11-én 1 frt ; a Szűz Máriáról nevezett budai iskola növendékeinek 1525. márcz. 9-én 2 frt ; a hét budai iskola növendékeinek 1525. ápr. 16-án 1 frt, jún. 4-én 2 frt ; a négy budai iskola tanulóinak 1525. máj. 25-én 1 frt ; a budai tanulóknak 1525. júl. 9-én 1 frt.²⁾ A hét budai iskola iskolamestereinek meg 1526. május 27-én 2 frt.³⁾

A budai iskola énekeseivel más alkalommal is találkoztunk. Atyai Miklós, esztergomi olvasókanonok Budán a Mindenszentek utcájában levő kőházát, melynek »Ongor« vajda háza a neve, 1521-ben, a budai Mária Magdolna plébániai egyház részére köti le misealapítványul. A föltétel az, hogy minden keddi napon a főoltárnál a Szent Háromságról kell énekes misét mondani. Erre harangoznak ; mise alatt szól az orgona ; a fiúk meg énekelnek. A plébános évenként négy, az organista meg két forintot kap. Az énekes fiúknak pedig egyenkint minden mise után egy-egy fillér (obolus) jár. A plébános ezt a kőházat köteles jó karban tartani.

Czoborszentmihályi Czobor Imre és Márton, saját lelkők üdvösségére és a Bold. Szűz szeplőtelen fogantatásának tiszteletére, ugyancsak a budai Mária Magdolna plébániai egyházban alapítanak misét. Alapítványul lekötik Budán, a Szakadát nevű szőlőhegyen levő szőlőjüket. Az alapítvány csak Benedek plébános személyére szól s utódaira nem terjed ki. Az énekes misét minden

¹⁾ Oklevéltár CLXXIV. sz. okl.

²⁾ Oklevéltár CCLXVI. sz. okl.

³⁾ Oklevéltár CCLXIX. sz. okl.

szombaton a főoltárnál, orgonaszóval és a gyermekek éneke mellett tartják.

Benedek plébános ezen alapítványi misét már többször el is mondta. Időközben azonban Benedek a szőlőt Szerencsés Imre budai lakosnak eladta s az árán az »Ongor« nevű házat kijavíttatta. S ekkor úgy rendelkezett, hogy ezentúl nemcsak a Szent-Háromság, hanem a Bold. Szűz szeplőtelen fogantatása miséjének költségeit is a ház jövedelméből kell fedezni. Minden Szent-Mihály-napkor a káplánoknak a misézésért négy forint, az orgonálónak két forint, az énekes fiúknak meg egyenkint egy denár jár. A többi meg, a mi a ház jövedelméből fennmarad, mindig a plébánosé lesz.¹⁾

Csötörtökhely.

Csötörtökhely²⁾ iskolamestere 1462. júl. 10-én *Aranyasi Gellértfi János*. Ő papi ember. 1469-ben szentelték föl; 1473-ban már Jánosvitéz. Nevét mint könyvmásoló is megörökítette.³⁾ Kassán a csötörtökhelyi plébánost, a káplánt és az iskolamestert a Lucza-napi kántorbőjt idején fizetik.⁴⁾

Csötörtökhely.

Csötörtökhely Kőrös vármegyében. 1469-ben mint mezőváros (oppidum) fordul elő. Dobrakucsá várának a tartozéka a XV. században; s így 1486 óta a kövendi Székely-családé királyi adomány révén.⁵⁾

1497-ben olvasunk a csötörtökhelyi *scholasticusról*, a ki Domnyczai Mihály deák. Nevét az a kártétel őrizte

1) Oklevéltár CCLIII. sz. okl.

2) Itt a szepes-vármegyeiről van szó.

3) *Csontos János* : Aranyasi Gellértfi János codexe 1462—1473. (Magyar Könyvszemle 1879. évfoly. 52., 53., 78., 81. és 83. l.) — Oklevéltár CXXII. sz. okl.

4) Oklevéltár CXCI. sz. okl.

5) *Csánki Dezső* : Kőrösmegye a XV. században. 1893. 45. l. (Akad. Értekezések. II. oszt. XV. köt. 12. szám.)

meg, melyet Bánffi Miklós szaploneczai (Soploncza) és Szentléleki Castelanfy György selnyaki várának jobbágyai, 1496—1498-ban, Székely Miklós jobbágyainak okoztak. Ezen tényben szereplőként jelenik meg *Domnyczai Mihály* deák, a csötörtökhelyi scholasticus is. Ő ugyanis Margit úrnőt, Csötörtökhelyi Philipovich György özvegyét, midőn ez Hewyh mezővárosból hazafelé ment, világi öltözetben, 1497. december 23-án tanítványaival együtt megtámadta, őt a földre teperte, kegyetlenül megverte és félholtan ott hagyta.¹⁾

Eger.

Az egri iskola tanulóiról az 1493—1496-ik években Bakócz Tamás egri püspök udvartartási számadókönyve értesít bennünket.

Midőn Bakócz Tamás az egri várban legelőször megjelent, az üdvözlők (recordantes) sorában a tanulók is ott vannak. Ekkor 25 denárt, 1493. december 27-én (János Ev.) 50 denárt, július 2-án (Sarlós B. Asszony) 10 denárt, július 15-én (Apost. oszlása) 16 denárt, augusztus 5-én 10, szeptember 8-án 6 denárt, június 22-én 24 denárt, Advent kezdetén 16 denárt, december 27-én 50 denárt, augusztus 15-én 11 denárt, egy más alkalommal 40 denárt, szeptember 8-án 40 denárt, szeptember 29-én meg 16 denárt kaptak a recordálásért. Egyszer, midőn a püspök személyes jelenlétében recordáltak, 3 forintot, máskor (aug. 24.) meg, midőn Farkas Bálint váradí püspököt mint vendéget üdvözlötték, 1½ frtot kaptak. Azon tanulóknak, a kik nagyhéten a szentsírt őrizték és a zsoltárokat énekelték, egy forint jutott. Két tanuló meg azért, mert néhány kiváltságlevelet másoltak, 20 denárt kapott.²⁾

Az egri iskolamester. — ez hihetőleg a káptalani iskola élén áll — 1508-ban az egri püspök asztalánál kap

¹⁾ Oklevéltár CLXXX sz. okl.

²⁾ Oklevéltár CLXIX. sz. okl.

élelmezést. Kívüle még itt eszik több miséspap, négy káplán, az alőr, az organista, a succentor, a gyóntató és az a hat ember, a ki a Bold. Szűz miséjét énekli.¹⁾

Eperjes.

I. Iskolamester.

Eperjes iskolamesterével legelőször 1440-ben találkozzunk; s ettől kezdve a nyomát alig veszítjük el.

János iskolamestert névszerint 1448-ban ismerjük. Ő még 1455-ben is viseli ezt a hivatalt. A számadáskönyvek őt *őreg* iskolamesternek emlegetik. Kívüle 1450-ben és 1451-ben *Péter* iskolamesterről is olvasunk.²⁾

Blum János hagyatékából *Pál* iskolamester 1469-ben egy prémes kabátot kap 10 forint értékben. Tanításért meg 2 garast.³⁾

György 1505-ben, *Máté* meg 1509-ben viseli az iskolamesteri hivatalt.⁴⁾

Szücs György bíró idejében, 1440-ben, a város az iskolamesternek másfél évi fizetésével, 38 vörös forinttal adós. 1441-ben midőn Kézsmárki György a bíró, a város 50 vörös forinttal és 14 denárral tartozik az iskolamesternek.

Ezután a számadáskönyvek 1443-tól kezdve — kihagyásokkal — évről évre haladva felsorolják azon összegeket, melyeket a város időközönként az iskolamesternek kifizetett. Az egyes tételek néha a mult esztendőre vonatkoznak; miért is a rector fizetése egy-egy évre szólólag nem mindig állapítható meg biztosan a kifizetett összegekből. Az iskolamester fizetése 1454-, 1455-, 1464-, 1466- és 1467-ben 6 frt.⁵⁾ Az iskolamester Eperjesben a plébános asztalánál kap élelmezést.⁶⁾

1) Oklevéltár CCIV. sz. okl.

2) Oklevéltár LXXXV. sz. okl.

3) Oklevéltár CXXXII. sz. okl.

4) U. o. LXXXV. sz. okl.

5) Oklevéltár LXXXV. sz. okl.

6) Oklevéltár CV. sz. okl.

Osvát iskolás (scolaris) István nevű fiúnak egy évi tanításáért 1516-ban 32 denárt kap.

Bacso Gáspárnak, a tőle vásárolt könyvek és egy fiúnak három évi tanítása fejében, 1517-ben 4 frt 48 denárt fizet a város.¹⁾

Steynhofer Sebestyén, a hét szabad művészet magistere, Krakkóban lakott. Megkérte Bálint kassai jegyzőt, hogy ha valamelyik városban az iskolamesteri állás megüresedik, őt segítse bele. Ezen hatás alatt ír Bálint 1521. márczius 7-én Eperjes hatóságának. Levelében melegen ajánlja Stainhofert iskolamesterül, hiszen ez jámbor és tanult ember, jól tud énekelni, sőt valósággal szép hangja van.²⁾

Az ajánlásnak csakhamar meglett az eredménye. Eperjes városa Stainhofert igen rövid idő alatt meghívta.

Ő a meghívásra, melyet nagy hálálkodással fogad, már 1521. márczius 22-én válaszol. Elmondja, hogy őt ez a nagy bizalom szinte érdemetlenül éri; de rajta lesz, hogy a város cselekedetét soha meg ne bánja. Most rögtön — miként a város óhajtja — nem foglalhatja el hivatalát. Hiszen küszöbön vannak a husvéti ünnepek; pedig a szent időre is kell adni. Az ünnepek után azonban hamarosan megérkezik Eperjesre.³⁾

Midőn Stainhofer iskolamesteri hivatalát megkezdte, az eperjesi iskolában mindössze 10 kisebb-nagyobb tanulót talált. Nagy buzgalommal nekilátott feladata megoldásának s hivatalát általános megalégedésre viselte. Két egész és félnegyed esztendő után megválasztotta a város jegyzőjének; s ekkor Stainhofer helyébe más iskolamestert választott.

Stainhofer új hivatalában nem élhetett nyugodtan. Czybner Keresztély, Eperjes város bírása ellenséges

¹⁾ Az 1516- és 1517-iki számadási jegyzék a jegyzetben.

²⁾ Oklevéltár CCL. sz. okl.

³⁾ Oklevéltár CCLI. sz. okl.

érzülettel volt irányában. Stainhofer a tanítói fizetését — évi 16 forintot — kérte. Mert mikor őt Kunyss Mátyás eperjesi plébános, a város nevében, Krakkóban, iskolamesternek felfogadta, 16 forintnyi évi fizetésben állapodtak meg. Ezt az összeget, megérkezése után, Melczer Márton is megígérte. S Czybner Keresztély bírő most mégis 12 forintot akart neki fizetni, s ezt is a kisebb értékű új pénzben.

Stainhofer belátta, hogy Eperjesen nincsen maradása. Fogta tehát magát s visszament Krakkóba. Innét ír azután 1527. márczius 29-én¹⁾ és május 11-én²⁾ Eperjes város bírájának és tanácsának. A kérdést minden részleteiben eléjük tárja és kifejti, hogy a neki időközben kifizetett 24 forinton kívül miért van még 8½ forint követelése. A szerződéses megállapodáson túl még hangsúlyozza, hogy az ő felfogadásakor az új pénz még meg sem volt; így tehát vele szemben az új pénzegységet alkalmazni nem is lehet. Végül kijelentette még azt is, hogy ha követelését kifizetik, adják a pénzt Werner Györgynek, az új jegyzőnek, a ki majd neki kézbesíti.

Egyidejűleg, 1527. máj. 11-én, írt Stainhofer még Schmid Gáspárnak is, a ki az ő felfogadásakor Eperjes város bírája volt. Kéri az ő ügyének támogatását a város tanácsánál, a melynek Schmid maga is tagja volt.³⁾

Gáspár 1525-ben viseli az iskolamesteri hivatalt.⁴⁾

Már 1527. jan. 16-ika előtt *Werner* György az iskolamester. Kassa városa is meghívta őt iskolamesternek, de az eperjesiek *Werner* távozásáról tudni sem akartak. S így *Werner* maradt tovább is Eperjesen.⁵⁾

1) Oklevéltár CCLXXII. sz. okl.

2) U. o. CCLXXIII. sz. okl.

3) U. o. CCLXXIV. sz. okl.

4) Oklevéltár CCLXXIII. sz. okl. — Hogy Gáspár 1525-ben volt iskolamester, azt abból következtetem, mert Achatius prédikátorral egy időpontban szerepelnek. Ez pedig csak 1525-ben volt eperjesi prédikátor. (*Hörk* József: Az eperjesi ev. collegium tört. I. füz. 25. l.)

5) Oklevéltár CCLXXI. sz. okl.

Eperjes városa egyetemlegesen 1531-ben fogadja be a reformációt.¹⁾ S így *Fontanus Imre* 1532-ben *protestáns* iskolamester s évi fizetése 16 frt.²⁾ Ezt a hivatalt, úgy látszik, mindaddig viselte, míg 1539-ben Eperjes város jegyzőjéül meg nem választotta.³⁾ Így tehát neki szól az a jó baráti megszólítás, melylyel Werner György az eperjesi iskolamestert 1535-ben megtsiszteli.⁴⁾

Fontanus Imre 1539. máj. 31-én biztatja Eperjes város tanácsát, hogy kellő időben írjon *Fridericus András*-nak az iskolamesteri állás elvállalása ügyében. Mert ha ő időközben máshonnét kap meghívást, ezt fogadja el; s ekkor az eperjesiek tőle elesnek.⁵⁾

Ezek a szót megfogadták, mert 1539-ben már *Fridericus András* az iskolamester.⁶⁾

II. Tanulók.

A tanulókat Eperjesen alkalmazzák örködésre; s ezért nekik sarukra a város 1443-ban 14 denárt fizet.⁷⁾ Elküldi őket a város követül az egyes városokba⁸⁾; ők húzzák meg a harangot jeladásul, hogy a vásárt meg szabad kezdeni s ezért kapnak 25 denárt.⁹⁾ Énekelnek Szent Mártonkor és ennek címén 5 denárt kapnak.¹⁰⁾ Eső elé is ők harangoznak; s ezért 16 denárt adnak

1) *Hörk József*: Az eperjesi ev. collegium tört. I. füz. 27. l.

2) Oklevéltár LXXXV. sz. okl.

3) *Hörk József*: Az eperjesi ev. colleg. tört. I. füz. 28. és 30. l.

4) 1535. júl. 1. „Newzeitung so mir itzundt von Hoff zw geschriben, wirt E. W. von meinem freundt herrn *Schulmeister* vornehmen, dem ich alles zugeschickt... E. W. williger diner Georg Wernherus. (Eperjes város levéltára: Cub. II. Loc. IX. Fasc. D.)

5) Oklevéltár CCCXXII. sz. okl.

6) *Frankl* (Fraknoi) Vilmos: Réwai Ferencz nádori helytartó fiainak hazai és külföldi iskoláztatása 1538—1555. 69. l. (Akad. Érték. II. oszt. II. k. VI. sz. 1872.)

7) Oklevéltár LXXXV. sz. okl.

8) U. o. 1453-ban.

9) U. o. pl. az 1498- és 1499-ik évben.

10) U. o. 1498-ban.

nekik.¹⁾ A vihar elé harangozó tanulóknak 1504-ben 100, 1510-ben 25, 1513-ban egyszer 2, máskor meg 25 denár jár.²⁾ Ha Eperjesen olyan szegényen halt meg valaki, hogy a halotti vigiliát nem tarthatták meg, akkor a hetes káplán egy *tanulóval* elment a halotthoz, őt meghintette szentelt vízzel és kikísérte a temetőbe.³⁾

Bukóczi Baksai János nemesnek 1569-iki vallo-másából tudjuk, hogy mint gyermek Eperjesen járt iskolába.⁴⁾

III. Iskola.

Az iskola kályhájának javításáért Eperjes városa 1509-ben 32, 1510-ben 25 denárt, 1511-ben új kályháért az iskolába 85 denárt fizet.

Fára az iskolában levő tanulók részére Eperjes városa 1504-ben 13 denárt; 1505-ben két szekér fáért szintén 13 denárt, majd ismét fára 7 denárt, 1510-ben egy szekér fáért 5, 1511-ben ugyancsak egy szekér fáért 7,⁵⁾ 1516-ban meg 16 denárt fizet.⁶⁾

1) U. o. 1498-ban.

2) Oklevéltár LXXXV. sz. okl.

3) Oklevéltár CV. sz. okl.

4) Oklevéltár CCCLVII. sz. okl.

5) Oklevéltár LXXXV. sz. okl.

6) 1516. »Domino Alberto Moler ex eo, quod iuvenem circa missam quinque quartalibus anni tenuit, soluti sunt fl. 5. et ad scolam pro lignis den. XVI. ; item pro annalibus succentori d. 5. Item fl. 1. datus est Ioanni Feyrer, pro quo puero Stephano tunicam saravit (?) ; anno 1516 in quadragesima scolari *Oswaldo* ex eo, quod Stephanum per unum annum docuit, d. 32 . . . Anno 1517. Bacso Gaspar praetextu certorum librorum ab eo emptorum et quod ipsum tribus annis docuit, civitas soluta (?) fl. 4. d. 48.« (1516. és 1517-iki számadási jegyzék, közli *Hörk* József »Az eperjesi collegium története.« I. füz. 20. l. 3. jegyz. — Én az eredetinek már nagy keresés után sem tudtam a nyomára jönni.)

Erzsébetváros.

Erzsébetvárosban (Kis-Kük. vm.) 1516-ban volt iskolamester.¹⁾

Fehérvár I. Gyula- és Székes-Fehérvár.

Fejérbánya.

Széchy Dénes esztergomi érsek 1464. szept. 5-én beleegyezik, hogy a *fejérbányai* (Bélabánya) egyház a selmeczbányaitól önállósuljon és a fejérbányai polgárok a maguk költségén alkalmas iskolamestert tartsanak.²⁾

Felka.

Albinus Tobiás felkai tanult (eruditus) iskolamester (rector schole) és Szabó Ferencz, Felka közönsége nevében, 1497. aug. 15-én tiltakoznak azon hatalmaskodás ellen, melyet Márkusfalvai Máriássy András Felkával szemben elkövetett.³⁾

Göncz.

György (Lewdischer) Olmüczben szabó-, Lőcsén meg szücs mesterséget tanult. Majd Krakkóba ment egyetemi tanulmányokra és innét jutott 1543 előtt Gönczre (Abaúj-Torna vm.) iskolamesternek. Később miséspap lett belőle.⁴⁾

Gyöngyös.

Bertalan 1447. jún. 17-ike előtt kántor volt Gyöngyösön. Bizonyára végzett iskolai dolgokat is. Özvegye, Erzsébet, 1447. jún. 17-én, Rómában a Szent-Lélek-

¹⁾ *Teutsch* : Über die ält. Schulanf. (Archiv f. sieb. Land. X. B. N. Folg. II. H. 231. l.) — Oklevéltár CCIX. sz. okl.

²⁾ Oklevéltár CXXVII. sz. okl.

³⁾ Oklevéltár CLXXIX. sz. okl.

⁴⁾ Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás korából. II. kötet. 406. l. — Oklevéltár CCCXLII. sz. okl.

testvérület tagjai közé lép és tagdíjul három aranyat és egy garast lefizet.¹⁾

Győr.

Rumi János nemes ember fiai, *Miklós* és *László* Győrött jártak iskolába. 1451. aug. 5-én a fiúk innét írnak szüleiknek a gyermeki lélek őszinteségével és közvetlenségével: Fiúi üdvözlötünk előre bocsátásával tudják meg, hogy mi egészségesek vagyunk és ismét tanulunk; s kívánjuk, hogy Atyaságodról is az egészség hírért halljuk. Atyaságodnak jelenleg azért könyörgünk, hogy köpönyegünket a költségekkel együtt minél hamarább küldje el. Tudjátok, hogy a tejet nagyon szeretjük. Küldjeteek tehát nekünk egy tehenet, a melyet gazdánknak már meg is ígértünk. Ne hagyjatok tehát bennünket hazugságban. Ha felnövünk, Isten segítségével egy tehénnél többet adunk.²⁾

Gyula.

Szerémi (Kamonczi) György 1508-ban a *gyulai* plébániai egyházban előénekes és Corvin János árvájának, Erzsébetnek a temetésén nyolcz társával zsoltárt énekel; s ezért nyolcz márkát kapnak. Rá két évre meg Corvin János özvegyének, Frangepán Beatrixnek a temetésén tíz tanítóval énekelt zsoltárokat; s ezért bőségesen ellátták őket.³⁾

Mátyás gyulai plébános 1518. máj. 25-én, Miskolczi János közjegyző előtt, szerződésileg kötelezi magát, hogy mielőtt a gyulai plébániát elhagyja, az ehhez tartozó malmot és fürdőt a házzal együtt kijavítja és újraépíti. Ugyanezt megteszi az iskolával is, ha erre egyáltalában köteles.⁴⁾

1) Monumenta Vaticana Hung. Ser. I. Tom. V. 2. l. — Oklevéltár XCIII. sz. okl.

2) Oklevéltár CII. sz. okl.

3) Oklevéltár CCVI. sz. okl.

4) Oklevéltár CCXXXVIII. sz. okl. — *Karácsonyi* János: Békés vármegye története. I. k. 194. l.

Gyula-Fehérvár.

Szebeni Tamás mester 1457. febr. 16-án (gyula)-
fehérvári iskolamester. Vele mint tanuval találkozunk.¹⁾

Igló.

Mihály iglói iskolamester 1481-ben. Ő, továbbá
György iglói és Ambrus szepesolaszi plébánosok, Türk
Miklós és Péter iglói s Jakab késmárki káplánok jelen
vannak, midőn Losze Kristóf fia, Szaniszló közjegyző,
Rab Keresztély iglói bíró és Kirschner Jost esküdt kérése
alapján, az iglói Szűz Mária-egyház plébániáján, a spern-
dorfiak 1467-iki záloglevelét átírja.²⁾

Gáspár iskolamester hivatalbeli utóda *Antal*
1514—1524.

A tanulók azért, hogy a szentsírnál a zsoltárokat
éneklék, évenként rendszeren 1 ortot, vagyis 25 denárt
kaptak a várostól. A tanulók nagypénteki étkezésére
a város 1525-ben 28, 1529-ben 50, 1531-ben 60 s 1533-ban
50 denárt költött.

Nagyszombati étkezések pedig : 1514-ben 9, 1515-ben
14, 1516-ban 32, 1517-ben 35, 1518-ban és 1519-ben 25,
1521-ben 32, 1526-ban 35, 1527-ben 23, 1530-ban 42,
1534-ben 40, 1535-ben 50, 1536-, 1537-, 1538- és 1539-ben
40, 1540-ben 50, 1541-ben és 1542-ben 60, 1545-ben 40
s 1547-ben 25 denárba került.³⁾

Iváncz.

Berzeviczi Detre hevesi főispán 1443. máj. 31-én
utasítja Töttös Lászlót, hogy *Rojcsai Márton fia Bereczktől*,
az ivánczi (Körös vm., a mai Brezovicza szomszédságában)
iskolamestertől, szülőhelyén, Rojcsán levő háza vagy
kúriája után ne követeljen adót. Ha pedig már behajtotta

1) Oklevéltár CXIII. sz. okl.

2) Oklevéltár CXLIX. sz. okl.

3) Oklevéltár CCXVIII. sz. okl.

rajta, adja vissza neki. Hiszen nagyon rászolgált, hogy a tőle járó forint helyett inkább én adjak neki, — ha ugyan volna fölöslegem.¹⁾

Kamoncz.

Musnai János szerencsi apát azelőtt segédtanító (preceptor) volt Kamónczon. Zapolyai János, Szerémi György ajánlatára, őt csanádi püspökké tette.²⁾

Kassa.

I. Iskolamesterek.

Kassai iskolamesterrel már 1394-ben találkozunk, a mint Goltsloer Miklós részére tizenkét garas híján hat forintot fizet.³⁾

Rá két évre (1396) meg már névszerint is ismerjük az iskolamestert *János* személyében.⁴⁾

Kassa városa az iskolamesternek 1432-ben tartozik posztó czímén 10 arany forinttal.⁵⁾ Kassán az iskolamesternek a XV. században 25 forint a fizetése.⁶⁾

Kosch Lőrincz miséspap⁷⁾ 1493-ban kassai iskolamester. A bíróság őt azon tarczali szőlejével együtt, melyet János nevű testvérétől kapott, minden kötelezettség alól fölmenti.⁸⁾ Kosch 1496-ban Kaymeryn Gáspárral pereskedik.⁹⁾

Thyr Mihály Krakkóban a hét szabad művészet magistere lőn. Kassa városa a XV. század vége felé meghívta iskolamesterének. Ezen hivatalban hat esztendeig

1) Zichy Okmánytár IX. 56. — Oklevéltár LXXXVI. számú oklevél.

2) Oklevéltár CCLXVIII. sz. okl.

3) Oklevéltár XXXVIII. sz. okl.

4) Oklevéltár XL. sz. okl.

5) Oklevéltár LXVII. sz. okl.

6) Oklevéltár CLXXXV. sz. okl.

7) Kassa város levéltára: Judicialia 1489—1528. T. ifj.

Kemény Lajos úr szíves közlése.

8) Oklevéltár CLXVIII. sz. okl.

9) Oklevéltár CLXXVII. sz. okl.

maradt. Innét Gönczre került lelkésznek. Itt öt esztendeig működött. Ekkor, János kassai plébános elhalálózásával, Kassa városa választotta meg plébánosának. 1504-ben elhatározta, hogy belép a karthauzi rendbe.¹⁾ Tényleg így is cselekedett; mert vele Lechniczen, 1512-ben, mint tanférfiúval találkozunk.²⁾

Bálint 1512-ben kassai iskolamester.³⁾

Kassa város hatósága *Gönczi* (Melczer) *András* mestert, a *pesti* iskolamestert akarta megfogadni. Ő azonban érezte lekötelezett voltát Szathmáry György pécsi püspök iránt, a ki őt Krakkóban kitaníttatta. Miért is ennek tudta és beleegyezése nélkül nem akart határozni. Fölkereste tehát a püspököt s eléje tárta a dolgot.

Szathmáry püspök 1516. szept. 11-én ír a kassai városi hatóságnak. Kifejezi örömét, hogy a város figyelme az ő emberére esett; hisz' ez a tanítói pályára nagyon hivatott, s biztos reménnyel tekint működése elé, melylyel a város megelégedését és tetszését bizonyára kiérdemli. Miért is melegen ajánlja a város figyelmébe és jóindulatába.⁴⁾

Jakabfi János pesti plébánosnak 1517. febr. 25-iki levele szerint Gönczi Andrásról Pestre az a hír jutott el, hogy ellene Kassán a tanítványai fegyvert fogtak, halálra keresték, sőt rajta tényleg több sebet ejtettek is. De mindez csak üres tere-ferének bizonyult.⁵⁾

¹⁾ Történelmi Tár 1889. 794—797. l. — Oklevéltár CXCIH. számú oklevél.

²⁾ »Eo absoluto anno MDXII. electus est canonice venerabilis P. D. Michael Thyr AA. LL. magister, condam plebanus Cassoviensis, monachus professor in Lechnicz.« (*Wagner* : *Analecta Scep.* T. II. 79. l.)

³⁾ Ő ugyancsak baccalaureus czímen fordul elő; de az iskolamestert nem egyszer így czímezik. S hogy nagy valószínűséggel csakugyan iskolamester volt, az is bizonyítja, hogy belőle azután városi jegyző lett. (Oklevéltár CCXII. sz. okl.)

⁴⁾ Történelmi Tár 1890. 790. l. — Oklevéltár CCXXXI. számú oklevél.

⁵⁾ Oklevéltár CCXXXIII. sz. okl.

Budai György pesti polgár 1517. aug. 4-én üdvözli Gönczi (Melczer) Andrást és nővérét azon humanus bánásmóderért és kiváló gondozásért, melyben Ferencz nevű fiát részesítik ; s mindezekért őket őszinte hálájáról biztosítja.¹⁾

Jakabfi János 1517. decz. 9-én biztatja Gönczi (Melczer) Andrást, hogy a tanítással, a melybe már beleöregedett, hagyjon fel. Hiszi, hogy ha lelkiüdvösségére gondol, követi is majd a tanácsát.²⁾

Gönczi (Melczer) András néhai Melczer Elek javai miatt perbe keveredett Wasserbuch Péter kassai városi tanácsossal s ennek a feleségével, Katalinnal. 1520. máj. 29-én azonban barátságosan kiegyeztek.³⁾

Gönczi (Melczer) András 1525-ben Kassa város jegyzője.⁴⁾ 1527-ben és 1528-ban közgyűlési tag.⁵⁾ 1529—1534-ig jegyző és közgyűlési tag egyuttal.⁶⁾ 1535. febr. havában Kassa város bírása lesz.⁷⁾

Gönczi (Melczer) András Kugelbrecht, más néven Kakuk Mihály kassai bíró leányát, Katalint vette el feleségül.⁸⁾ A nemességet ipával együtt nyerte el 1533-ban.⁹⁾ 1560-ban végrendelkezik¹⁰⁾ s nemsokára meg is hal. Fele-

1) Oklevéltár CCXXXIV. sz. okl.

2) Oklevéltár CCXXXVI. sz. okl.

3) Oklevéltár CCXLVI. sz. okl.

4) Kassa város levéltára : Stadtbuch fol. 230. a.

5) U. o. fol. 231. b. és 232. b.

6) U. o. fol. 234. a., 235. a., 236, 237. a., 238. a., 240. a.; továbbá 1557/2. sz. okl.

7) Kassa város levélt. : Stadtbuch az 1535-ik évnél ; továbbá Kassa város levélt. 1599. sz.

8) Oklevéltár CCCV. sz. okl.

9) »1533. Nobilitationalis Michaeli Kakuk alias Kugelbrecht et generi eiusdem Andreae Melczer.« (Kassa város titkos levéltárának indexe, 380. l. 7. sz.)

10) »1560. Testamentum et ultima voluntas prudentis et circumspecti domini Andreae Melczer iurati civis huius regie civitatis Cassoviensis.« (Kassa város levélt. : Stadtbuch fol. 250. b., 251. b.—253. b.)

sége 1562-ben már mint özvegy asszony csinál végrendeletet.¹⁾

1521. decz. 13-án az angol *Coxe Lénárd* jön át Lőcséről Kassára iskolamesternek.²⁾

Kassa városa a sziléziai származású *Werner* Györgyöt, a ki Eperjesen iskolamestereskedett, szerette volna megnyerni iskolamesterének. Miért is egyenesen meghívta őt. *Werner* 1527. jan. 16-án válaszol a kassaiaknak. Nagyon megköszöni és hálás érzülettel fogadja a meghívást; de kijelenti, hogy nem fogadhatja el, mert az eperjesiek őt semmi áron sem eresztik el.³⁾

Ezen érdemben Szalaházy Tamás egri püspök és kancellár is ír a kassaiaknak. 1528. szept. 11-iki levelében nem győzi magasztalni törekvésüket és gondosságukat, melylyel iskolájuk élére ilyen jeles férfiakat szemelnek ki. De másrésztől eléjük tárja, hogy *Werner* György nem mehet el Kassára. Hiszen ő már előbb udvari szolgálatra kötötte le magát.

Tegyenek le tehát a régi gondolatukról és nyugodjanak bele abba, hogy *Werner* Budán marad, a hol a királyi felség szolgálatában a kassaiaknak is hasznukra leszen.⁴⁾

Gáspár Kassa város iskolamestere jóval 1528. okt. 23-ika előtt.⁵⁾

*Fridericus András*t Krakkóból hívják meg iskolamesternek. Ő a meghívást elfogadja, de eljövételét 1529. május 15-én csak a következő negyedre igéri; hiszen nem rendelkezik szabadon önmagával, mert Krakkóban

1) 1562. *Testamentum honestae Matronae dominae Ursulae, relictæ circumspecti olim Andreae Melczer iurati civis civitatis Cassoviensis.* (Kassa város levéltárában: Stadtbuch fol. 255. a., 256. a.—259. a.)

2) Oklevéltár CCXLIV. sz. okl.

3) Oklevéltár CCLXXI. sz. okl.

4) Történelmi Tár 1889. 797. l. — Oklevéltár CCLXXXI számú oklevél.

5) Oklevéltár CCLXXXIII. sz. okl.

vannak tanítványai, a kiket hirtelenében nem hagyhat el.¹⁾

Ez a Fridericus András 1533-ban már a protestáns tanokhoz hajolhatott, hiszen Honterus őt ezen évben Gönczi (Melczér) András útján üdvözli.²⁾ Fridericust 1539. aug. 1-én az eperjesi iskola élén látjuk.³⁾

Kassán az *iskolamester* és a *segédtanító* a szülőktől is kapott fizetést.⁴⁾ David Ferencznek 1557-ben azt írják Kassáról, hogy itt azelőtt az iskolamester, a kántor a segédtanítóval, a magyar és a német hitszónok és a két minister a plébános asztalánál kaptak élelmezést. De mivel utóbb a hitszónokok és a ministerek feleséges emberek lettek, ezen időtől fogva pénzben, gabonában és borban kapták ki illetéküket.⁵⁾

II. Tanulók.

Ádám nagybányai városi esküdt és a felesége Kassán a Szent Erzsébet-templom részére 1475-ben misealapítványt tesznek. Föltételül kikötik, hogy egy káplán vagy altarista az Úr szent testének tiszteletére minden csütörtökön énekes misét mondjon orgona-kiséréttel és több *iskolás* közreműködésével. Mikor az »Ecce panis angelorum«-ot éneklik, a miséspap az oltáriszentséggel forduljon a nép felé. Havonkint egy csütörtökön a káplánok és az iskolások a mise előtt körmenetet tartanak a templom körül, de előbb a nagy harangot meghúzzák.

Az alapítók ezen célra alapítványul 52 arany

1) Történelmi Tár 1890. 791. l. — Oklevéltár CCLXXXVIII. számú oklevél.

2) . . . »Andream Fridericium ludimagistrum ex me plurimum D. V. salutare iubeat.« (*Frankl* (Fraknói) V.: A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században. 103. l. 5. jegyz.)

3) *Frankl* (Fraknói) V.: Réwai Ferencz nádori helytartó fiainak hazai és külföldi iskoláztatása 1538—1555. 69. l. (Akad. Értek. II. oszt. II. kötet VI. sz. 1872.)

4) Oklevéltár CLXXV. sz. okl.

5) Történelmi Tár. 1889. 798. l. — Oklevéltár CCCL. sz. okl.

forintot tesznek le Ebből 32 arany forint az altarista része ; a többi húsz arany forint pedig, a városi tanács belátása szerint, az iskolamester, a káplánok, a kántor, az orgonista és a harangozók között oszlik meg.¹⁾

Hutter Demeter Kassán az ő sógorától, Antal *anulótól* 170 frtért egy házat vett a Tótutczában. Ezen összegből hetven forintot 1476. máj. 7-én már lefizetett. A fennmaradt összegből pedig évi tizenhat forintnak lefizetését a következő hat évre ígérte.²⁾

Hatos Miklós 1505-ben a kassai tanács színe előtt *Kristóf iskolásnak* két forintot ígért, 14 napi lefizetés kötelezettségével.³⁾

Temesvári Miklós váradi kanonok a két öcscsét 1510-ben Kassára küldötte iskolába. Szállásra és ellátásra Paizsgyártó Péterhez adta őket. Egy esztendőre 28 frtban állapodtak meg. Az évet júl. 22-ikétől kezdték számítani. Temesvári Miklós az első félévre járó összeget — a 14 forintot — le is fizette. Az iskolamesternek pedig két forintot fizetett.

Az iskolázás ideje alatt a két testvér megrühesedett. Miért is Temesvári Miklós hazavitte őket ; s így szállásukon csak fél esztendeig voltak. Temesvári Miklós megígérte, hogy a gyermekeket betegségük elmúltával ismét visszaviszi régi szállásukra.

Paizsgyártó Péter, mindennek figyelmen kívül hagyásával, a testvérek pénzét — 3 frtot és 60 denárt — és két fehérruhájukat lefoglalta.

Temesvári Miklós 1511. jún. 11-én Kassa város tanácsához fordul azon kérelemmel, hogy Paizsgyártó Pétert a lefoglalt tárgyak visszaadására kényszerítse. Ha Paizsgyártó a pénzt visszatéríti, Tűgyártó Imre, kassai lakos vásár alkalmával majd elhozza magával Váradra és neki kézbesíti.

1) Oklevéltár CXLI. sz. okl.

2) Oklevéltár CXLII. sz. okl.

3) Oklevéltár CXCV. sz. okl.

A történetek után Temesvári Miklós eredeti tervétől elállott és öcsseit többé nem küldte vissza Paizsgyártó Péterhez.¹⁾

Ravazdi Péter írja 1514. febr. 25-én, hogy midőn Erdélyi György látogatása céljából Kassán megfordult, ennek a fia, Erdélyi János a kassai *gymnasiumba* járt és zöld színű tunicát viselt.²⁾ Pelsőczy Bebek János fia is 1514-ben a kassai *»gymnasiumban«* járt iskolába.³⁾

Szathmáry György pécsi püspök szülővárosáról, Kassáról nem feledkezett meg. Egyebek között az elődei által a Szent Erzsébet plébániai egyház déli oldalán épített s Nagy-Boldogasszonyról nevezett kápolna kegyuraságát Kassa városának adta át.

Ezenkívül egyebek között úgy intézkedett, hogy nagymise előtt a karmester, a káplánok és az összes tanulók⁴⁾ a »Te Deum laudamus«-t orgonaszó mellett énekeljék. Ezért a káplánoknak 15, az orgonistának hat, a kántornak meg négy forint jár. Nagymise alatt, Úrfelmutatáskor a kántor és a tanulók a kóruson a »Gloria laus«-t éneklék. A kántor ezen címen is négy forintot kap. A Szent Mihály-egyház oldalában Szathmáry György által emelt kápolnában naponként a káplánok egyike mond misét. Ez alatt az iskolában lakó tanulók közül tizen énekelnek. Ezen révén az iskolamester (rector scholarium), hogy tíz gyermeket kiszemeljen, megtanítsa és rájuk gondja legyen. Tíz, — a kántor pedig, hogy a gyermekekre ügyeljen és körülöttük szorgoskodjék, két forintot kap. A fiúknak, hogy annál szorgalmasabbak legyenek a mise alatti éneklésben, egyenkint egy-egy forint esik egy évre. A plébánosnak pedig ezen rendelkezés ellenőrzéseért három forint jár.

Szathmáry püspöknek ezen intézkedését mind a

¹⁾ Oklevéltár CCXI. sz. okl.

²⁾ Oklevéltár CCXIX. sz. okl.

³⁾ Oklevéltár CCXX. sz. okl.

⁴⁾ ... »toto scholarium coetu«... (Ifj. Kemény Lajos: A reformáció Kassán. 32. l.)

kassai plébános, mind a káplánok, mind az iskolamester, szabadon és önként elfogadták.¹⁾

A kassai tanulók ügyében 1516-ban tanukihallgatás megy végbe :

Pawesner Barnabás vallomása szerint, Ulrik házából a tanulók az iskolába menekültek. Ulrik kezében kardot és lándzsát tartva, a tanulókat iszonyuan gyalázta. A tanulók egyike így szólt hozzá : Menj haza békével, téged senki sem akadályoz !

A plébános szolgálja pedig így vallott : A tanulók békességben mentek vissza Ulrik házából. Közülök kettő megragadta Ulrikot. Ez meg kérte őket, hogy hagyják őt békével. S néhányan segítségére jöttek és kezökbe követ vevén, ezt az iskolára hajigálták. Ekkor Ulrik ezekhez így szólt : Jöjjetek, adok nektek elég fegyvert. S csakugyan elmentek a házába és itt adott nekik fegyvereket. Most ismét visszamentek az iskolához. A tanulók ekkor a temetőben Ulriknak egyik társát megverték. Ulrik erre harmadszor is felszólította társait, hogy az iskolához menjenek. Ő maga pedig lándzsáját az iskola falába szúrta és a tanulókat szidalmazta.²⁾

Orbán nevű tanulót Eperjes város hatóságánál bevádolták. Ez Orbánt elcsukatta. A mint erről György pap értesült, Kassa város hatóságához fordult és kérte, hogy az ártatlan Orbánt pártfogolja.

Kassa város hatósága hajolt a szóra és 1522. aug. 1-én írt Eperjes város hatóságának az elcsukott Orbán tanuló ügyében.³⁾

1) Ifj. *Kemény* Lajos : A reformáció Kassán. 32—33. l. — Oklevéltár CCIII. sz. okl.

2) Oklevéltár CCXXVII. sz. okl.

3) Oklevéltár CCLVIII. sz. okl.

III. Iskola.

A kőfaragó az iskolán végzett munkáért 1487-ben 13 frt 1½ denárt kap.¹⁾ Az iskolába 1533-ban *táblát* szereznek 60 denárért.²⁾

A kassai iskola háta mögött 1492-ben az a ház állott, melyet Brisz János Kőfaragó Sándornak 100 forintért eladott.³⁾

Márton, a kassai Szent Erzsébet-egyház orgonistája, az iskola mellett vett házat és 1523-ban ki is fizette.⁴⁾

A kassai iskolát 1517-ben akadémiának,⁵⁾ 1514-ben meg gimnáziumnak emlegetik.⁶⁾ Grauszner Márton szentkereszti plébános 1535. szept. 15-én a kassai iskolát »a leghíresebb gymnasiumnak« nevezi.⁷⁾

Kálmáncseh.

Sebestyén 1485. aug. 5-én Kálmáncseh (Kálmánca, Somogy vm.) iskolamestere. Őt ezen időből mint tanut ismerjük.⁸⁾

Kesztölcz.

Ormáni Balázs fia Miklós veszprém-egyházmegyei klerikus 1486. márcz. 9-én ezt terjeszti a római szentszék elé: Midőn ő *Kesztölcz* (Tolna m.) mezővárosban, mely a pécsi egyházmegye területére esik, *Zelai János* iskolájában tanított, tanítványai között volt egy Kis Benedek Bálint nevű, körülbelül tizennégy éves szegény (mendicus) és nehézfejű tanuló a zágrábi egyházmegyéből. Ezt egyik nap magához szólította, hogy mondja föl leczkéjét. A fiú ezt nem akarta megtenni. Erre ő szólt egy másik

1) Oklevéltár LXVII. sz. okl.

2) Oklevéltár LXVII. sz. okl.

3) Oklevéltár CLXVII. sz. okl.

4) Oklevéltár CCLIX. sz. okl.

5) Oklevéltár CCXXIV. sz. okl.

6) Oklevéltár CCXIX. és CCXX. sz. okl.

7) Oklevéltár CCCVI. sz. okl.

8) Oklevéltár CLVII. sz. okl. — Az iskolát említi *Csánki* Dezső: Magyarország történelmi földrajza. II. k. 578. l.

tanulónak, hogy vegye Bálintot a hátára, hadd fenyítesse meg őt. Bálint azonban nem akart fölmenni társának a hátára, hanem levetette magát a földre.

Ő, mint tanító, látta, hogy tekintélyének csorbulása nélkül nem engedhet, hiszen a legrosszabb példa lenne ez a jelenlevő tanulók előtt. A fiú haszontalansága meg haragra lobbantotta s így fölindultában megragadta Bálintot s az iskolában levő asztalra dobta, hogy vesszővel és szíjkorbácsccsal megverje. A fiú azonban kezei közül kirántotta és a földre vetette magát. Így történt ez kétszer. Ekkor ő a fiút az asztal alatt kapta meg és a korbácsccsal úgy megverte, hogy ez még aznap vért hányt és mintegy nyolczadnapra meghalt.

En — írja Miklós klerikus — szívemből fáj'alom, hogy a dolog megtörtént. De az volt a célom, hogy az ifjút megjavítsam és romlott erkölceit hivatalom és a gyakorlat szerint megigazítsam. Pedig az akarat és a szándék határozzák meg a bűnt. Miért is kérem a szentséges atyát, hogy engem az emberölés bűnétől, s így a szabálytalanság alól oldozzon föl, hogy mint már a kisebb rendek birtokosa a nagyobb egyházi rendeket is fölvehessem.¹⁾

Ezen esetből megtudjuk, hogy klerikus, a ki még csak a kisebb rendeket vette föl, tanít a mezővárosi iskolában; itt van asztal; a fenyítést meg vesszővel és szíjkorbácsccsal hajtják végre.²⁾

Késmárk.

I. Iskolamesterek.

Késmárkon az iskolamesteri hivatalt a következők viselik :

Mihály 1451- és 1453-ban.

Lőrincz 1469-ben.

¹⁾ Mon. Rom. Episc. Vesp. III. 300. — Oklevéltár CLIX. számú oklevél.

²⁾ Mon. Rom. Episc. Vesp. III. 299—300. — Oklevéltár CLIX. számú oklevél.

Márton 1487-ben. 1494-ben már az özvegyéről olvasunk.

Márton 1496-ban.

György 1497-ben.

Márton 1510-ben.

János 1512—1514-ig

Kristóf 1513-ban, a kinek a város 12 frtot fizet.

1519-ben előfordul öreg iskolamester és kívüle még

Gáspár baccalaureus. Ő 1525-ben is iskolamester.

Lang János öt 1525-ben váltja fel a hivatalban.

András 1526- és 1527-ben.

Prenner János 1528-ban.

Gáspár 1528—1534.

Theophil 1534—1535. Neki van segédtanítója (locatus) is.

Pál 1537—1539

Mátyás 1540-ben.

Bálint 1541—1543.

Sinner János 1543—1544

Bernát 1544-ben.

Késmárkon »*pastor*«-ral 1536-ban találkozunk.¹⁾ De azért Késmárk városának 1540-ben is van két katolikus plébánosa. Ezek egyike — Szaniszló — az alsó városban volt. A katolikus plébánosok mellett 1540-ben is két úgynevezett »*sacellanus*« szerepel, a kik a Salve Regina énekléseért fizetést kapnak. Sőt 1544-ben is van Késmárknak plébánosa, prédikátora és sacellanusa. Ezen utóbbinak jár fizetés a Salve Regina énekléseért.²⁾

Mindemellett is azt hiszem, hogy az 1536-ban előforduló iskola már protestáns kézben van; mert a protestáns pastorkok és az iskola kályháit a város egyszerre javíttatja.³⁾

1) Oklevéltár CI. sz. okl.

2) Késmárk város 1540- és 1541-iki számadáskönyvei a város levéltárában.

3) Oklevéltár CI. sz. okl.

Az iskolamester fizetése 1520-ban és 1544-ben 20 frt. 1451-től kezdve évenként rendszeren három frt jár a »Salve Regina« énekléseért.

Szokásban volt még, hogy a templomon kívül a halott mellett zsoltárokat olvastak vagy énekeltek. Ezt az imádságot nevezték »vigilialis«-nak, a melynek elvégzéseért bizonyos összeget kellett fizetni.

János, Késmárk város plébánosa visszaélésnek nyilvánította, hogy ez a pénz a harangozó vagy az iskolamester kezébe jut. Ugyancsak kifogása volt a misepénzre nézve is. A várossal ezen két okból sok huzavonája volt ; de végre is, a szepesi káptalan előtt, 1383 és 1392 között, békés úton így egyeztek ki : A »vigilialis« után befolyó összeg egy harmada az ájtatosságnál jelenlevő káplánoké ; a másik két harmada az iskolamesteré és a harangozóé. A misepénz kétharmada a plébánosé, egyharmada meg az iskolamestereké.¹⁾

A város Mihály iskolamesterrel 1451-ben úgy egyezik meg, hogy ennek jár : háromnegyed (quartale) rozs ; 1 orto kántorböjtre ; a keresztért 6 denár ; a halottra való harangozásért a gyermekeknek 5 denár ; ilyenkor a nagy harang meghúzásáért 8 denár. A szegények halálakor az Isten nevében harangoz. Úrnap és Sarlós-Boldogasszony nyolczada alatt a zsolozsmát az ifjakkal énekli. A Salve Regina énekléseért 3, a koporsónál a zsoltározásért $\frac{1}{2}$ forintot kap. Fűtés czímén először 4, másodszor 3 és utoljára 2 denárt. Mindezen fölül még évenként 9 denárt.

Mihályt 1453-ban az előbbtől némileg eltérő föltételek mellett fogadja fel a város. Kap ugyanis három negyed rozsot, 12 nagyböjti és 1 évi denárt ; a halottra a nagy haranggal való harangozásért a gyermekeknek nyolcz, a kis haranggal való harangozásért öt denárt. A szegényekre az Isten nevében harangoz. Úrnap és Sarlós-Boldogasszony nyolczada alatt a zsolozsmákat

1) Oklevéltár XXXIV. sz. okl.

énekli az ifjakkal. Vízkereszt vigiliáján az ifjakkal és a káplánokkal házakat szentelni jár (colupugatum ire). A Salve Regina énekléseért három, a kovácsok és lakatosok testvérületétől meg két frt jár neki.

Az 1460-iki megállapodás szerint az iskolamester kap : a keresztért 6 denárt ; kántorböjtre 1 ortót ; évenként 8 denárt ; temetéskor a nagy harang meghúzásáért 8, a kis harang meghúzásáért meg 6 denárt. A Salve Reginaért évenként 3 forintot. Fűtés címén jár először 4, másodszor és harmadszor 2—2 denár. A kovácsoktól Úrnapikor 2 frtot kap.

Az új bíró üdvözléseért : 1521-ben az iskolamester, a trombitások és a többi igriczek (ioculatores) 94 denárt ; 1524- és 1525-ben 25 denárt kap.¹⁾

A városi számadáskönyvek több évre szólólag még arról is értesítenek bennünket, hogy az iskolamester milyen részletekben vette föl a fizetését, mennyi előleget és mily czímen kapott. Ezek azonban olyan részletezések, a melyekből mélyrehatóbb tanulságok nem igen vonhatók le.

II. Tanulók.

A vihar elé harangozó tanulók kapnak : 1520-ban 50, 1526-ban 2½, 1531-ben 33, 1536-ban 33 denárt. 1524-ben (passio) játékkért 50 denárt. Vásárra a tanulók harangoznak. Ezért egy-egy alkalommal 8 denár jár nekik, például 1497-ben.²⁾

A késmárki *iskolások* (scholares) kötelességeiről Tarkői Tárczay Tamás 1492. febr. 8-án intézkedik.³⁾

III. Iskola.

A város iskolaépületének fenntartására költött : 1481-ben 15 denárt ; 1482-ben a kőműveseknek 270 denárt.

¹⁾ Oklevéltár CI. sz. okl.

²⁾ Oklevéltár CI. sz. okl.

³⁾ Oklevéltár CLXVI. sz. okl.

Fára az iskolához : 1485-ben 33, 1488-ban 31, 1528-ban 14, 1529-ben 8 denárt.

Az iskolát 1522-ben újjáépítik. A város a Poprádon lakó Halphamp György ácschal egyezett meg az építés dolgában. Úgy készült a terv, hogy az egész iskola minden tartozékával együtt fából lesz. Halphamp az építésért kap 8 frtot, 1 hordó sört, 4 köből rozst és egy hízott kost. Ezenkívül fizetett a város a kőműveseknek 2 frtot, tölgyfagerendákért 1 frt 70 denárt, fáért Mészáros Jánosnak 76 denárt, zszindelyért 1 frtot, sározóknak 77 denárt, a leybiczi fazekasnak 8 denárt, agyagásásért 25 denárt, agyagszállításért 44 denárt és hat tölgyért 48 denárt. Az iskola padozatát 1523-ban deszkából készítik.

Az iskolánál 1535-ben *gőzfürdőt* (vaporarium) építenek. Ekkor költenek : kőfejtőkre 25 denárt, ácsokra 60 denárt, lakatosra és lemezekre 70 denárt, kályhákra 1 frtot és 50 denárt ; kő-, mész- és homokhordásra 45 denárt ; ajtóra, ablakokra és *padokra* 1 frt 36 denárt. 1536-ban a lelkipásztorok és az iskola kályhájára 65 denárt ; a gőzfürdőbe padokért 16 denárt.

Az iskolába vesz a város 1540-ben *padokat* 35, János asztalostól meg *táblát* 32 denárért.¹⁾

Kis-Szeben.

Midőn Kis-Szeben város bírása és esküdtei a plébánossal 1435. júl. 20-án egyességre lépnek, az iskolamester részére is biztosítanak jövedelmet. A város polgárainak kérésére, ugyanekkor a plébános megígéri, hogy az iskolamestert élelmezésre a maga asztalához fogadja, de kiköti, hogy ezt az önkéntes vállalkozást se rája, se hivatalbeli utódaira nézve ne tartsák kötelességnek.²⁾

Kis-Szeben város iskolamestere 1459. aug. 23-án *Lőrincz baccalaureus*.³⁾

¹⁾ Oklevéltár CI. sz. okl.

²⁾ *Fejér* : Codex Dipl. Tom. X. Vol. VII. 707—709. l. — Oklevéltár LXXIV. sz. okl.

³⁾ Oklevéltár CXIX. sz. okl.

Bogener Bertalan brassói születésű. 1542. ápr. 12-ig iskolamester Kis-Szebenben. Ekkor Eperjesre hívják meg papnak.¹⁾ Kis-Szeben régi számadáskönyveinek elpusztulása következtében, iskolamesterről ismét csak 1545-ben értesülünk. Évi fizetése 29 frt 76 denár. 1547-ben az iskola kályhájára és a »bedellus úrnak« 2 frtot fizet a város.²⁾

Kolozsvár.

Gáspár 1405. decz. 6-án Kolozsvár város iskolamestere és jegyzője. Ő Műn Miklós kolozsvári bíróval együtt a kolozsmonostori konventnél átíratja Zsigmond királynak 1405. júl. 2-iki oklevelét.³⁾

Gáspár kettős hivatalát 1409. júl. 15-én is viseli. Ekkor ugyanis, Kolozsvár város nevében, arra kéri Zsigmond királyt, hogy Nagy Lajos királynak Felek adományozására és az ötvened elengedésére vonatkozó oklevelét erősítse meg. Kérelmét a király teljesíti.⁴⁾ Ugyanekkor nyeri meg a királyi megerősítést azon kereskedelmi szabadalmakra nézve, melyeket a kolozsváriak már Nagy Lajos óta élveztek.⁵⁾

A XV. század közepén a kolozsvári iskolában kezdte meg tanulmányait Hunyadi Mátyás királyunk. Heltay erről így ír: »Mert az Erzsébet asszony akkor Kolosvárott szállott vala, jöven Szilágyból, egy szőlőműves kazdag embernél, ki lakik vala az Óvárba, egyenest arcól, mikoron bemennek az Óvárban, egy kő házban. És az ember szász vala. Annál marada szálláson az Erzsébet asszony a szülésnek utána egynyihány esztendeig. És ott vitték a fiát, Mátyást, *legelőszer is az oskolába.*«⁶⁾

1) Oklevéltár CCCXL. sz. okl.

2) Oklevéltár CCCXLIII. sz. okl.

3) Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. III. B. 382. l. — Oklevéltár XLVIII. sz. okl.

4) Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. III. B. 480. l. — Oklevéltár L. sz. okl.

5) U. o. III. B. 479. l.

6) *Heltay*: Magyar krónika 286. l. (*Toldy*: Újabb Nemzeti Könyvtárában. III. évfoly.) — Oklevéltár XCIX. sz. okl.

Kolozsvárott, a XV. században, a Szent Mihály-egyházban a Bold. Szűz miséje alatt hétköznapiokon a káplánok, ünnepeken meg a tanulók énekelnek. Ugyancsak ők énekelnek a nagy mise alatt is.¹⁾

Körmöczbánya.

I. Iskolamesterek.

Gáspár iskolamester 1499. okt. 11-én kap 67 denárt.

Eynsetzer István 1528. szept. 4-én viseli az iskolamesteri hivatalt;²⁾ de 1528. okt. 11-én már Besztercebányára készül.³⁾

Guettssjar, más néven *Maydyender János* 1533. jan. 10-től 1534. jan. 10-ig.⁴⁾

Polleranus Ferencz Sziléziából 1534. jan. 15-től⁵⁾ — úgy látszik — 1540-ig viselte az iskolamesteri hivatalt, melyet megtartott akkor is, midőn a város őt 1536-ban aljegyzőjéül választotta.⁶⁾ 1540-ben Besztercebányára kínálkozott iskolamesternek. Elnyerte-e ezt az állást, nem tudjuk.⁷⁾

Guglinger Farkas 1540. júl. 18-án mint körmöczbányai archigrammatikus szerepel.⁸⁾

Az iskolamester 1527-, 1528-, 1531-, 1532-, 1533-ban hetenkint 25 denárt kap. Ez az összeg 1533. márcz. 14-től kezdve 50, 1534. jan. 24-től 75, 1538-tól meg 100 denárra emelkedik. Az iskolamester 1527-ben külön azért kap még 50 denárt, hogy az ifjúság körében szorgalmasabb

1) *Jakab Elek*: Oklevéltár Kolozsvár történetéhez. I. köt. 153. l. — Oklevéltár LII. sz. okl.

2) Oklevéltár CXXVIII. sz. okl.

3) Oklevéltár CCLXXXII. sz. okl.

4) Oklevéltár CXXVIII. sz. okl.

5) Oklevéltár CXXVIII. sz. okl.

6) Körmöczbánya város levéltára. Tom. I. Fasc. 31. nr. 19.

7) *Rosenauer Károly*: A besztercebányai ág. h. ev. gymnasium története 21. l. (A besztercebányai ág. h. ev. V. osztályú gymnasium Értesítője az 1874/75. tanévről.)

8) Oklevéltár CCCXXXII. sz. okl.

legyen ; 1528. febr. 28-án meg 1 frtot, mert a gyermekekkel az úrnapi körmenetre kivonult.

Segédtanítóval (locatus, Geselle) találkozunk 1513-, 1528- és 1533-ban. *Sebestyén* segédtanítónak (Gesellen) 1513-ban Schaidler Pál városi jegyző áldomást fizet. A segédtanítónak (locatus) 1528. nov. 28-án adnak egy forintot.¹⁾

Körmöczbánya városa gondosan ügyelt arra, hogy tisztviselői teljesítik-e kötelességüket. Erről tanuskodik az a rendelet is, melyet a város hatósága Eyskar György bírósága idején, 1537-ben kiadott. Kimondja ugyanis egyebek között, hogy szigoruan tartsák szemmel, vajjon a város által fizetett egyének, közöttük az iskolamester is, megteszik-e a dolgukat. A hanyagokat először szigoruan figyelmeztetni kell a kötelességükre. Ha ez nem használ, elbocsátják őket a hivatalból.²⁾

Hihetőleg Polleranus Ferencz körmöczi iskolamester Guglinger Farkashoz írt emlékiratában határozott vonásokkal megrajzolja a körmöczi iskola helyzetét. A körmöczi iskola hanyatlásának — úgymond — nem én vagyok az oka, hanem az uraim. Ezek ugyanis a német iskolát, — ha ugyan ezt iskolának lehet nevezni, — a mely az égi és a tisztas tudománynak veszedelme, a latin iskola elé teszik. Amabban az egyébként erkölcsös gyermekeknek ajtót nyitnak a gonoszsághoz, s így azok, a kikből a legtanultabb és legbölcsebb embereknek kellett volna lenni, a legnyomorultabb erkölcsi viszonyok között élnek. Az az iskola azonban, a melyet nekem átadtak, vagyis a latin iskola, a míg én itt leszek, valósággal nem az alkalmas püspökök, pásztorok, doctorok, hitszónokok, diakonusok és társadalmi emberek melegháza-e? S miként az Ige szolgálata szent és a legtisztetelméltóbb írás bizonyítékaival ékeskedik : úgy azok a tanférfiak is, a kik a hasznos tudományokat adják elő — miként én is a

1) Oklevéltár CXXVIII. sz. okl.

2) Oklevéltár CCCVII. sz. okl.

gyermeket jóhiszeműleg üdvösséges leczkékkel látom el — tiszteletre méltó, istenileg rendelt, Isten bizonyosságával igazolt és megszentelt életpályát futnak meg. Mert ha az evangelium hirdetése a templomban a legszentebb dolog, az Istennek még sokkal kedvesebb, ha az iskolában azokat a tudományokat tanítják, a melyek révén az alkalmas és jól kiművelt doctorok képződnek és a társadalomra sok egyéb haszon hárul. A gyermekeket valósággal Krisztustól tiltják el azok, a kik őket az igaz tudománytól vonják el, a mely által meg lehet ismerni Krisztust, az erényeket és minden jót.

Szent Gál napján (okt. 16.) régi tiszteletre méltó szokás szerint színjelőadást (comoedia) kellene tartanom ; de az erre legalkalmasabb fiúk a német íródeákhoz mentek át. Így azután én ökrökkel nem vadászhatom nyulakra. Erasmus sem akarja elvállalni a kántorságot, mert a legjobb énekes fiúk itt hagyták az iskolát.

Polleranus végül inti a városi hatóságot, hogy ne hagyja el a latin iskolát, hanem inkább támogassa és bajából segítse kigyógyulni. S mindezt — mondja — nem magam miatt, hanem az iskolámért írtam, hogy ezt a megsemmisüléstől megmentsem.¹⁾

II. Iskola.

Az iskolához fára : 1465. decz. 12-én 1 frtot és 18 garast ; 1499-ben 2 frtot ; 1504-ben 1 frtot ; 1505-ben és 1517-ben 50 denárt ; 1525-ben 1 frtot ; 1527-ben 2 frtot ; 1528-ban, 1533-ban 50 denárt ; 1534-ben 60 denárt adnak. Deszkára meg 1466. április 25-én 1 frtot és 4 garast, május 2-án 1 frtot. A tanulóknak itálra 1517-ben 33 denár jut.²⁾

¹⁾ Oklevéltár CCCXIX. sz. okl.

²⁾ Oklevéltár CXXVIII. sz. okl.

Krompach.

Bálint 1501. aug. 27-én iskolamester Krompachon. Az ő felesége Anna, a ki Krompach mezőváros területén levő földrészét három arany forintért zálogba vetette Wolf Andrásnál.¹⁾

Liptó-Szent-Miklós.

Balázs 1562. aug. 16-ika előtt Liptó-Szent-Miklóson iskolamester.²⁾

Liszka.

Kusch Bálint házának a felső fele Kassán, 1472-ben, *János* liszkai (Zemplén vm.) iskolamesteré lett.³⁾

Lőcse.

András lőcsei (Leuchwa) iskolamester (scholasticus) és Lőcsei Hover István a szepesi káptalan előtt 1417-ben saját maguk és rokonaik nevében bevallják, hogy »Chetena« birtokukat Poprád közönségének 300 arany forintért örökre eladták.⁴⁾

Henckel János lőcsei plébános és a város tanácsa az angol származású *Coxe Lénárdot*, a babérral koszorúzott költőt, fogadta fel iskolamesterül 1520. márcz. 16-án. A beiktatás még ezen nap végbement majdnem az egész hatóság jelenlétében, az iskola nagy termében. Itt azonban csak 1³/₄ évig maradt. 1521. decz. 13-án Kassán vállalta el az iskolamesterséget.⁵⁾

Kétségtől ők voltak az a lőcsei iskolamester, a ki özvegy Zapolyai Istvánné, Hedvig tescheni hercegnő

1) Oklevéltár CXC. sz. okl.

2) Oklevéltár CCCLII. sz. okl.

3) Oklevéltár CXXXVII. sz. okl.

4) Oklevéltár LIV. sz. okl.

5) Oklevéltár CCXLIV. sz. okl.

temetésén jelen volt és a zsoltár énekléseért 1 frtot kapott.¹⁾

1535. április 7-én *Kletszkó János* iskolamester támogatást kér, mert a városi hatóság őt lutheránus érzülete miatt elbocsátotta. Ő ugyanis annyira át volt hatva Luther tanaitól, hogy ezeknek az iskolásokat (scolares) és az ifjakat is egészen megnyerte. Sőt helyébe a város már márczius 29-én felfogadta egy évre Henkó Sebestyén fiát. Ez ugyan még elég fiatal ember és sem baccalaureus, sem magister ; de jóra való ember és elégséges arra, hogy az ifjakat az olvasásra és a névejtegetésre megtanítsa.²⁾

1542-ben *Türk Dániel* Löcsén az iskolamester. Mint ilyen az első, a ki a lutheránus vallást követte. Később a város jegyzőjévé lön.³⁾

Marczali.

István miséspap elismeri, hogy a *marczalii iskola-*
mester neki, borkéregetés czímén, 1497. aug. 31-én 63½,
majd más alkalommal 40, szept. 25-én 10, okt. 5-én
szintén 10 denárt fizetett.⁴⁾

Meczenzéf.

1536-ban Igló városa *Tamás* meczenzéfi (Abaúj-
Torna vm.) iskolamestertől két kádat vesz 33 frtéért.⁵⁾

Mező-Somlyó.

Mező-Somlyó, más néven *Nagy-Somlyó* a régi Krassó-
megye főhelye ; ma Nagy-Semlak, Gattája közelében,

1) Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás
korából. I. köt. 34. l. — Oklevéltár CCLII. sz. okl.

2) *Wagner*: *Analecta Scepusii*. Pars II. 177. — Oklevéltár
CCCIV. sz. okl.

3) Oklevéltár CCCXXXIX. sz. okl.

4) Oklevéltár CLVIII. sz. okl. — Az iskolamestert említi :
Csánki Dezső: Magyarország tört. földj. II. k. 579. l.

5) Oklevéltár CCXVIII. sz. okl.

Temesmegyében. Himfy Benedek volt bolgár bán és tényleges pozsonyi főispán megírta a hodosiaknak (ma Krassó-Szörény vm.), hogy ő plébánosukul Péter káplánt szeretné látni. Ezek 1379—1380-iki válaszukban kijelentik, hogy Pétert szívesen látnák a plébánosi hivatalban, de most alkalmas emberre nagy szükség van. Miért is Vinczét, a mezősomlyai iskolamestert hívták meg plébánosnak a Bold. Szűzről nevezett templomukhoz, sőt hivatalába már be is iktatták. Ezen oknál fogva a Bold. Szűz szerelmére kéri Himfy Benedeket, egyezzék bele az ő eljárásukba, tartsa szem előtt egyházuk szabadságát s ne erőltesse a nyakukra Péter káplánt. Hiszen a káplánok gyakori váltakozása sok bajt okoz; s így az ő egyházuk is — a mely különben is sokat küzd — nagy megpróbáltatás elé nézne.¹⁾

Modor.

Pongrácz pap 1506-ban Modor város (Pozsony vm.) iskolamestere és jegyzője. Liendl tanácsos az ő részére a városi tanács előtt egy szőlőt vall be.²⁾

Monoszló.

Márton 1516. decz. 5-én ³⁾ monoszlói (Körös megye ⁴⁾ iskolamester.

Nagybánya.

Nagybánya (Rivulus Dominarum) város bírása és esküdtjei kötelességükül ismerik, hogy olyan iskolamestert tartanak, a ki alkalmas a gyermekek oktatására.⁵⁾

¹⁾ Oklevéltár XXXII. sz. okl.

²⁾ Oklevéltár CXCVII. sz. okl.

³⁾ Oklevéltár CCXXXII. sz. okl.

⁴⁾ *Csánki* Dező: Körös megye a XV. században. 27. l. (Akad. Érték. II. oszt. XV. köt. 12. szám)

⁵⁾ Oklevéltár XXXV. sz. okl.

Tylo, Berethalom egyházának conventora Tivadart, a brassói iskolások succentorát, majd nagybányai iskola-mestert, Péter nagybányai plébános s a város bírása és vénei előtt, erősen elítélő dolgokról vádolta. Elmondta róla, hogy Tivadar sok pere, veszekedése és egyenetlensége miatt kénytelen volt Brassó városát véglegesen elhagyni s ide többé vissza sem térhet ; sőt Tivadarnak még egy breviarium ellopásában is része van.

A mint Tivadar ezen lesújtó hírekről értesült, elment személyesen Brassóba és nyolcz napig itt tartózkodott. Ezalatt érintkezett az emberekkel és várta, hogy az ellene felhozott dolgokat valaki majd a szeme közé vágja. S ő készen volt, hogy a rendes bíróság előtt minderre megfelelni. Mivel erre nem nyílt alkalma, maga ejtette módját, hogy ártatlanságát igazolhassa. Tanúkat állított, a kik Heyczmann István közjegyző és rozsnyói (Brassó vm.) plébános előtt 1388. július 26-án így vallanak : Tivadar brassói tartózkodása alatt úgy élt, hogy a hírnevén nem esett csorba s Brassóról tisztességgel távozott. De azt is tudják, hogy bizonyos cseh ember Tivadar nevében, az ő tudtán kívül, Brassón pert kezdett s azután megszökött.

Tylo ezen tanúvallomások meghallgatására, bár többször hívták, nem akart megjelenni.

István közjegyző még tovább ment. Ő Tamás brassói plébános, a brassói dékán és az összes káplánok jelenlétében megkérdezte Tylót, vajjon Tivadart a breviarium ellopásában csakugyan gyanúsítja-e vagy nem ? Tyló kijelentette, hogy ezen dologban Pál cseh embert tartja bűnösnek, mert Tivadarnak semmi része sincs benne.¹⁾

Nagybányán a XV. század vége felé *Fülöp* iskola-mesterrel találkozunk.²⁾

1) Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. II. B. 627—628. l. — Oklevéltár XXXVI. sz. okl.

2) Oklevéltár CLXXXVII. sz. okl.

Nagy-Mihály.

Nagy-Mihály (Zemplén vm.) iskolájáról 1335. nov. 26-án olvasunk.¹⁾

Nagy-Sink.

Halbgebachsen Henrik 1430-ban nagy-sinki (Nagy-Küküllő vm.) iskolamester. Ő egy igen szép misekönyvet másolt, a melyben a kezdőbetűket arannyal festette ki.²⁾

Nagyszeben.

I. Iskolamesterek.

Széchi Dénes esztergomi érsek arról értesül, hogy az Erdélyben lakó domokosok, ferenczesek és egyéb szerzetesek az ő tudta és beleegyezése nélkül bizonyos pápai levélre hivatkoznak s ezen a címen a tudatlan és együgyű népet zsarolják és közte gyalázatos s visszaéléseket tartalmazó tévedéseket terjesztenek. Megbízta tehát a brassói és a nagyszebeni dékánt, hogy vessenek véget ezen eljárásnak.

A nagyszebeni plébános, János, ezen megbízólevélről 1446. jan. 23-án átíratot készíttetett Steinaui Péter fia Orbán királyi és pápai közjegyzőnél. Ki is állították a nagyszebeni plébánián; s mint tanúk aláírták: Antal nagyszebeni plébános és kánonjog-doctor, Mihály és Dörr Péter nagyszebeni káplánok, Nagy-disznódi (Heltau) Haan Balázs és *Graudenzi Arnold fia János*, a hét szabad mesterség (artes liberales) baccalaureusa, a ki ekkor Nagy-Szebenben *iskolames'er* (rector scholae) volt.³⁾

¹⁾ *Nagy Gyula*: Sztáray Oklevéltár I. 100. — Oklevéltár XIII. sz. okl.

²⁾ Könyvkiállítási Kalauz. 1882. 13. l. 21. sz. — *Csonlosi János*: Adalék a magyarországi XIV—XV. századi könyvmásolók- és betűfestőkhöz. (Magy. Könyvszemle 1879. évfoly. 49. l.) — Oklevéltár LXIII. sz. okl.

³⁾ Oklevéltár XCI. sz. okl.

Ezen adatból kiviláglik, hogy a város iskolamestere nem hazai, hanem külföldi ember — a Visztula partjáról.

A mint Zsigmond a nagyszebeni prépostságot 1424-ben felfüggesztette és javait Nagy-Szeben városnak adta, ez szükségesnek látta a város lelkészével az alapítványi misékre nézve az egyezkedést. 1432-ben csakugyan létrejött közte és Rynesch Miklós városi plébános s a hét szabad mesterség mestere között a megállapodás. Utódja azonban mit sem akart tudni a dologról s az ügyet az erdélyi püspöki vikáriushoz föllegezte; a város meg az esztergomi érsekhez és V. László királyhoz. Az 1457. febr. 9-iki keletű föllegező oklevelet mint tanú aláírta *Nagysink István* mester, a nagyszebeni iskolamester és az ő segédje (locatus), *Antal*, a nagyszebeni Késes János fia. Érdekes a dologban, hogy mind az iskolamester, mind a locatus papi ember. Emez a kisebb rendek birto-
kosa¹⁾; amaz meg még akkor sem volt fölszentelve, midőn százhalma plébánossá lőn.²⁾

Az iskolamester háztartásra, vagyis fizetésül a polgármestertől 1494. június 20-án 20 frtot kap. *Máté* iskolamester is 1496. június 12-én 20 frtot vesz föl a polgármestertől háztartás czímén. Ugyanezt megismétli decz. 29-én és 1497. decz. 11-én. Újmiséjét 1501. július 4-én tartja, de ekkor már nem iskolamester. S a város mégis ad neki az újmise után szokásos lakoma költségeire, és pedig borsra, sáfrányra és marhahúsra 2 frt 70 denárt.

András mester 1507. nov. 20-án, *Wolfgang* mester meg 1509. nov. 27-én, mint iskolamester, 20 frtot kap háztartásra vagyis fizetés czímén.

Ápoldi Simon mestert 1517. decz. 26-án *Wal Tamás* követi az iskolamesteri hivatalban.³⁾ Ez nagyszebeni származású ember. 1511. jún. 30-án a bécsi egyetem bölcsészeti, 1516. jan. 12-én meg a jogi fakultására iratkozik be. Majd megválasztják nagyszebeni iskolamester-

¹⁾ Oklevéltár CXII. sz. okl.

²⁾ Oklevéltár CXIV. sz. okl.

³⁾ Oklevéltár CCXXXVII. sz. okl.

nek. Ezen állásában két évig maradt. S mikor innét megvált, Bécsbe ment az egyetemre, a hol a baccalaureusokat vizsgáló bizottság tagjául választották. Egyetemi előadásaiiban Horatius satyráit és Ovidius »liber Tristium«-át magyarázza. 1521-ben a bécsi egyetem magyar »natio«-jának procuratora lesz.¹⁾

Wal Tamás utóda 1519. decz. 26-án *Oppelni Kelemen* mester lett.²⁾ Nevével még 1521-ben is találkozunk.³⁾

Mildt János 1524-ben viseli az iskolamesteri hivatalt. Róla az a felfogás, hogy hajlik a reformációhoz és a papokat gúnyoló iratoknak szerzője.⁴⁾ Miért is a nagy-szebeni káptalan elé idézik. Itt 1524. márcz. 1-én megjelenik, de két heti halasztást kér. Ezt meg is kapta. 1524. ápr. 18-án újra megidézik, mert ő Péter clericussal fölmerült ügyét világi bíróság elé adta. 1525-ben már városi jegyző s róla mint volt iskolamesterről beszélnek.⁵⁾

Kétségtől az ő példaadására történt a következő dolog is: Nagy-Szebenben, melyet a lutheránus vallás erősségének tartottak, Csukás János mester házában egy iskolamester már 1526. júniusa előtt szervezett iskolát, a melyben a nicaei hitvallást, a miséhez és az isteni tisztelethez tartozó énekeket németül énekelték s azon törték a fejöket, hogy majd német misét tartanak.⁶⁾

Mindemellett is azonban a katolikus iskola továbbra is fenntartotta magát 1544-ig.⁷⁾ S így a következő iskolamesterek is mind katolikusok.

1) Fr. *Deutsch*: Geschichte des ev. Gymnasiums A. B. in Hermannstadt. (Archiv für siebenbürg. Landeskunde. XVII. B. 11—12. l.)

2) Oklevéltár CCXXXVII. sz. okl.

3) Oklevéltár CCXIV. sz. okl.

4) Oklevéltár CCLXI. sz. okl.

5) Oklevéltár CCLXII. sz. okl.

6) Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás korából. I. köt. 258. l. — Oklevéltár CCLXX. sz. okl.

7) Fr. *Deutsch*: Geschichte des ev. Gymnasiums A. B. in Hermannstadt. (Archiv für siebenbürg. Landeskunde. Neue Folge. XVII. B. 15—17. l.)

1526. okt. 13-án *András* mester a nagyszebeniek iskolamestere.¹⁾

Tamás, a szépművészetek baccalaureusa, 1528. júl. 7-én viseli az iskolamesteri hivatalt. Ezen napon békül ki *Jeremiással*, az ő segédtanítójával, — Márton dékán, Simon baccalaureus, veresmarti plébános és a városi jegyző jelenlétében.²⁾

Lőrincz iskolamester 1536-ban két részletben — 15 és 5 frt — kapja ki évi 20 frtját.³⁾

Az iskolamester 1537-ben is a rendes 20 frt évi fizetést kapja. 1539-ben azonban *János* iskolamester fizetését 64 frtra emelik föl.⁴⁾

Miklós iskolamesternek 1541-ben 80 frt az évi fizetése.⁵⁾

II. Segédtanítók.

Balázs és *János* 1478-ban és 1480-ban segédtanítók (locati).⁶⁾ *Jeremiás* 1528. júl. 7-én segédtanítóskodik.⁷⁾ *Miklós* 1536-ban 4 frtot vesz föl.⁸⁾ A segédtanító (locatus) évi fizetése 1537-ben 16 frt.⁹⁾

III. Tanulók.

György és *Miklós* 1478-ban, s ezen utóbbi 1480-ban is tanuló.¹⁰⁾ A nagyszebeni iskolában (alumnia) 1471-ben tanulók is laktak.¹¹⁾ A tanulók mise alatt énekelnek.¹²⁾

1) Oklevéltár CCLXI. sz. okl.

2) Oklevéltár CCLXXIX. sz. okl.

3) Oklevéltár CCXLV. sz. okl.

4) Oklevéltár CCXLV. sz. okl.

5) Oklevéltár CCXLV. sz. okl.

6) Oklevéltár CXLVI. sz. okl.

7) Oklevéltár CCLXXIX. sz. okl.

8) Oklevéltár CCXLV. sz. okl.

9) Oklevéltár CCXLV. sz. okl.

10) Oklevéltár CXLVI. sz. okl.

11) Oklevéltár CXXXV. sz. okl.

12) Oklevéltár CLXXXIII. sz. okl.

A tanulók kapnak a hajnali harangozásért 1525-ben és 1526-ban 32 denárt. Ezenfölül egy tanuló meg az éneklésért 1526-ban 2 denárt.¹⁾

IV. Iskola.

Az iskola a plébánia-templom temetőjénél állott, nyugati szomszédságában azon háznak, melyet a város 1449-ben eladott s melynek a keleti oldalán János festő lakott.²⁾ Szóval az iskola ott volt, a hol a mai ág. ev. főgimnázium.³⁾

A város az iskola épületének csinálására a XV. század első felében 19 frt 25 denárt fizet.⁴⁾ 1501. szept. 27-én a városbíró kocsián agyagot szállítottak a temetőbe, közel az iskolához, hogy az iskola fölött néhány lakást kijavítsanak. A három forduló négy lóval 25 denárba került. Brut János a succentor részére, a torony fölött, közel a temetőhöz, 1501. okt. 31-én egy kályhát csinált 50 denárért.⁵⁾

Az iskolához vásároltak 1528-ban: öt tölgyfát 48 denárért; 500 zsindeleyszeget 13 denárért. Péter asztalos készített az iskolához egy tárgyat és a kályhát bekente 26 denárért. Gergely fazekas az iskolába új kályhát állít 1 frtéért. Négy napszámos, a kik az iskola falát javító kőművesnek segítettek, kapott 40 denárt. Rapolt Jánostól egy új »ren«-t vesznek 70 denárért. 1530-ban Lőrincz fazekas az iskolamester szobájában levő kályhának kijavításáért kap 28 denárt; Pál fazekas meg az iskola kályhájának kijavításáért 14 denárt. Gergely varga két kocsi meszet, ugyanennyi téglát és egy kocsi homokot szállított az iskola melletti árnyékszék építéséhez

1) Oklevéltár CCLXV. sz. okl.

2) Oklevéltár XCVI. sz. okl.

3) Fr. *Teutsch*: Geschichte des ev. Gymnasiums A. B. in Hermannstadt. 5. l. (Archiv für siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge. XVII. B.)

4) Oklevéltár XCVII. sz. okl.

5) Oklevéltár CXLVI. sz. okl.

28 denárért. 1543-ban Bálint fazekas három kályhát csinált — egyet az iskolába, a másikat a segédtanító szobácskájába, a harmadikat meg a heltauai kapu melletti szobába — 1 frt 50 denárért.¹⁾ 1539-ben az iskola részére deszkát vásárolnak 1 frt 50 denárért.²⁾

Nagyszombat.

I. Iskolamesterek és tanulók.

A nagyszombati iskoláról 1510-ben értesülünk. Gergelylaci Buzlay Mózes királyi udvarmester és tolna-megyei főispán ugyanis Dombó (Pozsony vm.) és Ratkócz (Nyitra vm.) nevű birtokát s Keresztes (Pozsony vm.) nevű pusztáját 1510-ben, a Szent Miklósról nevezett nagyszombati plébániái egyháznak adományozta a következő föltétellel: A Szent Miklós-egyház plébánosa a hét minden egyes napján énekes misét mond. Ezalatt tizenkét — kétségkívül *iskolás* — *fiú*, karinget magokra húzva, énekel; az ő távollétük vagy hiányuk esetén hat fölszentelt pap végezi az éneklést. A misére a nagy harangot húzzák meg; mise alatt meg az orgona szól.³⁾

Sándor újonnan megválasztott nagyszombati plébános 1519. márcz. 20-án írja, hogy a várossal így állapodott meg: Ő — a plébános — hitszónoknak, káplánnak, *iskolamesternek* és orgonálónak a városi hatóság tudta nélkül senkit sem fogad föl. Viszont a város sem erőltet ő rá olyan egyént, a ki az ő meggyőződése szerint elégtelen az állásra vagy nem tud engedelmessékedni.⁴⁾

Az iskolamester a zsoltárok énekléseért kap 1531-ben egy forintot.⁵⁾

1538-ban *Benedek* az iskolamester, a kinek Walthauser János 9 frttal tartozik.

1) Oklevéltár CCLXXVII. sz. okl.

2) Oklevéltár CCXLV. sz. okl.

3) Oklevéltár CCVIII. sz. okl.

4) Oklevéltár CCXLIII. sz. okl.

5) Oklevéltár CCXCII. sz. okl.

1541-ben az iskolamester fizetése 16 frt.¹⁾

Szaniszló selmeczi kántor 1549. jan. 13-án ír a nagyszombati városi tanácsnak, s elmondja, hogy értesülése szerint iskolamesterük rövid idő alatt távozik körükből. Reméli, hogy őt, a kit egyszer már oly jó lélekkel fogadtak, ismét iskolájuk élére állítják. De — úgy mond — e tekintetben nem tudom, mit ígérjek mást, mint hogy mind az egyházban, mind a gyermekek tanításában igyekezetet és munkát nem sajnálok, mindazt megteszem, a mi jóra való és tisztességes emberhez illik és a rám bízott ifjúság előtt jó példával járok. Bizonyára nem ismeretlen, hogy mily föltétel alatt vállaltam annak idején hivatalt s ezt hogyan viseltem. Németül nem tudok olyan jól mint szlávul. S hogy a német fiúkon kívül a szlávok se maradjanak figyelmen kívül, már a multban mind a két nyelvre kiterjedt a figyelmem; s így lesz ez a jövőben is, ha kívánságom teljesül, vagyis ha Nagyszombat város ismét felfogad iskolamesterét.²⁾

Szaniszló kívánsága azonban, úgy látszik, nem teljesült, mert 1549. júl. 12-én *Pannoniai István* a nagyszombati iskolamester. Ő az iskola hivatásáról magas felfogással van. Nagyszombat város tanácsa előtt hangsúlyozza, hogy a mennyivel értékesebbek a lélek javai az aranyból és ezüstből, annyiival nagyobb hálával tartozunk azoknak, a kiknek munkája révén a jó mesterségekhez eljutottunk, mint a kik javainkat gyarapították. Már ebből meg lehet érteni, hogy mekkora igyekezetet, gondot és szorgalmat kell az utódok kiművelésére már a gyermekkortól fordítani, hogy a vadság és parasztság levetkőzésével emberségre és szerénységre tegyenek szert. Okos vélekedés tehát az, hogy a szülők akkor gondoskodnak gyermekeikről, ha nemcsak örökséget hagynak rájuk, hanem — és még inkább — ha azon fáradoznak, hogy már kora gyermek-

¹⁾ Oklevéltár CCCXVI. sz. okl.

²⁾ Oklevéltár CCCXLIV. sz. okl.

ségöktől fogva jó meggyőződésre és jó tudományokra tegyenek szert. Az a legméltóbb atyai örökség, a mit a szülők övéiknek szerezhetnek, ha arról gondoskodnak, hogy őket a lélek mesterségeire jól és bőkezűen megtanítsák. A földi kincsek gyenge javak és sok esetlegességgel járnak; mert a hosszú idő alatt összegyűjtött gazdagságot egy óra alatt el lehet veszteni. A lélek javait ilyen veszedelem nem fenyegeti, mert ezeket háború, tűzvész és hajótörés nem fenyegeti.

Mindennél fogva magam is összes erőmmel azon leszek, hogy ne bánjátok meg azon elhatározástokat, melylyel gyermekeiteket a tisztas tudományok tanulására utaltátok. Minden követ megmozdítok azon meggyőződés megalakulására, hogy a gyermekeitek kiművelésére fordított költséget jó helyre tettétek.

Az iskolás gyermekek száma napról napra úgy növekszik, hogy az iskola alig fogadhatja be őket. A közelgő félév a gyermekek tanításában hitemet és szorgalmamat követeli. Avval éppen nem törődöm, van-e az iskolának biztos jövedelme. Egy összeírást azonban kérnék, a melyből megtudhassam, hogy azelőtt mit és hogyan tanítottak a nagyszombati iskolában.¹⁾

II. Iskola.

A város 1531-ben az iskola kerítésére 16 solidust, zsindelyért az iskolához 18 solidust, az iskola befödéseért 2 frtot, az üvegesnek a templom, az iskola és a torony kijavításáért 13 solidust és 4 ortot fizet.²⁾

Ó-Buda.

Boncz fia Benedek Ó-Budán, Felhévizen járt iskolába. Délután hazajövéen az iskolából, édes anyja az ágyra ülteti, s ad neki enni. A fiú arra kéri anyját, vessen rá

¹⁾ Oklevéltár CCCXLV. sz. okl.

²⁾ Oklevéltár CCXCII. sz. okl.

keresztet és mondja el az Üdvözlégyet. Ugyanekkor az apja is vacsorálni akart. De a tányér még nem is volt előtte, midőn a fal bedült.¹⁾

Patak, lásd Sáros-Patak.

Pápa.

Pápa (Veszprém vm.) iskolájában 1508. aug. 9-én Kajári István tanít. Mivel a pestis a városban és környékén erősen pusztított, a tanulók is elszéledtek.²⁾

Pápa protestáns iskolájának nyomára legelőször 1531-ben akadunk. A pápai ev. ref. főiskola régi törvényei ugyanis így szólnak: »A mi elődeink az ő iskolájuk részére 1585-ben a következő törvényeket készítették. A kik ha ötvennégy éven át minden írott törvény nélkül voltak is« stb.³⁾

Ha tehát az 1585-ből az ötvennégy évet levonjuk, megkapjuk az 1531-ik évet. A pápai *protestáns* iskola tehát, ezen forrás szerint, már 1531-ben fönnállott.

Van a pápai ev. ref. főiskolának két kis harangja, melyeken ezt a feliratot olvassuk: »*Scholae reformatae Papensis 1531.*«

Pápóc.

Pápócson (Vas vm.) 1367-ben van iskolamester. Özvegy Magyar Pálné ugyanis, a ki az ágostonosok részére Pápócson kolostort alapított, úgy rendelkezik, hogy a perjel és a rendtagok a vásári vámból, a melyet

¹⁾ Veszpr. püsp. róm. Okl. I. k. 375. l. — Oklevéltár V. számú oklevél.

²⁾ *Frankl* (Fraknói) Vilmos: A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században. 137. l. — Oklevéltár CCV. sz. okl.

³⁾ A dunántúli ev. ref. egyházkerület pápai főiskolájának Értesítője az 1894—1895-ik iskolai évről. 7. l. — Oklevéltár CCXC. sz. okl.

szombatonként szednek, minden egyes alkalommal negyven denárt fizessenek a Krisztus Szent-testéről és a Szent-Üdvözítőről nevezett pápóczi egyház¹⁾ iskolamesterének ²⁾

Pásztó.

András deák 1509. július 7-ig Pásztón iskolamester (scholasticus). Papi ember s a kisebb rendekben az acolythusságig eljutott. Pere volt Pásztói Mihálylyal és Györggyel. Az ügy az egri püspöki vicarius elé került. A tárgyalásnak 1509. júl. 7-én kellett végbemennie. A mint *András* deák, tanúk beszerzése végett jártában, a pásztói plébánia-templom temetője mellé érkezett, Pásztói Mihály és György emberei elfogták, uruk nemesi udvarházába vitték és itt úgy megverték, hogy nyomban meghalt.

Perényi Imre nádor, II. Ulászló király helytartója értesül a dologról. Pásztói Mihályt és Györgyöt ezen tettükért 1509. júl. 3-án összes birtokuktól megfosztja s ezeket a király és a szent korona iránti hűségben ki-

¹⁾ 1370... »de edificationibus ecclesiarum Sancte Marie et Sancti Salvatoris seu Corporis Christi«... »ecclesiam autem secularem Sancti Salvatoris seu Corporis Christi«... »cum prefata ecclesia Sancte Marie ordinis Sancti Augustini.« (*Fejér*: CD. IX/IV. 268.) — 1371... »unam ecclesiam in honorem Sanctissimi Corporis Christi et sancti Salvatoris Prepositalem construxisset et edificasset« (Haz. Okm. II. 323.) — 1377... »decimas villarum Papucz et Zenthmiklos apud honorabilem virum dominum Stephanum, prepositum ecclesie Sancti Salvatoris de Papucz et canonicum ecclesie nostre cathedralis (Jaurinensis) invenissemus«... eundem *dominum prepositum et suos canonicos*. (*Fejér*: CD. IX/V. 169—170.) — 1455... »Mathei prepositi ecclesie Corporis Christi alias sancti salvatoris de Papocz.« (Haz. Okm. II. 320.) — 1455... »Venerabilis viri Mathei prepositi Collegiate ecclesie sacratissimi Corporis Christi alias sancti Salvatoris de Papocz et canonici ecclesie Jaurinensis.« (Haz. Okm. II. 329.)

²⁾ *Fejér*: Cod. Dipl. T. IX. Vol. IV. 358. l. — Oklevéltár XXVIII. és XXIX. sz. okl.

próbált Kubini László deáknak és Kazai Gyula fia Ferencznek és Bálintnak adományozza.¹⁾

Pásztó iskolamestere 1529-ben *Mihály*. Említi az ő tanítványa, Vizslási Bardóczy Mihály. Kiemeli, hogy igen jó ember volt.²⁾

Pest.

1238-ban *H.* mester Pesten scholasticus, vagyis iskolamester.³⁾

A pesti tanulók a budaiakkal együttesen, mivel II. Ulászló király előtt énekeltek, 1495. júl. 2-án 2 frt jutalomban részesültek.⁴⁾

Az 1516-ik év első felében *Melczer András* iskolamester tanított a pesti iskolában. Innét még ezen évben Kassára hívták meg.⁵⁾

Utána 1516. júl. 6-án *Ferenczet* választották meg iskolamesternek. Jakabfi János pesti plébános szavai szerint a pestiek megbánták, hogy Gönczi (Melczer) Andrást maguk közül eleresztették. Az új iskolamesternek a tudományával a legtöbbben nincsenek megelégedve.⁶⁾

Pécs.

A pécsi nagyobb iskola tanulói 1495. márcz. 2-án a királyi pénztárból kapnak 3 frtot.⁷⁾

Sulyok Istvánnak és Kende Klárának a fia, Sulyok Ferencz, 1540. aug. 24-én Pécsett jár iskolába. Innét értesíti az édes anyját és kéri, hogy nézze el hosszas hallgatását. Irt volna neki, de nem tehetette; mert mikor

1) *Békefi Remig*: A pásztói apátság története. I. köt. 216—217. és 463—464. l. — Oklevéltár CCVII. sz. okl.

2) Oklevéltár CCLXXXIV. sz. okl.

3) *Wenzel*: Árp. Új Okm. II. 123. — Oklevéltár III. sz. okl.

4) Oklevéltár CLXXIV. sz. okl.

5) Történelmi Tár 1890. 790. l. — Részletesebben lásd ezen műben *Kassa* iskolájánál.

6) Oklevéltár CCXXX. sz. okl.

7) Oklevéltár CLXXIV. sz. okl.

valaki oda ment, »*azkor lechket olvasthak*«. Továbbá arra kéri az édes anyját, szóljon az urának, »hogya az mesterrel szerződjek meg és adjon valamit neki; mert óránként kénat, ha hoztak valamit neki... Én mindenkoron mondom, hogy meg leszen az övé, de uramnak (az apjának) sok dolga vagyon; de ő azt mondja, hogy ha uram (atyám) akarná, hát meglehetne, mert uram ide küldhetné egy szolgáját és küldhetne neki valamit«... »Továbbá szerető asszonyom, szóljon Kegyelmed uramnak (atyámnak), hogy Tamás mesterrel is végezne, mert igen szorgalmaztat. Immár az mostani mestert kérte is, hogy zálogokat vegye azoknak, az kik tartoznak neki.«... »Továbbá Kegyelmed ne feledjen el engem is, hanem küldjön Kegyelmed valami kevés pénzt nekem is, kit meg akarok szolgálni te Kegyelmednek mind örökkül örökké Amen. Pechen, az skolaba, szent Bertalan napján.«¹⁾

Ezen sorokból megtudjuk, hogy 1540. aug. 24-ike előtt Tamás volt az iskolamester, a kit ekkor már más váltott fel. Az is kitünik, hogy a tanulóknak az iskolamester részére fizetniök kellett.

Pozsony.

Pozsonynak négy iskolájáról tudunk. Az egyik a Szent Márton-egyház mellett²⁾, a Vogel-toronymál, a Szent Miklós-egyházzal szemben³⁾ — a mai Káptalan-utcában — volt.⁴⁾ Már 1302-ben előfordul. Ekkor ugyanis a káptalannal így egyezik meg: Az Üdvözítőről nevezett egyház plébánosa, a kit a város mindig a káptalan tagjai közül választ, az iskolamestert a saját asztalánál élelmezi.

1) Történelmi Tár. 1887. 802—803. I. — Oklevéltár CCCXXXIII. sz. okl.

2) 1365... »*scolas circa ecclesiam sancti Martini alias sancti Salvatoris in dicta civitate Posoniensi.*« (Oklevéltár XXVII. számú oklevél.)

3) Oklevéltár LXXII. sz. okl.

4) *Ortway Tivadar*: Pozsony város tört. II. k. I. Rész. 140. I. és II. k. IV. Rész. 312. I.

S ha ez pap, semmiféle egyházi szolgálatra nem kötelezhető, de a zsolozsmázásra tanítványaival eljár és azt az Úr nevének dicsőségére végezi. A szokásos halotti szertartások végzésére vonatkozó joga szintén érvényben marad.¹⁾ Ezen megállapodáshoz a város és a káptalan még az 1348-iki megegyezés alkalmával is ragaszkodik.²⁾

Zsigmond király idejében azonban ismét zsörtölődik a káptalan az iskola miatt a várossal, mígnem úgy egyeztek meg, hogy az iskolamestert a káptalan választja és tartja el; az iskolamester meg növendékeivel minden nap elmegy misére és a reggeli zsolozsmára. Ezen egyességhez hozzájárul a király is.

De a békesség nem lett tartós. A város bírása, Péter, és tanácsa erősen tüntetett az egyesség ellen. 1452. jún. 23-án berontottak a Szent Márton-egyházba, az éppen zsolozsmázó tanulókat iskolamesterökkel együtt kikergették s nem engedték meg, hogy lábukat ide még egyszer betegyék. Mi több, a város lakói parancsot kaptak, hogy a tanulóknak élelmezést adni ne merjenek; magukat a deákokat meg ki akarták a városból tolonczolni. S meg is tették volna velök ezt a csúfságot, ha Széchi Dénes érsek közbe nem lép. Az ő kérelmére intézkedik Hunyadi János mint országhormányzó s a várost erőszakos tervéről letiltja.³⁾

Jakab ispán pozsonyi városbíró — az isteni tisztelet iránti előszeretetből — az Üdvözítőről nevezett, másként Szent Márton-egyház iskoláját a saját költségén újraépíttette. Ebbe az iskolába ekkor a polgárok fiai és a szegény gyermekek jártak. A káptalan Jakab iránt hálás akart lenni. Miért is 1365. ápr. 4-én elrendelte, hogy az iskolamester tanítványaival, vagyis a polgárok fiaival

¹⁾ *Fejér* : Cod. Dipl. T. VIII. Vol. I. 617. l. — Oklevéltár VII. sz. okl.

²⁾ *Rimely* K. : Capitulum insignis ecclesiae collegiatae Posoniensis. 320—321. l.

³⁾ A pozsonyi káptalan levéltárában (*Lányi-Knauz* : Magyar Egyháztörténelem. I. 535. l.) — Oklevéltár LXXII. sz. okl.

és a szegény gyermekekkel, »Completorium«-kor, naponkint énekelje el a Salve Reginát Jakab bíró és gyermekei lelki üdvösségeért. Ha az iskolamester ezt megtenni vonakodnék, társaival együtt mindaddig kívül marad az iskolán, míg kötelességének eleget nem tesz.¹⁾

Miklós hidirnok, a ki egy házat Pozsonynak Vödricz nevű külvárosában 1380-ban Prewer Miklósnak hús font ezüst dénárért adott el, korábban pozsonyi iskolamester volt.²⁾ Az iskolamester, a kiről 1427-ben olvasunk,³⁾ 1434. jún. 24-én egy arany forintot kapott, mert a városkapitánynak zsoltárt olvasott.⁴⁾

Nachwinter Márton 1467-ben végrendeletileg száz forintot hagy misealapítványul. Meghagyja feleségének, hogy ezt az összeget Bernát, a Szent Márton-egyház plébánosának kezeihez adja. Az alapítvány szerint a prédikátor, vagy a kit ő helyette megbíznak, a Szent Márton-egyházban minden pénteken reggel kilencz órakor, a Szent-Kereszt-oltárnál, a Szent-Kereszt és Krisztus Urunk kinszenvedésének tiszteletére isteni tiszteletet végez. Ez alatt az iskolamester is énekel a tanulókkal. És pedig megkezdik az »O crux ave spes unica« és a »Te summa Dei trinitas« című himnuszszal. Azután végigéneklék a »Nos autem gloriari oportet« kezdetű misét.

Az alapítványi összeget a plébános kezeli teljes jogkörrel. Gondja lesz rá, hogy a száz forintnak jó évi jövedelme legyen. Ezt, az egyházi szokás szerint, a plébános, a prédikátorok és az iskolamester három egyenlő részben megosztják maguk között.⁵⁾

1442-ben az iskola az »Új torony«-nál volt, a melyet

1) *Schönvitzky* Bertalan : A pozsonyi kir. kath. főgymnasium története. Pozsony. 1896. 487. l. — Oklevéltár XXVII. sz. okl.

2) *Békefi* Remig : A pilisi apátság története. I. k. 375. l. és II. k. 271. l. — Oklevéltár XXXIII. sz. okl.

3) *Ortúy* Tivadar : Pozsony város tört. II. k. IV. Rész. 5. jegyz.

4) Oklevéltár LXXII. sz. okl.

5) Oklevéltár CXXX. sz. okl.

»magyarok ellenségének« hívtak. A város 1439-ben három schillingért vásárolt két gerendát, a melyeket az iskola és a Vogel-torony között levő két ajtóhoz alkalmaztak. Ugyanezen évben a város két munkásnak tizennyolcz denárt fizetett, midőn a sekrestyével szemben, az iskolánál az áttört falon dolgoztak.¹⁾ Pozsony város iskolájában 1440-ben nagyhét szerdáján (márcz. 23.) passiójátékot tartottak, s ezen alkalomra a város, a polgármester rendeletére, két kocsi fáért 42 denárt fizetett.²⁾ Az iskola mögött levő kőbánya műveléséről 1440-ben olvasunk.³⁾ A város Haberknapp Márton kétlovas fuvarosnak, a ki a város árkához, az iskola mögé, a Szent Miklós-egyházzal szemben, rőzsét szállított, 1443 nov. 12-én 40 denárt fizetett.⁴⁾

Somogyi János fia *Miklós* ifjú a pozsonyi iskolában tanult 1338. febr. 5-ike előtt. Mihály pozsonyi prépost őt, tanügyi érdemeire való tekintetből, *Ivánka* pozsonyi kanonok kérésére, kanonokká nevezi ki.⁵⁾

1491-ben, a városi tanács megválasztása napján nyolcz gyermek énekelt a mise alatt ; s ezért mindegyik egy denárt kapott. 1496-ban a succentor, mivel a gyermekekkel a templomban énekelt, egy ízben kapott 1 ortot.⁶⁾

1506—1508-ban ismét értesülünk az iskolamester és a tanulók közreműködéséről az isteni tiszteletnél.

A pozsonyi káptalan 1506—1508 között saját prépostjával, Sánkfalvay Miklóssal pereskedett. A tárgyalás folyamán sok mindenféle kérdés felszínre jutott. Sánkfalvay a többek között még azt is felhozta a káptalan ellen, hogy a »praedicator«-ok a sekrestyében ritkán öltik föl a kápát (cappa, kerek köpeny).

A káptalan ügyvivője, Pápóczy Imre pozsonyi

1) Oklevéltár LXXII. sz. okl.

2) Oklevéltár LXXII. sz. okl.

3) Oklevéltár LXXII. sz. okl.

4) Oklevéltár LXXII. sz. okl.

5) Oklevéltár XIV. sz. okl.

6) Oklevéltár LXXII. sz. okl.

kanonok, erre imigyen felelt: A pozsonyi egyházban az a szokás, hogy, a mint beharangoztak, az iskolamester az ő tanítványaival énekli a kart (chorus), és pedig, a mint szokás, minden nap a »Vesperae« előtt a »Noná«-t; a »predicator« meg az »initium«-ot, a »capitulum«-ot és az »oratio«-kat énekli. S a mint ennek vége van, a »Vesperae«-t folytatólágon, megszakítás nélkül elkezd, a kar meg folytatja. Ha a »Nona« végeztével az egész templom hosszában, az asszonyok között, a sekrestyébe mennének, jó hosszú időköz lenne, — s így a hívek és a papok a várakozásban unatkoznának. Másként állna a dolog ha a sekrestye a kar mellett, a templom oldalán volna; de itt a torony alatt, a hátsó részen, vagyis az ajtó felől van. De még ezen körülmények között is, nagyobb ünnepeken, midőn a prépost infulában, vagy a plébános, esetleg ennek a kérésére a kanonokok egyike miséz, — a »Nona« és »Vesperae« összekapcsolásáról szó sincs. Ha meg kisebb az ünnep, e kettőt ugyan egyfolytában végzik, de a segédőr (succustos) a kápat a sekrestyéből a karba (chorus) hozza s azt a »predicator« a »Nona« befejeztével magára ölti s így kap bele a »Vesperae«-be.¹⁾

Ebből is látjuk, hogy az iskola tanulói minden nap misére jártak és résztvettek a kar-ima végzésében.

Hochpreth János 1531-ben a pozsonyi társas káptalan egyházának iskolamestere. Ágnes nevű feleségével nagyon durván bánt; s e miatt az asszony tőle válni akart.

Hochpreth mellett a válóper iratai még egy *succentorrról* is beszélnek, a kinek, úgy látszik, tényleges része volt azon durvaságokban, melyeket Hochpreth a feleségén elkövetett.²⁾

A város polgármestere és kamarása 1550. szept. 13-án szerződést köt Mátyás bécsi építőmesterrel a Szent Márton-egyháznál levő iskola megépítésére nézve.

¹⁾ *Knauz*: A pozsonyi káptalan kéziratai. 34—35. l. 31. sz.
— Oklevéltár CXCVIII. sz. okl.

²⁾ Oklevéltár CCXCIII. sz. okl.

Az épület hátsó részén készül egymás fölött két nagy szoba, a melyekbe egy-egy választófal jön; kívülről bevakolva. A szobákon lesz hat ablak, pompás kőből kifaragva. A padlózat téglá. S mindez 56 tallérba kerül. Szereztek még az iskolába *három* táblát 6 schillingért.

Az iskolánál dolgozott Velant is; s ezenkívül segített még kilencz napon át a temetőbe a törmeléket kihordani. S ezért kapott 22 denárt.

A mint az iskola elkészült, Bécsből több mester eljött a megtekintésére. Ezeket a város tizenhét messzely (halb) borral vendégelte meg. A bor messzelye két krajczárt ért; s így a vendéglátás a városnak 4 schillingbe és 24 denárba került.¹⁾

A *Szent Lőrincz-egyház iskolájáról* 1448-ban olvassuk, hogy a város homokszállításért fizetett 18 denárt.

A *Szent Mihály-egyház iskolamesterét* 1529. júl. 28-án Catzianerhez Trencsénbe küldötték. Költsége két tallért tesz ki.²⁾

A pozsonyi *zsidó iskoláról* legelőször 1434-ben esik szó.³⁾ Ez, az 1439-iki telekkönyv szerint, a Zsidó-utczában (a mai Hummel-utcza) volt.⁴⁾

Prázsmár.

A *prázsmári* (Tartlen, Brassó vm.) iskola emlékét a XV. századból a következő eset őrizte meg.

Huendler Vid, II. Miklós pécsi püspök (1456. jan. 23—1459. febr. 10. körül) suffraganeusa és vicarius, elbeszéli, hogy *Antal*, brassai timárnak a fia, a hét szabad mesterség (artes liberales) baccalaureusa, az ő személyes tapasztalata szerint erkölcsös életű, az ő kerületében hűségesen szolgált, becsületesen és tisztességesen visel-

¹⁾ Oklevéltár LXXII. sz. okl.

²⁾ Oklevéltár XCIV. sz. okl.

³⁾ Oklevéltár LXX. sz. okl. — *Kováts Ferencz*: Városi adózás a középkorban. 38—39. l. közötti melléklet.

⁴⁾ *Ortway Tivadar*: Pozsony város története. II. köt. II. Rész. 286—287. l. és II. köt. IV. Rész. 310. l.

kedett, méltánytalanságot és gyalázatot senkire nem hozott, mindvégig jó hírnek örvendett és az ő joghatósági köréből békésen és jó célból távozott. Miért is ajánlja őt mindenkinek a figyelmébe; s különösen arra figyelmeztet, hogy a baccalaureust főleg Lukács prázsmári plébánosnál pártfogolják, mert — úgy tudja — a város erre bízta az iskolamesterség ügyét, a mely állásnak betöltésére pedig ezt a baccalaureust hívatottnak ismeri.¹⁾

Prázsmáron 1510-ben is volt iskola.²⁾

Régen.

Mátyás, Régen város (Erdélyben) iskolamestere, 1483-ban Bártfai Vállas György fia Márton végrendeleti végrehajtója. S mint ilyen halasztást ad Dresler Lőrincznek tizenhét aranyforintnyi tartozása lefizetésére.³⁾

Sáros.

Dobói Buzinkai Péter sárosi szolgabíró gyermekkorában, a mohácsi vész (1526) előtt Sáros mezőváros iskolájában járt. Ezen időben az Ágostonos szerzeteseknek többször ministrált.⁴⁾

Sáros-Patak.

Ráfáel fia János pataki tanuló 1521. okt. 28-án zár alá vetette néhai Gabriella asszony házát és javait, melyeket ez Gresl Andrásnak hagyott.⁵⁾

A sárospataki ev. ref. iskolát már 1539-ből említi egy 1761. aug. 18-iki, másolatban fennmaradt egyszerű átirat. Ennek azonban a tartalma — teszem Kornis Gáspár és a »schola reformata« emlegetése — az 1539-ik

¹⁾ *Koller*: Historia Episcopatus Quinque-Ecclesiensis. T. IV. 298—299. l. — Oklevéltár CX. sz. okl.

²⁾ *Teutsch*: Über die ält. Schulanf. (Archiv f. sieb. Land. X. B. Neue Folge. II. H. 229. l.) — Oklevéltár CCIX. sz. okl.

³⁾ Oklevéltár CLIII. sz. okl.

⁴⁾ Oklevéltár CCCLVI. sz. okl.

⁵⁾ Oklevéltár CCLIV. sz. okl.

évnél jóval fiatalabb kort mutat. Miért is ezen alapon a sárospataki ev. ref. iskola első nyomát 1539-re nem lehet tenni.¹⁾

Selmeczbánya.

Pál iskolás (scolaris) Selmeczbányán 1375 körül mint tolvaj szerepel.²⁾

1452-ben a kapitány kapott egy forintot, mivel az iskola ügyével bajlódott.³⁾

A porosz származású *Gáspár* selmeczbányai iskolamester 1455. jan. 6-án többedmagával tanuskodik róla, hogy Dilius, más néven Fejérbánya kápolnája a selmeczi plébániához tartozik.⁴⁾ Gáspár (de Prussia) még 1463-ban is iskolamester, de ugyanezen évben *Márton* nevű iskolamesterrel is találkozunk.⁵⁾

¹⁾ Egyébként tájékozásul itt közlöm az átirat idevágó helyét: . . . »Quomodo ipse (Petrus Perényi) pro certis et perarduís suis necessitatibus totalem et integram curiam constituentem sessiones in comitatu Zempleniensi oppido S. Patak in vicinitate *schole reformatæ* ab oriente, septemtrione et meridie via publica distingventem . . . egregio ac nobili Balthasaro Balogh et consorti magnifice Clare Kornis, heredibus et posteritatibus utriusque sexus universis in et pro florenis plus quam quinque millibus, quos predictus spectabilis magnificus comes Petrus Perényi a predictæ domine Clare Kornis genitore, Gasparo videlicet Kornis levaverat et perceperat, . . . dedisset, vendidisset et contulisset, imo dedit, vendidit et contulit nostri in presentia Anno Domini Millesimo quingentesimo trigesimo nono« . . .

A jászói konvent 1761. aug. 18-iki átiratának egyszerű másolatából, melyet a sárospataki ev. ref. főiskola két példányban őriz: I. 28. és XII. 3609. szám alatt. Ezen utóbbi egy 1766. júl. 9-iki iskolaügyi bizottsági munkálat negyedik melléklete. — Az átirat közléseért tek. *Zsoldos* Benő levéltárnok úr e helyütt is fogadja köszönetemet.

²⁾ Oklevéltár XXX. sz. okl.

³⁾ 1452. . . »Sabbato sancte Crucis. Item dem Hawptmann fl. 1., das her die Schule geschafft hat.« (T. *Szilnyai* József úr szíves közlése, az eredeti nyomán.)

⁴⁾ Oklevéltár CVIII. sz. okl.

⁵⁾ Oklevéltár CXXIII. sz. okl.

Ezután a selmeczbányai iskolamestereket névszerint jóideig nem ismerjük. Létezésükről és hivatalukról azonban érdekes dolgokat tudunk.

Königsfelder Frigyes, selmeczbányai polgár és a királyné kamarájának arany- és ezüst-választója (separator auri et argenti) 1486. nov. 4-én kelt végrendeletében a régi iskolamesternek (antiquo Scholastico) öt forintot hagy. ¹⁾

Az 1528-iki egyházi szabályzat megköveteli az iskolamestertől; hogy a segédtanítókkal (locaten und Gesellen) egyetemben, a kiket a lehetőség és szükséglet szerint tart, a gyermekeket helyes keresztény tanokra oktassa; előttük jó példával járjon; az egyházi teendőket — minő az ének is — szokás szerint végezze és a plébánosnak engedelmeskedjék. ²⁾

1500-ból való megállapodás szerint Korndel Ferencz egy-egy évre hét forintot fizet azért, hogy a Salve Reginát minden szombaton éneklik. Ezen összegből az iskolamester három, a plébános kettő, a káplánok egy s a hitszónok egy forintot kap.

A Bold. Szűz, a Krisztus teste és a Krisztus szenvedése nevét viselő testvérület (fraternitas) fogadalmi (votivum) miséi s a szabók és vargák Requiemje után befolyó pénzt négy egyenlő részre osztják. Ezekből egy-egy a plébánosé, a hitszónoké, a káplánoké és az iskolamesteré.

A fogadalmi (votivum) miséért általában egy forint jár, ha orgona is szól. Az nem változtat a dolgon, hogy az ének figurális-e vagy nem. Az egy forintból fele a plébánosé; a másik feléből a hitszónok 25 s a káplánok is 25 denárt kapnak. S ezek valamennyien kötelesek adni az iskolamesternek 8 denárt; és pedig a plébános 4, a hitszónok 2 s a káplánok 2 denárt.

¹⁾ T. *Szinyai* József úr szíves közlése, az eredeti nyomán.

²⁾ *Breznyik* János: A selmeczbányai ág. ev. egyház és lyceum története. I. k. 47. l. — Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás korából. I. köt. 417. l. — Oklevéltár CCLXXV. számú oklevél.

Az énekes Requiemért 33 denárt fizetnek. Ennek fele a plébánosé, negyede a hitszónoké, a negyedik negyede meg a káplánoké. S ők együttesen juttatniak az iskolamesternek 4 denárt.

A vigiliákért, ha három leczkét énekelnek, 33 denár esik ; s ilyenkor egy káplán megy ki. Ha hat leczkét énekelnek, 66 denár jár ; s ekkor két káplán megy ki. Ha pedig teljes vigiliát tartanak, vagyis ki encz leczkét énekelnek : egy forint esik. Ilyenkor három miséspap vonul ki és az iskolamester az egész iskolával. A vigiliák után az iskolamester nem kap semmit. A befolyt összeg fele a plébánosé ; negyede a hitszónoké, s a másik negyede a káplánoké.

A karácsony esti *kalenda* egészen az iskolamesteré ; a vízkereszt vigiliájának kalendájából azonban a felerész a plébánosé ; negyedrészt a hitszónoké és az utolsó negyed a káplánoké.

Az iskolamesternek mindegyik fiútól, ha ez előkelőbb helyről való, egy forint jár ; a kik kisebb helyről származnak, vagy a kik először járnak iskolába, fél forintot fizetnek.

A nagyobb tanulók (socii), a kik az iskolamesternek a tanításnál segédkeznek, havonként kétszer köszönthetnek. A vasárnapi és csütörtöki köszöntés az iskolás fiúké. A pénteki köszöntés nem régi szokáson alapul, csak újabban hozták be. Mindezen üdvözlések az iskolamesterhez tartoznak ; de ő átadhatja, a kinek akarja.¹⁾

Az 1515- és 1528-iki egyházi szabályzat szerint, a selmeczbányai plébános asztalánál köteles élelemmel ellátni a német szónokot, két káplánt és az iskolamestert. Ennek fejében az iskolamester lemond a karácsonyi²⁾ kalendáról.³⁾

¹⁾ Oklevéltár CLXXXVIII. sz. okl.

²⁾ *Breznyik* János : A selmeczbányai ág. ev. egyház és lyceum története. I. k. 34. l. — Oklevéltár CCLXXV. sz. okl.

³⁾ ... »die *Kolininsatzen*«. (Oklevéltár CCXI. sz. okl.) — ... »die nutz der *colominsatzen*«. (Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás korából I. 417.)

Az iskolamester Selmeczbányán — az 1528-iki egyházi szabályzat szerint — hetenkint kap a várostól 50 denárt, ha munkás és szorgalmas. A gyermekektől meg a templomtól is megvan neki a maga díja. A Márton-napkor szokásos üdvözlésekért befolyó összeg az övé. A mészárosoktól hetenkint fél »Haufen« húst, a kamargróftól és az ércválasztótól hetenkint két sültet kap.¹⁾

Az iskolamesterről egyesek végrendeletükben is megemlékeztek. Így Hillebranth András végrendeletében úgy intézkedett, hogy sírja fölött egy esztendeig két vagy négy fiú a »Salve Regina«-t énekelje; s ezért az iskolamester díjat kap.²⁾

A következőkben az iskolát már a *protestánsok* kezében látjuk.

Panicula János lelkész 1538-ban (Marcus) Bálint bírót arról értesíti, hogy előkelő helyről szerzett tudomása szerint a selmeczbányai iskolára többen panaszkodnak. Azt mondják, hogy az anyagot ugyan felolvassák a tanulók előtt, de mindenkinek szabadjára marad, hogy azt átismétli-e vagy nem, mert a tanítók a fiuktól semmit sem kérnek számon. Ez az oka azután annak, hogy a legtöbb városi polgár máshová viszi gyermekeit iskolába.

Bálint bíró megkérte Paniculát, hogy alkalmas iskolamesterről gondoskodják Selmeczbánya részére. Ez a jägerndorfi iskolamestert szólította fel, hogy jöjjön el Selmeczbányára. De egyuttal a város bíróját is felkérte, hogy az iskolamesteri állás szervezésénél azt a módot kövessék, a mely tanult és szorgalmas emberek előtt is megnyitja az utat. S e pontnál ráirányította a figyelmet azon eljárásra, melyet Beszterczébánya és egyéb városok követnek.³⁾

1) *Breznyik* János: A selmeczbányai ág. ev. egyház és lyceum tört. í. k. 49. l. — Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás korából. I. k. 418. l.

2) Oklevéltár CCI. sz. okl.

3) Oklevéltár CCCXV. sz. okl.

Panicula közvetítése eredménytelen maradt; miért is a selmeczbányaiak Moibanus Ambró boroszlói plébános-hoz fordultak, hogy részökre iskolamestert szerezzen. Moibanus 1538. okt. 16-án értesíti Selmeczbánya város hatóságát, hogy megy már az iskolamester, a kit olyan régen várnak. Ez a fiatal ember — Antal — méltó rá, hogy szeressék és tisztességesen bánjanak vele. Ha nem tudnám, — úgymond, — hogy a közjót a magánérdeknek eléje kell tenni: sohasem tudtak volna rábeszélni, hogy őt az én fiaimtól elszakítsam. Hiszen ezeket olyan szorgalmasan oktatta, a milyen éberséggel és hittel csak lehet. Ő majd új helyzetében iparkodni fog, csak a városnál a tudomány iránt fogékony lelkekre találjon.¹⁾

Ki volt ez az Antal, biztosan nem tudjuk. De *Pausius Antal* nem lehet; hiszen ez csak két év múlva, 1540. július 18-án írja Guglinger Farkasnak, hogy ha a besztérczebányaiaktól békességben megválhat, akkor — ha Isten is úgy akarja — selmeczbányai iskolamester lesz.²⁾ Ő azonban a rectori állást félévig sem viselte. Hiszen Moibanus Ambrus, boroszlói lelkész, Pausiust már 1541. márczius 6-ikán selmeczbányai jegyzőnek címezi.³⁾

A boroszlói születésű Tilgener Bálintot Moibanus Ambró boroszlói lelkész már 1541. júl. 26-án ajánlotta iskolamesterül Selmeczbánya város jegyzőjének, Pausius Antalnak.⁴⁾ Ezen pártolásnak a következménye lehetett, hogy a selmeczbányaiak *Tilgener Bálintot* tényleg meghívták iskolamesternek. Ő 1542. jún. 6-án megleghangú levélben üdvözlö a selmeczieket azon kiváló gondosságért,

¹⁾ Oklevéltár CCCXVIII. sz. okl.

²⁾ Oklevéltár CCCXXXII. sz. okl.

³⁾ 1541. Dominica Invocavit keletű levélben Moibanus Ambrus boroszlói lelkész (parochus) Pausius Antal így címezi: »Et virtute et cruditione prestanti viro domino magistro Antonio Pausio, *notario* Schemniczensi, fratri suo in Christo.« (Selmeczbánya város levéltárában, főntebbi kelettel.)

⁴⁾ Selmeczbánya város levéltárában, 1541. júl. 26-iki kel. levél.

melyet iskolájukra fordítanak, és igéri, hogy az iskolamesteri állást náluk félév múlva elfoglalja.¹⁾

Siklós.

Kopátsi István 1543-ig Siklóson (Baranya vm.) iskolamester. Itt tanította Szentgyörgyi Istvánt.²⁾

Somorja.

János somorjai (Pozsony vm.) iskolamester emlékét 1437-ből különös eset őrizte meg. A csukárdi és terlingi bírák, esküdtek és a közönség azt vallják, hogy Márton nevű plébánosuk ellopott egy misekönyvet, a melyet eladás czéljából János somorjai iskolamesternek küldött át.³⁾

Sopron.

Weyteni Orbán, soproni pap, 1400. ápr. 21-én kelt végrendeletében *János* soproni iskolamesternek hagy : egy »Naturalia Alberti« című munkát ; egy formulariumot ; egy könyvet, melyet ez kötött be, de a kötéssel a végrendelezéskor még nem volt készen ; hosszú kék köpenyét ; új barna sipkáját és jó papi ruháját.⁴⁾

Gáspár az 1534- és 1535-ik években viseli az iskolamesteri hivatalt s a város a pénzbeli tartozást vele szemben lerója.

Sopronban 1528-ban az iskolamesteren kívül van

¹⁾ Oklevéltár CCCXLI. sz. okl.

²⁾ Történelmi Tár 1900. 475. l. — Oklevéltár CCCLI. sz. okl. Iratosi Jánossal szemben *Karácsonyi* János hívta fel a figyelmet, hogy Kopátsi István 1543 előtt nem Sárospatakon, hanem Siklóson tanított. (Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás korából. I. köt. 554. l.)

³⁾ Magyar Sion 1863. évfoly. 312. l. — Oklevéltár LXXXV. számú oklevél.

⁴⁾ *Fejérpataky László* : Egy soproni pap könyvtára 1400-ból. (Magyar Könyvszemle. 1890. évfoly. 51. l.) — Oklevéltár XLV. sz. okl.

még *aliskolamester* is.¹⁾ 1515-ben az iskolamester segédeiről is olvasunk.²⁾

Az iskolamesternek volt *jövedelme* a várostól, a templomtól, egyesektől és testületektől is.

Az iskolamester és az aliskolamester a várostól a templomi éneklésért 1528-ban kap 14 font denárt. 1529-ben egy fiúért két évre 1 fontot fizetnek az iskolamesternek. 1536-ban 18 fontot fizet ki a város az iskolamesternek. Az iskolamester és az orgonista, mivel Szent-Györgykor a Szent-Lélek-templomban, két évben énekeltek, 1539-ben négy schillinget kapott. A plébános és az iskolamester 1540-ben öt fontot azért kapnak, mert adventkor a Szent György-templomban a Rorátét énekeltek; három fontot pedig azért, mert Úrnapkor a Szent Mihály-templomban énekelnek.³⁾ Az iskolamester tehát még 1540-ben sem protestáns.

Szent-György temploma 1515. július 13-án adott az iskolamesternek és segédeinek (Gesellen) ételre és italra 19 krajczárt. A plébánosnak, az éneklő uraknak és az iskolamesternek 10 denár hiján 7 fontot. Az iskolamesternek és az orgonistának, Szent György-napi énekért és orgonálásért, 3 schillinget és 2 denárt. 1528-ban Szent-Györgykor az iskolamesternek és a tanulóknak ételre és italra 64 denárt (4 Potzen); ezenfölül az iskolamesternek még külön 14 schillinget. 1537-ben Szent-Györgykor az iskolamesternek reggelire, húsért, káposztáért, kenyérért és borért 1 schillinget és 6 denárt, 1539-ben meg 1 schillinget s más alkalommal még 28 denárt. Az úrnapi éneklésért 1 fontot és 6 schillinget. 1560-ban a Szent György-templomban a vasárnapi isteni tiszteletért 3 fontot.⁴⁾

Lederer Ruprecht és a felesége, Ilona, 1493-ban elismerik, hogy ők és örököseik a soproni Szent Mihály-egyháznak 20 magyar forinttal tartoznak. Ennek fejében

1) Oklevéltár CCLXXVI. sz. okl.

2) Oklevéltár CCXXIV. sz. okl.

3) Oklevéltár CCLXXVI. sz. okl.

4) Oklevéltár CCXXIV. sz. okl.

évenként 2 forintot fizetnek le ; az egyiket Szent-Györgykor, a másikat Szent-Mihálykor. Az egyik forint a plébánosé ; a másikon a prédikátor és az iskolamester egyenlően osztozkodnak. S ők kötelesek Sarlós-Boldogasszonykor az egyházi ájtatosságot elvégezni.¹⁾

Pék Kristóf, a soproni Szent Mihály-egyház plébánosa, 1519-ben alapítványt tesz s ennek egyik pontjában az iskolamesterről is megemlékezik : A plébános minden pénteken köteles a hét fájdalmas oltárnál a Szent Lélekről énekes misét mondani a Bold. Szűz hét fájdalomnak emlékezetére. A kik a misénél segédkeznek, továbbá az iskolamester a misealapítványból a szokás szerint kapják meg a maguk részét.²⁾

A gyolcsosok czéhe — 1493 körül — minden év Szent György-napján egy-egy font denárt fizet a Szent Mihály-egyház plébánosának, a hitszónoknak és az iskolamesternek, mivel minden szombat este a Salve Reginát éneklik.³⁾

A nagy testvérülettől (Gross Bruderschaft) a Szent Mihály-egyház plébánosa, a prédikátor és az iskolamester — körülbelül 1493 óta — Szent Mihály napján évenként egy-egy font denárt kapnak, mert az úrnapi ájtatosságot a plébániai egyházban elvégzik. Ugyanezen címen, de a Szent György-kápolnában végzett ájtatosságért, a plébános 2 fontot és 20 denárt, a hitszónok 13, az iskolamester pedig 10 schillinget kap.⁴⁾

Volt jövedelmük a *tanulóknak* is. Szent György temploma fizetett a tanulóknak : 1515-ben karácsonykor hústra 3 krajczárt ; 3 pint bort, pintjét 8 denárjával számítva ; 1 font vizát, darabját 16 denárjával ; 4 zsemlyét, 6 pint bort ; reggelire húst 12, s bort 24 denárért. 1528-ban búcsúkor ételre és italra 12 krajczárt.⁵⁾

1) Oklevéltár CLXXIII. sz. okl.

2) Oklevéltár CCXL. sz. okl.

3) Oklevéltár CLXXI. sz. okl.

4) Oklevéltár CLXXII. sz. okl.

5) Oklevéltár CCXXIV. sz. okl.

Sóvár.

Eperjes város bírása és tanácsa 1532. május 11-iki kelettel írja, hogy Bártfa város és tanácsa megkeresésére utána járt a sóvári iskolamester dolgának. A tudakozódásból kiderült, hogy a sóvári lelkész és iskolamester állomásukat kevéssel ezelőtt elhagyták. De hogy hová mentek, nem lehet tudni. Az iskolamester távozásának az volt az oka, hogy Sós Ferencz zsarnokoskodását nem tudta már elviselni.¹⁾

Szaploncza.

Kovácsidai Kozár Demeter többedmagával, névszerint Siklósi Nagy Bálint, Scodniczi Benko, Daykacz Antal, Hidegvich István, Parhaim János, Gál molnár, Sebestyén pap és mások társaságában, 1474. szept. 30-án, rárontott a Bold. Szűzről nevezett *szaplonczai* (Körös vm.) iskolára.

A tanulók ekkor itt éppen együtt voltak s az iskolamester (scholasticus), Dobrakuchai Balázs fia János pap oktatta őket. A támadók erre ráestek, keményen elverték, megsebezték, a véres földön vonszolták, azután félholtan ott hagyták és mindenét elrabolták.

János iskolamester a bántalmazókat bevádolta. Gábor, egri püspök, mint az apostoli szentszékek teljes hatalmú követe Pétert, az Ágostonosok, vagyis a karingesek vaskai monostorának prépostját bizta meg a bíraskodással. Tudtára adta, hogy a sértett fél kéri Kovácsidai Kozár Demeter és társai bűnösségének kimondását; továbbá rájuk nézve a szentségtörőkre megszabott büntetés életbelépését és 540 arany lefizetésének a kötelezettségét.²⁾

István, Alsó-Szaploncza iskolamestere, mint tanú

¹⁾ Oklevéltár CCXCVII. sz. okl.

²⁾ Oklevéltár CXLIV. sz. okl.

jelen van, midőn a Nelepeczfi Benedek által Szent Anna tiszteletére alapított Pálos kolostort ¹⁾ 1504. júl. 13-án birtokába bevezetik.²⁾

Szántó.

Lőrincz szántói (Abaúj-Torna vm.) iskolamester 1516-ban Rosenberger Györggyel szemben, szőlők ügyében, 15 frtot nyer.³⁾

István szántói (Abaúj-Torna vm.) plébános 1540. okt. 9-én írja, hogy Szabó Tamás kassai bíró fiát, Jánost, gonddal tanította, hogy atyja erkölceitől és jámborságától távol ne essék. Hiszen még serdülő korban van s így a jámborságra könnyen hajlítható, helytelen erkölceit pedig meg lehet javítani. De ha felnőtt, hasztalan lesz minden kísérlet.⁴⁾

Szász-Sebes.

János szászsebesi (Szeben vm.) iskolamester 1352. jan. 13-án Fucco ispán nevében megjelenik a gyulafehérvári káptalan előtt és kéri egy nyílt levélnek az átírását.⁵⁾

A szászsebesi (Mühlbach) iskolának egy növénydékéről érdekes dolog maradt reánk.

A török 1438-ban az oláh vajda szövetségében becsapott Erdélybe. Hadaival Szászsebesig nyomult előre. A város letette a fegyvert. Egy kis csapat azonban küzd tovább. Bevonul egy toronyba, a hova fegyvert és élelmiszert hord össze. Az ellenség megrohanja a tornyot; a lövések főleg a tetőt erősen megrongálják. A mint beesteledett, a támadók a torony köré fát hordottak s ezt meggyújtották, s így be is vették.

¹⁾ *Csánki* Dezső: Körösmegye a XV. században. 46. l.
(Akad. Érték. II. oszt. XV. köt. 12. sz.)

²⁾ Oklevéltár CXCIV. sz. okl.

³⁾ Oklevéltár CCXXVI. sz. okl.

⁴⁾ Oklevéltár CCCXXXIV. sz. okl.

⁵⁾ Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. II. B. 85. l. — Oklevéltár XXIV. sz. okl.

A védők soraiban megpillantunk egy szászsebesi tanulót is, a ki mindvégig kitart, mígnem félholtan von-szolják ki a romok közül. Később eszméltre tér, török fogoly lesz s húsz évig ez is marad. A mint sikerült neki hazatérnie, a papi pályára lépett. »*Tractatus de ritu et moribus turcorum*« czímmel művet irt,¹⁾ a mely 1530-ban »*Chronica und Beschreibung der Türckey*« cím alatt Nürnbergben németül is megjelent. A szászsebesi eseményeket ő maga jegyezte föl.

Szász-Város.

A szászvárosi (Hunyad vm.) iskolamester — a ki különben baccalaureus — 1522-ben ruhára 4 frtot kapott a városi tanácstól, hogy az ifjakat szorgalmasan oktassa.²⁾

Szeged.

Szegednek 1522. július havában öt iskolamestere volt: A Szentháromság-utczában István, a »Feeylzer«-utczában Jakab, a Nagy-utczában Ferencz és András, a Szent Demeter-utczában pedig Ferencz. Ezen utóbbinak Kamonczon volt a szőlője. Az előbbi négy iskolamester mindegyike hat denárt fizetett tized fejében a bácsi püspökségnek.³⁾

Szelindek.

Szelindek (Stolczenborg, Szeben vm.) iskolamesterét és jegyzőjét (notarius publicus et rector scholarum) 1394-ből ismerjük. Tudomásunk van ugyanis egy szelindeki plébánosválasztás peres adatairól. Ezek a tanuk sorában legvégül említik *Elek* szelindeki tanítót, ki ekkor ötvenes volt már. Ő eskü alatt vallja, hogy Péter comes és János bíró (villicus) a választás idején a templom kulcsait

¹⁾ *Margalits* Ede: Horvát történelmi Repertorium. I. k. 560—561. l. — Oklevéltár LXXIX. sz. okl.

²⁾ Oklevéltár CCLVI. sz. okl.

³⁾ Oklevéltár CCLVII. sz. okl.

neki adták át azon kikötéssel, hogy fejével lakol, ha azokat kívülök másnak a kezeihez adja. Így tartotta ő a kulcsokat három napig magánál.¹⁾

Szepes.

Szepesen 1513 előtt az volt szokásban, hogy a »Vesperae« alkalmával a »Salve« collectát a tanulók énekelték. Ezen évben azonban oda módosult a dolog, hogy ezt ezután a káplánok egyike énekli. Ezek azonban a várostól egy rét bérletösszegéből minden évben egy aranyat kapnak. A város a rétet annak adhatja bérbe, a kinek akarja.

A zoltárokat is a templomban a káplánok éneklik ; a temetésnél és másutt azonban a tanulók működnek közre.

S mivel a városi polgárok azt akarták, hogy az iskolamesterek a plébános asztalánál kapják ellátásukat, most ezen dologban is kiegyeztek. A megállapodás szerint sem a jelenlegi plébános — Jakab — sem utódai nem kötelesek az iskolamestereket élelmezésre magukhoz fogadni ; de ha az iskolamesterek az élelmezés árát megfizetik, és a plébánosoknak úgy tetszik, megtehetik.²⁾

Szepes-Váralja.

Ross János, szepesi kanonok 1450 körül saját jószántából leköszönt állásáról Márton, szepesváraljai iskolamester javára.³⁾

A lőcsei zsinat 1460-ban elrendeli, hogy a szepes-

1) *G. Seiwert* : Eine neue aufgefundene Urkunde. (Archiv f. sieb. Landesk. X. B. III. H. 370. l.) — *Teutsch* : Nachträge zur Abhandlung »Über die ältesten Schulanfänge. (Archiv f. sieb. Landeskunde. X. B. II. H. 418.) — Urkundenbuch zur Gesch. der Deutschen in Siebenbürgen. III. B. 93. l. — Oklevéltár XXXIX. sz. okl.

2) *Wagner* : Analecta Scepusii. T. I. 89—90. l. — Oklevéltár CCXV. sz. okl.

3) Oklevéltár C. sz. okl.

váraljai plébános úrnappor, az első mise után, a saját templomából, vagyis a Bold. Szűz egyházából káplánjaival és tanulóival körmenetben menjen az oltári szentséggel a szepesi társas káptalan Szent Márton-egyházába, s innét a szentmise végeztével körmenetileg térjen vissza oda, a honnét kiindult.¹⁾

1498. jún. 11-ike előtt *Várallyai Egyed* hét, *Müllerbachi Lőrincz* meg egy évig volt (Szepes)-Váralján iskolamester.²⁾

Szepsi.

Szepsi (Moldau) iskolamestere 1458. márcz. 12-én Simon.³⁾ *Szepsi* iskolamestere 1516-ban adós egy orto híján egy forinttal.⁴⁾

(Székely)-Vásárhely.

Gernyeszegi István miséspap és a szabad művészetek baccalaureusa 1495. szept. 28-án (Székely)-Vásárhelyen iskolamester. Ő mint tanú jelen van, midőn Erdélyi Márton özvegy Deseffi Lászlónét a lelk. üdvösségeért ráhagyott javak elosztogatásától, a székelyvásárhelyi közjegyző előtt, tiltja.⁵⁾

Székes-Fehérvár.

Hunyadi Mátyás király elrendeli, hogy a (székes)-fehérvári tanítónak, a ki tanulmányi czélból Olaszországba ment, ki kell adni a fizetését.⁶⁾

Hunyadi Mátyás halála után Miksa osztrák főherczeg is szeretett volna a magyar trónra jutni. De mivel nem őt, hanem II. Ulászlót választották meg, fegyveres erővel

1) Oklevéltár CXX. sz. okl.

2) Oklevéltár CLXXXI. sz. okl.

3) Oklevéltár CXVI. sz. okl.

4) Oklevéltár CCXXV. sz. okl.

5) *Barabás Samu*: A Teleki-család oklevéltára. II. köt. 205. l. — Oklevéltár CLXXVI. sz. okl.

6) Oklevéltár CLXIV. sz. okl.

tört az országba. Már Székes-Fehérvárig előrenyomult, sőt ezt be is vette. Katonái, az egyházi kincsek leszámításával, szabadon zsákmányoltak; a mészárlást azonban nem engedte meg nekik. Nem is gyilkoltak meg senkit sem, néhány *tanuló* leszámításával. Ezek a város elfoglalásának lármájára az iskolából rögtön kirohantak, s részint oktalanságból, mivel a háboruszkodást, s így a harci düht egyáltalán nem ismerték, részint mivel harcias magyar természet lakott bennök, fegyveresen az ellenségre rohantak, s így el is vesztek. Ha ezt nem teszik, vagyis ha az iskolában, vagy egyáltalán földel alatt maradnak, vagy pedig fegyvertelenül jöttek volna az ellenség elé, mi bántódásuk sem lett volna.¹⁾

Márk 1533. márcz. 13-án (székes)-fehérvári tanító (praeceptor). Neki volt öröklött vagyona Velikén, Nádasdy Tamás uradalmában. Brodarics István szerémi püspök Márk tanítótól úgy értesült, hogy Nádasdy ettől az öröklött vagyont el akarja venni, azon a czímen, hogy Márk miséspap.

Brodarics erre 1533. márcz. 13-án ír Nádasdy Tamásnak, s arra kéri, hogy ne tegye meg Márk tanítóval azt, a minek híre jár. Kérelmének kétszeres okát adja. Legelőször is — úgymond — Márkkal régi jó barátságban vagyok, a melyet a kölcsönös szeretet és Márk testvérjének, a kivel a padovai egyetemen a legbensőbb viszonyba jutottam, jóakarata teremtet meg. De meg azután az a törekvésem, hogy a miséspapok jó része inkább a családi javakból, mint mások munkájából éljen. Azt azonban nem akarnám, hogy Magyarországba bárki olyan jogot hozzon be, a mely szerint a miséspapot csak azért, mert miséspap, ki kell zárni az atyai javakból. Hiszen ekkor én is elveszteném jogomat a leégett Polyanához.²⁾

¹⁾ *Tubero* : Commentariorum de Temporibus suis lib. III. §. VII. (*Schwandtner* : Scriptorum Rer. Hung. T. II. 160. I.) — Oklevéltár CLXIII. sz. okl.

²⁾ Oklevéltár CCCI. sz. okl.

Szikszó.

A szikszói (Abaúj-Torna vm.) iskolamester, 1517. szept. 2-án, Bereczk főesperestől és szikszói plébánostól a zsoltárok énekléséért két forintot örökölt.¹⁾

Szikszó iskolamestere 1526 körül *György* baccalaureus.²⁾

Székelly István Szikszón 1538-ban iskolamester volt.³⁾

Dévai Biró Mátyást, a kit előbb Nádasdy Tamás, majd Perényi Péter udvarában találunk, 1540 elején Serédi Gáspár karolta föl. Ez már 1540. ápr. 29-én arra gondolt, hogy Dévai Biró Mátyást *Szikszón* alkalmazza tanításra.⁴⁾

Szomolnok.

Bruc Derthar György 1456- és 1457-ben Szomolnok (Szepes vm.) jegyzője és iskolamestere. Ő másolta Guido de Columpna »Historia Trojana«-ját. Ez a XV. századi másolat teljesen ép állapotban megvan a gömöri ág. ev. esperesség csetneki könyvtárában. Nyomára *Nagy Gyula* jött rá a magyar történelmi társulatnak 1876-ban, Gömör vármegyébe tett kirándulása alkalmával.⁵⁾ Ez a Derthar György Oppelnből származott hozzánk és a bécsi egyetemen baccalaureussá lőn.⁶⁾

1) Oklevéltár CCXXXV. sz. okl.

2) Oklevéltár CCLXVII. sz. okl.

3) *Zsilinszky Mihály*: A magyar nemzeti történetírás kezdete. (Századok 1878. 784. l.)

4) *Frankl* (Fraknói) Vilmos: Réwai Ferencz nádori helytartó fiainak hazai és külföldi iskoláztatása 1538—1555. 22—23. és 57. l. — Oklevéltár CCCXXXI. sz. okl.

5) Századok. 1876. 55. l. (Jelentés a Magy. Tört. Társulatnak Gömör vármegyébe tett kirándulásáról.)

6) Oklevéltár CIX.sz. okl.

Tálya.

A *tályai* (Zemplén vm.) iskolamester 1539. márcz. 30-án arra kéri a bártfaiakat, hogy ha valakit a szőlők művelése végett Tályára leküldenek, ennek az útján küldjenek az ő részére öt rőf vörös posztót.¹⁾

Torda.

Szamosfalvi Mikola János fia Ferencz, tordai iskolamester a gyulafehérvári káptalan előtt 1469. decz. 20-án tiltakozik többek között azért, mert Iklódi Márton őt, midőn jún. elseje táján éppen az iskolában tanítgatott, az iskolából azon szín alatt, hogy az édes anyjához mennek, kihívta és a kolozsmonostori konvent elé vezette, a hol halálos fenyegetésekkel kicsikarta tőle, hogy összes erdélyi birtokait 160 arany forintért nála zálogba vetette.²⁾ 1500 körül *Gergely* deák a tordai iskolamester.³⁾

Trencsén.

I. Iskolamesterek.

Péter fia János 1437. jún. 19-én Trencsén város iskolamestere. Ő Mátyás consul, Péter városi jegyző. János fia Simon pap és Márk trencsényi polgár társaságában megjelenik a garam-szent-benedeki konvent előtt és átíratja Zsigmond király két oklevelét, melyek a trencsényi polgárok vámmmentességét szabályozzák.⁴⁾

1531-ben *Márton* iskolamesternek⁵⁾ egy forintot fizet ki a város.

János iskolamester, mivel a vihar elé harangozott, 1532. aug. 4-én 9 denárt kap borraavalóul. A konvent

1) Oklevéltár CCCXXI. sz. okl.

2) *Barabás* Samu: A Teleki-család oklevéltára. II. kötet. 102. l. — Oklevéltár CXXXIV. sz. okl.

3) Magy. orsz. lev. 30244. sz. (Dr. Csánki Dezső t. barátom szives közlése.)

4) Oklevéltár LXXVII. sz. okl.

5) A scholasticust — ha a név mellett van — iskolamesternek veszem, mert alább György egyszer *«rector schole»*, egyszer meg *«scholasticus»* néven fordul elő.

szolgálatáért aug. 14-én két forintot. 1532. jún. 16-án az iskolamester a vásári harangozásért 24 denárt kap.

György iskolamester 1532. okt. 23-án a konventi szolgálatért 50 denárt, decz. 24-én szintén annyit. 1533. márcz. 2-án 1, ápr. 14-én 3 frtot ; a vásári harangozásért meg márcziusban 18, 1534. máj. 31-én 24 denárt. 1534. szept. 29-én György iskolamester, mivel a vihar elé több ízben harangozott, 20 denárt kap borravalóként.

1535. jún. 26-án, 1537. jún. 24-én és decz. 18-án, 1538. júl. 15-én, 1539. szept. 1-én, 1540. jún. 23-án és 1541. aug. 18-án az iskolamesternek a vásári harangozásért 24—24 denár esik.

1540-ben *Márton* az iskolamester.

Az iskolamester évi fizetése 1534-, 1535-, 1536-, 1537- és 1538-ban hét-hét forint. 1539- és 1540-ben 9 frt.¹⁾

II. Tanulók.

1531. ápr. 8-án a plébánosnak, a tanulóknak és a szerzeteseknek húsrá 50 denár járt ki. Ugyancsak a tanulók kaptak még egy forintot, mivel egész nagy böjtben és húsvét alatt szolgálatot végeztek. 1535. decz. 24-én a tanulók részére két kocsi fáért 14 denár ; nekik és a plébánosnak halra 16 denár, borjuhúsra meg 11 denár jár. 1536. jan. 23-án és aug. 28-án harangozásért 24—24 denár. Április 30-án a plébánosnak és a tanulóknak húsrá 25 denár. 1536. decz. 24-én a tanulóknak két kocsi fára 14 denár. 1537. márcz. 31-én húsrá a plébános és a tanulók részére 32, decz. 2-án, 1538. ápr. 20-án, 1539. decz. 9-én 18—18, 1540. márcz. 27-én 32, 1541. jún. 7-én 42, decz. 24-én 27, 1542. decz. 24-én 32 denár, máj. 27-én pedig csak a tanulók részére húsért 9 denár. 1541. decz. 24-én egy szekér fára 8, 1542. decz. 24-én két szekér fára 16 denár. 1542. jún. 11-én és nov. 29-én a vásári harangozásért 24 denár.²⁾

1) Oklevéltár CCXCIV. sz. okl.

2) Oklevéltár CCXCIV. sz. okl.

III. Iskola.

Struisko Benedek fazekas 1531. ápr. 5-én a kályha kijavításáért kap 1 frt 12 denárt. Ugyanekkor a város az iskola ajtajának föltevéseért 6 denárt s egy kocsi agyagért az iskolához 6 denárt fizet. 1532. szept. 8-án Struisko Máté fazekas a kályha átalakításáért 40 denárt és két negyed gabonát kap. 1536. aug. 31-én Trubar Pálnak az iskola befödéseért és agyaggal való sározásáért — öt nap után — 60 denárt fizetnek. 1537. szept. 30-án, midőn az iskolát deszkával befödtek, kétszáz szegért 24 denárt fizet ki a városi pénztár.¹⁾

Újsziget.

Nádasdy Tamás »1535-ben, *Újszigeten*, Sárvár alatt (Vas vm.), szilárd anyagból, nagy költséggel jeles iskolát állított.«²⁾

Melanchthon 1537. okt. 7-én így ír Nádasdy Tamásnak: . . . *Úgy értesülök (Dévai Biró) Mátyástól, hogy te nagy költséggel iskolát állítasz és a legjobb mesterségek tanulmányait feltámasztod.* Ez a dolog már magában is nagy dicséretet érdemel ; oly időben meg, midőn a tudományok a háborúk következtében a szomszédos helyeken tönkre mennek, még nagyobb dicséretre méltó. Úgy látszik, hogy az utónemzedékről gondoskodik ; mert midőn másutt a jó mesterségek egészen eltűnnek, a te erényednél fogva a veteményes kert fennmaradt, a honnét Pannoniában az élet hasznos tudománya elterjeszthető. E tekintetben tehát mind akaratodat, melylyel ilyen fontos dologban a haza javára lenni iparkodtál, mind különös okosságodat méltán helyeseljük. Én meg benne, mint jó jövőnek a jelében gyönyörködöm. Mert midőn ilyen időben a tudományokról gondolkodol, azt igazolod, hogy nem esel

¹⁾ Oklevéltár CCXCIV. sz. okl.

²⁾ *Révész Imre* : Dévay Biró Mátyás első magyar reformátor életrajza és irodalmi művei. Pest. 1863. 35. l.

kétségbe Magyarországnak békéje és jobb állapota miatt. Hiszen kicsoda adná a lelkét iskola-építésre, ha azon vélekedésben volna, hogy az országban örökös lesz a meghasonlás vagy hogy az ország szolgaságba jut? A te szándékladat tehát a jövő békének megjósolásául magyarázom s nem csekély bizonyítékok vannak, hogy magam is úgy érzek. Gyakran mondtam magam is (Dévai Biró) Mátyásnak, erős remény él bennem, hogy Magyarország nemsokára, — és pedig a török kiverése után ismét nyugodtan él.

Miért is, a min jámbor s — a mint hiszem — isteni végzés szerint buzgolkodol, hogy tudniillik a roskadozó tudományokon segíts: attól el ne állj és az idők nehézségei következtében vissza ne rettenj. Remélem, hogy törekvéseidben az Isten is segítségedre leszen, ha főleg azon fáradozol, hogy az egyházakban tisztábban tanítsanak. Mert nincs kétség abban, hogy ezek a háborúk és a török szolgaság a mi bűneinknek és a bálványimádásnak a büntetései... (Dévai Biró) Mátyást ajánlom neked; kiváló tudományú, okos és jámbor ember. Erdősi Jánost, ezt a szintén tanult embert, ugyancsak ajánlom.¹⁾

Újváros.

Újváros (Abaúj-Torna vm.) iskolamestere 1497-ben Somlyai János.²⁾

Ungvár.

János, ungvári iskolamester a XIV. század vége felé, nov. 13-iki kelettel, ír egy névszerint meg nem nevezett úrhoz. Felszólítja, hogy azt az »Immortale« könyvet, melyet Lukács miséspap, az ő testvére, nála 16 denárért zálogba vetett, György kereskedő vagy Kaposi Tóth János, vagy Leleszi Jakab útján küldje vissza ő hozzá;

¹⁾ Oklevéltár CCCXIII. sz. okl.

²⁾ Oklevéltár CLXXVIII. sz. okl.

mert boldogult édes apjuk, a ki a Homonnaiak jegyzője volt, ezt a könyvet a homonnai egyházra hagyta. Biztosítja egyuttal az illetőt, hogy mihelyt a könyvet megküldi, a zálogösszeget azonnal megkapja. A pénz átvételéről azután írást kér tőle.¹⁾

Vág-Besztercze.

Vág-Besztercze város (Trencsén vm.) nagyon zilált viszonyok közé jutott. Ezen a város segíteni akart és a maga kebelében, 1506. jan. 9-én, többek között így intézkedett :

A város bírása és két esküdtje marhát ne vágjanak, hanem két városi polgárral egyetemben gondoskodjanak róla, hogy a mészárosok imigyen járjanak el : Midőn a marhát levágják, megnyúzzák, a belső részeit kiveszik, a fejét és lábait levágják s a húsát a mértékre teszik. Most a szerint, hogy mennyit nyom, megállapítják, mi lesz az ára a hús fontjának. Mert az elv az, hogy a mészáros tisztán a hús után kapja meg a pénzét. A bőr és faggyú egészen, továbbá a belső részek fele a mészárosé nyereség fejében. A belső részek másik fele a bíróé, a két esküdté és a két városi polgáré. A marha nyelvét meg alamizsnaként az iskolának adják a tanulók részére. Ha pedig a mészáros a nyelvet nem akarná odaadni, akkor annyi húst ad helyette, a mennyit a nyelv ér.²⁾

Várad.

A váradai iskolának egy XIV. századi növendékét ismerjük.

Pál, váradai szabónak az özvegye, a ki később Finta szíjjgyártóhoz ment nőül, a váradai bírák, esküdtek és polgárok elé ily panasszal lépett : Bőlcsi (Czudar) Dénes³⁾

¹⁾ Oklevéltár XLIII. sz. okl.

²⁾ Oklevéltár CXCIX. sz. okl.

³⁾ Károlyi Oklevéltár I. köt. 600. l.

fia Sándor, váradi tanuló korában, egy évig nála volt ellátáson. Az eltartásra nézve három márkában egyeztek meg. De Sándor, a nélkül, hogy valamit fizetett volna, megszökött. Fintáné kijelenti, hogy követelésének felét ráruházza első férjétől született fiára, Benedekre; s kéri a hatóságot, hogy segítse a fiát jogának érvényesítésében.

Erre Péter és Jakab váradi bírák, az esküdtek és polgárok nevében, 1347. nov. 2-án megkeresés érkezik Kállai Simon fiaihoz, Imre és Péter mesterhez, hogy Pál fia Benedek követelését elégítsék ki.¹⁾

Veszprém.

Lukács Veszprémbe 1489 előtt volt iskolamester. Később kánonjog-doctor, a Mindenszentekről nevezett várbeli egyház prépostja, veszprémi székesegyházi főesperes és kanonok lett. 1489-ben meg már egri prépost és kanonok. Lelke azonban Veszprémtől ekkor sem szakadt el. Irt és gyönyörűen díszített egy misekönyvet s ezt a veszprémi egyház részére felajánlotta.²⁾

Pál veszprémi iskolamestert Ládi Demeter veszprémi olvasókanonok 1532-ben egyik végrendeleti végrehajtóul nevezi meg.³⁾

Meglehet azonban, hogy mind Lukács, mind Pál nem a városi, hanem a székesegyházi iskolában tanított.

Visegrád.

A visegrádi tanulók, a kik II. Ulászló királynál énekeltek (recordantes), 1495. jún. 5-ike előtt 2 frtot kaptak.⁴⁾

¹⁾ *Fejér*: Cod. Dipl. T. IX. Vol. I. 555—556. l. — Oklevéltár XXII. sz. okl.

²⁾ *Knauz*: A pozsonyi káptalan kéziratai. 10—11. l. 6. sz. — Oklevéltár CLXI. sz. okl.

³⁾ Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás korából. II. köt. 226. l. — Oklevéltár CCXCVI. sz. okl.

⁴⁾ Oklevéltár CLXXIV. sz. okl.

Zágráb.

I. Iskolamester.

A Kozma fia Jakab és a zágrábi iskolamester közötti perben 1360. április 14-én így határoztak : Míg Jakab fia meg nem gyógyul vagy meg nem hal, addig az iskolamester, letett esküje alapján, a jogi eljárás elől nem zárkózik el. Ha pedig ezt megtenné, s a fiú meghal : a marasztaló ítéletlevelet kiadják ellene. Időközben fegyvert nem viselhet ; Jakabot sem szóval, sem tetteleg nem bántalmazhatja. Ha pedig ezt megteszi, s elmarasztalják : akkor a régebbi bűnbánat vár rá.¹⁾

A zágrábi iskolamester 1362-ben Mikével,²⁾ 1420-ban meg Istvánnal³⁾ pereskedik.

János zágrábi püspök *Mátyás* zágrábi iskolamestert, 1422. szept. 7-én, többekkel együtt egyházi átok alá veti, mivel a zágrábi káptalant megtámadta.⁴⁾

Máté zágrábi polgár, deák és iskolamester, Rada fia Lukácsnak a gyermeke. Ő 1427. febr. 2-án Zágrábban háztulajdonos.⁵⁾

Bálint fia György, Zágráb város bírása, Petrenics fia László miséspap, Vido fia és Praudics Kelemen fia István, zágrábi polgárok, mint Praudics Kelemen végrendeleti végrehajtói, ennek szántóföldjét 1429. jan. 28-án ötvenöt arany forintért eladják Lukács fia *Máté* zágrábi iskolamesternek és jegyzőnek s Balázsnak, az ő atyai nagybátyjának.⁶⁾

Lukács fia *Máté* zágrábi iskolamester és a felesége, Ágotha, 1429. jan. 27-én Zágrábban egy kertnek a tulaj-

1) Oklevéltár XXV. sz. okl.

2) Oklevéltár XXVI. sz. okl.

3) U. o. LV. sz. okl.

4) Oklevéltár LVI. sz. okl.

5) Oklevéltár LVII. sz. okl.

6) *Thalžić* : Monum. Hist. Lib. reg. civit. Zagrab. IX. k. 170. l. — Oklevéltár LXI. sz. okl.

donosai, a mely közel volt azon helyhez, a hol a bűbájos asszonyokat meg szokták égetni.¹⁾

Máté iskolamestert 1431. decz. 7-re Mátyás szabóval. 1432. márcz. 28-ra és április 11-re pedig Plemenschakowich Mártonnal szemben idézték meg; de nem jelent meg.²⁾

Janchech Dénes özvegye, Anna, életének vége felé úgy intézkedett, hogy házának és szőlőjének rá eső részét halála után Lukács fia Máté iskolamester és Janchech Dénes fia Egyed mészáros eladhatják és az árát az ő lelkiüdvösségére tetszésök szerint fordíthatják, de egy forint Othoki Pogled Bálintnak leszen esedékes. A kérdés 1432. máj. 9-iki rendelkezés szerint csakugyan a föntebbiek értelmében oldódott meg.³⁾

Máté iskolamester és városi jegyző Posegai István lova ügyében az előírt esküt 1432. decz. 5-ike előtt letette.⁴⁾

Lukács leánya, Ágnes, a ki nővére Máté iskolamesternek és özvegye Magyar Lőrincznek, Zágráb egykori esküdt polgárának, halálos ágyán úgy intézkedett, hogy a Zágráb város területén levő ingó és ingatlan javai, minden tartozékukkal együtt, az ő fivérére, Máté iskolamesterre szálljanak. Zágráb város hatósága ezen rendelkezést 1434. máj. 14-én helybenhagyta.⁵⁾

Brodar Tamás úgy végrendelkezett, hogy zágrábi házának — a melyben ő maga is lakott s a melynek egyik szomszédja Máté iskolamester és jegyző, a másik meg Merkanthich Máté — negyed részét Gergely fia Istvánra hagyja, hogy adja el és az ő lelkiüdvösségére fordítsa.⁶⁾

Lukács fia Máté és a felesége, Ágotha, 1437. jan. 25-én, kertjököt, mely Zágráb határában, Sebestyén fia Mihály, volt bíró szántóföldjei és a községi utak között

1) *Thalžić*: Monum. Hist. Lib. reg. civit. Zagrab. IX. k. 171. l. — Oklevéltár LXII. sz. okl.

2) Oklevéltár LXVI. sz. okl.

3) Oklevéltár LXVIII. sz. okl.

4) Oklevéltár LXIX. sz. okl.

5) Oklevéltár LXXIII. sz. okl.

6) Oklevéltár XCVIII. sz. okl.

terült el, felerészben eladták Mátyás fia Balázs szücsnek 18 arany forintért.¹⁾

Máté, zágrábi iskolamester és egyuttal jegyző, 1429. jan. 28-án,²⁾ 1431. febr. 2-án,³⁾ 1432. decz. 5-én⁴⁾ és 1434. máj. 14-én.⁵⁾

Lukács fia Máté érdemes férfiú volt. Szépen elismerte ezt maga Zágráb városa 1431. febr. 2-án, midőn az ő iskolamesterének és jegyzőjének sokszoros szolgálatait egy szőlő ajándékozásával megjutalmazta.⁶⁾

Lőrincz 1444. jan. 31-én iskolamester Zágrábban.⁷⁾

György 1459. ápr. 20-án viseli az iskolamesteri hivatalt. Illés harangozóval pereskedik, de ez a második idézésre sem jelent meg.⁸⁾

Mihály fia Bálint, Zágráb város bírása, az iskolamesternek 1462-ben kilencz forintot fizet.⁹⁾

István 1468. máj. 20-án iskolamester. Peichych vejével, Péterrel áll perben. Ez azonban a bíróság idézésére nem jelent meg.¹⁰⁾

Az iskolamesternek 1471. máj. 10. Naspichych Mihály szücsccsel van pere ; de ez nem jelent meg a bíróság előtt.¹¹⁾

A zágrábi iskolamester 1487-ben Lukács szücsccsel pereskedik.¹²⁾

A nemes származású *Bodovich Tamás* zágrábi iskolamester és a fogadott testvére, Budisics Mihály, Zágrábban

1) *Thalžić* : Monum. Hist. Lib. reg. civit. Zagrab. IX. k. 303. l. — Oklevéltár LXXVI. sz. okl.

2) Oklevéltár LXI. sz. okl.

3) Oklevéltár LXV. sz. okl.

4) Oklevéltár LXIX. sz. okl.

5) U. o. LXXIII. sz. okl.

6) *Thalžić* : Monum. Hist. Lib. reg. civit. Zagrab. IX. k. 219. l. — Oklevéltár LXV. sz. okl.

7) Oklevéltár LXXXVIII. sz. okl.

8) Oklevéltár CXVIII. sz. okl.

9) *Thalžić* : Monum. Hist. lib. reg. civit. Zagrab. XI. k. 222. l. — Oklevéltár CXXI. sz. okl.

10) Oklevéltár CXXXI. sz. okl.

11) Oklevéltár CXXXVI. sz. okl.

12) Oklevéltár sz. CLX. okl.

levő kőházukat, a melynek van három boltja, pinczéje és tornya — de ezek mindannyia düledező állapotban — 1521. február 1-én eladták száz arany forintért Mihály deáknak, a ki zágrábi polgár volt, és Anna nevű feleségének.¹⁾

II. Tanulók.

Ladomerich Miklós fia Jakab, zágrábi tanuló lopott és az eltolvajlott tárgyakat Ilona fia Orbán szánta ember házában, mely a vár aljánál terült el, rejtette el. Miért is ezen utóbbinak, 1438. május havában, harmad-magával meg kellett esküdnie, hogy a dologról semmi tudomása sincs.²⁾

Néhai Pál íjjkészítő fiai Gergely és György, 1445. jan. 8-án, tanulók Zágrábban.³⁾ György deák 1446. szept. másodikán.⁴⁾

Miklós mester, zágrábi orvos és a felesége, Ilona, tanubizonyosságul egy tanulót állítottak elő, a ki az ő kenyerükön élt. Zágráb város kiváltságai szerint azonban őt hiteles tanubizonyosságul 1454. augusztus 30-án nem fogadták el.⁵⁾

Gayzky Illés felesége fiával együtt beperelte Pétert, mivel az iskolás fiát megverte. A bíróság, 1472. januárius 24-én, Pétert 10 pensában és a városi községnek esedékes 100 denárban elmarasztalta.⁶⁾

A Miklós tanuló és Petrowicz János közötti per Pál esküdt kezébe került. Az ítélet szerint Petrowicznak kellett az esküt letennie. S ezt meg is cselekedte.⁷⁾

1480. jan. 14-én per folyt Jakchewicz fia Domokos tanuló s Banicz Márton és Simon között. Ezen utóbbiak a bíró előtt nem jelentek meg.⁸⁾

1) *Thalžić*: Mon. Hist. lib. reg. civit. Zagr. XI. k. 114. l.
— Oklevéltár CCXLIX. sz. okl.

2) Oklevéltár LXXXII. sz. okl.

3) Oklevéltár XC. sz. okl.

4) U. o. XCII. sz. okl.

5) Oklevéltár CVI. sz. okl.

6) Oklevéltár CXXXVIII. sz. okl.

7) Oklevéltár CXI. sz. okl.

8) Oklevéltár CXLVII. sz. okl.

III. Iskola.

Zágráb városi iskolája 1428. jan. 28-án Matheyko fia Gyurák mészárosnak azon háza mellett van, mely rája az ő testvére, György révén jutott.¹⁾ 1428. jan. 31-²⁾ és 1430. jan. 24-éről értesülünk, hogy Zágráb város iskolája kőből épült.³⁾ A zágrábi iskola mellett 1462-ben vessző-sövény fut, a melyhez a város egy kocsi vesszőt szállítat tizennégy denárért.⁴⁾ Az ácsok, a kik a zágrábi iskolán dolgoztak, 1512. nov. 10-én tizenhat denárt kapnak. Az iskola építéséhez szükséges két szekér deszkáért 1512. nov. 11-én 90, majd meg 1512. decz. 20-án a Gál úr kúriájából szállított deszkákért 58 denárt fizetnek.⁵⁾

Zólyom.

Tamás 1510-ben, *János* 1513-ban iskolamester.⁶⁾

Az iskolamester a Salve Regina elénekléseért 1473-ban két frtot kap. 1498-ban szolgálat címén két frtot.

Zólyomban, a bíróválasztók ebédje és vacsorája alatt éneklő tanulóknak, 1401-ben, Alexi Mátyás bíró 25 denárt fizet.⁷⁾ A tanulóknak áldozáskor ebédre és vacsorára 1473-ban 1 frt 25 denárt ; 1499-ben a köszöntgető (recordáló) tanulóknak 25 denárt ad a város.⁸⁾

¹⁾ *Tkalžić* : Monum. Hist. lib. reg. civit. Zagrab. IX. k. 154. l. és Oklevéltár LVIII. sz. okl.

²⁾ ... »domum muratam nostre communitatis pro scola deputatam« ... (*Tkalžić* : Monum. Hist. lib. reg. civit. Zagrab, IX. k. 162. l. — Oklevéltár LIX. sz. okl.)

³⁾ *Tkalžić* : Monum. Hist. lib. reg. civit. Zagrab. IX. k. 191. l. — Oklevéltár LXIV. sz. okl.

⁴⁾ *Tkalžić* : Monum. Hist. lib. reg. civit. Zagrab. XI. k. 222. l. — Oklevéltár CXXI. sz. okl.

⁵⁾ *Tkalžić* : Monum. Hist. lib. reg. civit. Zagrab. XI. k. 317—318. l. — Oklevéltár CCXIII. sz. okl.

⁶⁾ *Frankl* (Fraknoi) Vilmos : A XVI. századi hazai és külföldi iskolázás története. 175. l. — A város számadáskönyveinek idevágó részei a levéltár átrakása következtében ma már nem találhatók meg.

⁷⁾ Történelmi Tár 1893. 362. — Oklevéltár XLVI. sz. okl.

⁸⁾ Oklevéltár CXXXIX. sz. okl.

VII. FEJEZET.

Udvari és magán oktatás.

A) Udvari oktatás.

Szent István, Szent Imre és László herczeg nevelője ; III. Béla leányának dajkája ; Imre, II. Endre és IV. Béla király és Kálmán herczeg nevelője ; Endre herczeg dajkája ; Kinga királyi herczegnő nevelője és gondviselője ; IV. László királynak és Mária szicziiai királynénak a dajkája ; IV. László király oktatója ; Posthumus István gyámjai. — A király negyedszülött fiának a gondviselője az egri püspök. Nagy Lajos király és Endre herczeg, V. László, Hunyadi László és Mátyás, Corvin János, II. Lajos király, Miksa és Ferdinánd kir. herczegek nevelője. — Nevelés a király, a királyné és a főpapok udvarában.

Nagy gondot fordítottak a királyi család tagjainak *kiművelésére*. Szent Istvánt kis korában (parvulus) *Adalbert*¹⁾ tanította.²⁾ Már ekkor teljesen megtanították a

¹⁾ Vita S. Gerardi c. VII. (*Balthyany* : S. Ger. Script. et act. 312. l.)

²⁾ Téves az az állítás, hogy »kútfőink Szent Adalbertet és Deodat sanseverinói grófot említik mint Szent István nevelőit«. (*Marczali Henrik* : A vezérek kora és a királyság megalapítása. Szilágyinál : A magyar nemzet története. I. 230. l.) Mert kútfőink ennyit mondanak : ... »qui (Deodatus) cciam Sanctum regem Stephanum prenomiatum cum Sancto Adalberto episcopo de fonte baptismatis sublevavit.« (*Fejér* : CD. IV/III. 104.) »Iste (Deodatus de comitibus S. Severini de Apulia) etiam cum S. Adalberto episcopo Pragensi Sanctum regem Stephanum baptisavit.« (*Podhraczký* : Chronicon Budense 47. l. *Toldy* : Marci

grammatikai tudományokra és a katolikus vallás igazságaira ; s gondosan és királyilag nevelték.¹⁾ Kézai szerint Szent István természetes észszel mennyieileg megáldott és tudományos egyén.²⁾

Szent István király Imre herczeg nevelőjéül *Szent Gellértet* tette meg.³⁾

Szent Imre herczeg gondos nevelésben részesült ; a grammatikai tanulmányok minden ismeretébe beavatták⁴⁾ s naponkint olvasták előtte az igaz hitű férfiak műveit.⁵⁾ Királyi atyja meg még erkölcsi intelmekkel is ellátta az uralkodás módjára nézve.⁶⁾ Szent Imre herczeg naponkint éneklé a zsoltárokat és virrasztott mellettök.⁷⁾

Chronica 25. l. — *U. az* : Chronicon Hung. Posoniense. 25. l. *Thuróczy* : Chronica Hung. P. II. 10. fej. (*Schwandtner* : Script. Rer. Hung. I. 86.) Ez pedig csak annyit jelent, hogy Deodat Adalberttel keresztelte Szent Istvánt ; emez volt a keresztelő, amaz meg a keresztszülő. Deodat nevelőségéről tehát nem lehet beszélni.

¹⁾ ... »puer adhuc sciencia grammaticae artis ad plene imbutus est. Crevit infans diligenti et regali nutritus educatu.« *Hartvik* : Legenda S. Steph. cap. II. Legenda Maior cap. II. és Leg. Minor. cap. I. (*M. Florianus* : Font. Dom. I. 2., 14., 38. l.) — ... »quem iuxta catholice fidei veritatem eruditum.« Legenda Minor. cap. I. (*M. Flor.* : Font. Dom. I. 2.)

²⁾ *Kézai* : Gesta Hung. lib. II. cap. 2. (*Endlicher* : Rer. Hung. Mon. Arp. 108.)

³⁾ Vita S. Ger. c. IX. (*Batthyany* : S. Ger. Script. et act. 316.)

⁴⁾ »puer quoque nutritus sub diligenti custodia, primo omni scientia grammaticae artis imbutus est. Beatus itaque rex Stephanus paterne dilectionis ardore compunctus, filio suo beato Hemerico librum de institutione morum composuit.« (Legenda S. Emerici ducis cap. 1., *Endlicher* : Rer. Hung. Mon. Arp. 193. l.)

⁵⁾ ... »virorum documentis orthodoxorum, usu lectionis cottidiane fecit auditum utrumque prebere.« *Hartvik* : Legenda S. Steph. cap. IX. és Legenda maior cap. V. (*M. Florianus* : Font. Dom. I. 25. és 57. l.)

⁶⁾ Lásd a 4. számú jegyzetet.

⁷⁾ Legenda S. Emerici 2. (*Endlicher* : Rer. Hung. Mon. Arp. 194. l.)

Péter ispán 1146-ban László vezér mestere.¹⁾

III. Béla király *leánya dajkájának* érdemeit jutalmazni akarja. Miért is ennek testvéreit — Domokost és Helust — a győri vár szolgálata alól fölmenti, várjobbágyokká emeli és Écs birtokában megerősíti; Vásárd és Vendég nevű fiainak meg a szabad állapotot biztosítja.²⁾ *Jakab* prépost III. Béla ifjabb fiának, II. Endre királynak a nevelője;³⁾ míg a király idősebb fiát, Imrét, *Bernát*, a Perugiából származó olasz ember nevelte.⁴⁾

Midőn Meráni Gertrudot meggyilkolták, *Miska*, Salamon mester fia a trónörököst, a későbbi IV. Béla királyt magához vette, gyengéden nevelte s midőn már a nevelés munkáját nála befejezte, II. Endre felszólítására »a csodálatos módon« nevelt ifjút a királyi atyának visszaadta.⁵⁾

II. Endre király felesége, Meráni Gertrud kérésére és a főurak tanácsára *Aba Sükösd fia*⁶⁾ *Demetert* tette meg, kiváló erkölcsai miatt, legkedvesebb fiának, Kálmánnak nevelőjévé és mesterévé. Kálmán hálás érzületét megőrizte nevelője iránt halicsi király korában is, mert étékfogó mesternek alkalmazza udvarában.⁷⁾

Alice, előkelő származású francia nő Jolánt, II. Endre király második feleségét hűségesen szolgálta, már mielőtt ez magyar királyné lett; mint ilyen meg elkísérte hazánkba. Itt a király harmadszülött fiának, Endrének lett a dajkája. II. Endre 1220-ban ki is emeli

¹⁾ »Petrus magister ducis Ladislai«. (*Erdélyi L.*: A pannonhalmi főapátság tört. I. 598.) — »Petrus comes, magister Ladislai ducis.« (U. o. I. 599.)

²⁾ *Wenzel*: Á. U. O. I. 78.

³⁾ *Tkalčić*: Monumenta Hist. episcop. Zagrab. I. 8. 1.

⁴⁾ *Schwandtner*: Scriptorum Rer. Hung. III. 567. 1.

⁵⁾ *Wenzel*: Á. U. O. VI. 367.

⁶⁾ *Fejér*: CD. III/II. 196. és 204. — *Wenzel*: Á. U. O. VII. 136.

⁷⁾ ... »in didascalum prefecimus et magistrum.« (*Wenzel*: Á. U. O. VI. 546.)

és érdemül be is tudja azt a szorgosságot, melyet Alice Endre herczeg körül kifejtett.¹⁾

Miklós magyar ember Kingának, IV. Béla leányának a nevelője és gondviselője volt.²⁾ Boldog Margit nevelőjét és tanítóját a nőnevelés keretében ismerjük meg.

Menna IV. László királynak és Mária szicíliai királynénak a dajkája volt s mind a kettőt saját tejével szoptatta. Figyelemből IV. Béla és V. István királyok neki adományozták Felnémeti, Középnémeti és Alnémeti falvakat. Ágnes királyné ezen adományt 1295-ben megerősíti.³⁾ *Muthmerius* szepesi prépost (1264—1281) meg IV. László király oktatója volt, — mint V. István király mondja.⁴⁾

Posthumus István, II. Endrének a fia, III. Endre királyunkat második házasságában nemzette, a melyet *Thomasinával*, Morosini Mihály leányával, Velenczében kötött. S midőn ő 1271-ben elhunyt, a kiskorú gyermek gyámjául, az édes anyán kívül, két sógorát, *Morosini Albertet* és *Marinus Gradenigót* tette.⁵⁾ A nevelés teendőiből különösen az egyik nagybátya, Morosini Albert, vette

1) ... »pre oculis nostris habentes indefessam circa filium nostrum Andream sedulitatem.« (*Fejér* : CD. III/I. 286. l.)

2) »Lapso ablactationis tempore dignam institutionem sortita, virque illi ex omni Hungarorum coetu tam nobilitate pollens, quam religione Nicolaus nomine, in curatorem et nutritium cum nonnullis matronis et virginibus; quarum cum devotione eminebat genus, in contubernium et obsequium iunctus est. A quibus in literis latinis primum, deinde in Timore Domini, in orationibus ad Deum et sanctos fundendis et in omni virtutum ac morum praestantia apprime instituta est. Nec paedagogi eruditione contenta in altiores virtutes, quam quae sibi imperabantur, animum assidue intendebat.« (*Acta Sanctorum Ungariae. Semestre secund. 80. l.*)

3) *Wenzel* : Á. U. O. X. 181. Veszpr. okl. I. 299—300.

4) »Sane Stephanus V. Rex eo Diplomate, quo Muthmerio Majorum suorum donationes confirmat, eum diserte vocat : Doctorem Ducis Ladislai clarissimi sui Filii.« (*Wagner* : *Analecta Scepusii. T. III. 10. l.*)

5) Haz. Okmánytár VIII. 433.

ki a maga részét. Maguk a magyarországi rendek mondják róla, hogy Endrét gyermekségétől kezdve ifjú koráig a saját házában úgy tartotta és nevelte, mint az apa a saját fiát. Majd meg, midőn az egész ország megkérte, mint a nemzet féltett drága kincsét híven őrizte; rá sok pénzt költött, sőt még saját személyét is sok eshetőségnek tette ki miatta.

Mindezek viszonzásául és tekintettel arra, hogy az országnak egyébként is igen sokat használt, az ország rendei 1292. júl. 29-én őt a magyar nemzet kebelébe fogadják és mind őt, mind utódait a nemesek és bárók kiváltságaival ruházzák föl.¹⁾ III. Endre meg 1299-ben Szlavóniát és Pozsegát adományozza neki.²⁾

A *király negyedszülött fiának*, Szent István és Szent László rendelkezése értelmében, az egri püspök a gondviselője.³⁾ Ez a feladat azonban — miként 1271-ben tudják — csak szükség esetén várakozott rá.⁴⁾ Mindemellett is *egri püspök* — az 1271-iki felfogás szerint — már a szent királyok korától kezdve csak nemes és a jogban jártas ember lehetett. Ilyen egyénben bíztak meg, hogy a király gyermekeinek híven gondját viseli; mert a hitetlenek és gonoszok támadása esetén már a szent királyok ideje óta az egri püspöknek jutott nemes feladatul, hogy a király gyermekeinek valóságos gyámja legyen, őket megvédje és megőrizze.⁵⁾

János nádor fia⁶⁾ *Miklós*. Nagy Lajos király neve-

1) *Fejér* : CD. VII/V. 503—504.

2) *Óváry* : Oklevél-másolatok. I. 43—44. l.

3) 1260. (*Fejér* : CD. IV/III. 42.)

4) 1271... »quum eadem ecclesia (Agriensis) tempore necessitatis loco nutricis regum filiis conservatrix sit et magistra.«
(*Fejér* : CD. V/I. 154.)

5) 1271... »quum idem episcopus Agriensis ex statutis sanctorum regum locum nutricis teneat in tempore insultus infidelium et iniquorum in custodia et defensione facienda.«
(*Fejér* : CD. V/I. 156.)

6) Magyar Történelmi Tár. X. k. 224. l.

lője.¹⁾ Ő 1344. okt. 15-én kápolna-ispán és kir. titkos kancellár ;²⁾ 1345. máj. 3-án választott kalocsai érsek ;³⁾ 1346. ápr. 15-én pécsi püspök, kápolna-ispán és királyi titkos kancellár.⁴⁾

Miklósnak egy perét is ismerjük. Vitus, nyitrai püspök és Miklós ugyanis a neszermélyi vám miatt viszálykodtak ; mert ezt Miklós szedte, — Vitus meg magának követelte.

Értesült erről Vilmos, pannonhalmi szentmártoni főapát. Most ő lép föl és Károly Róbert király előtt elöadja, hogy az a vám, a melyet most Neszmélyen szednek, azelőtt Fizegtőnél volt ; s innét csak zavaros időkben vitte át néhány hatalmaskodó ember. Miért is tiltakozik Miklós birtoklása és Vitus püspök követelése ellen, — miként Károly Róbert királynak 1342. máj. 26-iki oklevele mutatja.⁵⁾

Nagy Lajos király öcscsét, Endre herceget, a későbbi jeruzsálemi és szicíliai királyt *Kis-Tapolcsányi* (Kenesichi) *Gyula ispán fia Miklós mester* nevelte.⁶⁾ Erről mondja Nagy Lajos király 1344-ben, hogy a királyi udvar vitéze, a ki már Károly Róbert király, majd az ő uralkodása alatt hűségesen szolgált és több ízben követségben járt el ; Zách Feliczián merényletekor meg a királyi családnak kelt védelmére, a mikor is fején súlyos sebet kapott. S ez a Gyula még ekkor nem nemes, hiszen a királytól azt kéri, hogy adjon neki birtokot s ezzel nemesítse.

Kérését a király teljesíti.⁷⁾

Zsigmond király udvarában 1437-ben *Bilkey Sándor*

1) Oklevéltár XI., XV., XVII., XIX. és XXI. sz. okl.

2) Oklevéltár XIX. sz. okl.

3) Oklevéltár XX. sz. okl.

4) Károlyi Oklevéltár I. k. 165. — Oklevéltár XXI. sz. okl.

5) *Nagy Imre* : Anjoukori Okmánytár. IV. k. 224—225. l.

6) Oklevéltár XI. sz. okl.

7) *Nagy Imre* : Anjoukori Okmánytár. IV. 450. — Oklevéltár XVIII. sz. okl.

fia István tanítóval (lector) találkozunk, a ki ezen téren már több éven át nagy buzgalommal foglalatoskodott.¹⁾

V. Lászlót *Vendel* Gáspár nevelte. Az ő kérésére készült *Aeneas Sylvius* tollából a »Tractatus de liberorum educatione editus ad Ladislaum Ungariae et Bohemiae regem.«

Szerző, a bevezetés előrebocsátása után, szavait a királyi gyermekhez, az ifjúhoz, a férfiúhoz és az öreghez intézi. Vezérgondolatai a következők: A gyermekek természetes szellemi adományai; a természet fegyelmezés nélkül vak; a gyermekben mind a testet, mind a lelket kell nevelni; a test gondozása és a gyermek tápláléka; milyen étellel és itallal éljen a gyermek; némely ország lakói az ételben mértékletlenek; a gyermekek az italban tartsanak mértéket, mert csunya dolog, ha a bor után áhítoznak; a testi gyönyöröket meg kell fékezni; az embernek a földön nincs becsesebb tulajdonsága, mint a világos értelem; a bölcsészet tanulmányozása mindenkinek, még a királynak is hasznos; a tanulás megkezdésének ideje a gyermekeknél; a keresztény gyermeknek legszükségesebb ismeretei; kik legyenek a gyermek társai; a beszélni tudás kifejlesztése; jártasság az ékes beszédben; a csunya beszéd ártalmára van az erkölcsnek; a gyermek emlékező tehetségének gyakorlása; a nyelvtan fontossága és három fő része; a retorika, dialektika, zene, geometria, számtan és csillagászat tanulása fontos; a philosophia utba igazít arra nézve, hogy a gyermeknek mit kell követnie és kerülnie.²⁾

¹⁾ Történelmi Tár. 1887. évfoly. 194. l. — Oklevéltár L.XXVIII. sz. okl.

²⁾ Kiadva: *Aeneae Sylvi Piccolominei Senensis . . . opera, quae extant, omnia.* Basileae. Év nélkül. 965—992. l. — Aeneas Sylviusnak ezen művét »Értekezés a gyermekek neveléséről László Magyar- és Csehország királyához« czímmel bő kivonatban magyarra fordította és közli *Békesi* (Concilia) Emil: Paedagogiai irodalmunk legrégibb emlékei. II. közl. (*Kalauz a nevelő-oktatás terén.* Nagyszombat. IV. évfoly. 1890. 195—205. l.) Lefordította *Acsay* Antal is »A gyermeknevelés V. László magyar király számára« czímmel. Budapest 1898.

V. Lászlót később *Cilley Ulrik* lelkiismeretlen nevelése tette tönkre.¹⁾

Hunyadi Lászlót és Mátyást a lengyel *Sanocki Gergely* nevelte. Utána még magyar ember is fáradozott a kormányzó gyermekeinek nevelésén; a nevét azonban nem tudjuk.²⁾

Hunyadi Mátyás fiának, Corvin Jánosnak, nevelőjéül *Taddeo Ugolettii*, a tanult könyvtárnokot szemelte ki és elrendelte, hogy a fiát is mindazon ismeretekre megtanítsák, a melyeket neki el kellett sajátítania.³⁾

II. Ulászló király halálos ágyán *Bakócz Tamást*, *Bornemisza Jánost* és *György* brandenburgi örgróft szólította föl fia, II. Lajos gyámjaul, a német császár és a lengyel király főfelügyelete mellett. A rendek 1516. ápr. 24-iki gyűlésükön a császári és lengyel királyi főgyámkodáshoz nem járultak, de a többi gyámot elfogadták. György brandenburgi örgróf és Bornemisza János a rendek előtt esküvel fogadták: Hogy Lajos királyt kiskorúsága idején hűségesen, szorgalmasan és a legjobb lélekkel nevelik, gondozzák, táplálják, őrzik és neki mindenben gondját viselik. A királynak sem szóval, sem példával nem adnak olyan tanácsot vagy tájékozást, mely az ország régi törvényei és eddig meglevő szabadsága ellenére egyes embereknek, az egész nemességnek vagy az országnak veszedelmére lenne. Sőt erejökéből kitelőleg

¹⁾ *Aeneas Sylvius*: Historia Friderici III. imp. (Kollár: Analecta Vindobonensia II. 396—398.)

²⁾ *Fraknói Vilmos*: Mátyás király 1440—1490. (Magyar Történeti Életrajzok. 1890. évfoly. 20—22. l.)

³⁾ *Naldo Naldi*: De laudibus Augustae Bibliothecae. (Irodalomtörténeti Emlékek II. köt. 264. l.) — Találkozunk olyan felfogással is, hogy Corvin János nevelője *Galeotto Marzio* is volt. (*Ábel Jenő*: Adalékok a humanismus történetéhez Magyarországon. 256. l.) Ezen nézetről azonban már *Ábel* így írt: »Hogy Galeotto nem lehetett sem Mátyás király, sem Corvin János nevelője, Erolí helyes megjegyzése szerint már azon körülményből is kitűnik, hogy Galeotto ezen állítólagos nevelősködésével sehol sem dicsekedik.« (U. o. 257. l.)

a királyt arra tanítják és úgy irányítják, hogy mind az egyes embereket, mind a társadalmi osztályokat saját szabadságukban és jogukban megtartsa. A királyt, a királyi tanácsosok tudta és akarata nélkül, külföldre ki nem viszik és kivinni nem engedik. Sőt a királyt, az ország tanácsosainak kívánsága szerint, kincseivel egyetemben, a kormányzás és a király javára, tőlük telhetőleg itthon tartják.¹⁾

II. Lajos királyt az elemi ismeretekbe *Balbus Jeromos* vezette be;²⁾ a további tanulmányokra meg Erdély egyik szülötte, *Piso Jakab* oktatta.³⁾

Lélekben II. Lajos, mint II. Ulászló és Anna születendő gyermeke részére készült Albert magyar király leányának, Erzsébet lengyel királynénak a munkája — a királyi gyermek neveléséről.⁴⁾

Ezen mű tartalmának lényege a következő :

»A gyermeknek minél becsületesebb dajkát kell keresni s azt egy képzett és ügyes tanítóra bízni ; tanulja a grammatikát, a költőket, történetírókat ; tisztelje a legáhitatosabb érzelmekkel a mi Üdvözítő Istenünket s a Boldogságos Szűz Máriát és mindig a zsebében legyen a szűz Anyának dicséretét magasztaló imádságos könyvecske ; naponkint hallgasson szentmisét ; az ételben legyen mértékletes, korán reggel fogjon a tanulmányok végzéséhez, testét gyakorolja, kerülje a tunyaságot és semmittevést. Soha se nyissa meg füleit a hizelgőknek ; foglalkozzék életveszélyen kívül evő vadászatokkal ;

1) Oklevéltár CCXXVIII. sz. okl.

2) *Knauz Nándor* : Balbi Jeromos II. Lajos király tanára. (Magyar Sion. IV. évfoly. 1866. 88. l.)

3) *Fraknoi Vilmos* : II. Lajos és udvara. 4. l. (Olcsó könyvtár 99—100. sz.)

4) A munka kézírata a bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban van 10573. sz. alatt. — Magyarra *Uhlárik János* fordította és közölte : Kalauz a katolikus népoktatás terén. Pozsony. VI. évf. 1892. 50—55. 99—103. 121—125. 145—149. 169—180 és 194—202. l.

ne hanyagolja el a lovaglást, a játékokat, a vívást s egyéb, a hadi tudományhoz tartozó foglalkozásokat! Szeresse a hűséget, az állhatatosságot, az igazságosságot; ne vesse meg a szerencse különféle változásai között az ész tanácsát; mindig ugyanazon arcot mutassa; ne haladja át a mértéket az örömben vagy szomorúságban. Kövesse az önmegtartóztatást, kerülje a gyönyörhajhászokat, vesse meg a gonoszokat, szeresse a jókat, tisztelje az öregebbeket. Cselédekkel szemben, idegenek és katonák iránt, nemkülönben a tudós férfiak iránt legyen bőkezű, jótékony és nyájas. Legyen meggyőződve magában, hogy semmi sem illik kevésbé a királyi gyermekhez, mint a kapzsiság és pénzvágy; terjeszsen mindenütt egyetértést s engesztelje ki az ellenségeskedéseket; helyezze a békét a háború, s alattvalóinak a javát saját javai elé; kerülje a kevélységet és felfuvalkodottságot; ne féljen egy tanutól se jobban, mint saját lelkiismeretétől; ne sértse meg a királyi méltóságot se szavaiban, se tetteiben, se szemeinek vagy egyéb testrészeinek hordozásában. Tanulja meg eltűnni az éhséget, hideget, meleget; minden tetteiben tudjon magán uralkodni; kövesse az okosságot, engedelmeskedjék a mértékletességnek, szeresse az igazságot és lelki erősséget. Mit ha megtesz, a mint reménylem és óhajtom, nemcsak a mi családunkat emeli csodálatos dicsőségre, hanem eljut oly boldogságra, melyet emberi erőinkkel elérhetünk s egyszersmind saját korának követendő példája gyanánt fog szolgálni az erényre.«¹⁾

I. Ferdinánd király úgy értesül, hogy *Lőrincz* székesfehérvári prépost még nem érkezett meg Innsbruckba a királyi gyermekek oktatása céljából. Ez a hír a királyt annál is inkább meglepte, mert *Lőrincz* Bécsben mind az utiköltséget, mind a többi szükséges dolgokat megkapta. Miért is a király 1537. április 26-án felszólítja *Lőrincz*et, hogy siessen az utazással és kezdje meg a tanítást, mert különben a gyermekek sokáig alkalmas tanító

¹⁾ U. o. 201—202. l.

nélkül maradnak és a drága időt haszontalanul elfecsérlik.¹⁾

Lőrincz prépost már 1537. ápr. 29-én válaszol a király levelére. Elmondja, hogy már ápr. 23-án megérkezett Innsbruckba, a hol Montforti Wolfgang comes és más kormányemberek a legszívesebben fogadták. Ezek mindnyájan akarták tudni, — úgymond, — hogy milyen föltételek alatt vállalkoztam én ezen feladatra. Elmondottam nekik mindent úgy, a mint Felségednek Bécsben írásban előterjesztettem. Most, mivel hivatalomat Felséged teljes megelégedésére akarom viselni, arra kérem Felségedet, hogy tanításom fejében 400 magyar, s ne rajnai forintot kapjak és külön asztalom legyen. S ha az itteni magamtartására vonatkozó szóbeli utasításhoz még valamit toldani akarna, kegyeskedjék ezt írásba foglalni.²⁾

Lőrincz prépost 1537. szept. 5-én mentegetőzik, hogy miért nem értesítette a királyt a királyfiúk — Miksa és Ferdinánd — előmeneteléről. Azt hitte, hogy fölösleges ezen dologról írni, mert Vitus úr már úgyis mindent megírt, a mi Innsbruckban ezen ügyben történt. De most, a király határozott kívánsága után már nem hallgatja el, hogy a névejtegetésben, az igeajlításban, a beszédben és írásban mind *Miksa*, mind *Ferdinánd* szépen halad előre. Napról-napra inti őket, hogy tanulmányaikat nagy szorgalommal folytassák; s főleg Ferdinándot buzdítja, a ki kortársaival rövid idő alatt versenyre kel. Erkölcsei tekintetben sincs ok az aggodalomra, mert mind ő, mind Vitus mindazt megteszik, a mi csak tőlük telik. Kétségkívül óvakodni kell, hogy olyasmi történjék, a mi a serdülő korban levő ifjaknak nem válnék tisztességre.

Mivel Felséged — folytatja Lőrincz prépost — Vitusnak megparancsolta, hogy a királyi hercegeket

¹⁾ Egyháztört. Emlékek a magyarorsz. hitújítás korából. III. 156. — Oklevéltár CCCVIII. sz. okl.

²⁾ Egyháztörténeti Emlékek a magyarországi hitújítás korából. III. 156—157. — Oklevéltár CCCIX. sz. okl.

a latinon és csehen kívül nem kell más nyelvre tanítani s a magyarról és a latinról a levélben nincsen szó: azért ezen időtől fogva a magyar nyelv tanításával felhagytam; az olaszt meg Erzsébet kir. hercegnővel folytatom és pedig olyan sikerrel, hogy a leveleket már saját erejéből bőségesen megérti. Kérem tehát Felségedet, értesítsen róla, vajjon a magyar nyelv tanítását folytassam-e?¹⁾

Ferdinánd király 1537. szept. 17-iki levelében kegyesen elfogadja Lőrincz prépost mentegetődzését és egészen ráhagyja, hogy mikor írjon a fiúk oktatása és nevelése ügyében. De arra kéri a prépostot, hogy a királyi hercegek nevelését és oktatását s lelkökben a tudományok szeretetének fölkeltését éppen oly buzgósággal végezze, mint eddig; s mindezért királyi hálájával nem marad adós.

*A mi pedig — írja a király — a magyar és az olasz nyelvet illeti, nem emlékszem, hogy bármikor megtiltottam ezek tanítását; sőt az az akaratom, hogy ezeket is a többihez hasonlóan adják elő, a mennyiben ez a latin nyelv elhanyagolása nélkül lehetséges.*²⁾

¹⁾ . . . *Quoniam autem Maiestas Vestra mandavit Domino Vito, ne serenissimi liberi Maiestatis Vestre sint amplius nisi in lingua Latina et Boemica docendi, de Ungarica et Itala in dictis literis Maiestatis Vestre nulla est facta mentio, intermissa est itaque ab eo tempore Ungarica, continuo tamen Italiam pro serenissima domina Elisabeth, que iam illam ita intelligit, ut nulle litere missiles in eo genere lingve ad eam proferri possint, quin eas a semet ipsa abunde intelligat et interpretetur. Supplico itaque Maiestati Vestre, reddat me Eadem certiozem, si et Ungarica sit continuanda, an non.* . . . (Egyháztört. Emlékek a magyarországi hitújítás korából. III. k. 1537. szept. 5-iki kel. oklevél. — Oklevéltár CCCX. sz. okl.)

²⁾ 1537. szept. 17. . . . *quod ad Hungaricam et Italicam linguam attinet, non meminimus, nos unquam interdixisse, ne iis doceantur; quinimo volumus, ut pari studio ad illarum quoque linguarum idiomata, quantum scilicet absque latine intermissione licebit, informentur.* . . . (Egyháztört. Emlékek a magyarországi hitújítás korából. III. 1537. szept. 17-iki kel. okl. — Oklevéltár CCCXI. sz. okl.)

A királyi hercegek nevelése folyik tovább. Lőrincz prépost 1537. október 1-én arról értesíti a királyt, hogy a királyi hercegek jól megvannak és nagy szorgalommal tanulnak. Miksa királyi hercegnek a nyelvtanban megvan a korához mért tudása s szorgalmát ezen a téren nem lehet eléggé dicsérni. Ferdinánd királyi herceg sem kisebb igyekezettel gyakorolja magát, hogy kortársaival mérkőzhessék. A nyelve kissé selyp, de gyakori figyelemzetetéssel iparkodunk ezen a bajon segíteni. A mit fe'fog és megért, sokkal erősebb nála, mint Miksánál.

Erzsébet királyi hercegnő meg nagy elevenséggel folytatja olasznyelvű olvasmányait s ezek tartalmát úgy megérti, hogy már alig marad valami kívánni való. Most már nála nincs más hátra, mint a mindennapi beszélgetés, mert könyvekből a beszédet nem lehet megtanulni.

Isteni tisztelet dolgában sem hanyagolunk el semmit sem. A királyi hercegek fogadalmuk teljesítése végett szept. 10-én Seefeldén voltak. Innét visszatérvén, meggyóntak. Ezen útjukban nem voltam velök, s így a történetekről nem számolhatok be.

Lőrincz prépost végezetül hálás köszönetét fejezi ki, mivel nevelői fizetését 600 forintra fölemelték.¹⁾

Nemzetünk gyermekei közül többen a *király és a királyné udvarában* nevelődtek föl. Erre IV. Béla korától kezdve bőségesen van bizonyítékunk. Így teszem *Dénes fia Dénes*, a későbbi lovászmester, IV. Béla királylyal együtt gyermekeskedett, vagyis játszótársa volt neki.²⁾ Rogerius mondja, hogy *Mátyás*, a későbbi cancellár és esztergomi érsek, IV. Béla királylyal együtt nevel-

¹⁾ Egyházt. Emlékek a magyarországi hitújítás korából. III. k. 1537. okt. 1-iki kel. okl. — Oklevéltár CCCXII. sz. oklevél.

²⁾ ... «elapsis pueritie annis, quibus nobiscum adolevit.» ... «a primevis pueritie nostre ac sue temporibus nobis adherens grata familiaritate et societate iucunda» ... (*Fejér* : Cod. Dipl. T. IV. Vol. I. 21 és 22. l.)

kedett.¹⁾ Osl fia *Herbord* ispánt és *Benedek* ispánt, IV. Béla tanúsága szerint, vele együtt a királyi udvarban nevelték.²⁾ *Lőrincz* mester, a ki 1264-ben mosonyi ispán s a kir. udvar bírása és rectora, szintén a királyi udvar neveltje.³⁾ *Tamás* váci püspök és királyi cancellár *János* nevű testvérével együtt kora ifjúságuktól fogva a királyi udvarban nevelkedtek. Amaz IV. Béla királynak először jegyzője lett. Mint ilyen oly bizalomra tett szert, hogy később titkos jegyzőjévé (apocrisarius) tette s királyi gyűrűjét rábízta. S Tamás az egyes esetekben körültekintő, a tanácsadásban megfontolt, a parancs végrehajtásában éber, a köz- és a pénzügyek kezelésében annyira buzgó és hűséges volt, hogy bizalmi állásában IV. Béla király haláláig megmaradt s több ízben külföldi követségben is eljárta.⁴⁾ *Miklós*, a Beycz nemzetség tagja, IV. Béla király szerint, már gyermekora óta az ő szolgálatára állt s mint gyermek jó indulatú, serdülő korában jobb és ifjú korában a legjobb volt s neki mindig hűségesen szolgált.⁵⁾

IV. Béla király udvarában az előkelő ifjak oly szép számmal voltak, hogy a király az ő testületükről (collegium) beszél.⁶⁾ *Sárosi András fia Elek* kiskorától fogva a királyi udvarban szolgált, — mint maga V. István király mondja.⁷⁾ *Somosi Péter fia János* a királyi udvar

¹⁾ *Rogierius* : Carmen Miserabile cap. 30. (*Endlicher* : Rerum Hung. Monumenta Arpád. 277. l.)

²⁾ 1248. (*Wenzel* : Á. U. O. VII. 263. és *Fejér* : Cod. Dipl. VII/V. 273.)

³⁾ *Fejér* : CD. IV/III. 197.

⁴⁾ 1283. (*Fejér* : CD. V/III. 180—181.) — *Wenzel* : Á. U. O. VIII. 171.

⁵⁾ 1265. (*Wenzel* : Á. U. O. III. 118.) Hasonló eset ehhez az 1269-iki. (U. o. III. 198.)

⁶⁾ ... »cum adhuc in numero seu collegio iuvenum domus nostre famam pollentem et nomen duceret gloriosum.« (*Fejér* : CD. IV/III. 197.)

⁷⁾ ... »idem nobis a tempore infantie nostre iugiter in domo nostra serviendo.« (*Fejér* : CD. V/I. 190.)

ifja (iuvenis) 1283-ban, a kit IV. László király határjárásra küld ki.¹⁾ Kún László udvarában, 1288-ban, több olyan ifjú élt, a kiket harczba küldött.²⁾ *Ratold* 1299-ben III. Endre király apródja (parvulus).³⁾ A királyi udvarban tartózkodott Wythomer fia *Imre*, a Nádasdyak öse is, hiszen Máté, Szlavonia bánja, azt írja róla 1273-ban, hogy a király és királyné ifja.⁴⁾

Gyuga fia *Guna*, Erzsébet királynénak kölykedi szakácsa már kora ifjúságától a királyné udvarában nevelkedett.⁵⁾ *János* mester 1286-ban Erzsébet királyné udvarában él mint apród (iuvenis).⁶⁾ Itt ilyen minőségben többen is tartózkodtak.⁷⁾ Maga Erzsébet királyné 1284-ben hű ifjairól (fideles iuvenes) beszél.⁸⁾

A király és királyné udvarában tehát mintegy szemünk láttára nő fel az a nemzedék, melynek gyermek-kora óta szerzett érdemeit méltán emlegetik királyaink, midőn egyeseket a cancellariai vagy egyéb tisztségekre kineveznek.⁹⁾

A *főpapi udvari iskola növendékeit* az érseki és püspöki székhelyeken találjuk.

Hyppolit esztergomi érsek udvarában 1489-ben »Bresano, Caldi, Nicolai Maria, Horváth és egy német fiú«, — szóval olasz, magyar és német apródok foglódnak.¹⁰⁾

»1565-ben nemes Vértesi István, Komárom megyei

¹⁾ *Fejér* : CD. V/III. 152.

²⁾ ... »cum aulicis et iuvenibus nostris.« (*Fejér* : CD. V/III. 394.)

³⁾ Hazai Okmánytár VI. 442.

⁴⁾ Hazai Okmánytár VIII. 151.

⁵⁾ 1272. (*Wenzel* : Á. U. O. III. 275.)

⁶⁾ *Fejér* : CD. V/III. 322.

⁷⁾ *Fejér* : CD. VII/II. 110.

⁸⁾ *Fejér* : CD. V/III. 217.

⁹⁾ *Fejérpataky L.* : A királyi kancellária az Árpádok korában. 60. l.

¹⁰⁾ *Báró Nyári Albert* : A modenai Hyppolit-kodexek (Századok. 1872. 295. l. 19. jegyzet.)

Nagyléti lakos és a megye főbírája, egyebek közt vallja, hogy ő gyermekkorában *Esztergomban Tamás érsek iskolájába járt.*¹⁾ ... »Ugyanekkor (1565) nemes Markházi Bertalan, szinte csallóközi felső-böki birtokos nemes is kihallgattatván, vallotta, hogy gyermekkorában *az esztergomi iskolában*²⁾ tanult.³⁾

B) Magánoktatás.

Mátyás klerikus a pápai követ unokaöcscseit tanítja. — Szécsényi Mihály pozsonyi prépost és János választott veszprémi püspök nevelője. — Bártfai György nevelő Perényi Miklósnál. — Kállay Lőkös János nevelőjének helyzete. — Bakócz Tamás egri püspök testvérének és unokaöcscseinek nevelője. — György instructora Bosányi György fia Lőrincznek. — Széchy István és Székely Mihály tanítója. — Frangepán Kristófné fiának nevelője. — Szerémi György Pöstyéni Gergely fia Ferenczet tanítja. — A Révai-fiúk nevelői.

Egyes családok gyermekeik mellé *nevelőt* fogadtak.

Mátyás, veszprém-egyházmegyei klerikus, bessenyő származású. Tanította a pápai követ unokaöcscseit. Ennek az ajánlatára IV. Orbán pápa megparancsolja az esztergomi érseknek, hogy Mátyásnak adjon olyan — esetleg lelkészkedéssel járó — javadalmat, melynek a jövedelme legalább tizenöt ezüst márka ; s gondoskodjék

1) Győri Tört. és Rég. Füzetek. III. k. 96. l. — Oklevéltár CCCLIV. sz. okl.

2) Győri Tört. és Rég. Füz. III. k. 96. l.

3) Ezen iskoláról másfél századdal később Szörényi is megemlékezett: »P. Szörényi author est, adolescentis in disciplina archiepiscopi receptos adeo omni genere virtutum insignes fuisse, ut si cives unum aliquem vitio notatum intuerentur, continuo dicerent: Hunc in aula archiepiscopi Pauli minime enutritum; quod dictum in proverbium deinde abiit apud Hungaros.« (*Schmitt*h: Archiepiscopi Strigonienses. II. 47. l.)

róla, hogy a káptalannak kanonokja is legyen. Az semmit sem tesz, ha még a javadalomnak megfelelő rendeket nem is adták föl neki; mert azt állítja, hogy azonnal kész fölvenni azokat.¹⁾

Szécsényi Mihály pozsonyi prépostnak, a későbbi egri püspöknek *Miklós* (székes)-fehérvári kanonok volt a nevelője (informer). Tanügyi érdemeinek elismeréséül Mihály prépost őt 1341. febr. 19-én pozsonyi kanonoknak nevezi ki.²⁾

Garai János választott veszprémi püspöknek és királyi kancellárnak fiatal korában — jóval 1349 előtt — *János főesperes* a nevelője (informer). A püspök-kancellár halás maradt egykori jótevője iránt, mert kérésével rábírta Nagy Lajos királyt, hogy Szent-Demeter birtokot az ő egykori mesterének adományozza.³⁾

Bártfai György pap 1464-ben Perényi Miklósnál volt tanító és nevelő s mint ilyen folyamodik Tristan bártfai plébános halála után, 1464. febr. 2-án, Bártfa város tanácsához a plébánia elnyeréseért.⁴⁾ Kérését a városnál egyidejűleg maga Perényi Miklós is támogatja.⁵⁾

Kállay Lőkös (Lekws) János hasonló nevű egyetlen fia mellett nevelőt (preceptor) tart.⁶⁾ Ennek a nevét nem

1) 1263. (*Wenzel*: Árp. Új. Okm. III. 59—60. l.)

2) Oklevéltár XVI. sz. okl.

3) Oklevéltár XXIII. sz. okl.

4) Oklevéltár CXXIV. sz. okl.

5) U. o. CXXV. sz. okl.

6) *Schönherr Gyula* (Magy. Könyvszemle. 1890. 17—18. l.) a nevelés alatt levő Lőkös Jánost egy személynak tartja azzal a Lőkös Jánossal, a ki az 1447-iki országgyűlésen mint a szabolcsi nemesség képviselője szerepelt. Ez azonban tévedés. Mert a nevelő Lőkös Jánost 1469-ben a pozsonyi egyetemen tanítja; s azt mondja róla, hogy már hatodik évben vesződik vele. De ezen hat év kezdetén Lőkös János még ifjabb korú (iunior natu) és Budán jár iskolába. Pedig 1447-től 1463-ig 16 év telt el. S így bajos föltenni, hogy ez a kiskorú — hozzá még ekkor egészen tanulatlan — egyén 1447-ben a szabolcsi nemességet az országgyűlésen képviselhette volna.

ismerjük. Azt azonban tudjuk róla, hogy neveltjét hat év után ki akarják venni a kezéből. Követ útján értesítik e tervről.

1469. jún. 29-én levélben keresi meg urát és kifejezi előtte meglepetését. A követnek — mondja — nem is tudta elhinni, hogy túl akarnak rajta adni ; s mindaddig nem is hiszi el, míg levélben nem közlik vele ezt az elhatározást. Nem győz eléggé csodálkozni, miként lenne igaz az, hogy az elbocsátás terve immár megmászhatóan akarát.

Hiszen eddig összes törekvésével azon volt, hogy ura parancsának eleget tegyen. Hatodik éve immár, — kiált föl keserűen, — hogy a fiúval bajlódom ! Mennyit fáradtam, aggodalmaskodtam, virrasztottam és bajlódtam vele ezalatt. S mi jutalmat kaptam ezért ? Itélik meg mások, a kik szemtanúk, s nem én. Hiszen így gondolkodtam : Ezt a fiút erkölcsileg úgy kinevelem és a tudományokba úgy belevezetem, hogy családfájának virága és örökös dicsősége lesz ; s így szülőjének kegyét megnyerem, a fiút pedig örök hálára kötelezem. Midőn ez fiatalabb éveiben a vezetésem alatt Budán járt iskolába, egész testén oly förtelmes betegség tört ki, hogy még a szolgaszemélyzet is elfordult tőle undorában s minden közlekedést megszakított vele ; én meg az ő bűdös sebeit éjjel-nappal saját kezemmel törölgettem és annyira gondoztam, hogy egészsége — Isten segítségével — egészen helyreállt. Mint kegyes atyához illik, fenyegetéssel, vesszővel és szeretettel nógattam őt tanulásra és erkölcsös életre.

S mivel úgy láttam, hogy szavaimra hajt, nagy embert néztem ki belőle. Midőn meg uram akaratából nyilvános gimnáziumba (ad gymnasium publicum), vagyis egyetemre (Pozsony) mentem vele, mint érettebb ifjút korához illően buzdítottam s mindig azt hánytorgattam előtte, hogy szülőinek méltó ivadéka legyen. Egész a mai napig sohasem hagytam magára ; a hazugságtól, részegeskedéstől és egyéb, hozzá nem illő cselekedettől megóvtam.

Arra mindig vigyáztam, hogy ruházatában és egész megjelenésében családja nevének megfeleljen. Nem kisebb gondom volt az ő tudományos kiképzése. Mivel nehézfejú, az előadás anyagát megmagyaráztam neki — még pedig ugyanazt többször is ismételve ; azután ki is kérdeztem a feladatból, s így a nap nagyobb részét gyakran ezen munkában töltöttem.

Ily meggyőződésben arra kéri a nevelő Kállay Lőkös Jánost, hogy mit se higgyen el azokból, a miket az ő elbeszélésével ellentétesen bárki mondott, vagy írt is ; hanem kérdezze meg azokat, a kik az ő nevelői tevékenységét Pozsonyban színről-színre látták. Ha pedig mindezek ellenére is megmarad elhatározásánál, — ám jó. De mielőtt a végrehajtása megtörténne, fogadja el azt a kimutatást, mely föltünteti, mit nyújtott és mit kapott ő, s így melyikök tartozik a másíknak. Ekkor majd az is kiderül, hogy a fiút nem hanyagolta el, hanem ártatlanságában megőrizte. A jutalomra nézve, a melyet fáradságos munkájával kiérdemelt, nincs semmi aggodalma. Mert ismeri urának fenkölt szellemét és tudja, hogy soha sem vont le senkitől semmit ; sőt inkább, a mi kijárt, meg is toldotta. Egyébként fölteszi, hogy ura is ismeri azon veszedelmet, mely a munkás bérének levonását követi.

Végül kijelenti a nevelő, hogy ha urának úgy tetszik, ő szívesen marad továbbra is. De bármint történjék is, végső elhatározásáról követ útján értesítést kér.¹⁾

A levélből az érzik ki, hogy Pozsonyban kellett valaminek történnie, a mi a bizalmat a nevelő iránt megingatta. Ezt mutatja a nevelőnek az a fogadkozása, hogy neveltjének ártatlanságát megőrizte. Az egész levél szelleme egyébként elárulja, hogy hivatásának magaslatán álló, kötelességtudó, önfeláldozó és erős meggyőződésű

¹⁾ *Schönherr Gyula* : Középkori iskolázásunk történetéhez. (Magyar Könyvszemle 1890. évfoly. 15—17. l.) — Oklevéltár CXXXIII. sz. okl.

ember volt Kállay Lőkös János oldalán. Maga az eset meg a középkori nevelő helyzetét és küzdelmét erős vonásokban tükrözi élénk. S megértjük belőle, hogy a nemesi családok gyermekeik mellett nevelőt tartottak, — és pedig nemcsak az alsóbb iskolákban, hanem még az egyetemen is. Végül az sem érdektelen, hogy Kállay Lőkös János a budai iskola után a pozsonyi egyetemet látogatta.

Bakócz Tamás egri püspök az udvarában tartott *nevelőt* (informatör, magister) az ő testvéreinek és unoka-öccseinek oktatása végett. Ez, mivel a rája bízott növendékeket öt hónapig szolgálta és oktatta, két frtot kapott. Midőn meg a fiúk könyveiért Kassára ment, utiköltségül 50 denárt. A nevelőre azonban nem soká volt szükség, mert a püspök rokonai Krakkóban folytatták tanulmányaikat.¹⁾

A XV. században *Bossányi György* Lőrincz nevű fiát *György »instructor«* gondjaira bízta. Az évet nem ismerjük; de az bizonyos, hogy György először Kisasszonytól Szent-Györgyig tanította az ifjút. Ezen fáradozásáért megkapta a jutalmát.

De az apa a másik évben is elküldte hozzá a fiát Kisasszony-nap előtt. Az instructor most még jobban nekilátott a dolognak, — nem a pénzért, hanem mivel szívből megszerette az ifjút. Ezen második évi munkájáért azonban mit sem kapott; sőt az apa titokban rábeszélte a fiát, hogy szökjék meg a tanítójától. S a fiú szót fogadott, és mesterének könyveivel odábbállott.

György »instructor« ezért megneheztelt és az apa házat bírói úton lefoglalta. Ezenkívül kijelentette, hogy ha Bossányi György nem jön el hozzá és fáradozását, a tartást és költségeit ki nem fizeti, az ország nádora útján követelése erejéig lefoglaltatja a házat.

A jelen esetben szereplő György »instructor« nem a szülői háznál tanítgat, hanem a gyermek nála van

¹⁾ Oklevéltár CLXIX. sz. okl.

szálláson és ellátáson is. Meglehet, hogy ő egyuttal iskola-
mester is Budán, levele keltének helyén.¹⁾

Ez az eset is mutatja, hogy a szegény nevelő, vagyis
a magántanító milyen nehezen tudott megérdemlett
keresetéhez jutni.

Ormosdi Székely Magdolna, Széchy Tamás felesége,
1524. ápr. 2-án, nagy bizalommal hivatgatja édes anyját,
hogy közeledő szülésére jöjjön el a betegágyához. Ezen-
kívül megírja, hogy testvére, Székely Mihály jó egészségben
van s miben sem szenved szükségét. *Széchy István tanítója*
oktatja őt is. Ha szeretett uram — folytatja az asszony —
és a fia hazajönnék, László szent-gotthárdi apáttal együtt
Gráczbá küldjük ki tanulni, hogy elsajátítsa a német
nyelvet és jobb erkölcsökre tegyen szert; mert dühös
természetű egyén. De ha a dühösséggel felhagy, testvérei
között még a legjobb ember válik belőle; hiszen hibáit
még ki lehet irtani. Eszére és lelkére nézve szakasztott
apja, — olyan mint boldogult Székely Miklós.²⁾

Bélteki Drágffy Anna, előbb Kanizsay László,
majd meg Frangepán Kristóf özvegye, végrendeletében,
1528. márcz. 7-én úgy intézkedik, hogy gyermekei —
Kanizsay Ferencz és Orsolya — nevelését és gondozását
Hassághi Dénesre és *Wathay Ferenczre*, ezek elhalálózása
esetén meg a végrendelet többi végrehajtóra bizza.
Fia mellé meg magántanítóul *Gruba Tamás* papot, az
ő káplánját óhajtja.³⁾

Pöstyéni Gergely fiát, Ferenczet, kis korában *Szerémi*
György tanította.⁴⁾

A Réwai-fiúk nevelője *Balázs*, majd *Gyulai Gábor*
s végül *András* volt.⁵⁾

1) Oklevéltár CLXXXVI. sz. okl.

2) Oklevéltár CCLXIV. sz. okl.

3) Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás
korából. I. köt. 367. l. — (Oklevéltár CCLXXVIII. sz. okl.)

4) Oklevéltár CCCXLVII. sz. okl.

5) *Frankl* (Fraknoi) Vilmos: Réwai Ferencz nádori hely-
tartó fiainak hazai és külföldi iskoláztatása 1538—1555. 12. l.
(Akad. Értek. II. oszt. II. köt. VI. sz. 1872.)

A *nevelők* forrásainkban ilyen néven fordulnak elő :
»Informator«,¹⁾ »informator és paedagogus«,²⁾ »magister
és director«,³⁾ »preceptor«,⁴⁾ »magister«,⁵⁾ »eruditor«,⁶⁾
»instructor«. ⁷⁾

¹⁾ Oklevéltár XV., XVII., XIX., XXI., XXII., XXIII.
és CLXIX. sz. okl.

²⁾ Oklevéltár CXXIV. és CCCXXV. sz. okl.

³⁾ Oklevéltár CXXV. sz. okl.

⁴⁾ Oklevéltár CXXXIII. sz. okl.

⁵⁾ Oklevéltár CLXIX. sz. okl.

⁶⁾ Oklevéltár CCLXIV. sz. okl.

⁷⁾ Oklevéltár CLXXXVI. sz. okl.

VIII. FEJEZET.

Nőnevelés.

A hazai és külföldi nőnevelés az apácza-kolostorokban. — Az »Oblata« intézmény. — Margit királyleány és több társa is oblata. — Az apáczákat tanítják olvasásra, mert zsolozsmáznak és evésnél olvasnak. — Latinul is tanulnak. — Margitot Katerina soror tanította a deák nyelvre. — Margit iskolatársai. — Margitot Olympiades asszony is tanítja. — Iskola Veszprémben és a Nyulak-szigetén. — Van apácza, a ki írni és olvasni nem tud. — A klarissza-apáczák taníttatása. — A ferenczesek 1533-ban megtiltják az apáczáknak, hogy bárkit is írni és olvasni tanítsanak. — Az apáczák részére szentbeszédeket tartanak, magyarázzák nekik a szentírást és a szentek életét. — Énektanítás az apáczáknál. — Kézimunka az apácza-kolostorban és Margitnál. — A nevelés előkelősége az apáczáknál.

A nőnevelés Európaszerte legnagyobbbrészt az apáczák kezében volt. Ezek között — miként a férfi szerzeteseknél is — a legtanultabbak az irr- és angol-országiak voltak. Az apácza-nevelés módját *Szent Jeromos*-nak »Epistola ad Laetam«-ja irányította. Az olvasást a zsolttárokon kezdték tanulni. A latin nyelvre szükségük volt; miért is tanulták a grammatikát és írtak dolgozatokat. *Hrotsvita* apácza példája mutatja, hogy esetleg még a verselésig is föl vitték. Zenét, éneket és »computus«-csinálást is tanultak. Az apáczák iskoláit olyanok is látogatták, a kik nem akarták a fátyolt felöltöni.¹⁾

¹⁾ *Specht*: Geschichte des Unterrichtswesens in Deutschland. 255—283. l.

Az apácza-kolostorok élete és szervezete lényegében nálunk is a külföldi keretek szerint alakult. A nőnevelés Magyarországon is legnagyobbbrészt apáczakézen volt ; az otthoni magánoktatás nem gyakran fordulhatott elő.

A kit apáczának szántak, rendesen már kis korában beadták a kolostorba. Az »oblata«-intézmény nálunk is megvolt. Mária királyné Boldog Margitot negyedfél éves korában Szerémben adta át *Olympiades* asszonynak, hogy őt dajkálja és nevelje. Ekkor Olympiades asszony még nem volt apácza. Pár napra ezután a királyné őt is, meg Margitot is a veszprémi domokos-rendi apáczák kolostorába vitte s mind a kettőjüket itt hagyta, Margitot ismét ő rá bízván.¹⁾ A Margit-legenda szerint : »Ez időben Szent Margit asszony még jól nem szólhat vala.«²⁾ De Margiton kívül voltak itt »egyéb kisded leányok« is.³⁾ A Nyulak-szigetén élő apáczák között tizenkilencz még 16 éves sem volt ; sőt felerészben életöknek még csak 2—10-ik évét élték,⁴⁾ midőn szülőkik őket apáczának adták.

Az apáczák tanítását életnemök föltételezte. Nekik ugyanis naponkint zsolozsmát kellett énekelniök. Az ebédlőben meg evés alatt mindig olvastak, — és pedig húsvét előtt Krisztus kinszenvedését.⁵⁾ De ezt csak úgy cselekedhették, ha értettek az énekléshez és az olvasáshoz. Első dolog volt tehát az *olvasás* megtanítása. Látjuk is, hogy Margit már Veszprémben, tehát még jó szerével mint kisded »kezde tanulni abcét, Ave Mariát.«⁶⁾ Margit a rendbe lépése után fél esztendőre el kezdte tanulni

¹⁾ A Margit királyleány szentté avatattása ügyében fogantatott tanúkihallgatás jegyzőkönyve. (A veszprémi püspökség római oklevéltára. I. köt. 217—218. l.) — Ezt ezentúl így idézem : BMJ. (VO.)

²⁾ Nyelvelmléktár VIII. k. 1. l. — Oklevéltár CCCXLVIII. számú oklevél.

³⁾ U. o.

⁴⁾ U. o. 73—85. l.

⁵⁾ BMJ. (VO. I. 253. l.)

⁶⁾ BMJ. (VO. I. 168., 177., 190., 197., 211., 219., 252. és 255. l.) — Oklevéltár VI. sz. okl. — Nyelvelmléktár VIII. k., 1. l.

a Boldogságos Szűz hóráit, és pedig olyan buzgalommal, hogy az apácák csodálkoztak rajta. S midőn már ezeket megtanulta, ő is úgy mondotta azokat, mint a többi apácák; de a hajnali hórára, a »Matutinum«-ra nem kelt föl, mert még fiatal volt.¹⁾ Majd meg egyébre is megoktatták. A legenda úgy tudja, hogy »kevés időnek utánna igen jól kezdte tanulni és énekleni«²⁾ egyéb kisdud leányokkal.³⁾ Margit most — egészen külföldi gyakorlat szerint — a latin nyelv tanulásához fogott. »*Soror Katerina* vala Szent Margit asszonynak mestere, ki ötlet tanétá előszer deákul«⁴⁾ továbbá »Miatyánk«-ra, »Üdvözlég«-re és »Hiszek-e-gy«-re Veszprémben.⁵⁾ Margit ekkor még tíz éves sincs. Margit *Veszprémben* több kisdud leánynyal együtt járt a *kolostor iskolájába*. Igy társa volt »gyermekségétől fogva« Judith, Ipolt ispán úrnak leánya ; s »mikoron egymásnak szólnak vala, egymástól imádságot tanolnak vala.«⁶⁾ Iskolatársa volt Serennay László úr leánya Erzsébet, továbbá Bodomerey Tamás ispán úr és Olympiades asszony leánya, Erzsébet is. Ennek nyilatkozata szerint, midőn a tanító apácza (magistra) megengedte a tanuló leánykáknak, hogy menjenek játszani, ezek neki kezdtek a játéknak ; Margit meg kérte őket : Jertek velem ; menjünk a templomba a Boldogságos Szűz üdvözlésére, mondván : Üdvözlég Mária, s így játszatok itt.

Ez az Erzsébet nővér és Margit »*egy kőnben tanolnak, olvasnak vala*«.⁷⁾

Margitnak a Nyulak-szigetén *Olympiades* asszony

¹⁾ BMJ. (VO. I. 175. l.) és Nápolyi legenda (*Knauz* : Magyar Sion. 1867. 648. l.)

²⁾ Nyelvméltár VIII. k. 1. l.

³⁾ BMJ. (VO. I. 166.)

⁴⁾ Magyar Margit-legenda. (Nyelvméltár VIII. k. 73. l.) — BMJ. (VO. I. 170. l.)

⁵⁾ BMJ. (VO. I. 175. l.)

⁶⁾ Nyelvméltár VIII. k. 80. l.

⁷⁾ BMJ. (VO. I. 212. l.) — Nyelvméltár VIII. 77. l. Játékról van még szó : BMJ. (VO. I. 200. l.)

a tanítója.¹⁾ Itt is több leánykával jár az iskolába ;²⁾ s mindig imádkozni akar, midőn az iskola nem akadályozza.³⁾

Látjuk tehát, hogy az apáczáknak *Veszprém*ben is, meg a *Nyulak-szigetén* is volt iskolájuk. De azért akadt közöttük olyan is, mint Bérczi Pál úr leánya, a ki sem olvasni, sem énekelni nem tud. Ennek az az oka, hogy 32 éves korában, tehát már mint felnőtt lépett be a kolostorba.⁴⁾

A *klarissza*-apácák rendszabálya előírta, hogy az abbatissa a fiatalok és a felnőttek közül a tehetségesebbeket taníttassa s adjon melléjük alkalmas tanítónőt (magistra). A melyik apácza tud olvasni, a szerzetesek zsolozsmáját imádkozza ; ha meg énekelni is tud, úgy énekl. A ki azonban nem ismeri a betűket, annak a Miatyánk az imádsága.⁵⁾

Az Üdvözítőről nevezett (Salvatorianus) *ferenczesek* Gyulán, 1533-ban tartott közgyűlésükön megtiltották, hogy a harmadik rendhez tartozó nővérek (sorores tertii ordinis) írni tanuljanak, vagy akár férfit, akár nőt az írásra megtanítsanak. A ki ellenkezőleg cselekszik, annak a férfi rendtársak nem viselik gondját.⁶⁾

Ezen intézkedést szoros kapcsolatban látom a reformációval, midőn a gyalázkodó iratok és a protestáns tartalmú könyvek kezdtek a hívek között terjedni. Hogy ezektől a híveket megóvják, a ferenczesek közgyűlése ilyen lépésre határozta el magát.

Az apácák szellemi kiművelésére nagy hatással

¹⁾ BMJ. (VO. I. 177. és 192. l.)

²⁾ »Dum ego luderem cum quibusdam sociis meis, *que scholares erant*, et cum essemus puelle et cum ipsa virgo Margaretha esset puella nobiscum.« BMJ. (VO. I. 215. l.)

³⁾ ... »nisi quando schole impediabant eam.« BMJ. (VO. I. 218. l.)

⁴⁾ BMJ. (VO. I. 230. és 232. l.)

⁵⁾ 1246. (*Fejér* : CD. VI/II. 367.)

⁶⁾ Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás korából. II. köt. 473. l. — Oklevéltár CCXCIX. sz. okl.

voltak a *szentbeszéd*ek is, melyeket részükre rendesen tartotak.¹⁾ Étkezés után egyik alkalommal Mihály, domokos-rendi prédikált nekik.²⁾ Máskor meg Benedek domokos-rendi mond *szentbeszéd*et a Nyulak-szigetén élő apáczáknak, köztük Margitnak is. S midőn Benedek a *szentbeszéd* végeztével távozni akart, Margit kérte, hogy maradjon még, hiszen oly szívesen hallgatja prédikálását. Benedek nem hallgat a kérésre s távozik. Ekkor Margit arra kéri az Istent, bár törnék el a kocsija, hogy ne tudna elmenni. S a mint Benedek elindult, a kocsija eltörött, s ő kénytelen volt visszatérni a kolostorba.³⁾

Magyarázták nekik a *szentírást* és a *szentek életét* is. Margit hét éves korában, midőn a *szentek szenvedéseit* fejtegették előtte, elkezdett sírni.⁴⁾ Margit kérésére gyakran olvasták és magyarázták előtte Krisztus és más *szentek* kínszenvedését és ő nagy áhítattal figyelte.⁵⁾ Jolent és Katalin apácza úgy tudja, hogy Margit feketevasárnaptól (Judica me) nagyszombatig olvastatta magának az Üdvözítő kínszenvedését s könnyek között, térden állva és nagy ájtatossággal hallgatta.⁶⁾ A vértanúk és más *szentek* ünnepein ezek életét és szenvedéseit olvasta és magyarázta neki a domokosok egyike.⁷⁾ Ilyenkor mondotta, hogy ha itt volna a szenvedés ideje, szívesen szenvedne Istenért.⁸⁾

Egy alkalommal Szent Jakab vértanú szenvedését magyarázták Margit előtt. Ekkor kérdezte Alincha apácza, Ajkay Péter úr leányát : Tetszik neked az, a mit hallottál ? Ez így felelt : Tetszik ; de mi közünk hozzá, hiszen mi ezeket nem élhetjük át. Margit erre így szólt : Istenem,

¹⁾ ...et quando audiebat praedicationes, quae fiebant sororibus». BMJ. (VO. I. 241.)

²⁾ BMJ. (VO. I. 188.)

³⁾ BMJ. (VO. I. 169.)

⁴⁾ BMJ. (VO. I. 218.)

⁵⁾ BMJ. (VO. I. 167. és 175.)

⁶⁾ BMJ. (VO. I. 177. és 253.)

⁷⁾ BMJ. (VO. I. 213., 236., 255. és 273. l.)

⁸⁾ U. o. 231., 232., 235., 255. és 273.)

bár éltem volna akkor s Jézus Krisztus szerelmeért vágta volna darabokra s a szenvedés tartott volna soká és a végén vágta volna le a fejemet Jézus Krisztus véreért. S midőn ezt mondá, úgy látszott, hogy nagyon örül.¹⁾

Katalin apácza állítása szerint Margitnak ünnepnapokon mise után az elénekelt evangéliumot, majd meg a szentek életét Dezső domokos-rendi magyarázta. Midőn meg az apáczák a do'ogházban voltak, Margit fölkereste őket és ő kezdte fejtegetni az evangéliumot és a szentek életét, — úgy a hogy tudta ; s oktatta őket, hogy ők is úgy cselekedjenek, miként az evangéliumban és a szentek életében olvasható.²⁾

A tanításnak másik főtárgya az *ének*. Ranzanus szerint a priorissa Margit mellé *Ilonát* rendelte, hogy az éneklésre és a lelki dolgokra megtanítsa.³⁾ A Margit-legendában olvassuk : ... »mikor el hivattatik az cantrixtul, hogy meg mongya az ő versét, tehát el megyen vala és meg mongya vala ... És ugyan azon estve completának utánna énekli vala igen ájtatossan, magas szóval és siralmakkal az *salve reginát*«. ⁴⁾

A Nyulak-szigetén Váradi András úr leánya, Katalin a cantrix vagyis betanítja s vezeti a kart és előénekel. Egy alkalommal is éppen nagycsütörtök előtt elrekedt s aggódott, hogy majd nem tud helyt állani.⁵⁾

A mit tudás dolgában Margitunkról a legendában olvasunk, általánosíthatjuk a többi apáczákra is. Hogy a latin nyelv és az éneklés terén nálunk mennyire vitték, adatokkal nem bizonyíthatjuk. A külföldön azonban főleg a zenei és számtani ismeretek terén, itt-ott a quadviviumba is átsaptak.⁶⁾

¹⁾ BMJ. (VO. I. 273.)

²⁾ BMJ. (VO. I. 254. 1.)

³⁾ *Ranzanus* : Epitome rerum Hungaricarum Ind. XVI. (*M. Flor.* : Font. Dom. IV. 212.)

⁴⁾ Nyelvemléktár VIII. k. 24. 1.

⁵⁾ BMJ. (VO. I. 211., 252. és 255.)

⁶⁾ *Specht* : Geschichte des Unterrichtswesens in Deutschland. 270. 1.

Az apácza-kolostor ősi melegágya a női kézimunkának. Margitunkról meg tudjuk, hogy szórakozó perczeiben egyházi ruhákat s különösen az oltárok és ereklyék díszítésére szolgáló tárgyakat készített.¹⁾ Ebéd után gyapjút mos, fon és egyéb szolgálatokat végez.²⁾

Az apácza-kolostor szellemi előkelőségét hangosan hirdeti annak a sok úri családból származott leánynak belépése, a kik Bold. Margit királyleánynak méltó társai valának. A jómódú családoknak egyik büszkesége volt, hogy leányuk apácza legyen. Mások meg csak nevelődni és tanulni jöttek a kolostorba, a honnét azután vallásos érzülettel és kiművelt lélekkel tértek vissza családi körükbe. Nyelvemlékeink közül nem egy az apáczák magas szellemi színvonaláról tanuskodik.

¹⁾ *Ranzanus* : Epitome rerum Hung. Ind. XVI. (*M. Flor.* : Font. Domest. IV. 215.)

²⁾ BMJ. (VO. I. 207. és 257.)

IX. FEJEZET.

A népoktatás fejlődése és a korviszonyok.

A királyság és a kereszténység feladata. — A templomi oktatás. — A falusi iskolák. — A XIII. század és a városok. — A városi iskolákkal az oktatásügy köre tágul. — A városok emelkedése. — A városi iskolák érdemei a művelődés terén. — A városi iskola mint előkészítő az egyetemre. — Falusi iskola minden plébániai székhelyen a XIV. és XV. században. — Az iskolások kiváltsága és védelme. — A humanizmus mint világnézet. — Hatása a papság vallási érzületére. — Humanista szellemű papság a reformáció idején. — Kedvező viszonyok Magyarországon a reformáció befogadására. — A falusi és városi iskola nem a reformáció találmánya. — Luther Márton felkarolja a népoktatást. — Melancthon »Visitationsbüchlein«-ja az első protestáns tanügyi rendszer. — Az olvasás megtanítására a protestánsok különös gondot fordítanak. — A katholicizmus és protestantizmus mérkőzésének eredménye: a népoktatás fejlődése az egész vonalon.

Majdnem egy évszázad telt el, míg a honfoglaló magyar a mai hazában állandó szállásra tért és a külföldi kalandokkal felhagyott. A kereszténység befogadása és a királyság megalakulása a nemzet életét új útra terelték. A királyság a nemzetnek politikailag új keretet ad és új helyzetet teremt. A kereszténység eszméivel a nemzet vallási felfogását, erkölcsi nézetét s így lelkületét alakítja át és szellemét műveli ki.

Mind a királyságra, mind a kereszténységre erős feladat várakozott. A törzsszerkezet bénította vezéri hatalom helyén erős királyi méltóságot kellett alkotni és fentartani, mely az alattvalókkal szemben elég tekintélyes, a külföld előtt meg elég hatalmas legyen. Az ország kormányzása, az igazság kiszolgáltatása és a társadalom nemzetgazdasági s jogi élete új intézményeket követelt, a nemzet érdekéhez és szelleméhez alkalmazva.

A keresztény vallásnak a nemzet belső életét kellett átgyúrnia. A kereszténység nem pusztán Krisztus tanainak összessége, hanem szervezet, mely intézményeivel az ember egész életét átfogja. Születésében kebelébe fogadja ; fejlődésében segíti ; munkáját megáldja ; művelődésén fáradoz ; tevékenysége elé magas czélt tűz ki ; halálában megszenteli.

A kereszténység feladatát Magyarországon is nemesen megoldotta. Az egyház és István, a szentéletű király bőven gondoskodik papokról, a kik a népet prédikálással, vallási oktatással térítsék a keresztény hitre. Szinte látjuk, hogy az új magyar keresztények gyermekei miként állnak be a vallás szolgálatába, hogy a hittérítés munkájában osztozzanak. De előbb őket is ki kellett művelni és a keresztény vallás tanaira megoktatni. Ezt a munkát a papok végezték.

A templomi oktatás mindenütt folyik, a hol csak az Isten háza felemelkedett. Ez a tanítás azonban a hívő nép érdekét nem szárnyalta túl. A székesegyházi (káptalani) és szerzetes iskolák meg nem fogadhattak be mindenkit ; — de nem is jutott közelükbe mindaz, a ki tanulni, pappá lenni kívánt. Sokan voltak tehát, a kik a plébános vagy ennek valamelyik papja jóvoltából szerezték ismereteiket, — eleinte bizonyára nem is mindig külön iskolában, hanem magán a plébánián. De ez nem tesz semmit ; mert nem a helyiség, hanem az oktatás a fő.

A keresztény vallás elterjedésével ez az állapot köszönt be az egész országban. Az egyház életműködése

a gyakorlati életben nem is mehetett végbe másként. A király és a királyi hercegek között kitört egyenetlenkedések, a külföldi háborúk, az erőszakos betörések, a kereszténység megdöntésére irányuló fölkelések s az országos belső bajok az egyház tevékenységét megzavarhatták és működését ideig-óráig megbéníthatták ugyan, de intézményeit meg nem semmisítették. Az első országos csapás — a tatárjárás — azonban az egész országgal a kereszténységet is majdnem halálosan sújtotta. De a nemzet ereje, egy bölcs király — IV. Béla — tervszerű és lelkes munkájával s a keresztény vallás intézményeinek szívésségével támogatva és gyarapítva, nem törött meg. Mi több, a külföldről betelepedett »vendégek« telepeivel megerősödve biztos fejlődés elé nézett.

Az autonóm városi községek szabadságleveleiben az anyagi és szellemi felvirágzás csírája rejtett. Jogaik értelmében a kormányzat és igazságszolgáltatás tényezőit maguk választják ; a templomnak maga a város a kegyura ; iskolájukat városi pénzen tartják fenn s élére tetszésök szerint kiszemelt mestert állítanak.

A városi iskolákkal az oktatásügy köre hatalmasan tágult. Míg a plébániai iskolák tekintélyes részben az egyházi pályára készülő egyéneket számlálták kebelökben, a városi iskolát a polgárság gyermekei látogatják. S ez annál nagyobb méreteket ölt, minél jobban meggazdagosznak és felvirágoznak a városok.

Az Árpádok kihaltával az Anjouk a városokat szívesen dédelgetik. Az egyre gyarapodó jogokat és kiváltságokat méltón tetőzi be az ország-rendiség Zsigmond alatt. Városainkat a XIV. és XV. században jólétben látjuk. Számadáskönyveik — melyek a XV. századból elég szép számmal maradtak fenn — a városi háztartás rendezettségét, a városi élet szabályszerűségét, az anyagiak okos és hűséges gondozását s a vallási és szellemi érdekek lelkiismeretes ápolását bizonyítják. A város anyagi szükségleteinek fedezése mellett, mily pontosan fizetik a papot, a hitszónokot s az iskolamestert az ő tanulóival !

S mindebben a város patriarkális szelleme és családias érzülete ölt testet. Hiszen a város iskolájában a városi polgárság gyermekei nevelődnek; filléreit tehát övéiért, saját szülötteiért áldozza.

A városi iskolák érdemei a kor műveltsége szempontjából nem csekély jelentőségűek. A városi polgárnak mesterségén kívül szellemi ismeretekre is volt szüksége. Foglalkozása, forgolódása a gyakorlati életben, külföldi és üzleti érintkezése, társadalmi helyzete és szereplése a czéhben az írás, olvasás, számolás és a német nyelv — hiszen városaink nagy része német volt — előadását megkövetelte. A kor vallásos iránya meg a vallás tételeit és az éneket nem engedte el. Így czivilizálta a várost polgáraiban a saját iskolája; s így vált lehetővé egyéb városokban is az, a mit Nagyszebenben 1449-ben látunk. — hogy a czéhkönyvet egy iparosmester vezette.¹⁾

De a városok iskoláiból nem hiányzott a latin nyelv sem. Nem egyben megszerezhetette a városi polgár gyermeke a klasszikus műveltségnek azon készletét, mely őt az egyetem latinnyelvű előadásainak megértésére képesítette. Azon sok magyar egyetemi hallgató közül, kik a bécsi, krakkói és az olaszországi egyetemeket a XIV—XVI. században látogatták, hányan és hányan a városi iskolákban tettek szert alapvető latinnyelvi ismereteikre!

A városi iskolák virágzása mellett — az események tanúsága szerint — a XIV. és XV. század a *falusi plébániai székhelyeken is tartott fenn falusi iskolát*. Az előkelők meg otthon tartottak gyermekük mellett nevelőt, kinék nehéz sorsáról elég szemléletes képben értesülünk. Vagy a ki tehette, a király, királyné vagy valamely főpap udvarába adta be gyermekét. A nőnevelés munkája pedig az apácza-kolostorokban ment végbe.

Ez a kor tanulóit kellő kiváltságokkal látta el.

¹⁾ *Teutsch*: Über die ältesten Schulanfänge... in Hermannstadt. (Archiv f. sieb. Landeskunde. X. B. 205. 1.)

Az 1458-iki országgyűlés meghagyja, hogy a papoktól, tanulóktól (scholares) és nemesektől senki se szedjen vámot és tizedet, a mint az ország régi szokásjoga megköveteli.¹⁾

Nagyobb bajoknak is elejét akarták venni. Ezért az 1514-iki törvény kimondja, hogy a nem javadalmas papok és az iskolában lakó tanulók (scholares) ezentúl fegyvert vagy puskát nem hordhatnak. Ha pedig megteszik, akkor — leszámítva a külföldre menő tanulókat — fegyverök és puskájuk elvétele után parasztkézzel is el lehet őket fogni és megkötözve a megyés főpap vagy, ha közelben van, a főesperes, különben meg az esperes elé kell őket állítani ; ez meg a megyés főpap vagy ennek embere kezébe adja őket elzárás és súlyos büntetés végett. Ha pedig az esperes ezt tenni nem akarja, akkor az ispán vagy az alispán őt fogja el és adja át a megyés főpap vagy ennek embere kezére, hogy az említett büntetéssel sújtsa.²⁾

A XIV. század óta az európai társadalmat új világnézet, a *humanizmus* kezdte áthatni. Ez az embert (homo) önmagában fogja fel, tekintet nélkül Istenhez való viszonyára. Az ember célját, feladatát és hivatását is ezen felfogás szerint szabja meg. Ez az álláspont a kereszténységgel homlokegyenest ellenkező. Ápolta ezt az irányzatot az ókori klasszikusok tanulmányozásának felkarolása, — a renaissance. Ebben az egyetemek vezettek ; s ezek között is az olaszországiak. A külföldi egyetemekre járó magyarok — a kiknek legnagyobb része papi ember volt — így a renaissance-műveltség mellett a humanista szellemet is magukba szívták. Ennek erősödését a könyvnyomtatás feltalálása is előmozdította.

A papság így sokat nyert tudományban, de veszített vallásosságából. A magyar főpapi székeken is a XV. században nagyműveltségű férfiak, többször igazi tudósok s a tudomány és művészet bőkezű pártfogói ülnek, —

1) Oklevéltár CXV. sz. okl.

2) 1514. törv. 60. cikk.

mélyebb vallásos érzés s igazi papi lelkiület nélkül. Az egyetemeken megfordult alsópapság is ezen úton haladt; másokat meg a példa vonzott. Az egész papságon az elvilágiasodás vett erőt. A humanista irányzat hullámvérése még a kolostorok falait is áttörte. A szerzetesek — kevés kivétellel — nem rendi hivatásuk szerint élnek; a kolostorok elnéptelenednek; gazdaságaik meg tönkremennek.

Látja a bajt Hunyadi Mátyás király is. Reformokkal és külföldi szerzetesek betelepítésével akart segíteni. De kevésre ment. A Jagellók gyenge kormányja meg, kapcsolatban a király elszegényedésével, a hadi szervezet megbénulásával, az alkotmányjogi küzdelmek szenvedélyességével és a török részéről fenyegető veszedelem izgalmaival, — az újjászervezésre, a bajok orvoslására nem is gondolhatott.

Igy találta a magyar nemzetet a *hitújítás*. A humanista szellemű papság nem találta nagyon idegennek. Egy részére vonzólag hatott az a tény, hogy a hitújítás kevesebb személyi lemondást követelt tőle. A városok német papjai meg, a kiket igen sokszor Németországból hoztak, már nemzetiségi együttérzésből is szívesen csatlakoztak a német földön termett hitújításhoz. Így érzett a német ajkú városi polgárság is. A társadalom meg lanyha hitéletével kevésbé tudott ellenállni a hitújításnak. S mindehhez járult: a szerencsétlen mohácsi vész II. Lajos király halálával, a mi királyválasztás dolgában a nemzetet két ellenséges táborba osztotta; a töröknek háromévenként (1526, 1529, 1532) ismétlődő nagy hadjárata hazánk ellen s majd 1541-ben betelepődése az országba.

A hitújítás tehát Magyarországon nyitott kaput és alkalmas talajt talált. De még ilyen kedvező körülmények között is, nálunk nagyobb méreteken csak 1530 óta kezdett terjedni.¹⁾

¹⁾ Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás korából. I. k. VI. l. és II. k. 22—24. l.

A reformáció *oktatástörténeti* szempontból nevezetes jelenség, habár a népoktatást nem ő találta is fel; mert az már századokkal e'öbbs megvolt mind a falusi, mind a városi iskolákban. Az is bizonyos, hogy föllépésekor a régi iskola nyugalját és munkáját megzavarta s helyébe másikat nem mindjárt és nem mindig tudott állítani.

De másrésről *Luthernek* azon elve, hogy a szentírást mindenki maga magyarázhatja, a népoktatás körének kiszélesbítését eredményezte. Ezen célból vallotta az iskolakötelezettség jogosultságát is és ezért köti 1524-ben Németország városi tanácsosainak elkére az ifjúság nevelését és kiművelését. *Melanchthon*, a »Praeceptor Germaniae« meg a »Visitationbüchlein« kiadásával (1528) már az új protestáns latiniskola mintáját is megalkotta az ő hármass csoportjával,¹⁾ a melynek azután magyar földön — mint már Stöckel Lénárd bártfai iskolarendszere is jelzi — annyi követője lőn.

Iskoláikban az olvasás megtanítására különös gondot fordítanak. Az idevágó utasításokat részint a káthoz csatolják, — miként *Gálszécsi István* »A Keresztyéni Tudományról való rövid Könyvecské«-ben (1538) és *Székely István* a »Keresztyénségnek fundamentomáról való tanuság«-ban (1538) tevő; vagy pedig külön teszik közzé, mint *Dévay Biró Mátyás* az »Orthographia Ungarica«-ban (1538. jún. 14-ike előtt és 1549).²⁾

A catholicismus és a protestantizmus élethalálharczra indul. A protestánsok az ifjú duzzadó életerejével és a jövőbe vetett hittel, a katolikusok meg a történeti jogból és a másfélezer éves multból merített meggyőződéssel szállnak síkra. Ezen küzdelem eredménye: *a népoktatás fejlődése az egész vonalon*. Ennek története azonban már túl esik az 1540-ik éven . . .

¹⁾ *Raumer K.*: Geschichte der Pädagogik. Siebente Aufl. Gütersloh. 1902. 117—133. és 155—158. l.

²⁾ *Révész Imre*: Dévay Biró Mátyás első magyar reformátor életrajza és irodalmi művei. Pest. 1863. 100. és 108. l.

II. RÉSZ.

OKLEVÉLTÁR.

.

I.

XII. és XIII. század érintkezésekor.

Virágvasárnap a páf az evangéliumról szentbeszédet tart a néphöz.

»... Illo (evangelio) perlecto, fiat sermo ad populum de evangelio ; finito sermone, canatur antiphona : Ante sex dies sollempnis pasche ...«

Pray-codex : A virágvasárnapi szertartásnál.

II.

XII. és XIII. század érintkezésekor.

A feltámadás szertartásának végén a páf a néphöz szentbeszédet tart.

»... post ea canatur Benedicamus Domino ; dein fiat sermo a sacerdote ad populum ; post ea detur pax populis.«

Pray-codex : A feltámadás szertartásának végén.

III.

1238.

H. mester Pesten iskolamester.

Kiadva : *Wenzel* »Árpádkori Új Okmánytár« II. k. 123.

IV.

1251.

IV. Béla zsidótörvényének rendelkezése a zsidóiskoláról.

Kiadva : *Endlicher* »Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana« 475. l. 14. p. és 477. l. 30. p.

V.

1276. júl. 23-ika előtt.

Boncz fia Benedek Ó-Budán, Felhévizen járt iskolába.

Kiadva: Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis.

I. k. 375. l.

VI.

1276. július 23.—október 30.

A Margit királyleány szentté avattatása ügyében fogatatosított tanukihallgatás jegyzőkönyvének oktatásügyi vonatkozásai.

Kiadva: Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis.

I. k. 163—387. l.

VII.

Pozsony. 1302. márczius 9.

Pozsony város és a káptalan a közöttük létrejött egyezségben az iskolamester élelmezését és kötelességét is megállapítják.

«... Preterea idem parochialis sacerdos . . ceterum scholasticum retinebit ad mensam suam; qui si sacerdos fuerit, ad officium ecclesie preter officium Scolastice (igy) nullo vinculo sit adstrictus, sed a prima omnes horas cum suis scholaribus ad laudem divini nominis honeste exequatur, salvis illis iuribus suis minutis, que in officiis funerum fieri consueverunt . . .»

Kiadva: *Fejér* Codex Dipl. T. VIII. Vol. I. 617. l. és

Knauz: Mon. Eccl. Strig. II. 506.

VIII.

1324—1355.

M. iskolamester az ő egykori tanítványát, Péter iskolamestert meghívja lakodalmára.

Kiadva: *Fejérfataky László* »Tapolczai Bertalan oklevélformulái a XIV. századból«. (Magyar Könyvszemle 1886. 60. l.)

IX.

1324—1355.

Péter iskolamester értesíti M. iskolamestert, hogy a lakodalmára nem mehet el, de maga helyett a testvérét, Miklóst elküldi.

Kiadva: *Fejérfataky László* »Tapolczai Bertalan oklevél-formulái a XIV. századból.« (Magyar Könyvszemle. 1886. 60—61. l.)

X.

1324—1355.

M. iskolamester N. és P. igriczeket, a kik az ő lakodalmán különösen sok tapsot arattak, Magyar Pál gimesi várnagynak ajánlja.

Kiadva: *Fejérfataky László* »Tapolczai Bertalan oklevél-formulái a XIV. századból.« (Magyar Könyvszemle. 1886. 61. l.)

XI.

1330. április 17.

Kenesicsi Gyula fia és János nádor fia Miklós, a királyi herczegek nevelői, Záh Feliczián merényletekor fejükön súlyosan megsebesültek.

». . . Cum etiam pueros regio ibidem astantes vellet occidere, *pedagogi puerorum*, videlicet filius Gyula de Kenesich et Nicolaus filius Johannis palatini se interponentes, evadentibus pueris memoratis, letaliter vulnerantur in capite . . .«

Chronicon Pictum Vindobonense cap. CII. (M. *Florianus*: *Historiae Hungaricae Fontes Domestici* II. 240.). — A dubniczi krónikában »*Nicolaus filius Gyule de Kevesich*« olvasható. (M. *Florianus*: *Hist. Hung. Font. Domest.* II. 121.)

XII.

1334.

Az adóösszeírásban a kásztói és berényi (Hunyad vm.) iskolás házáról is szó esik.

»Item feria sexta seu in festo beati Martini dicavi ¹⁾ villam Koztow et inveni sexaginta quatuor fumos simul cum molendino et domibus comitis, (s)colaris et pastoris et Johannes plebanus eiusdem loci solvit.«

»Item sabbato seu secundo die festi beati Martini dicavi villam Bereen et inveni in ea centum et septem fumos in toto cum molendino et domibus comitis, *scolaris* et pastoris, et Laurencius plebanus eiusdem loci solvit.«

Kiadva: *Albert Amlacher*: Ein urkundlicher Beitrag zur ältesten Geschichte des Brooser Kapitels. (Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge. XIII. B. 367—368. lap.). — *Zimmermann-Werner*: Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. I. B. 464. 1.

XIII.

Eger. 1335. november 26.

A nagy-mihályi iskoláról szó esik.

». . . unam particulam terre ab angulo domus schole ad plagam meridionalem respicienti . . .«

Kiadva: *Nagy Gyula* »Sztáray Oklevéltár« I. k. 100. 1.

XIV.

1338. februárius 5.

Somogyi János fia, Miklós ifjú pozsonyi tanuló.

Közölve: *Ortway Tivadar* »Pozsony város története«. III. k. 236. lap.

¹⁾ János miséspap, a sebesi esperesi kerület adószedője.

XV.

Visegrád. 1338. április 5.

Lőrincz, Miklósnak, Lajos királyi herczeg nevelőjének szolgálattelvője képviseli a királyi herczeget azon perben, melyet ez a veszprémi káptalannal Ábrahám birtok miatt folytatott.

»... Laurencio serviente magistri Nicolai informatoris predicti domini Luduyci (igy) ducis cum sufficientibus et legitimis procuratoriis literis domini regis pro eodem domino Luduyco (igy) duce coram nobis astante et pmissis possessionarie inhibitionis rationem per ipsum capitulum Wesprimiense assignari postulante...»

Kiadva: Zalai Oklevéltár. I. k. 332. l.

XVI.

Pozsony. 1341. februárius 19.

Mihály pozsonyi prépost Miklós (székes)-fehértvári kanonokot, az ő nevelőjét, pozsonyi kanonokká nevezi ki.

»... magistri Nicolai, Albensis ecclesie canonici, informatoris nostri, seu magistri predilecti, quibus nobis inde a nostro studio et eruditione studiosa voluit et meruit digne complacere...»

Közli: *Ortway Tivadar* »Pozsony város története.« III. k. 236—237. l.

XVII.

Damas. 1342. május 26.

Vilmos pannonhalmi szent-mártoni apát, Róbert Károly király előtt tiltakozik az erőszakos uton Neszmélybe áthelyezett fizetői vám ügyében, a mely miatt Vitus nyitrai püspök és Miklós mester, Nagy Lajos királynak nevelője egymással pereskednek.

»... quod tributum de Fizeegthu, quod temporibus impaccatis (igy) per homines potentes ad villam Nezmel

est translatum et nunc in eadem Nezmel exigitur, super quo etiam, ut dicitur, litis materia inter venerabilem in Christo patrem, dominum fratrem Witum, gratiam per eundem episcopum Nitriensem, ut actorem, ab una, et *magistrum Nicolaum, informatorem domini Lodovici ducis, filii nostri Karissimi, ut* in causam attractum, parte ab altera, vertitur . . .«

Hártyára írt credetije a pannonhalmi szent-mártoni apátság levéltárában. Capsa 2. lit. o. — Kiadva : Hazai Okmánytár. IV. k. 168. — Anjoukori Okmánytár. IV. k. 224—225. — *Sörös Pongr.* : A pannonhalmi főapátság története. II. k. 394.

XVIII.

Buda. 1344. október 10.

Kis-Tapolcsányi Gyula fia Miklós mester Endre királyi hercegnek, jeruzsálemi és szicíliai királynak nevelője.

». . . magister Nicolaus, filius Jule, aule nostre miles fidelis pedagogusque excellentis principis domini Andree, Jerusalem et Sycilie regis . . .«

Kiadva Nagy Imre : Anjoukori Okmánytár. IV. 450.

XIX.

Buda. 1344. október 15.

Miklós mester, Lajos királynak egykori nevelője, hápolna-ispán és királyi titkos kancellár.

»Nos magister Nicolaus, *quondam informator domini Lodovici* . . . regis . . . comes capelle et secretarius cancellarius eiusdem . . .«

Kiadva Nagy Imre : Anjoukori Okmánytár. IV. 454.

XX.

Visegrád. 1345. május 3.

Miklós, választott kalocsai érsek, a ki egykor Nagy Lajos királyt nevelte, jelenti, hogy Nádas Moch fia Benedek s az ő fiai — Benedek, Moch és Úz — egyrésztől, másrésztől meg Dalmadi Tamás fia István, János és Gergely a dalmadi birtokrészre nézve békésen kiegyeztek.

Nos Nicolaus archyelectus ecclesie Colochensis, *olym informator Lodovici Dei gratia regis Hungarie*, nunc vero comes capelle et secretarius cancellarius eiusdem domini regis, memorie commendamus: Quod Lukachyo, filio Moch de Nadas, sua, Benedicti, Moch et Wz filiorum suorum in personis ab una, item Stephano, Johanne et Gregorio, filiis Thome de Dalmad de comitatu Huntensi parte ab altera, coram nobis constitutis, propositum extitit per eosdem et relatum oraculo vive vocis, quod licet idem Lucasius filius Moch super quadam particula terre ad duo aratra cum dimidio sufficientia, quam idem Thomas pater predictorum Stephani, Johannis et Gregorii, eidem Lukachyo filio Moch de eadem possessione Dalmad, iuxta continentiam literarum honorabilis capituli ecclesie Strigoniensis obligatarum, adhuc vivente extradare assumpsisset, contra eosdem filios Thome ordine iudiciario procedere intendisset. Tamen ut omnis litis et dissessionis (így) materia, odii scilicet fomes, rixe et invidie de medio ipsorum radicitus evellerentur et extirparentur, ordinationeque et compositione proborum virorum taliter inter se concordassent: Quod idem Lukachyus filius Moch predictam particulam terre ad dicta duo aratra cum dimidio sufficientia eisdem filiis Thome ad unum aratrum cum dimidio se extendentem relaxasset; quam quidem particulam terre idem filii Thome ipsi Lukachyo et filiis suis supradictis feria tertia proxima post festum Penthecostes proxime ventura coram duobus ex quatuor iudicibus nobilium dicti comitatus Huntensis per easdem partes

1345.
máj. 17

in faciem predictae terre litigiose adductis de predicta possessione Dalmad extradare assumpsissent et asumpserunt coram nobis ; iidemque filii Thome ipsam particulam terre ibi, ubi idem Lukachyus a metis et terminis inter possessiones Dalmad et Magarad vocatas, ut moris est, iuxta regni consuetudinem super terram iurando ostenderet, regali cum mensura, scilicet per mensurationem Petri filii Stephani, vel ipso absente Nicolai filii Jacobi de Moroch mensurare inciperent eo modo, quod ad unum aratrum sufficientem centum et quinquaginta iugera terrarum arabilium, ad medium vero quinquaginta iugera in longitudine ipsorum septuaginta duas mensuras, in latitudine vero septem regales se extendentia mensurarent ; factaque mensuratione eandem particulam terre scilicet ad unum aratrum cum dimidio modo premissis sufficientem in presentia eorundem iudicum nobilium cum metarum erectione et ab eadem possessione Dalmad distinctione et separatione sepedicto Lukachyo, mediantibus litteris dicti capituli Strigoniensis, sepius nominati filii Thome dare, prout nunc, sic et tunc perpetuare tenerentur ; universa vero instrumenta seu litteras ipsorum super predictis possessionibus Dalmad et Magarad confectas, exceptis predictis litteris dicti capituli Strigoniensis obligatoriis, cassas, vanas et frivolas ac viribus karituras reddidissent, exhibitoribusque earundem nocivas, tali nexu et ligaminis interposito, quod si qua partium de premissa admonitione et compositione aliquo modo resiliat, ex tunc pars ipsam concordiam et ordinationem refutans contra partem alteram ipsam compositionem tollerantem et acceptantem in succubitu facti potentialis duelli convinceretur eo facto. Ad quod se eadem partes spontanea coram nobis obligarunt voluntate. Datum in Vissegrad, tertio die octavarum festi beati Georgii martyris, anno Domini Millesimo tricentesimo quadragesimo quinto.

1345.
máj. 3.

Hátán pecsét helye.

Hártyára irt eredetije : a Magy. Nemzeti Múzeum levéltárában 1345-ik év máj. 3-iki kelet alatt.

XXI.

Visegrád. 1346. április 15.

Nagy Lajos király a buda-felhévizi keresztesek konventjének meghagyja, hogy a Miklós pécsi püspök és egykori nevelője részére adományozott Poroszló birtok határait járja meg.

»...recensitis fidelitatibus et servitiis honorabilis domini Nicolai in episcopatum ecclesie Quinqueecclesiensis per sedem apostolicam confirmati comitis capelle et secretarii cancellarii ac quondam informatoris nostri et magistri Mathie fratris eiusdem aule nostre militis olim per eosdem tempore excellentissimi principis domini Karoli inclyti regis Hungarie patris nostri karissimi bone memorie et demum nostris laudabiliter et sumpna sollicitudine exhibitis et impensis...«

Kiadva : Károlyi Oklevéltár. I. 165.

XXII.

Várad. 1347. november 2.

Péter és Jakab Várad város hatósága nevében felszólítják Kállai Simon fia Imrét és Pétert, hogy fizessék ki azt az összeget, a melyvel Bölcsi Czudar Dénes fia Sándor váradi tanuló korában adós maradt a háziasszonyának.

Kiadva : Fejér Cod. Dipl. T. IX. Vol. I. 555—556.

XXIII.

Buda. 1349.

Nagy Lajos király, Garay János választott veszprémi püspök és királyi kancellár kérésére, Szent-Demeter birtokot a püspök-kancellár egykori tanítójának, János főesperesnek adományozza.

»...Nunc autem dicit nobis idem magister Tetews, quod venerabilis vir dominus Johannes electus confir-

matus Wesprimiensis ecclesie, comes capelle et secretarius cancellarius noster, predictam possessionem Zenth-demetur discreto viro Johanni archydiacono, quondam *informatori suo*, memoratam vero possessionem Peterd Ladizlao et Symoni, filiis Andree, famulis suis, a nostra maiestate similiter perpetuo conferri postulasset et super hoc ipsis Johanni archydiacono et dictis filiis Andree litteras nostras emanari facere procurasset, et nunc ydem in dominio dictarum possessionum existerent . . .»

Kiadva : Zichy-codex. II. 355.

XXIV.

Gyula-Fehérvár. 1352. januárius 13.

A gyulafehérvári káptalan, János szászsebesi iskolamester kérésére, Fucco ispán részére átír egy nyílt levelet.

Kiadva : Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. II. Band. 85.

XXV.

Zágráb. 1360. április 14.

Azon perben, mely Kozma fia Jakab és a zágrábi iskolamester között folyt, ezen utóbbi magatartására nézve határoznak.

». . . Item deliberatio cause inter Jacobum Cosme et scolasticum mote talis est, quod ipse scolasticus tamdiu, donec filius dicti Jacobi recreabitur aut morietur, sub juramento deposito a facie juris se non abscondet, nec a iustitia exulabit. Si vero exulare eum contigerit et dictum puerum mori, extunc dabuntur littere sententiales contra ipsum ; medio etiam tempore arma ferre non debet, nec dictum Jacobum offendere verbo vel facto ; quem si offenderit et convictus fuerit, reiterabitur in pristinam penitentiam.« .

Kiadva *Thalčić* : Monum. Hist. civitatis Zagrab. IV. 164.

XXVI.

Zágráb. 1362. aug. 12., aug. 28. és nov. 5.

Mike és a zágrábi iskolamester egymással perben áll.

»Item Mike contra *magistrum scole* primo citatus non comparuit.«

»Item Mike contra *magistrum scole* ad octo dies recepit terminum ad respondendum.«

»Item causa *magistri scole* et Myke est ad octo dies ad pacem prorogata.«

Kiadva *Thalžić*: Monumenta Hist. civ. Zagrab. IV. 226., 228. és 233.

XXVII.

Pozsony. 1365. április 4.

A pozsonyi káptalan hálából Jakab ispán és pozsonyi bíró iránt, a ki az iskola épületét újjáépíttette, elrendeli, hogy az iskolamester a tanulókkal naponkint énekelje el Jakab és gyermekei lelki üdvéért a Salve Reginát.

Nos capitulum ecclesie Posoniensis, significamus tenore presentium, quibus expedit, universis, quod quia vir providus comes Jakus iudex civitatis Posoniensis, ob amorem divini cultus scolas circa ecclesiam sancti Martini, alias sancti Salvatoris in dicta civitate Posoniensi reedificare et construere propriis sumptibus et expensis procuravit, in quas etiam nonnulli filii civium et coetus pauperum ratione scolastice discipline intrare noscuntur, ibique laudes debitas unusquisque iuxta suum ingenium legendo et decantando augmentare sollicitatur, pretextu cuius ipse comes Jakus iudex multimodorum onerum suffragia percipere debeat et obtinere. In reconpensam tamen aliqualem, ne huius modi gratitudini solempni et salubri ingratitude sequi videatur, promissimus et presentium serie sincere spondimus, ut magister, seu scolasticus

pro tempore inibi constitutus per dictos filios civium et pauperes in ipsas scholas intrare solentes hora compertorii, sive post vespervas singulis diebus modo solempni ad laudem intemerate Virginis gloriose Salve Regina voce consona et laudabili pro salute ipsius comitis Jakus iudicis et suorum liberorum in eorum decantare tenebitur ; ad que premissa facienda nosque presentibus nostris litteris obligamus ; ubi vero dictus magister scole hec facere recusaret, ex tunc tamdiu cum sociis extra ipsas scholas manebit, donec sincere promittere non curaverit, ut ipsum Salve Regina iuxta ipsam promissionem decantaretur ; in cuius promissionis et durationis testimonium presentes nostras litteras privilegiales pendentis sigilli nostri munimine roboratas eidem comiti Jakus iudici et suis posteris duximus concedendas, datum feria sexta proxima ante dominicam Ramispalmarum, anno Domini Millesimo trecentesimo sexagesimoquinto.

1365.
ápr. 4.

Kiadva *Schönvitzky Bertalan* : A pozsonyi kir. kath. főgymnázium története. 487. — A bevezető szavak leszámításával közli *Ortway Tivadar* is : Pozsony város tört. II/IV. 311.

XXVIII.

Pannonhalma. 1367. április 22.

A Bold. Szűzről nevezett pápóczi Ágostonos kolostort a Magyar Pálnétól kapott birtokba és a pápóczi vásári vámba beiktatják, leszámítva azt a negyven denárt, melyet a pápóczi prior a vásári vámból hetenkint köteles a Krisztus Szent-testéről nevezett pápóczi egyház iskolamesterének kifizetni.

». . . Item tributum fori in eadem Papoch habitum, exceptis quadraginta denariis, quos singulis septimanis predictus petrus prior et sui successores *Scolastico* ecclesie Corporis christi antedictae pro tempore constituto indempniter dare debebunt et tenebuntur . . . »

Kiadva : Hazai Okmánytár. I. köt. 259.

XXIX.

Győr. 1371. július 24.

A győri káptalan tanuskodik, hogy a Nádasd nemzet-ségből való Gelsei András fia Lászlónak leánya, Margit, a ki Magyar Pál özvegye volt, a Krisztus szent testéről és a Szent Üdvözítőről címzett préposti egyház iskolamestere részére a pápóczi szombati vámból hetenkint negyven denárt hagyott.

»...et quadraginta denarios de tributo fori, quod singulis ebdomadis diebus Sabatis in eadem possessione Papocz exigi consuevit, Scolastico eiusdem ecclesie legasset et commisisset perpetuo dandos et conferendos...«

»...Item tributum fori in dicta villa Papocz sabatis diebus exigi consuetum, tali modo, ut prior et fratres in dicto Claustro existentes de eodem tributo singulis diebus Sabatis Scolasticis in dicta villa Papocz pro tempore constitutis perhenniter et in evum quadraginta denarios dare et assignare teneantur...«

Kiadva: Hazai Okmánytár. II. 323. és 326. — Hibásan *Fejér*: C. D. IX/IV. 358.

XXX.

Selmeczbánya. 1375. körül.

Pál selmeczbányai iskolás tolvaj.

1375. körül. »Item Paulus scholaris proscriptus, quod evasit de captivitate nostra, quia approbatus fuit sicut fur.«

»Item Longus Paulus scholaris proscriptus est, eo, quod accusatus est pro furto.«

Eredetije Selmeczbánya város levéltárában: Notationes Iudiciariae de anno 1364—1426.

XXXI.

Visegrád. 1378. május 30.

Váradi Péter fia Benedek és László egy tanulót agyonverték, midőn ez Kálnáról Váradra tartott, hogy a plébánoshoz menjen tanításra.

»... Insuper iidem Benedictus et Ladislaus filii Petri de Varad mala malis accumulare satagentes, novissime his diebus proxime preteritis, dum quidam scholaris, filius videlicet cuiusdam iobagionis regalis de dicta Calna ad plebanum de dicta Varad causa informationis seu eruditionis accessisset, iidem ipsum scolarem captivari direque verberari et diversimode tormentari et sic abire permitti fecissent propria eorum auctoritate...«

Kiadva *Botka Tivadar* : Barsmegye Monographiája. I. f. 61. és *Palásthy Pál* : Palásthyak. I. 148. és 149.

XXXII.

1379—1380.

A hodosi polgárok kéri Himfy Benedek volt bolgár bánt és tényleges pozsonyi ispánt, hogy a Bold. Szűzről nevezett templomukba ne erőszakolja Péter káplánt plébánosnak ; hanem nyugodjék bele abba, hogy ők Vincze mező-somlyai iskolamestert hívták meg és már be is igtatták plébánosuknak.

Humillima salutatione premissa. Vestra noverit Magnitudo, quod dominus Petrus vester capellanus exhibit nobis Vestre literas Magnificentie, in quibus contineri conspectimus (így), quod eundem dominum Petrum in nostrum plebanum assumptum deberemus. Unde Dominus est nobis testis, quod animo liberi assumpsissemus, sicut tenemur, nec preceptum Vestre Magnificentie refutare ausi fuissimus, sed ecclesia beate Virginis capellano idoneo plurimum indigebat. Unde nos *magistrum Vincen-*

tium Scolasticum de Mezeusemplio super gratia fideliter in medium nostri vocavimus et ipsum in nostrum plebanum et in corporalem possessionem ecclesie beate Virginis predictae introduximus; quem si vestra fuerit benignitas et Dei gratia vos informaverit, quod ecclesiam beate Virginis prefatam in sua libertate tenere volueritis, quia neque tempus istud nunquam vos de factis ecclesie non intermisistis, ipsum magistrum Vincentium pro informatore et pastore ecclesie nostre habere cupimus, nec alium habere intendimus. Vestram igitur petimus Magnitudinem humiliter et devote per presentes, quatenus ob amorem Virginis Dei genitricis Marie, in qua specialem habetis fiduciam, suam ecclesiam in sua libertate perfrui permittatis, nec capellanum invite sibi ponere velitis, quia per mutationem diversorum capellanorum suorum omnino sua ecclesia esset desolata et etiam nostram fidem in hac parte non infringatis, qui sine hoc etiam multas patimur penurias et iniustitias. Et si nos etiam per impositionem vestri capellani in nostri medium angariaveris, Deo teste, ulterius super facie ipsius possessionis infra scripte (?) manere possumus. Unde in necessitate alterius et ecclesie tu noli aliter facere. Vallete (így) in filio Virginis gloriose. Hec universi viri pauperes de Hodus et de tenutis eiusdem.

Hátára írva: Magnifico viro et honorabili domino Benedicto — Bulgarie et com — —, domino eorum karissimo.

Hátán viaszba nyomott gyűrűpecséttel.

Papirosra írt eredetije erősen átázott és a hátán besárosodott állapotban, a Magy. Nemzeti Múzeum levéltárában, év nélkül. 1379—1380. Levéltári jövedéknapló 1897. 13. sz.

XXXIII.

1380. december 6.

Miklós hídirnok korábban pozsonyi iskolamester volt.

Kiadva *Békefi Remig*: A pilisi apátság története. I. 375. és II. 271.

XXXIV.

Szepes. 1383—1392.¹⁾

Pál a szepesi prépost vicarius a és éneklő-kanonok jelenti, hogy János, késmárki plébános és Késmárk városa a »vigilialis« és a misepénz elosztására nézve békésen ki-egyeztek, úgy, hogy az iskolamesternek mindegyikből jut.

Nos Paulus cantor ecclesie beati Martini de Scepus, vicarius venerabilis viri domini Nicolai prepositi eiusdem ecclesie in spiritualibus generalis, memorie commendamus, quod viro discreto domino Johanne plebano de Forocaseorum ab una, ac providis viris Petro dicto Maldór iudice et Martino rufo cive iurato de eadem pro se et pro tota universitate civium ibidem, parte ab altera, coram nobis et honorabilibus viris capitulo ecclesie predictae personaliter constitutis, propositum extitit per eosdem pariter et relatum: Quod exorta litis questione inter ipsos super pretio vigiliarum, que communiter inter ipsos vigiliales dicuntur, que extra ecclesiam circa corpora defunctorum leguntur seu cantantur, in cuius possessione campanator, seu *cruditor puerorum* eorum usurpative dicitur vestitisse (így), per plebanum prenotatum et diutius protelata et pecuniis a civibus more solito solutis et solvere debentibus, que vulgo missales appellantur; tandem monitionibus per nos pluries receptis, iustitie volentes vigorem observare et unumquemque iure suo potiri, per proborum virorum ordinationem pariter et compositionem taliter concordassent et idem dominus Johannes et predicti iudex et iurati in suis et predictorum concivium suorum personis concordarunt coram nobis, quod partium (így) predictarum vigilialium omnium extra legendarum vel canentium per *rectorem* vel *cruditorem puerorum*, unacum capellanis vel capellano, qui comode

¹⁾ Az oklevél eredetije kelet nélkül van. Miklós szepesi prépost és Pál vicarius révén azonban az oklevél keltének szélső éveit megállapítottam.

interesse possunt et debent, a modo deinceps temporibus successivis et in perpetuum in tres partes dividatur (így), quorum unam partem recipiant capellani et due partes cedent *rectori*, seu *eruditori puerorum*, seu campanatori civium predictorum, qui fuere pro tempore constituti; et de pecuniis missalibus duas partes plebano (így) et successor sui (így) in perpetuum recipiet; tertia parte cedente *eruditoribus puerorum* scole prenotate; voluerunt tamen ordinationem premissam litteris capituli predicti suo modo, prout supra scribitur, perhennari et roborari. In cuius rei memoriam perpetuam presentes concessimus litteras nostras pendentis sigilli nostri munimine roboratas. Datum apud predictam ecclesiam Sancti Martini.

Selyem sodraton függő pecséttel.

Hártyára írt és hibás fogalmazású eredetije: Késmárk város titkos levéltárában. Fasc. 38. nr. 19.

XXXV.

Nagybánya. 1387. júl. 18.

Péter nagybányai plébános vallomása szerint, Nagybánya város bírāja és esküdtei kötelességükül ismerik, hogy olyan iskolamestert tartanak, a ki alkalmas a gyermekek oktatására.

»... Iudex et iurati habent constituere unum rectorem pro informatione puerorum valentem...«

Kiadva *Batthyány*: *Leges Ecclesiasticae*. T. III. 399. és *Fejér*: *Cod. Dipl. T. X/VIII.* 234.

XXXVI.

Brassó. 1388. július 26.

Tivadar, a brassói iskolások volt succentora, majd nagybányai iskolamester, tanuk útján — a kik között Vinczét, az egykori besztercei iskolamestert is látjuk — tisztázza magát az ellene felhozott vádak alól.

Kiadva: *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. II. B. 627—628.

XXXVII.

Beszterczebánya. 1393—1399.

Oktatásügyi adat Beszterczebánya város számadáskönyveiben.

»... Mertel Molner 6 fl. dedit 4 fl. scolastico ...«

Kiadva *Fejérvataky László*: Magyarországi városok régi számadáskönyvei. 82.

XXXVIII.

Kassa. 1394.

A kassai iskola rectora Goltsloer Miklós részére tizenkét garas hiával hat forintot fizet.

1394. »Rector scole super procurationem Nicolai Goltsloer VI. florenos minus duodecim grossis.«

Papirosra írt eredetije Kassa város levéltárában: Liber Actorum Iudiciariorum ab anno 1394—1406. fol. 13.

XXXIX.

1394. május 26.

Elek szelindeki iskolamester és közjegyző egy plébánosválasztás ügyében mint tanú vallomást tesz.

»Preter premissa Allexius etatis quinquagenarius notarius publicus et rector scholarum in ipsa Stolczenborg ad fidei sue veritatem profitendo singulariter iuravit et ita deposuit, quod comes Petrus et Johannes faber tempore nominationis et electionis villicus committendo claves ecclesie sibi tradiderunt et sub poena capitis sibi inhiuerunt, nulli easdem nisi ipsis claves debuit donare. Et sic ipse claves per triduum apud eundem manserunt Allexium, quoadusque presentatio et confirmatio pro Christiano fuerant expedite.«

Kiadva: Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. III. B. 93.

XL.

Kassa. 1396.

János, a kassai iskola mestere, fizet három forintot.
1396. »Magister Johannes scolasticus super Lauren-
tium 3 florenos.«

Papirosra írt eredetije Kassa város levéltárában: Liber
Actorum Iudicialiorum ab a. 1394—1406. fol. 33. a.

XLI.

Medgyes. 1397.

*A medgyesi káptalan meghatározza, hogy az iskola-
mesternek a pénzbeli jövedelmekből mennyi esik.*

Kiadva: Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in
Siebenbürgen. III. B. 206.

XLII.

XIV. század.

Latin grammatika töredéke a XIV. századból.

turo utinam audiar, audiaris vel audia-
re, audiatur. Et pluraliter: Utinam audiamur, audi-
amini, audiantur. Coniunctivo modo tempore pre-
senti: Cum audiar, audiaris vel audiare, au-
diatur. Et pluraliter: Cum audiamur, audimini (így),
audiantur. Preterito imperfecto: Cum audi-
rer, audireris, vel audirere, audiretur. Et
pluraliter: Cum audiremur, audiremini, au-
direntur. Preterito perfecto: Cum auditus
sum vel fuerim, sis vel fueris, sit vel fu-
erit. Et pluraliter: Cum auditi sumus vel fueri-
mus, sitis vel fueritis, sint vel fuerint.
Preterito plusquamperfecto: Cum audi-
tus essem vel fuisset, esses vel fuisses,
esset vel fuisset. Et pluraliter: Cum au-
diti essemus vel fuissetis, essetis vel

fuissetis, essent vel fuissent. Futuro : Cum |
 auditus ero vel fuero, eris vel fueris, |
 erit vel fuerit. Et pluraliter : Cum auditi |
 erimus vel fuerimus, eritis vel fueritis, |
 erint vel fuerint. Infinitivo modo, si |
 ne numeris et personis, tempore pre- |
 senti et preterito imperfecto : Audiri. ||¹⁾
 Preterito perfecto et plusquam perfecto : |
 Auditum esse vel auditum fuisse. Futuro : Au- |
 ditum iri. Duo participia trahuntur ab hoc |
 verbo passivo : preteritum et futurum. Prete- |
 ritum : Ut auditus. Futurum : Ut audiendus. |
 2) Fero, fers, fert. Et pluraliter : Ferimus, fer- |
 tis, ferunt. Preterito imperfecto : Fe- |
 rebam, ferebas, ferebat. Et pluraliter : Fe- |
 rebamus, ferebatis, ferebant. Preteri- |
 to perfecto : Tuli, tulisti, tulit. Et pluraliter : Tulimus, |
 tulistis, tulerunt vel tulere. Preterito |
 plusquam perfecto : Tuleram, tuleras, tulerat. |
 Et pluraliter : Tuleramus, tuleratis, tulerant. Fu- |
 turo : Feram, feres, feret. Et pluraliter : Feremus, fe- |
 retis, ferent. Imperativo modo, tempore pre- |
 senti ad secundam et tertiam personam : Fer, ferat. |
 Et pluraliter : Feramus, ferte, ferant. Futuro : |
 Ferto tu, fertote ille. Et pluraliter : Feramus, fertote- |
 te, feruntote vel feruntote. Optativo mo- |
 do, tempore presenti et preterito imperfecto : Uti- |
 nam ferremus, ferretis, ferrent. Preterito |
 perfecto et plusquamperfecto (így) : Utinam tu- |
 lissem, tulisses, tulisset. Et pluraliter : Utinam tu- |
 lissemus, tulissetis, tulissent. Futuro : Uti- |
 nam feram, feras, ferat. Et pluraliter : Utinam fera- |
 mus, feratis, ferant. Coniunctivo modo, tempore |
 presenti : Cum feram, feras, ferat. Et pluraliter : Cum fera-

¹⁾ A lap bevégződik.

²⁾ Initiale piros színnel.

mus, feratis, ferant. Preterito imperfe-
cto cum ferrem, ferres, ferret. Et pluraliter : Cum fer-
remus, ferretis, ferrent. Preterito perfe-
cto : Cum tulerim, tuleris, tulerit. Et pluraliter : Cum
tulerimus, tuleritis, tulerint. Preterito
plusquamperfecto : Cum tulissem, tulisses, tu-
lisset. Et pluraliter : Cum tulissemus, tulissetis, tu-
lissent. Futuro : Cum tulero, tuleris, tulerit. |
Et pluraliter : Cum tulerimus, tuleritis, tulerint. |
Infinitivo modo sine numeris et personis, |
tempore presenti et preterito imperfecto : Ferre.¹⁾ |
Preterito perfecto et plusquamperfecto : |
Tulisse. Futuro : Latum ire vel laturum esse. |
Verbo impersonali modo tempore presenti : Fer- |
tur. Preterito imperfecto : Ferebatur. Pre- |
terito perfecto : Latum est vel fuit. Preteri- |
to plusquam perfecto : Latum erat vel fuerat. |
Futuro : Feretur. Imperativo modo, tempore ||
presenti : Feratur. Futuro : Fertor. Optativo mo- |
do, tempore presenti et preterito imperfecto : |
Utinam ferretur. Preterito perfecto et |
plusquamperfecto : Utinam latum esset vel la- |
tum fuisset. Futuro : Utinam feratur. Coniun- |
ctivo modo tempore presenti : Cum feratur. Prete- |
rito imperfecto : Cum ferretur. Preterito per- |
fecto : Cum latum sit, vel latum fuerit. Prete- |
rito plusquamperfecto : Cum latum esset, vel la- |
tum fuisset. Futuro : Cum latum erit vel latum |
fuerit. Infinitivo modo sine numeris |
et personis, tempore presenti et preterito imper- |
fecto : Ferri. Preterito perfecto et plus- |
quamperfecto : Latum esse vel latum fuisse. |
Futuro : Latum iri. Gerundia vel par-
ticipialia verba sunt hec : Ferendi, feren-²⁾ |

1) Itt a hártya a sor hosszában el van vágva.

2) Itt a hártya a sor hosszában el van vágva.

do, ferendum. Supina : Latum, latu. Duo participia trahunt ab hoc verbo activo : presens et futurum. Presens : Ut ferrens. Futurum : Ut laturus.

1) Feror, ferris vel ferre, fertur. Et pluraliter : Ferimur, ferimini, feruntur. Preterito imperfecto : Ferebar, ferebaris vel ferebare²⁾, (ferebatur)³⁾ et pluraliter : ferebamur, ferebamini, (ferebantur). Preterito perfecto : Latus su(m vel fui, es) vel fuisti, est vel fuit. Et pluraliter : La(ti sumus) vel fuimus, estis vel fuistis, s(unt vel fuerunt) vel fuere. Preterito plusquamperfecto : Latus eram vel fueram, eras vel fu(eras, erat) vel fuerat. Et pluraliter : Lati eramus (vel fuera)mus, eratis vel fueratis, eran(t, vel fue)rant. Futuro : Ferar, fereris vel (ferere, fe)retur. Et pluraliter : Feremur, feremini, (ferentur). Imperativo modo tempore presenti (secunda) et tertia persona : Ferre, feratur. Et pluraliter : Feramur, feremini, ferantur. Futuro (fertor tu,) fertor ille. Et pluraliter : Fera(mur, fere)minor, feruntor. Optativo modo tempore presenti et preterito imperfecto : Utinam ferrer, ferreris vel ferrere, ferretur. Et pluraliter : Utinam ferremur, ferremini, ferrentur. Preterito perfecto et plusquamperfecto : Utinam latus essem vel fuissem, esses vel fuisses, esset vel fuisset. Et pluraliter : Utinam lati essemus vel fuissemus, essetis vel fuissetis, essent vel fuissent.

1) Pirus initiale.

2) Innét kezdve tizenhat sorból az egyharmad rész le van vágva.

3) A zárójelbe tett szavak a levágott részt alkotják általam kiegészítve.

4) Itt a hártya hosszában el van vágva.

(fuissent.) Futuro : Utinam ferar, feraris, vel
 (ferare, fer)atur. Et pluraliter : Utinam feramur, fera-
 (mini, fera)ntur. Coniunctivo modo tempore presenti
 (cum ferar, f)eraris vel ferare, feratur. Et pluraliter :
 (cum feram)ur, feramini, ferantur. Preteri-
 (to imperfe)cto : Cum ferrer, ferreris vel ferre-
 (re, ferretur.) Et pluraliter : Cum ferremur, ferremini,
 (ferrentur.) Preterito perfecto : Cum latus sim
 (vel fueri)m, sis vel fueris, sit vel fuerit.
 (Et pluraliter) : Lati simus vel fuerimus, sitis vel
 (fueritis, si)nt vel fuerint. Preterito plus-
 (quam perfect)o : Cum latus essem vel fuisset, es-
 (ses vel fu)isses, esset vel fuisset. Et pluraliter : Cum
 (lati essem)us vel fuisset, essetis vel fu-¹⁾
 issetis, essent vel fuissent. Futuro : Cum
 latus ero vel fuero, eris vel fueris, erit
 vel fuerit. Et pluraliter : Cum lati erimus
 vel fuerimus, eritis vel fueris (igy), erint vel
 fuerint. Infinitivo modo sine numeris
 et personis, tempore presenti et prete-
 rito imperfecto : Ferri. Preterito per-
 fecto et plusquamperfecto : Latum esse vel
 latum fuisse. Futuro : Latum iri. Duo par-
 ticipia trahuntur ab hoc verbo passivo :
 preteritum et futurum. Preteritum : Ut
 latus. Futurum : Ut ferendus.

²⁾ Sum, es, est. Et pluraliter : Sumus, estis, sunt.
 Preterito imperfecto : Eram, eras,
 erat. Et pluraliter : Eramus, eratis, erant.
 Preterito perfecto : Fui, fuisti, fuit. Et pluraliter :
 Fuimus, fuistis, fuerunt vel fuere. Pre-
 terito plusquamperfecto : Fueram, fueras,
 fuerat. Et pluraliter : Fueramus, fueratis, fuerant.
 Futuro : Ero, eris, erit. Et pluraliter : Erimus, eri-

1) A hártya a sorok hosszában itt ketté van hasítva.

2) Piros initiale.

tis, erunt. Imperativo modo, tempore presenti ad secundam et tertiam personam : Sis, sit. Et pluraliter : Simus, sitis vel este (így) sint. Futuro : Esto tu esto ille. Et pluraliter : Simus, estote, sunt vel suntote. Optativo modo tempore presenti et preterito imperfecto : Utinam essem, esses, esset. Et pluraliter : utinam essemus, essetis vel essent. Preterito perfectum et plusquamperfecto : Utinam fuisset, fuisses, fuisset. Et pluraliter : Utinam fuissetis, fuissent. Futuro : Utinam sim, sis sit. Et pluraliter : Utinam simus, sitis, sint. Coniunctivo modo tempore presenti : Cum sim, sis, sit. Et pluraliter : Cum simus, sitis, sint. Preterito imperfecto : Cum essem, esses, esset. Et pluraliter : Cum essemus, essetis, essent. Preterito perfecto : Cum fuimus, fueris, fuerit. Et pluraliter : Cum fuimus, fueritis, fuerint. Preterito plusquamperfecto : Cum fuisset, fuisses, fuisset. Et pluraliter : Cum fuissetis, fuissent. Futuro : Cum fuimus, fueris, fuerit. Et pluraliter : Cum fuimus, fueritis, fuerint. Infinitivo modo sine numeris et personis tempore presenti et preterito imperfecto : Esse. Preterito perfectum et plusquamperfecto : Fuisse. Futuro : Caret. Gerundia vel participialia verba sunt hec : Essendi, essendo, essendum. Supinis : Caret. Unum participium habet, quod est : Ens.

¹⁾ Volo, vis, vult. Et pluraliter : Volumus, vultis, volunt. Preterito imperfecto : Volebam, volebas, volebat. Et pluraliter : Volebamus, volebatis, vo-²⁾

Eredetiye hártýára írva, a XIV. századból. Csak nyolcz negyedrélt oldalas töredék maradt fenn belőle. A körmöczbányai

¹⁾ Piros initiale.

²⁾ Itt a szöveg megszakad.

1503-iki számadáskönyvet kötötték beléje. A ránk maradt kézirat első oldalán alul »d. 2.«, a harmadikon meg »d. 3.« olvasható. A »d« betű itt Donatust jelent; mert egybevetés útján meggyőződtem, hogy az általam megtalált grammatikai részek *Aelii Donati* »Octo partium orationis Methodus«-ából valók. Lásd Donatus említett művének 1553-iki kiadását, teszem Magy.

Nemz. Múzeum $\frac{\text{A. lat.}}{1660}$ sz. a. az »Exempla Coniugationum«-nál.

Körmöczbányai városi levéltár: Tom. I. Fons. 32. Fasc. 1. nr. 3.

XLIII.

Ungvár. XIV. század vége; november 13.

János ungvári iskolamester visszaköveteli azt a könyvet, melyet testvére, Lukács miséspap tizenhat denárért zálogba vetett.

Orationes in filio Virginis, vestra promta et salute. Sapiens vir domine michi multum tempore dilecte. Ex veridica relatione rescivi, quod librum Inmortale (?) Germanus noster, videlicet Lucas presbiter pie memorie Vestre sapientissime Dominationi in sexdecim denariis impignoravit. Ob id peto Vestram sapientissimam Dominationem, quatenus causa Dei omnipotentis et vestre innate pietatis talem librum videlicet Inmortale (?), quod Lucas presbiter vestre sapientissime Dominationi impignoravit, michi a Georgio institore, an a Johanne toth de capos, aut a Jacobo de Leles Vestra sapientissima Dominatio transmittere valeat. Quia ipsum librum genitor ipse, videlicet Benedictus, notarius dominorum de Homonna pie memorie, eundem ecclesie opidi Homonna delegavit. Dum et quando ipsum librum in (így) Vestra sapientissima Dominatio a Johanne toth transmiserit, ab eodem Vestra sapientissima Dominatio totales denarios habeatis et in literis rescribatis causa Dei omnipotentis. Scriptum in Hwngwar, in die sancti Brictii confessoris. nov. 13.
Johannes, alias rector scole opidi Hwngwar.

Papirosra írt eredetije, pecsét nélkül, a praemontreiek jászói házi levéltárában, 421. szám alatt.

XLIV.

1400.

Paedagógiai elvek a középkori iskolázásban.

Kiadva *Teutsch*: Ueber die ältesten Schulanfänge etc.
(Archiv für siebenb. Landeskunde. Neue Folge. X. B. II.H. 419.)

XLV.

Sopron. 1400. ápr. 21.

Weyteni Orbán, soproni páf, végrendeletében több tárgyat hagy János soproni iskolamesterre.

»... Auch schaff ich und gib herrn Hansen die czeit schulmaister cze Oedenburg meinen langen ploben mantel vnd die chursen darczu, naturalia Alberti, meinem formularium, mein puech das er mir punten hat, daz nach nicht preter hat, mein new praun hauben und mein gut chórrokkal.«

Kiadva *Fejérpataky László*: Egy soproni pap könyvtára 1400-ból. (Magyar Könyvszemle. 1890. évfoly. 51.)

XLVI.

1401. Zólyom.

Alexi Mátyás, zólyomi bíró, a bíróválasztás lakomáján éneklő iskolásoknak 25 denárt fizet.

»Exitus seu distributio pecuniarum civitatis per prefatum iudicem Mathiam Allexii etc. 1401.

Item *scolaribus* in prandio et cena constitutorum (igy) novum iudicem d. XXV.«

Kiadva: Történelmi Tár. 1893. 362.

XLVII.

Besztercze. 1403. április 12.

Jakab tekei iskolamester Beszterczén többekkel együtt örökölt kőházát ezer forintért eladja Creczemer Péternek.

»... quidam providus vir Petrus Creczemer tunc temporis iudex nostre universitatis rite et rationabiliter

atque iusta forisatione emit et comparavit domum lapideam circa aciem in via lapidea sicut de foro transitur ad beatam Virginem ad sinistram scilicet partem, a domina Margaretha quondam comitis Petri relicta et domina Katherina comitis Bartholomei in Theca et *magistro Jacobo in Theca scholarium rectore* et Leonardo corrigiatore ibidem tanquam a veris et legitimis heredibus pro mille florenis communis pagimenti, videlicet XXXII grossos pro floreno computando . . . »

Kiadva : Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. III. B. 296.

XLVIII.

Kolozsmonostor. 1405. december 6.

A Bold. Szűzről nevezett kolozsmonostori konvent Mun Miklós, kolozsvári városbíró és Gáspár kolozsvári iskolamester és jegyző kérésére átírja Zsigmond király oklevelét.

Kiadva : Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. III. B. 382.

XLIX.

Gyalu. 1408. februárus 10.

Kolozsvárott a Szent Mihály-egyházban minden hétfőn tartanak a nép részére szentbeszédet.

» . . . quod ipse magister Christannus plebanus eiusque successores, qui pro tempore fuerint constituti, unum capellanum ultra solitum capellanorum numerum servare, tenere et fovere debeant et sint astricti; qui unam missam in altari beate Katherine virginis in dicta ecclesia beati Michaelis fundato singulis secundis feriis, ob defunctorum salutem, missam scilicet pro defunctis cum certis suis capellanis post sermonem populo Dei, in dicta ecclesia fieri consvetum cantando, septimanatim quoque singulis diebus et perpetue infra summam missam legendo celebrare, ac processioni cuiuslibet funeris exulis

per dictos fratres debite sepulture tradendi ad ecclesiam cum cantu conducendo, iuxta ipsorum fratrum requisitionem, totiens quotiens opportunum fuerit, perpetuis temporibus, interesse debeat et teneatur...»

Kiadva *Jakab Elek*: Oklevéltár Kolozsvár történetéhez. I. 148.

L.

Bátha. 1409. július 15.

Zsigmond király, Gáspár kolozsvári iskolamester és jegyző kérésére, megerősíti Nagy Lajos királynak Felek falura és az ötvenedre vonatkozó intézkedését.

Kiadva: Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. III. B. 480.

LI.

Róma. 1411. október 15.

Cratzer György Budán járt iskolába és itt tanulta a tudományok elemeit.

1411. okt. 15. »Georgii Cratzer, clerici Vesprimiensis diocesis, petitio continebat, quod olim ipse *per* quendam ordinis fratrum heremitarum sancti Augustini professorem seductus et etiam *correctionem magistri sui, eum tunc in primitivis scientiis imbuentis, perhorrescens* . . .»

Kiadva: Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis. T. II. 362.

LII.

Gyula-Fehérvár. 1414. márczius 5.

Kolozsvár városa és a plébános között létrejött egyesség megállapítja, hogy a tanulók mikor kötelesek a templomban énekelni.

». . . Videlicet missa B. Marie Virginis singulis feriis cum capellanis, in festivitibus vero cum Scolaribus decantetur; tempore medio missa beati Michaelis archan-

geli sub silentio celebretur ; sumpma missa cum cantu
Scolarium, et alia missa sub silentio peragatur . . . »

Kiadva *Jakab Elek* : Oklevéltár Kolozsvár történeté-
hez. I. 153.

LIII.

Sálya. 1414. június 13.

*Péter kis-selyki iskolamester mint a selyki dékánság
plébánosainak egyik ügyvédje szerepel a közjegyzők előtt.*

Kiadva : Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in
Siebenbürgen. II. B. 597.

LIV.

Szepes. 1417. június 2.

*András löcsei iskolamester és Lőcsei Hover István a
szepesi káptalan előtt saját maguk és rokonaik nevében
bevallják, hogy Chetena birtokukat Poprád közönségének
300 arany forintért örökre eladták.*

Kiadva *Michael Schmauk* : Supplementum Analectorum
Terrae Scepusiensis. Pars. II. CXX. sz. okl. 204.

LV.

Zágráb. 1420. január 12.

István és a zágrábi iskolamester egymással pereskedik.

»Item causa inter Stephanum pridem juratum et
scolasticum recepta est ad pacem ad primum iudicium.«

Kiadva *Thalčić* : Monumenta Hist. civ. Zagrab. VI. 77.

LVI.

Zágráb. 1422. szeptember 7.

*János zágrábi püspök Mátyás zágrábi iskolamestert
többekkel együtt egyházi átok alá veti, mivel a zágrábi káp-
talant megtámadták.*

»... districte precipiendo mandamus, quatenus ...
Mathiam scolasticum ... in ambonibus denunciatis et

denunciari faciatis in signum perversitatis ipsorum singulis diebus dominicis et festivis . . . »

Kiadva *Tkalčić* : Monumenta Hist. civitatis Zagrab. T. II. 39.

LVII.

Zágráb. 1427. február 2.

Máté zágrábi polgár, deák és iskolamester, a ki Rada fia Lukácsnak a gyermeke, Zágrábban háztulajdonos.

» . . . quasdam possessiones, videlicet domum in dicta civitate inter domos et curias virorum providorum magistri Mathei literati, scolastici et concivis nostri filii Luce filii Rade et Andree dicti Swechar habitam et existentem . . . donavit perpetuo possidendam.«

Kiadva *Tkalčić* : Monumenta Hist. lib. reg. civitatis Zagrab. IX. 148.

LVIII.

Zágráb. 1428. január 28.

Zágráb városi iskolája Matheyko fia Gyurák mészáros háza mellett van.

»Item Gyurak carnifex filius Matheyko carnificis quandam domum conditionalem Georgii ceci fratris sui senioris uterini et carnalis, inter aliam domum suam similiter conditionalem et liberum locum seu domum ac pallacium scole nostre communitatis et secus viam seu plateam communem habitam, sibi per predictum Georgium cecum vendi et pro anima sua, ex eadem debita et cum residuo pro anima sua expendere legatam, cum suis cunctis pertinentiis, Demetrio filio Johannis gladiatorum purgatorii ac per eum Katherine sue consorti et eorum heredibus pro quinque florenis ex nostri commissione et statutione vendidit perpetuo possidendam cum censu medii floreni et dacii consveti singulis annis persolvendi.«

Kiadva *Tkalčić* : Monum. Hist. lib. reg. civit. Zagrab. IX. 154.

LIX.

Zágráb. 1428. január 31.

Zágráb város iskolája kőből épült.

»Item Jurglinus filius Petri, concivis noster, domum suam totalem in civitate, inter domos et fundos liberorum condam Jacobi Pulech et domum muratam nostre communis pro scola deputatam, tres quartas curie in se continentem, pro triginta et octo florenis auri vendidit perpetuo possidendam F(r)iderico filio Angeli.«

Kiadva *Thalžić* : Monum. Hist. lib. reg. civit. Zagrab. IX. 162.

LX.

1429.

Földvár, Hidvég és Veresmart iskolamestereiről esik szó.

»... Petrus pro nunc Scholasticus de castro Marie, Johannes Scholasticus de ruffa ripa... Michael Scholasticus de Hydveg...«

Kivonatosan közli *Teutsch* : Die ältesten Schulanfänge. (Archiv f. sieb. Landeskunde. X. B. II. H. 221.)

LXI.

Zágráb. 1429. január 28.

Lukács fia Máté zágrábi iskolamester ötvenöt aranyforintért megvásárolja Praudics Kelemen szántóföldjét.

»Item prefatus Georgius iudex filius Valentini, iudex modernus, dominusque Ladislaus presbiter filius Petrenich, ac Stephanus filius Clementis dicti Praudich, filius Vidonis, concives nostri, comissarii et executores testamenti predicti Clementis Praudich, residuam seu reliquam aut finalem partem terre arabilis predicti Clementis Praudich inter terras discreti viri domini Ladislai plebani de Zanabor, a parte septemtrionali, a meridionali vero plaga inter et penes fluvium Kalinowicza vocatum habite, a quadam salice seu trunco salicis a parte occiden-

tali in fossato eiusdem terre incipiendo infra usque predictum fluvium Kalinowicza vocatum, simul cum quodam fenili seu spacio terre in fenile conversa et dimissa pertingendo se extendentem, duodecim vel citra dietas terre in se continentem, cum suis pertinentiis, providis viris magistro Matheo scolastico et notario nostro filio Luce et Blasio stationario patrueli suo et eorum heredibus pro quinquaginta quinque florenis auri, plene persolutis, vendiderunt possidendam.»

Kiadva *Tkalčić*: Monum. Hist. lib. reg. civit. Zagrab. IX. 170.

LXII.

Zágráb. 1429. január 29.

Lukács fia Máté iskolamesternek és Ágotha nevű feleségének Zágrábban van egy kertjük.

»Item domina Lucia filia Johannis dicti Grachin, relictæ vero providi condam viri Johannis Zygetsak dicti filii Nicolai aurifabri, quandam terram arabilem in campo dicte civitatis prope locum cremationis maleficarum vulgo Zredische dictum, penes (h)ortum viri providi magistri Mathei scolastici et concivis atque notarii nostri filii Luce et Agathe sue consortis ac undique inter vias communes habitam, tres vel citra dietas in se continentem, cum suis pertinentiis ex consensu Stephkonis et Penthere ac vicinorum predictorum Michaeli filio Sebastiani ex commissaria auctoritate vendidit pro quatuordecim flor. perpetuo possidendam.»

Kiadva *Tkalčić*: Monum. Hist. lib. reg. civit. Zagrab. IX. 171.

LXIII.

1430.

Halbgebachsen Henrik Nagysinken iskolamester.

»Per manus Henrici Halbgebachsen de Ratispona oriundi, pro tunc temporis regentis in Groszschenk licet

indigno, sub anno incarnationis Domini Millesimo quadringentesimo trigesimo etc.» 1480.

Közölve: Könyvkiállítási Kalauz. 1882. 13. l. 21. sz.

LXIV.

Zágráb. 1430. január 24.

Zágráb városa iskolája kőből épült.

»Item Demetrius purgator gladiatorum filius Johannis et Katherina sua consors, quandam domum suam conditionalem in dicta civitate, inter (domum) muratam et ligneam similiter conditionalem ac censualem liberorum condam Georgii ceci filii Matheyko, et penes domum ac locum muratum seu pallacium scole nostre communitalis liberum ac secus viam seu plateam communem habitam, unam videlicet quartam curie ad usum civitatis in se continentem, cum suis pertinentiis Emerico filio Martini vendiderunt perpetuo possidendam, ita tamen, quod prefatus Emericus aut ipsius heredes seu successores ipsius domus pro tempore possessores, singulis annis de eadem domo nostre communitati medium florenum auri et dacia consveta dare tenebuntur et amministrare.«

Kiadva *Tkalčić*: Monum. Hist. lib. reg. civit. Zagrab. IX. 191—192.

LXV.

Zágráb. 1431. február 2.

Zágráb városa Lukács fia Máté iskolamesternek és jegyzőnek, sokszoros szolgálatai fejében, egy szőlőt ajándékoz.

»Item tota communitas civitatis prenotate, pari, uninimi et concordii voluntate quandam vineam desertam et inforestam in territorio civitatis inter vineas viri providi Georgii Wlkanich filii Petri et liberorum Anthonii filii dicti Petri, fratris vero annotati Georgii ab una parte, ab altera vero liberorum condam Andree de Turre habitam, desuper a via communi infra usque rivulum seu decursum aque pluvialis se extendens, que condam Pauli Thotar pre-

fuerat et per eundem testamentaliter communitati fuerat legata, cum suis pertinentiis magistro Matheo literato filio Luce filii Rade scolastico, notario et concivi nostro pro servitiis suis multiphariis dedit et condonavit perpetuo possidendam.»

Kiadva *Tkalčić*: Monum. Hist. lib. reg. civit. Zagrah. IX. 219.

LXVI.

Zágráb. 1431. decz. 7.—1432. ápril 11.

Máté zágrábi iskolamestert Mátyás szabóval és Plemenschakovich Mártonnal szemben megidézik, de ő nem jelent meg.

1431. decz. 7. »Item *Matheus* scholasticus contra *Mathyam* sartorem primo citatus non comparuit.« (146. l.)

1432. márcz. 28. »Item *Matheus* scholasticus contra *Martinum* filium *Plemenschak* primo citatus non comparuit.« (156. l.)

1432. április 11. »Item magister *Matheus* scholasticus contra *Martinum* *Plemenschakowich* secundo citatus non comparuit.« (159. l.)

Kiadva *Tkalčić*: Monumenta Hist. civitatis Zagrah. VI. 146., 156. és 159.

LXVII.

Kassa. 1432—1533.

A kassai városi számadáskönyvek iskolaügyi vonatkozásai.

1432. »Item tenemur domino Gabrieli 10 fl. auri ratione unius $\frac{1}{1}$ tunelli vini. Item 10 fl. auri ratione panni *magistro* *scole* jussu dominorum datis.« (5. l.)

1487. »Dem *Steymetz awff der schwle* arbeyth fl. 13. d. $1\frac{1}{2}$.« (58. l.)

1533. »Item for ayn *tofel in dy schul* d. 60.« (112. l.)

Kiadva Ifj. *Kemény Lajos*: Kassa város régi számadáskönyvei 1431—1533. Kassa. 1892. 5., 58. és 112.

LXVIII.

Zágráb. 1432. május 9.

Lukács fia Máté zágrábi iskolamester és Janchech Dénes fia Egyed mézszáros jogot nyernek arra, hogy Janchech Dénes özvegyének, Annának, elhunytá után az ő ház- és szőlő-részt eladhatják és az ő lelkiüdvösségére tetszésük szerint fordíthatják.

»... Item quia magister Matheus scolasticus, filius Luce, et Egidius carnifex, filius Dyonisii dicti Janchech, id cum sufficienti et fidedigno nostrorum concivium testimonio in sede nostra judiciaria clare et seriose comprobarunt coram nobis, ut dum provida condam mulier Anna vocata, relicta prefati Janchech Dyonisii, in extremis vite sue temporalis laborasset, tunc ipsa totalem suam portionem domus et vinee, ipsam literatorie concernentem, prefatis magistro Matheo et Egidio carnifici vendere et pro anima sua fideliter expendere et unum florenum Valentino dicto Pogled de Othok persolvere commisisset; ideoque nos predictam portionem domus et vinee ipsius Anne testatricis, cum suis pertinentiis prefatis magistro Matheo et Egidio modo premissis statuimus vendendam et pro anima sua disponendam et expendendam.«

Kiadva *Tkalčić*: Monum. Hist. civ. Zagrab. VI. 163.

LXIX.

Zágráb. 1432. decz. 5.

Máté zágrábi iskolamester és jegyző a Pozsegai István lóva ügyében előírt esküt letette.

»Item quia magister Matheus scolasticus et notarius concivisque noster in causa cuiusdam equi Stephani de Posega juramentum eidem magistro Matheo per juratos adjudicatum prestitit et deposuit, ut debuit: ideoque ipsum magistrum Matheum in causa ipsius equi ad instantiam dicti Stephani reddidimus expeditum.«

Kiadva *Tkalčić*: Mon. Hist. civit. Zagrab. VI. 179.

LXX.

Pozsony. 1434.

Pozsony város 1434-iki adólajstroma a pozsonyi zsidó iskoláról beszél.

1434 . . . »Item Juden Schul.«

Eredetije Pozsony város levéltárában : 1434. évi pozsonyi adókönyv 94-ik oldalán. — Közölve Kovács F. : Városi adózás a középkorban. Pozsony. 1900. a 38. és 39. l. közötti melléklet, melynek czíme : A zsidók 1434. évi adólajstroma. (Natio Iudaica.)

LXXI.

Bártfa. 1434—1440.

Bártfa város számadáskönyveinek oktatásügyi vonatkozásai.

1434. Feria sexta post Lucie . . . »Und han geben dem schulmeister den. 1000.« (347. l.)

1435. Feria sexta in die Katherine . . . »Item *dem alden schulmeyster* das man ym czu wenig geczalt hat an 2 golden, fl. 5½.« (359. l.)

1437. Feria sexta infra octavas Epiphanie . . . »Item dedimus dem schulmeyster zcu furlon den. 53.« (372. l.)

1438. Feria sexta ante Penthecostes . . . »Item scolari 25 den.« (390. l.)

1438. Feria sexta post Galli. »Item de reformatione fornacis in scolis 34. den.« (399. l.)

1439. In die sancti Stanislai. »Item scholaribus, qui conscripserunt lapides, 12 den.« (487. l.)

1439. In die sancte Zophie . . . »Item pro pane et uno scolari 14 den.« (488. l.)

1439. Feria sexta ante Omnium Sanctorum. »Item argillatoribus, qui glebaverunt scolam, den 16.« (493. l.)

1439. Feria sexta post Conceptionis. »Item dedimus plebano ratione aurore, mature misse et rectori scole fl. 20.« (495. l.)

1440. Feria sexta ante Elyzabeth. »Item scolari 12 den.« (508. l.)

Kiadva *Fejérpataky László*: Magyarországi városok régi számadáskönyvei. Budapest. 1885. 347—508.

LXXII.

Pozsony. 1434—1550.

Pozsony város számadáskönyveinek oktatásügyi vonatkozásai.

1434. jún. 24. . . »dem Schulmeister, der dem Hauptmann den Psalter gelesen hatte, 1 fl. auri.« (II/III. 211. l.)

1439. »Item hab wir geben *In dy Schul* zu dem Osterspiell noch des purgermaister gescheft umb II fuder holcz, dy sten XLII denarios Wiennenses.« (II/III. 180. l. 2. jegyz.)

1439. »Item habn wir gekauft 2 lang pfosten laden, dy man genomen hat zu zwaen thueren, *zwischen der Schul, und des vogl thurn*, 3 Sch. — Item mer 2 aribater besunder, gen den Mesner über *pey der Schull*, als man durich dy Statmawer gesprochen hat, jeden 18 den.« (II/IV. 312. l. 1. j.)

1440. »Item II aribatern, dy dem Mathes Meindl dy pugsen auf her *In halbthurnn* haben helffen zyhen pey der Schull und laden doselbs hin zu ainem poden XV. d. w.« (II/III. 281. l.)

1440. Item am pfincztag noch sannd veits tag IIII aribatern, dy zu dem *Stainpruch* gerawmpt haben ausserhalb der Stat mawer *hinder der Schull* zu den polberich ydem $\frac{1}{2}$ tagwerich IX d. w. facit XXXVI d. wien.

Item am freitag noch sannd veits tag hab wir gehat IIII gesellen dy *Im Stat grabon* gerawmpt haben zu dem *Stainpruch ausserhalb der schull* LXXII d. w.

Item am pfincztag *In vigilia Johannis baptiste* hab wir gehat *hinder der Schull ausserhalb der Stat mawer*

Im Stat graben VI periggesellen, dy Stain daselbs geprochen haben, ydem XVIII d. w. facit III s. XVIII d. (II/III. 38. l. 5. j.)

1440 . . . »I furman mit 3 Rossen, kallich geführt zu der Schul zu Newen thurn, ausserhalb der Stadtmawer.« (II/I. 139. l.)

1440 . . . »I3 zawner, dy zu den zwinger angehoben haben zu zawnen pey der Schul, auserhalb der Statmauer.« (II/I. 151.)

1442 . . . »dy fenster In den neuen thurn pey der Schul, ausserhalb der Statt Mawer, *unger feynt* genant« (II/I. 139.)

1443. nov. 12. »Item Erichitag nach Martini, hab ich gebn 1 furman mit 2 Rossen, den Mert Haberknapp, der peusch gefurt hat zu den Statgraben, *hinder der Schul gegen sand Niklas kirichen über*, den hab ich gebn 40 den.« (II/IV. 312. l. 2. j.)

1450. . . »dy Mawer hynder der Schull.« (II/IV. 313. l.)

1491. »Vom Ratswegen das ambt mit discant gesungen 8 Knaben, yeden hab ich geben 1 den., facit 8 den.« (II/III. 207. l. 3. jegyz.)

1496 . . . »den Succentor mit den knaben gesungen hab ich gebn 1 ort, facit II Sch. XV. den.« (II/III. 209. l. 1. jegyzet.)

1519 . . . »den zwaen drumetter und den Studenten und Schueler zu sand Mert, dy gesungen haben.« (II/III. 209. l. 1. jegyz.)

1550. »Auf die schuel gangen bei S. Merten Kirchen 13 September Herr Burgermeister sampt Chamerer, mit Maister Mathissen von Wien *gedingt die Schuel bei S. Mertein zu pawen*, Nämlichen hinten hinaus zwei grosse gewelib auf ain ander, Rund um zu verwerffen, In gewelben zwei schidmawern zu fueren, 6 fenster, von der Herrn stain einzusetzen, Im gewelib zu pflastern mit ziegeln, alles 56 Thl. Velant In der schuel hat auszufieren, darneben auch auff den freithoff schütt helfen abladen 9 lon

zu 22 den. 3 Tafel in die Schuell gemacht zu 6 Sch.«
(II/IV. 312. l. 4. j.)

1550. »Die wochen letare vererret ettlichen Magistern,
die *von der schuell wegn von wien hieher khumen*, 17 halb
wein zu 2 Krewzer, facit 4 Sch. 24 den.« (II/IV. 312. l.
5. jegyzet.)

Kiadva *Ortvay Tivadar* : Pozsony város története. II. 1., 3.
és 4. rész.

LXXIII.

Zágráb. 1434. május 14.

*Zágráb város hatósága hozzájárul ahhoz, hogy a
Lukács leánya, Ágnes által készített végrendelet értelmében,
ennek Zágrábban levő összes ingó és ingatlan javai az ő
fivérére, Máté iskolamesterre szálljanak.*

»Item quia vir providus et circumspectus magister
Matheus scolasticus noster atque notarius, filius Luce,
concivis itaque noster, id cum sufficienti et fidedigno
nostrorum concivium testimonio in sede nostra iudiciaria
clare coram nobis in iudicio comprobavit, ut dum provida
condam mulier Agnes vocata, filia prefati Luce, soror
vero predicti magistri *Mathei scolastici* uterina et car-
nalis, relictæ autem viri condam providi Laurentii
Hungari olym jurati et concivis nostri, filii Johannis
olym similiter concivis nostri, in extremis vite sue
temporalis laborasset, tunc ipsa universas suas pos-
sessiones, videlicet domum muratam et fundum ac
hedificia, nec non vineam cum terra desuper adjacenti
ac ortum et terram arabilem cum fenili et alia quevis
bona sua, mobilia videlicet et immobilia in dicta civitate
et eius territorio habitas et existentia, ipsam juridice
et literatorie concernentes et tangencia cum suis cunctis
utilitatibus et pertinentiis universis predicto magistro
Matheo scolastico fratri suo carnali et uterino legasset
et dimisisset jure perhennali possidendas; ideoque nos
easdem possessiones et quevis bona ipsius domine Agnetis
cum premissis cunctis suis utilitatibus et pertinentiis

universis prenotato magistro Matheo scolastico et per eum suis heredibus statuimus ex premissis jure perpetuo et irrevocabiliter possidendas et quomodocumque voluerit disponendas, juxta conditionem civitatis prenotate ab antiquo approbatam.»

Kiadva *Tkalčić* : Monumenta Hist. civit. Zagrab. VI. 209.

LXXIV.

Kis-Szeben. 1435. július 20.

Kis-Szeben város bírása és esküdtei a város plébánosával kötött egyességben a város iskolamesterének jövedelmet biztosítanak ; a plébános pedig megígéri, hogy az iskolamestert jószántából, de nem kötelességből, a maga asztalához fogadja élelmezésre.

... »alios vero dein florenos et proventus magistro schole constituto et in futurum constituendo debendos commisimus... »ipse modernus plebanus Stephanus ad petitionem et voluntatem ipsorum civium antefate civitatis voluntarie et spontanee assumpsit ad servandum ipsum rectorem schole in sua tabula, seu mensa, tali me io previe tamen adiecto, prout nec ipse modernus Stephanus plebanus noster, sic nec sui successores in tali more ipsius mense ratione rectoris schole per ipsum consumpte per modum obligationis valeant, insuper debent esse administrati temporibus quibuscunque successivis»...

Kiadva *Fejér* : Codex Dipl. Tom. X. Vol. VII. 707—708.

LXXV.

Csukárd. 1437.

A csukárdi és terlingi bírák, esküdtek és a közönség azt vallják, hogy plébánosuk egy ellopt misekönyvet János somorjai iskolamesternek küldött át eladás végett.

... »Item idem iudex et iurati, necnon communitas de Schukaria et Tording (Tirling) profitentur et testantur, quod dominus Martinus, tunc temporis plebanus, alienavit

unum librum Missalis, quem misit cuidam Joanni scolastico in Samaria ad vendendum» . . .

Közölve: Magyar Sion. 1863. évf. 312.

LXXVI.

Zágráb. 1437. január 25.

Lukács fia Máté zágrábi iskolamester és jegyző kertjét eladja Mátyás fia Balázsnak 18 aranyforintért.

»Item magister Matheus filius Luce filii Rade scolasticus et notarius noster, ac proba domina Agatha consors sua legitima, medietatem cuiusdam (h)orti sui iuxta terras arabiles viri providi Michaelis pridem judicis filii Sebastiani ac vias communes habiti, a parte viarum communium habitam, Blasio pellifici filio Mathye pro decem et octo florenis auri vendiderunt perpetuo possidendam et superinde eidem Blasio pellifici litera privilegialis est emanata sub pendentis sigillo communitatis.«

Kiadva *Tkalčić*: Monum. Hist. lib. reg. civit. Zagrab. IX. 303.

LXXVII.

Garam-Szent-Benedek. 1437. június 19.

Péter fia János trencséni iskolamester a garam-szent-benedeki konvent előtt átíratja Zsigmond király két oklevelét, melyek a trencséni polgárok vámmmentességét szabályozzák.

Omnibus Christi fidelibus, presentibus pariter et futuris, presens scriptum inspecturis conventus monasterii Sancti Benedicti de Juxta gron salutem in salutis largitore. Dignum est et calculo congruit rationis, ut series rei geste scripto privilegiali et testimonio litterarum fulciatur, ne oblivio emula memorie possit in ipsa aliquatiter in futurum novercari. Proinde ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod providi et circumspecti viri Marchus hospes, Mathias consul, Petrus notarius, cives civitatis Trencziniensis, Simon presbiter natus Johannis de eadem et *Johannes filius Petri, Rector*

Scole de dicta civitate Trencziniensi, nominibus et in personis totius communitatis civium seu hospitem prescripte civitatis Trencziniensis ad nostram personaliter veniendo presentiam, exhibuerunt nobis quasdam duas litteras excellentissimi et serenissimi principis domini nostri domini Sigismundi, Dei gratia Romanorum imperatoris semper augusti ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. regis, sigillo suo consignatas, in carta papirea scriptas, ad relationem magnifici Emerici de Marczali magistri curie eiusdem patenter confectas et emanatas, supplicantes nos humilima cum instantia, ut easdem de verbo ad verbum transscribi et transsumpti nostrisque litteris inseri faceremus transscriptumque earundem nostro sub sigillo pendenti in formam privilegii redigi et reduci dignaremur. Quarum quidem litterarum tenor unius sequitur et est talis : Sigismundus, Dei gratia Romanorum imperator semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. rex, ffideli nostro magnifico Petro Cheh de Lewa, partiumstrarum Transsilvanarum Wayvode, salutem et gratiam. Nostram veniendo in presentiam fideles nostri Georgius Adlicz et Petrus Milko, cives Trenczinienses, ipsorum ac universorum civium et inhabitatorum eiusdem civitatis Trencziniensis in personis, nostre maiestati lamentabili exposuerunt cum querela, quomodo tu in omnibus possessionibus tuis in partibus nostris superioribus habitis, per nos tibi seu tuis progenitoribus donatis, in quibus tributa haberes, per tuos tributarios, contra libertates eorundem civium prerogativas per dominos reges Hungarie, nostros scilicet predecessores, ipsis gratiose datas et concessas, ab eisdem rebusque et bonis ipsorum tributum exigifaceres et extorqueri. Unde, sicuti tua bene scit fidelitas, castrum Lewa vocatum cum suis pertinentiis et alias possessiones tuas in predictis partibus superioribus habitas nos tibi contulimus et antequam nos easdem tibi donassemus, predicti cives et hospites Trenczinienses premisse libertatis prerogativas a prefatis regibus habuerunt concessas et

indultas. Nolumus igitur ut antefati cives et hospites ac incole civitatis Trencziniensis contra formam premissae libertatis eorum per quempiam impediatur, fidei-
tati tue firmiter precipientes et mandantes, quatenus visis presentibus a modo in posterum in pretactis tuis possessionibus ab antememoratis civibus et hospitibus ac inhabitatoribus prefate civitatis Trentziniensis ac rebus et bonis eorum quibusvis nullum tributum nullamque tributariam solutionem petere et exigere petique et exigi facere presumptas et nec sis ausus modo aliquali gratie nostre sub obtentu. Quam si feceris, bene quidem; alioquin scias a certo, quod omnia illa, que ab eisdem civibus in predictis tributis tuis ratione huiusmodi tributarie solutionis exigi et extorqueri facies, de tuis bonis eisdem volumus recuperare. Secus igitur non facturus. Presentes autem post earum lecturam semper reddi iubemus presentanti. Datum in civitate Korneronburg, partium Austrie, in festo beati Urbani pape. Anno Domini Millesimo quadringentesimo trigesimo sexto. Regnorum nostrorum anno Hungarie etc. quinquagesimo, Romanorum vigesimo sexto, Bohemie decimo sexto, imperii vero tertio. Tenor autem alterius littere hic est: Sigismundus, Dei gratia Romanorum imperator semper augustus, ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. rex, fidelibus nostris egregiis Petro Forgach de Gyemes ac Johanni filio eiusdem ceterisque filiis Forgacz de eadem Gyemes salutem et gratiam. Nostram veniendo in presentiam fideles nostri Georgius Adlycz et Petrus Milko cives Trenczinienses, ipsorum ac universorum civium et inhabitatorum eiusdem civitatis Trencziniensis in personis, nostre maiestati lamentabili exposuerunt cum querela, quomodo vos in omnibus possessionibus vestris, in partibus nostris superioribus habitis, per nos vobis seu vestris progenitoribus donatis, in quibus tributa haberetis, per vestros tributarios, contra libertatis eorundem civium prerogativas per dominos reges Hungarie nostros scilicet predecessores ipsis gratiose datas et concessas, ab eisdem rebusque et bonis ipsorum

1436.
máj. 25.

tributum exigere faceretis et extorqueri. Unde, sicuti vestra benescit fidelitas, predictum castrum Gymes vocatum cum suis pertinentiis et alias possessiones vestras in predictis partibus superioribus nos vobis contulimus et antequam nos easdem vobis donassemus, predicti cives et hospites Trenczinienses premisse libertatis prerogativas a prefatis dominis regibus habuerunt concessas et indultas. Nolumus igitur, ut antefati cives et hospites ac incole civitatis Trencziniensis contra formam premisse libertatis eorum per quempiam impendantur, fidelitati vestre firmiter precipientes et mandantes, quatenus visis presentibus a modo in posterum in pretactis possessionibus vestris a memoratis civibus et hospitibus ac inhabitatoribus prefate civitatis Trencziniensis ac rebus et bonis eorum quibusvis nullum tributum nullamque tributariam solutionem petere et exigere petique et exigere facere presumpmatis et nec sitis ausi modo aliquali gratie nostre sub obtentu. Quam si feceritis, benequidem; alioquin sciatis a certo, quod omnia illa, que ab eisdem civibus in predictis tributis vestris ratione huiusmodi tributarie solutionis exigere et extorqueri facietis, de vestris bonis eisdem volumus recuperare. Secus igitur non facturi. Presentes autem post carum lecturam semper reddi iubemus presentanti. Datum in civitate Korneronburg, partium Austrie, in festo beati Urbani pape. Anno Domini Millesimo quadringentesimo trigesimo sexto, regnorum nostrorum anno Hungarie quinquagesimo, Romanorum vigesimo sexto, Bohemie decimo sexto, imperii vero tertio. Nos igitur iustis et dignis petitionibus annominatorum Marci (igy), Mathie, Petri, Simonis presbiteri et Johannis annuentes, prescriptas litteras patentes non cancellatas, non abrasas, nec in aliqua sui parte vitiatas, sed omni suspitione carentes de verbo ad verbum nichil in eisdem addendo, nec diminuendo, transscribi et transsumpti fecimus uberiorem ad cautelam transcriptumque nostro pendenti sub sigillo munimine roboratas in formam privilegii redigendo et reducendo, annominatis Marco, Matheo,

Petro, Simoni presbitero et Johanni ac civibus et hospitibus de dicta civitate Trencziniensi perpetue valituras presentes litteras nostras privilegiales pendentis et autentici sigilli nostri impressione consignatas duximus concedendas, communi iustitia requirente. Datum in festo beatorum Gervasii et Prothasii martyrum. Anno Domini Millesimo quadringentesimo tricesimo septimo.

1437.
jun. 19.

Zöld és piros selyem sodraton függő kerek viaszpecséttel.

Hártyára írt eredetije : Trencsén város levéltárában. Cista I.

Fasc. 4. nr. 22.

LXXVIII.

Prága. 1437. október 19.

Zsigmond király Bilkey István, királyi iskolamester (lector) részére birtokot adományoz.

»Nos Sigismundus... digna mentis nostre meditatione, pensatis et consideratis fidelitatibus et fidelium servitiorum preclaris meritis, virtuosus gestis et sinceris complacentiis fidelis nostri dilecti nobilis et discreti magistri Stephani, filii condam Santrini de Bylke, *lectoris* et aulici nostre maiestatis, quibus ipse a pluribus iam retrofluxis temporibus huiusmodi suum laudabiliter *lectoratus exercendo officium* imo multiplicibus nostris negotiis, locis debitis et temporibus oportunis iuxta sue possibilitatis exigentiam celsitudini nostre se gratum reddere studuit et acceptum»...

Kiadva : Történelmi Tár. 1887. évf. 194.

LXXIX.

1438.

A szászsebesi tanítót 1438-ban a török fogságba hurcolja.

Margalits Ede : Horvát történelmi Repertorium. I. 360—361.
— *Deutsch* : Die ältesten Schulanfänge etc. (Archiv für siebenbürg. Landeskunde. Neue Folge. X. B. II. H. 209—210.)

LXXX.

Pozsony. 1438.

Ventur Gáspár pozsonyi zsidóbiró Mertlein fia Salamont, midőn ez vallási oktatás céljából a plébánoshoz ment, elfogatta, mert régi adósságait nem akarta megfizetni.

»Caspar Wentur Judenrichter ze Prespurg, als er sich mit etwelch seins guts, zu dem Pharer zu sant larency Daselbs, durch unterweisung des Heiligen kristenleichen gelauben, hat gefuget, gevangen und Im solich sein gut genomen hat, des er von Im nicht kunt bekommen.«

Kiadva *Ortway Tivadar* : Pozsony város története. II. k. II. Rész. 324. l.

LXXXI.

Kolozsvár. 1438. április 19.

György erdélyi püspök meghagyja, hogy a beszterczei és királyi esperességekben ne türjenek meg olyan iskola-mestert vagy harangozót, a kit a nép a plébános beleegyezése nélkül tesz meg.

Kiadva *Teutsch* : Ueber die ältesten Schulanfänge etc. (Archiv für sieb. Landeskunde. Neue Folge. X. B. II. H. 226.)

LXXXII.

Zágráb. 1438. május 9.

Ilona fia Orbánnak harmadmagával meg kellett esküdnie, hogy Ladomerich Miklós fia Jakab zágrábi tanuló lopásáról nincs tudomása.

»Item Vrbanus filius Elene in suburbio civitatis habitans, claudus, tertiusmet debet jurare octavo die super aram, quod ipse in furtu ipsius *scolaris*, nomine Jacobi filii Nicolai Ladomerich, quod idem in domo ipsius Vrbani reposuerat, nichil fuit conscius, neque aliquam participationem habuit cum eo in ipso furtu.«

Kiadva *Tkalčić* : Monumenta Hist. civ. Zagrab. VI. 286.

LXXXIII.

Gyulafehérvár. 1439. januárius 23.

György erdélyi püspök a beszterczei és királyi esztereknek és plébánosoknak meghagyja, hogy az iskolamesterek és az egyház szolgálatában állók jövedelmének megcsonkítását és azoknak a plébános beleegyezése nélkül törtéendő alkalmazását ne engedjék meg.

Kiadva *Teutsch*: Ueber die ältesten Schulanfänge etc. (Archiv für sieb. Landeskunde. Neue Folge X. B. II. H. 227—228.)

LXXXIV.

1439. június 19.

Bregai Miklóst, a szepesi prépostsági kerület iskoláinak rectorát, Stock János szepesi prépost lopás miatt letartóztatja.

... »dictoque V. Domino Joanni Stock, prefate prepositure preposito licuisse sub custodia teneri, mandare, necnon tenere quendam Nicolaum de Brega, assertum clericum, tunc rectorem scholarum districtus prefate prepositure, occasione usurpationis et subtractionis, seu alienationis bonorum et clenodiorum quondam domini Georgii dicte prepositure, dum vixit, prepositi, nec eundem dominum Joannem prepositum propterea aliquam sententiam canonis incurrisse, aut eidem Nicolao in aliquo iniuriatum fuisse ...«

Kiadva *Wagner*: Analecta Scepusii. Pars. III. 58.

LXXXV.

Eperjes. 1440—1532.

Oktatásügyi vonatkozások Eperjes város számadáskönyveiben.

»Anno Domini Millesimo quadringentesimo quadragesimo ... tempore Georgii Pellificis iudicis« ... : »Item

so bleybet Ir schuldig dem Schulmeister seyn lon von anderthalbem Jare XXXVIII rote fl. Dorczu gedenket das das von den Hewsern werde aus genommen.« (Cub. I. Loc. 3. Fasc. D.)

1441. »Tempore Georgii Kezmarcensis iudicis« . . . : Dor noch seyn wir schuldig dem Schulmeister 50 rot fl. 14 den.« (Cub. I. Loc. 3. Fasc. D.)

»Notanda sunt exposita sive erogata (így) pro utilitate et necessitate civitatis Eppries tempore Gregorii de Kezmarg iudicis et iuratorum civium pro tempore constitutorum. Anno Domini Millesimo quadringentesimo quadragesimo tertio . . .«

»Item rectori scole solvimus florenum auri 1.«

»Item rectori scole secunda die post ffestum Pasce florenos auri 2.«

»Item rectori scole in vigilia Pentecosten florenum auri 1.«

»Pro calceis scholarium in exploratione usque suburbium den. 14.«

1444. »Item solvimus rectori scole florenos auri 5.«

1446. »Item Magistro scole solvimus in die Dorothee virginis florenum auri 1.«

1446. »Item solvimus rectori scole dominica Exurge florenum auri 1.«

1446. »Item predicta¹⁾ domino rectori scole florenum auri 1.«

1446. »Item solvimus rectori scole dominica prescripta (Ecce Deus adiuvat me) florenos auri 2.«

1446. »Item solvimus rectori scole feria secunda post predictam dominicam (Dominica Deus in adiutorium) florenum auri 1.«

1446. »Item solvimus rectori scole in die Exaltationis Sancte Crucis florenum auri 1.«

1446. »Item solvimus rectori scole super suo sallario florenum auri 1.«

¹⁾ Dominica Dominus fortitudo.

1446. »Item solvimus rectori scolarium feria quarta post dictam dominicam (Justus es Domine) florenum auri 1.«

1448. »Item magistro scole dedimus mutuo seu pro mutua accomodatione florenos 8.«

1448. »Item magistro scole, videlicet magistro *Johanni* florenos 2.«

1448. »Item magistro *Johanni* flor. 2.«

1448. »Item magistro *Johanni* dedimus flor. 3.«

1448. »Item magistro *Johanni* fl. 1.«

1449. »Feria sexta proxima post festum Corporis Christi« . . . »Item dem *alden* Schulmeister fl. 6. orth. 1.«

1449. »Item dem Schulmeister *Johanni* am gewande fl. 1.«

1449. »Dominica ante festum Marie Magdalene« . . . »Item magistro *Janni* (igy) dem alten Schulmeister an gewande fl. 1.«

1450. »Dominica Lucie« . . . »Item *Petro* dem Schulmeister fl. 3.«

1451. »Dominica Salus populi« . . . »Item solvimus *Scolastico* *Petro* de anno preterito fl. 5.«

1453. »Dominica Factus est Dominus« . . . »Eynem Schuler mit eynem briff *Kleyn Czebin* d. 11.«

1454. »Dominica Gaudete in Domino« . . . »Item dem Schulmeister vor sein dinst fl. 6.«

1455. »Dominica Benedicta sit sancta Trinitas« . . . »Item *Johanni* schulmeister ein halp sor fl. 3.«

»Notanda sunt distributa et extradata ad utilitatem et necessitatem civitatis tempore Petri Zyghart iudicis et consulum anno Domini Millesimo quadringentesimo sexagesimo quarto.« . . . »Dominica Dominus fortitudo plebis« . . . »Item dem Schulmeister zein *Jorlon* fl. 6.« (Cub. I. Loc. I. Fasc. B.)

1466. »Dominica In voluntate sua« . . . »Item dem Schulmeister fl. 6.« (Cub. I. Loc. I. Fasc. B.)

1467. »Dominica In excelso throno« . . . »Item dem Schulmeister fl. 6.« (Cub. I. Loc. I. Fasc. B.)

1497. »Sabbato post Corporis Christi«... »Scolaribus pro pulsu libertatis nundinarum den. 12.«

1497. »Sabbato ante Assumptionis Marie«... »Scolaribus pro pulsu libertatis nundinarum 25 den.«

1497. »Scolastico 600 d.«

1498. »Scolastico d. 5.«

1498. »Sabbato post Corporis Christi proximo«... »Scolaribus pro pulsatura libertatis 25 den.«

1498. »Sabbato post Visitacionis Marie«... »Scolaribus bibales pro pulsatura contra pluviam 16. den.«

1498. »Sabbato post Assumptionis«... »Scolaribus pro pulsu nundinarum Laurentii 25 den.«

1498. »Sabbato in Vigilia divi Martini«... »Scolaribus canentibus de S. Martino 5 den.«

1499. »Sabbato ante Barnabe«... »Scolaribus pro pulsu libertatis den. 25.«

1499. »Sabbato post Assumptionis Marie«... »Scolaribus pro pulsatura libertatis den. 25.«

1500. »Sabbato ante Bartholomei«... »Scolaribus pulsantibus pro libertate den. 25.«

1501. »In die Stanislai episcopi et confessoris«... »Rectori scolarium ad rationem d. 200.«

1501. »Sabbato post Ascensionis Christi«... »Rectori scolarium ad rationem servitii d. 200.«

1501. Die Saturni ante divi Johannis Baptiste«... »Scolaribus pulsantibus pro libertate d. 25.«

1501. »Sabbato post Stephani regis«... »Pro pulsatura libertatis den. 25.«

1501. »Rectori scolarium pro finali solutione d. 200.«

1502. »In die festo sancti regis Stephani«... »Pro pulsu libertatis ipsis scolariis d. 25.«

1502. »Rectori scolarium pro mercede fl. 6.«

1503. »In die Johannis Baptiste«... »Scolaribus pro pulsu libertatis d. 25.«

1503. »Die Saturni post Assumptionis Marie«... »Pro pulsu libertatis scolariis d. 25.«

1504. »Pro lignis scholaribus in scola existentibus den. 13.«
1504. »In die Sancti Viti.«... »Pro pulsu libertatis scholaribus den. 25.«
1504. »Sabbato ante Johannis Baptiste«... »Scolaribus ex eo, quod pulsant contra auram, den. 100.«
1504. »Sabbato post Assumptionis Marie«... »Scolaribus pro pulsu libertatis d. 25.«
1504. »Sabbato post Ffrancisci confessoris«... »Rectori scholarium ad rationem servitii d. 200.«
1504. »Die Saturni post Martini«... »Rectori scholarium pro mercede d. 400.«
1505. »Sabbato ante Purificationem Marie«... »Pro duobus plaustris lignorum scholaribus d. 13.«
1505. »Invocavit me et ego exaudiam«... »Rectori scholarium *Georgio* d. 100.«
1505. »Resurrexi et adhuc tecum sum Alleluja«... »Scolaribus ad scolam pro lignis d. 7.«
1505. »Sabbato post octavas Corporis Cristi«... »Pro pulsu libertatis scholaribus d. 25.«
1505. »In Vigilia divi Bartholomei apostoli«... »Pro pulsu libertatis ipsis scholaribus den. 25.«
1505. »Rectori scholarium ad rationem d. 200.«
1506. »Sabbato ante dominicam Judica«... »Rectori scholarium simul soluto den. 400.«
1506. »Sabbato post Sanctissimi Corporis Cristi«... »Pro pulsu libertatis den. 25.«
1506. »Ipso die Sancti Timothei«... »Scolaribus pro pulsu libertatis den. 25.«
1509. »Die solutionis ante Letare Jerusalem«... »Rectori scholarium ad mercedis rationem den. 300.«
1509. »Die Saturni post Viti et Modesti«... »Pro pulsu libertatis den. 25.«
1509. »Sabbato post Assumptionis gloriosissime Virginis«... »Pretextu pulsus Nundinarum den. 25.
1509. »Die festo Sancti Michaelis archangeli«... »Rectori scholarium ad rationem mercedis flor. 1.«

1509. »Die Saturni ante Calixti Pape«... »Pro melioratione fornacis in scola den. 32.«

1509. »Die Saturni post Innocentum puerorum«... »Rectori scolarium *Matheo* pretextu servitii d. 162.«

1510. »In vigilia summe individueque Trinitatis«... »Rectori scolarium ad mercedis sue rationem den. 200.«

1510. »Sabbato post octavas Corporis Cristi«... »Scolaribus pretextu pulsus libertatis den. 25.«

1510. »Sabbato ante Marie Magdalene«... »Scolaribus pretextu pulsus contra auroram den. 25.«

1510. »Sabbato post Assumptionis gloriose Virginis«... »Pretextu pulsus libertatis scolaribus den. 25.«

1510. »In profesto S. Michaelis archangeli«... »Pro melioratione fornacis in scola den. 25.«

1510. »Pro uno plaustro lignorum ad scolam den. 5.«

1511. »Die solutionis post divi Valentini«... »Pro uno plaustro lignorum ad scolam den. 7.«

1511. »Die Saturni ante conductum Pasce«... »*Antiquo rectori* scolarium solutio omnimoda facta den. 400.«

1511. »In vigilia Petri et Pauli apostolorum«... »Scolaribus pretextu pulsus libertatis den. 25.«

1511. »In vigilia divi Bartholomei apostoli«... »Scolaribus pretextu pulsus libertatis 25. den.«

1511. »Sabbato post Dionisii exposita«... »Pro fornace nova ad scolam den. 85.«

1513. »Die Saturni post Viti et Modesti«... »Scolaribus pro pulsu nundinarum den. 25.«

1513. »Die Saturni ante Nativitatem Johannis«... »Pro pulsu Scolaribus contra auram den. 2.«

1513. »Sabbato ante Bartholomei apostoli«... »Scolaribus pro pulsu nundinarum den. 25.«

1513. »Die Saturni ante Nativitatem Marie«... »Scolaribus pro pulsu aure estatis tempore den. 25.«

1532. »Sabato ante Georgii«... »Ludimagistro ratione salarii sui fl. 16.« (Cub. I. Loc. I. Fasc. B.)

1532. »Sabato ipso die Andree«... »Ludimagistro finaliter soluti ratione salarii sui *Emerico Fontano* per Gregorium Feyner fl. 16.« (U. o.)

Papirosra írt eredetije : Eperjes város levéltárában, a városi számadáskönyvekben.

LXXXVI.

Bahonin, 1443. május 31.

Berzeviczi Detre hevesi főispán utasítja Töttös Lászlót, hogy Rojcsai Márton fia Bereczk ivánczi (Körös vm.) iskolamesternek, Rojcsán levő háza után, az adót engedje el.

... »consideratis fidelibus servitiis discreti *Briccii*, nati condam Martini de Royza, scolastici de Iwaniz«...

Kiadva : Zichy Okmánytár. IX. 56.

LXXXVII.

1444.

A barczasági esperesi statutum megparancsolja, hogy a harangozó vagy az iskolamester a plébános akarata ellenére ne vállaljon szolgálatot.

»Nullus campanator seu rector Scholarium presumat se intromittere de servitio contra voluntatem domini sui sub pōna privationis imposterum a servitio, nisi cum eodem domino suo per decanum fuerit dispensatus.«

Kiadva *Teutsch* : De ältesten Schulanfänge. (Archiv f. sieb. Landeskunde. X. B. II. H. 221.)

LXXXVIII.

Zágráb. 1444. január 31.

Lőrincz, Zágráb iskolamestere, egy ház- és telek-részt vesz.

.... »magistro *Laurentio* scolastico nostro«...

Kiadva *Thalčić* : Monumenta Hist. civit. Zagrabiensis. X. 38.

LXXXIX.

Kolozsmonostor. 1444. július. 3.

Albert egeresi plébános a híveivel, Antal kolozsmonostori apát előtt, egyességet köt, a melyben a hívek megígérik, hogy papjuknak a buzát és a zabot nem az egeresi, hanem a negyedrészszel nagyobb kolozsvári köböllel mérik be; a plébános meg köteles káplánt és iskolásokat tartani, a kik vásár- és nagyobb ünnepnapokon mise alatt énekelnek s vecsernyénél és halotti szertartásoknál meg vele közreműködnek.

Nos Anthonius abbas monasterii Beate Marie Virginis de Colosmoncstor memorie commendantes tenore presentium significamus, quibus expedit, universis, quod discretus vir dominus Albertus plebanus ecclesie parochialis beati Martini episcopi et confessoris in possessione nostra Egeres vocata constructe ab una, parte vero ab alia providi viri Thomas Mykola villicus, necnon Franciscus similiter Mykola, Blasius Feyes, Benedictus Hamar et Dionisius Bochy dicti iurati, item Nicolaus filius Benedicti, Blasius Faber, Simon Weegh, Mychael Byro, Barla Walkay, Paulus similiter Walkay et Blasius Fazakas cognominati, hospites prefate possessionis nostre Egeres, per universitatem incolarum eiusdem possessionis Egeres ad infrascripta specialiter deputati et electi, coram nobis personaliter constituti, parili voce et unanimi relatu spontaneaue voluntate sunt confessi in hunc modum: Quod quamquam prefatus dominus Albertus plebanus contra universos hospites et incolas prenominate possessionis nostre Egeres pretextu non maiorationis cubuli de dicta Egeres, quo ab antiquo hucusque mercedem plebani in frugibus et avenis solvissent, et non adequationis eiusdem cubuli ad cubulum civitatis Coloswar, qui cubulus civitatis respectu cubuli eorum quarta parte, aut parum modico maior esse perhibetur, coram nobis litem movere attemptaverit, ipsaque lis aliquamdiu acticata fuerit: tamen ipsi sano perusi consilio et salubri prudentum persvasione inclinati, ad tam piam tamque salutiferam convenissent

concordie unionem, quod tota prenotate possessionis Egeres universitas maturo tractatu inter se determinato et definito mercedem plebani eorum, tam videlicet predicti domini Alberti, quam successorum plebanorum perpetuis semper temporibus cum cubulo prefate civitatis Coloswar reddere et persolvere spondissent, rationibus tamen et conditionibus sub infrascriptis: Ita videlicet, ut prenominatus Albertus plebanus successoresque plebani de quarta parte cubulorum seu mercedis ipsorum sic, ut premittitur, augmentorum perpetuis similiter semper temporibus unum capellanum ac scholares, cum quibus diebus dominicis ac ceteris festivitatibus tam Christi Domini, quam beate Marie virginis et sanctorum precipuis atque defunctorum commemorationibus missas cantare atque vespervas et funeralia debite peragere valeant, tenere et servare debeant et teneantur. Insuper qualibet ebdomada omnibus feriis secundis, nisi aliqua festivitate solemni fuerit occupata, tunc altera vacante pro omnibus fidelibus defunctis unam missam cantare aut legere per se vel capellanum eorum teneantur. Ceterum ad matutinas missas et vespervas pulsare, sero ad Avemaria et in aurora ad pacem coctidie signare faciant, tali conditione mediante : Quod si prefatus Albertus plebanus aut sui successores plebani capellanum ac scholares servare et premissa peragere nollent aut negligerent, tunc plebanatui cederent nostris seu successorum nostrorum manibus ipsam plebaniam resignando ; vel ipsius possessionis nostre Egeres universitas in solvendo mercedem plebani tam in frugibus, quam avenis, singularis scilicet persona tria quartalia dicte civitatis Coloswar dumtaxat aut cum priori et antiquo cubulo eorum mensurando more ab antiquo solito dare et solvere teneantur. Que omnia prenarrata et singula premissorum, puta prenominati villicus ac iurati et hospites prenominate possessionis nostre Egeres in ipsorum ac totius universitatis eiusdem possessionis nominibus et in personis mercedem plebani eorum tam in frugibus, quam avenis cum cubulo prefate civitatis Coloswar perpetuis temporibus persolvere,

memoratus vero dominus Albertus plebanus capellanum ac scholares tenere ceteraque premissa et premissorum singula plene et effective peragere sponte ac libere assumerunt coram nobis. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes literas nostras privilegiales appensione sigilli nostri anularis munitas duximus concedendas. Datum in domo habitationis nostre predictae feria sexta proxima post festum Visitationis Beate Marie Virginis. Anno Domini Millesimo quadringentesimo quadragesimo quarto.

1444,
jul. 3.

Hátyára írt eredetije, a melyről a pecsét hiányzik: Kolozsvárott, a kolozsmonostori konvent levéltárában. — Regestáját közli *Beke Antal*: A kolozsmonostori konvent levéltára. (Történelmi Tár. 1897. 352—353.)

XC.

Zágráb. 1445. január 8.

Pál fia Gergely és György a zágrábi iskolában tanulnak.

»Item quia probi juvenes Gregorius et Georgius filii condam Pauli sagiparis olim concivis nostri, in studio literatum (így) *scole nostre communitatis* in civitate predicta habite commorantes, id nobis significare curaverunt. quomodo etc.«

Kiadva *Tkalčić*: Monumenta Hist. civit. Zagrab. VI. 411.

XCI.

1446. január 23.

Graudentzi Arnold fia János nagyszebeni iskola-rector egy oklevél átírásánál mint tanu szerepel.

». . . presentibus ibidem . . . scientifico viro Johanne Arnoldi de Gradentz artium baccalaureo, pro tunc *rectore schole* in dicto Cybinio.«

Kiadva *G. D. Teutsch*: Ueber die ältesten Schulanfänge und damit gleichzeitige Bildungszustände in Hermannstadt. (Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge. X. B. 206.)

XCII.

Zágráb. 1446. szeptember 2.

Fábián zágrábi varga, György zágrábi tanulóval szemben, a perben nem jelenik meg.

»Item Fabianus sutor contra Georgium literatum scolarem in scholis nostris communibus commorantem primo citatus non comparuit.«

Kiadva *Tkalčić*: Monumenta Hist. civit. Zagrab. VI. 442.

XCIII.

Róma. 1447. június 17.

Erzsébet, Bertalan gyöngyösi kántor özvegye, 1447. június 17-én a Szent-Lélek társulat tagjai közé áll be és három aranyat s egy garast fizet tagdíjúl.

». . . Elisabeth relicta Bartholomei cantoris de Gyen-
ges, mulier Agriensis diocesis, intravit . . . anno 1447. die
17. Junii et solvit tres ducatos et unum grossum.«

Kiadva: Liber Confraternitatis Sancti Spiritus de Urbe.
(Monumenta Vaticana Hungariae Ser. I. Tom. V. 2.)

XCIV.

Pozsony. 1448—1529.

A pozsonyi Szent Mihály- és Szent Lőrincz-egyház iskolájának emléke.

1448. »Item Mitichen nach Sand Elisabeth hab vir
gehat des pernhartleins wagen mit 3 Rossen, der Sand
durich den Arm gefurt hat zu der Schuel pei sand Larenzen,
den hab ich gebn 18 den.«

1529. »Mitwoch nach Jacobi geschickt den schul-
maister von Sant Michael gen Trenchin zum Catzianer,
Im gebn für zerung und alles thuet 2 Thl.«

Kiadva *Schönvitzky Bertalan*: A pozsonyi kir. kath. főgym-
nasium története. 8. és 9.

XCV.

Bártfa. 1449—1455.

Bártfa város kiadásai a Szent Egyed-templomra és az iskolára.

»Anno Domini Millesimo quadringentesimo quadragesimo nono distributa pro ecclesia et scola faciunt florenos auri 93 ½.«

1449. »De fractura lapidum . . . dietariis pro scola d. 22.

»Item dietariis pro scola den. 200 et den. 32.«

1450. »Item pro trabibus pro scola d. 114.«

»Pro labore fornelli in stubella scole florenum ½.«

»Item pro tegulis et scindulis pro scola flor. ½.
den. 68.«

»Item pro lateribus pro scola flor. 1.«

1451. »Item de lectura psalterii circa sepulchrum
flor. 1.«

1452. »Pro lectura psalterii circa sepulchrum
flor. 1.«

»Item pro scole fornace d. 100 et 8.«

»Item pro labore fornacis scole flor. 3.«

1455. »Pro lectura psalterii flor. 1.«

Bártfa város levéltárában: Liber Ecclesiarum Hospitalis Sancti Egidii.

XCVI.

Nagy-Szeben. 1449. augusztus 29.

Nagy-Szeben város hatósága a nagyszebeni városi plébánia egyházának temetőjében levő házát, melynek keletről János festő, nyugatról meg a város iskolája a szomszédja, a nagyszebeni káptalan dékánjának és plébánosainak kétszáz magyar arany forintért eladja.

». . . domum nostram inter providum Johannem pictorem ab orientali et nostre scole ab occidentali plagis

in cimiterio parochialis nostre ecclesie civitatis Cybiniensis predictae situatam et constructam . . . »

Kiadva G. D. *Teutsch* : Ueber die ältesten Schulanfänge und damit gleichzeitige Bildungszustände in Hermannstadt. (Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge. X. B. 205.)

XCVII.

Nagy-Szeben. XV. század első fele.

A nagyszebeni iskola kijavíttatásának költsége.

»Item das man dey schole hat gemacht XIX. floren. und I ort.«

Kiadva *Gustav Seiwert* : Das älteste Hermannstädter Kirchenbuch. (Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge. XI. B. 352.)

XCVIII.

Zágráb. XV. század első fele.

Brodar Tamás zágrábi házát, melynek szomszédja Máté iskolamester és Merkanthich Máté volt, negyedrészen Gergely fia Györgyre hagyja, hogy azt a végrendelkező lelki-üdvösségére fordítsa.

Feria sexta proxima post octavam Epiphaniarum Domini . . .

»Item quia Stephanus filius Gregorii juratus concivis noster id cum sufficienti et fidedigno nostrorum concivium testimonio in sede nostra judiciaria comprobavit coram nobis, ut dum Thomas Brodar in humanis egisset, tunc unam quartam domus inhabitationis sue in vicinitate domorum *Mathey scolastici et notarii nostri* ac alterius Mathei Merkanthich dicti habitam ipsi Stephano commissario suo pro anima sua legasset venditioni exponendam ; ideo nos eandem domum unius quarte, ut premittitur, eidem Stephano statuimus venditioni exponendam, salvis duabus cameris ad unam octavam se extendentibus, quas idem Thomas uxori sue extunc dimisisset et legasset perpetuo possidendas et habendas ; quas et nos eidem modo

premisso statuimus possidendas et quomodocumque disponendas suam usque ad vitam causa commorandi.«

Kiadva *Thalvić*: Monum. Hist. civit. Zagrab. VI. 496.

XCIX.

XV. század közepe.

Hunyadi Mátyás Kolozsvárott kezdett iskolába járni.

Kiadva *Heltay*: Magyar Krónika. 286. (*Toldy F.*: Újabb Nemzeti Könyvtár. III. évf.)

C.

Bártfa. 1450. körül.

Bártfa város hatósága azon alkalomból fölkeresi levelével Stock János szepesi prépostot, midőn Ross János a kano-nokságról Márton szepesváraljai iskolamester részére leköszönt.

»Venerabilis Vir et Domine nobis honorande. Audivimus a certo, quomodo quidam vestre ecclesie canonicus Johannes Rosz vocatus animo deliberato canonicatum suum in dicta vestra ecclesia habitum cuidam Martino, pro nunc in suburbio Scolastico debite et legittime resignasset . . .

Iudex et consules civitatis Barthfa

Vestre Honorabilitatis fautores.

A levél fogalmazványa Bártfa város levéltárában. — Másolatban *Abel Jenőnek* a Magy. Tud. Akad. könyvtárában levő gyűjteményében.

CI.

Késmárk. 1451—1544.

Késmárk város számadáskönyveinek oktatásügyi vonatkozásai.

1451. Dominica ante Symonis et Jude. »Item Magistro schole dedimus 2 flor. ad rationem de Salve.«

1451. Post rationem exposita. »Item dem schulmester dedimus 1 fl. de Salve regina.«

1451. »Item convenimus *Michaellem* pro rectore scoliarum, cui tenemur dare 3 quartalia siliginis, item 1 ort. quatuor temporales annuatim; item de cruce 6 d., annuales 9 d. Item de pulsu defunctorum 5 d. pueris. Item cum magna campana 8 d. Item pauperibus pulsare propter Deum. Item horas canonicas per octavas Corporis Christi et Visitationis gloriose Virginis Marie debet cantare cum iuvenibus. Item de spalterio (így) medium florenum apud sepulchrum. Calfacturam (így) primitus 4 d., secundo 3 d. et in ultimis 2 d. Item pro Salve 3 fl.«

1452. »Item Sczolastico (így) pro siligine dedimus 1 fl. Item in prompto in die Nativitatis Marie dedimus 1 fl.«

1453. Dominico in Septuagesima. »Item dem schulmester dedimus 2 fl. von Salve regina.«

1453. »Item den svelarium (így) dem schulmester von cissdorff 40 d.«

1453. »Item convenimus *Michaellem* pro magistro scole, cui tenemur dare tria quartalia siliginis; quatuor temporales 12 d., 1 d. annuales. Item de pulsu animarum cum magna campana 8 d., cum parva campana pueris 5 d. Item pauperibus propter Deum. Item horas canonicas debet cantare per octavas Corporis Christi et Visitationes Marie. Item in vigilia Epiphaniarum Domini debet cum iuvenibus et cum capellanis colupugatum ire. Item de Salve Regina cedunt sibi 3 fl. Item de fraternitate fabrorum et seratorum cedunt sibi 2 fl.«

1455. Dominico Oculi. »Item dem Schulmester dedimus 6 fl.«

1456. »Item dem Schulmester dedimus 3 fl. von Salve.«

1457. »Item Scolastico dederunt fl. 3 de cantu Salve.«

1458. »Item scolastico dedimus 3 fl. pro siliginibus.«

1458. »Item iudici dedimus fl. 2 e parte Scolastici de Salve.«

1459. »Item dominis capellanis et scolastico fl. 5 de Salve.«

1460. »Conventio Scolastici.

Item 1 ort. quatuor temporales annuatim, item 8 d. annuales. Item de cruce 6 d. Item de pulsu maioris campane pro funere 8 d.; item de minori 6 d. Item de Salve Regina 3 fl. annuatim. Calefactores primitus 4 d., secundo 2 d.; tertio 2 d. Item fabri tenentur 2 fl. annuatim de Corpore Christi. Scolasticus tenetur dare unum ministrantem ad novam ecclesiam sacerdoti, quem civitas ad eandem convenit. Item de Salve super Sepulcrum 6 d.«

1461. »Item Scolastico 2 fl. pro Salve.«

1462. »Item Scolastico 1 fl. de Salve.«

1462. »Item Scolastico de Salve 2 fl. feria sexta ante Katherine.«

1463. »Item Scolastico 1 fl. de Salve.«

1463. »Item Scolastico de Salve 2 fl. feria sexta post Procopii.«

1465. »Item Sclaribus $\frac{1}{2}$ ort de pulsu.«

1466. »Item Scolastico 1 fl. de Salve.«

1468. »Item sacerdotibus pro Salve 2 flor.«

1468. »Item Scolastico 3 flor. de Salve.«

1469. »Item *Laurentio* Scolastico pro Salve flor. 3.«

1471. »Item Scolastico de Salve flor. 3.«

1472. »Item capellanis et Scolastico de Salve flor. 5.«

1473. »Item capellanis et scolastico de Salve flor. 5.

In die Floriani.«

1474. »Item capellanis et scolastico de Salve flor. 5.«

1475. »Item Scolastico de Salve flor. 3.«

1481. »Item pro labore in Scola civitatis 15 d. dominica post Francisci.«

1482. »Item Michael murator de labore scole 270 d.«

1482. »Item capellanis de Salve scolastico flor. 2. et 1. ort.«

1482. »Item Scolasticus tulit flor. 1. tertia die decollationis Johannis Baptiste super Salve regina.

1483. »Item capellanis et Scolastico de Salve regina feria quarta ante Tiburtii flôr. 4.«

1485. »Item pro lingnis (így) ad scholas 15 d. ante sancte Appolonie.«

1485. »Item pro lingnis (így) ad scholas 18 d.«

1485. »Item Scolastico de Salve et capellanis fl. 2 1/2.«

1486. »Item de pulsu annali (így) fori 18 d.«

1486. »Item Scolastico de Salve fl. 3.«

1487. »Item Scolastico de Salve fl. 3.«

1487. »Scolasticus *Martinus* super Salve fl. 1. feria secunda ante ad vincula Petri.«

1487. »Item de expulso domini gloriosi scholaribus 24 post Nativitatis Marie.«

1488. »Item pro lingnis (így) ad scholas 16 d.«

1488. »Item capellanis de Salvè fl. 2 et Scolasticus est exolutus.«

1488. »Item pro lingnis (így) ad scholam 15 d.«

1490. »Item Scolastico de salve dedimus florenos 3 feria sexta ante Margarithe.«

1491. »Item Scholaribus de pulsu Biridagii 31 d. eadem die (feria tertia ante Conversionem sancti Pauli).«

1492. »Item de pulsu Biridagii 37 d. scolari, qui pulsavit.«

1493. »Item Scholaribus de pulsu biridagii et annuali fori similiter 8 d.«

1494. »Relicte *Martini olim scolastici* fl. 2. et 1 ort. de votiva domini Thome Tharczay et Sal fer. sexta ante Urbani.«

1495. »Item Scolastico in suis debitis pro 1 fl. 117 den.«

1496. »Item Scolastico 1 fl. de psalterio.«

1496. »Item *Martinus* Scolasticus tulit 7 fl. super salario suo in Vigilia sancti Adalberti.«

1496. »Item *Martinus* scolasticus tulit 1 fl. super suo antiquo salario dominica ante penthecostem.«

1496. »Item Scolastico 8 d. pro pulsu annualis fori ante Marie Magdalene.«

1497. Die dominico proximo ante festum beati Valentini martyris. »Eodem die Scolaribus eo, quod nundinibus (így) expulsaverunt, dati sunt d. 8.«

1497. »Ipso die Visitationis Virginis gloriose Scolaribus, eo quod nundinas expulsaverunt, dati sunt d. 8.«

1497. »Exitus super universos familiares civitatis Kesmark tempore domini Caspar Kunisch iudicis...«

»*Georgius Scolasticus*. Eidem Sabatho festi beate Marie de Nive dati sunt ad rationem servitii fl. 4. Item de cellario civitatis ad rationem fl. 3. d. 20.«

1506. »Item Schulmeyster hot vortronken ym rothaws o.

Item ratio facta est mit den schulmeyster feria quarta aute Philippi und Jacobi, pleybe wir ym schuldig fl. 5. d. 18.

Und fl. 2. d. 82 aus dem Keller mit der summa yngerechnet, so habe wir ym geben fl. 5. d. o.

Ist es gar czalt.

1509. »Magister Scole die dominico ante Georgii tulit ratione cellarii fl. 2. den. 32. Tulit ratione cellarii Scolasticus feria tertia post Epiphaniam fl. 6. d. 41.«

1510. »Magister Scole *Martinus*. Feria sexta ante Georgii Scolasticus tulit ratione cellarii fl. 5. d. 80.«

1511. »Scolasticus. In die beati Stanislai tulit Scolasticus in promptis fl. 7.

Tulit ratione celarii fl. 4.

Tulit pro frudlink den. 80.«

1512. »Scolasticus *Johannes* baccalarius tulit pro frudlink d. 50.

In die Georgii tulit Scolasticus in promptis fl. 5. d. 50.

Tulit racione celarii fl. 6.

Ad annum ante Pentecosten solvimus scolastico fl. 1.«

1513. »Scolasticus *Johannes* baccalarius predicator. *Cristoforo* baccalario Scolastico ipso die beati Georgii ratione scola soluti sunt sibi fl. 12.

Item feria sexta ante Margarite scolasticus *Johannes* anni presentis tulit ad suum servitium fl. 3.

Item in vigilia Assumptionis Marie tulit fl. 1.

Sabato post Francisci tulit scolasticus fl. 2.

Feria quarta post Trium Regum tulit in celario
fl. 7. d. 27.

Tulit item in celario d. 62.«

1514. »Magister Scole. Feria sexta ante Urbani
Scolasticus Johannes tulit in promptis fl. 5.

In vigilia vigilie tulit fl. 1.

Feria quarta post Epiphaniarum Domini tulit
ratione celarii fl. 5. frudlink d. 15.«

1515. »Magister Scole feria septima fl. 2.

Hoc anno feria quarta post Elizabet ad stipendium
suum annuum fl. 1. d. o.

Feria sexta ante Trium Regum ratione cellarii
fl. 2. d. 37.

Hoc anno solutus est in toto, restat fl. 1.

1516. »Schulmeister in die Divisionis apostolorum
tulit fl. 1.

Feria quarta ante Nativitatis Marie tulit d. 50.

Tulit ratione celarii fl. 8.«

1517. »Scolasticus Baccalarius die dominico post
Martini tulit ratione celarii fl. 3.

Tulit superflue florenum unum ad annum presentem.

Tulit ratione celarii fl. 4.«

1518. »Item Scolastico pro cantu ad novum iudicem
d. 25.«

1518. »Scolasticus Baccalarius. In die Gregorii ratio
facta cum Baccalaureo et ratione cellarii acquisivit fl. 9.

Tenentur adhuc fl. 3.

Tulit ad presentem annum fl. 7.«

1519. »Baccalarius Scheun Meyster (így).

Dederat dominus feria sexta Servatii dem *al-*
then fl. 1.

Dem alten schulmeister die Urbani fl. 3.

Tulit ratione cellarii ad festum S. Georgii fl. 4. d. 90.

Baccallarreus *Caspar*.«

1520. »Baccalaureo fl. 20.«

1520. »Item dominica post Mathei apostoli Scolaribus pro pulsu contra auram d. 50.«

1520. »Die Ursule Scolaribus ad recordationem d. 4.«

1520. »*Ludimagister*.

Quarta feria post Palmarum tulit ratione tritici de Damiano fl. 1.

Quinta ante Purificationis Marie tulit flor. 2.

Ipsa die Dorothee tulit fl. 2.

Sexta feria post Georgii ratione cellarii tulit fl. 6.

Eodem die iterum tulit fl. 1.

Et sic ex toto solutus quoad illum annum et contentus factus est.

Sexta feria post Lucie tulit ad presentem annum fl. 3.

Feria quarta post Conversionis Domini tulit fl. 2.

Eodem die ratione cellarii tulit fl. 2. d. 52.

Eodem die tulit d. 48.«

1521. »Feria sexta post octavas Epiphaniarum Baccalaureo dedimus ad recordationem novi iudicis, similiter et tubicini et ceteris ioculatoribus d. 94.«

1521. »*Ludimagistro*. Tulit ratione Gregorii auri-fabri feria quarta post Oculi fl. 1.

Tulit ratione taxe d. 60.

Sexta feria ante Palmarum tulit ratione Emerici cauponis fl. 2. d. 16.

Dominica post Corporis Christi tulit d. 24.

Solutus in toto quoad annum presentem eodem die.

Dominica post Michaelis tulit ad annum presentem flor. 1.

Eodem die ratione Adami Liech fl. 1.«

1522. »*Reedificatio Scolae*.

Die Transfigurationis Domini conventio facta cum carpentario Georgio Halphaus de Poprad, ratione edificiis Scolae cum omnibus attinentiis et cameris ex *lignis* fiendis. Dantur sibi pro salario fl. 8, vas 1 cerevisie, aries saginatus 1 et 4 cubuli siliginis.

Tulit ad rationem laborum eodem die fl. 2.

Muratoribus scolae dedimus a Sebastiano receptos fl. 2.

Groszhanp carpentarius tulit a molitrice feria sexta post Bartholomei fl. 2.

Idem tulit feria sexta ante Michaelis taxa fl. 1.

Eidem carpentario pro panibus d. 11.

Eidem carpentario pro vasculo cerevisie d. 42.

Item pro roboribus ad edificium Scole fl. 1. d. 70.

Item pro lignis Johanni lanio d. 76.

Paulo sartori vor keffer d. 20.

Vor schyndeln idem Jacob vom Wag fl. 1.

Den lemklekern auff den estrich feria quarta post Francisci d. 52.

Figulo de Leybitia po fornace, qui conderint (?) d. 8.

Den lemklekern d. 25.

Michael Adams Hans pro vectura archille et harene d. 44.

Fossori archille feria tertia undecim millium Virginum d. 25.

Pro sex roboribus Wigsgering feria sexta ante antedictorum d. 48.«

1522. *Ludimagistro.*

Sexta feria ante Purificationis Marie fl. 1.

Sexta feria post Stanislai tulit fl. 1. d. 17.

Restat eidem civitas ad annum presentem fl. 1.

Sexta feria post Ascensionem Domini tulit fl. 1.

Solutus est in toto quoad annum presentem.

Dominica die Thome apostoli tulit ad rationem anni crescentis (?) fl. 1.

Tulit ratione decimarum d. 20.

Summa fl. 4. d. 37.«

1523. »*Pro Scolis.*

Sexta feria post Elizabeth Georgio Halbhans de Poprad solvimus domine Kunoschin ad rationem edificii Scole fl. 1.

Solutum ex toto; sed ipse tenetur pavimentum asseribus equare.«

1523. »Johanni Meisner pro asseribus ad montem Oliveti pro ludo d. 10.«

1523. »Pro ludimagistro.

Feria sexta ante Invocavit tulit ratione decimalium d. 20.

Pro censibus salium d. 25.

Pro asseribus tulit d. 3.

Die Sancte Trinitatis tulit per medium Emerici vitrici fl. 2.

Iterum tulit dominica post festum Sancte Anne fl. 2.

Ratiocinatum cum Baccalaureo *Casparo* ludimagistro de salario suo omni ex parte foundationis Tharczay de missis et de Salve usque ad festum Sancte Margarethe inclusive solutum, sed restat eidem civitas d. 90.

Solutus ex toto per Ambrosium sartorem dominica ante Mathei.

Die Sanctorum Symonis et Jude tulit ratione decimarum suarum d. 20.

Eodem die tulit in promptis d. 80.

Dominica ante Nativitatem Christi tulit ratione Thele et in promptis fl. 1.

Feria tertia ante Nativitatem Christi tulit ex ratione Emerici cauponis fl. 1. d. 62.

In vigilia Epiphaniarum tulit ex ratione Jacobi cauponis fl. 6. d. 30.

Eodem die tulit in promptis d. 8.«

1524. »Baccalaureo pro recordatione novi iudicis dati feria quinta ante Invocavit d. 25.«

1524. »Scolaribus pro ludo d. 50.«

1524. »*Ludimagistri*.

Rationatum cum *Casparo* baccalaureo ludimagistro feria quarta post Penthecosten ratione salarii sui, videlicet de fundatore Tharczay annum tempus suum habet ad festum Margarethe, de quo dantur fl. 9; de Salve vero tempus suum preteriit pro dominica Nativitatis Domini, de quo dantur fl. 3. Solutum itaque ex toto usque ad fl. 2, qui eidem restant.

Tulit eodem die rationis sue ex ratione Jacobi cauponis fl. 1.

Tulit ex ratione Ambrosii quadragesimatorum fl. 1.
Solutum in toto die Sancte Marie Magdalene.
Dominica post Transfigurationis Domini tulit ad
hunc annum fl. 1.

Tulit sexta feria post Egidii fl. 1.
Tulit dominica Galli fl. 1.
Dominica post Elizabeth tulit d. 50.
In via Conceptionis Marie tulit fl. 1. d. 50.
Tulit ratione census salium d. 25.
Tulit ratione vini ex registro Emerici cauponis
fl. 1. d. 58.
Tulit ratione Thele usure d. 58.
Tulit in promptis d. 59.«
1525. »Baccalaureo in recordationem novi iudicis
d. 25.«

1525. »*Ludimagistro*.
Tulit feria sexta post Sophie ratione censuum
salium pro se et matre d. 50.
Eodem die tulit in promptis fl. 1. d. 25.
Caspar ludimagister contentus factus est de omni
debito suo eodem die.

Restant successori suo *Johanni Lango* de missa
Tharczay pro festo Margarethe dandi fl. 2. d. 25.

Johannes Langus rector scole tulit ex quadrage-
sima fl. 1.

Idem tulit ad eandem rationem feria secunda post
Jacobi fl. 1. d. 25.

Solutus in toto de anno preterito.
Johannes Langus ex ratione quadragesima tu-
lit fl. 2.

Idem tulit ex ratione Casparis Preyl cauponis
fl. 1. d. 36.

Item feria sexta ante Georgii tulit pro totali sui
servitii solutione fl. 5. d. 18.

Item ex ratione Casparis Preyll accepit fl. 1. d. 21.«

1526. »Scolaribus pro pulsu contra auram d. 2½.«

1526. »*Andreas* Magister Scole.

Feria tertia post Trium Regum tulit ratione celarii
fl. 4. d. 22.«

1527. *Magister Scolc.*

In die Urbani *Andree* scolastico solutum fl. 4.

Andree scolastico *antiquo* feria sexta ante Trinitatis fl. 2.

Tulit de celario *Andreas* fl. 2.

Johannes Scolasticus.

Feria tertia post Epiphaniarum tulit ratione celarii
fl. 7. d. 10.«

1528. »Pro lignis ad scholas d. 14.«

1528. »*Magister Scolc.*

Feria tertia post Invocavit ratione cellarii tulit fl. 1.
d. 30.

Feria sexta post Emerici tulit fl. 4.

Caspar scolasticus tulit in taxa fl. 2.

Tulit in promptis fl. 1.

Caspar de cellario tulit feria tertia post Epiphaniarum
flor. 5.

Johanni Prenner scolastico ratione cellarii feria
tertia ante Epiphaniarum fl. 3. d. 74.«

1529. »Pro lignis ad scholas d. 8.«

1529. »*Magister Scolc.*

Tulit in crusibus et additione *Tarczay* et in promptis
flor. 2.

Die dominico post Martini tulit fl. 1.

Tulit in crusibus et promptis fl. 1.

Tulit ratione Joannis cauponis fl. 4.

Tulit feria tertia post Epiphaniarum fl. 4.«

1530. »*Magister Scolc.*

Feria quinta post Francisci tulit fl. 2.

Tulit de celario fl. 10.«

1531. »*Scolaribus* pro pulsu contra auram d. 33.«

1531. »*Magistro Scolc.* Tulit ex celario fl. 12.«

1532. »*Magister Scolc.*

Feria tertia post *Andree* ex ratione duorum censuum
et decimarum *Lang Tibus* tulit fl. 1. d. 33.

Feria quarta post Conceptionis censuum Galli
lautin scalore (igy) et in promptis ratione notarii salis fl. 1.
Ratione censuum Valentinus de Fockys tulit d. 50.
Ratione censuum et decime Jacob Gunt tulit d. 84.
Ratione censuum decime et cellarii fl. 4. d. 83.«
1533. »Magister Scole.

Feria quarta post Appolonie ratione decimarum
et promptis fl. 1.

Dominica Cantate ratione salis panck et in promptis
tulit fl. 2. minus d. 2.

Et sic solutus in toto de anno preterito.

Ad annum 1533. Ad novum usura et promptis fl. 1.

In festo Laurentii tulit fl. 1.

Ex ratione Lang Tibus de usura Tarcsay tulit d. 25.

Feria sexta ante festum Exaltationis Crucis tulit fl. 1.

Feria tertia post Michaelis per iudicem et se tulit fl. 4.

Feria sexta post Omnium Sanctorum ex ratione
decimarum Sebastianus et ipsius tulit fl. 1.

In festo Fabiani ratione census Petri de Schlacken-
dorff d. 75.

In festo Barbare ratione censuum suorum et Urbani
Puten tulit fl. 3.«

1534. »Magistro Schole.

Caspari, predecessori ludimagistri, de septimanis
quatuor anni dedimus fl. 1.

Feria sexta ante Mathei ludimagister *modernus*
tulit fl. 6.

In vigilia Circumcisionis per Wenceslaum de cellario
tulit fl. 2. d. 80.«

1535. »*Ludi Magistro*.

Feria quarta post Ascensionem *Caspari*, qui recessit,
de anno preterito fl. 5. solvimus.

Feria sexta ante Trinitatis *Theophilo* et *locato* de
anno preterito 80 d.

Feria sexta ante Trinitatis *modernus* ludimagister
per Johannem Brimmer tulit fl. 2½.

Eodem die per Laurentium Lanium ad ducturam fl. 1.

Dominica Planxit per Casparem Notarium de sup-
portatione terre fl. 1.

In ratione Wenceslai de cellario tulit d. 45.

Feria quinta post festa Natalis per plebanum
tulit fl. 4.

In ratione Theophili de cellario tulit fl. 9. d. 3.«

1535. »*Ad edificium vaporarii in Scholis.*

Gregor Steynmets ad fractionem lapidum d. 25.

Feria sexta ante Michaelis per Hans Brunner fl. 2.

Die dominico ante Michaelis muratoribus fenestram
flor. 1.

Eodem die muratoribus d. 72.

Eodem die Ruchman d. 24.

Item me absente fl. 1. d. 75.

Item defalcum in laboribus ratione censuum d. 78.

Per Joannem Brunner in censibus defalcum ad
laboratores d. 69.

Dydr Emerichs sein defalcum in censibus d. 12.

Carpentariis d. 60.

Seratori pro sera et laminibus ad vaporarium d. 70.

Pro fornacibus fl. 1. d. 50.

Ductura lapidum, cementi et arene Adams Hans d. 45.

Pro ianua, *fenestris* et *scamnis* fl. 1. d. 36.«

1536. »De fornacibus pastorum et in scholis d. 65.«

1536. »De pulsatura contra auram scholasticis
dedimus d. 33.«

1536. »Pro *scamnis in vaporario* schole d. 16.«

1536. »*Ludi Magistro.*

In festo Stanislai per notarium tulit fl. 1.

Per Theophilum de cellario in vino tulit fl. 2. d. 56.«

1537. »*Ludi magistro.*

Die Mercurii post Circumcisionis Ludimagister *Paulus*
in ratione Wenceslai de cellario tulit fl. 3. d. 91.«

1538. »*Ludi magistro.*

Feria sexta post Sophie de cellario tulit in summa
fl. 5. d. 76.

Eodem die in promptis tulit fl. 6. d. 24.

Et sic solutus est ad annum preteritum.

Dominica prima Adventus Domini per Theophilum
carpentarii tulit fl. 1.

Per Dominicum aurifabrum in vino tulit d. 52.«
1539. »*Ludi magistro.*

Ludimagister *Paulus.*

Joanni cauponi pro vino tulit d. 88.

Joanni Nimans pro vino tulit fl. 1. d. 42.

Joanni Gluer pro vino tulit d. 11.

Restant eidem solutionum fl. 8. d. 7.

Quos in vigilia Philippi et Jacobi in toto solvimus.

Die dominica ante festum Joannis Baptiste Wen-
ceslaus Aiidunger per Theophilum tulit fl. 1.

Feria quinta ante Martini in censu Luce sartoris d. 50.

Feria tertia ante festum Thome in ratione Joannis
Nimantes pro vino fl. 4. d. 20.

In vigilia Epiphanie in promptis tulit fl. 1.

1540. »Eadem die (in festo Emerici) Joanni mensa-
tori pro *tabula ad scholas* d. 32.«

1540. »Eadem die (feria secunda ante festum Martini)
de *scamnis* in schola d. 35.«

1540. »*Ludi magistro.*

Sabatho ante Oculi domini *Mathie successoris* in
censu medie quadragesime Luce sartoris tulit d. 50.

In vigilia Ascensionis per Blasium cauponem in vino
fl. 2. d. 63.

Eadem die ratione antiqui debiti cauponatus tulit
fl. 2. d. 18.

Et sic Verslag solutus de anno preterito.

Feria sexta ante Mathie Ludimagister *modernus*
tulit an. fl. 1.

Feria sexta post festum Francisci tulit Andreas fl. 1.

In vigilia Epiphaniarum in ratione Blasii cauponis
pro vino fl. 9. d. 54.

Item in secunda ratione Blasii causa sui et Theophili
pro vino d. 36.

Item in ultima ratione Blasii d. 10.«

1541. »*Ludimagistro*.

In profesto Exaltationis Crucis *Valentinus* ludimagister tulit in promptis fl. 3.

In festo Innocentium de cellario et promptis fl. 7.«

1542. »*Ludi magistro*.

Feria sexta ante dominicam Oculi *Valentinus* ludimagister in ratione Joannis Elpfinger pro vino tulit fl. 1.

Feria sexta ante festum Trinitatis idem *Valentinus* per Wenceslaum cauponem in vino tulit fl. 1.

Ad annum presens idem *Valentinus* die dominica ante festum Assumptionis beate Marie Virginis per iudicem tulit fl. 8.

Feria quinta ante Simonis et Jude festum per Wenceslaum in vino extra dicam tulit fl. 1.

Dominus Joannes Brunner ratione succentoris tollet fl. 6. d. 66.

Sabatho ante Circumcisionis in ratione Wenceslai pro vino fl. 4.

In festo Epiphaniarum in promptis tulit fl. 2. d. 34.«

1543. »*Ludi magister*.

Valentinus feria quinta ante festum Ambrosii in ratione Wenceslai pro vino tulit fl. 1. d. 86.

Feria sexta post Ambrosii in promptis pecuniis tulit fl. 2. d. 14.

Dominus plebanus modernus ratione ipsius tulit fl. 6.

Restant dicto Valentino ludi magistro fl. 6.

Solvimus eosdem 6 florenos. Et solutus in toto.

Joannes Sinner ludimagister in festo Matthei in promptis pecuniis tulit fl. 10.

Feria quinta post dominicam Circumcisionis tulit flor. 10.«

1544. *Ludi magistris*.

Feria tertia ante festum Philippi Jacobi, *Joanni gymnasiarche* solvimus ad plenariam solutionem fl. 20.

Bernardus gymnasiarcha tulit: Feria tertia ante festum Penthecostes per Theophilum tulit fl. 2.

In festo Ladislai per Georgium Sinner fl. 2.

In vigilia Visitationis Marie tulit fl. 2.
Feria sexta post Visitationem per Theophilum fl. 2.
Per Gregorium aurifabrum tulit fl. 4.
Feria sexta ante Michaelis per eundem Gregorium fl. 3.
Sabatho ante festum Michaelis tulit fl. 5.
Dominica ante Simonis per Gregorium aurifabrum
flor. 3.
Iterum per Gregorium aurifabrum tulit fl. 2.
In festo Steffani de cellario in promptis fl. 5.«
Papirosra írt eredetije: Késmárk város számadáskönyveiben.

CII.

Győr. 1451. aug. 5.

*Rumi László és Miklós győri tanulók kéri apjukat,
Rumi Jánost, hogy küldjön nekik köpönyeget, költséget
és, mivel a tejet szeretik, egy tehenet.*

Filiali salutatione premissa, scient nos esse sanos
et recenter studere, quam quidem a vestra paternitate
semper audire optamus. Vestre presentibus suplicamus
paternitati, quatenus palia nostra cum expensis mittatis
nobis citius; scitis autem, quod lac valde diligimus,
ideo nobis unam vaccam mittatis, quam etiam promi-
simus hospiti nostro, et petimus, non mittatis nos in
mendatio; si supervixerimus, donante Deo, pro una
vacca plures dabimus. Datum Jaurini, in festo Maria
de nive. Anno Domini Millesimo quadringentesimo
quinguesimo primo. Scripsi manu propria Nicolaus de Rum filius vester. — ^{1451.}
aug. 5.

Et ego Ladislaus de Rum filius vester, ut Nicolaus
scribit vobis, sic et ego suplico nobis dare predicta, quia
oculum doleo, plus non scripsi.

Kivül: Nobili viro Johanni de Rum et domine parentibus
precunctis venerande et metuende detur.

Levélalakban összehajtva; eredetije a Rummy cs. levéltárá-
ban Balozsajban, Vas vármegyében.

Kiadva: Zala vármegye Oklevéltára. II. 550.

CIII.

1452. június 23.

*Pozsony városa erőszakoskodik a pozsonyi iskola-
mesterrel és tanulókkal.*

Lányi-Knauz: Magyar Egyháztörténelem I. k. 535. l.

CIV.

Detreh. 1453. április 12.

*Farnasi Veres Dénes végrendeletében a detrehi iskola-
mester részére egy hároméves csikót hagy.*

»Nos Dyonisius Weres de Farnas . . . talem ewlo-
gium feci sew condidi testamentum: Quod . . . Johanni
plebano de Detreh, uti mos est proximum, equos duos
et octo ulnas panni de Colonio, *Stephano Scolastico* equum
unum triennium . . . Ex Detreh, feria quinta proxima
ante festum Beatorum Tiburtii et Valeriani martyrum.
Anno Domini Millesimo quadringentesimo quinquagesimo
tertio.«

1453.
ápr. 12.

Papirosra írt eredetije: Magyarorsz. levéltár. Dl. 29.277. sz.
— *Dr. Csánki Dezső* t. barátom szíves közlése.

CV.

Szepes. 1454. április 27.

*A szepesi káptalan jelenti, hogy András eperjesi
plébános, mint ilyen, a saját bevallása szerint köteles egye-
bek között az iskolamestert saját asztalánál élelmezni;
a nagyon szegény halottakat meg a hetes káplán egy tanuló-
val meglátogatja, szentelt vízzel meghinti és a temetőbe
elkíséri.*

Nos capitulum ecclesie beati Martini de Scepus
memorie commendamus, quod cum nos ad condigne
petitionis instantiam nobis pro parte honorabilis viri
domini Andree plebani, necnon circumspectorum et
providorum virorum iudicis iuratorumque civium ac

totius communitatis civitatis Epperyes porrectam, qui allegabantur propter disturbia presentium temporum et discrimina viarum nostram personaliter non posse venire in presentiam, petitionibus ipsorum satisfaciētes, duos ex nobis, videlicet honorabiles viros, dominos Nicolaum de Karaczonmezey et Stephanum de dicta Epperyes decanum, canonicos ecclesie nostre predictae, ad infra-scriptam fassionem prenotati domini Andree plebani audiendam nostris pro testimoniis duximus destinandos. Qui tandem exinde ad nos reversi, nobis retulerunt eo modo: Quod prenomīnatus dominus Andreas plebanus in die videlicet feria quarta proxima post festum beati Vincentii martiris nunc proxime transacta in stuba domus pretorii dicte civitatis Epperyes habita, coram dictis nostris testimoniis personaliter constitutus, extitit confessus oraculo vive vocis in hunc modum: Quod ad tenendam, servandam regendamque ecclesiam sancti Nicolai confessoris parrochialem in dicta civitate Epperyes situatam in cultu divino ad laudemque et honorem Dei omnipotentis, beatique Nicolai confessoris, patroni eiusdem ecclesie, signanter vero in ministris et capellanis eiusdem ecclesie ad eandem spectantibus et in ea iugiter Deo omnipotenti et beato Nicolao famulantibus, se obligasset et obligavit coram dictis nostris testimoniis modo infrascripto velle, debere ac tenere observare videlicet isto modo: Quod ipse dominus Andreas plebanus debeat et teneatur servare duos predicatorēs, qui verbum Dei populo predicent, unum tewtonicorum, alium vero Hungarorum. Item quatuor capellanos, et signanter unum aurorarum, eo que in mensa sua servare, unum altaristam ad aram sancti Johannis, alium altaristam ad aram beate Katherine virginis; *rectorem scole similiter in mensa sua*. Assumpsitque singulis annis et debet solvere censum regis, nullumque debet tenere sacerdotem contra voluntatem consulatus, neque se debet opponere consulatui aut communitati. Item singulis annis tempore messis debet disponere duos currus pro introductione frugum et nova-

Apr. 24.

lium, ut sint prompti et parati tertia die proxima post festum beati Jacobi apostoli; neque eligere debeat in decimatione capecias, sed recipiat et sumat numerum eum tangentem. Nullusque astringatur ad solutionem copulationis contra ipsius voluntatem, quantum et quid dare debeat. Si etiam aliquis pauperum moriretur et non habet, unde eidem vigilie mortuorum peragentur, tunc capellanus ebdomadarius *cum uno scolari* talem mortuum cum aqua benedicta teneatur visitare et conducere ad sepeliendum. Ad que omnia premissa et premissorum singula pretactus dominus Andreas plebanus se observanda obligasset ac obligavit coram dictis testimoniis nostris, presentium literarum nostrarum testimonio et vigore mediantibus. Datum quarto die diei fassionis prenotate. Anno Domini Millesimo quadringentesimo quinquagesimo quarto.

1454.
Apr. 27.

Hátára írva : Obligatoria ex parte plebani.

Hátán pecsét nyomaival.

Papirosra írt eredetije : Eperjes város levéltárában. Cub.
II. Loc. III. Fasc. E.

CVI.

Zágráb. 1454. augusztus 30.

Miklós mester orvos és felesége, Ilona, szolgálatukban tanulót tartanak s erről kisiül, hogy hiteles tanubizonyságul nem tekinthető.

1454. aug. 30. »Item quia Elena domina, uxor magistri Nicolai medici, testimonium sue familie seu servitorum suorum, videlicet unius *scolaris*, nepotis scilicet Jacobi camerarii domine comitisse, et ancille sue, qui in pane eorundem magistri Nicolai medici et domine Elene sue consortis morantur, hodie coram iuratis produxit; quod non est credibile testimonium secundum contenta privilegii nostri communis.«

Kiadva *Tkalčić* : Monumenta Hist. lib. reg. civit. Zagrabiae.
VII. 77.

CVII.

Dada. 1451. november 10.

Orbán dadai iskolamester mint tanu szerepel azon egyességnél, melyet Szakolyi Miklós és Barnabás tarczali plébános egymással Benedek dadai plébános előtt kötöttek.

»... Urbano alias scolastico de Dada ...«

Kiadva : Zichy Okmánytár. IX. 468.

CVIII.

Selmeczbánya. 1455. jan. 6.

A porosz származású Gáspár selmeczbányai iskolamester többekkel egyetemben tanuskodik róla, hogy Dilius, más néven Feférbánya (Feyerbania) kápolnája a selmeczi plébániához tartozik.

»... Acta sunt hec et facta anno, indictione, die, mense, hora, loco et pontificatus, quibus supra ; presentibus ibidem honorabilibus, providis ac discretis, videlicet domino Petro Kórysel de Lewzcovia altarista altaris Sancte Katherine in dicta Schebnicenzi ecclesia parrochiali, necnon Jacobo Haulbalt de Prividia, Anthonio de Schmingen dicte parrochialis ecclesie capellani ac Gaspar de Prussia rectore Scholarum ibidem, ac aliis quampluribus testibus fidedignis, ad premissa vocatis pariter et rogatis ...«

Hártyára írt eredetije : Selmeczbánya város levéltárában. XXV. Fasc. 1455. jan. 6-iki kelettel.

CIX.

1456—1457.

Brue Derthar György Szomolnok jegyzője és iskolamestere Guido de Columpna »Historia Trajana«-ját lemásolta.

Közölve : Századok. 1876. 55. (Jelentés a Magy. Tört. Társulatnak Gömör vármegyébe tett kirándulásáról.) — Magyar Könyvszemle. 1879. 51.

CX.

Pécs. 1456—1458.

Huendler Vid, II. Miklós pécsi püspök suffraganeusa és vicarius Antalt, egy brassói timárnak a fiát, melegen ajánlja pártolásra és őt alkalmasnak itéli a prázsmári iskola vezetésére.

Kiadva Koller : Historia Episcopatus Quinque-Ecclesiensis T. IV. 298—299.

CXI.

Telegd. 1456. május 15.

Telegdi Lőrincz többek között arról értesíti Kapisztrán Jánost, hogy van egy iskolamester, a ki egészen kopasz és örömost lenne miséspappá.

Kiadva : Történelmi Tár. 1901. 203.

CXII.

1457. februárius 9.

A nagyszebeni plébános és a város közötti perben a főlebbezést, mint tanuk, Nagysinki István, nagyszebeni iskolamester és János késes fia Antal, nagyszebeni segéd-tanító, írják alá.

». . . Presentibus magistro Stephano de Schenk Majori scole rectoris in Cybinio, Antonio Johannis Cultellifabri de Cybinio in minoribus, locato scole in Cybinio . . . «

Kiadva Teutsch : Ueber die ältesten Schulanfänge und damit gleichzeitige Bildungszustände in Hermannstadt. (Archiv für siebenbürg. Landeskunde X. B. 207.)

CXIII.

1457. február 16.

Szebeni Tamás mester a (gyula)-fehérvári iskola rectora tanuskodik.

»... Magister Thomas de Cybinio pro nunc Scole Albensis rector.«

Kiadva G. D. Teutsch : Ueber die ältesten Schulanfänge etc. in Hermannstadt. (Archiv des Ver. für siebenbürg. Landeskunde. Neue Folge. X. B. 208.)

CXIV.

1457. februárius 25.

A Rynesch Miklós nagyszebeni plébános és Nagy-Szeben város hatósága között létrejött egyesség átírásánál mint tanu szerepel Nagysinkai István, a volt nagyszebeni iskolamester és tényleges százhalmi plébános.

»... Stephano de Schenk Majori artium facultatum magistro, scole in Cybinio rectore et ville centum cumulis de facto Plebano, sed nondum sacris clericorum ordinibus ordinato...«

Kiadva Teutsch : Ueber die ältesten Schulanfänge und damit gleichzeitige Bildungszustände in Hermannstadt. (Archiv für siebenbürg. Landeskunde. X. B. 207.)

CXV.

1458.

Az országgyűlés meghagyja, hogy a tanulóktól (scholares) vámot és tizedet ne szedjenek.

»Item quod nullus omnino hominum de sacerdotibus, Scholaribus, nobilibus neque telonia, neque decimas, prout vetus regni requirit consuetudo, exigere debeat.«

Kiadva : Corpus Juris Hungarici. 1458. törv. articulus 10.

CXVI.

Jolsva. 1458. márczius 12.

Simon Szepesi iskolamestere.

»... Datum in der Elcz am Zontag zw halber fast
20 man synget Letare Jerusalem etc. Anno Millesimo
quadringentesimo quinquagesimo octavo etc.

*Symon ewer swoger zw
zeythin schulmester in
der Molda.»*

Papirosra írt eredetije : Bártfa város levéltárában. — Másolatban *Abel Jenőnek* a Magy. Tud. Akadémia könyvtárában levő gyűjteményében.

CXVII.

Bártfa. 1459—1523.

Bártfa város számadáskönyveinek oktatásügyi vonatkozásai.

1459. Ante Quasimodo geniti. »Magistro scole pro psalterio d. 200.«

1465. »Magistro pro psalterio fl. 1.«

1466. »Sexta Georgi Magistro scole pro psalterio fl. 1.«

1469. »Item pro legendo psalterium fl. 1.«

1470. Sexta infra conductum Pasche. »Item magistro schole pro psalterio fl. 1.«

1493. Sexta ante Circumcisionem Domini. »Item Scolariibus pro gentaculo flor. 1/2.«

1493. Sexta ante Michaelis »operariis et carpentariis linitoribus in Scola, albatoriis et molendinis etc. fl. 3. d. 32.«

1493. Sexta die Ffrancisci. »Item linitoribus in stuba scole ort. 5.«

1493. »Sexta ante Martini pro carpentariis, dietariis pro fornace in scolis etc. Non miremini, ante octavam exposuimus et non scripsimus fl. 1/2.«

1493. »Sexta ante Elizabeth pro vitris ad Scolas et variis operariis fl. 1½.«

1493. Sexta die Nicolai. »Item pro asseribus ad stole stubam fl. ½.«

1493. Sexta in Vigilia Thome. »Item pro gentaculo fl. ½.«

1493. »Item Johanni Dittel dedimus ad rationem asserum pro stuba magistri stole fienda fl. 3. den. 62.«

1493. »Item Symon Mulner carpentario pro labore habitationis magistri stole fl. 1½. Ad idem muratori et operariis d. 28.«

1495. »Sexta die Galli. Item de labore fornacis in scola fl. 1.«

1495. »Scolaribus pro gentaculo fl. ½.«

1496. »Sexta post Francisci lutifigulo pro lateribus ad scolam et ad domum vini 385 den.«

1496. Sexta post Lucie Virginis. »Scolaribus pro gentaculo ort. 1.«

1497. Sexta infra conductum Pasche . . . »Eodem die lusoribus, qui festivitatis Pasche ludum de resurrectione Domini luserunt, den. 100.«

1497. »Sexta post Luce carpentariis scolam reformantibus et certis aliis operariis den. 150.«

1497. Sexta post Lucie. »Die eadem *Scolastico* in subsidium dantur fl. 4.«

1497. »Scolaribus pro jentaculo fl. ½.«

1498. Epiphania körül : »Item lusoribus ludentibus ludum in festivitatis Natalis Domini in propinam fl. ½.«

1498. . . . Sexta die Parasceven . . . »Eodem die Thome Schwarcz, qui fovit scolasticum in tabula, d. 83.«

1498. . . . »Bude cuidam scolari custodi currus fl. ½.«

1498. . . . »In die Matthei Scolastico pro mensa 300 den.«

1498. . . . »Eodem die (secunda ante Thome) scolastico pro mensa den. 300.«

1498. »Sexta die Thome. Item solaribus pro jentaculo d. 45.«

1498. »Solvimus *scolastico* pro mensa finaliter d. 68.«
1499. Sexta ante Epiphaniam Domini . . . »Eodem die cuidam scolari, qui registravit decimas in horreo . . . ort. 1.«
1499. »Item rectori scolarium dedimus mutuo fl. 2½.«
1499. Sexta Parasceven. »Eodem die *antiquo scolastico* pro mensa d. 39. «
1499. Sexta ante Exaltationem Crucis. »Scolaribus pro pulsu nundinarum etc. d. 208. Item Scolari registranti decimas in horreo d. 100.«
1499. »Scolaribus pro jentaculo d. 40.«
1500. . . . »Item rector scole solvit tertia post Oculi d. 250, quos eidem anno preterito mutuo dedimus.«
1500. »Sexta die Galli. Super laboribus scole et aliis operariis etc. d. 150.
Item pro una fornace ad scolam fl. 1. ort. ½.
Sexta ante Symon operariis et carpentariis super tecturam scole nostre d. 77.«
1500. »Scolaribus pro ientaculo d. 40.«
1501. Sexta post Epiphaniarum. »Recordantibus scolariibus tempore electionis novi iudicis ort. 1.«
1501. Sexta ante Thome. »Item Scolaribus pro ientaculo d. 40.«
1502. Sexta post Epiphaniarum. »Recordantibus scolariibus ort. 1.«
1502. »Sexta ante Trinitatis carpentariis et ad dealbationem stube scolarium et certis operariis d. 96.«
1502. Sexta post Corpus Christi. »Item Scolaribus qui precedunt cum cantu ante sacramentum d. 200.«
1502. »Item Scolaribus pro jentaculo fl. ½.«
1503. »Scolaribus pro recordatione ort. 1.«¹⁾
1504. Sexta post Corporis Christi. »Eodem die rectori

¹⁾ *Frankl V.* (Fraknói): A haz. és külf. isk. a XVI. században 70. l. 3. jegyz. 54 denárt ír. De ez összeg az eredeti szövegben az előző tételre vonatkozik, és így olvasandó: »Sexta ante Agnetis d. 54.«

scole ex parte communicantium, qui precedunt sacramentum, fl. 2.«

1505. Sexta post Francisci. »Item eodem die Simon lutifigulo de reparatione certorum fornacum in balneo, scola et pretorio etc. fl. 1.«

1505. »Pro gentaculo scholaribus fl. $\frac{1}{2}$.«

1506. »Item *Georgio* baccalario scolastico, eo quod apud plebanum mensam fere per unum annum non habuit, in recompensam mense eiusdem dedimus flor. 7.«

1506. »Item Scolastico ex parte communicantium unius anni et unius quartalis anni fl. $2\frac{1}{2}$.«

1507. Sexta post Trium Regum. »Item ad prandium novi iudicis domino Leonhardo Stekl fl. 4. d. 67.

Ad idem Scholaribus, qui recordaverunt dominos d. 25.«

1507. »Sexta post Simonis et Jude magistro Schole ratione communicature fl. 2.«

1507. »Sexta Emerici pro fornace in Scola facta fl. 1.«

1507. »Scolaribus pro gentaculo fl. $\frac{1}{2}$.«

1508. »Sexta post Epiphaniarum Domini ratio communis carpentario famulo ad Scolam fl. 1. d. $12\frac{1}{2}$. Ad idem d. 10.«

1508. »Sexta ante Gregorii operariis albatorii et pro reformatione Schole fl. 1. d. 46; ad idem d. 10.«

1508. »Sexta ante Ascensionis pro communicatura flor. 2.«

1508. »Item Scholaribus pro gentaculo fl. $\frac{1}{2}$.«

1509. »Sexta ante Palmarum . . . magistro scola ex parte communicantium fl. 1.«

1509. Ratio communis sexta post Conversionis . . . »Item mensatori pro una tabula ad scholas fl. $\frac{1}{2}$.«

1509. Ratio communis post Lucie. »Item scholaribus pro uno jentaculo fl. $\frac{1}{2}$.«

1510. »Item Scolastico magistro *Thome Baczkay* per notarium sabbato ante Sophie fl. 2.«

1510. Item sexta ante Johannis. »Item pro mensa et duabus ianuis ad scholas d. 100.«

1510. »Ratio communis sexta post Dionisi (így) de directione fluvii Lawcka in altblech circa portam inferiorem, qui in audita sua potentia magnum littus civitatem versus anno presenti fecerat, et ad reformationem fornacum in balneo et *scholis*, aliasque necessitates civitatis etc. fl. 4. d. 22.«

1510. »Scolaribus pro gentaculo fl. $\frac{1}{2}$.«

1511. »Item *moderatori Schole* ex parte communicantium fl. 2. minus ort. 1.«

1511. Ratio communis ante Judica. »Item *eidem Scholastico* in subsidium sibi dato iuxta promissa flor. 2. minus ort. 1.«

1511. »Item Scolaribus de pulsu libertatis pro festo Egidii d. 12.«

1511. »Item Scolastico per medium cauponis ex parte communicantium pro vino fl. 1.«

1511. »Item Scolaribus pro gentaculo fl. $\frac{1}{2}$.«

1512. »Sexta Pasche ratio communis operariis, qui adformaverunt Licostratum tempore *ludi passionis et resurrectionis* Christi etc. ort. 3.«

1512. »Item in subsidium passionis Christi per modum ludi demonstrati fl. 4.«

1512. »Item Scolastico tempore sui regressus ex parte communicantium secunda Penthecosten fl. 2.«

1512. »Ratio communis sexta die Visitationis tempore pulsus libertatis scolaribus aliisque operariis etc. d. 40.«

1512. Ratio communis sexta post Katherine. »Item de labore fornacis in domo vini, pretorio et Schole d. 37.«

1512. »Scolaribus pro gentaculo fl. $\frac{1}{2}$.«

1513. Sexta post Ambrosii. »Scolastico in subsidium flor. 2.«

1513. Sexta post Mathei. »Item Scolastico pro suo quartali fl. 1.«

1513. »Item Scolastico pro quartali secundo fl. 1.«

1513. »Item Scolaribus pro gentaculo fl. $\frac{1}{2}$.«

1514. Sexta post Valentini. »Item pro fornacibus in domo vini et schola magistro Philippo fl. 6.«

1514. »Item Rectori scole ex parte communicantium et rectoratus in subsidium flor. 2.«

1514. »Item Scolastico in subsidium sexta post Lucie fl. 2. Eidem pro communicantibus fl. 1.«

1514. »Item Scolaribus pro gentaculo fl. $\frac{1}{2}$.«

1515. »Item sexta ante Magdalene Scolastico in subsidium fl. 2.«

1515. »Item Scolaribus pro gentaculo fl. $\frac{1}{2}$.«

1515. »Item dominica ante Elizabeth rectori scole pro communicatura et in subsidium flor. 4.«

1516. »Item sexta ante Pasce ratio communis operariis de reformatione fornacum in alatorio superiore et operariis carpentariis pro *edificatione theatrorum ad ludum pascalem* fl. 1. d. 45.«

1516. »Item sexta post Pasce. Eodem die in subsidium *ludi passionis Domini* fl. 3.«

1516. »Item dedimus rectori scole in subsidium, quos Nicolao cauponi pro eo exolvimus tertia ante Barnabe fl. 3.«

1516. Sexta die beati Jacobi. »Eodem die lapicide pro reformatione muri in cellario scole d. 40.«

1516. »Magistro Urbano organiste pro quartali Sancti Michaelis fl. 1.«

1516. »Scolaribus pro ientaculo fl. $\frac{1}{2}$.«

1516. Secunda post Lucie Virginis. »Dedimus rectori scole finaliter pro communicatura et subsidio fl. 3.«

1517. Sexta die post Epiphaniarum. »Rectori scole pro novo anno fl. 3.«

1517. Sexta die beatorum Philippi et Jacobi... »Eodem die rectori scole in subsidium et pro communicatura fl. 6.«

1517. Sexta die beatorum Philippi et Jacobi. »Item percepimus pro uno equo rectori scole vendito fl. 6.«

1517. »Item ratio communis sexta post Elizabeth operariis, carpentariis et mensatori pro hostio ad scholas etc. d. 90.«

1517. »Scolaribus pro ientaculo fl. $\frac{1}{2}$.«

1518. Sexta die beate Agathe. »Eodem die pro educatione spurii d. 40.«

1518. Sexta ante Oculi. »Eodem die de educatione cuiusdam spurii inventitii d. 40.«

1518. Sexta post Judica. »Eodem die pro educatione spurii d. 60.« ¹⁾

1518. Sexta ante Stanislai . . . »Item eodem die baccalario *Valentino Ecckio* pro presenti anno currente, qui incepit a festo Nativitatis Domini proxime transacto et etiam pro sequenti anno futuro, videlicet 1519, iuxta singularem quandam limitationem inter nos iudicem et iuratos et ipsum certis et rationabilibus ex causis factam dedimus fl. 24.«

1519. »Scolaribus pro jentaculo ort. 3.«

1520. »Scolastico iuxta limitationem cum eodem factam pro secundo quartali fl. 3.«

1520. »Item scholaribus pro gentaculo fl. 1½.«

1521. »Scolaribus pro ientaculo ort. 3.«

1522. »Ratio communis sexta post Epiphaniarum scholaribus ad prandium magnum cantantibus, pro vehiculi reformatione, pro equo ex Kendi pro Woytko adducendo d. 40.«

1522. Sexta ante Reminiscere. »Eodem die rectori schole in subsidium communicantium iuxta statuta fl. 2.«

1522. »Ratio communis sexta post Visitationis Marie carpentariis, scholaribus ad nundinas pulsantibus fl. 1. d. 33.«

1523. Sexta ante Letare. »Eodem die rectori schole pro salario suo fl. 2.«

1523. »Ratio communis sexta ante Exaltationem S. Crucis, operariis carpentariis, munitoribus viarum circa albatorium et longum pratum, scholasticis pulsantibus ad nundinas fl. 1. d. 75.«

1523. Sexta post Francisci. »Eodem die pro reformatione fornacis in scholis d. 28.«

¹⁾ Ez az adat czután rendesen előfordul az ezen évi számadásokban.

1523. Sexta ante Omnium Sanctorum. »Eodem die rectori schole pro salario suo usque ad Cinerum fl. 2.«

1523. »Item scholaribus pro prandio d. 75.«

Papirosra írt eredetije: Bártfa város levéltárában.

CXVIII.

Zágráb. 1459. április 20.

Illés harangozó a György zágrábi iskolamester elleni perben másodszori idézésre sem jelent meg.

»Item Elias campanator contra *Georgium* rectorem schole secundo citatus non comparuit.«

Kiadva *Thalčić*: Monumenta Hist. lib. reg. civ. Zagrab. VII. 172.

CXIX.

(Kis)-Szeben. 1459. aug. 23.

Lőrincz baccalaureus Kis-Szeben iskolamestere.

». . . Laurentio baccalaureo unserm Schulmaister . . .
Gegeben am donerstag vor Bartholomei etc. in dem newn-
undfwnfczigsten Jar.

1459.
aug. 23.

Mayster Stephan pharher im Czeben und Hannus Kwschner Richter doselbst.«

Papirosra írt eredetije: Bártfa város levéltárában. — Másolatban *Abel Jenőnek* a Magy. Tud. Akad. könyvtárában levő gyűjteményében.

CXX.

Lőcse. 1460.

A lőcsei zsinat elrendeli, hogy a szepesváraljai plébános Űrnapkor a káplánokkal és iskolásokkal egyetemben kőrménytelenül vonuljon a szepesi társaskáptalan Szent Márton egyházába.

». . . Statuimus, ut singulis annis in die corporis Christi plebanus ecclesie beate Virginis in suburbio pro tempore constitutus, cum suis capellanis, scholaribus et venerabili eukaristie sacramento, cum reliquiis, super-

pelliciis et ceremoniis et sollempnitatibus consuetis veniat processionaliter ad ecclesiam collegiatam nostram sancti Martini statim post primam missam, ibidem in ecclesia nostra decantanda, et exinde dicte ecclesie nostre processionem cum venerabili ewkaristie sacramento eundem conducant decenter et processionaliter usque ad ecclesiam beate Virginis in eodem suburbio.»

Egykorú kézírata : Budapesti tud. egyetemi könyvtár : Cod. Lat. saec. XV. nr. 67. Fol. 63. b. és 64. a.

CXXI.

Zágráb. 1462.

Mihály fia Bálint zágrábi városbíró kiadásai az iskolamesterre és az iskolára.

»Item dedi XIV denarios pro uno curru de virgis ad preparandam sepem inter scolam et preconos . . .«

»Item dedi magistro scole IX florenos.«

Kiadva *Tkalčić* : Monum. Hist. lib. reg. civit. Zag. XI. 222.

CXXII.

1462. július 10.

Aranyasi Gellértfi János csütörtökhelyi iskolamester könyvmásoló.

Colophon : »Finitum sabbatho ante Margarethe, anno LII per Jo. Gerhardi de Aranasch pro tunc Scholasticum in Quintofforo. Laus Deo Jesu meo. 1462.« . . .

Kiadva : Magyar Könyvszemle 1879. évfoly. 78.

CXXIII.

Selmeczbánya. 1463.

Gáspár és Márton selmeczbányai iskolamesterek.

1463. Dominica prima post Pasche : Quasimodogeniti. »Item Caspar Schulmaister 1 last, dedit totum.«

1463. Dominica octava post Trinitatis. »Item *Martinus* Schulmaister 1 last, dedit totum.«

1463. Dominica decima post Trinitatis. »Item *Martinus* Schulmaister 1 last, dedit totum.«

1463. Dominica decima tertia post Trinitatis. »Item *Martinus* Schulmaister 1 last, dedit totum.«

Eredetije Selmezbánya város levéltárában: Acta iudicialia de annis 1458 etc.

CXXIV.

Esztergom. 1464. februárius 2.

Tristanus bártfai plébános halála után, Bártfai György, Perényi Miklós mesternek a tanítója és nevelője magát Bártfa városának plébánosul ajánlja.

»... Datum in castro Strigoniensi, feria tertia ante festum Beate et gloriosissime virginis Marie, anno Domini Millesimo quadringentesimo sexagesimo quarto. Earundem dominationum vestrarum honorabilium famulus Georgius de Barthfa, magistri Nicolai de Peren etc. *informator* et *pedagogus*.

1464.
febr. 2.

Hátára irva: Circumspectis et famosis viris iudici et iuratis civibus totique communitati Civitatis Barthffe dominis et preceptoribus meis, pre cunctis sinceris honoribus precolendis.

Zárlatán pecsét nyomaival.

Papirosra írt eredetije: Bártfa város levéltárában.

CXXV.

Esztergom. 1464. februárius 2.

Perényi Miklós kéri Bártfa város tanácsát, hogy Bártfai Györgyöt, az ő mesterét, bártfai plébánosnak válassza meg.

Serenissimi Viri, Amici nostri carissimi. Intelleximus, quomodo honorabilis vir dominus Tristanus, alias plebanus vester, divina iubente clementia, postremum suum diem pridem clausisse. Et licet in aliis locis quamplurimis *magistro* nostro Georgio beneficium aliquod invenire

1464.
febr. 2.

poterimus, plures tamen cause eundem attrahunt ad mansionem proprie sue patrie. Ideo vestras amicitias diligentissime rogamus, quatenus acceptis presentibus, ipsum *magistrum* et *directorem nostrum*, tamquam hominem benemeritum variisque virtutibus decoratum et omni honore dignum, vobis habere velitis reconmissum et in successorem predicti domini plebani pii recordii olim vestri. Singularissime complacentie nostre ob respectum habere velitis promotum. Datum Strigonii, in die Purificationis Beate et gloriosissime Virginis Marie. Anno Domini etc. sexagesimo quarto.

Nicolaus de Peren, etc.

Hátára írva: Circumspecto viro domino Georgio Stunczel. iudici de Barthfa, amico et hospiti nostro, grate et sincere honorando.

Zárlatán pecséttel.

Papirostra írt eredetije: Bártfa város levéltárában.

CXXVI.

Brassó. 1464. február 23.

Rewchin Jeromos, brassói iskolamester, egy végrendeletnél tanuskodik.

». . . vir Jeronimus Rewchin artium liberalium magister scolasticus.«

Kiadva G. D. Teutsch : »Ueber die ältesten Schulanfänge und damit gleichzeitige Bildungszustände in Hermannstadt. (Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge. X. B. 207.)

CXXVII.

Drégel. 1464. szeptember 5.

Széchi Dénes. esztergomi érsek beleegyezik a fejbányái (Bélabánya, Dilnica) egyház önállósításába és abba, hogy a bélabányai polgárok a maguk költségén alkalmas iskolamestert tartsanak.

». . . prenominateque cives in Dilniczia ultra dictum capellanum unum vel duo sacerdotes et *Scolasticum*

idoneos in eorum propriis impensis conservare valeant ; salvo iure dicti capellani pro tempore constituti»...

Hártýára írt eredetije : Magy. Orsz. lev. Dl. 16.056. sz. a. Dr. Csánki Dezső tisztelt barátom szives közlése. Eredetije megvan Selmeczbánya és Bélabánya város levéltárában is. Másolatban olvasható Selmeczbánya város levéltárában a »Statpuch«-ban, melynek sárgabőr a kötése.

CXXVIII.

Körmöczbánya. 1465—1541.

Körmöczbánya város számadáskönyveinek oktatásügyi vonatkozásai.

1465. 12-a decembris. »Item pro lignis ad Scolas fl. 1. gross. 18.« (Registrum angarie oder das Cassa-Buch ... vom Jahre 1464/5—1466.)

1466. 25-a die aprilis. »Item pro asscribus ad scolas fl. 1. gr. 4.« (U. o.)

1466. 2-a die maii. »Item pro asscribus ad scolas fl. 1.« (U. o.)

1499. Am similiter vor Reminiscere. »In dy schul vor holcz geben fl. 1. d. o.«

1499. undecima octobris. »Iterum Caspar Schulmaister de officio d. 67.«

1499. Am sunobent vor Nativitatis Domini. »Shulmaister vor holcz fl. 1. d. 00.« (Tom. I. Fons. 32. Fasc. I. no. 1.)

1504. Feria sexta ante Anthonii. »Schulmaister vor holcz fl. 1.« (Tom. I. Fons. 32. Fasc. I. no. 3.)

1505. Freitag vor Judica. »An dy schul umb holcz fl. o. d. 50.«

1505. Freitag Noch Corporis Christi. »Mer den schullern und den poder fl. 1. d. o.« (Tom. I. Fons. 32. Fasc. I. nr. 4.)

1513. Sunnabenth post Undecim milia (így) Virginum. »Mer dem Paulo Schaiden stattschreiber czalt, dosz er ausz geschefft desz Herrn Sebastiani den gesellen

aus der schul zuvertrincken hat geben beym Hansz Creusl, fuer den Weichpisschoff fl. o. d. 25.« (Tom. I. Fons. 32. fasc. 1. nr. 5.)

1517. Freitag in die Dorothe virginis. »Umb holcz yn dy schull d. 50.«

1517. Freitag nach Philippi et Jacobi. »Den studenntenn zuvertrinckhenn etc. d. 33.« (Tom. I. Fons. 32. Fasc. 1. nr. 6.)

1518. Freitag nach Vity. »Den Studentenn fl. o. d. 35.« (Tom. I. Fons. 32. Fasc. 1. nr. 6.)

1525. Sunnabent vor Nativitatis Christi. »Umb holcz tzur Schul fl. 1. d. o.« (Tom. I. Fons. 32. Fasc. 1. nr. 9.)

1527. Freitag vor Judica. »Dem Schulmaister steuer, dass ehr mit der Jugent besseren vleyss hab, d. 50.«

1527. Freitag nach Misericordia Domini. »Vors holtz yn die schul fl. 1.« (Besorozatlan számadáskönyv 1526—1531.)

1527. Freytag vor Ramis Palmarum. »Dem Schulmaister d. 25.«

Innét kezdve ezen tétel hetenkint előfordul. (U. o.)

1528. Freitag vor Invocavit. »Dem Schulmaister das ehr mit gotzleichnam Khnaben verleicht tzugeen etc. fl. 1.« (Besorozatlan számadáskönyv 1526—1531.)

1528. Freitag vor Nativitatis Marie. »Schulmaister *Steffano* fl. d. 25.« (U. o.)

1527. Sunnabenth vor Oculi mei semper ad Dominum. »Yhn die Schul vors holcz fl. 1.«

1528. Sunnabenth vor Invocavit me etc. »Vors holtz yn die Schul fl. 50.«

1528. Sunnabenth vor Andree apostoli. »*Locato* yn die Schul steur fl. 1.« (Fons. 32. fasc. 2. nr. 10.)

1531. Freitag nach Purificationis Marie Virginis. »Dem Sulmaister d. 25.«

1531. Freytag nach Appollonie virginis et martiris. »Schulmeister, cantanti d. 50.«

1531. Freytag nach Valentini martiris. »Schulmeister, succentori fl. 50.«

1531. Freytag vor Invocavit. »Ludimoderatori, succentori d. 50.«

1531. Freytag vor Reminiscere miserationum tuarum. »Schulmaister, succentori d. 50.«

1531. Freytag vor Oculi etc. »Schulmaister, cantori d. 50.«

1531. Freytag vor Letare Hierusalem. »Schulmaister, succentori d. 50.«

1531. Freytag vor Judica. »Schulmaister, cantori d. 50.«

1531. Freytag vor Ramis Palmarum. »Schulmaister succentori d. 50.«

Igy megy ez tovább hetenkint, egész egy évig. Az utolsó tétel így hangzik :

1532. »Freytag vor Ramispalmarum . . . Schulmaister, succentori d. 50.«

1531. Freitag vor Oculi mei semper ad Dominum. »Umb holcz yn die Schul.« (Besorozatlan számadási könyv 1526—1531.)

1531. Freitag vor Letare Hierusalem. »Schulmeister und her Leonhart d. 50.«

1531. Freytag nach Crucis Exaltationem. »Schulmaister und cantori d. 50.« (U. o.) Ezentúl az iskolamester fizetése vagy így, a cantor helyett succentor is, vagy pedig csak egymagában fordul elő ilyen összegben.

1532. Freytag vor Osternn. »Schulmaister, cantori d. 50.«

1532. Freytag vor Quasimodogeniti. »Schulmeister d. 25.«

Ettől kezdve ez az adat ismétlődik hetenkint,

1532. Freytag vor Viti et Modesti. »Schulmeister, succentori d. 50.«

1532. Freytag vor Transfigurationis Domini. »Herrn Leonhart und Schulmaister d. 50.«

1532. Freytag vor Laurentii martyris. »Schulmaister d. 25. Succentori d. 25.«

1532. Freytag vor Egidi abbatis. »Herrn Leonhardt und Schulmaister. d. 50.«

1532. Freytag am Tag Luce Evangelisten. »Schulmaister d. 25. . . Succentori d. 25.«

1533. Freytag nach Epiphaniarum . . . Dem Schulmayster d. 25. Dem Succentori d. 25. . .

Item yn die Schul umb holcz d. 50.«

1533. Freytag vor Purificationis Marie Virginis. »Schulmaister d. 25 . . . Succentori bibalia discedenti ab hinc fl. 5. d. 00.« (Fons. 32. fasc. 2. nr. 11.)

1533. Freytag nach Purificationis Marie Virginis. »Item dem Schulmayster *Johanni* guetts jar d. 25.« S így ismétlődik hetenkint.

1533. Freytag vor Oculi. »Dem Schulmayster Joanni Guetts Jar d. 61«. (A lapszélre írva: »initium per d. 50.«)

1533. Freytag vor Letare. »Sebastiano Succentori vor 2 wochen d. 50.

Item *Johanni* Schulmayster d. 50.« — Innét kezdve ez a név és összeg fordul elő hetenkint.

1533. Freytag vor Iudica. »Item tzwayen gesellen aus der schul (als der Gregor Hundertsak aus dem gefemknuss ist auskommen un tzum anderen mal), das sy bey der nacht auff der Mawr getzukelt haben, geben d. 12.« (Tom. I. Fons. 32. Fasc. 2. nr. 13.)

1533. Freytag vor Osternu. »*Johanni Maydyender* Schulmayster d. 50.«

1534. Freytag nach Epiphaniarum. »*Johanni* Guetts Jar Schulmaister d. 62.

Sebastiano Succentori sein lon d. 25.«

1534. Freytag vor Anthoni Confessoris. »Item *Francisco* novo Ludimoderatori lohn d. 50.«

1534. Freytag vor Conversionis Pauli. »Item *Francisco* Silesitano Schulmeister d. 75.

Sebastiano Succentori d. 25.«

1534. Freytag vor Purificationis Marie Virginis. »Sebastiano Succentori d. 25.

... Item umb holcz zur Schuln dem Franczen Schulmaister geben d. 60.

... Dem Schuelmaister *Francisco Pollerano* d. 75.*

1536. Freytag nach Purificationis. »Schulmeister und succentori fl. 1.«

Ettől kezdve az egész évben hetenkint ez a kifejezés és ez az összeg szerepel. Csak »Freytag vor misericordia« jelenik meg az 1 forint helyett 1 fl. 19. d. (Fons. 32. Fasc. 2. nr. 13.)

1534. Freytag vor Purificationis Marie Virginis. »... Herrenn pfarrer magistro accacio yn die kost. fl. 1. d. 25.

Herrenn Mattes wyndischprediger d. 25.

Herrenn Melchior Stattkapplen d. 82.

Herrenn Paul priester d. 25.

Herrenn Leonhartt priester d. 25.

Sebastianosuccentori d. 25.« (Fons. 32. Fasc. 2. nr. 13.)

1534. Umb Freytag nach Purificationis Marie verlonet. »Dem Francisco Swlmaister d. 75. Dem Sebastiano succentori d. 25.« Ez a tétel az év mindegyik hetében éppen így ismétlődik meg.

1534. 28-a nov. »Item Schulmayster und Lauckho auff Sklabina tzerung fl. 2.«

1535. Freytag vor Purificationis Marie. »Dem *Francisco* Schulmeister d. 75. Dem Sebastiano succentori d. 25.« (Fons. 32. Fasc. 3. nr. 14.)

1537. Freytag Purificationis Marie. »Dem Schulmaister und succentori fl. 1. d. 00.« Ez a tétel az egész esztendőn át hetenkint ismétlődik.

1537. Freytag nach Francisci. »Dem Schulmaister zering ins Neusol unnd umb fur ins Altsol unnd wider ins Neusol fl. 2. d. 50.«

1537. Freytag vor Simonis et Iude. »Den ofen in der schul zubessern d. 25.« (Besorozatlan számadáskönyv 1537-ből.)

1538. Freytag vor Mathey. »Dem Schulmaister und Cantor fl. 1. d. 25.« Ezen tétel hetenkint így ismétlődik

innét kezdve az egész éven át (Tom. I. Fons. 32. Fasc. 3. nr. 16.), sőt így marad 1539-ben, 1540-ben és 1541-ben is ; mert az 1540-iki számadáskönyv végén is ez olvasható :

1541. Freitag vor Anthoni. »Dem Schulmaister und Cantor fl. 1. d. 25.« (Tom. I. Fons. 32. Fasc. 3. nr. 17.)

1541. Freitag vor Anthoni. »*Den Kirchendiennern* :

Dem Herrn Hannsen prediger fl. 1. d. 50.

Dem Herrn Mathess windisch prediger fl. 1.

Dem Herrn Mathis Caplan d. 25.

Dem Herrn Leonnharten d. 40.

Dem Herrn Hannsen Demian d. 50.

Dem Organisten fl. 1.

Dem Schulmaister und Cantor fl. 1. d. 25.«

(Tom. I. Fons. 32. Fasc. 3. nr. 17.)

Az eredetiek : Körmöczbánya város levéltárában.

CXXIX.

Kolozsvár. 1466. november 2.

Szamosfalva iskolamestere, mint tanú jelen van, midőn a kolozsvári hívek a plébános kötelességének elhanyagolása miatt tiltakoznak.

Kiadva *Jakab Elek* : Oklevéltár Kolozsvár város történetéhez. I. 217—218.

CXXX.

Pozsony. 1467.

Nachwinter Márton pozsonyi polgár végrendelete, melyben az iskolamesterről is megemlékezik.

». . . die er geschafft hat zu einem ewigen ambt in den eren der Marter vnseres herren kristi und des heiligen krewtz alle freitag in sand Merten kirchen hie auf des heiligen krewtz altar durch ainen der Prediger oder ainen andern an Irer stat den Sy erbytten vnd *durch den Schulmaister mit den knaben zu singen* als vmb die newnt stundt des tags. Es sol auch *der Schulmaister mit den knaben dem*

lobgesank O crux aue spes vnica etc. vnd Te suma dei trinitas etc., vntz zu dem altar vnd darnach anheben loblich das Ambt : Nos autem gloriari oportet etc. vnd singen vntz an das enndt.

Vnd der obgenant herr Pfarrer sol die bestimmten C guldein anlegen vnd darumb kawffen recht gotlich Zinns des gantzen gwalt er Im geben hat hat dar Inn zu tun nach seiner Gewissen, vnd die dann getailt sollen werden nach der kirchen gewonhait in drew tail, ainer dem Pfarrer, der andere den predigern, vnd der dritt tail dem Schulmaister geuallen sol.« (Prot. Test. I, 127.)

Kiadva *Ortway Tivadar* : »Pozsony város története.« II/IV. 307—308., 7. jegyz.

CXXXI.

Zágráb. 1468. május 20.

István iskolamester beperli Peichych vejét, Pétert ; de ez az idézésre nem jelent meg.

»Item quia Petrus gener Peichych contra *Stephanum* scolasticum primo citatus non comparuit in iudicio coram nobis.«

Kiadva *Tkalčić* : Monumenta Hist. lib. reg. civ. Zagrab. VII. 338.

CXXXII.

Eperjes. 1469.

Pál iskolamester Blum János hagyatékából kap egy prêmes kabátot és tanításáért két garast.

»Item register domini Mathie Slesier ex parte hominis domini Johannis Blum. 1469« . . .

»Item Pawl Schulmeistern den marderen rock an der scholt vor 10 Gulden.«

»Item dem Schulmeister 2 grossos an der Larnung.«

Papirosra írt eredetije : Eperjes város levéltárában. (Cub. II. Loc. 3. Fasc. E. 1., 2. és 3.)

CXXXIII.

1469. június 29.

Kállay Lőkös János nevelője előadja, hogy miként nevelte a rábizott ifjút s nem tudja megérteni, miért akarnak túladni rajta.

Kiadva *Schönherr Gyula*: Középkori iskolázásunk történetéhez. (Magyar Könyvszemle 1890. évfoly. 15—17.)

CXXXIV.

Gyula-Fehérvár. 1469. deczember 20.

Szamosfalvi Ferencz tordai iskolamester a gyulafehérvári káptalan előtt tiltakozik Iklódi Márton erőszakos eljárásával szemben.

. . . »dum nuper circa festum sacratissimi Corporis Christi novissime preteritum idem Franciscus exponens in schola Tordensi in studio scientiarum laborasset«. . .

Kiadva *Barabás Samu*: A Teleki-család oklevéltára. II. 102.

CXXXV.

Nagy-Szeben. 1471.

A nagyszebeni iskola fekvésének megjelelése.

»Anno Domini Millesimo quadringentesimo septuagesimo primo misit venerabilis nec non Iuriswaccalarius dominus Johannes plebanus Cibiniensis quatuor foveas cum annone (így) implere.

»Item duas foveas penes Capellam sancti nicolay extra cimiterium in via versus *alumniam* in medio muri et dominus misit illas fodere a novo et continent ducentos et viginti octo cubulos bona et pura annona.«

Kiadva *Gustav Seiwert*: Das älteste Hermannstädter Kirchenbuch. (Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge. XI. B. 362.)

CXXXVI.

Zágráb. 1471. május 10.

*Az iskolamester pereskedik Naspichych Mihály szücs-
cel ; de ez a perben nem jelenik meg.*

... »Item quia fideiussores pro Michaelē pellifice
Naspichych dicti, qui ipsum ad primum iudicium, si non
concordaret cum *scolastico*, et quia non concordavit, nec
ipsum Michaelē pellificem in iudicio coram nobis pre-
sentarunt, *scolasticus* vero in eodem iudicio comparuit
coram nobis . . . »

Kiadva *Thalčić J.* : Monumenta Hist. lib. reg. civ. Zagra-
biae. VII. 384.

CXXXVII.

Kassa. 1472.

*Kusch Bálint házának felső fele János liszkai iskola-
mesteré lett.*

1472. Feria sexta ante Thome. »Johanni Schulmey-
ster de Lyska ist zugeteylet das halbe Hawsz Kwsch
Balinths das obirste tayl.«

Iudiciale huius famose civitatis Cassa, anno Domini
Millesimo quadringentesimo septvagesimo primo.

Papirosra írt eredetije : Kassa város levéltárában.

CXXXVIII.

Zágráb. 1472. januárius 24.

*Gayzky Illés felesége az iskolás fiának megverése miatt
kezdett pert megnyeri ; Pétert pedig elmarasztalják.*

»Item causam inter uxorem Elye Gayzky et filium
eiusdem, et Petrum filium eiusdem, ratione verberationis
scolaris filii eiusdem, jurati adjudicaverunt, quod ipse
Petrus convictus est in decem pensis et communitati in
centum denariis.«

Kiadva *Thalčić* : Monum. hist. lib. reg. civ. Zagrabiae.
VII. 396.

CXXXIX.

Zólyom. 1473—1499.

Zólyom város számadáskönyveinek oktatásügyi vonatkozásai.

1473. »Item ex parte Salve fl. 1.

Item ex parte psalterii fl. 1.

Item Scolaribus pro prandio et pro vino ad communicandum et rebeccis (?) facit fl. 1. ort. 1. . . .

Item pro duobus plaustis lignorum ad scholas d. 40.«

1498. »Scolastico super servitium dedi fl. 2.«

1499. »Item scholaribus recordantibus d. 25.«

Papirosra írt eredetije : Zólyom város levéltárában.

CXL.

Zágráb. 1475. januárius 13.

Petrovicz János a Miklós iskolás elleni perben esküt tesz.

»Item coram Paulo jurato fuit lis inter Johannem Petrovicz et Nicolaum *scolarem*, et fuit adiudicatum prestare iuramentum eidem Johanni Petrovicz feria sexta proxima post octavas Pasce Domini; et ipse Johannes iuramentum prestitit plenarie.«

Kiadva *Thalčić J.* : Monumenta Hist. lib. reg. civ. Zagrabiae. VII. 436.

CXLI.

Kassa. 1475. november 22.

Ádám nagybányai városi esküdt és felesége a kassai Szent Erzsébet templom részére misealapítványt tesznek s a szentmisénél az iskolások közreműködését is kikötik.

De Corpore Christi Missa, que quintis feriis canitur, pariter cum processione per dominum Adam de Rivulo Dominarum fundata his litteris confirmatur.

Nos Adam consul civitatis Rivuli Dominarum, necnon Dorothea conthoralis mea legitima memorie commendamus, quibus expedit, universis, quod nos voluntate et consensu omnium nostrorum liberorum mente sani et corporibus, matura ac deliberatione prehabita, aliorum etiam consilio amicorum et consanguineorum nostrorum preassumpto, propter extrema vitanda animarum pericula, finemque volendo nostre vite piis operibus prevenire, de bonis temporalibus nobis a Dei clementia collatis, ad consensum venerandi ffamosorumque dominorum Martini artium liberalium magistri ecclesie parrochialis beate Elizabeth rectoris, necnon iudicis iuratorumque civium huius inclite civitatis Cascha, talem testamentariam edidimus institutionem pro laude et honore sacratissimi Corporis Christi, ut deinceps singulis feriis quintis, post peractam maturam una missa de Corpore Christi per capellanum, alias altaristam per nos substitutum solemniter *cum certis etiam scolaribus in scholis astantibus* et in organo pariter decantetur hocque annexo, ut miraculosum sacramentum singulis iam votivis specificatis sub prosa, dum cantabitur Ecce panis angelorum etc., per ipsum celebrantem presbiterum devote populo prospicienti demonstretur. Insuper mensibus universis usualibus proxima immediate feria quinta sequenti una specialis processio ecclesiam parrochiam circumiundo per capellanos domini plebani et *scolares* peragatur et Corpus Christi miraculosum in eadem, omni, qua decet, veneratione deferatur ante prefate misse inchoationem; premisso tamen semper maioris campane, antequam processio fiat, pulsu. Cuius annotati divi cultus in perpetuum roboramentum et vigorem stipendio videlicet florenorum auri quinquaginta duorum nos, heredes heredumque nostrorum successores obligavimus et per presentes firmissime astrigendo, bonis dumtaxat et hereditatibus nostris salvis manentibus, singulis annorum revolutionibus dictis florenis prefatos huius officii ministros et rectores contentos reddentes, eo, ut sequitur, ordine :

Primum, ut triginta duo florenorum auri succedant altaris; residuos vero florenos auri viginti assignare volumus ad manus dominorum de consilio huius civitatis, qui ad eorum agnitionem *rectori scole*, capellanis, cantori, organiste, campanatoribus etc. distribuunt eosdem aut distribui faciant, contradictione nostra heredumque nostrorum et successorum quorumcunque in premissis non obstante. Quo facto iure patronatus hac in fundatione, quousque prescripta pecunia data fuerit vel dari poterit, nos et nostros successores gaudere et gratulari optantes; harumstrarum et sigilli nostri appendentis testimonio litterarum mediante. Datum Caschovie, feria quarta proxima post Elizabeth. Anno Domini Millesimo quadringentesimo septuagesimo quinto.

1475.
nov. 22.

Que omnia premissa ad instantes preces domini Ade ac consortis sue huic libro civitatis inscripta sunt, litterasque specificatas dominis consulibus huius civitatis dando commendarunt.

Papirosra irt eredetije Kassa város levéltárában: Stadtbuch fol. 87. b. és 88. a.

CXLII.

Kassa. 1476. május 7.

Hutter Demeter Kassán a tótutczában Antal nevű tanulóól 170 forintért vett házat.

1476.
máj. 7.

1476. feria tertia ante Stanislai. Domus Demeter Hutter. Nota am dinstag Stanislai martiris ist gelawpert worden vor sitczendem Rate durch den erbern Demeter Hutter in kegenwortikeit Anthonii *studenten*, Seines Swogers, wie er von dem iczgenanten Antonio sein Haws dar inn er wonhaftig ist, auff der Windischgasse gelegen, vor etlicher czeit vergangen, durch den fursichtigen Barthusch Gürtler, Erhart Hutter, Oswald Nosner, Jacob Hewman, Mattis Gros und Michel Nettir, mitburger disz Stadt, mittelung und dirkentmisz umb hundert und sibenczig gulden rechtfertiglichen gekauft hette, und

bysher sibenczig gulden volkomlich becztalt und awsgerecht demselben Anthonio zugutten genügen. Aber zu den obrigen hundert gulden mit veryomwartung (?) des ofgemelten Anthonii hat Demeter auff sechs nochfolgend Jare, nemlich als auff Sand Philipp und Jacob feyer anzuheben in dem nagstkommenden Jare zuczalen Anthonio 16 gulden bys zu volkommlicher czalung des Hawses. Das dann noch bleibender theil fleisiger anlangung in dys Judicial geschriben ist zu empfeling des Rates, anno et die ut supra. 1476.
máj. 7

Papirosra irt eredetije Kassa város levéltárában: Iudiciale etc.

CXLIII.

1477 körül.

Simon baccalaureus, bártfai iskolamester, a plébánosnak tíz forintot hagy.

»... Symon baccalaureus der unser Schulmeister ist gewest, hot mir gelossen X gulden...

Augustinus ewer pfarrer.«

Papirosra irt eredetije: Bártfa város levéltárában. — Másolatban *Abel Jenőnek* a Magy. Tud. Akad. könyvtárában levő gyűjteményében.

CXLIV.

Alsó-Vaska. 1477. május 16.

Péter vaskai prépost íclenti, hogy Gábor egri püspök őt bízta meg azon perben, melyet Dobrakuchai Balázs fia János pap, a szaploneczai iskolamester indított Kovácshídi Kozár Demeter és társai ellen testi bántalmazás és hatalmaskodás miatt.

Frater Petrus prepositus monasterii beate Marie Virginis de Vaska, ordinis fratrum Superpelliceatorum canonicorum regularium in causa et causis partis infra scripte per eximium in Christo patrem et dominum domi-

num Gabrielem, Dei gratia episcopum Agriensem, apostolice Sedis cum plenitudine potestatis legatum de latere, in regno Hungarie et Bohemie ac omnibus terris et locis temporali domino serenissimi principis domini Mathie, prefatorum regnorum Hungarie, Bohemie etc. regis subiectis legati iudex delegatus et specialiter deputatus, universis et singulis dominis abbatibus, prioribus, prepositis, guardianis, lectoribus, cantoribus, custodibus, decanis, canonicis, archidiaconis, vicearchidiaconis, vicariis et locotenentibus eorundem, plebanis, viceplebanis, altaristis, succentoribus, *scolasticis*, sacristis, rectoribus parochialium ecclesiarum, sew locotenentibus eorundemque capellanis, thezawrariis, curatis et non curatis presbiteris clericis, notariis et thabellionibus publicis per regna Hungarie et Sclavonie ubilibet constitutis et existentibus et signanter vobis discretis dominis de Chethertekhel, de Bela, de Zyrch, de Zenth Miklós, de Pekerzerdahel et de Gwletincz ceterisque omnibus et singulis ecclesiarum parochialium plebanis ac eorum vicesgerentibus in regnis Hungarie et Sclavonie ubilibet constitutis, ad quos presentes littere nostre pervenerint, salutem in Domino . . . Noveritis, nos literas prefati eximii domini Gabrielis etc. eius vero sigillo consignatas pro parte discreti Johannis presbyteri, filii Blasii de Dobrakuchya, Zagrabiensis diocesis, contra nobilem Demetrium Kozar de Kowachyda, Quinqueecclesiensis diocesis, armigerum, et quosdam in hac parte complices eiusdem, puta Valentinum Nagh de Soklos, Benkonem de Scodyncz, Anthonium Daycaz, Stephanum Hydegvych, Johannem Parhaim, Gallum molitorem famulum eiusdem Demetrii, Sebastianum presbiterum, Gywrim Guynik, Gervasium Jannyh, Lucam de Podgorcz, pertinentes Soploncza, emanatas, certam commissionem in se continentes et coram notariis ac testibus nobis presentatas recepisse et habuisse cum obedientia et honore huiusmodi sub tenore: Gabriel, Dei gratia episcopus Agriensis, apostolice sedis cum plenitudine potestatis legatus . . . coram vobis venerabili

viro domino Petro preposito canonicorum regularium sancti Augustini in Vaska per eximium in Christo patrem dominum Gabrielem, Dei gratia episcopum Agriensem, sedis apostolice cum plenitudine legatum a latere, iudice delegato et specialiter deputato, procuratore et nomine procuratorio Johannis presbiteri filii Blasii de Dobrakucha contra et adversus Demetrium Kozar alias castellanum in Soploncza, nunc vero de Kywar, ac aliam quamcunque personam, pro eo vestro in iudicio legitime interveniendo, in figura vestri iudicii astando, per modum libelli summari facit, agit, dicit et gravi cum querela proponit, et si negatum fuerit, probare intendit ad superfluum probationem se minime astringendo, sed necessaria dumtaxat: Quod quamvis ipse Johannes presbiter nulli nocere, omnibus tamen prodesse studuerit, nichilominus tamen dictus Demetrius Kozar, nescitur, quo ductus spiritu, salute et honore suis postpositis, in anno Domini Millesimo quadringentesimo septvagesimo quarto, scilicet feria sexta proxima post festum beati Michaelis archangeli *in domum scolarium scole beate Virginis in Soploncza habite, dum et quando idem Johannes presbiter existens ibidem scolasticus suos scolares informabat sew docebat*, sine omni ipsius culpa, suis maledictis, instigationibus, persvasionibus et consiliis, quosdam suos familiares, scilicet Valentinum Nagh de Soklos, Benkonem de Scodnicz, Anthonium Daykacz, Stephanum Hydegvich, Johannem Parhaim, Gallum molitorem, Sebastianum presbiterum et quamplures alios destinando et mittendo fecit irruere et eundem Johannem presbiterum dire et acriter verberare et vulnerare usque ad sanguinis effusionem ac hincinde per terram profluentem trahendo, semivivum relinquendo, omnibus rebus et bonis ipsius eundem spoliari procurando, penas sacrilegii contra tales latas minime incurrere formidantes. Que omnia et singula iniurias, iniectiones, invasiones, vulnerationes et verberationes ipse Johannes presbiter sustinere nolisset necque vellet, imo et de presenti pro quingentis et quadraginta

1474.
szept. 30.

florenis auri et antequam talia passus fuisset, ipsos, si haberent, amittere voluisset. Quare venerabilis domine iudex, procurator, qui supra, petit per vos vestramque sententiam definitivam dici, decerni, declarari et pronuntiari, recognitione tamen vestra semper prehabita, predictum Demetrium Kozar ac alios prenominatos invasiones, iniectiones, vulnerationes, verberationes, spoliationes seu alias iniurias esse temerarie de factoque presumptas et presumpta easque et ea facere minime licuisse et licere ac dictum Demetrium Kozar et alios prescriptos penas sacrilegii contra tales latas subiacere necnon in quingentis et quadraginta florenis auri condemnandos esse et debere condemnari ac ad satisfactionem et solutionem eorundem fore compellendos et compelli debere censura ecclesiastica mediante, salva tamen semper vestra taxatione iudiciali . . . Datum in inferiori Vaska, in monasterio nostro pre-nominato, feria sexta proxima post festum beati Pangratii martyris, in anno Domini Millesimo quadringentesimo septuagesimo septimo . . .

1477.
május 16.

A papirosra irt közjegyzői okirat credetije gróf Pongrácz Jenő levéltárában, Bashalmán (Szabolcs vm.). — Regestáját közli *Karácsonyi János*: Oklevélkivonatok a Szentmiklósi és Ovári gróf Pongrácz-család levéltárából. (Történelmi Tár. 1896. 525. l.).

CXLV.

Krakkó. 1478 körül.

Eckel Ágoston bártfai plébános értesíti Bártfa város hatóságát, hogy iskolamesterül Orbán baccalaureust, a beszterczebányai segédtanítót küldi.

»Ersamen und weisen Hern wisset, das ich euch sende eynen gutten Gesellen *Urbanum* baccalaureum von newen soll czu eynen Schulmeister, alz ir mich gebeten habet; noch rot vil gutter meister und hern. dy yn wol kennen und sprechen, wy das her wol tochtik ist czu eynen vorweser euer kynder und meyner kirchen. Dorum bitte ich euch fruntlich, yn guttlich off czu

nemen und ym dy schule geben noch alder gewonheit mit dem hern Andreas, der an meyner stad ist, und mit hern Ambrosio unsern prediger, der das wort sal furen und ym woldet befelen, das her fleissig warte der schule und ewer kinder und besundern der kirchen und bitte euch fruntlich alz meyne liben hern und bittet den newen Schulmeister, das her den Mathiam Gurtler czu eynen undermeister of neme, das ist czu eynen succentor ader cantor Geben czu Crocaw am freitag noch Pethecostes.

Augustinus Eckel ewer pfarer und vormunder vor gote und der weilt zcu (így) aller zeit.«

Papirosra irt eredetije : Bártfa város levéltárában. — Másolatban *Ábel Jenőnek* a Magy. Tud. Akad. könyvtárában levő gyűjteményében.

CXLVI.

Nagy-Szeben. 1478—1509.

Nagy-Szeben város számadáskönyveinek oktatásügyi vonatkozásai.

1478. »Johannes der lucat ibidem o.« (U. o. I. 43.)

1478. »Blasius der lucatt dedit asp. 2.« (U. o. I. 44.)

1478. »Nicolaus der Schwler dedit asp. 4.« (U. o. I. 44.)

1478. »Jorg der schwler ibidem dedit asp. 2.« (U. o. I. 41.)

1478. »Incole . . . Der Schollmeyster von Schappysdorff«. (U. o. I. 43.)

1478. »jún. 28. Ad portam sutorum dedi duobus custodibus flor. 1, quorum unus vocatur Petrus Swtor, secundus Gregorio Scholastico.« (U. o. I. 58.)

»Registrum duodecimalis honorabilis viri domini Petri Ffybesch anno domini 1480 : . . . Iorgius Scolasticus de Lwdas ibidem 21 asp. dedit« (in quarta). (U. o. I. 74.)

1480. »Der ald Schwler dedit asp. 28.« (U. o. I. 82.)

1480. . . . »Nicolaus der schwler czu Michel Gundysz in prima tantum asp. 7 dedit.« (U. o. I. 72.)

1480. »Johannes Lucatus« (U. o. I. 71. és 72.)

1480. »Balasz der lucat.« (U. o. I. 72.)

1480. »szept. 6. Dominica ante nativitatis Marie dedi Jorgio Scolari flor. 1., qui custodivit circa portam sutorum ex parte Czekell Jorg.« (U. o. I. 67.)

1481. ápr. 15. »Jorgius Scholasticus quondam in Lwdasz.« (U. o. I. 94.)

1494. jún .20. »Item magistro schole pro mensalibus de anno proxime preterito dedit dominus magister civium flor. 20.« (U. o. I. 177.)

1496. jún. 12. »Item dominus magister civium dedit magistro Matheo, scolastico civitatis Cibiniensis, pro mensalibus flor. 20.« (U. o. I. 224.)

1496. decz. 24. »Item magistro Matheo scolastico Cibiniensi pro suis mensalibus dedit dominus magister civium flor. 20.« (U. o. I. 226.)

1497. decz. 11. »Item magistro Matheo scolastico Cibiniensi pro mensalibus feria secunda post conceptionis Marie solvit dominus magister civium flor. 20.« (U. o. I. 255.)

1501. júl. 4. »Item ad solemnitates primitiarum ipsius venerabilis magistri Mathei, qui olim rector schole fuit Cibiniensis, pro croco, pipere, bovinis carnibus dominico die post visitationis beate virginis Marie ibidem celebratas flor. 2. den. 70.« (U. o. I. 359.)

1501. szept. 27. »Item currus domini villici duxit argillam prope *scolam* ad cimiterium, ut reformarent aliquas habitationes *super scolas*, de Humorsdorff vecture in numero 3 cum 4 equis secunda feria ante Michaelis flor. 0. den. 28.« (U. o. I. 355.)

1501. okt 31. »Item Johannes Brut formavit unam fornacem succentori nostro super turrim prope cimiterium flor. 0. den. 50.« (U. o. I. 356.)

1501. nov. 7. »Item de uno scolari percepit de asseribus reipublice den. 20.« (U. o. I. 343.)

1506. okt. 21. »Scolastico ratione mensalium sibi deputatorum hoc anno flor. 20.« (U. o. I. 448.)

1507. nov. 20. »Magistro Andree scolastico ratione sui officii in sortem videlicet mensalium flor. 20.« (U. o. I. 487.)

1508. máj. 28. »Pixidariorum manualium series et solutio a die dominica rotationum computando per flor. 3. ad mensem et cetera . . . Martinus Scolari perceptit flor. 3.« (U. o. I. 500—501.)

1509. nov. 27. »Magistro Wolfgango rectori scolaram ratione sui salarii sive pro mensalibus expeditit flor. 20.« (U. o. I. 544.)

Kiadva: *Quellen zur Geschichte Siebenbürgens aus sächsischen Archiven*. Erster Band. I. Abtheilung: Rechnungen I.: *Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt und der sächsischen Nation*. I. Band. von 1380—1516. Hermannstadt. 1880.

CXLVII.

Zágráb. 1480. januáriu 14.

Jakchewicz fia Domokos tanuló perben áll Banicz Mártonnal és Simonnal.

»Item causam inter Dominicum scolarem filium Jakchewicz et Martinum ac Symonem Banicz dictos in presentiam iudicum et communis appellatam, prefati Martinus et Symon Banicz non comparuerunt.«

Kiadva *Tkalžić*: Mon. hist. lib. reg. civ. Zagrab. VII. 490.

CXLVIII.

Buda. 1480. június 16.

Lavai Rorbeck Pongrácz budai iskolamester s a budai polgárok Budának Szűz Mária iskoláját éppen ekkor építik ujja.

1480. jún. 16. »Bude isto die domini cives inceperunt edificare novam scolam ad Virginem ibidem. Anno Domini etc. 1480.«

Június 16-ikához ez van írva: »rexit Pangratius Rorbeck eo tempore scolas.«

Ezen egykoru kézirati bejegyzést olvassuk Johannes de Montereio kalendáriumának azon példányában, mely 1896-ban Knauz Nándor tulajdona volt. Ezen példány ki volt állítva az ezredéves országos kiállítás történelmi főszoportjában, a renaissance épület I.VII. termében, 8102. szám alatt. Említi »A történelmi főszoport hivatalos katalógusa« is 8102. sz. alatt.

CXLIX.

Igló. 1481.

Mihály iglói iskolamester többed-magával jelen van, midőn Losze Kristóf fia Szaniszló közjegyző, az iglói Szűz Mária-egyház plébániáján, a sperndorfiak záloglevelét átírja.

... »Geschen zeyn dy dynge yn dem hawsze des Ersamen wnd wirdigen hern und mennes Georgy des pharhersz der kyrchen sancte Marie yn dem offthgenanthen Newndorf yn dem Czypsz des pōsthwmsz von Grayn. Do bey gewest zeyn dy ersammen wnd weysen hern und menner der ersamme wnd wirdige herre Georgius eyn pharher vōm Newndorff, der ersamme und wirdige herre Ambrosius eyn pharher von Walendorff, der ersamme herre Nicolaus Thw̄rck eyn capeller vōm Newndorff, Jacobus vōm Keszmark wnd Petrus, dy ersammen hern von capel-layn yn dem ob genanthen Newndorff des pōsthwmsz von Grayn wnd die ersamme herre *Michael eyn Schulmester vōm Newndorff* des pōsthwmsz von Braszel und andir meher ersamme wnd weysze persone czw geczewcknecz gerwffen bezwnderlich wnd gebethen«...

Hártyára irt eredetije: Igló város levéltárában 86. szám.

CL.

Krakkó. 1481 május 4.

Beszterczebányai Antal Bártfa város hatóságához fordul az iskolamesteri állás clnyerésért.

Sese imprimis commendatum facit. Viri celeberrimi dominique semper generosi. Etsi scio eam vestram solitam

benignitatem et liberalitatem tam longe lateque predicatam esse, quam a me ponderari posse, verecundius tamen reipsa petenda est, qua immeritus videar ; grave siquidem homini est pudenti petere magnum, quo se minus meruisse putet. Sed quia iam plerique se attentare audent, ut animos et benivolentiam norint maiorum atque animadverterint : ego ipse ea re etiam maxime fretus id, quod vestre immense benignitates haud difficile consignare et tribuere possunt, summis precibus attentabo. Cum enim mihi iam certum sit, *Scole* regimen inclite civitatis vestre Bartphen-
sis resignari debere, petatum me magno opere contuli idipsum, quod regimen vestra solita benignitate et liberalitate immensa assignare mihi, licet inmerito, velit et quoad vixero ac ubivis gentium fuero, vestram in me immensam humanitatem et beneficentiam per terrarum orbem divino auxilio et offerre et predicare valeam ; nec inmerito quidem omnem meam cum — inventam primam quoque etatem vestro in medio auxilioque vestro fateor educatam — — — — —

Quare etiam et nunc consideratissime spero munere consignandi gratia atque adipiscendi vestros benignius atque favorosius habere animos, quo vestris etiam humanitatibus et beneficiis non modo confiteor, sed et profiteor tam deditus esse, quam obligatus. Sic denique efficere curabo, hoc ipso munere, uti firmissima spes est, adepto, ut et obsequentissimus semperque diligentissimus singulis atque in obsequiis ac voluntatibus placidissimus paratissimusque. Valete feliciter. Responsumque condignum vestris humanitatibus ut habeam, efficit. Ex Craco, quarto idus Maii, anno Domini Millesimo quadringentesimo octogesimo primo.

1481.
május 4.

Antonius de Novosolio
baccalaureus Cracoviensis. «

Hátára irva : Consultissimis ac celeberrimis viris civitatis Bartphen-
sis consulibus dominis semper gratiosissimis.

Zárlatán pecséttel.

Papirostra írt eredetije, melynek pár sora a behajtásnál nedvesség következtében olvashatatlan, Bártfa város levéltárában.

CLI.

Krakkó. 1481. május 11.

Clethner János, Gawron János és Schindler Ulrik Antal baccalaureust melegen ajánlják iskolamesterül Bártfa város tanácsának.

Fruntlichen grusz czu vor. Ersamen unde Weysen herren. So wir haben vornomen das ewir herschafft und ersamenkeit noch deszis ewers vorwesers der schule ofgebunge yn czukunftiger czeit eynes andern gutten vorwesers bedorffendeseyn werdt. Habe wir angesehen dy weysheit, togundt und wyczung dyser dinger des wolgelarten mannes Antonii Bacalarien von Newnsol, der den auch wol euch eyn tochtiger vorweser wer dyses ewris standes. Und bitte ewre herschafft fleysichlich als unsere besunderere gutte frunde und gunner, das yr den wolgelarthen und kunftigen egenannten manne den standt ewir schulen vorreichen woltdt, der dem wol weysz dyse dyнге dy dem stande angehorn czu vorwesen und auch vormols wol dorynne gewycziget ist. Auch yezundt zytichlichen weysichlichen und fieisichlichen underweyset hat dy kynder des weysen herrens Hanus Clethners. Dorinne Ersamen und Weysen herren czu ewrs standes gutte vorwesung und umbe unsere besunderliche frundtschaft und begerung lasz wir euch dysen Antonium Bacalarium befolen seyn yn der vorleyunge der schule und wir bekennen auch ewer herschffat wyder yn allir frundlicher begerunge beheglich seyn und fleysige annemer. Auch wen wir erkennen, das her nicht toglich wer ¹⁾ — — — — —
— — — — —
sullichen standt czu vorwesen. Do mit seyt got — — — —

1) Másfél sor hiányzik.

befolen Marien. Gegeben czu Crocaw am freitage vor 1481.
Zoffie noch Cristi gebort thawsynt firhundirt und eyne május 11.
und achczigsten Jore.

Hanus Clethner, Hanus Gawron, Ulrich Schyndler
ewer besunder gutte Gunner und frunde czu allir czeit.

Hátára írva : Den Ersamen und Wolweysen Herren Ryther
(igy) und Rottmann der Stadt Bartpha, und besundern gutten
gunnern.

Zárlatán három pecséttel.

Papirosra írt eredetije : Bártfa város levéltárában.

CLII.

1482. május 11.

*(Székes)-fehértvári Mátyás acolythus a római szent-
széket kéri, hogy oldozza fel azon szabálytalanság alól, a
melybe István nevű iskolatársának megsebzése következtében
még mint tanuló esett.*

Kiadva : Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis.
III. 278—279.

CLIII.

Bártfa. 1483. márczius 7.

*Mátyás régi iskolamester Bártfai Vállas György
fia Mártonnak végrendeleti végrehajtója.*

»Item quidem Mathias literatus Scolasticus in opido
Regen, in partibus Transsilvanie sito, executor verus
testamenti quondam Martini literati, filii quondam Georgii
Walasch de Bartfa, dedit terminum Laurentio Dresler ad
solvendum et satisfaciendum sibi in florenis auri decem
et septem festo Sancti Gregorii proxime venturo, compu-
tando ad annum futurum . . . Feria sexta ante Domini-
cam Letare, in Quadragesima. Anno Domini etc. octua-
gesimo tertio.«

1483.
márczius 7.

Bártfa város levéltárának egy könyvalakba kötött kéz-
iratában, melynek tartalma : Liber civitatis ; Liber testamen-
torum et ultimarum voluntatum ; Registrum Rationum homi-
num ac concivium certorum civitatis Bartpha ; Registrum Juris
civilis. — Másolatban Abel Jenőnek a Magy. Tud. Akadémia
könyvtárában levő gyűjteményében.

CLIV.

Pécs. 1484. február 7.

*Bertalan volt gyulai iskolamester Gyulai Györgytől
scgítséget kér.*

Salutationem cum oratione et suffragia devotatum
(így). Egregie Domine et mi metuende. Harum serie pre-
sentium Vestram exoro Egregietatem perobnixē, uti
Vestra Egregietas memoraretur ex parte me (így) et ex
parte vestrorum vestrorum (így) etiam, quod mihi dixeratis,
ex parte iuvaminis nostre (így). Qua (így) nobis dixeratis
ex parte operis nostri. Igitur Vestra Egregietas ne oblitus
sit prenarrata vestra, quia dominus prelatus eciam presens
est. Ex Quinqueecclesiis, sabbato post festum Sancte
Dorothee virginis et martyris. Anno Domini Millesimo
quadringentesimo octuagesimo quarto.

1484.
február 7.

Bartholomeus condam scolasticus de Gywla, orator
pro vita pariter et salute vestra.

Hátára írva: Egregio domino Georgio de Gywla domino
sibi metuendo detur.

Papirosra írt eredetije a báró Révay-család styavniczkai
levéltárában. — Másolatban *Abel Jenőnek* a Magy. Tud. Aka-
démia könyvtárában levő gyűjteményében.

CLV.

Bártfa. 1485—1525.

*A bártfai Szűz Mária testvérület számadáskönyvének
oktatásügyi vonatkozásai.*

Registrum Fraternitatis Marie Virginis matris Dei
inceptum anno Domini Millesimo quadringentesimo octua-
gesimo tertio.

1483. Item in Quatuor Temporibus post Penthe-
costes: »Item dem schulmaister fl. 1.«

1485. Dominica proxima ante Johannis Baptiste.
»Item baccalaureo fl. 1. de Salve.«

1486. »Baccalaureo fl. 1.«

1488. »Pro Salve Scolastico fl. 1.«

1489. »Baccalaureo fl. 1. pro Salve.«
 1490. »Baccalaureo *antiquo* ort. 3.«
 1491. »Baccalaureo fl. 1. pro Salve.«
 1492. »Baccalaureo pro Salve fl. 1.«
 1493. »Scolastico fl. 1.«
 1494. »Pro Salve fl. 1. baccalaureo.«
 1497. »Item Scolastico pro Salve in Quadragesima
 cantato fl. $\frac{1}{2}$.«
 1502. »Scolastico 1. flor. pro Salve.«
 1503. »Scolastico pro Salve 1. flo.«
 1511. »Scolastico fl. 1.«
 1512. »Item Scolastico dominico die Penthecostes fl. $\frac{1}{2}$.«
 1515. »Scolastico fl. 1.«
 1516. »Dominico die post Epiphaniarum Domini . . .
 Scolastico fl. $\frac{1}{2}$ pro Salve solvimus.«
 1517. »Scolastico pro salve, quod diebus sabbativis
 cantatur fl. 1.«
 1524. Dominico die ante Viti et Modesti. »Item
 Scolastico pro salve fl. $\frac{1}{2}$. Et notetur, hoc anno et tempore
 isto fratres concordati sunt super hoc zalario. Nam domi-
 nus plebanus prefatus (Christophorus) indicaverat *leges*
et statuta scolastici ; et atfuere (így) eo tempore domini et
 fratres providi et circumspecti, inter ceteros dominus
 Andreas Roeber, dominus Leonhardus Stoeckel, Valen-
 tinus Suszmundt, Petrus Blecher, Laurentius Keyl, Michael
 Sakal, Valentinus Wolffman, Paulus Zengel, Bartholomeus
 Sichler etc. Mens etiam erat et voluntas seniorum huius
 fraternitatis cum prefatis dominis et fratribus, ut dari
 poterit fl. $\frac{1}{2}$, et non fl. 1. pro decantatione Salve Sabbati-
 vis diebus et Vigiliis Virginis Marie per circulum anni.
 Ast per Quadragesimam ex officio cantare ex articulis
 et legibus ordinatis a dominis comperius astrictus est.«
 1524. »Pro uno prandio *scolaribus* in octava Visita-
 tionis Marie d. 20.«
 1525. »Item Scolastico pro Salve fl. $\frac{1}{2}$.«

Könyvalakú s papirosra írt eredetije : Bártfa város levél-
 tárában.

CLVI.

Butka. 1485. július 8.

Mátyás butkai és Péter lazonyi plébánosok értesítik Bertalant, az egri püspök vicariusát, hogy azon deregnyei lakókat, a kik István cőri iskolamesternek károkat okoztak, eléje megidézték.

... »ad quindecimum diem ad instanciam Stephani clerici *Rectori* (így) *Scole de Ewr* in facto debiti ac dampnorum et iniuriarum eorumque occasione vestri in presenciam peremptorie evocamus ad terminum competentem«...

Kiadva : Hazai Oklevéltár, 438.

CLVII.

Kálmán-Cseh. 1485. aug. 5.

Sebestyén kálmáncshi iskolamester közjegyzői oklevélben mint tanú szerepel.

... »Presentibus ibidem discretis viris Blasio presbitero capellano, de eadem Kalmanze, Valentino, Stephano, Benedicto clericis, *Sebastiano scolastico* de eadem et Francisco Zolga dicto de eadem, aliisque quampluribus fide dignis testibus ad premissa specialiter vocatis et requisiti«...

Hártyára írt eredetije : Magyar Orsz. lev. Dl. 35,717. sz.

CLVIII.

Kálmán-Cseh. 1485. aug. 5.

A marczalii iskolamester István miséspapnál fizetésbeli kötelezettséget teljesít.

... Nos Matheus Pap iudex ac Johannes Thorok iuratus universique cives et hospites de Marcaly damus memorie, quod Stephanus presbiter onera gravaminaque cunctorum suorum heredum super se assumendo, coram nobis personaliter constituti, confessi sunt in hunc modum :

Quomodo ipsi (így). Item 1497. in Vigilia Egidii abbatis ^{1497.}
magister scole de Marczaly dedit michi pro supplicatione ^{aug. 31.}
vini III et denarios LX½. Item secundario dedit denarios
XL. Item feria secunda ante festum Cozme et Damiani ^{szep. 25.}
dedit denarios X. Item secundo die sancti Francisci dedit
magister scole denarios X. ^{október 5.}

Hártyára írt eredeti közjegyzői oklevélnek a hátán, sok
törléssel. Magy. Orsz. lvt. Dl. 35.717. sz.

CLIX.

1486. márczius 9.

*Ormáni Balázs fia Miklós, ki Keszthölcz mezővárosban
(Tolnamegye) volt tanító s itt egy Bálint nevű fiút halálra
vert, a szabálytalanság alóli felmentésért folyamodik.*

Kiadva: Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis.
III. 299—300.

CLX.

Zágráb. 1487. december 14.

*A zágrábi iskolamester és Lukács szücs közötti perben
az első idézés megtörténik.*

»... Causa inter rectorem schole et Lucam pelli-
ficem, citatio prima...«

Kiadva: *Thalžić*: Monum. Hist. lib. reg. civit. Zagrab.
VIII. 48.

CLXI.

1489.

*Lukács, egykor veszprémi iskolamester, a veszprémi egy-
ház részére egy misekönyvet írt, s ezt gyönyörűen díszítette.*

... »Ego Lucas Rector schole, tum deinde decre-
torum doctor, prepositus ecclesie Omnium Sanctorum de
Castro, archidiaconus cathedralis et canonicus ecclesie
tue Wesprimiensis, nunc vero prepositus et canonicus
ecclesie Agriensis etc.«...

Kiadva *Knauz*: A pozsonyi káptalan kéziratái. 10—11.
I., 6. szám.

CLXII.

Beszterczebánya. 1489—1540.

Beszterczebánya város számadáskönyveinek oktatásügyi vonatkozásai.

1489. »Dem Schulmaister f. 42.«

1489. Item in die Lucie. »Eodem die den Schulern yn dem Radwan d. 25.« (Fasc. 369. nr. 2.)

1490. Amb Montag nach beati Kathedra Petri. »Hab ich geben dem Schulmaister f. 1.«

1490. »Item der Schueler von Herrn Hanus Chrewsel twegen hat ez zw wandel geben fl. 3.«

1490. Amb Montag vor Exaltacionis Sancte Crucis. »Aber dem Topper das er gemacht hat den Ofen in der Schuell fl. o. d. 50.« (Fasc. 915. nr. 26.)

1512. Dominica post Visitationis Marie. »Item dem alten schulmaister fl. 6. d. 60.« (Fasc. 369. nr. 3.)

1513. »Item dem Simoni succentori tzergeth fl. 2.« (Fasc. 369. nr. 4.)

1517. »Denn Arbeitern bey der Schull d. 23.« (Fasc. 369. nr. 5.)

1520. »Item das man gret mit gots leichnam Schulmaster fl. 6.« (1. számú számadáskönyv).

1521. »Item dem schulmaister de communicantibus flor. 6.«

1521. »Item vor ainen Ofen in dy schul gemacht fl. 3. d. 50.«

1522. »Item dem schulmyster de communicantibus fl. 6.« (2. sz.)

1525. »Item den Schulern, die den Psalter gelesen haben und den Heuern, die zu dem psalter gebeten haben und die do haben helffen waschen und kerczen machen zu Ostern fl. 5. d. 98.«

1525. »Item dem Schulmaister von Tenebre zu leuten am freitag gegeben fl. 2.«

1526. »Item fur Sayffen und die haben helffen waschen und kerczen machen das gancze Jar. Und das

man den *Schulern*, die den Psalter gesungen haben, in der marter wochen hat zu essen geben, tut alles fl. 4. d. 25.«

1526. »Item Dornstag noch Corporis Christi dem Schulmaister geben von wegen der Calcanten fl. 4.

Item eodem die vom Psalter in der Marter wochen fl. 1.

Item mer eodem die vom Tenebre zu leuten alle freitag ein Jar geben fl. 2.« (3. sz.)

1526. »Dem Schulmaister vonn den Communicanten flor. 6.«

1526. »Item Ine der Schuel 5 Aichen und ein Pyne fl. 1. d. 65.«

1526. »Denn Studenten so auff der kirch gewacht haben, ist sammetlich geben fl. 1.« (5. sz.)

1527. »Item geben den frauen, so die kleider zu der kirchen haben helffen waschen und die leichter dergleichen den Schulern so den psalter beym grab gesungen haben fur essen und trincken fl. 1. d. 40.«

1527. »Item dem Schulmaister vom psalter zu singen in der marter wochen beym graben fl. 1.

Item mer von Tenebre zu singen und zu leuten fl. 1.«

1527. »Item dem Schulmaister geben von wegen des Calcanten Montag vor Mathie fl. 4.«

1527. »Item fur Seyffen Techt und das man hat helffen waschen zu der kirchen allerley und die do haben geholffen kerczen machen. Auch das man den *Schulern* die den Psalter gesungen haben in der Marter wochen fur essen und trincken tut alles fl. 3. d. 25.

Item dem Calcanten geben auff Ostern entricht fl. 4. d. 50.«

1529. »Item das man hat den Schulern, die den psalter beym grab gesungen haben, essen und trincken geben und fur Seyffen techt, die do haben helffen kerczen machen, waschen das gancze Jar fl. 4.«

1529. »Item dem Schulmaister umb psalter geben flor. 1.

Item dem Calcanten geben auff pfingsten fl. 4.«

1530. »Item den Schulern, die den psalter gesungen haben, fur essen und trincken. Auch die do haben helffen kerzen machen, waschen, fur Sayffen etc. fl. 2. d. 25.

Item dem Schulmaister vom psalter zu singen fl. 1.« (3. sz.)

1530. »n) Dem *Valentin* schulmeister die statt im schuldig gewest an sein lonn, bezalledt fl. 24.« (8. sz.)

1537. Dominica post Circumcisionis. »Umb vleisch in die schuel yn 3 wochen d. 48.« (13. sz.)

1537. Dominica secunda post Circumcisionis. »Denn Schuelern umb vleisch auf dj Schuel d. 16.« (13. sz.)
— Ez a tétel ezután hetenkint ismétlődik. (13. sz.)

1538. Dominica ante Visitationis. »Dem Urban Töppler umb ain Katherd (így) oder prediger stul in die schul, auch umb ain gemachstul geben fl. 2.«

1538. Dominica post Francisci. »Von zbain Ofen in die Schul zu seczen geben fl. 6.

Von 12 hackhen an di fenster in die Schuel geben d. 24.«

1538. Dominica ante Simonis. »Dem Zimmerman mit seinen an die Schuel d. 49.«

1538. Dominica post Omnium Sanctorum. »Dem Schmidt Sloeintz von Prandteisen, shaufeln, ofen, gabl und holcz hackhen in di schul geben und bezalt fl. 1. d. 6.« (14. sz.)

1538. Dominica Misericordia. »Dem Statzzimmerman so in die Schul gearbeit mit seinen gehulffen bezalt d. 56.«

1538. »Den 11. Maj bezalt maister Linhart hamerschmidt fur 6 eysen gitter in die Schuel fur die fenster umb eisen arbeit und anzuplahen fl. 12. d. 40.«

1538. Dominica post Francisci. »Von zbein Ofen in die schul zu seczen geben fl. 6.

Item von 12 hakhen an die fenster in die schul zu machen geben d. 24.«

1538. Dominica ante Simonis. »Dem Zimmerman mit seinen an die Scul d. 49.« (15. sz.)

1539. Dominica Letare. »Dem Statzimerman mit seinen so rorer geport und Zimernn geholfen auch an die schul und wasser gearbeit fl. 2. d. 4.

»Item dem Slosser so in die Schul ain plat slos mit zweien slüsseln und panthen gemacht, becztalt d. 60.«

1538. Dominica Trinitatis. »Den Schuelern und armen leuten d. 8.« — Ez a tétel ezután ezen évben, továbbá 1539-ben hetenkint ismétlődik.

1540. »Den armen Leutenn glöckner, schuller d. 8.« Ez a tétel így azután hetenkint ismétlődik még 1541-ben is.

1540. »Mehr dem Schulmeyster umb Sent Merthens Gans d. 25.« (19. sz.)

Papirosra írt eredetije : Besztercebánya város levéltárában.

CLXIII.

1490.

A (székes)-fehérvári tanulók városuk védelmében hősileg halnak meg.

»Aperuerat autem Matthias aliquantulum muri, dum templum dive virginis, muris ipsis urbis admotum, auget, locumque sepulture sue ampliorem reddit. Milites, omni praeda, preter res sacras, eis concessa, a cede hominum cohibet; nemo enim ex oppidanis cesus est, praeter paucos adolescentes, qui subito capte urbis tumultu, e ludo litterario exciti, sine imprudentia, reique bellice imperitia, atque adeo furoris militaris ignari, sive forte insita Hungaris ferocitate, in hostem armatum et ipsi armati inciderunt. Qui quidem, si sese ludo litterario, vel tectis inclusi continuissent, seu inermes in conspectu hostium constitissent, prorsus fuissent inviolati.«¹⁾

¹⁾ *Tubero* : Commentariorum de Temporibus suis lib. III. §. VII. (*Schwandtner* : Scriptores Rer. Hung. T. II. 160.)

CLXIV.

1490 körül.

Hunyadi Mátyás király elrendeli a fejérvári tanító fizetésének kiadását.

»Nr. 87. Matthie regis mandatum, ut proventus reddantur preceptoris Albensi, qui causa studii Italiam petiit.«

Kiadva Kovachich : Formulae solemnes Styli. XXXV. 1.

CLXV.

1492.

A kassai iskola szomszédságában emelkedett az a ház, melyet Bryz János Kőfaragó Andrásnak eladott.

1492. »Vorboth Alexanders Schnyczers. Auch am genannten tag hot er ein vorbot geton of das Haws, das er vom Hans Bryz gekauft und gewegszilt hat bey der Schul gelegen und darzu of das Haws auf dem Steg, das er Im daran geben hat etc.«

Kassa város levéltárában : Iudicialia ab a. 1489—1528.

CLXVI.

Szepes. 1492. február 8.

A szepesi káptalan jelenti, hogy Tarkői Tárczai Tamás Késmárk városánál ezer magyar aranyforintos alapítványt tett, a melynek értelmében a város tart egy oltárospapot, a ki hetenkint négy énekes és három csendes misét mond s az énekes miséknél négy tanulónak is közre kell működnie.

Omnibus Christi fidelibus presentibus pariter et futuris presentium notitiam habituris capitulum ecclesie beati Martini in Scepus salutem in eo, qui est omnium salus. Et quamvis omnia legittime et rationabiliter stabilita omni firmitate et perpetuitate gaudere necessarium est, signanter tamen ea, que ad honorem Dei Omnipotentis

ac intemerate genitricis Virginis Marie omnium factorum suorum laude ac salute animarum disponuntur maiori perseverantia et perpetuitate persistere, quantum sol luna splendidius lucet ipsaque spiritualia temporalibus preferuntur debeant (így). Eapropter ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire: Quod constitutis coram nobis egregio Thoma Tharczai de Tharckew ab una, ac circumspectis et prudentibus Gregorio pellifice iudice, Jacobo Schreyber, Clemente Nempcze iuratis civibus ac Matheo Glacz notario civitatis Keszmarckt, pro se personaliter ac pro aliis iuratis civibus, necnon tota communitate de dicta Keszmarckt, quorum onera et cuncta gravamina ratione infrascriptorum penitus et per omnia in se et dictam totam communitatem de Keszmarkt assumentes, partibus ab altera, per prefatum egregium Thomam Tharczai oraculo vive vocis fuit confessum pariter et relatum: Quomodo ipse, prehabita matura deliberatione, considerans, nichil certius morte, nilque hora mortis incertius, volens novissima sua operibus salutiferis pervenire ac terrena celestibus commutare, ut in luctu seminando gaudii et premii eterni fructum metere mereatur in sempiternum, spontanea sua voluntate mille florenos auri hungaricalis monete veri et iusti ponderis de suis servitiis fidelissimis acquisitis dictis circumspectis iudici iuratisque civibus ac toti communitati predictae civitatis Keszmarckt dedisset, donasset et ascripsisset, ymmo dedit, assignavit, donavit ac perpetue et irrevocabiliter ascripsit, quos et prefati iudex et iurati in persona prescriptae civitatis Keszmarckt assumpserunt et susceperunt ac levarunt coram nobis. Taliter tamen et tali modo, quod iudex modernus suprascriptus iuratique cives ac tota communitas dicte civitatis Keszmarkt nunc existentes et omnes eorum successores futuris semper et perpetuis temporibus teneantur semper et perpetue unum discretum ac honestum sacerdotem sew altaristam in ecclesia parochiali Sancte Crucis in dicta civitate Keszmarckt fundata ad honorem Dei omnipotentis pro

salute anime sue, omnium presentium et filiorum suorum conservare et tenere. Cui altariste ipse iudex et iurati cives ac tota communitas salarium competens dare tenebuntur. Qui altarista per presentes sit astrictus domino plebano ecclesie Sancte Crucis predictae pro tempore constituto servare, debitam obedientiam et reverentiam exhibere, ut alii altariste in civitate Leutcza et in aliis locis faciunt facereque consueverunt. Teneatur idem sacerdos ad septem missas in una ebdomada perficiendas, ad quatuor videlicet cantandas et tres legendas. Item dominica die cantet de sancta Trinitate, secunda feria Requiem pro animabus parentum et omnium filiorum dicti egregii Tharczay; post mortem autem suam pro anima ipsius, parentum, filiorum et omnium progenitorum suorum. Et feria sexta cantet missam de Passione domini nostri Jesu Christi; sabbato de Virgine gloriosissima Maria similiter cantet. Feria autem tertia et quarta de beata Virgine legat et feria quinta de Corpore Christi; hoc non pretermisso, quod idem sacerdos in omnibus missis tam cantandis, quam legendis, imponere teneatur collectam penultimam pro commendatis videlicet »Deus cuius misericordie non est numerus.« Item prefati cives ad prefatas missas cantandas teneantur disponere ad minus quatuor *scolares* aut sacerdotes, qui eorum officium debite exequantur. Qui et sabbato die post Sanctus in missa beate Virginis cantet Salve, cum versiculo et collecta de beata Virgine. Item capellanus predictus seu altarista sit astrictus bis in septimana legere *integras vigiliis, videlicet novem lectionem cum laudibus ac vesperis mortuorum*. Item prefati cives ac tota communitas per presentes sint astricti *unum scolarem* aut sacerdotem, qui omni devotione legat qualibet feria sexta unum psalterium ad honorem et reverentiam passionis Domini nostri Jesu Christi. Item prefati cives sint astricti, ut si aliquando permissione divina prefatus capellanus infirmitatibus detineretur, quod ipsi interim per alium sacerdotem de omnibus predictis sic et suo modo peragere

faciant et provideant, ne Deus laudibus suis ac ipse Thomas Tharczay et sue heredes salute et refrigerio privarentur. Ad que omnia et singula suprascripta futuris et perpetuis temporibus incorrupte et inconcusse observanda prefati sagaces et circumspecti Gregorius pellifex iudex, Jacobus Schreyber, Clemens Nempcze iurati cives ac Matheus Glacz notarius pro se ac in aliorum iuratorum ac totius communitalis personis et nominibus sepedicte civitalis Keszmarckt presentibus pariter et futuris coram nobis se sponte ac libere obligarunt ac omnia predicta et quevis premissorum singula in toto et in parte tenere et inviolabiliter sub honore, conscientia et fide ipsorum christiana observare assumpserunt et promiserunt. In cuius rei memoriam, testimonium firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras privilegiales sigillo nostro sub appenso sigillatas, alphabetico intercisas duximus dandum et concedendum. Datum feria quarta proxima ante festum beate Appolonie virginis ac martyris. Anno Domini Millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo.

1492.
február 8.

Kék selyem sodraton függő pecséttel.

Hártyára írt eredetije : Késmárk város titkos levéltárában, fasc. 38. nr. 18.

CLXVII.

Kassa. 1492. április 27.

Az a ház, melyet Bryz János Kőfaragó Sándornak 100 forintért eladott, az iskola háta mögött állott.

1492. Alexanders Schnyczers Hawsz.

Es ist zu wissen, das vor den Herrn des Rates diser Stat eyn bekant hot der Hanns Brisz Mitwoner diser stat, wie er volkomliche czalunge entphangen hab von Alexandro Schnyczer, als ers denn von eingekauft hat, seyn haws *hynter der Schul*, czwischen Merten Wogmeisters und Hanns Gyrnerts hewsernn gelegen, umb florenis 100 ; darumb hat hans bryz obemelter den Alexandrum vorgeanten mit sampt den seynen von solcher schult und auch mit dem Haws gantz frey und ledig

gesaget von allermeniglich Zuspruch aber hyndernusse, sünnder dis Jar Hans Bryz im haws bleibet umb sex gulden. Darzu hot Alexander egenanter dem Hanns Bryz zugesaget, is das er of Georgii negst kunftig dy 100 und sechs gulden dem Alexandro aber den seynen wurde wydergeben bereit : so wil er em dasselbe haws lossen. Thut aber hans Bryz das nicht, so sal das dem Alexandro seyn eigen bleiben und Hans Bryz dort dy sechs gulden nicht geben. Und geschen ist solcher kauf im Freitag noch Georgii, anno ut supra.

1492.
Apr. 27.

Kassa város levéltárában : Iudicialia ab a. 1489—1528.

CLXVIII.

Kassa. 1493.

A bíróság Kos Lőrincz kassai iskolamestert tarczali szöllejével együtt fölmenti.

1493. »Laurentius Kos baccalaureus liber pronuntius est cum vinea in Tharczal a fratre suo Johanne sibi sponte data.«

Papirosra irt eredetije Kassa város levéltárában : Iudicialia. an. 1489—1528.

CLXIX.

Eger. 1493—1496.

Bakócz Tamás egri püspök számadáskönyvének oktatásiügyi vonatkozásai.

»Item quatuor presbyteris procedentibus cum hoc etiam aliis pueris discantoribus, quos ad cantandum Rorate conduxeram . . . fl. II.« (356. l.)

»Scolaribus qui in sacris diebus iuxta sepulcrum domini psalterium continue cantaverunt . . . fl. I.« (357. l.)

»Eodem die recordantibus scholaribus dedi den. XXV.« (358. l.)

»1493. decz. 27. Item in festo beati Johannis Ewangeliste sacerdotibus et scholaribus recordantibus pro honore ecclesie dedi. den. L.« (360. l.)

»Item in festo Circumcisionis domini ad parva necessaria fratribus et nepotibus domini dedi . . . den. 200.

Informatoribus eorum, qui infra menses quinque eos serviit (sic) et instruxit (sic), dedi . . . den. 200.* (366. l.)

»Júl. 2. Item in festo Visitationis beate Marie virginis pauperibus in elemosinam dedi . . . den. XXXI.

Eodem die Scolaribus recordantibus . . . den. X.* (367. l.)

»Júl. 15. Item in festo Divisionis apostolorum scholaribus recordantibus dedi . . . den. XVI.* (368. l.)

»Aug. 5. In festo Maria de Nive Scolaribus recordantibus dedi den. X.* (368. l.)

»Szept. 8. Eodem die scholaribus recordantibus in elemosinam den. VI.* (370. l.)

»Jún. 22. Eodem die Scolaribus recordantibus . . . den. XXIII.* (371. l.)

»Scolaribus recordantibus et procedentibus etc. in presentia domini. . . fl. III.* (397. l.)

»In capite Adventus scholarib usrecordantibus den. XVI.* (413. l.)

»Decz. 27. Eodem die scholaribus et procedentibus recordantibus den. L.* (414. l.)

»Michaeli Studenti Cracoviensi, quem ad germanos domini de commissione eiusdem transmisi cum literis eiusdem, pro expensis . . . den. 300.* (416. l.)

»Item duobus scholaribus, qui copiam quarundam literarum scripserunt privilegialium . . . den. XX.* (420. l.)

»Aug. 15. Item eodem die scholaribus recordantibus etc. den. XI.* (421. l.)

»Eodem die scholaribus recordantibus de commissione domini . . . den. XL.* (422. l.)

»Szept. 8. Scolaribus recordantibus in festo Nativitatis Marie de commissione domini . . . den. XL.* (423. l.)

»In festo beati Michaelis Archangeli scholaribus recordantibus etc. . . . den. XVI.

Item procedentibus recordantibus . . . den. L.* (424. l.)

»Magistro puerorum, qui pro libris puerorum ad Cassoviam ivit, pro expensis . . . den. L.« (426. l.)

Kiadva: Bakócs-codex vagy Bakócs Tamás egri püspök udvartartási számadó-könyve 1493—6. évekről, közli *Kandra Kabos*. Eger. 1888. (*Kandra Kabos*: Adatok az egri egyházmegye történelméhez. II. k. III. f. 332—458.)

CLXX.

1493. február 23.

Barnabás mizslyei iskolamester pereskedik.

1493. »Sabbato ante Invocavit *Barnabas scolasticus de Mysle* supra Emericum fabrum florenum in quindena solvendum.«

Papírosra írt eredetije Kassa város levéltárában: Iudicialia, an. 1489—1528.

CLXXI.

Sopron. 1493 körül.

A gyolcsosok czéhe a Szent Mihály-egyház plébánosának, a hitszónoknak és az iskolamesternek Szent György-napkor évenként egy-egy font denárt fizet azért, mert a Salve Reginát minden szombat este eléneklék.

»Die Llleimd czeh tenetur ainem yden phfarrer sannd Michels kirichen von wegen des Salve Regina, das dann ain yder pharrer alle sambstagnacht durich das gancz Jar ierlich schuldig ist lassen zu singen, albeg zu sand Gorgen-tag ain pfund denar unnd den Bredigern unnd schulmeister 2 pfund denar.«

Könyvalakú eredetije Sopron város levéltárában: Matricula Presbyterialis de anno 1493. cum omnium fundationum, proven-tuum extractibus. Ladula XLIX. et ZZ. Num. 105.

CLXXII.

Sopron. 1493 körül.

A soproni Szent Mihály-egyház plébánosának, hitszónokának és iskolamesterének jövedelme az úrnapi ájtosság végzéseért a plébánia-templomban és a Szent György-kápolnában.

Die Gross Bruderschaftt tenetur ainem yedin phfarrer sannd Michels kirichen zu den tagzeiten, so ain yder phfarrer alle Jar jerlichen zu Gotsleichsnambstag schuldig ist auszurichten in der pharrkirichenn, sand michel 1 pfund denar, unnd den predigern und *schulmeister* 1 pfund denar. Idem tenetur di wenannt czeh von Goczleichnam ambt, so ain yder phfarrer jerlichen in sand Gorgen Capellnn schuldig ist auszurichten, dem wenanten phfarrer 2 pfunt 20 den., den predigern 13 schill. d., unnd dem schulmeister 10 schill. d.

Könyvalakú eredetije Sopron város levéltárában : Matricula Presbyterialis de anno 1493. cum omnium fundationum, proven-tuum extractibus. Ladula XLIX. et ZZ. Num. 105.

CLXXIII.

Sopron. 1493.

Lederer Ruprecht és a felesége a maguk és örököseik nevében elismerik, hogy a soproni Szent Mihály egyháznak 2 frttal tartoznak. Ennek fejében évenként két frtot fizetnek, a melyből az egyik a plébánosé, a másikon pedig a hitszónok és az iskolamester egyenlően megosztottnak.

Des phfarrer Sannd Michels kyrchen Gulltt.

Rueprecht Ledrer,¹⁾ Helena sein hausffraw unnd in beder eribenn tenentur unverschaidennlich ainem ydem pharrer sannd michels kirichen XX Guldein ungarschen, davon sy jerlich dienn czw czwain tegen im Jar, albeg zu sannd Gorigentag ainen Gulden unnd zu sannd

¹⁾ Kitörölve : Wolfgang Frölich.

Michelstag ainen Guldein ; phannt ie haws in der Schmidgassen vor der Stat, des nachper ist Hanns Kerosengraff ; unnd der ain Guldein gehört dem pharrer, der ander den predigern unnd dem schulmeister von den tagzeiten unser lieben Fraun zu der haymsuchung darumb auszerichten. Was aber an dem obgenanten phannt abget, phannt verrer all in beder hab und gut. (Más kézzel írva : Hat herr Cristof pharrer aufgehebt.)

Könyvalakú eredetije Sopron város levéltárában : Matricula Presbyterialis de anno 1493. cum omnium foundationum, proven-tuum extractibus. Ladula XLIX. et ZZ. Num. 105.

CLXXIV.

1494. februárius 2. — 1495. december 25.

II. Ulászló király számadáskönyveinek oktatásügyi vonatkozásai.

1494. nov. 8. »Pueris cantoribus pro subis dati sunt 7. fl.« (51. l.)

1495. »Secundo die martii ad relationem Bradács scholaribus scholae Majoris Quinqueecclesiensis 3 fl.« (70. l.)

1494. febr. 2. »Scholaribus in diversis scholis residentibus post sese ad relationem Bradács dedi 1½ fl. 32 den.« (79. l.)

1494. »XV. die augusti, hoc est in festo Assumptionis beatae Mariae virginis scholaribus in scholis stantibus tempore recordationis datus est ½ fl. 45 den.« (97. l.)

1495. »Vigesimo octavo maii, hoc est in festo Ascensionis domini ad regium mandatum Sclaribus recordantibus in diversis scholis residentibus dati sunt fl. 2.« (115. l.)

1495. máj. 21. »Cuidam pauperi studenti Cracoviensi recordanti Regiam Maiestatem ad relationem Bradács datus est fl. ½.« (115. l.)

1495. jún. 5. »Gregorio porkolab de Quinqueecclesiis pro illis duobus florenis suis, quos nuper in

Vyssegrad scholaribus recordantibus Regiam Maiestatem concesserat, dati sunt pro eisdem fl. 2.« (116. l.)

1495. »Decimo nono iunii scholaribus recordantibus Regiam Maiestatem in diversis scholis existentibus ad relationem Bradács dati sunt fl. 2.« (118. l.)

1495. júl. 2. »Scholaribus recordantibus in diversis scholis residentibus dati et distributi sunt ad relationem Bradács fl. 2.« (121. l.)

1495. júl. 19. »Scholaribus recordandis, Budensibus videlicet et Pesthyensibus, ad relationem Bradács dati sunt fl. 1½.« (166. l.)

1495. »sexto die aug. ad relationem filii Andreae Wer, parvuli Regiae Maiestatis scholaribus recordandis ad diversas scholas in festo Transfigurationis Domini dati sunt fl. 1½.« (167. l.)

1495. decz. 25. »Scholaribus recordandis iussu regio de commissione Domini thesaurarii dati sunt fl. 2.« (180. l.)

Kiadva *Joh. Christian Engel*: Geschichte des ungarischen Reichs und seiner Nebenländer. Halle. 1797. I. B. (Fortsetzung der Allgemeinen Welthistorie durch eine Gesellschaft von Gelehrten in Teutschland und England ausgefertigt. Neunundvierzigster Theil.)

CLXXV.

1495.

Ótvös Mihály felesége, Erzsébet, Bálint gyermekre nézve egyességet köt Dobó Györggyel és Biró Demjénnel az iskolamester és a segédtanító ügyében is.

1495 . . . »Item alles, was dy fraw Elyzabeth wirt thun bey dem knaben Valentino in klaydung, yn der belonnung dem Schulmeister aber auch den lerer, unnd yn allen anderen dyngen das sol alles geschen aws dem geld der sechczig gulden obenbestimpt.«

Papirosra irt eredetije Kassa város levéltárában: Iudicialia, an. 1489—1528.

CLXXVI.

Vásárhely. 1495. szeptember 28.

Gernyeszegi István (székely)-vásárhelyi iskolamester mint tanú jelen van egy tiltakozásnál.

... »Stephano presbytero de Gernyezek, magistro schole de Vasarhel, artium liberalium baccalaureo«...

Kiadva *Barabás Samu* : A Teleki-család oklevéltára. II. 205.

CLXXVII.

Kassa. 1496. október 7.

Kos Lőrincz iskolamester pereskedik.

1496. »Feria sexta post Francisci Magister *Laurencius Schulmaister* super Caspar Kayneryn flor. 2 minus 1 ort. lydlon.«

Papirosra írt eredetije Kassa város levéltárában : Iudicialia a. 1489—1528.

CLXXVIII.

Kassa. 1497.

Somlyai János újbárosi iskolamester Stol Menyhértet fölmenti.

1497. »Hans Somlay baccalaureus aws der Newstat hot frey gesaget den Melchior Stol.«

Kassa város levéltárában : Iudicialia ab a. 1489—1528.

CLXXIX.

Szepes. 1497. augusztus 15.

Albinus Tóbiás tanult felkai iskolamester és Szabó Ferencz, Felka közönsége nevében, tiltakoznak azon hatalmaskodással szemben, melyet Márkusfalvai Máriássy András Felka városával szemben elkövetett.

Kiadva *Michael Schmauk* : Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis. Pars. II. (LXXIV. sz. okl. 303.)

CLXXX.

1497. decz. 23.

Mihály, csütörtökhelyi iskolamester tanítványaival egyetemben megtámadta és bántalmazta Philipovich György özvegyét, midőn ez Hewyh mezővárosból hazafelé ment.

»... Quod in anno Domini Millesimo quadringentesimo nonagesimo septimo, cuius iam secunda instaret revolutio annualis, die sabbati ante festum Nativitatis Domini proxime preteritum, quidam Michael litteratus de Domnycza, eotunc *scolasticus de Chetherthekhel*, veste laycali indutus, cum certis suis complicitibus, scholaribus videlicet eiusdem, de quodam ortu cuiusdam Dipri (?), iobagionis egregii Nicolai Zekel de Kewend, in oppido eiusdem Hewyh vocato, in quandam honestam dominam Margaretam vocatam, relictam scilicet condam Georgii Philipowich de Chetherthekhel, dum ipsa de oppido Hewyh domum transiret, in libera via irruendo, eandemque in terram prosternendo, dire et acriter verberasset ac semivivam ibidem relinquisset, potentia mediante, in preiudicium ipsius exponentis valde magnum.«

1497.
decz. 23.

Papirosra írt eredetije : gróf Pongrácz Jenő levéltárában, Bashalmán (Szabolcsm.) — Regestáját közli *Karácsonyi János* : Oklevélkivonatok a Szentmiklósi és Óvári gróf Pongrácz család levéltárából. (Történelmi Tár. 1897. 518.)

CLXXXI.

Esztergom. 1498. június 11.

Ferrarai Tamás Amadé, az esztergomi primás vicarius, átír egy 1487-iki oklevelet, mely a szepesváraljai plébános jogai ügyében tartott tanúkihallgatást tartalmazza s ennek során két váraljai iskolamestert is említ.

... »Scholaribus vero omni die summam missam decantare«...

»Undecimus Egidius de Warallya, annorum 44, Scolasticus fuit Warallya annis septem, plebanos memo-

ratos, dominum Marcum et Valentinum ad interrogata supraposita respondit, sicut premissi, hoc addito de decimis, quod memoratur quendam fratrem, Simonem nomine, priorem Waraliensi conventu decimas in suis agris cepisse et introduxisse« . . .

»Vigesimus primus Laurentius de Molenbach plebanus in Ewlenbach, annorum 53, Scolasticus fuit in Waralya tempore domini Marci per unum annum« . . .

1498.

jun. 11.

»Sub anno a Nativitate Domini Millesimo quadringentesimo nonagesimo octavo, indictione prima, die vero undecima mensis iunii.«

Hátyára írt eredetije: a szepesváraljai városi levéltárban.
Nr. 21. et A.

CLXXXII.

Bártfa. XV. század.

Bártfa város polgárai szerződésileg kikötik, hogy a plébános az iskolamestert saját asztalánál ételmezi s őt a városi hatóság tudta és beleegyezése nélkül sem fel nem fogadhatja, sem el nem bocsáthatja.

»Articuli civium Bartphensium erga dominum plebanum eorum confecti, ut ipsi deinceps futuris temporibus cum eodem in bona pace, concordia et unione vivere possint.

. . . Item quod in mensa sua continuo quatuor capellanos, predicatorem et *scolasticum* tenere debeat. In cuius subsidium sibi et certis suis predecessoribus non quidem de iure, sed ex bona voluntate ipsi cives singulis annis hactenus dederunt florenos viginti, ut sui antecessores fecerunt.

Item quod plebanus has duas personas, videlicet predicatorem et *scolasticum* sine singulari scitu ipsorum, videlicet iudicis et iuratorum civium nequaquam assumere et licentiare habeat, exigentibus eorum antiquis iuribus et consuetudinibus.«

Papirosra írt eredetije: Bártfa város levéltárában 19. sz. a.

CLXXXIII.

Nagy-Szeben. XV. század.

A nagyszebeni iskolások mise alatt énekelnek.

»Item missa, que mane cantatur a scholaribus.«

Kiadva *Gustav Seiwert*: Das älteste Hermannstädter Kirchenbuch. (Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge. XI. B. 353.)

CLXXXIV.

Nagy-Szeben. XV. század.

Iskolai könyvek a nagyszebeni plébános és egyház könyvtárában.

»Item scolastica hystoria, que dicitur esse domino-
rum de sede cybiniensi.« (349. l.)

»Item una scolastica hystoria.« (349. l.)

»Item scolastica historia.« (349. l.)

»Item tripartita hystoria.« (358. l.)

»Item hystoria troiana et textus moralium aristo-
telis.« (359. l.)

»Item Scolastica historia.« (360. l.)

Kiadva *Gustav Seiwert*: Das älteste Hermannstädter Kirchenbuch. (Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge. XI. B. 349., 358—360.)

CLXXXV.

Kassa. XV. század.

*Oktatásügyi vonatkozások Kassa város számadás-
könyveiben.*

»XXV. fl. Ludi rectori pro salario suo.«

.....

»I fl. vor eyn scholmey«...

Kassa város XV. századi számadáskönyveinek töredékében.
a Magy. Nemz. Muzeumban. Törzsanyag. XV. századi évnél-
küliek között.

CLXXXVI.

Buda. XV. század.

György instructor felszólítja Bosányi Györgyöt, hogy a Lőrincz nevű fiának tanításáért és eltartásáért járó díjat fizesse le, mert különben a nádor útján foglaltatja le a házát.

Nobilis vir significo vobis per presens scriptum, quomodo vos in revoluta et transacta Nativitatis virginis gloriose filium vestrum sub disciplina nostra miseratis, quem scilicet filium vestrum a prefato festo incipiendo usque festum sancti Georgii animo libentissimo tocusque cordis mei cum amore instruxi et informavi. Inter qua predicta festa quatuor tempora tria veri computi fore computantur, de quibus sufficientiam satisfactionem impendistis. Secundaque vice eundem filium vestrum, videlicet Laurentium ante festum eiusdem Nativitatis virginis Marie iterum sub disciplina mea tradideratis, quem scilicet filium vestrum informavi predicto modo ac multo melius, quod non tantum propter pecuniam talem informationem sibi dedissem, sed magis propter cordis amorem illum catiando et alia, que bene scitis, propriis meis expensis nutrivit et conservavi — Quia vero — fratrem meum uterinum, quorum principalis testis est Deus ac alii discreti et probi viri — verba accepta, coram quibus erunt et sunt, usque festum Pasche proximo preterito predicto modo tenui; de quibus scilicet ultimis temporibus de labore meo nichil dedistis, nec dare curastis, sed tam furtive et clandestine a me eundem filium vestrum per vos informatum ad saliendum unacum libris meis salire fecistis, quod cecidit potius in vestrum dedecus et verecundiam valde magnam. Igitur firmissime sciatis, quod propter laboris non solutionem propriam domum vestram arestare feci cum potestate iudicis. Hecque vobis sic declaravi et rescire dedi, ut istum locum non veneritis et michi satisfactionem de omnibus meis laboribus, nutrimento et expensis recusaveritis,

extunc eandem domum vestram cum potestate domini palatini regni Hungarie invagiare curabo pro tanto precii quantitate, quanto labor, nutrimenta et expense circa vestrum filium se extenderint. Hoc autem indubitanter vobis teneatis. Quidquid autem in prescriptis recognoveritis, quod non sit ad maius vestrum dampnum, michi intimare litteratorie debeatis. Datum Bude feria sexta in ^{Máj. 3. vagy} festo Sancte Crucis. Anno Domini res in presenti etc. ^{szept. 14.}

Georgius instructor
vestri iuvenis.

Hátára írva: Nobili viro Georgio de Bassan hec pagina presentetur.

Papirosra írt eredetije szakadozott és részben hiányos állapotban: Magy. Nemz. Muzeum könyvtára. XV. század, év nélkül. Törzsanyag. Levélt. Növedéknapló. 1895. év. 17. sz. — Az oklevélre t. Szabó László dr. és t. Závodszy Levente dr. urak hívták föl a figyelmemet.

CLXXXVII.

Nagybánya. XV. század. Decz. 6—12.

Mátyás bécsi baccalaureus folyamodik Besztercze tanácsához a rectori állás elnyeréseért.

Obsequialem complacentiam una cum catena precordii sincera antemissam. Cum in aereas latitudines avis nititur evolare, alarum auxilio adiuvatur. Sic beneficii servitium volens degustare, precum auditione validius sustentatur. Domini mi semper precolendi, vestris sagacitatibus duxi reserandum, quin veridicorum relationibus auribus meis exstat enucliatum, quod ad instar nativitatis Christi non habebitis provisorem schole vestre civitatis. Quare vestris honorabilitatibus precum instantia stimulos impulsare, quatenus me in vestrum rectorem scholarium assumere velitis tempore pretaxato, non dubitantes, quod, si vestro officio astrictus fuero, laudabiliter vestrum honorem et meum absque omni dubio et contradictione fideliter procurare vigilante studebo,

in his erga me faciendo, prout ego totam meam fidutiam
decz. 16—12. in vestram providentiam radicavi. Ex Rivulo dominarum
et scholis magistri Philippi datum feria tertia ante Lucia.

Mathias baccalaureus
Wienensis
Peto responsum.

Hátára írva: Quos providentie sagacitatesque multum
dilataverunt, viris honorandis civibus Nyesnensibus iam con-
stitutis.

Hátán sárğa pecsét nyomaival.

Papirosra irt eredtije: Besztercze város régi levéltárában.
Kiadva *Georg Fischer*: Geschichte des Bistritzer evang. Gymna-
siums A. B. bis zum Jahre 1762. Kiadva: (Programm des evang.
Obergymnasiums . . . zu Bistritz 1896. 73. nr. II.)

CLXXXVIII.

Selmeczbánya. 1500.

A selmeczbányai plébános és iskolamester jövedelmei.
Iura et proventus plebani Schebniczensis.

. . . »Item idem Franciscus (Korndel) dat septem
floreos pro Salve per annum, quod cantatur singulis
diebus sabbati. *Scolasticus* capit floreos tres. Capellani
una cum predatore floreos duos. Sit equa divisio inter
eos. Et plebanus capit floreos duos« . . .

. . . »De istis omnibus supra nominatis (Votiva Fra-
ternitatis beate Virginis, Fraternitatum Corporis et Pas-
sionis Christi, Requiem sartorum, Requiem sutorum) fit
equalis divisio in quatuor partes; unam capit plebanus,
secundam predicator, terciam duo capellani, quartam
scolasticus« . . .

. . . »Item votive, que veniunt ex accidenti, si canitur
in organo vel cum cantu figurativo, sive non figurativo,
datur 1 fl. Plebanus capit ½ fl., predicator 1 ort. et capel-
lani 1 ort. Et hi omnes tenentur dare 8 d. *scolastico*, ita
quod plebanus dat quatuor d., predicator 2 d., capel-
lani 2 d.

Item si canitur Requiem, tunc datur de Requiem 33 d. Tunc plebanus capit medietatem, predicator quartam partem, similiter capellani quartam partem. Et hi omnes **dant scolastico** 4 d.

Item de Vigiliis, si canuntur Vigilie trium lectionum, dantur d. 33. et vadit ad vigiliis dumtaxat unus capellanus. Si canuntur sex lectionum, dantur 66 d., et tunc vadunt duo capellani. Si canuntur integre vigilie, tunc datur 1 fl. Tunc vadunt ad vigiliis tres presbiteri et ipse *scolasticus cum tota scola. Scolasticus nichil habet* de vigiliis; plebanus habet mediam partem; predicator quartam et capellani quartam partem« . . .

»Item Kalenda in vigilia Nativitatis Cristi est *rectoris scolarium* tota, una cum Campanalibus puerorum.

Item Kalenda in vigilia Trium Regum sive Epiphanie est plebani, predicatoris et capellanorum; ita, ut dividatur, quod plebanus capit mediam, predicator quartam et capellani quartam partes . . .«

»Item *Scolasticus* sive *Rector schole* capit ab uno quoque domicello de maiori loco per annum 1 fl., de minori loco et aliis pueris, qui primo applicantur ad scholas, capit dumtaxat $\frac{1}{2}$ fl.

Item *Socii* de scholis singulis mensibus habent dumtaxat unam recordationem.

Item *pueri de scholis* habent duas, scilicet pro die dominica et pro quinta feria. Illa etiam, que est sexta feria, non est de iure, aut veteri consuetudine, sed noviter inchoata. Que recordationes pertinent ad Scolasticum, aut cui dare velit, scilicet succentori, cum quo potest convenire scolasticus ad arbitrium suum« . . .

Papirosra írt eredetije: Selmeczbánya város levéltárában XXV. fasciculus.

CLXXXIX.

1500 körül.

Tanulók borra több ízben négy-négy denárt kapnak.

Exitus florenorum centum minus florenis quatuor per

Marsowczky manibus meis datorum ...

Item scholaribus d. 4. ...

Item scholaribus pro vino d. 4. ...

Scolaribus ad vinum d. 4. ...

Item scholaribus d. 4. ...

Item scholaribus d. 4. ...

Item scholaribus d. 4. ...

Scolaribus d. 4. ...

Scolaribus d. 4. ...

Papirosra írt eredetije: Magy orsz. lev. 1500. körül. Dl.
32746. sz.

CXC.

Szepes. 1501. augusztus 27.

Bálint krompachi iskolamester felesége, Anna, Krompachon levő birtokrészét három arany forintért zálogba veti Wolf Andrásnál.

Fassio super quadam portione terre arabilis in territorio oppidi Crumpach a consorte rectoris.¹⁾

... Anno et die, quo supra (Millesimo quingentesimo primo, feria sexta proxima post festum beati Bartholomei apostoli), nobilis domina Anna, consors *Valentini literati scolastici de Krompach* fassus est: Quomodo compulsa quibusdam necessitatibus ipsam ad presens urgentibus evitando, quandam particulam terre arabilis, ipsam iure hereditario concernentem, in territorio oppidi Krompach existentem, habitam, provido Andree Wolff de eadem Krompach, usque ad tempus redemptionis, pro tribus florenis auri et quodam denario pignori obligavit. «

Papirosra írt eredetije a szepesi káptalan levéltárában: Protocollum. I. fol. 33.

¹⁾ Ez a cím későbbi kéz írása.

CXCI.

Csötörtökhely. 1502. deczember 19.

János csötörtökhelyi plébános követet küld fizetésének fölvételére, mert a plébános, a káplánok és az iskolamester fizetésének határideje, a lucza-napi kántorbőjt már elmúlt.

Meyn fleysiges gebete Namhaftiger weyzer Herr Richter mit sampt cweren weyzen Rotherrn. Als dy Quatemp'r Lucie ist vorgangen, zu welcher dy betczalung der czynze dem phfarrer mit dem caplan wnd *schulmester* zal geschen, zo sende ich czu ewer Namhafiket meynen boten Emericum wol betraut ausz der lewtcz, begerende ym czu geben dy czynze CCC denar mit eynem $\frac{1}{2}$ ort. Mit dem befele ich ewer Namhaftige weyszhet, Jesu Christo wnd Marie, zeyner Mutter. Gegeben ausz dem Donnerstag Marckt, an dem Montag noch der Quatemper Lucie. Christi geburt 1502.

Johannes phfarrer ym Donners Marckt ewer Namhaftiket vorbitter.

Hátára írva: Den Namhaftigen weyzen herrn Richter und geschworen Purgern der Stadt Caschav, zeynen gelipten Herrn wnd gueneren detur.

Zárlatán pecséttel.

Papirosra írt creditije: Kassa város levéltárában a lajstromozatlanok között. Nr. 823/I. sz. okl.

CXCII.

Gyula-Fehérvár. 1503. szept. 15.

Miklós erdélyi püspök a székelý nemzct követei által eléje terjesztett pontok között az iskolamesterek fizetésére vonatkozót is megerősíti.

...»Item sunt nonnulli presbiteri, qui ut sibi ipsis pecunias acquirere, aliosque minus iuste vexare possint, solent a domino vicario quasdam literas citatorias impetrare, in quibus nullius nomen scriptum est. quarum vigore eos omnes vel noxios vel innoxios pro arbitrio ipsorum citaret et vexaret, que litere in vigore

per integri anni spatium. Quas quidem literas volumus, ut vicarius noster concedat, preterquam in facto decimarum ac restitutione salarii plebanorum et *Scolasticorum*.«

Kiadva : Székely Oklevéltár. III. 155.

CXCIII.

1504.

Thyr Mihály kassai plébános Kassa város hatóságának elbeszéli élete folyását és megemlíti, hogy Kassán hat esztendeig iskolamester volt s most meg belép a karthauziak rendjébe.

Kiadva *Ifj. Kemény Lajos* : A hazai iskolázás történetéhez. (Történelmi Tár. 1889. 794—797.)

CXCIV.

Szent-Margit. 1504. július 13.

István alsó-szaplonczai iskolamester, mint tanú jelen van, midőn a dobrakucsai vár tartozékai területén levő és Szent Annáról nevezett Pálos kolostort a birtokába bevezetik.

... »et discreto Stephano Rectore scole in dicta Also Soploncza.«

Papirosra írt eredetije : Magyar orsz. lev. Dl. 35761. sz.

CXCV.

Kassa. 1505.

Hatos Miklós a kassai városi tanács előtt Kristóf iskolásnak két forintot ígért, 14 napi lefizetés kötelezettségével.

1505. »Dy Hattos Micloschen hat vor siczendem Rott vorsprochen, dem *Scolari Cristoforo* dat sy dy florenos 2, von wegen der Fraw Fuxen im auszrichten wñnd czalen wil in 14 tagen.«

Papirosra írt eredetije Kassa város levéltárában : Protocoll. Iudiciar. ab a. 1489—1528.

CXCVI.

Buda. 1505. deczember 12.

II. Ulászló király már másodízben meghagyja János bártfai plébánosnak, hogy az iskolamesternek és a káplánoknak saját asztalánál adjon ételmezést.

Commissio propria domini regis.

Wladislaus Dei gratia rex Hungarie et Bohemie etc. fideli nostro honorabili Johanni plebano ecclesie parochialis civitatis nostre Barthffensis salutem et gratiam. Ex querela et supplicatione pro parte fidelium nostrorum prudentum et circumspectorum iudicis et iuratorum ceterorumque civium eiusdem civitatis nostre nobis facta intelleximus, quod licet nos his superioribus diebus scripserimus et mandaverimus tibi per alias nostras, ut tu *rectorem seu magistrum* scole ipsorum, sed et capellanos quoque undecunque et ex quocunque loco oriundos et natos pro illa plebania tua necessarios, ex quo scilicet tu iuxta antiquam consuetudinem per predecessores tuos semper observatam ad hoc astrictus et obligatus sis et superinde certos etiam proventus ab eisdem civibus nostris deputatos habeas, in mensa tua tenere et sustentare deberes. Tu vero, nescitur qua temeritate ductus, literas et mandata ipsa nostra nichili pendisti; nec quicquam in hac parte ad literas et mandata nostra facere voluisti; id quod tibi certe graviter imputamus. Ideo rursus et ex superabundanti fidelitati tue harum serie firmissime committimus et mandamus, aliud habere nolentes, continuo acceptis presentibus, si hucusque ea istic fuit consuetudo, ut rector ipsius scole alias semper in mensa plebani illius loci victum necessarium habuit et ad hoc tu et iidem predecessores tui proventus consvetos habuerunt: extunc tu quoque eundem magistrum scole sed et capellanos undecunque et ex quocunque loco, ut prefertur, oriundos in mensa tua tenere et sustentare modis omnibus debeas et tenearis. Nam alias certus esto, quod si secus in premissis facere attemptaveris, nos

illam plebaniam tuam a te auferri faciemus et alteri conferemus. Aliud igitur in quantum hanc nostram gravem indignationem evitare cupis, in hoc nulla ratione facere presumas. Presentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum Bude feria sexta proxima post festum Conceptionis beatissime Marie Virginis. Anno Domini Millesimo quingentesimo quinto.

1505.
decz. 12.

Alsó szélén : Relatio magistri domini Thezaurarii Petri Berislaus (igy).

Hátára írva : Anno 1505. Plebanus admonetur ad alendum rectorem cum capellanis ; quod tamen non facit.

Papirosra írt eredetije pecséttel : Bártfa város levéltárában.
— Másolatban *Abel Jenőnek* a Magy. Tud. Akadémia könyvtárában levő gyűjteményében.

CXCVII.

Modor. 1506.

Liendl tanácsos Pongrácz pap, városi iskolamester és jegyző részére, a városi tanács előtt egy szöveget vall be.

Item anno Domini Millesimo quingentesimo sexto Jar hat der Rat Liendl aufgeben ein Weingarten genandt der sebrockenperig dem Pongratz phaffen dy zeitt Schulmaister und Marktschreiber hie zw Moder vor den ersamen weisen Herrn Richter Hans Fuker und Geschwornen Jacob Pekh, Michel Khadolt, Wolfgang Drescher, Mathes Radischer, Mert Franz, Hans Paldauff und Perigmaister, Lang Michel der im gefreit worden ist frey und ledig Ym und allen seinen Nachkhomen oder gerymb ein sechtzentail.

Papirosra írt eredetije ívrétű s börbe kötött könyvben, 31. l., Modor város levéltárában.

CXCVIII.

Pozsony. 1506—1508.

A pozsonyi káptalan és prépostja, Sankfalvai Miklós közötti perben a pozsonyi iskolamesterről és tanulókról írt esik szó.

Kiadva Knauz : A pozsonyi káptalan kéziratai. 31. sz. 34—35.

CXCIX.

Vág-Besztercze. 1506. január 9.

Vág-Besztercze város elhatározza, hogy a levágott marha nyelvét az iskolások kapják meg alamizsnaként; ha pedig a mészáros a nyelvet nem akarná odaadni, akkor annyi húst ad helyette, a mennyit a nyelv ér.

... »Item nullus alicui vinum vel cerevisiam in credentiam dare vel propinare debeat. Item ut iudex noster et duo iurati non mactent pecora, sed iudex et illi duo iurati cum duobus civibus ex communitate provideant, ut illi, qui faciunt opus macellatorum, modo infrascripto exerceant illud artificium. Videlicet quando pecus interficitur, exorietur et intestina excipiantur, pedes et caput amputentur, et sic caro in mensuram ponatur et quantum ponderabit, secundum mensuram imponatur, pro quot denariis una libra vendi debeat; ita scilicet. quod de illa nuda carne macellator pecuniam suam capitalem excipere valeat; cutis, sepum et medietas intestinorum cedat sibi pro lucro et medietas intestinorum cedat iudici duobusque iuratis et aliis duobus ex communitate pro fatigis (így); *lingva autem pecudum detur ad Scolam scholaribus pro elemosinis*; si vero linguam dare nollet, det tantas carnes, pro quanto lingua vendi posset...«

Hártyára írt eredetije, melyről a piros-fehér-zöld selyem sódraton függött pecsét hiányzik: M. orsz. lev. Dl. 36.988. sz.

CC.

Gyula-Fehérvár. 1506. június 24.

Antal borbándi iskolamester mint tanú szerepel.

... »Anthonio literato de Hwnyad, Scolastico de Borband et Paulo similiter literato de Thorda«...

Hártyára írt eredetije: Magy. orsz. lev. Dl. 29598. sz.

CCI.

Selmeczbánya. 1507.

Hillebranth András végrendeletében egyebek között arról is intézkedik, hogy sirja fölött egy esztendeig két vagy négy fiú a »Salve«-t énekelje ; s ezért a selmeczbányai iskola-mester kap díjat.

... »Item das man auff meynen grab alle tag pis auff ein iar mit 2, aber 4 Knaben ein Salve los singen ; dor vir sol den *schulmeister* peczalt werden« . . .

Papirosra írt eredetije : Selmeczbánya város levéltárában.
Fasc. U. 5. Nr. 59.

CCII.

1507.

Cseh István végrendeletében Péter nevű fiára hagyja összes ezüst marháját azon czélból, hogy taníttassák és az iskolát abba ne hagyassák vele.

»Item az tebyt mynt Ezust marhamat myndenemet hagyom az Peternek, hogy tanytassag es az eskolat el ne hagyassak vele« . . .

1550-es évekből való másolatban : Magy. orsz. levéltár.
Dl. 26820. sz.

CCIII.

Kassa. 1508.

Szathmáry György pécsi püspök a kassai Szent Erzsébet- és Szent Mihály-egyházakhoz kötött misealapítványokban a mise alatt éneklő tanulókról is megemlékezik.

... »Item ante initium summe misse per magistrum chori et capellanos prefatos ac toto scholarium cetu in organis Te Deum laudamus etc. decantare similiter instituit, pro quo iterum solvuntur capellanis floreni quindecim (áthúzva : viginti quinque), organiste floreni sex et cantori quattuor floreni solvuntur ; deinde sub elevatione Corporis Domini in summa missa per cānthorem et scholares in choro cantari debet Gloria laus etc., pro

cuius decantatione iterum solvuntur cantori floreni quattuor; tandem in (áthúzva : praefata) capella ad latus ecclesie beati Michaelis archangeli per suam reverendissimam dominationem erecta et fundata singulis diebus una missa per decem pueros in schola degentes iuxta nomina missarum iam inceptarum decantari debet; et ad celebrationem huiusmodi quottidiane misse prefati capellani, tum ratione prefate summe, que ipsis, ut superius expressum est, datur, tum etiam que alii quattuor floreni, qui eisdem de novo propter hoc singulis annis adduntur, tenentur semper unum de medio ipsorum dare, ad missam huiusmodi celebrandam; rectori autem scholarium, ut tales pueros decem eliget atque instruat ac diligentiam cum eisdem pueris in cantu habeat et procuret, ut semper sint in pleno numero, solvuntur floreni decem; cantori vero similiter, ut ad ipsos pueros intendat ac diligentiam circa eosdem habeat, dantur floreni duo; singulis autem predictis pueris datur florenus unus per annum, hoc est decem floreni, ut eo sint diligentiores circa dictas missas decantandas; domino autem plebano pro tempore constituto, ut etiam ad huiusmodi officia superintendat, dantur floreni tres; prout et quemadmodum has omnes premissas eiusdem domini episcopi ordinationes atque missas iam incepimus et modo premissis continuamus et quemadmodum etiam tam dominus plebanus, quam capellani ac rector scholarium libere et sponte hec omnia premissa acceptarunt . . . »

Kiadva Ifj. Kemény Lajos : A reformáció Kassán. 32—33.

CCIV.

Eger. 1508.

Az iskola rectora az egri püspök asztalánál eszik.

1508. »Mensa Reverendi Domini Gubernatoris. (Mensa Domini provisoris.) Mensa dominorum presbiterorum et quattuor capellani domini prelati. Rector scole, succustos, Organista et succentor . . . Item proce-

dentis (így) sex, qui missam beatae virginis cantant.
Item confessori uni.«

Kiadva *Br. Nyáry Albert*: A modenai Hyppolit-codexck.
(Századok. 1872. évf. 297. l. 24. jegyz. és 1874. évfoly. 79. l. 60.j.)

CCV.

Pápa. 1508. aug. 9.

Kajári István pápai tanító értesíti barátját, hogy a pestis Pápán és vidékén kiütött, a tanulók meg szanaszét mentek.

»Stephanus de Kayar ex schola Papensi.«

Másolatban a Magy. Tud. Akadémia kéziratgyűjteményében.
— Innét közli *Frankl (Fraknói) Vilmos*: A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században. 137.

CCVI.

1508—1510.

Szerémi György előénekes Gyulán és Corvin János úrvájának, majd meg özvegyének temetésén többed-magával énekel.

1508. ... »ego precentor eram in ecclesia parochiali et cum sociis cantaveram psalterium octo personis et octo markas dederunt.«

1501. ... »Et etiam pro ea (Beatrice) cantavi psalterium cum decem personis scholasticis et laute tractaverunt.«

Szerémi György: Epistola de perditione regni Hungarorum.
(Kiadva: Monum. Hung. Hist. Scriptores. I. 44. és 45.)

CCVII.

Buda. 1509. július 3.

Perényi Imre nádor Pásztói Mihályt és Györgyöt összes birtokaiktól megfosztja, mert András pásztói iskolamestert agyonverették.

Kiadva *Békefi Remig*: A pásztói apátság története. I.
463—464.

CCVIII.

Nagyszombat. 1510.

Gergelylaki Buzlay Mózes Dombó és Ratkócz birtokot s Keresztes pusztát a Szent Miklósról nevezett nagyszombati plébániai egyháznak hagyja, azon kikötéssel, hogy a plébános a hét minden napján énekes misét köteles mondani, a mely alatt tizenkét iskolásfiú vagy hat miséspap énekel.

»Nos Moyses Buzlay de Gergellaka, magister curie regie maiestatis et comes comitatus Tholnensis, memorie commendamus . . . quod . . . possessiones nostras Dombo in Psoniensi et Rathkolcz Nitriensi vocatas ac predium Kerezthes vocatum similiter Psoniensi comitatu . . . ecclesie parochiali sancti Nicolai episcopi, in civitate Thernaviensi existenti, fundate ad honorem Dei Omnipotentis sueque intemerate genitricis Virginis Marie ac Omnium Sanctorum, dedimus, donavimus et contulimus tali sub conditione : Quod plebanus ecclesie prefate pro tempore constitutus singulis diebus singularum septimanarum semper futuris perpetuis duraturis temporibus unum officium misse cum duodecim pueris vociferantibus, indutis suprapelliciis aut illis casu fortuito absentibus et deficientibus, sex presbiteris septimo missam officiante cum sonitu organi ac pulsu magne campane cantando officiari facere teneatur et sit obligatus« . . .

Hártyára írt eredetije, piros viaszba nyomott pecséttel. Nagyszombat város levéltárában.

CCIX.

1510 és 1516.

A Barczaság lakossága, főleg iskolamesterei és iskolái.

Kiadva Teutsch: Über die ältesten Schulanfänge etc. (Archiv für siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge. X. B. 228—232.)

CCX.

Bártfa. 1511—1539.

*A bártfai Szent Egyed-templom számadásainak oktatás-
ügyi vonatkozásai.*

Exposita ecclesie Sancti Egidii.

1511. »Item Scolaribus prandia duo den. 50.

Item pro Spalterio (így) legendo fl. 1.

Item custodiis penes sepulchrum d. 14.«

1512. Sabbato ante Palmarum. »Magistro Scole
de psalterio fl. 1.

Iuvenibus custodientibus sepulchrum d. 7.

Scolaribus pro duobus prandiis d. 47.«

1513. »Scolastico de psalterio fl. 1.

Item Scolaribus pro duobus prandiis pro lectione
psalterii penes sepulchrum d. 55.«

1514. »Item Scolaribus pro duobus prandiis circa
psalterium d. 42.

Item magistro Scole de psalterio secunda pasche fl. 1.

Iuvenibus custodientibus sepulchrum d. 7.«

1515. »Item Scolaribus pro duobus prandiis circa
psalterium d. 40.

Item rectori scole de psalterio fl. 1.

Item secunda Pasche iuvenibus custodientibus sepul-
chrum d. 7.«

1516. »Item Scolaribus pro expensis tempore lectionis
psalterii d. 70.

Rectori scole de psalterio fl. 1.

Item iuvenibus custodientibus sepulchrum d. 7.«

1517. »Item pro expensis scholaribus circa sepulchrum
den. 60.

Rectori Scole de lectione psalterii fl. 1.

Iuvenibus custodientibus sepulchrum d. 70.«

1518. »Item Scolaribus pro expensis sew duobus
prandiis circa sepulchrum psalterium legentibus d. 69.

- Item rectori Scole de lectione psalterii fl. 1.
Iuvenibus custodientibus sepulcrum d. 7.«
1519. »Item Baccalaureo de psalterio fl. 1.
Iuvenibus custodientibus sepulchrum d. 7.«
1520. »Item Sclaribus pro duobus prandiis penes
sepulcrum psalterium legentibus d. 76.
Item Baccalaureo Scholastico de psalterio fl. 1.
Custodibus sepulchri d. 7.«
»Item de sepultura scholaris Symonis et pulsu fl. 1.
den. 10.«
1521. »Exposita super Scolares psalterium legentes
pro duobus prandiis d. 83.
Iuvenibus custodientibus sepulchrum d. 7.
Rectori Scole de psalterio circa sepulcrum lecto
flor. 1.«
1522. »Item magistro Johanni pictori pro decolo-
ratione sepulcri Palmarum d. 28.
Item Sclaribus pro duobus prandiis circa sepulcrum
psalterium legentibus d. 83.
Iuvenibus custodientibus sepulcrum d. 7.
Item rectori scole de psalterio fl. 1.«
1523. »Item Sclaribus psalterium legentibus penes
sepulcrum pro duobus prandiis d. 88.
Item iuvenibus custodientibus sepulchrum d. 7.
Item magistro scole de psalterio fl. 1.«
1524. »Item Sclaribus sepulchrum custodientibus
den. 7.
Item Scholastico pro lectione psalterii fl. 1.
Item pro duobus prandiis sclaribus, videlicet feria
quinta et feria sexta magna fl. 1 et d. 1½.«
1525. »Item pro duobus prandiis sclaribus videlicet
feria sexta magna et sabbato d. 93.
Item feria secunda Pasce scholastico pro lectione
psalterii circa sepulchrum Domini fl. 1. Item *mendicis*,
hoc est duobus, qui sepulchrum custodierunt d. 4.«
1526. »Pro vino sclaribus ad profusionem feria
sexta magna d. 24.

Scolaribus custodientibus sepulchrum d. 12.

Item scolaribus ad prandia duo pro panibus, oleo, prunis, picis (így), cerevisia etc. dedimus d. 82.

Item secunda die conductus Pasce baccalaureus pro lectione psalterii circa sepulchrum in quadragesima flor. 2.«

1527. »Custodientibus sepulchrum d. 3.

Item pro duobus prandiis scolaribus feria sexta magna et vigilia Pasce d. 40.

Item dominica die Gothardi Magistro pro lectione psalterii circa sepulchrum fl. 1.«

1528. »Prandia duo scolaribus d. 49.

Item domino magistro rectori scolarum pro lectione psalterii fl. 1.«

1529. »Item Scolaribus prandia duo feria sexta magna et vigilia Pasce d. 47.

Domino magistro pro lectione psalterii circa sepulchrum fl. 1.«

1530. »Scolaribus duo prandia feria sexta magna et in vigilia Pasce d. 44.«

1531. »Duo prandia Scolaribus feria sexta magna et in vigilia pasce d. 60.

Magistro scole, domino *Marco* pro lectione psalterii flor. 1.

Campanatori pro custodia sepulchri d. 4.«

1532. »Domino *Marco* Scolastico pro lectione psalterii fl. 1.

Ad duo prandia feria sexta magna et in vigilia Pasce Scolaribus d. 52.«

1533. »Item ad duo prandia scolaribus, die videlicet Parasceves et in vigilia Pasce d. 47.

Magistro scole, domino *Marco Keyl* pro lectione psalterii fl. 1.«

1534. »Pro prandiis scolaribus feria sexta magna et in vigilia Pasce d. 28.

Dominica post Gothardi Magistro scole d. *Marco* pro lectione psalterii fl. 1.«

1535. »Scolaribus pro duobus prandiis ante Pasce den. 64.

Scolastico domino *Marco* pro lectione psalterii fl. 1.«

1536. »Scolaribus pro prandiis feria sexta magna et in vigilia Pasce d. 39.

Scolastico domino *Marco* pro lectione psalterii fl. 1.«

1537. »Pro prandiis scholaribus feria sexta magna et sabbato d. 45.

Scolastico pro lectione psalterii fl. 1.«

1538. »Item pro duobus prandiis scholaribus sexta et septimo in profesto Pasche d. 56.

Magistro pro psalterio magna feria sexta fl. 1.«

1539. »Item die Parasceve et Sabatho Scholaribus pro duobus prandiis d. 39.

Item Scolari mendico, qui candelas custodivit circa sepulcrum d. 3.

Item *Nicolao Caphay* pro psalterio circa sepulchrum flor. 1.«

Papirosra írt és préselt börbe kötött könyvalakú eredetije Bártfa város levéltárában : Rationes ecclesiae S. Aegidii Abbatis, confessoris ac patroni nostri cím alatt 1798/35. és 843. szám alatt.

CCXI.

Várad. 1511. június 11.

Temesvári Miklós váradí kanonok a kassai városi tanács előtt elpanaszolja, hogy a kassai iskolába járó két öcscsének pénzét szállásadójuk, Paizsgyártó Péter lefoglalta ; jöllehet ez a maga illetékét tőle megkapta. Miért is jogorvoslatot kér.

Prudentes et circumspecti nobis dilecti. Ex tenore litterarumstrarum vobis manifestissime intelligere intendimus, qualiter de anno Domini Millesimo quingentesimo decimo transacto quosdam duos germanos meos huc ad civitatem vestram Cassoviensem pro studio adipiscendo adduxeramus eisdemque germanis et fratribus nostris apud circumspectum Petrum *Paysgyarto* mensam

1510.
jul. 22.

ad annum integrum, a festo beate Marie Magdalene inceptum, disposueramus; eidem etiam Petro tempore huiusmodi iuxta conventionem solveramus primam solutionem florenos quatuordecim; insuper exinde tenebamur ei ad annum similiter medium, florenos quatuordecim. Quiquidem Petrus Paysgyartho vix prefatis germanis meis usque medium annum mensam tenuisset, prout exinde ex literis dominorum capitularium fratrum nostrorum clarius intelligetis. Ceterum etiam manifestissime potestis intelligere ex literis eiusdem Petri Paysgyartho in presentibus literis nostris reclusis, quod sine aliqua iustitia idem Petrus predictus pecunias et alias res apud ipsum indebite detinuit et nunc in presentiarum detinet. Ubi prefatus Petrus vult habere mercedem et pecuniam, ubi nichil laboravit. Ideo petimus Dominationem Vestram, ut easdem pecunias predictas cum prefato Petro nobis restitui faciat. Que quidem pecunie si per eundem restitute fuerint, ex tunc assignent ad manus circumspecti Emerici Thewgyartho, inhabitatori civitatis vestre, qui michi ad nundinas, quando videlicet ipse huc porrexit. presentare valeat et possit. Postremo sciant Dominationes Vestre, ut pollicitus fueram per me, quod si idem pueri de scabie sanati fuerint, propter quam causam eosdem abhinc amoveram, iterato etiam eosdem ad ipsum transmittere curabo. Sed tamen propter spoliationem, quam ipse Petrus fecit, sic videlicet, ut ab eisdem pueris accepisset florenos tres et denarios sexaginta et duo lintiamina, et ob eam causam a prefato Petro sum alienatus et eosdem pueros ad eundem non misi; magistro autem scole in eodem anno propter procurationem eorundem puerorum dedi florenos duos. Valeant Dominationes Vestre. Ex Warad, feria quarta proxima post festum Penthecostes 1511.

1511.
jun. 11.

Nicolaus de Themeswar canonicus ecclesie Waradiensis.

Hátára írva: Prudentibus et circumpectis dominis iudicibus et iuratis, ceterisque civibus alme nobis Cassoviensis nobis dilectis.

Zárlatán peccséttel.

Papirosra írt credetije: Kassa város levéltárában, lajstromozatlan.

CCXII.

1512.

*Bálint baccalaureus Kassa város jegyzője lesz és ezen
verssel köszönt be :*

»Aspice placatus me o Christe salutifer, oro :
Daque favens ceptis prospera cuncta meis.
Tuque gubernantis terras et Olimpica regna
Sis mihi presidio non temerata : parens.«

Papirosra irt eredetije Kassa város levéltárában : Protocoll.
Iudiciar. ab a. 1489—1528.

CCXIII.

Zágráb. 1512. nov. 10—decz. 20.

A zágrábi iskola építésére fordított költségek.

1512. nov. 10. »Item in profesto Martini episcopi
octo carpentariis super scolam laborantibus dati sunt . . .
denarii XVI.«

1512. nov. 11. »Item in festo sancti Martini pro
duobus curribus de asscribus ad eandem scólam neces-
sariis dati . . . denarii LXXXX.«

1512. decz. 20. »Item feria secunda in vigilia beati
Thome pro asscribus ex curia domini Galli receptis pro
eadem scola consumanda dati sunt . . . denarii LVIII.«

Kiadva *Thalžić* : Monum. Hist. lib. reg. civit. Zagrab.
XI. 317. és 318.

CCXIV.

Bécs. 1513.

Tobriacher Ulrik budai iskolamester.

»Cum nuper Budam . . . attigissemus . . . humanis-
simus, nec protrite eruditionis vir, Ulrichus Tobriacher,
qui tum ludo literario prefectus nos et humaniter et ele-
ganter non semel excepit.«

Közli *Joachimus Vadianus Helvetius* : Mythicum Syntagma
czimű, 1513-ban megjelent munkájának előszavában. — Említi
Frankl (Fraknói) Vilmos : A hazai és külf. iskolázás a XVI. szá-
zadban. 186. l. 1. jegyz.

CCXV.

1513.

Megállapítják, hogy a szepesi tanulók az egyházi ténykedéseknél miként vegyenek részt s hogy az iskolamester hol kapjon élelmezést.

»Demum cum in ecclesia eorum parochiali consuetudo sit, singulis diebus vespere per scholares Salve decantandi, super eo ordinassent : Quod unus ex capellanis ecclesie eiusdem semper more solito collectam consuetam dicere et decantare, ipsique cives perpetuis successivis temporibus singulis annis singulum unum florenum capellani eiusdem de arenda cuiusdam prati dare et persolvere teneantur et sint obligati ; ita tamen, quod ipsi soli cives deinceps et de cetero, cui maluerint, et prout eis videbitur, idem pratum in arendam locare teneantur. Preterea de peractione decantandorum psalteriorum taliter disposuissent : Quod sollicitudinem psalteriorum in ecclesia decantandorum dicti capellani ecclesie eiusdem — — funeralia et alibi locorum peragere Scholares schole pro tempore debeant, possint atque valeant. Postremo ubi iidem cives dictum D. Jacobum plebanum ad dandam et conservandam mensam et tabulam scholasticorum eorum attrahere et adstringere praetendissent, ordinassent et conclusissent : quod dictus dominus Jacobus plebanus et sui successores deinceps, nisi sua sponte et ex proprio arbitrio, vel per ipsos Scholasticos appretiati, huiusmodi tabulam seu mensam de iure, consuetudine dare et elargiri non teneantur, nec sint adstricti et obligati.«

Kiadva *Wagner* : *Analecta Scepusii*. T. I. 89—90.

CCXVI.

Gicze. 1513. márczius 27.

Scholcz Miklós a giczei gymnasium tanára.

»... Vale ex Gicзино, die solis, post pascalia orgia
1513. Nicolaus Scholcz Giczinensis gymnasii moderator.«

Papirosra irt credetije : Bártfa város levéltárában. — Másolatban *Abel Jenőnek* a Magy. Tud. Akadémia könyvtárában levő gyűjteményében..

CCXVII.

1514.

*Nem javadalmas papok és az iskolában lakó tanulók
fegyvert és puskát nem hordhatnak magukkal.*

»Presbyteri non beneficiati, scholares, hajdones,
rustici arma et pixides non gerant.

Presbyteri non beneficiati et scholares scholas
inhabitantes arma vel pixides de cetero gerere non audeant.

§ 1. Nam si presbyter, aut scholaris (nisi extra
regnum transiturus) arma, vel pixides de caetero tulerit,
etiam per rusticanam manum, ablatis suis armis, aut
pixidibus, comprehendi possit, ac ad manus prelati,
vel archidiaconi sui, si in propinquo erit, aliter autem
vice-archidiaconi vinctus assignari debebit. Qui illum
manibus domini prelati sui vel factoris ejusdem tradere
teneatur, carceribus mancipandum et gravi poena puni-
endum. Quodsi ipse vicearchidiaconus facere recusaret,
extunc solus ipse per comitem vel vicecomitem captivetur
et ad manus ipsius domini prelati vel ejus factoris tradatur,
poena prenotata puniendus.«

Kiadva : Corpus Iuris Hungarici, 1514-iki törvény 60-ik
cikk.

CCXVIII.

Igló. 1514—1547.

Igló város számadáskönyveinek oktatásügyi vonatkozásai.

1514. »Item eyn ort d. vom psalter den schulern.«

1514. »Item eyn oster obent dy schulern czesen geben d. 9. vorgangen.«

1515. »Item auff dy schuler gangen am oster obent d. 14.«

1515. »Item dem schulmester d. 3. vons hirtentwegen des diners seinen« (?)

1516. »Item eyn ort. d. vom psalter bey dem grab.«

1516. »Item den gelarten dy psalter haben gesungen bey dem grab eyn mol d. 32.«

1517. »Item eyn ort d. den schulern vom psalter.«

1517. »Item den schwlern zu essen geben d. 35.«

1518. »Item den schulern am osterobent zu essen eyn ort, und 1 ort vom psalter.«

1519. »Item vom psalter den schulern und dy molzeit d. 50.«

1519. »Schulmester. Idem tenetur Nicolao cauponi d. 100.«

1521. »Item den schulern vom psalter 1 ort. d.«

1521. »Item den schulern zw essen gegeben d. 32.«

1521. »Item oft dy schwler am oster obent d. 19.«

1523. »Item d. 2. scholaribus.«

1523. »Item oft dy Schuler am oster obent d. 12.«

1524. »Item vom psalter den schulern 1 ort d.«

1514—1524. »Item *Antonius* schulmester.

Idem tenetur vom fanen (?) vortronken penes Nicolaum Cauponem 3. ort.

Item *Caspar* schulmester vor ym.

Idem vortronken am wein 1 ort. d.«

1525. »Item den schulern das mol am Charenfreitag d. 28.«

1525. »Item am weczenbyr zw schulern der hoptman
vortronken d. 15.«

1525. »Item der schulers gern vor dy kuff byr d. 200
von hattort getronken.«

1525. »Item dem schuler d. 30.«

1526. »Item das mol alz dy gelarten haben psalter
beym grab gelesen d. 35.«

1526. »Item den schulern vom psalter 1 ort. d.«

1527. »Item vom psalter beym grab 1 ort d., das
mol d. 23.«

1528. »Item dem schuleren vom psalter 1 ort d.«

1529. »Item der schuler vorczert am kar freitag
d. 50 ; vom psalter 1 ort d.«

1530. »Item den schuleren das mol 42 d. und 1 ort
von psalter.«

1531. »Vor das mohl am Karfreytag d. 60.«

1531. »Vom psalter den schulern eyn ort d.«

1532. »Vom psalter 1 ort d.«

1533. »Vom psalter den schulern d. 1 ort.«

1533. »Den schuler mol am karfreytag d. 50.«

1534. »Vom psalter d. 1 ort den schulern. Vor dy
molczeyt d. 40.«

1535. »Am Oster Obent den schuler mol und psalter
d. 3 ort.«

1536. »Item gekauft vom *Tomas schulmeister von
meczenseiffen* 2 kuffen pro fl. 33.«

1536. »Der schuler malczeit constat d. 40. ; vom
psalter d. 1 ort.«

1537. »Der schuler malczeit constat d. 40.

Vom psalter geben d. 25.«

1538. »Der schuler malczeytt constat d. 40. Vom
psalter d. 25.«

1539. »Der schuler malczeytt constatt (így) d. 40 ;
vom psalter d. 25.«

1525—1539. »Schulmester von venchen d. 51.«

»Schulmester idem tenetur Nicolao d. 60.«

»Item schulmester vom fenchen d. 100.«

1540. »Der schuler maczeytt constat d. 50 ; vom psalter d. 25.«

1541. »Der schuler malczeit constat d. 60 ; vom psalter d. 25.«

1542. »Der schuler malczeytt constat d. 60.

Vom psalter den schulern d. 25.«

1545. »Der schuler molczeit constat d. 40.

Dem schulmeister von den orgell d. 200.«

1545. »Dem schulmeister ex parte organi d. 200.«

1547. »Der schuler molczeit am Oster Obent d. 25.

Vom psalter den schulern d. 1 ort.«

Papirosra irt, könyvalakú és bőrbbe kötött eredetije: Igló város levéltárában. 1., 2. és 3. sz. könyv.

CCXIX.

Temesvár. 1514. február 25.

Ravazdi Péter írja a kassai birónak, hogy Erdélyi György fia, János, kassai gymnasiumi tanuló korában zöld színű tunicát viselt.

... »Johannes iste filius consortis Georgi Erdely tunica viridi coloris vitam gerebat *gymnasiumque* vestre civitatis eotunc ipsum visitare cernebamus, dum nos essemus in hospitium parentum suorum . . . In Themeswar, secundo die post festum Mathie apostoli, in anno Domini Millesimo quingentesimo decimo quarto. Petrus Rawazdy in omnibus vestre civitatis subsidium.«

1514.
febr. 25.

Hátára írva: Prestantissimis viris iudici, iuratis ac omni universitati Cassoviensi nobisque plurimum observantissimis etc.
Zárlatán pecséttel.

Papirosra irt eredetije: Kassa város levéltárában. 937.sz.okl.

CCXX.

Szendrő. 1514. május 28.

Pelsőczy Bebek János írja Kakuk Mihály kassai bírónak, hogy Imre miséspapot küldi a kassai gymnasiumba járó fiának látogatására.

... »Et que reliqua sunt, huic discreto viro Emerico presbitero, capellano nostro, quem ad revidendum et consolandum filium nostrum carissimum in *gymnasio* vestro Cassoviensi erudiendum servamus, misimus... In castro nostro Zendrew, die dominico inter octavas festi Ascensionis Christi. Anno Domini Millesimo quingentesimo quartodecimo. Johannes Bebek de Pelsewcz. etc.

1514.
máj. 28.

Hátára írva: Egregio domino Michaeli Kakuk, iudici civitatis Cassoviensis, amico nobis honorando.

Zárlatán pecséttel.

Papirosra irt eredetije : Kassa levéltárában 929. sz. ok'.

CCXXI.

Brassó. 1514. decz. 15. — 1545.

A brassói városi számadáskönyvek oktatásügyi vonatkozásai.

1506. szept. 20... »Item in vigilia beati Mathei apostoli de vinorum Losonck a Grassen Hans et Michaeli Scolari flor. 49. asp. 40.«¹⁾

1514. decz. 15. »Item scolastico Michaeli Fritsch baccalaureo flor. 2.« (U. o. I. 203. l.)

1520. »Item *locato*, quod exscripsit litteras condam Sigismundi imperatoris super missam sancti Martini etc. ... asp. 12.« (U. o. I. 287.)

1520. márcz. 3. »Item scolastico ad sanctum Bartholomaeum pro prima angaria flor. 4.« (U. o. I. 229.)

¹⁾ Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen. I. Band. Kronstadt. 1886. 178. l.

1520. jún. 1. »Item scolastico ad sanctum Bartholomeum pro secunda angaria in salario suo flor. 4.« (U. o. I. 237.)

1520. jún. 1. »Item scolastico baccalaureo pro salario duarum preteritarum angariarum flor. 25.« (U. o. I. 238.)

1520. szept. 21. »Item scolastico ad sanctum Bartholomeum in salario suo pro tertia angaria flor. 4.« (U. o. I. 247.)

1520. decz. 21. »Item scolastico in salario suo deservito flor. 25.« (U. o. I. 253.)

1520. decz. 21. »Item scolastico ad sanctum Bartholomeum similiter pro ultima angaria flor. 4.« (U. o. I. 253.)

1521. jan. 25. »Item scolastico superioris anni pro illis malis asperis, quos presentavit ad pretorium, flor 8. asp. 25.« (U. o. I. 299.)

1521. febr. 22. »Item scolastico ad sanctum Bartholomeum pro prima angaria in salario suo flor. 4.« (U. o. I. 300.)

1521. febr. 22. »Item baccalaureo *Georgio* scolastico, similiter in salario suo pro prima angaria flor. 12.« (U. o. I. 300.)

1521. ápr. 12. »Item baccalaureo *Georgio* scolastico ad rationem salarii sui deserviendi flor. 20.« (U. o. I. 302.)

1521. május 24. »Item scolastico ad sanctum Bartholomeum pro secunda angaria in salario suo flor. 4.« (U. o. I. 305.)

1521. szept. 20. »Item scolastico ad sanctum Bartholomeum pro tertia angaria flor. 4.« (U. o. I. 317.)

1521. szept. 20. »Item baccalaureo *Georgio* scolastico flor. 12.« (U. o. I. 317.)

1521. decz. 6. »Item scolastico ad sanctum Bartholomeum etiam pro ultima angaria flor. 4.« (U. o. I. 321.)

1521. decz. 20. »Item baccalaureo *Georgio* scolastico ad priores solutiones sibi factas flor. 6.« (U. o. I. 321.)

1522. márcz. 14. »Item baccalaureo *Georgio* scolastico pro prima angaria in salario suo flor. 12.« (U. o. I. 383.)

1522. márcz. 14. »Item scolastico ad sanctum Bartholomeum etiam pro prima angaria flor. 4.« (U. o. I. 383.)

1522. jún. 13. »Item scolastico ad sanctum Bartholomeum pro secunda angaria flor. 4.« (U. o. I. 398.)

1522. jún. 13. »Item baccalaureo Georgio scolastico valitudinario ad rationem salarii sui, ut physico et aro-matorio satisfacere possit, etc. flor. 16.« (U. o. I. 398.)

1522. szept. 19. »Item baccalaureo Georgio scolastico ad priorem solutionem sibi factam pro tertia angaria flor. 10.

Item scolastico ad sanctum Bartholomeum pro tertia angaria flor. 4.« (U. o. I. 404.)

1522. decz. 19. »Item scolastico baccalaureo Georgio ad priorem solutionem sibi factam pro quarta angaria flor. 12.

Item scolastico ad sanctum Bartholomeum pro quarta angaria flor. 4.« (U. o. I. 408.)

1522. decz. 20. »Item baccalaureo Georgio scolastico pro certis litteris et procuratorio in causa domini Christiani et Földwariensium scriptis flor. 1.« (U. o. I. 465.)

1523. febr. 24. »Item baccalaureo Georgio scolastico pro prima angaria, in salari suo flor. 14.« (U. o. I. 482.)

1523. febr. 24. »Item scolastico ad sanctum Bartholomeum similiter pro prima angaria in salari suo flor. 4.« (U. o. I. 482.)

1523. ápr. 26. »Item baccalaureo *Georgio Werner* scolastico pro litteris et instrumentis in causa plebani in Castro Marie scriptis flor. 3.« (U. o. I. 513.)

1523. május 29. »Item scolastico ad sanctum Bartholomeum etiam pro secunda angaria in salario suo flor. 4.« (U. o. I. 489.)

1523. május 29. »Item scolastico baccalaureo Georgio Werner ad rationem prioris solutionis sibi facte flor. 10.« (U. o. I. 489.)

1523. aug. 9. »Item baccalaureo Georgio scolastico pro variis litteris et instrumentis in causa domini Christiani, plebani n Castro Marie, scriptis in Cibinio ac aliis etc. flor. 4.« (U. o. I. 522.)

1523. szept. 18. »Item scolastico ad sanctum Bartholomeum similiter pro tertia angaria in salario suo flor. 4.« (U. o. I. 495.)

1523. szept. 18. »Item scolastico baccalaureo, quos precedenter villicus eidem dederat sui salarii, flor. 26.« (U. o. I. 495.)

1523. decz. 18. »Item scolastico ad sanctum Bartholomeum pro ultima angaria in salario suo flor. 4.« (U. o. I. 500.)

1523. decz. 18. »Item baccalaureo Georgio scolastico similiter ad priores solutiones sibi factas flor. 10.« (U. o. I. 500.)

1523. decz. 12. »Item baccalaureo Georgio scolastico cum uno familiari ad episcopum Moldaviensem iussu domini Petri Engl profecto pro expensis et salario flor. 2.« (U. o. I. 534.)

1524. febr. 19. »Item scolastico ad sanctum Bartholomeum pro prima angaria in salario suo flor. 4.« (U. o. I. 549.)

1524. febr. 19. »Item magistro *Luce* loco scolastici suffecti pro prima angaria in salario suo flor. 12. asp. 25.« (U. o. I. 549.)

1524. május 20. »Item Johanni baccalaureo loco scolastici suffecti pro secunda angaria flor. 12. asp. 25.« (U. o. I. 558.)

1524. május 20. »Item scolastico ad sanctum Bartholomeum similiter pro secunda angaria in salario suo flor. 4.« (U. o. I. 558.)

1524. szept. 23. »Item Johanni Slesite loco scolastici suffecto pro tertia angaria flor. 12. asp. 25.« (U. o. I. 571.)

1524. szept. 23. »Item scolastico ad sanctum Bartholomeum similiter pro tertia angaria in salario etc. flor. 4.« (U. o. I. 571.)

1524. decz. 16. »Item Johanni Slesitae loco scolastici suffecto pro ultima angaria in salario suo flor. 12. asp. 25.

Item scolastico ad sanctum Bartholomeum similiter pro ultima angaria in salario suo flor. 4.« (U. u. I. 580.)

1525. márcz. 10. »Item scolastico ad sanctum Bartholomeum pro prima angaria in salario suo flor. 4.« (U. o. I. 598.)

1525. márcz. 10. »Item baccalaureo *Johanni Krewcz* scolastico etiam pro prima angaria in salario suo flor. 12. asp. 25.« (U. o. I. 599.)

1525. jún. 9. »Item baccalaureo *Johanni Krewcz* scolastico similiter pro secunda angaria in salario suo flor. 12. asp. 25.

Item scolastico ad sanctum Bartholomeum etiam pro prima ¹⁾ angaria in salario suo flor. 4.« (U. o. I. 605.)

1525. szept. 22. »Item baccalaureo *Johanni Krewcz* scolastico similiter pro tertia angaria in salario suo flor. 12.

Item scolastico ad sanctum Bartholomeum etiam pro tertia angaria in salario suo flor. 4.« (U. o. I. 612.)

1525. decz. 22. »Item baccalaureo *Johanni Krewcz* scolastico similiter pro ultima angaria flor. 13.« (U. o. I. 625.)

1525. decz. 22. »Item scolastico ad sanctum Bartholomeum similiter pro ultima angaria flor. 4.« (U. o. I. 625.)

1526. »Item *Bartosch* misso cum litteris ad *Byrthalem* pro scholastico ibidem, expensis et salario flor. 1. asp. 3.« (U. o. I. 676.)

1526. febr. 23. »Item baccalaureo *Johanni Krewcz* scolastico similiter pro angaria in salario flor. 13.« (U. o. I. 640.)

1526. febr. 23. »Item scolastico ad sanctum Bartholomeum etiam pro prima angaria flor. 4.« (U. o. I. 640.)

1526. május 25. »Item baccalaureo *Joanni Krewcz* scolastico similiter pro secunda angaria flor. 12.« (U. o. I. 650.)

1526. május 25. »Item scolastico ad sanctum Bartholomeum etiam pro secunda angaria flor. 4.« (U. o. I. 650.)

1526. jún. 22. »Item ab *Andrea scolari*, de plumbo ei vendito 1 cent. et lib. 23. flor. 4.« (U. o. I. 637.)

¹⁾ Ez bizonyosan iráshiba »secunda« helyett; mert az első részlet utalványozásáról már imént volt szó.

1526. szept. 21. »Item baccalaureo Johanni Krewcz scolastico similiter pro tertia angaria in salario suo flor. 13.« (U. o. I. 667.)

1526. szept. 21. »Item scolastico ad sanctum Bartholomeum flor. 4.« (U. u. I. 667.)

1526. decz. 21. »Item baccalaureo Johanni Krewcz scolastico similiter pro ultima angaria in salario suo flor. 12.« (U. u. I. 676.)

»Item scolastico ad sanctum Bartholomeum similiter pro ultima angaria in salario suo flor. 4.« (U. o. I. 676.)

1527. márczius 15. »Item rectori scole dedimus flor. 12½.« (U. o. II. 35.)

1527. márcz. 15. »Item rectori ad sanctum Bartholomeum flor. 4.« (U. o. II. 35.)

1527. április 19. »Item rectori ad sanctum Bartholomeum dedimus ad rationem annui salarii flor. 1.« (U. o. II. 37.)

1527. május 3. »Item baccalaureo *Luce* rectori schole ad rationem annui salarii sui flor. ½.« (U. o. II. 38.)

1527. június 14. »Item rectori *schole civitatis* ad rationem secunde angarie annui salarii et satisfactum est flor. 12.«

»Item rectori schole ad sanctum Bartholomeum ad rationem salarii secunde angarie et ipsi satisfactum est flor. 3.« (U. o. II. 41.)

1527. szept. 20. »Item baccalaureo *Luce* scholastico pro tertia angaria salarii sui flor. 12. asp. 25.«

»Item scholastico ad sanctum Bartholomeum flor. 4.« (U. o. II. 45.)

1527. okt. 4. »Item rectori schole divi Bartholomei ad rationem sui salarii, ultime angarie quattuor temporum flor. 3.« (U. o. II. 46.)

1527. okt. 18. »Item rectori schole ad sanctum Bartholomeum ad rationem ultime angarie asp. 25.« (U. o. II. 47.)

1527. nov. 15. »Item Petro campanatori in sanctum Bartholomeum nomine sui rectoris dedimus ad rationem sui

salarii ultime angarie et est solutus in totum flor. 1.«
(U. o. II. 50.)

1528. jan. 3. »Item rectori schole baccalaureo Luce in solutione ultime angarie quattuor temporum anni proximi superioris flor. 12. asp. 25.« (U. o. II. 54—55.)

1528. febr. 7. »Item *Petro* rectori schole apud sanctum Bartholomeum ad rationem sui salarii prime angarie flor. 1.« (U. o. II. 56.)

1528. márcz. 6. »Item *Petro* rectori schole ad sanctum Bartholomeum ad rationem prime angarie et est solutus pro angaria flor. 3.« (U. o. II. 57.)

1528. április 3. »Item rectori schole baccalaureo Luce ad rationem sui salarii prime angarie flor. 12. asp. 25.« (U. o. II. 59.)

1528. május 22. »Item rectori schole ad sanctum Bartholomeum ad rationem sui salarii secunde angarie asp. 25.« (U. o. II. 62.)

»Item rectori schole ad sanctum Bartholomeum ad rationem sui salarii secunde angarie asp. 25.« (U. o. II. 62.)

1528. jún. 5. »Item baccalaureo Luce rectori schole ecclesie parochialis in secunda angaria flor. 12. asp. 25.« (U. o. II. 64.)

1528. jún. 12. »Item *Stephano* rectori schole ad sanctum Bartholomeum ad rationem sui salarii secunde angarie ad id, quod accepit, flor. 3.« (U. o. II. 66.)

1528. júl. 17. »Item rectori schole ad sanctum Bartholomeum ad rationem sui salarii tertie angarie asp. 25.« (U. o. II. 70.)

1528. aug. 7. »Item rectori schole ad divum Bartholomeum ad rationem sui salarii tertie angarie asp. 25.« (U. o. II. 71.)

1528. aug. 21. »Item *Stephano* rectori schole ad sanctum Bartholomeum ad rationem sui salarii tertie angarie flor. 1.« (U. o. II. 75.)

1528. decz. 18. »Item baccalaureo *Lucae* rectori schole ad rationem tertie angarie flor. 12. asp. 25.« (U. o. II. 81.)

1528. decz. 18. »Item Stephano rectori schole ad sanctum Bartholomeum ad rationem tertie angarie flor. 1.« (U. o. II. 81.)

1528. decz. 22. »Item rectori schole divi Bartholomei ad rationem tertie angarie et est ad eam angariam solutus flor. 1.« (U. o. II. 82.)

1528. decz. 26. »Item ipso die beati Stephani protomartyris rectori schole ratione ultime angarie solvimus ex prescripta pecunia flor. 12. asp. 25.« (U. o. II. 83.)

1529. febr. 26. »Item baccalaureo Luce rectori schole ecclesie parochialis pro prima angaria in suo salario flor. 12. asp. 25.« (U. o. II. 129.)

1529. febr. 26. »Item Petro rectori schole ad sanctum Bartholomeum in suo salario prime angarie flor. 4.« (U. o. II. 129.)

1529. márczius 21. »Item Petro rectori schole ad divum Bartholomeum pro solutione secunde angarie flor. 4.« (U. o. II. 132.)

1529. május 21. »Item Petro rectori schole ad divum Bartholomeum pro solutione secunde angarie flor. 4.« (U. o. II. 132.)

1529. június 11. »Item rectori schole parochialis ecclesie baccalaureo Luce ad rationem secunde angarie flor. 12. asp. 25.« (U. o. II. 134.)

1529. okt. 1. »Item rectori schole in suo salario flor. 12. asp. 25.« (U. o. II. 150.)

»Item rectori scholae divi Bartholomei in rationem sui annui salarii tertii quatuor temporis flor. 4.« (U. o. II. 150.)

1529. decz. 21. »Item ich hab entfangen von her anthony und von lorens *scholeren* in golt flor. 9.« (U. o. II. 161.)

1529. decz. 21. »Item mer hab ich entfangen von her anthony und von her lorens *scholeren* in golt flor. 8.« (U. o. II. 162.)

1529. decz. 23. »Item rectori schole divi Bartholomei ad rationem ultime angarie pro medio quartali flor. 2.« (U. o. II. 144.)

»Item baccalaureo Andree rectori schole parochialis ecclesie in rationem ultime angarie et est solutus in totum flor. 12. asp. 25.« (U. o. II. 145.)

1529. ». . . thyes sadtler pey der *schol* flor. 1.« (U. o. II. 165.)

1529. »Item dy dyer do dye schoeler in gon dem schloser das her das schlös forandert hat und vas an der thyr czu machen ist gevest czu lon asp. 28.« (U. o. II. 165.)

»Item von dem oben in der scholl czu machen flor. 1. asp. 25.« (U. o. II. 166.)

»Item czu dem oven in der schöll umb 2 fuerder lem asp. 7.« (U. o. II. 166.)

»Item von dem oven in der schol czu machen czu dem anderen möl flor. 1. asp. 25.« (U. o. II. 166.)

»Item umb ein fuerder lem czu der schol asp. 3.« (U. o. II. 168.)

1529. decz. 23. »Item baccalaureo Andree rectori schole parochialis ecclesie in rationem ultime angarie et est solutus in totum flor. 12. asp. 25.« (U. o. II. 145.)

1530. márcz. 14. »Item rectori schole *Christophoro* in suo salario prime angarie flor. 12. asp. 25.« (U. o. II. 177.)

1530. márcz. 22. »Item Christophoro rectori schole in suo salario flor. 12. asp. 25.« (U. o. II. 178.)

»Item rectori schole in suo salario flor. 12. asp. 25.« (U. o. II. 178.)

»Item Christophoro ludimagistro schole nostre in rationem salarii tertie angarie flor. 12. asp. 25.« (U. o. II. 178.)

Eidem Christophoro respectu multiplicium servitorum tam ecclesie, quam et schole nostre hoc tempore pestilentiali, ubi multis profugis factis, et signanter gregem dominicum pascere oportebat, ipse solus vix uno aut altero adiutus, constans permansit, fidelissime impensorum pro exiguo donativo, sed tamen quod leta manus bonaque tulit voluntas, flor. 10.« (U. o. II. 178—179.)

1531. »Jahrgehalt für Christophorus *ludimoderator* seu rector schole ecclesie parochialis 50 fl., für den Orga-

nisten Hieronymus 40 flor., für Andreas campanator 28 fl.«
(U. o. II. 234—235.)

1531. júl. 6. »Item pro membranis in scholam facien-
dis asp. 20.« (U. o. II. 236.)

1531. nov. 24. »Item Christophoro rectori schole die
beati Chrysogoni Albam pro suscipiendis sacris ordinibus
profisciscenti solvimus pro ultima angaria flor. 12. asp. 25.;
eidem bibales pro diligentia habita flor. 2.« (U. o.
II. 235.)

1532. »Domino Christophoro Slesite rectori schole
huius civitatis flor. 44.« (U. o. II. 289.)

»Rectori schole ad sanctum Bartholomeum flor. 16.«
(U. o. II. 289.)

1532. »Jahresgehalt des rector schole *Franciscus*
50 flor., . . . des rector schole ad St. Bartholomeum 16 flor.«
(U. o. II. 238.)

1532. ápr. 23. »Item eodem die domino *Christophoro*
rectori schole, in subsidium nove misse seu primitiarum,
flor. 2.« (U. o. II. 238.)

1532. ápr. 30. »Item domino Christophoro rectori
nostre schole unum lecti stragulum ad primitias flor. 3.
asp. 25.« (U. o. II. 240.)

1532. júl. 22. »Item rectori schole nostre ultra con-
svetum salarium ex commissione dominorum senatus biva-
les flor. 4.« (U. o. II. 243.)

1532. nov. 29. »Item feria sexta ante Andree Georgio
Waxmacher ad Eczell pro uno rectore schole adducendo
expense flor. 1.« (U. o. II. 246.)

1532. decz. 9. »Item feria secunda post Nicolai
Georgio Waxmacher ad Segeswar ratione unius rectoris
schole nobis adducendo misso expense asp. 44.« (U. o.
II. 246.)

1533. jún. 26. »Item domino Christophoro rectori
schole ecclesie beate Marie virginis ratione angarie ultime
flor. 2.« (U. o. II. 294.)

1533. decz. 1. »Item prima die decembris domini
senatus dederunt Wolfgango scholari, qui in eruptione

Moldaviensi rector schole fuit apud edem divi Bartholomei hebdomadibus decem flor. 2.« (U. o. II. 287. és 295.)

1534. »... domino Christophoro rectori schole ecclesie parochialis flor. 70. Rectori schole moderno et futuro adauctum est salarium, ne quatuor temporibus aliquid pecunie exigit a pueris scholam intransantibus... rectori schole ad sanctum Bartholomeum flor. 16.« (U. o. II. 331.)

1535. »Rector schole ecclesie parochialis magister Simon Cassoviensis flor. 80.« (U. o. II. 384.)

»Rector schole ad sanctum Bartholomeum flor. 16.« (U. o. II. 384.)

1535. június 8. »Item a rectore schole magistro Simonie (így) magister Balthazar bombardarius emit unum equum, cui Balthazaro dedi ad rationem flor. 6. asp. 12.« (U. o. II. 386.)

1536. »Lucas schole rector (prefectus) flor. 80.« (U. o. II. 433.)

»Rector schole ad sanctum Bartholomeum flor. 16.« (U. o. II. 433.)

1537. »Lucas rector schole flor. 80.« (U. o. II. 501.)

»Rector schole ad sanctum Bartholomeum flor. 16.« (U. o. II. 501.)

1539. »Item presbiteris, organiste, *scholasticis*, apothecario bibales flor. 8.« (U. o. II. 641.)

1539. »Joannes rector ludi literarii flor. 80.« (U. o. II. 640.)

»Rector schole ad sanctum Bartholomeum flor. 16.« (U. o. II. 640.)

1541. »Martinus Hóincz ludi literarii moderator flor. 80.« (U. o. II. 640.)

1543. márcz. 17. »In vigilia palmarum dedimus Bartholomaeo Wolphart *lector publico* in suo salario flor. 25.« (U. o. II. 653.)

1543. aug. 7. »Duobus fabris lignariis, qui in schola sancte Catharine dies octo laboraverunt, solvi flor. 2. asp. 44.« (U. o. II. 654.)

1543. szept. 29. »Die beati Michaelis solvi Martino muratori, quod in curia plebani domino Bartholomeo et scolasticis unum pedem fornacis et etiam apud nonnas griseas una summa decem dies laboravit flor. 1.« asp. 40.« (U. o. II. 654.)

1544. febr. 27. »Domino Thome lectori, et est solutus cum prioribus et presentibus hodiernis perceptis ad unum quartale anni, hoc est ad 13 septemanas, usque ad iam scriptum diem, computando flor. 8. asp. 25.« (U. o. II. 656.)

1544. szept. 18. »Feria quinta ante Matthaei dedimus domino Henrico lectori flor. 20.« (U. o. II. 656.)

1544. decz. 15. »Presbiteris, organistae, *scolastico*, campanatori bibales flor. 3. Martino *puellarum rectori* bibales flor. 2.; domino doctore flor. 2., . . . rectori scholae ad s. Bartholomeum bibales flor. 2.« (U. o. II. 657.)

1544. »Thomas rector ludi literarii flor. 100.; Valentinus Wagner lector flor. 50.«

1545. Matthias rector ludi literarii flor. 100.; Thomas lector flor. 50.« (U. o. II. 640.)

Kiadva: *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen*. Erster Band. Kronstadt. 1886. — *Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Kronstadt*. Erster Band: Rechnungen aus 1503—1526. Kronstadt. 1886. — Zweiter Band: Rechnungen aus 1526—1540. Kronstadt. 1889.

CCXXII.

Selmeczbánya. 1515.

Selmeczbánya város egyházi szabályzata egyebek között elrendeli, hogy a város plébánosa a hitszónokot, két káplánt és az iskolamestert köteles saját asztalánál élelmezni.

Kiadva Breznyik János: A selmeczbányai ág. ev. egyház és lyceum története. I. 34. — A szabályzat eredetije ma már nem található meg Selmeczbánya város levéltárában.

CCXXIII.

1515—1529.

Egy szepesmegyei városi iskolamester a várostól negyven denárt kap, mivel a tanulókat odaengedi az oltári szentség kísérésére, a mikor is a »Homo quidam fecit«-et éneklék.

»Item dem Schulmester gipt man quadraginta denarios fonn der gemehen gelt, dosher dy knabenn lest genn mit gotes leychnam, wnd das sy singen for dem Sacrament *Homo quidam fecit* etc.«

Közölve *Majláth Béla*: Egy szepesmegyei városi jegyzőkönyv a XV. századból. (Egyházművészeti Lap. III. 1882. 311.)

CCXXIV.

Sopron. 1515—1560.

A soproni Szent György-egyház számadáskönyveinek oktatásügyi vonatkozásai.

1515. »Item am sand Margarethen tag dem Schulmaister geben und *seinen gesellen* fur essen und Trinckhen 19 kreuzer.«

1515. »Item dem pharrer, gesanckherren und Schulmaister 7 talent. minus 10 d.«

1515. »Item dem Schuelmaister und organisten an sand Georgen tag, das sy singen und orgeln, 3 schil. 2 d.«

1515. »Zw den Weichnachten geben den Studenten 3 kreuzer fur fleisch.«

»Item dartzue 3 pindt per 8. facit 24 d.

Item dy pfaffen und Studenten darnach gessen 1 tal. hawssen per 16 d.

Item 4 semel.

Item dartzue trinckhen 6 pindt per 8, facit 48 d.«

1515. »Item mer den Studenten zw dem fruestuckh pro carnibus 12 d.

Item dartzue fur wein 24 d.«

1528. »Item an Sandt yergn Tag dem schuellmaister und schtwdennntrn vyr essen und tryngken 4 potzen.

Item dem schuellmaister tzw Sandt yerrgn Tag geben 14 schill.

Item mer zw der kirbeich geben den stwdentn vir essen undt Tryngken 12 kreuzer.«

1537. »Item schuelmayster fier das frueschtuck an Sandt Jering tag, fleyss, khrautt, praydt und wein 1 schill. 6 denar.

Item dem pharrer von gozleychmams (így) ampt von den tag czeytten, dy man singt zu gozleychmamss (így) tag 3 tb. d.

Item dem sanckt herrn 2 tl. 1 schill.

Item dem schuelmayster 1 tl. 6 schill.«

1539. »Item schuelmayster fier das frustuech, fleiss, khrautt, praydt und wein sandt jering tag 1 schill.

Item dem pharrer von gozleichmans ampt von den tag czeytten dy man singt zu gozleichmanss tag 3 tl.

Item den sanck herrn 2 tl. 1 schill.

Item dem schuelmayster 1 tl. 6 schill.«

1539. »Item schulmayster vier das frustueck raytt ich 28 d.«

1560. »Item mer dem Schuelmaister von vegen des suntäglichen ambt bey sanct Georgen bezalt 3 tl. d.«

Papirosra irt eredetije Sopron város levéltárában : Rationes Ecclesiae Sancti Georgii Ladula XXXV. ann. 1515. nr. 1., 2., 3., 4.

CCXXV.

Kassa. 1516.

János tarczai és a szepsii iskolamester adósságban vannak.

1516. »Item der Johannes Baccalaureus von Tharczaw ist mir schuldig 100 fl. und 6 fl.«

»Item baccalaureus ausz der Molde ist schuldig fl. minus 1 ort.«

Kassa város lev. : Stadtbuch. fol. 212a. és 213b.

CCXXVI.

Kassa. 1516.

Lőrincz szántói iskolamester Rosenberger Györggyel szemben, bizonyos szőlők ügyében, tizenöt forintot nyert.

1516. »Laurentius Scholasticus de Zantho iure optinuit contra Georgium Rosenberger ratione certorum vinorum sibi datorum fl. 15 in 14 diebus.«

Papirosra irt eredetije Kassa város lev. : Protocoll. Iudic. ab a. 1489—1528.

CCXXVII.

Kassa. 1516.

Tanúk vallomása a kassai tanulók bántalmazása ügyében.

1516. »Testes pro parte Scholarium.

Barlabas Pawesner, quod cum uxor eum excitasset, domum transivisset, vidit, quod e domo Ulrici *scholares* ad *scolas* fugissent et Ulricus habuit gladium et lanceam et scholares evocabat, eos valde vituperans; sed unus illorum dixit ad eum: Vade in pace in domum tuam, cum te nemo impedit.

Servus plebani fassus est: Quod Scholares in pace redierunt ex domo Ulrici et isti duo artifices bursarum Ulricum ex scholaribus apprehenderunt, qui illos petiit, ut eum cum pace dimitterent. Postea alii venerunt sibi ad subsidium et tandem acceptis lapidibus proiecerunt ad scholas. Sic ipse Ulricus dixit ad suos socios: Veniatis, ego vobis dabo arma sufficientia. Et intrantes domum, illis arma dedit et sic secundario ad scholas iverunt et sic unum ex sociis Ulrici in cimiterio valde ipsi scholares verberarunt. Tandem tertio eos vocavit Ulricus, ut ad scholas irent; et ipse lancea accepta ad parietes schole lanceam infigendo, ipsos scholares vituperabat.«

Papirosra irt eredetije: Kassa város levéltárában, a lajstromozatlan iratok között, fol. 27.

CCXXVIII.

Buda. 1516.

György brandenburgi örgróf és Bornemisza János, mint II. Lajos király gyámjai, esküvel fogadják, hogy a királyt hűségesen nevelik, neki jó tanácsot adnak és a király tanácsosainak tudta nélkül külföldre nem viszik.

Nos Georgius marchio Brandenburgensis etc. ac Johannes Bornemyza comes etc. recognoscimus et presentium serie fatemur: Quod cum serenissimus princeps et dominus dominus Wladislaus, Dei gratia rex Hungarie et Boemie etc. dominus noster gratiosissimus, tam in vita, sanus scilicet mente et corpore existens, quam etiam in extremis agens, filium suum charissimum, serenissimum principem et dominum dominum Lodovicum, eadem gratia regem prefatorum regnorum Hungarie et Boemie etc., dominum itidem nostrum gratiosissimum, educandum, fovendum, alendum et custodiendum nutriendumque, in presentia prelatorum spiritualium et secularium assistantium maiestate sua tunc in ipso mortis articulo constituta, mente tamen sana existente, ore et manu sua regia nobis testamentaliter commiserit et universi quoque domini prelati, barones, proceres et nobiles huius regni Hungarie, qui illi testamentarie commissioni intererant, quam etiam alii, in presenti dieta et conventionne eorum generali pro festo beati Georgii martiris novissime preterito celebrata, hic existentes huiusmodi commissionem regiam ratam et acceptam habuerunt unanimique consensu illam approbaverunt. Ideo nos quoque eisdem dominis prelatis, baronibus, proceribusque et nobilibus ipsius regni Hungarie, iuxta eorum requisitionem et optatum, iureiurando ad fidem scilicet nostram christianam et humanitatem nostram, singillatim uterque: Ego Marchio verbo meo ducali, et Ego Johannes verbo meo militari, per manus spectabilis et magnifici domini Emerici de Peren comitis perpetui comitatus Abawyvariensis, regni Hungarie predicti pala-

1516.

Apr. 24.

tini et iudicis Cumanorum promissimus, prout exnunc
 promittimus, quod nos prefatum dominum nostrum
 Lodovicum regem infra maturam et adultam eiusdem
 etatem fideliter, sedulo ac animis faventissimis educa-
 bimus, fovebimus, nutriemus, custodiemus et curam
 ipsius gerimus omnem. Preterea nullum consilium nullam-
 que informationem verbo aut exemplo ipsi domino nostro
 regi Lodovico dabimus, quod aut que contra vetustam
 huius regni legem ac libertatem alias semper usque huc
 tentam publiceque observatam in periculum aut perniciem
 alicuius private persone aut totius nobilitatis vel regni
 vergeret atque cederet. Sed ad hoc pro virili nostra Suam
 Maiestatem dirigemus, docebimus ac instituemus, ut
 quemlibet singulariter et unumquemque statum atque
 ordinem generaliter in sua libertate iureque et iustitia
 conservet. Ceterum nulla via nulloque exquisito colore
 Suam Maiestatem, preter scitum consensumque et volun-
 tatem dominorum prelatorum et baronum regnique
 nobilium, consiliariorum scilicet Sue Maiestatis, qui ex
 universali regni decreto mansuri sunt sedulo in curia
 Sue Maiestatis, ex hoc regno Hungarie ad vicina vel
 quecunque alia externa regna educemus aut educi facere
 procurabimus, neque aliis educere patiemur aut per-
 mittemus. Sed potius in hoc regno Sue Maiestatis Hun-
 garie, uti eisdem dominis pro tempore ad manendum
 in curia deputatis, ex decreto universali tunc presentibus
 videbitur, unacum universis rebus et thesauris suis,
 que in potestate nostra essent, pro incremento regiminis
 utilitateque et commodo ipsius domini Lodovici regis,
 omni posse nostro retinebimus et conservabimus. Harum
 nostrarum chirographo nostro consignatarum sigillisque
 nostris clenodialibus communitarum vigore et testimonio 1516.
 literarum mediante. Datum.

Papirosra irt egyszerű másolatban: Magy. orsz. lev.
 Dl. 37999. sz. okl.

CCXXIX.

1516—1519.

Gryneus Simon a budai iskolában tanít.

Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás korából. I. 552—553.

CCXXX.

Pest. 1516. július 6.

Jakabfi János pesti plébános szerint, a pestiek Gönczi András helyébe bizonyos Ferenczet választották meg pesti iskolamesternek ; de ennek a tudományával sokan nincsenek megelégedve.

... Novitates non sunt, nisi quod pridie illius diei, qua has darem, ludum nostrum Pestiensem, repudiato altero, cuidam Francisco contulimus convicio inter cives ultro citroque habito, repugnante diversa opinione. Tedet eos, iam summis precibus te non retinuisse, quia nec huius doctrina, et si sciret (?) Minervam, apud plerosque eorum collaudatur ; presertim quod privato consilio Martini, Nagzaw sit factum. Ex Pest, sexta die mensis Julii anno 1516. Joannes Jakabfi plebanus Pestiensis et canonicus Albensis.

1516.
jul. 6.

Zárlatán pecséttel.

Papirosra irt credetije : Kassa város lev., lajstromozatlan iratok.

CCXXXI.

Buda. 1516. szeptember 11.

Szathmáry György pécsi püspök örömét fejezi ki, hogy Kassa város hatósága Gönczi Melczet Andrászt hívta meg iskolamesternek s ezt melegen ajánlja a város figyelmébe.

Kiadva Ifj. Kemény Lajos : A kassai tanügy történetéhez. I. (Történelmi Tár. 1890. 790.)

CCXXXII.

Csázma. 1516. deczember 5.

Márton monoszlói scholasticus aláírja azon utasítást, melyet a csázmai káptalan tagjai, mint megbizott bírák a Szűz Máriáról nevezett prépost ügyében kiadtak.

1516. decz. 5. »Presentibus ibidem honorabilibus dominis Stephano de Ywanich prebendario chasmensi, Martino prebendario de Monozlo, altero Martino *scholastico* de eadem, Valente literato de eadem et aliis quam pluribus fidedignis testibus inibi personaliter adherentibus.«

Kiadva *Tkalčić*: Monumenta Historica lib. reg. civitatis Zagrabiae. III. 174.

CCXXXIII.

Pest. 1517. február 25.

Jakabfi János pesti plébános írja Gönczi (Melczer) Andrásnak, hogy nagyon elszomorodtak arra a hírre, a mely szerint kassai tanítványai ellene fegyvert fogtak és megsebeztek. De szerencsére ez hamisnak bizonyult.

»...Obreperat certe nobis ex parte tui nescio, que ingrata fama, que merore et tristitia pene afflixerat ac omnes tuos saucios concinnarat; ferebatur enim passim a scolasticis tuis te multis vulneribus adfectum ac hinc inde per totam scolam agitatum et usque ad necem stricto ense ab eisdem conquisitum. Sed adventu nostri Thomae intellexi tralatitia fuisse. Rumorem qui sparserunt, me latet...«

Zárlatán pecséttel.

Papirosra irt eredetije: Kassa város levéltárában a lajstromozatlan iratok között.

CCXXXIV.

Pest. 1517. augusztus 4.

*Budai György, pesti polgár, Gönczi (Melczer) András
és nővérét azon humanus bánásmódért és kiváló gondosságért,
melyben Ferencz nevű fiukat részesítik, üdvözli s őket őszinte
hálájáról biztosítja.*

Salutem ac sui, suorum obsequiorum commendatio-
nem, venerabilis Domine nobis observande. Cumprimum
accepissemus V. V. humanitatem erga nostrum Franciscum
et esse et haberi singularissimam, vobis gratulemur
plurimum, nos autem gaudemus mirifice; id autem
solummodo ascribo humanitati V. V. Denique diligentiam
sororis V. V. in filium nostrum Franciscum non vulgarem
ac levem cognovimus. Ob quam rem habemus et referimus
gratias tum Venerabilitati, tum sorori V. V.; deinde
promittimus V. V., quod solet ab homine V. V. et studioso
et obtemperatissimo, nosque sciatis ad omnem diligentiam
erga filium nostrum illatam et administratam satis fac-
turos. Vale. Datum in Pest, in Vigillia Marie de Nive.
 1517.
aug. 4. In Anno Domini 1517. Georgius Buday civis civitatis
Pesthiensis.

Hátára írva:

Venerabili domino Andre (így) de Gewnch artium
litteralium magistro, necnon rectori *Achademie* (így)
Cassoviensis, domino et amico suo observatissimo.

Zárlatán pecséttel.

Papirosra irt eredetije: Kassa város levéltárában a lajstro-
mozatlan iratok között.

CCXXXV.

Szikszó. 1517. szeptember 2.

- *Bereczk főesperes és szikszai plébános végrendeletében
az iskolamesternek két forintot hagy a zsoltárok éneklésére.
... »Item Scolastico florenos duos pro decantando
psalterio« ...*

Papirosra irt eredetije: Kassa város lev. 978. sz. okl.

CCXXXVI.

Pest. 1517. deczember 9.

Jakabfi János pesti plébános és székesfehérvári kanonok ajánlja Gönczi Melczér András kassai iskolamesternek, hogy a tanítással, a melyben már megöregedett, hagyjon fel.

... »Quod si mihi credis, tua interesset, vestigia domini Vaciensis terere, eadem enim autoritate et observantia fungitur ipse nunc, qua d. S. fungebatur. Quam ob rem ego istius sum sententie, ut posthabito ludo, in quo iam consenuisti, te plene mancipares et dedicares domino Vaciensi, id enim tibi ad perennem statum utilius fore putarem. Quod non recusabis, scio, si et ipsum, licet secunda fortuna pleno velo trahat, tu mortalem et caducum putaveris; absentie autem, presertim ista etate, nulla ratio habetur. Meum quidem studium tibi ne momento quidem temporis deerit«...

Hátára írva: Venerabili Magistro Andree de Gench, prefecto ludi Cassoviensis, domino etc. tanquam fratri amatissimo.

Zárlatán pecsét nyomaival.

Papirosra írt eredetije: Kassa város levélt. a lajstromozatlan iratok között.

CCXXXVII.

Nagyszeben. 1517. deczember 26.—1519. deczember 26.

Wal Tamás nagyszebeni iskolamester írja, hogy előde Ápoldi Simon mester, utóda meg Oppelni Kelemen mester volt.

1517. decz. 26. »Scole regimen suscepi, cuius antecessor Magister Simon de Appoldia fuit.«

1519. decz. 26. »Scole regimen posthabui; successit Magister Clemens Oppolitanus.

Kiadva: F. Müller »Gleichzeitige Aufzeichnungen von Thomas Wal, Johannes Mildt und einem Heltauer aus den Jahren 1513—1532. (Archiv des Vereines f. Siebenbürg. Landeskunde. Neue Folge. XV. B. 53. és 54. l.)

CCXXXVIII.

1518. május 25.

Mátyás gyulai plébános szerződésileg igéri, hogy ha köteles, az iskolát is kijavítja és újjáépíti.

... »Quod ipse dominus Mathias antequam dictam plebaniam de Gywla relinquat, balneum cum domo et molendinum pertinentem ad dictam plebaniam restaurare et reedificare faciet. Item, si ipse ad edificationem schole tenetur, et ipsam scholam edificare faciet« ...

A Miskolczi János közjegyző előtt kötött szerződés eredetije: Magyar Országos levélt. Dl. 38.025. sz. — Dr. Karácsonyi János t. barátom szives közlése.

CCXXXIX.

Bártfa. 1518. november 9.

A bártfai számadások szerint a Szent Egyed-templomnak az iskola felől eső oszlopait kijavították.

Kiadva: Történelmi Tár. 1884. 541—542. l.

CCXL.

Sopron. 1519.

Pék Kristóf, a soproni Szent Mihály-egyház plébánosa, alapítványában az iskolamesterre nézve is intézkedik.

... »Zum Newnntten. Soll ain ietzlicher pfarrer alle freytag auf dem altal der siben smertzen zu dem Heyligem Geyst ein ambt in denn siben smertzen unser Frawen singen lassen. Denn cooperatoren und schulmayster nach gewonheytt der kirchen darvon geben und bezallen.«

Könyvalakú eredetije Sopron város levéltárában: Matri-cula Presbyterialis de anno 1493. cum omnium foundationum. proventuum extractibus. Ladula XLIX. et ZZ. Num. 105.

CCXLI.

Homrogd. 1519. januárus 28.

Diczházi János végrendeletében a homrogdí iskola-
mesternek két kepe gabonát hagy szollárookra.

... »Item Magistro Paulo de Homrogd lego fruges
capeciarum 2 pro psalterio« ...

Papirosra irt eredetije: Kassa város lev. 999. sz. okl.

CCXLII.

Bártfa. 1519. jan. 30.—márcz. 4.

Eck Bálint bártfai nyilvános iskolamester idejében
a segédtanítók olyan kis kutyát tartottak az iskolában,
a mely úgy kukorikolt, mintha kakas lett volna.

1519. január 30. ... »Eckio Bartphensi publico infor-
matore.«

... »Anno eodem secunda die martii et quarta
eiusdem canicula, quam Bartphenses scholastici tunc in
scholis fovebant, cicurrere visa est, adeo ut invistam
gallum credidisses.«

Papirosra irt eredetije: Bártfa város lev. Beosztatlan.
2. és 3. l.

CCXLIII.

Nagyszombat. 1519. márczius 20.

Sándor nagyszombati plébános a várossal megegye-
zik, hogy iskolamestert a város tudtán kívül nem fogad
föl, s viszont a város sem erőltet ő rá olyant, a ki engedetlen
vagy elégtelen a hivatalra.

»Item Anno Domini 1519. dominica Reminiscere,
hora undecima vel quasi« ... »de familia vero mea personis
ecclesiasticis beneficiatis, predicatoribus, capellanis, scola-
sticis et organista simili voto decretum est, ut absque
dominis meis nullum assumam; neque domini, qui contra
libitum meum absque obedientia et sufficientia fuerit,

1519.
márcz. 20.

quempiam mihi intrudere debeant. Acta sunt anno, ut supra.»

Papirosra, nyolczadrétü könyvalakban irt és barna bőrbe kötött eredetije, mely a nagyszombati Szent Miklós-egyház plébánosának jövedelmeit tartalmazza, a nagyszombati városi levéltárban.

CCXLIV.

1520.

Henckel János, löcsei plébános és a városi hatóság az angol származású Coxé Lénárdot fogadja fel iskolamesterül. Itt azonban csak 1³/₄ évig marad, mert Kassára ment át iskolamesternek.

1520.
márcz. 26

»1520. In Vigilia Sancte Gertrudis plebanus Leutschoviensis Magister Joannes Henckel una cum toto consulatu susceperunt in rectorem schole egregium virum Leonhardum Koxum de Anglia, poetam laureatum, quem eodem die, quo supra, plebanus instituit, seu installavit in presentia omnium fere dominorum de consulatu, qui conduxerunt eum ad scholas in stubam maiorem, ubi per duos annos minus uno quartali. Recessit enim Leutschovia MDXXI ad festum Sancte Lucie et suscepit scholas Cassovie.»

1521.
decz. 13

Kiadva: *Wagner* »Analecta Scepus.« Tom. II. 140. l.

CCXLV.

Nagyszeben. 1520—1541.

A nagyszebeni iskolamester és segédtanító fizetése.

1520. ... »magistro Clemens rectori schole fl. 20.«

1521. ... »magister Clemens rector schole percipit fl. 20.

1524. »Magistro scole pro mensalibus feria sexta ante carnisbrevium fl. 20.«

1525, 1526, 1528, 1529. »Item rectori schole pro mensalibus fl. 20.«

1536. »Item ludimagistro Laurentio dati sunt fl. 15.
Alii 5 floreni prius in quadragesima sunt computati.

Item Nicolao locato pro servitiis suis fl. 4.«

1537. »Item ludimagistro pro annuo suo stipendio fl. 20.

Item locato pro annuo suo stipendio fl. 16.«

1539. »Item Joanni ludimagistro ad annum suum
salarium fl. 64.

Item locato ad annum stipendium fl. 16.

Item empti sunt asseres pro scola reparanda fl. 1.
den. 50.«

1541. »Nicolao schole rectori fl. 80.«

Kiadva: Fr. *Deutsch* »Geschichte des ev. Gymnasiums
A. B. in Hermannstadt.« (Archiv des Ver. für siebenbürgische
Landeskunde. Neue Folge. XVII. B. 12. és 14. 1.)

CCXLVI.

Kassa. 1520. május 29.

*Gönczi Melczer András békésen kiegyezik azon perben,
mely közte és Wasserbuch Péter kassai tanácsos között folyt.*

Es ist zcw wyssen, das noch deme mancherlay
kryeg und wneynykeyt in zcw nagst vorschynen tagen
von wegen der gutten des vorsichtygen etwan Alexy
Melczer wnsers mytwner zcwyschen dem N. Herrn
Petrus Wasserbauch, rattman diser statt, myt sampt
seiner Hausfraw, fraw Catherina an einem teyl, und am
anderen zwischen den wirdigen magistro Andrea von
Guncz, schulmeister die zceyt, und seyne schwester,
hyr hey wns entstanden waren. Habe wyr beyden par-
theyen von N. wegen guttes frydes und gemachs, gutte
lewte off allen beyden teylen zcwnehmen vorgunnet
und befohlen, durch wolicher lewte erkantmisz und
myttel czwischen den genannten parteyen eyn fruntlicher
vortrag und eynheyte möchte gemacht werden . . . Actum 1520.
május 29.
feria tertia post Pentecosten.

Papirosra irt eredetije: Kassa város levéltárában. Proto-
collum Inhibitionum, Birsagiorum et Neo-civium ab a.
1516—1529.

CCXLVII.

Krakkó. 1520. szeptember 18.

Szebeni Szervác, a kit bártjai iskolamesternek megválasztottak, barátját, György bártjai altaristát kéri, hogy késedelmezését a tanácsnál mentse ki és írja meg neki, hogy eljöjjön-e Bártfára, mert értesülése szerint a járvány következtében üres az iskola.

Kiadva: Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás korából. I. k. 12—13. l.

CCXLVIII.

Krakkó. 1520. október 4.

Szebeni Szervác Bártja város hatóságának megköszöni, hogy iskolamesternek megválasztották; elnézést kér azért, hogy a járványos időben nem jöhet Bártfára; de a ragadós betegségek megszűntével egész lélekkel neki lát feladatának.

Gratias immortales et ago et habeo, viri consultisimi et domini mihi plurimum honorandi et colendi, quod petitis magistri Venceslai amice et perhumaniter acquievistis, quod me etiam Dominationibus parum notum in rectorem schole designastis, quo iuventuti vestre preessem camque tum doctrinis, tum moribus instituerem. Id quod quam diligentissime et naviter efficere decreveram, non spe lucri aut pecunie, verum humanitate et equitate Vestrarum Dominationum illectus, quam compluries per id tempus abunde exhibitam noveram; nisi hec pernicies temporis, qua pestifera lues mirandum in modum furit et grassatur, impedimento fuisset. Rationem namque proprie salutis habendam esse, cum alia quam plurima, tum natura, rerum omnium parens cohortatur et svadet, quippe que in ipsis statim principiis, quibus nati sumus, induit nobis inolevitque amorem nostri et charitatem, ita prorsus, ut nichil quicquam esset charius pensiusque nobis, quam nosmet ipsi. Quapropter cum non satis tuto me istuc recipere per-

spectum sit, quod Vestras quoque Dominationes minime consulere mihi arbitror, maxime in tantis pestilentie ignibus; nec cantorem ob hanc contagionem nancisci valeam, nec cuiquam utilis esse queam, precipue cum nullus scolasticorum, ut aiunt, in scholis sit: rogo et quo possum, diligentius oro atque obsecro, ne id, utpote quod scriptis vestris non morem geram atque obtemperem, Dominationes Vestre vitio michi dent, sed potius ignoscant et parcant. Quod itidem magister Venceslaus enixe petit et contendit. Utrisque etenim nobis morbum hunc pestiferum et apud Vestras Dominationes et in aliis civitatibus circumiacentibus furere, ignotum erat. Verunenimvero ut scripta predicti magistri preceptoris mei, quibus me Dominationibus Vestris commendarat, opere ipso comprobare liceat: officiosissime precor et supplico, quatenus regimen vestre schole, postquam aëris clementia fuerit pacatior et tranquillior, Dominationes Vestre michi moderandum concedant. Hoc si impetravero, navabo profecto operam, ne scholastici bonas horas male collocent; labores, vigiliis, lucubrationes denique in docendo impendam, ut neque eos sub meo auspicio militasse doleat, neque Dominationes Vestras me iis prefecisse unquam peniteat. Et quidquid super hac re Dominationes Vestre decreverint, certior fieri cupio. Valeant Dominationes Vestre felicissime. Magister Venceslaus Dominationibus Vestris multam salutem comprecatur. Nunc quoque Dominationibus Vestris libentissime scripsisset, sed rapida febri correptus id facere nequivit. Datum Craccovie, in die Sancti Francisci, anno Domini Millesimo quingentesimo vigesimo.

1520.
október 4.

Servacius de Cibinio Dominationibus
Vestris deditissimus.

Hátára irva: Ornatissimis et consultissimis Dominis senatoribus regie civitatis Bartphensis, Dominis sibi plurimum observandis.

Papirosra irt credetije: Bártfa város levéltárában. — Másolatban Abel Jenőnek a Magy. Tud. Akadémia könyvtárában levő gyűjteményében.

CCXLIX.

Zágráb. 1521. február 1.

Bodowics Tamás zágrábi iskolamester és testvére Zágrábban levő kőházukat száz aranyforintért eladják Mihály dcáknak és Anna nevű feleségének.

»Quod cum ipsa communitas pro expediendis certis negotiis consedissemus, tunc nobilis ac prudens vir Thomas Bodowych dictus, alias scholasticus noster, tum in sua, tumque nobilis Michaelis Bwdysych dicti, fratris sui adoptivi personis coram nobis personaliter constitutus, sponte et libere fassus est in hunc modum : ut ipse quandam domum muratam, cum tribus stationibus, cellario, turre muratis, omnino ruinosis, prout superius in fassione nobilium Johannis Subych ac Michaelis Oprasnych mete existant, cum eisdem metis et terminis prudenti viro Michaeli literato concivi nostro, necnon domine Anne, conthorali eiusdem pro florenis centum auri vendiderunt jure perpetuo et irrevocabiliter. Datum feria sexta in profesto Purificationis beate Marie virginis. Anno Domini 1521.«

1521. —
febr. 1.

Kiadva *Tkalčić* : Monum. Hist. lib. reg. civit. Zagrab. XI. k. 114. l.

CCL.

Kassa. 1521. márczius 7.

Bálint, Kassa város jegyzője, ajánlja iskolamesterül az eperjesieknek Stainhofer Sebestyént, a ki jámbor és tanult ember s jól tud écnkelni.

Meynen willigen dyenst alletzeyt zew vor. Namhafftige weysse Herren, meyne Erhafftige gūnstyge Herren : Ich byn In dyszen nagst vorschynen tagen durch etliche underricht worden, wye das E. N. W. sulde geforschet haben umb eyn szulche Person, dy zew vor an gott dem almechtigen zew lobe und E. N. W. Statt zw eren, Ewere Schule, dyc ytzund villeycht keynen Regyrer nicht hatt,

vorwesen möchte. Szo hatt myr geschrybn meyn gutter freundt Sebastianus Steynhofer, Meyster In den szyben freyen Künsten, ytzund zew Crackaw wonhafftyg, mych byettend, wo ich möchte Erfaren Indert yn eyner Statt, do dy Schule ledyg des regyrers oder vorwesers were, das ich es Im tzw wissen thete, wolde sych weyter müen, das er dye selbig durch gutter lewthe fürbethe erlangen möcht. Darumb bytte Ich E. N. W. myt besunderen fleisz, alis meyne erhafftige Herren wolt vor wegen meynen dyenst, mych eyn antwort lassen wissen, was E. N. W. meynung seyn wyrt In der szachen. Ich hoffe genanter Magister Sebastianus wyrt E. N. W. gefallen, wen er ist gutter frummer sytten, wol personyrt und gelarth, weber das auch eyn gutter szynger, vnd eyn schöne Stimme hatt alis den E. N. W. von anderen auch wol derfaren mag. Das wyl ich allezteyt (így) umb E. N. W. vnvordryszlich zew vordynen, nicht vorgessen. Und do myt Spare gott E. N. W. alle gesundt. Datum zew Casscha am doners-^{1521.} tag vor Letare Im 1521 Jar. ^{márczius 7.}

Valentinus Statschreyber zew Casscha,
E. N. W. guttwilliger dyener.

Hátára irva: »Den Namhafftigen Weyszen Herren Richter vnd Rattmann der Statt Epperies, meynen besunder erhafftigen Herren.«

Zárlatán papirosba nyomott viaszpecséttel.

Papirosra irt eredeti je az eperjesi városi levéltárban: Cubic. II. Loc. V. Fasc. A. — Nem pontos kiadása olvasható: Hörk József »Az eperjesi ág. ev. collegium története« III. füz. I. l.

CCLI.

Krakkó. 1521. márczius 22.

Stainhofer Sebestyén értesíti Eperjes város hatóságát, hogy iskolamesteri állását husvét után azonnal elfoglalja.

Salutem cum foelicitate precatur. Ex literis venerabilis magistri Mathie concionatoris vestre ecclesie clare perspexi mentem animumque vestrarum integritatum,

in quibus optatis, ut quantotius me hinc ad vestram recipiam urbem, literariam subiturus provinciam ac iuventutem vestre reipublice in bonis disciplinis edocendis assumam. De tanto in me favore ac benevolentia gratias modo, non quas cupiam, verum quas possum, ago habeoque. Cum nullo merito meo erga Dominationem Vestram alliciente, ut meo diligentie et eruditioni pignora vestre urbis charissima concedere non dedignemini. Tante ergo fiducia de me concepte Deo propitio vos vestrosque filios nunquam penitebit. De meo itaque adventu senatores optimi iamiam certiores fatio (így) et quantotius licuerit hinc ad vestram urbem volabo. Et modo presente cum tabellario visis literis me amovissem, *verum temporis sacri habenda est ratio*; post festa autem affutura me divine clementie nutu Vestrarum Dominationum conspectui me constitutus (így) presentem. Interim viri clarissimi vestris humanitatibus me commendatum dedo et opto, celeris abitis tabellionum me iam longiorem esse haudquaquam patitur, eadem ferme hora, qua date fuerunt litere, respondendi. Itaque boni equique hec, quantulacumque sunt, consulito, precor. Valete viri consultissimi, Cracovie vigesima secunda die Martii 1521. »

1521.
márczius 22.

Magister Sebastianus Stainhofer
Hallanus oenivallensis.

Hátára irva: Proconsuli et consulibus civitatis Epperiensis, Dominis et fautoribus observandissimis presententur.

Zárlatán pecsét nyomaival.

Papirosra irt eredetije: Eperjes város levéltárában Cub.
II. Loc. V. Fasc. A.

CCLII.

Lőcse. 1521. május 21.

A lőcsei iskolamester jelen van özvegy Zapolyai Istvánné, Hedvig tescheni herczegnő temetésén; s ezért egy forintot kap.

Kiadva: *Wagner »Analecta Scepusii«* II. 140. és Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás korából I. k. 34. l.

CCLIII.

Buda. 1521. október 23.

Benedek, a budai Mária Magdolna egyház plébánosa, a budai káptalannál bevallja plébániájának misealapítványait s megemlíti a mise alatt éneklő fiúk illetékét is.

Kiadva Knauz Nándor: A budai káptalan regestái. 1148—1649. (Magyar Történelmi Tár XII. köt. 1863. 152—156. l.)

CCLIV.

Kassa. 1521. október 28.

Ráfael fia János pataki tanuló zárlat alá vetette Gabriella asszony házát és javait, melyeket ez Gresl Andrásnak hagyott.

1521. »Arestum Johannis adolescentis scholaris de Patack. Feria secunda post Undecim millium Virginum október 28.
Johannes adolescens de Patack, filius Raphaelis olim concivis huius civitatis, fecit arestationem super domum et omnia bona, que relictas domina N. Gabriella lani Andree Gresl reliquit usque ad examen iuris. Actum hora septima cum scitu domini iudicis.«

Papirosra irt eredetije Kassa város levéltárában: Protocolum Inhibitionum etc. 1516—1529.

CCLV.

Kassa. 1521. november 27.

A kántor tiltakozik a bíróság előtt négy forint miatt az iskolamester érdekében.

1521. »Vorbott des Canthor. Feria quarta post Katherine Virginis hat der Canthor vorpotten fl. 4. bey nov. 27.
dem Jörg Keyczter, das dem Schulmeyster czw gehört. Actum cum scitu domini Pauli Amann, tunc loco iudicis existente.«

Papirosra irt eredetije Kassa város levéltárában: Protocolum Inhibitionum etc. 1516—1529.

CCLVI.

Szászváros. 1522.

A szászvárosi iskola rectorának jutaléka.

1522. »Baccalaureo rectori schole, causa unius vestis, quam domini consules dederunt illi, ut haberet diligentiam cum iuvenibus, fl. 4.«

G. D. *Teutsch*: Die Schäszbürger Gemeinderechnung von 1522. (Kiadva: Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge. I. B. 158. 1.)

CCLVII.

1522. július.

A bácsi püspökség részére beszédett egyházi tized lajstroma, Szeged város utczáinak s lakosainak névjegyzékével, közöttük néhány iskolamesterrel.

... »Plathea Sancte Trinitatis« ... »Stephanus Scolasticus den. VI.« (105. l.)

... »Platea Feeylzer« ... »Jacobus Scolasticus den. VI.« (108. l.)

... »Plathea Sancti Demetrii« ... »Franciscus Scolasticus habet vineas in Kamonch.« (115. l.)

... »Plathea Magna.« ... »Franciscus Scolasticus den. VI.« ... »Andreas Scolasticus den. VI.« (116. l.)

Kiadva: *Reizner János* »Szeged város története« IV. köt. 105, 108, 115 és 116. l. — Papirosra irt eredetije: Magyar Orsz. Levéltár. Dl. 37.004. sz.

CCLVIII.

Kassa. 1522. augusztus 1.

Kassa város hatósága Orbán elzárt tanuló ügyében Eperjes város bírójához és tanácsához fordul.

Unnsereinn freuntlichen grues und alles guttes czw vor. Namhafftyge Weysze Herren, unsere gelyepte frewndt und nochbaren. Wyer fugen und thwen Ewr N. W. czu wissen, das der wirdige Herr Jörg vor unnsz

yn syczenden Rott kommen ist unnd an unns angebrocht und czw erkenen geben hat, wye das bey Ewr N. W. eyn *student*, mit dem namen Urbanus genannt, yecz unschuldig bey E. W. vorklagdt und yn Ewr W. gefencknus hettigklich vorholten. Off das unns der her Jörg von dem obenbemelten studenten aber schuler flaysig anlangend unnd bytten, das wyer dysze hernoch geschriebene mytwner, dy vor unnsz gestelt seyndt vorden, und umb dy sach wol wissentlich, noch ordnung der Rechten vorhört unnd der warheytt czw hilff, yn schriftlich geczewgnuss geben. So habe wyer dy vorsichtigen unnd glawbyrdige menner bey ire gewissen, wie esz sich czw recht gebürt, befragt, und sy yn Eydes Stadt eyntrechtigklich bekant haben, als den Ewr N. W. clerlichen unnd dem anders nyt ist, yn aller weysz genczlich yn dem brieff schriftlich lessen wert. Dorumb pyt wyer Ewr N. W. von gemeyner gerechtikeyt und auch unseren twegen also yn dy sachen schawen, das der obenbemelte gesell der do unrechtigklich vorfolgt und myt rechten beschwert ist, yem behulfflich seyn, wen eer gutter leydt kynder ist. Wo wyer das wyderumb umb Ewr N. W. vorschulden möchten sey wier alleczeyt myt ganczer gutwilligkeyt bereyt czw vordyenen. Da myt spar got der Almethige E. N. W. lang in gutt gesundt uund gelugkselikeyt. Gegeben czw Kaschaw am tag Vincula Petri im 1522. Jar.

1522.
aug. 1.

Richter und Rattmann
der Stadt Kaschaw.

Hátára irva: Denn Namhafftygen und weyszen Herren Rychter unnd Rattmann der Stadt Epperies unnsereyn besunderen guten Freunden unnd nochbaren.

Viaszba nyomott papiros pecsétel.

Papirosra irt eredetiye Eperjes város levéltárában:
Cub. II. Loc. V. Fasc. C.

CCLIX.

Kassa. 1523.

Márton, a kassai Erzsébet-egyház orgonistája a házat, melyet az iskola mellett vett, kifizette.

1523. »Libera pronuntiatio organiste ex parte domus«... »der vorsichtige magister Martinus organista dy zzeit der kyrchen sancte Elizabeth zcw Casch das hawsz bay der *schwl* zcwissenn czweyn graben bay dem rottgysser lygende recht und redlich zcw gesaczten tagen noch dem der kawff gemacht wnnd geschen ist, sol komlich wnd wol zcw Danck hat bezcalt«...

Papirosra irt eredetije Kassa város levéltárában: Protocollum Inhibitionum etc.

CCLX.

Szepsi. 1524. február 7.

Szepsi mezőváros birája és hatósága Kassa város hatóságát értesítik azon bizonyásglevélre nézve, melyet Gergely volt somodii iskolamesternek kellett volna megírnia.

Sagaces ac circumspecti domini nobis plurimum honorandi. Salutem et nostri commendationem. Fatemur, quomodo lobariorus (így) Anthonius serator optavit a nobis per honorabilem Gregorium cappellanum nostrum testimonium ex parte horalogii (így). Qui quidem Gregorius cappellanus coram nobis personaliter constitutus, professus est: Quod tempore Vincenti (így), plebani in Schomodi pie defuncti, existens *rector scole ibidem* vocatus est per Vincentium plebanum, ut huic scriberet literas testimoniales ex parte horalogii, quod huic dedit Anthonio. Qui Gregorius prefatus cappellanus oppressus infirmitate nequit scribere, sed per campanatorem suum misit scribere, que scripta non conplacuerunt domino Vincentio plebano; pronunciavit suo ore, Gregorio cappellano nostro hoc audiente, ut huic Antonio Seratori

daretur horalogium. Datum in czepsi, sub sigillo opidi nostri minori, die dominico post festum dive Dorothee. Anno 1524.

1524.
február 7.

Iudex ac iurati opidi czepsi
in omnibus conplacenciam.

Hátára irva: Sagacibus ac circumspectis iudici iuratisque civibus Caschoviensibus, dominis plurimum honorandis.
Zárlatán pecsét nyomaival.

Papirosra irt eredetije: Kassa város levéltárában, lajstromozatlan 1072. sz. okl.

CCLXI.

Szeben. 1524. februárius 23.

Flaschner Farkas dékán Mildt János iskolamestert maga elé idézi, mivel azt hitte róla, hogy a papokat gúnyoló iratokat készített.

Kiadva: Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás korából. I. k. 114—115. l.

CCLXII.

Nagy-Szeben. 1524. febr. 23—1526. okt. 13.

Mildt János és András baccalaureus nagyszebeni iskolamesterek.

1524. 23. Febr. ... cum clamorosa fama passim apud graves et honestos sit divulgatum horribile crimen diffidentie contra et adversus *reverendum Johannem Myldt, ludiliterarii Cibiniensis gubernatorem*, cuius opinio, ut intelligimus apud bonos et graves multum lesa existit.

1524. 1. März. *Reverendus baccalaureus Hioannes Myld rector scholarum Cibiniensium* citatus ex officio domini decani, ut se purgaret ab infamia contra ipsum volantem, alias debeat castigari iuridice. Qui petivit terminum deliberandi, quem etiam obtinuit ad quin-denam.

1524. 18. Apr. . . . quod . . . *venerabilis Johannes Myldt artium baccalaureus, litterarii studii director* in Cibinio . . . temere et de facto quemdam Petrum clericum ausus fuit trahere in iudicium seculare . . .

1525. 17. Jan. Joannes Mildt notarius . . . Circumspecto magistro Joanne Milt *quondam ludimagistro Cibi-niensi*.

1526. 13. Okt. Venerabilis dominus *baccalaureus Andreas ludimagister Cibiniensis fideiubet* . . .

Kiadva: *Fr. Deutsch* »Geschichte des ev. Gymnasiums A. B. in Hermannstadt. (Archiv für siebenbürg. Landeskunde. XVII. B. 12—13 l.)

CCLXIII.

Kis-Bári. 1524. márczius 14.

István kis-bári iskolamester tanuként szerepel.

. . . »In ecclesia parochiali possessionis Kys Bari . . . Presentibus ibidem honorabili Laurentio presbitero altaris de supradicta Bary, necnon Stephano Scholastico de eadem« . . .

Hártyára irt eredetije : Magy. Orsz. Levéltár. Dl. 23.906. sz.

CCLXIV.

Felső-Lendva. 1524. április 2.

Széchy Tamás felesége, Ormósi Székely Magdolna, az édes anyját kéri, hogy szüléséhez jöjjön el, s értesíti, hogy testvérét, Székely Istvánt, tanító oktatja és nemsokára László, szent-gotthárdi apáttal Grácba megy tanulmányai folytatására.

Generosa Domina mater nostra charissima atque honorandissima post nostram servitutem salutem comendoque. Eadem V. M. scire velit, nos divina largiente gratia in optima frui sanitate ; equidem et eiusdem simul-cum sorore nostra ac fratribus nostris libenter animo

audire optamus. Ubi tamen nobis moleste fertur, quod tanto tempore nullas ad eandem V. M. misissemus litteras, aut aliquem familiarem nostrum illac mittere neglexissemus. Sic enim intellexeramus a domina sorore nostra Elena, condam M. D. Bernardi Thruchy relictā, eandem V. M. non esse in propriis laribus, sed apud dominam conthoralem M. D. Petri Pryny, sororem nostram charissimam in puerperio laborantem extitisse; quod nobis paulum displicebat, quia sine scitu nostro illac properaveratis. Quare rogamus, ne nobis indignare (így) velitis, imo potius eandem V. M. D. summopere petimus, tanquam dominam et matrem nostram charissimam, devotius eadem visa nostra tam ardua necessitate ad futurum mensem nos visitare velit, nam de die in diem magis ac magis agravamur, et vix iam progredimur; ab ante enim V. M. D. sepius nos visitata habuit, cum nobis eotunc tanta non fuit necessitas. Iam vero ab (így) quem moderna in necessitate habere possemus refugium aut consolationem, preter eandem habemus neminem, nullus amicorum iam apud nos est, ad quem nos confidere possemus. Et si eadem longius adventum V. M. D. ultra terminum prefixum procrastinaverit, extunc nescimus, si nos supervivos invenietis, prout eidem bene constat, qualis et quantus dolor sit puerperii et res dubia vite. Verumquidem roga-
veramus generosam dominam Elenam, relictam condam M. D. Bernardi Thruci, ut ad nos venire velit, que nobis propter egritudinem suam intimavit, ad nos non posse venire. Igitur obsecramus eandem V. M. D., ne vos hac vice resisti aut derelinqui velitis, quia nobis solum ad eandem V. M., tanquam ad matrem nostram charissimam omnis confidentia et spes est; et cum veneritis, singula, que tali rei convenit, vobiscum portare velitis. In quo confidimus eandem V. M. aliter non facturum. Et ubi nobis scribitis, si M. D. Margaretha, consors M. D. Johannis Bannffy, reliquias sew longitudinem Salvatoris dedisset; non equidem dedit, nec litteras nostras, si illac pro prefata longitudine Christi mitteremus, prodesse scimus; brevi

enim verbo relationem nobis dare posset ; posset quidem dicere, nan nos eidem mutuo dedisse. Sed nobis melius esse videtur, ut quis eidem dedit, ille idem a prefata domina Margaretha Zeckel petat postuletque, ne forte eidem facilius restituere posset. De domino Michaelae Zeckel, prout optatis audire statum, conditionem sanitatemque eius, in bona fruitur sanitate, nec quicquam sibi deest. *Nos facimus eum simulcum domino Stephano Zeechy per eruditorem eiusdem informari.* Tamen cum primum dominus noster charissimus filiusque eiusdem ad propria redierit, *unacum fratre Ladislao, abbate Sancti Gothardi ad Grech eundem mittere volumus, ut meliores mores addiscat idiomaque Almanicum ;* nam omni furibunditate plenus caputque eius furiosum est, et credimus eum, relicta furiositate, inter ceteros fratres esse aduc (így) meliorem ; exterebuntur enim adhuc ex eo hec omnia ; et si aliquem timorem hic non haberet, omnibus capita corrueret, sed non audet. Precise et mens et animus M. Nicolai Zeckel patris nostri charissimi pie memorie iam defuncti in capite reclusus et iniunctus est et eiusdem conditionis est. Ne igitur optetis, ut domum veniat, quia singulis capita verberibus corrueret. Ne etiam unquam ad eundem quidquam scribere velitis aut intimetis. In quo ipse idem aliquam habere possit confidentiam ; sic enim licet in natos austera facies esse parentum, equa tamen mens sit et benigna voluntas. Nulla ergo cura sit V. M. de dicto domino Michaelae Zeckel germano nostro charissimo. Etiam cum primum aque minorabuntur, specialem ad eandem V. M. mittemus nostrum hominem. Ceterum eandem cum singulis V. M. charissimis sororibus ac germanis nostris fauste valere optamus. Ex Felsewlyndwa, sabbato ante dominicam Quasimodo. Anno Domini 1524.

1524.
Aprills 2.

Magdalena Zeckel de Ormosd,
conthoralis M. D. Thome Zeechy data eiusdem etc.

Et scire velitis dominum nostrum charissimum
nunc Bude esse, quem in dies expectamus. Sue M. D.

adventum, et si qua forma fuerit, nobis significate, petimus.

A. levél külső czime: Generose ac Magnifice domine Ursule Gywlaffy de Rathold M. D. condam Nicolai Zeeckel relictæ domine et matri nostre charissime atque honorandissime.

Zárlatán pecsét nyomaival.

Papirosra irt eredetije: Gróf Pongrácz Jenő levéltárában, Bashalmán (Szabolcs vm.) — Regestáját közli *Karácsonyi János*: Oklevélkivonatok a Szentmiklósi és Óvári gróf Pongrácz család levéltárából. (Történelmi Tár 1897. 688—689. l.)

CCLXV.

Nagyszeben. 1525—1526.

A tanítók jutaléka a »Szent-test testvérelete« részéről.

1525. ... »scolaribus pro pulsu aurorarum dedi den. 32.«

1526. »Eodem die (in die sancti Stephani) scholaribus pro pulsatura d. 32.«

1526. »Eadem (in festo animarum) scolari uno pro decantandis d. 2.«

Kiadva: Gust. *Seiwert* »Die Bruderschaft des heiligen Leichnams in Hermannstadt«. (Archiv des Vereines f. siebenbürg. Landeskunde. Neue Folge. X. B. 346, 349. és 351. l.)

CCLXVI.

Buda. 1525. február 2. — július 9-ig.

Thurzó Elek II. Lajos korabeli számadásainak oktatásiügyi vonatkozásai.

1525. február 2. »Eodem die scholaribus quinque scholarum regium Maiestatem recordantibus, iussu sue Maiestatis, pro elemosina dedi fl. II.« (Magyar Történelmi Tár II. foly. V. kötet, 70. lap.)

1525. márczius 9. »Eodem die scholaribus, in scola beate Marie virginis commorantibus, regie Maiestati supplicantibus, iussu sue Maiestatis pro elemosina dedi fl. II.« (U. o. X. k. 101.)

1525. márczius 14. »Eodem die scholaribus, in scola beate Marie virginis commorantibus, regie Maiestati supplicantibus, iussu sue Maiestatis dedi fl. II.« (U. o. X. 107.)

1525. április 16. »Eodem die scholaribus septem scholarum regiam Maiestatem recordantibus, iussu sue Maiestatis, pro recordatione et elemosina dedi fl. I.« (U. o. X. 145.)

1525. május 25. »Eodem die scholaribus quatuor scholarum regiam Maiestatem recordantibus, iussu sue Maiestatis, dedi fl. I.« (U. o. X. 180.)

1525. június 4. »Eodem die scholaribus septem scholarum regiam Maiestatem recordantibus, iussu sue Maiestatis, pro recordatione dedi fl. II.« (U. o. X. 188.)

1525. június 11. »Eodem die scholaribus quinque scholarum regiam Maiestatem recordantibus, iussu sue Maiestatis, pro recordatione dedi fl. I.« (U. o. X. 196.)

1525. július 9. »Eodem die scholaribus regiam Maiestatem recordantibus, iussu sue Maiestatis, pro recordatione dedi fl. I.« (U. o. X. 233.)

Kiadva *Fraknói Vilmos*: II. Lajos király számadási könyve. 1525. január 12—július 16. (Magyar Történelmi Tár. II. folyam. X. köt. 1877. 47—236. l.)

CCLXVII.

Szikszó. 1526 körül.

György, szikszói iskolamester levelet ír Eck Bálint bártfai városbírónak.

»Ex Zikzo prima dominica Quadragesime. *Georgius* baccalaureus Ludi litterarii in Zikzo prefectus Vestre Dominationi obsequiosissimus.«

Fredetije a bártfai városi levéltárban. — Másolatban *Abel* Jenőnek a Magy. Tud. Akadémia könyvtárában levő gyűjteményében.

CCLXVIII.

1526—1540.

Zapolyai János János szerencsi apátot, a ki előbb az iskolában mint tanító működött, csanádi püspökké teszi.

»Postea de Thokaj movit se ad Budam equitare cum magnatibus et cum nobilibus, et venimus ad Zerench, ubi abbatia cum monasterio apparebat. Et ibi dormivimus et ibi obtullerat (így) episcopatum Chanadiensem Joanni abbati, qui crassaverat se ipsum, et me interrogabat prius dominus vaivoda, quod si esset probus, aut non. Et ego dixi : »Est probus et valde continens, quia in patria mea erat post magistrum in *scola resemptor* (így), et nullam ignominiam audissemus contra eum.« Et post hec semper fuit bonus mihi benevolus, dum residebat in Chanad episcopatu iam suo.«

Szerémi György : Epistola de perditione regni Hungarorum. (Kiadva : Monumenta Hung. Hist. Scriptores. I. 128. l.)

CCLXIX.

1526. május 27.

Buda hét iskolájának iskolamesterei a recordálásért két forintot kapnak.

1526. május 27. »Eodem die Scolasticis septem scholarum, qui regiam maiestatem recordatum venerant, iussu Maiestatis sue dati sunt in bona moneta per duos fl. 2.«

Kiadva : Fragmentum libri rationarii super erogationibus aule regis Hungariae Ludovici II. de anno 1526. (*Engel* : Monumenta Ungrica. Viennae. 1809. 190. l.)

CCLXX.

Nagyszeben. 1526. június.

A nagyszebeni káptalan elpanaszolja Szalkay László esztergomi érseknek, hogy egy iskolamester Csukás János mester házában olyan iskolát rendezett be, a hol a mise énekeit és a nicaei hitvallást németül éneklik és német misét akarnak tartani.

Kiadva : Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás korából. I. köt. 258. l.

CCLXXI.

Eperjes. 1527. január 16.

Werner György értesíti Kassa város hatóságát, hogy a neki felajánlott iskolamesterséget nem fogadhatja el, mert az eperjesiek nem éresztik el.

Obsequium et quicquid homo deditissimus prestare potest. Clarissimi viri dominique mihi perpetuo honorandi. Quod prudentia vestra se fama nominis mei, que forsan magna magis, quam vera est, ad me amandum ornandumque commotam scribit, ego potius humanitati et benevolentie eximie in omnes vestre acceptum fero. Quid enim est, queso, in omni mea facultate, quod non dico E. V. D., sed cuiuspiam e trivio homuncionis (így) favorem applausumque mereatur. Inhumanissimus si profecto, si reiiciam, ingratissimus, si non vicissim omni officiorum genere prosequi studeam tam propensam E. V. D. iuvande et provehende tenuitatis mee voluntatem, que quidem cum ornatissimi viri domini Andree notarii, tum incomparabiliter optimi domini parochi vestri, patroni vel verius patris mei sermone delata declarataque indubitata mihi fuit, nec eguit vestris literis confirmari. Verum sic res habent mee, ut etiamsi hodie cupiam expectationi vestre respondere, non liceat per cives hosce dominos meos, qui se quidvis potius, quam ut discedam, permissuros constanter asserunt; quemadmodum et alias, et nunc ad dominum parochum scripsi, quem credo omnia narraturum prudentie vestre, cui, quantas possum, et ago et habeo gratias, adeoque me non vulgariter commendatum cupio, perpetuo ubi rerum aliarum retro tulerit honori commodisque publice privatumque vestris paratus inservire. Dominus Deus E. V. D. tuende et augende reipublice diutissime incolumes servet. Epperies, decima sexta Januarii, anno 1527. E. V. E. V.

deditissimus

Georgius Vuernerus Silesius.

Hátára irva: Clarissimis cordatissimisque viris dominis iudici iuratisque civibus civitatis Cassoviensis dominis sibi perpetuo honore observandis.

Zárlatán pecséttel.

Papirosra irt eredetije: Kassa város levéltárában.
1213/58. sz.

CCLXXII.

Krakkó. 1527. márczius 29.

Stainhofer Sebestyén, volt eperjesi iskolamester, Eperjes város hatósága előtt kifejti az okokat, a melyek alapján a városon 8 $\frac{1}{2}$ forint követelése van.

Gantz frewntlichenn grues unnd alles guttes ewr Namhafftigenn Weyshaytt zuvorann, alle tzeytt mitt mueglicher dinstbarkeytt. Ewer Namhafftigenn W. ist kund unnd onzweyfel in frischer gedechnuss, das ich in der letzttenn Stund do ich hab übergeben und gelassen dy Stattschreiberey, gemeldet vor einem N. erszamen W. Ratth und gantzer gemayn dy selbig Zeytt versamlett, wye mir noch an meinem verdinettenn zugesagten verhayssenn eydlon derr schul halben, noch schuldig wer fl. newndtthalbenn do selbs angesagtt söllich schuld nichtt zu erlassenn, sunder mitt recht zu seyner Zeytt suchen zuerlangen, wie wol ich gentzlich achtt und dar vor halt, das mir söllicher zugesagtter lon, durch den erwidigenn Hernn Magistro Mathie Kunusch hyr zu Craca mich in ewrem namen annementt, nicht war abgeschlagenn, sunder durch ain neydisches Hertz, das ist Cristann Czybner ein vervolger der frumen mir verderbt, darnach do ich bin gen Epperies kumen, ist mir söllicher durch magistrum Mathiam zugesagten lon Järlich fl. 16, durch verwilligung eines E. Ratts Krefftigklich zehalden verheissenn, zw was armutt, ellend, dy selbig Zeytt bald nach dem sterbenn, der verstorbenn Knaben halben, *ich dy schul gefunden nichtt zehen schuler klein und gros,* yedoch in kurtz mitt meinem fleys mue und arbeytt hab auffgerichtt ist ewr W. und der gantzen statt wol kund

und offenwar. Aber sölliches auffrichttig zu sagen ist mir nichtt gehalden, wy wol aber mal do ich zway Jahre gedynett hett, und urlaub nam, dy selbig Zeytt wartt gefragt, was man wirt schuldig seyn, sagtt ich fl. 32. Nyemantt widerredett sölliches, sunder verhyessen mich erberlich zu betzalen und abzurichtenn. Aber nicht lang darnach do ich zu einem stattschreiber wartt erweltt, das meinen neydischen vergelten Hawpttfeyntt ein schwere pein war, auch do darnach ein ander schulmaister wartt eingesatztt, und ich mein verdienetten lon fordertt, den ich gar hett lassenn om steenn und nichts herausgenomen, alsbald wartt gutter verhayssner will verruckhtt, verkertt versteet durch meinen feindtt, und wollt mir nitt mer gebenn dann fl 12 Järlich, dy selbig Zeytt genugsamlich umb sölliche ungerechtigkeytt geredett; auch magistro Mathiae geklagtt, mir vor gutten lewten versprochen zu söllicher schuld verdinttes lons durch in zugesagtt zuhelfenn. Mer ist mir gross gewalddt und kwrtz ungerechtigkeytt geschehenn, das erst Jar euch gedynett 1521 ist dy new muntz nitt verhanden gewesen auch nitt geschlagenn, begertt ich von einem E. Rath altt geltt auff das erst Jar, als sy mirs dann aus gerechtigkeit, verpflichtt, vor gott schuldig warenn, hab der keins nitt kund erlangen, also fromlich ist mein Hauptfeyndt mitt mir umbgangn, hab müssen new geltt nemen, dartzu Jährlichen 4 fl abgelaugnett, mitt gewalddt abbrochenn. Ist meine dymuttig fleyssig beett an e. n. w., wollt behertzen dy Kurtz und ungerechtigkeytt mir geschehen, auch in was Zeytt ich dye schul verlassen, verderbtt, hab angenommen auch meinen fleyss den ich alletzeytt gethan hab. Ich begeer mich nitt mitt e. w. zu hadern oder zu krigen, sunder in gutten und frunthschafft mich gegen ewrer N. W. und yetzlichen in sunderhaytt zuverhaldenn und eren. Hoff auch werd euch von wegen meines getrewen dinsts fruntlich und guttigklich finden, Hett ewer N. W. in den dingen langst erindertt, vermanett und schriftlich besucht, yedoch von gelympfen

wegh, auch bis her mitt vil schwaren sachen, euch beschwertt, beladen, und bekummertt, derhalben auffgetzogenn. Ich hoff wierdt erfinden, in ewer gerechtter, gutter gottforchtiger gewissenn mir söllichs verpflicht seytt, getzewgnusz hab ich zu Handen van magistro Mathia, mir von Im und ewr w. Järlich fl. 16 versprochen, zway Jar und ein halb viertl gedynett, steett mir an der Hauptt-Summa aus fl. neuntthalber. Bitt ich gantz fleyssigklich mitt dymutt woltt mein schreiben in gutten an nemen und mir von meinen verdynnten versprochen lon gerecht werdñ wil ich gegen den ewren und euch verdynen, bitt umb ein guttige anttwurtt. Ich bevilch mich in ewr N. W. gunst. Zw Craca in bursa Huerusalem am montag nachst nach Ostern 1527.

1527.
márcz. 29.

Magister Sebastianus Stainhofer.

Hátára írva : Den Namhafftigen weysen Herrenn Richtter und Rath der Statt Epperes, meinenn besundern gönstigen Herrnn frewndenn.

Zárlatán papirosba nyomott viaszpecséttel.

Papirosra irt eredetije : Eperjesi városi levéltár Cub. II. Loc. V. Fasc. J. — Nem pontos kiadása : *Hörk* József *Az eperjesi ev. collegium tört.* III. füz. I—III. l.

CCLXXIII.

Krakkó. 1527. május 11.

Stainhofer Sebestyén, volt eperjesi iskolamester, Eperjes város hatóságánál megsürgeti 8½ forint követelésének a kifizetését.

Mein frunttliehenn grus, willigenn underthenigen dinst ewrer Namhafftigenn weysheytt, als meynen besundernn gönstigenn Herrenn und freundenn alletzeytt zuvor.

In vorigenn meynenn an ewr N. W. schreibenn euch anzweyfel kuntlich und in frischer gedecnuss als mir auch in ewrem namen angezaigt mundlich, durch den N. W. Herrenn Hanns Kramer ewer N. W. aydgeschwor-

ner mittbruder, sunderlichen grossen gunst guetthigkaytt, und frunttschafft gegen mir, des ich alletzeytt wo ich werd seyn in der werld gegen N. W. einem yetzlichen in sunderhaytt, und all den ewren, gantz embsigklich mitt allem fleiss, nach meinem vermögen verdynen wil, als ewr N. Weyshaytt hatt guttigklich sich verwilligett, mir mein angestellte verpflichte schuld zw betzalen, nemlich fl. 8½ was belangentt ist des erstenn Jars halbenn 1521 do noch kein newe myntz war, und ir mir altt geltt billich hett sollen geben, setzt ich ewr N. W. gantz willigklich haym, wye irs machen werd will ichs da bey bleiben lassen. Es ist gantz mein vertraulich hoffnung zw. e. n. w. wertt mich lassen genyssen, meynes getrewen dinsts. Ich wolltt Herrn Hanns Kramer zwen erbere wolgelernte männn magistrum Achatium ettwan ewr N. W. prediger, magistrum *Casparem* ettwan ewr *schulmaister* in gegenwertigkeytt zu augen gestellt haben, denn wol wissenn ist, und auch mundlich gehörtt von magistro Mathia, mir von eur W. durch in zugesagtt und versprochen auff yetzlichen Jar fl. 16. wollt Herr hanns sy nicht hören, sagtt wer nicht von nötten, hab ichs auch guttigklich da bey lassenn bleibenn. Ich mags bey meinem ayd, unnd seel-seligkaytt verlust erhaltenn das mir sölliche Summa geltt fl. 16 von Magistro Mathia hye zw Cracca, darnach zum Epperes, durch Martinum Meltzer, dy selbige tzeytt rattman, von dem ratt zu mir geschickhtt; auch auffrichtigklich zugesagtt, hatt ers aber vergessen, lass ich bestan. Ist mein beett an ewr N. weyshaytt wolltt das geltt überantwurten Herren Jörgen Vernerio Ewrem stattschreyber wirtt wol wissenn wo ers hin schaffenn soll, damit bevilch ich mich in ewr N. Weyshaitt gunst und lieb, und bitt ew. N. W. gantz dymuttigklich wollt mein schreiben in gutten willenn annemen. Zw Cracca am 11 tag May 1527.

1527.
m4j. 11.

Ewrer N. W.

Gantz williger
Magister Sebastianus Stainhofer.

Hátára irva : Den Namhafftigen Weysen Herrenn Richter und Rathh der Statt Epperies, meinen grosgunstigen Herrenn und liebenn Frundenn.

Zárlatán papirosba nyomott viaszpecséttel.

Papirosra irt eredetije : Eperjesi városi levéltárban Cubic. II. Loc. V. Fasc. I. — Nem pontos kiadása : *Hörk* József. »Az eperjesi ev. collegium tört.« III. füz. III—IV. 1.

CCLXXIV.

Krakkó. 1527. május 11.

Stainhofer Sebestyén azon kéréssel fordul Schmid Gáspár eperjesi városi tanácsoshoz, hogy 8½ forintnyi követelésének ügyét a városi hatóságnál támogassa.

Mein gantz fruntlichen grues unnd alles guttes ewrer Namhafftigen Weyshaytt alletzeytt bevor. Herr Caspar W. Herr ewr väterliche lieb unnd gunst alletzeytt bey euch wonende hab ich ebenn unnd genugsam erkantt ; bin hoffen noch bis her von mir nitt abgezogen umb sollichen, wo ich werd sein in der Werld, gegen Gott und denn Menschen nicht undankbar ertzaigen. In vergangen kurtzen Tagen ein schriffthliche Maynung an einen N. W. Rathh gethan, euch an Zweyfel unverborgenn, von etzliches Geldes mir noch schuldig bey einem E. Rathh durch Neyd, Hasz und feyndschaftt gegen mir des Christan Zybners dy selbige tzeytt Richter hinderstellig blibenn. Ist mein gantz dymuttig Beett an ewr N. W., als an einen Herrenn und Vatter, woltt helfen und rattenn, da mitt mir sollicher verdintter lidlon, mit gutten lieb gelympfenn und freyschafft mög betzaltt werdenn. Wann ich mag es bey meinen ayd und seel seligkaytt verlust sagen, das mir hyr zu Cracca durch Magistrum Mathiam mich in namen eines W. Ratts annemende versprochen ist auf ein yetzlich Jar fl. 16, auch zwm Epperies, durch Martinum Meltzer dy selbige tzeytt ein rattman von Weg eines W. ratts zu mir geschickhtt, bestendigklich zu gesagtt, Welliche tzeytt ewr N. W. ist

1527.
máj. 11.

Richter gewesenn. Ich bitt euch durch Gottes willenn, woltt euer aller und etzlicher frumen verstorben Herren seelen nicht beschwären. Wann man ist mirs vor Gott aus gerechtigkaytt schuldig, da mitt geb euch Gott was euch nutz ist zu ewrer seel seligkaytt und nembtt mein schreiben in gutten an. Zu Craca, am 11 tag may 1527.

Magister Sebastianus Stainhofer.

Hátára írva: Den Namhafftigen Weysen Herren Caspar Schmid Burger und Rathman der Statt Epperies meinem besondern Herrn und Frundtt.

Zárlatán pecsét nyomaival.

Papirosra irt eredetije: Eperjes város levéltárában Cub. II. Loc. V. Fasc. J.

CCLXXV.

Selmeczbánya. 1528.

Selmeczbánya város egyházi szabályzata, mely többek között az iskolamester jövedelmeit állapítja meg.

»Item. Der Schulmeister sol traylich mit sain locaten und gesellen, die er nach muglichkeit und gepier halten sol, den Kindern mit gutten christlichen leren und bajspil vor sain, die ordentlichen ampter der Kirchen nach prauch und gebonheit singen und folpringen und dem herrn pfarrer darin gefelklich zu sain und aufmerken habe.«
(417. l.)

»Item der Schulmeister, so er teglich und vleisig ist, sol bei dem Statllon wöchentlich empfangen d. 50.

It. der Schulmeister hat sein ordentlich gelt von den Knaben, so er lernt und sunst andere ordinari Zuestent von der Kirche, sein freientisch pai herr pfarrer.

It. darum lass er *die Kolininsätzen* unterwegs zu weinachten.

It. die recordatzen (recordatio) Martini nach gewanheit emphet er.

It. wochentlich flaisch ein halben hauffen von den fleischhakkern und von dem herrn graven aus dem Kammerhof und von schaider aus gibesikeit wöchentlich 2 pratten.« (418. l.)

Kiadva *Karácsonyi* János által: Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás korából. I. köt. 417—418. l. — Kiadta, de nem pontosan *Breznyik* János is: A selmeczbányai ág. ev. egyház és lyceum története. I. köt. 46—47. és 49. l. — A Kirchenordnung eredetijét Selmeczbánya város levéltárában, a mely most van rendezés alatt, nem találtam meg.

CCLXXVI.

Sopron. 1528—1540.

Sopron város számadáskönyveinek oktatásügyi vonatkozásai.

1528. »Item. Mer hab ich geben dem schuel maister und unter maister nach verhayssung aines Ersamen radt zu auff unterhaltung der kirichen zu pesingen tl. 14.«

1529. »Item. Mer hab ich geben dem schulmaister von vegen des knaben des ioklen, das er ist in die schwel ganen zwai iar 1 tl. d.«

1534—1535. »Item. Mer zalt ich dem *Caspar* schuelmayster dess 34 und 35 iar also im ist zuegesagt wordenn 10 tl. d. Darann zalt ich im 5 tl. 4 schil. d. Wiewoll ess an dem abzug het gepracht 4 schil. 24 d. vier drey wochen hab ich dye 24 d. lassen farenn unnd zallt im dy obangezaygt schuldt bestehenn an dem mitichenn nach sanndt Ulrich tag.«

1535. »Item. Mer zalt ich dem hernn pfarrer vonn gottleichnamss ampt dass man singt bey sandt Michel, davon zulonn 3 tl. d.«

1536. »Item mer zallt ich dem schuelmayster nach beuelch meiner hern 10 tl. d. an denn sambstag vor Sixti . . . 10 tl. d.«

1536. »Item mer zallt ich denn schuelmaister 3 tl. d. an denn phinztag nach Oculi . . . 3 tl. d.«

1536. »Item mer zalt denn schuelmaister auss beuelch meiner herrn 5 tl. d.«

1539. »Item den gesangkheren, schuelmaister und organisten von zwaiien Ampternn, so meine heren die verschinnen zwai Jar nach sant Georgi beim haligen gaist singen lassen, geben 4 schill. d.«

1540. »Samstag vor Georgii dem herrn pharher und dem *schuelmaister* vom Rorate im Advent bei sant Georgen zu singen geben 5 tl. : von dem ampt Corporis Christi all phinstag durchs Jar bei sant Michael zu singen 3 tl. d. Thuet 8 tl. d.«

Papirosra irt eredetijök : Sopron város levéltárában.

CCLXXVII.

Nagyszeben. 1528—1543.

Költségek a nagyszebeni iskolára.

1528. »Empte sunt quoque 5 ligna quercina ad fryden scole in vico pro fl. o. den. 48.

Emi (30. Aug.) clavos parvos vulgo schyndel negel 500 ad fryden scole pro fl. o. den. 13.

Petrus mensator paravit 1 rem ad scolam vndt hat den offen auch verschlon pro den. 26.

Gregorius lutifigulus paravit novam fornacem ad scolam pro fl. 1.

Quatuor operarii servati sunt muratori, qui murum in scola paravit, soluti d. 40.

Emptum unum ibricium, vulgo ren, ad scolam a Joanne Rapolt pro den. 70.

1530. Item Laurentio lutifigulo pro reparatione fornacis in stuba ludimagistri d. 28.

Item Paulus lutifigulus reparavit fornacem magnam in scola den. 14.

Item Gregorius Sutor duas vecturas calcis transvexit penes scolam ad reficiendum secretum et 2 vecturas laterum et 1 vecturam arene den. 28.

1543. Valentino lutifigulo fornacem faciendum in schola et in camera locati atque etiam in stubellam circa postam Heltensem pro 3 fornacibus 1 fl. 50 den.«

Kiadva *Fr. Teutsch*: »Geschichte des ev. Gymnasiums A. B. in Hermannstadt.« (Archiv des Ver. f. siebenbürg. Landeskunde. Neue Folge. XVII. B. 15. 1.)

CCLXXVIII.

Sárvár. 1528. márczius 7.

Béltheki Drágffy Anna, előbb Kanizsay László, majd Frangepán Kristóf özvegye, fiának, Kanizsay Ferencznek magántanítójául Gruba Tamás papot kívánja.

Kiadva: Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás korából. I. köt. 367. l.

CCLXXIX.

Nagyszeben. 1528. július 7.

Tamás nagyszebeni iskolamester kibékül Jeremiással, az ő segédtanítójával.

»1528. 7. Juli. Discreti Thomas artium liberalium baccalaureus ludimagister et Jheremias locatus civitatis Cibiniensis iudicio comparentes ratione infamie iniuriarum et licentie facte amicabilem concordaverunt, coniungentes manus et favorabiliter se seiungentes coram domino decano Martino, domino Simone baccalaureo Ruffimontis plebano et me notario.«

Kiadva: *Fr. Teutsch* »Geschichte des ev. Gymnasiums A. B. in Hermannstadt.« (Archiv für siebenbürg. Landeskunde. XVII. k. 14. 1.)

CCLXXX.

Szathmár. 1528. augusztus 10.

Báthory András testvérének a jobbágysai és emberei a papokat, tanulókat, szüzeket és özvegyeket meztelenre vetkőztették.

Kiadva: Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás korából. I. köt. 394—395. l.

CCLXXXI.

Buda. 1528. szeptember 11.

Szalaházy Tamás egri püspök és kir. kancellár értesíti a kassaiakat, hogy Werner György nem mehet el hozzájuk iskolamesternek, mert a kancelláriában működik.

Kiadva: Ifj. Kemény Lajos »A hazai iskolázás történetéhez«. (Történelmi Tár. 1889. 797. l.)

CCLXXXII.

Körmöczbánya. 1528. október 11.

Eynseczer István Miklós beszterczébányai plébános pártfogását kéri, hogy a beszterczébányai iskolamesterséget ismét elnyerhesse, s kijelenti, hogy nem szit a lutheránus válláshoz.

Kiadva: Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás korából. I. köt. 407—408. l.

CCLXXXIII.

Bártfa. 1528. október 23.

Bártfa város birája és tanácsa értesíti Kassa város biráját és tanácsát, hogy három levelet küldenek részükre, a melyek kettejét egykori iskolamesterük, Gáspár viszi.

... »senden wir hye mitt E. N. W. zwen brieff, vestro magistro Caspare, ettwa E. N. W. Schulmeister« ...

Papirosra írt eredetije: Kassa város lev. 1365/172. sz. okl.

CCLXXXIV.

1529.

*Vizslási Bardóczi Mihály említi, hogy az ő iskola-
mestere Pásztón Mihály volt, a ki igen jó ember.*

»Per egregium dominum Michaellem Bardocy de
Vislas, quomodo fuit in etate tenera, cripsit (így) tali
tempore, quando in Pastho studebat per magistrum
Michaellem et fuit bonus bonus (így) vir magister et ipse
docebat me in anno Domini Millesimo quintengesimo
(így) vigesimo nono. Finis.«

1529.

Az egykorú kéziratok bejegyzés olvasható a »Dyalogus
magistri Donati Grammatici fundatissimi iuvenibus scholaribus
perutilis. Impressus anno Domini 1522« példányának legutolsó
oldalán, a ferenczesek gyöngyösi könyvtárában. Ez a mű ki
volt állítva az ezredéves országos kiállításon az I/4. csoportnak
941-287. törzskönyvi száma alatt. — A bejegyzést legelőször
ismertette *Békefi Remig*: A pásztói apátság története I. köt.
162. l.

CCLXXXV.

Szentimre. 1529.

*Sülley Simon szentimrei nemes, Ambrus szentimrei
plébános és a szentimrei iskolamester jelenlétében, végrendel-
kezik s ezen utóbbinak zsolttárokért egy forintot hagy.*

In nomine Domini Amen. Anno a Nativitate Domini
Millesimo quingentesimo vigesimo nono, duodecima hora
circa meridiem, in domo habitantis nobilis Symonis
Sylley, coram discreto et honorabili domino Ambrosio
plebano ac eius scolastico loci, Zenthymbreh commorans,
ego prefatus Simon Sylley die et tempore, quo supra, in
loco egritudinis mee constitutus, corpore quamvis satis
superque eger et egrotus, animo tamen per omnia sanus
atque incolumis, animadvertens me semel e vita mori
atque tributum reddere mortale; quamobrem, ut nonnul-
lorum annis a tergiversatione atque lite sedatur seu
removeatur, a Deo mihi collatis bonis atque rebus tale

1529.

condo et facio testamentum : Ut scilicet imprimis et ante omnia animam meam Deo ipso summo altissimoque creatori commendo ; corpus vero, unde exordium, huic terre committo ; bona, scilicet mobilia et immobilia, ut sequitur, lego atque committo. Item inprimis scilicet et ante omnia funeris mei exequutionem et — mearum curam et dispensationem testamentalem committo et dedo nobili domino Thome de Galthew. Cui quidem Thome quo fidelius salubriusque videbitur pro refrigerio anime mee, a meis dispenset ac proroget. Item quartam partem nobilitatis mei in Galthew existentem, quodsi idem nobiles in predicta Galthew residentes et existentes voluerint, prefatam quartam partem pro florenis centum boni monetis (így) ad sese redimere habeant facultatem ac potestatem. Alias si et in quantum nollent, extunc pro tanto pretio, seu solutione predictorum centum florenorum, alieno cuiuspiam hanc summam solventi tradere, vendere et libere dare et secure valeant absque ullo impedimento et nullo obstante ; ita tamen et sub hac conditione et forma, ut quo ad rei prefate solutionem pretactam plene et perfecte persolverint, modernos inhabitatores nulla via iuris mediante valeant e domo expellere seu evitare, quoad plene et perfecte persolverint et sibi ipsi iuri appetierint. Item apud (így) Benedictum Galthew habeo in pignore unam desolatam domum pro florenis quinque. Item domino Ambrosio plebano moderno in Zenthymbrech pro tricesimis lego florenos sex. Eidem quoque pro recommendatione lego florenum unum. Item *scolastico eiusdem loci Zenthymbrech* pro tempore existenti pro spalterio (így) lego florenum unum. Item ad ecclesiam Beatissime Virginis Marie in Vayasd lego florenos duos. Item ecclesie Albensi Transsylvanensi lego capellanis et altaris pro tricesimis florenos tres. Item ad ecclesiam Sancti Emerici regis et confessoris lego cum debitis florenos viginti. Item genitrici mee lego florenos quindecim. Item filio Georgi Vezzeodi, domine Marthe et Clementi lego eisdem florenos viginti. Item Francisco Porkolab

et Blasio lego eisdem florenos septem. Ittem hospitali Albensi lego florenum unum. Ittem pro duobus baculis eiusdem ecclesie Sancti Emerici confessoris florenum unum. Ittem pro vigiliis mortuorum lego florenum unum. Ittem pro elevatione Sacri corporis Domini tempore misse florenum unum. Testes Tomas de Galthew, Clemens de eadem, Benedictus Gereb, Albertus Gereb, genitrix Symonis Sylley, Domina Martha, Domina Margaretha.

Hátára írva más, de még a XVI. századi kézzel: Testamentaria dispositio condam Symonis Sewley.

Papirosra írt eredetije: Kolozsvárott, az Erdélyi Múzeum-Egylet kéziratárában 521. szám.

CCLXXXVI.

Beszterczébánya. 1529. április 1.

Miklós beszterczébányai plébános a város hatóságának melegen ajánlja iskolamesterül Erasmust.

Salutem cum incremento omnis boni. Fortuito accidit, ut Erasmus iste, qui has meas habet literas, huc se eo conferret tempore, quo schola nostra administratore et rectore vacaret suo. Quod cum idem Erasmus certa relatione animadvertisset et didicisset, me precibus fatigare non cessavit, donec votis satis esset factum suis. Itaque mea presentia et favore accedete etiam virorum consularium consensu. Erasmus assecutus est, ut munus hic scholasticum obiret. Quocirca si qui memorato Erasmo ad officii huius pleniorum executionem iungere velint, tuto et secure possunt; quamquidem quod Erasmo certa lege et conditione promissum est, indubie servabitur, si eum, qui esse tali in officio debet, se prestiterit. Ex

1529.
április 1.

M. Nicolaus parochus.

Zöld viaszba nyomott pecsétel.

Papirosra írt eredetije: Beszterczébánya város levéltárában, fasc. 285. nr. 80.

CCLXXXVII.

1529. május 4.

Sókuthy Jakab leánya tiltakozik az ellen, hogy a tihanyi iskolamester az ő atyja házába beköltözzék a jogi végzés előtt.

1529. »Vorbot Schokwthys tochter. Am dinstag vor Ascensionis Domini hat Schokothys Jacob tochter eyn vorbot geton, auff das haus yres fatters, das der schulmeister von Thehan nicht sol anayn zciheen bis zcum rechten. Actum hora tertia cum scitu domini iudicis.«

Papirosra irt eredetije Kassa város levéltárában: Protocolum Judicarium et Neo-civium ab anno 1529—1580.

CCLXXXVIII.

Krakkó. 1529. május 15.

Fridericus András értesíti Kassa város hatóságát, hogy iskolamesternek csak a következő negyedre jöhet el, mert krakkói tanítványait egyszerre nem hagyhatja el.

Kiadva ifj. Kemény Lajos: »A kassai tanügy történetéhez.« II. (Történelmi Tár. 1890. 791. l.)

CCLXXXIX.

Kassa. 1530. márczius 2.

Werner György írja Bártfa város hatóságának, hogy a mostani nehéz viszonyok között az iskolamesteri állást nem fogadhatja el.

Meynen willigen dinst yn alleczeit bevor. Namhafftige und weyse meyn besunder gonstige hern etc. Ewer N. W. schreyben an mich, gibet myr czw erkennen, dasz sy nicht allenc gemener stath ere nocz und besserungk yn steter acht und sorge habe, sunder auch sunderlichen und hochgenegten willen trage legen meiner person uber allen meynen vordinst. Denn warlich nicht dasz wengste yn eyner yezlichen stath und wol geordenten polici doran

gelegen ist, dasz dy schul szo zwr czucht der iugent gehalten wirth, mith frommen und gelerten lewten versehen werde, durch welcher fleisige vorstehungk und trewe unterweisungk dy stath hernochmols nicht allene yr selber, sunder — lanth und lewten guth rethe und reginer gebe. Und wywol ich der goben und gnaden mangel, dy eynem gutten Schulmester czwgehoren, doch erkenn ich, dasz sich E. N. W. kegen eynen solchen man nicht (így) wurde tewren lassen, welches E. N. W. czw groszem lob gerecht und sunderlich von myr groszen danck forderth, den ich villeicht mith Worten erlitten, sunder mith den wercken nymmerher genugsam magk beschulden und vorgelten. Esz hat sich czwar, wy E. N. W. meldet, alsoz hy czwtragen, dasz ich mith dem ersamen hern Greger heyth, E. N. W. eydgenosz, von schulhaltungk habe geredeth und angeczegeth, dasz ich meynes bedunckes kenen stanth wuste, dorynne ich meynen nechsten noch der kleinheyt der gnaden, szo myr goth vorlihen hot fuglicher und sicherer dynen mochte, denn yn trewer unterweisungk der iugent und dasz mich noch meyn gesunthe dohyn traget, wy ich denn warlich bey myr befinde etc. Sunder habe doch unter andern condition sunderlich diszes eyngefurth, dasz dise czeith szo schwer und selczam ist, dasz ich mich eynes solchen dinstes nicht wuste yczunth czw untervinden. Und yn der menungk bin ich noch, welches E. N. W., wy ich denn fleisiglich bithe, nicht alsoz annemen wolde, dasz ich E. N. W. szo guttiges und gnediges antragen vorschlesze, sunder dasz mich dy schwerheyt der czeit mith dem dasz myr yczunth obleyth nicht dorczw lasse. Dorumb ich E. N. W. am ersten noch dem hochsten fleysz und meynen vormugen durch der eren und angebotenen guette und dorbey demutiglich bithe, wolde yn solcher guthwilligkeit kegen myr beharren, und alsoz vorbehalten, dasz ich derseligen hernochmols, szo sich alsoz mith besserer czeit czwtrüge genissen und gebrauchen moge. Dasz wil ich umb E. N. W. gemene stath und yden yn

1580.
márczius 2.

sunderheyth achten czw vordynen. Goth wolde E. N. W.
czw gemenes noczes merungk und auffnemen lange
gesunth behalden. Geben czw Casche, am ascher mith-
woch. Im ior 1530.

E. N. W.
alleczeit williger dyner
Jorgk Werner.

Hátára írva : Den namhafftigen und weysen herrn Richter
und Rathmann der Stath Bartpha meynen besunder gonsti-
gen herrn.

Papirosra írt eredetije : Bártfa város levéltárában. — Másolatban *Abel Jenőnek* a Magy. Tud. Akadémia könyvtárában levő gyűjteményében.

CCXC.

Pápa. 1531.

A pápai ev. ref. iskola keletkezése.

»Similibus moribus tandem nostri maiores sequentes schole sue condidere leges anno 1585; qui etsi per annos 54 omni fere lege scripta caruissent, tamen eorum posterí hanc in tabellam transscripsimus.«

Kéziratban a pápai ev. ref. főiskola könyvtárában : »Leges illustris Scholae Papensis« címmel. — Kiadva : A dunántúli ev. ref. egyházkerület pápai főiskolájának Értesítője az 1894—95-ik iskolai évről. 7. l.

CCXCI.

1531.

Heyden Sebald »Formulae Puerilium Colloquiorum«-jának magyar fordítása 1531-ből.

Közölve *Dézsai Lajos* : Heyden Sebald gyermeki beszélgetéseinek latin-magyar szövege 1531-ből. (Irodalomtörténeti közlemények. VII. évfoly. 1897. 54—72, 209—224, 329—335. l. — Továbbá különlenyomatban 19—39. l.)

CCXCII.

Nagyszombat. 1531.

A nagyszombati Szent Miklós-egyház számadáskönyvének oktatásügyi vonatkozásai.

1531. »Item dem Schulmeister von den Psalter fl. 1.«

»Item umb gerln und arbeit zu den Zaun bey der schuel solid. 16.«

»Umb Schintl mit dem fuer zu der Schuel solid. 18.«

»Item dy Schul zu dekhen geben fl. 2. ort. —.«

»Item den glasser, das der dy Kyrchen, Schuel und Turm gebessert hat geben solid. 13., ort. 4.«

Nagyszombat város levéltárában: »Regestrum circum-spectorum dominorum Joannis Pair, Georgii Sephenbrat vitricorum ecclesie parochialis Sancti Nicolai super percepta et exitus factum, anno Domini 1531.«

CCXCIII.

Pozsony. 1531.

Hochpreth János, a pozsonyi társas káptalan egyháza iskolamesterének és Ágnes nevű feleségének válópere.

»Interrogatoria infrascripta dantur ex officio, iuxta et secundum que testes pro parte honeste domine Agnetis, alias Angaethe vocate, consortis discreti *Johannis Hachpreth, Rectoris Schole ecclesie collegiate Posoniensis*, in hac civitate Posoniensi commorantis, contra eundem Johannem Hochpreth, maritum eiusdem domini Agnetis, producendi debeant exaudiri« . . .

. . . »Item si sciat testis, quod decima nona die mensis ianuarii proxime preteriti in profesto sanctorum Fabiani et Sebastiani martyrum, circa horam duodecimam noctis, prefatus Johannes Hachproth vinolentus simulcum suo *succentore* domum venerit, et dictam dominam Agnetem, maxima infirmitate correptam et in lecto suo iacentem arreptis statim eius crinibus acriter verberare cepertit et unum scophium aquis plenum ad caput suum percusserit.

1531.
január 19.

Quod si testis scire dixerit, interrogetur : Si interfuerit vel ab alio audiverit et a quo audivit, dicat.«

»Item si testis sciat, quod eo malepatrato adhuc fragrans, dum filius dicte domine Agnetis matrem suam valde egrotantem taliter infestare videret, dixerit ad eundem Johannem Hachproth, cur matrem suam pauperculam et tam infirmam preter omnem suum excessum et culpam verberaret et opprimeret. Mox ipse Johannes Hochpreth ira commotus biccellum sive suum sicarium contra filium dicte domine Agnetis extraxerit et eum cum illo iugulare voluerit. Si hospes non accurrisset et ianuam firmiter per ipsum Johannem Hachproth oclusam non confregisset, de facto eum interfecisset. Et prefatus suus *succentor* similiter cum eo armatis manibus fuerit, voluerintque ipsum filium dicte domine Agnetis in habitatione, qua eadem domina Agnes et dictus eius filius iam quieti nocturnali deposuerant, interficere biccellumque sive sicarium ipsius Johannis Hachproth evaginatum etiam pro nunc ipsa domina Agnes pro testimonio apud se teneat. Et si testis se scire dixerit, interrogetur, si ipse his presens interfuerit ? Et quis est ille hospes, qui ianuam confregit et eis subvenit ?«...

... »Preterea si sciat testis, quod de Zathen ipsa domina Agnes prefato *succentori* dederit in credentiam ulnas quinque, cuius pretium dictus Johannes Hachproth ab eodem suo succentore levaverat, videlicet unum florenum et denarios vigintiquinque hungaricales. Et si testes se scire dixerint, reddat rationem sui dicti.«...

... »Ad tertium articulum respondit testis, omnia contenta ipsius articuli eo precise modo facta fuisse ex proprio ore *Johannes Hachproth Scolastici*, mariti domine Agnetis audivisse et intellexisse«...

... »Ad ultimum articulum respondit (quarta testis), quod quodam die cum ipsa testis ante *apotecam sew Boltham* ipsius domine Agnetis astaret, extunc eadem domina Agnes succentorem ibi pretergredientem ad se accersiri fecisset et rogasset precium quinque ulnarum

Zathyn sibi restitui, cui ipse succentor respondisset, Johannem Hachproth Scolasticum maritum suum sibi succentori commisisse, ut pretium Zathyn eidem domine Agnethe non solveret, sed ipse Johannes Hachprath per se pro eo persolvere vellet» . . .

Papirosra irt eredetije töredékben, a pozsonyi káptalan könyvtárában 29. szám. — A kéziratot említi *Knauz* : A pozsonyi káptalan kéziratai 27. l.

CCXCIV.

Trencsén. 1531—1542.

Trencsén város számadáskönyvének oktatásügyi vonatkozásai.

1531. »Eodem (feria quarta post Ramispalmarum) Benedicto Struisko lutificulo pro reformatione fornacis in schola fl. 1. d. 12.

Item eodem Wrbowsky filio ab impositione ianue in eadem schola d. 6.

Eodem pro uno curru argille Magkowi ad scholam ducte d. 6.«

»Item sabbato sacro pro carnibus plebano, scholasticis et monachis datis d. 50.«

»Eodem scholasticis ex commissione dominorum, qui per quadragesimam atque per festa pasche nobis nobis (így) serviverunt, fl. 1.«

1531. »Item Martino scholastico panni (?) super eiusdem servitum debet fl. 1.«

1532. »Eodem die (dominica post Viti) rectori scole a pulsu nundinarum etc. d. 24.«

»Eodem die (dominica aute Marie Nivis) Joanni scolastico a pulsu contra auram bibalia dati d. 9.«

»Item feria quarta in Vigilia Assumptionis Marie Scolastico ad servitium conventus dati fl. 2.«

»Eodem die (dominica in festo Nativitatis Marie) Matheo Struisko lutificulo reformanti modo alio fornacem in schola ab eadem dati d. 40. et duo quartalia tritici.«

»Eodem die (feria quarta post Undecim Millia Virginum) *Georgio* rectori schole ad servitium conventus den. 50.«

»Item feria tertia in Vigilia Natalis Domini rectori Schole d. 50.«

1533. »Eodem die (dominica Invocavit) rectori schole ad servitium datus fl. 1.

Eidem a pulsu nundinarum dati d. 18.«

»Item feria secunda sequenti (dominice conductus pasce) rectori schole ad servitium dati floreni 3.«

1534. »Item dominica Trinitatis rectori schole a pulsu nundinarum d. 24.«

»Idem feria tertia in festo beati Michaelis *Georgio* scholastico a pulsu contra auram certis vicibus bibalia dati d. 20.«

»Exitus super servitores civitatis :

Joanni notario flor. 18. Restat fl. 2.

Georgio Rectori schole fl. 7.

Andree succentori flor. 9.

Pontis magistro fl. 1.«

1535. »Eodem (»Item sabbato post Joannis Baptiste«) rectori schole a pulsu nundinarum d. 24.«

»Item in vigilia Natalis Domini Scholasticis currus lignorum duos pro d. 14.«

»Eodem (in vigilia Natalis Domini) plebano et scholasticis pisces pro d. 16.

»Eodem Scholasticis et ad hospitale carnes a Laurentio lauo emptas vituli partem mediam d. 22.«

1536. »Eodem (dominica die ante Conversionis divi Pauli) Scholasticis a pulsu nundinarum d. 24.«

»Item dominico die ante Philippi et Jacobi Laurencio lanio pro carnibus plebano et scholasticis in festo pasche datis d. 25.«

1535. »Exitus super servitores civitatis factus :

Joanni notario flor. 18.

Rectori schole flor. 7.

Walko portario flor. 9.«

1536. Eodem (feria secunda ante decollationem divi Johannis) Scholasticis a pulsu nundinarum d. 24.«

»Item feria quinta ante Egidii Paulo Trubar a labore in arkyle (így) et coperiendo (így) scholam pro quinque diebus per d. 12., den. 60.«

»Item feria tertia ante Omnium Sanctorum pro funibus ad illigandos homines tortura affectos, scilicet *scholastici de Niewssowa* etc. d. 16.

Eodem ad torturam eorundem pro candelis d. q.

Eodem Joanni preconii pro candelis ad custodiam vinctorum per noctes d. 12.«

»Item in Vigilia Nativitatis Domini Scholasticis currus lignorum duo d. 14.«

»Exitus super ministros civitatis factus :

Joanni notario flor. 18.

Rectori schole flor. 7.

Preconi flor. 12.«

1537. . . . »Eodem (dominica die post festum divi Michaelis) Marco fabro pro clavulis tegulinis ad scholam cooperiendam cum asscribus ducentis, per denarios 12, d. 24.«

»Eodem (dominico die in festo divi Joannis Baptiste) rectori schole a pulsu nundinarum tempore Corporis Domini d. 24.«

»Eodem (dominica die post Andree) Stephano Mastua Thobolka pro carnibus plebano datis vitulinis et scholasticis d. 18.«

»Item feria tertia sequenti (ferie secunde ante Thome apostoli) rectori schole a pulsu nundinarum tempore divi Andree d. 24.«

»Item sabbato sacro Laurentio Ianio pro carnibus vitulinis plebano et scholasticis datis d. 32.«

»Exitus servitorum : Rectori schole flor. 7.«

1538. »Eodem (dominica die post Margarethe) rectori schole a pulsu nundinarum dati d. 24.«

»Item sabbato sacro Thome Ianio pro carnibus plebano et scholasticis datis medio vitulo d. 18.«

»Exitus super servitores :

. . . Rectori schole flor. 7.«

1539. »Eodem (feria secunda in festo Egidii) rectori schole a pulsu nundinarum d. 24.«

»Eodem (feria tertia post Conceptionis Marie) rectori schole a pulsu nundinarum d. 24.«

»Item feria sexta post pasche plebano, scholasticis carnes vitulinas et bovinas pro d. 32.«

»Solutiones servitorum civitatis :

»Rectori schole flor. 9.«

»Item¹⁾ feria secunda sequenti (dominice post Corporis Christi) scholasticis a pulsu nundinarum d. 24.«

»Eodem (dominica proxima post Viti) scholasticis a pulsibus contra auram pulsantibus quatuor vicibus d. 12.«

»Eodem (dominica die ante festum Jacobi apostoli) scholasticis a pulsibus contra auram d. 12.«

»Eodem (feria secunda post dominicam diem, festum Agnetis) scholasticis a pulsu nundinarum d. 24.«

»Item sabbato sacro pro carnibus vitulinis plebano, monachis et scholasticis et plebano singulariter bovinis datis medio Thoma Mudron emptis d. 40 in *babka*.«

»Item scholasticis feria quarta post dominicam Misericordia pro servitio convento fl. 6.«

1540. »Eodem (feria quarta ante Joannis Baptiste) rectori schole a pulsu nundinarum d. 24.«

»Eodem (feria tertia in festo divi apostoli) rectori schole a pulsu nundinarum d. 24.«

»Item sabbato sacro pro carnibus bovinis et vitulinis plebano et scholasticis missis d. 32.«

»Solutiones servitorum civitatis :

Martino rectori flor. 5. d. 10.«

»Item *Martino* rectori schole pro servitio restant solvendi fl. 4. minus denariis 10.«

1541. . . »Eodem die (feria tertia Penthecostes)

¹⁾ Innét kezdve az 1540-es évig a kéziratból nem lehetett megállapítani, hogy a szöveg melyik évről szól.

plebano et scholaribus pro carnibus, libr. 10, bovinis et vitulinis acceptis soluti d. 42.«

»Eodem die (feria quinta post Assumptionis Marie) cantori a pulsu nundinarum soluti d. 24.«

»Eodem die (sabbato in Vigilia Natalis Domini) plebano et scholaribus pro carnibus d. 27.

Eodem die scholaribus pro uno plastro lignorum d. 8.«

»Solutio facta est servitoribus civitatis pro uno anno : . . . Item rectori scole in toto dati et cantori fl. 6. den. 66.«

1542. . . »Eodem die (sabbato ante Penthecostes) scholaribus pro carnibus vitulinis d. 9.«

»Item dominica infra octavas Corporis Christi scholaribus a pulsu nundinarum soluti d. 24.«

»Feria quarta eiusdem (ante beati Andree apostoli) scholaribus a pulsu nundinarum soluti d. 24.«

»Eodem die (dominica ante Natalis Domini) plebano et scholaribus pro carnibus bovinis et vitulinis a Laurentio lanio emptis dati d. 32.

Item scholaribus pro lignis plaustis duobus (így) d. 16.«

»Solutio facta est servitoribus civitatis : . . . Item rectori scole tenetur totum.«

Ivalakú s papirosra irt eredetije : Trencsén város levéltárában.

CCXCV.

Besztercze. 1531. augusztus 17.

Szeraphin fia, György, beszterczei iskolamester és helyettes jegyző özvegy Mold Péterné végrendeletét írásba foglalja.

. . . »Et ego Georgius Seraphini, eo tempore vicem gerens notarii Bistriciensis, necnon et *rector schole eiusdem civitatis* ibidem personaliter constitutus hec omnia supradicta sic fieri vidi et audivi et hoc presens testamentum manu mea conscripsi, ob id rogatus, vocatus et requisitus.«

Kiadva : Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás korából. II. 156—157.

CCXCVI.

1532.

*Ládi Demeter veszprémi olvasókanonok végrendeletének
végrehajtói egyikéül Pál veszprémi iskolamestert nevezi meg.*

... »Paulo magistro scole« ...

Kiadva: Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hit-
újítás korából. II. köt. 226. l.

CCXCVII.

Eperjes. 1532. május 11.

*Eperjes város bírása és tanácsa értesíti Bártfa vá os
bíráját és tanácsát, hogy a sóvári iskolamester Sós Ferencz
önkénykedése miatt hagyta el helyét s hogy Kristóf kántor
miféle leveleket írt.*

Unnszernn freuntlichen grus bevoran Ersame weysse
Herrnn, unnsere besundere gunstige frundt unnd liebe
nachbarnn. E. W. schreyben an unns gethan hab wir vol
verstanden wund als balt haben wir noch dem schulmester
gefarist. Soll E. W. wissen, das der Schulmeister unnd
auch der pharrer noch vor kirczen tagen hinwog geczogen
ist, wo sie aber hin czogen seyn, wissen nicht, auch kan
man unns nicht szagen. Haben wir veyter gefarth, vas
ursach halben *der schulmeister von Szowar* hin weg geczogen
ist. Hatt her solche ursach angezeigt, das der Schosch
Ferencz scher thirannis ist unnd her forcht sich vor yhm.
Mir von wegen des Cristoffs Cantor, den hab wir vor unns
gehabt unnd vas her geschriben hab, sacht her auff seyn
gewissen, das her ken wordeyn nichts geschriben hab,
alleyn ken Kassa hott her geschriben drey brieff; dem
selb eynem von vogen czweer rosz, der keyserin von
vegen Ettlicher schult, dem peter von Cassa auch etlicher
schult. Mer hab her geschriben kenn Genicz czwe brieff;
eynen dem Thott Peter von vegen kupfen weyn, und
auch eynen kromen von vegen Ettliches weydes gelt;
das hatt her unns bekant unnd nicht mer. Das E. W.

schreibt von des Casper Seredi seyn thun haben nun
 czwir geschriben den herrn von Kassa, das sie unns czu
 wissen thun sollen, vas sie dencken the czu den brieff
 des polnissen kunigs. So thun die hern von Kassa gar
 nichts (így) dar czu, aley n haben sie unns geschickt den
 brieff des hernn Caspar Seredy, den schick vir E. W.,
 von keyner sammlung schreiben sie unns nicks, vas nun
 E. W. gedruck czu thun. Es war wol von neten, das man
 hott geschriben an königlichen Majestät von polen, unns
 des thun das Caspar Seredi than hatt Endsuldigett. Vas
 her aber den hern von Kassa czu schreibt, virt E. W.
 voll vorsteen. Geben eylendt auff Epperies am sonabent ^{1532.}
 noch des Hern Himel fart. Im 1532 Jar. _{május 11.}

Richter unnd Ratth der Stat Epperies.

Hátára irva : Denn Ersamen unnd weyssen Hern Richter
 unnd Ratth der Stat Bartpha unsern gunstigen freinden und
 gutten nachbaren.

Zárlatán pecséttel.

Papirosra irt eredetije : Bártfa város levéltárában.

CCXCVIII.

1532. deczember 15.

*Kovácsi (ma Kovaszincz, Arad vm.) tanulói advent vásár-
 napján a nagymise alatt, János király jelenlétében, énekelnek.*

... »et movit se rex Joannes iterum versus Lippam
 iam secundario. Et ibi etiam solatium habuit in duobus
 ebdomadis. Et mane surrexerat rex de Lippa, venimus
 ad Kowazy sub monte Makra oppidulus erat, et ibi pernoc-
 tavimus. Et mane surrexit rex, erat Dominicus dies in
 adventu Domini, ubi *cantabant scolares in summa missa
 officium*« ... »Gaudete, iterum dico, gaudete.«

Szerémi György : Epistola de perditione Regni Hungarorum.
 (Monum. Hung. Historica. Scriptores. I. k. 306. 1.)

CCXCIX.

Gyula. 1533.

A Salvatorianus ferenczesek gyulai közgyűlésükön megtiltják, hogy a harmadik rendhez tartozó nővérek írni tanuljanak, vagy valamely férfit vagy nőt az írásra megtanítsanak.

». . . Item prohibetur eisdem (sororibus tertii ordinis) firmiter, ne scribere discant, vel seculares utriusque sexus doceant scribere ; alioquin, qui secus facere presumpserint, curam earundem fratres non gerent . . .«

Kiadva : Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás korából. II. köt. 473. l.

CCC.

Besztercze. 1533—1540.

A beszterczei iskolamester és orgonista fizetése.

1533. 7. Jan. : »pro panno ulnis octo purpryan Georgio ludiliterario pro servitiis suis dato fl. 8.« (III. B.)

1536. 5. Juli. : »ludimagistro et organiste in rationem salarii medii anni solvimus fl. 25.« (III. B.)

1536. 10. Juli. : »ludimagistro et organiste in rationem salarii medii anni solvimus fl. 12.« (III. B.)

1537. 10. Juni. : »ludimagistro ratione medii stipendii sui annualis fl. 2.« (II. B.)

1537. 1. Juli. : »ludimagistro et organiste pro solutione salariorum suorum ad medium annum plenarie solvimus fl. 38.« (II. B.)

1537. 24. Dec. : »magistro schole et organiste ratione ultime solutionis fl. 20.« (III. B.)

1538. 5. Feb. : »magistro schole et organiste in plenariam solutionem anni preteriti fl. 20.« (III. B.)

1540. 7. Juli. : »magistro schole et organiste ratione medii salarii fl. 40.« (IV. B.)

1540. 23. Dec. : »organiste salarium suum annuale et magistro schole fl. 40.« (IV. B.)

Kéziratban : Rechnungsbuch II—IV. köt. Besztercze város régi levéltárában. — Kiadva *Georg Fischer* : Geschichte des Bistritzer evang. Gymnasiums A. B. bis zum Jahre 1762. (Programm des evangelischen Obergymnasiums A. B. zu Bistritz. 1896. S. 9.)

CCCI.

Pozsony. 1533. márczius 13.

Brodarics István, szerémi püspök, kéri Nádasdy Tamást, hogy Márk (székes)-fehérvári tanítót Velikén levő atyai javaitól ne foszssa meg.

Magnifice Domine, uti fili charissime et honorandissime, salutem et mei commendationem.

Habet nonnulla bona hereditaria is dominus Marcus, preceptor Albensis in Velike, dominio scilicet Vestre Magnifice Dominationis, que, ut ab eodem intellexi, Dominatio Vestra ob eam causam ab eo alienare vellet, quia presbiter est. Ego autem duplici ratione a Vestra Dominatione, quominus id faciat, impetrare contendo. Prima, quia cum eo est mihi vetus amicitia, quam conciliarat mutuus amor et benevolentia fratris ipsius : Doctoris, cum quo olim¹⁾ *Patavii* in studio litterario arc-tissima fuit mihi familiaritas. Altera, quia cuperem, ut bona pars presbiterorum viveret potius ex bonis paternis, quam ut aliorum labore, presertim sine rationabili causa saginarentur. Nollem autem, ut hoc ius quippiam in regnum Hungarie induceret, salvo tamen iure Verbecio : Ut presbiteri bonis paternis hac ratione, quia presbiter est aliquis, ex eis excluderentur ; nam hoc iure ego quoque in Polyana, licet combusta, ius meum amitterem, quod Dii avertant. Sed serio rogo Dominationem Vestram, velit habere rationem huius mee, pro prefato domino

¹⁾ A levélíró *Bononie*-t irt, de ezt Brodarics kitörülte.

^{1533.}
márcz. 13. Marco, petitionis. Dominationem Vestram feliciter valere opto. Posonio, 13. Martii 1533. *Rogo Vestram Dominationem, velit eum habere commendatum. Servitor Sirmiensis mp.*¹⁾

Külső czímzés: Magnifico Domino Thome Nadasdino Consiliario regio etc. domino et uti filio charissimo ac honorandissimo.

Egy ív papiros egy oldalán; zárlatán piros viaszba nyomott pecséttel.

Eredetije: Magy. Orsz. Lev. (Nádasdy levelek.) T. *Kujáni Gábor* úr szives közlése.

CCCII.

Várad. 1533. június 28.

Honterus János Melczer András, kassai grammatikushoz írt levelében üdvözli Fridericus András iskola-mestert.

... »Dominum Andream Fridericum ludimagistrum ex me plurimum dominatio vestra salvere iubeat et feliciter valeat.«

Kivül: »Prestantissimo domino Magistro Andree Melczer Grammatico Cassoviensi, amico observando. 1533.*

Kiadva: Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hit-újítás korából. II. k. 258. l.

CCCIII.

Eisleben. 1534. június 4.

Stöckel Lénárt Bártfa város hatóságának megköszöni, hogy tanulmányai végzése közben eddig támogatta, és igéri, hogy a további segítséget is mind Bártfának, mind hazájának megszolgálja.

Kiadva: Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hit-újítás korából. II. köt. 355—356. l.

1) Csak az utolsó másfél sor Brodarics sajátkezű írása.

CCCIV.

Lőcse. 1535. április 7.

Kletszkó János lőcsei iskolamestert lutheránus érzülete miatt elbocsátották és helyébe Henkó Sebestyén fiát fogadták föl egy évre.

1535. ... »Feria quarta post conductum Pasche^{1535.}
Joannes Kletsko Scholasticus petiit favorem, quod consu-^{ápr. 7.}
latus eum voluit licentiaré propter sectam Lutherianam,
qua super omnes, quos antea audivimus vel vidimus,
infectus erat et scholares et iuvenes maxime infecit
et a via christiana errare fecit. Item feria secunda post
Pascha Domini institutus est filius ipsius Sebastiani
Henko, nomine Blasius, ad unum annum solummodo,
quod iuvenes non negligentur; ipse enim valde iuvenis
est, nec baccalaureus, nec magister, sed de bonis moribus
et sufficit, si iuvenes potest informare, legere et declinare,
quia non sunt maiores, quibus resumere habeat«...

Kiadva *Wagner*: *Analecta Scepusii*. Pars II. 177.

CCCV.

1535. április 14.

*Cugelbrech Mihály végrendeletében Melczer András
vejének nevezi.*

... »das meyne Hausfraw Dorothea mitt meynem
eydem Herren Andrea Melczer dy zaitt Richter und
meyner Tochter Catherina seynem Gemall noch meynem
Tode ynn fruntlichen eynheitt«...

Papirosra irt egykorú másolata: Kassa város lev. 1604.
sz. okl.

CCCVI.

Eperjes. 1535. szeptember 15.

Péter eperjesi plébános Kassa város hatóságát értesíti, hogy Grauszner Márton, szentkereszti plébános minő vallomást tett Lichtner Bertalan és Ottilia asszony rokonságára nézve s ezen jelentésben a kassai hires gymnasiumot is megemlíti.

1535.
szept. 6.

Post orationes in Deum sese commendat. Egregie domine iudex ceterique viri totius senatus celeberrimi. Harum exhibitor, dominus Bartholomeus Lichtner feria secunda ante Natalem Virginis discretum dominum Martinum Grauszner plebanum de Zentkeresth in mei presentia produxit, atque ut eius testimonium de quadam consangvinitate inter dictum Bartholomeum et honestam dominam Otiliam, quondam consortem Casparis pellionis auscultarer, ab officio requisivit. Nec phas erat iusta petenti assensum abnegare. Quapropter commonefactus per me idem dominus Martinus bona fide respondit: Quod dum ipsi ambo, Martinus videlicet et Bartholomeus *in celeberrimo vestro gymnasio iuvenilem etatem* egissent, sepius in domum dicte domine Otilie una convenerunt. Ubi audisse ab dicta Otilia et a dicto Bartholomeo, quod sese mutue consangvinitatis vocabulo coornassent, asseruit, utpote: quod fata domina fratrem nominatum Bartholomeum appellitaverit; et ipse vicissim sororem suam contestatus est. Dixitque idem Martinus, audisse se a fata Otilia, quod dixerit se non habere proximiorum fratrem, quam parentem domini Bartholomei; lineae tamen consangvinitatis ignarus. Hec conscientiose me coram fassus, vestras ad benignitates sub sigillo transmittendum duxi, ad hoc requisitus. Vestras Egregietates Deus Maximus optimus in multa secula felicissime conservet, iterum atque iterum precor. Meque vobis dominis et patronis meis, quantus quantus sum, commendo atque dedo. Datum Eperies, in octava Nativitatis Marie 1535. Egregiarum Dominationum Vestrarum.

1535.
szept. 15.

Petrus plebanus Eperiesiensis et filius
ad quevis vestra iussa paratissimus.

Hátára írva: Egregiis et undecunque celeberrimis viris,
dominis iudici iuratisque civibus civitatis Cassoviane, dominis
et patronis semper observandissimis.

Zárlatán pecséttel.

Papirosra írt eredetije: Kassa város lev. 1612/4. sz. okl.

CCCVII.

Körmöczbánya. 1537.

*Eyskar György bíró idejében elrendeli a város hatósága,
hogy a város fizetett embereit ellenőrizték s a hanyagokat,
ha figyelmeztetés után sem változnak meg, bocsássák el
a szolgálatból.*

Orndnung vnnd Pollicey der Stat Cremnitz vernouet
vnnd auffgericht vnnter dem gericht des Ersamen
vnnd Namhafften Herrn Jorgen von Eyskar Im Jar
MDXXXVII.

... »Zum dritten, sollen sy auff die jenigen, so ihr
besoldung von der stat haben, als auff den Herrn Haupt-
man, Statschreyber, Prediger, Caplane, Schulmaister,
Zimmerman, Weger, Torwarte, Turmwechter, Waldhutter
vnnd alle Statdiener vleysig auf sehen, ob sy ihres Ampts
mit vleys aufwarten vnnd das jenig thuen, was inen
gebueret oder nit. Unnd den unvleysigen sogar craftlich
zureden vnnd wie si sich nit besserten, inen die Diennst
abkhundigen vnnd die Stat mit anndern versehen.«

Körmöczbányai városi levéltár: Stadtbuch 317. és 318. l.

CCCVIII.

Prága. 1537. április 26.

*I. Ferdinánd király felszólítja Lőrincz fehérvári
prépostot, hogy megállapodásuk értelmében siessen Inns-
bruckba és kezdje meg a királyi gyermekek tanítását, hogy
ezek ne nélkülözzék sokáig az alkalmas tanítót és az időt
haszontalanul ne fecséreljék el.*

Kiadva: Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hit-
újítás korából. III. k. 156. l.

CCCIX.

Innsbruck. 1537. április 29.

Lőrincz, fehérvári prépost, értesíti I. Ferdinánd királyt, hogy a királyi gyermekek oktatására Innsbruckba már megérkezett és kéri, hogy fizetésül ne 400 rajnai, hanem magyar forintot kapjon és külön asztala legyen.

Kiadva : Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hit-
újítás korából. III. k. 156—157. l.

CCCX.

Innsbruck. 1537. szeptember 5.

Lőrincz, fehérvári prépost, Ferdinánd király előtt mentegetődzik, mivel a királyi herczegek neveléséről nem írt ; jelenti, hogy Miksa és Ferdinánd királyi herczegek, de főleg ezen utóbbi nagy sikerrel halad elő a tanulmányokban ; s kérdi, hogy a magyar nyelv tanítását folytassa-e a királyi herczegeknél ?

Kiadva : Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hit-
újítás korából. III. k. 1537. szept. 5-iki keletű oklevél.

CCCXI.

Bécs. 1537. szeptember 17.

I. Ferdinánd király kegyesen fogadja Lőrincz fehérvári prépost mentegetődzését, mivel a királyi herczegek nevelése és oktatása ügyében nem írt, s biztatja a nevelés s oktatás munkájának olyan buzgó folytatására, mint a hogy ez a multban történt. S nemcsak nem ellenzi, hanem akarja, hogy Miksa és Ferdinánd királyi herczegeket egyéb nyelvek mellett magyarra és olaszra is tanítsák, csak azután ez a latin nyelvnek ne legyen rovására.

CCCXII.

Innsbruck. 1537. október 1.

Lőrincz fehérvári prépost, a királyi hercegek nevelője, értesíti I. Ferdinánd királyt, hogy Miksa és Ferdinánd kir. hercegek és Erzsébet királyi hercegnő szorgalmasak és a tanulmányokban szépen haladnak előre ; s egyuttal háláját tolmácsolja, mivel a fizetését hatszáz forintra föl-emelték.

Kiadva : Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hit-újítás korából. III. k. 1537. okt. 1-iki oklevél.

CCCXIII.

Lipcse. 1537. október 7.

Melanchthon Nádasdi Tamásnak, a ki iskolát alapított. Dévai Bíró Mátyást melegen ajánlja.

Kiadva *Carolus Gottlieb Bretschneider* : Corpus Reformatorum. Vol. III. 417—418. col. — *Ribini* : Memorab. Eccl. Aug. Conf. I. 40—41. l.

CCCXIV.

1538.

Siegler János, besztercebányai iskolamester, sógorának, Pauschner Györgynek bizonyos írást kiad.

»Stat Kesmarckht.

Joannes Sigler der tzeit Schulmaister alhier.

Zu lanngen khunfftigen gedechtnis zuvermerckhen als in obverschinem 1537 Jars den 27 februar Johannes Sigler der zeit Schulmaister alhie im Neuensol herren Gregorien Pauschner Radgeschworennem burger der Stat Crenterschaw seinem schbager ein schreiben gethan . . .

Actum im Newensoll den vierten tag April des 1538 Jars.«

Papirosra írva a besztercebányai városi levéltárban :
Protocoll. I. fol. 232—235.

CCCXV.

1538.

Panicula János lelkész értesíti Bálint selmeczbányai bírót, hogy a város iskolájának milyen rossz hire van és felszólítja, hogy iskolamesternek tanult és szorgalmas embert alkalmazzanak.

Salutem singularemque commendationem. Vir summe pietatis necnon humanitatis. Domine et amice inprimis observande. Non pridem quidam, nec postremus nomine, mecum super re scholastica multa pro singulari erga bonas literas amore contulit simulque indicavit, nescio quos conqueri, iuventutem in scholis nostris negligi. Quod non alia sit ratio scholarum, quam publicorum gymnasiorum; nam lectiones quidem perlegi, sed ita, ut omnibus liberum relinquatur repetendi negotium, neque quicquam a pueris exigi per preceptores; eamque ob rem fieri, ut plerique civium liberos suos alio mittant erudiendos. Que oratio queve supina negligentia me perturbavit, non est hic narrandi locus; verum ut cognoscere liceat, quam non placeant vulgo, que carent ostentatione, quamque perverse de literis iudicet, paucis tamen preterea attingam, que ad rationes meas attinent. Tua humanitas sciat, me impense et diligenter insinuasse literis, iussu tuo, ludimoderatori Jegerdorffy ipsumque multis argumentis, ut licitum est, allexi, si ubi res ita sese tulerit, ad suscipiendum munus illud scholasticum apud vos non abhorreat, quamquam scholastica provincia christianissima sit. Interim autem tue presign! authoritati erit cum dominis consulibus diligenter ac sedulo agere super gravationibus, si que sunt officii, ut authoritatibus et beneficiis suis alioquin per se molestum et grave munus allevaret, ut tanto cetu puerorum doctum, diligentem atque moderatum didascalum, ceu preceptorem curarent, qui non solum politicas, verum etiam sacras doceret literas, quas vel religio vel puerilis institutio requirit.

Verum non dubito, quin tua humanitas pro singulari peritia super his rebus et forte etiam aliis cum predictis dominis iam dudum tractavit atque egerit. Quandoquidem optime perspectum atque cognitum T. H. sit, ut in Novo Solio et in ceteris urbibus in eiusmodi officiis ordinatum atque provisum sit. Ego vero hac in re pro meo officio, quod ad veram sanctificationem gloriosi Dei nominis et ad profectum ecclesie civilemque amicitiam ac concordiam reipublice spectat atque concernat, sine ineptis et dissolutis ritibus haud una ero segnis; det autem dominus, ut in vera pietate et innocentia incipiamus cernere, que sit voluntas Dei, presertim ut animadvertamus in thesaurum Christi visceribus pietatis, qui vite necessariis careant, quod si ita legi et preceptis Dei obediverimus, nunquam nobis timendum erit rerum penuria. Commendo itaque omnem causam conscientie tue, optoque, ut Christus spiritum T. H. suppeditet et voluntatem optime consulendi et tue et publice saluti. Valeat tua Humanitas quam feliciter in annos Nestoreas.

Tuus in omnibus Joannes Panicula parochus.

Hátára írva: Magne integritatis viro, necnon christiane rei publice ferventissimo zelatori, domino Valentino, iudici equissimo, amico inter primos observando.

Ujabbkori kéz még ezt írta rá: . . . »Panicula enim anno 1541 obiit, teste eiusdem substantie inventario.«

Pecsét nyomaival.

Papirosra írt eredetije: Selmeczbánya város levéltárában.

CCCXVI.

Nagyszombat. 1538—1542.

Nagyszombat város számadáskönyveinek oktatásügyi vonatkozásai.

1538. »Walthawser Hans tenetur dem schulmeister
Benedicto fl. 9.«

1541. »Exitus rectori schole:

Sabbato post Egidii . . . eidem dati flor. 5.

Eidem rectori schole per camerarium dati flor. 6.
Feria quinta ante Letare eidem residuum exposuimus flor. 5.«

1542. »Scholasticis :

Dominus iudex iussit dare rectori schole flor. 3.«

Papirosra írt s folió-alakú eredetije : Nagyszombat város levéltárában.

CCCXVII.

1538. szeptember 24.

*Sigler János Beszterczebánya város iskolamestere
városi polgárjogot nyer.*

Johannes Sigler.

Adj. den 24. September. Ist Johannes Sigler Steffan Khreusels verlasne Wirbe genummen mit etlichen burgern fur ein ersame oberkheit und Rat khummen, begert zu einem mitburger aufgenummen zu werden. Sich end gegen erboten sich aller gepner nach gehorsam und gewartig zuverhalten. Ist Ime gegen erlichen underthenigen verhaltung bewilligt und zugesagt worden.

Beszterczebánya város levéltárában : Protocoll. II.
1538-ik év.

CCCXVIII.

Boroszló. 1538. október 16.

*Moibanus Ambró boroszlói plébános értesíti Selmecz-
bánya város tanácsát, hogy Antal, az új iskolamester, az ő
kedves tanítványa, nemsokára megérkezik körükbe.*

Quem diu expectastis Ludimagistrum, nunc ad vos venit. Dignus sane adolescens, qui ametur et honeste foveatur. Nisi ego publicam utilitatem private anteferendam certo scirem, nunquam persvaderi passus fuisssem, cum a meis filiis avelli ; institui enim illos diligentissime, adeo, ut illud maiori vigilantia et fide fieri haud potuerit. Idem apud vos conabitur, modo tales esse animos vestros erga bonas litteras, quales esse non dubito,

intelligat. Sed non est, cur ista multis verbis persequar ; erit prudentie vestre singulari honore illos adficere magnoque studio iuvare, in ecclesie et reipublice vestre incrementum, qui iuventutem vestram segetem senili post nos venturi pie et sancte excoluerint. Itaque commendo P. V. *Antonium*, qui quam charius vobis esse debeat, studium ipsius probabit. Valete in Christo MDXXXVIII.,
Wratislavie, die Galli.

1538.
október 16.

Ambrosius Moibanus parochus Wratislaviensis.

Hátára írva ! Optimis et prudentibus viris, dominis senatoribus civitatis Schemnicensis, dominis sibi colendissimis.

Zárlatán pecsét nyomaival.

Papirosra írt eredetije : Selmeczbánya város levéltárában, 1538-iki kelettel.

CCCXIX.

1538 körül.

Polleranus Ferencz (?) körmöczbányai iskolamester, Guglinger Farkas előtt, kifejti az okokat, hogy a Körmöczbányán levő latin iskola miért hanyatlík s felszólítja a városi hatóságot, hogy a bajnak vegye elejét.

Memoriale.

Scholarum Cremniciensem collabi non mea, sed dominorum meorum culpa, qui scholarum germanicam, si modo ea schola appellanda est, et non potius interitus aut calamitas doctrine coelestis et honeste discipline, latine preferant. Scholae germanice pestes sunt, ut apparet, honestarum disciplinarum et corruptele optimorum optimeque spei ingeniorum. In iis enim pueris per se quidem morigeris ac modestis fenestra aperitur ad nequitiam ; et qui alioquin viri doctissimi necnon sapientissimi evasuri erant, sicut acies ingeniorum illorum istius modi spei hactenus argumento mihi fuit, nunc miserrime depravatis moribus aliorum puerorum, quibus frena laxantur, corrumpuntur ; quod sane diabolo, qui vult honestas disciplinas et organa Christi penitus extincta, res est gratissima.

Schola autem a dominis meis circumspēctis mihi tradita, in qua non Ulenspiegel, ut quidam pro certo affirmarunt, traditur pueris, nec tradetur, dum ego hic ero, quid aliud reverā est, nisi procreatrix quedam et seminarium idoneorum episcoporum, pastorum, doctorum, contionatorum, diaconorum et ne dicam, hominum ad rempublicam, ad quas res eos, pro mea virili et ingenii tenuitate sedulo et summa diligentia informo, aliquando idoneorum. Sicut ergo ministerium Verbi sanctum est et testimoniis scripture honorificentissime ornatum : ita ordo scholasticorum, qui discunt artes utiles, quemadmodum bona fide salutare pueris lectiones trado, ad explicandam et conservandam doctrinam est genus vite honorificū, divinitus institutum et testimonio Dei comprobatum et sanctificatum. Si enim est sanctissimum opus evangelii in ecclesia docere : erit etiam adhuc Deo multo gratius in schola discere artes illas, que doctores idoneos et recte instructos efficiunt et alias utilitates reipublice necessarias pariunt. Christus Matthēi 5-o inquit : Vos estis sal terre. Sal condit cibum ac saporem atque gratiam adfert cibus ; sine sale sunt insipida et ingrata edulia. Ita sine doctrina vita hominum est insulsa et fatua. Marcī 10-o Christus pueros ad discendum svavissime invitat, sic inquit : Sinite parvulos ad me venire et non prohibeatis eos, nam eorum est regnum coelorum. Hic iubet Christus parvulos adhibere ad cognoscendam doctrinam (Er heist sie nicht zum deudschen Schreiber fuhren), per quam adducuntur ad Christum et concipiunt notitiam Dei, et graviter obiurgat eos, qui abstrahunt pueritiam a studiis. Vere enim pueros prohibent a Christo, qui absterrent et abstrahunt eos a studiis doctrine vere, per quam patefit notitia Christi et cognitio virtutis et omnium rerum bonarum. Quod igitur schola nostra dilaceratur ac distrahitur, culpa certe in me non transferenda est, sed in dominos meos, qui ad istiusmodi pericula connivent, nec mihi aliquando, sed dominis meis de neglectu honeste discipline coram Deo, qui glorificantes se glorificat, reddenda

erit ratio. Mihi ad festum Galli more solito et honesto instituto veterum, qui fuerunt cultores et amatores liberalium artium honestarumque disciplinarum, agenda esset comoedia; sed pueri ad istiusmodi utilissima exercitia idonei confluxerunt in colluviem et sentinam scriptoris Germanici. Ille igitur cum suis, mea causa, comoediam Heautontimorumenos agat, dann ich khan mith Ochsen nicht Hasen jagen. Erasmus, futurus cantor qui esse debebat, recusat munus. Causa est, quod optimi quique puerorum, qui sua voce musicam hactenus ornarunt et iuverunt, e schola nostra, instinctu quorundam, qui schole nostre optime consultum cupiunt, evolarunt. Quamobrem moneo dominos meos, quamquam non egent consilio, quo valent plurimum, tamen et summi gubernatores in magnis tempestatibus a vectoribus admoneri solent: ne scholam nostram, procreatricem et seminarium omnium rerum bonarum ad nihilum recidere paciantur, sed morbo huic gravissimo presens aliquod remedium inveniant. Hoc Deo, qui preses est scholarum honestarum, erit gratissimum et iuventuti vestre salutiferum. Hec scripsi non mea causa, sed schole fidei mee commisse, eam ab interitu ut vindicarem.

Item de habitatione mea et de schola refitienda.

Hátára írva: Domino Gunglingero.

Papirosra írt egyszerű másolata: Selmeczbánya város levéltárában, kelet nélkül.

CCCXX.

1539.

Fekete-Patak iskolájában, Keresztes Gergely plébános mellett működik Kereskedő Mátyás.

»Orate pro me. Hic erat Mathias Mercator in ludo litterario, videlicet in nigro rivulo, penes dominum plebanum Gregorium Cruciferum, anno salutis 1539.«

A sárospataki ev. ref. collegium könyvtárában levő »Ordinarius Strigoniensis« (1520-ból) hátsó tábláján. (*Frankl [Fraknói] Vilmos*: A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században. 95. l.)

CCCXXI.

Tállya. 1539. márczius 30.

A tállyai iskolamester kéri a bártfaiakat, hogy ha közülök valaki a szőlők művelése céljából Tállyára jön, ez által küldjenek részére öt rőf posztót.

1539.
márczius 30.

Salutem cum . . . commendatione. Rogo plurimum Vestras Dominationes, ut si quem ad colendas vineas demiserint Vestre Dominationes, mittatis mihi quinque ulnas panni Norimbergensis, coloris rubei, vel si invenitur grofate (így). Quod si Vestre Dominationes fecerint, daturus sum operam, ut ubicunque potuero servire et obsequia prestare, Vestre Dominationes paratissimum semper inveniatis. Ex oppido Thalya. Anno 1539, in Dominica Ramis Palmarum.

Ludimoderator Thaliensis etc.

Hátára írva: Prudentibus et Circumspectis Dominis Bartwensensibus (így) Dominis sibi confidentibus etc.

Papirosra írt credetije: Bártfa város levéltárában. — Másolatban *Abel Jenőnek* a Magy. Tud. Akad. könyvtárában levő gyűjteményében.

CCCXXII.

Olmütz. 1539. május 31.

Fontanus Imre biztatja Eperjes város hatóságát, hogy ne késedelmezzon Fridericus András iskolamester meghívásával.

1539.
május 31.

. . . »Was E. W. mit dem magister Andrea zu thun gedenkhen, E. W. vollen im inn tzeiten schreiben, denn woo es inn ein vortzug khompt, mocht er sich villeucht anders wohin begeben.« »Herr Wernerus lasst E. W. sen grussen!« Datum zu Olmutz am letzten tag May im Jar 1539.

E. W. W. Diener Emerich.

Papirosra írt credetije: Eperjes város levéltárában. Cub. II. Loc. 11. Fasc. D.

CCCXXIII.

Sáros. 1539. augusztus 1.

Werner György, sárosi kapitány, ajánlja Réwai Ferencznek, hogy fiait Bártfára küldje iskolába.

Kiadva Frankl (Fraknói) Vilmos : Réwai Ferencz nádori helytartó fiainak hazai és külföldi iskoláztatása 1538—1555. 68—69. l. (Akad. Értek. II. oszt. II. köt. VI. szám. 1872.)

CCCXXIV.

Bártfa. 1539. szeptember 7.

Stöckel Lénárd írja Réwai Ferencznek, hogy fiait a saját lakásán fogja tanítani.

Kiadva Frankl (Fraknói) Vilmos : Réwai Ferencz nádori helytartó fiainak hazai és külföldi iskoláztatása. 1538—1555. 52—53. l. (Akad. Értek. II. oszt. II. köt. VI. sz. 1872.)

CCCXXV.

Bártfa. 1539. szeptember 23.

Stöckel Lénárd Réwai Ferencz előtt fejtegeti azon tanrendszer előnyét, mely előbb a latin nyelvet taníttatja meg, s csak ezután fog egy másik nyelvnek tanításához.

Kiadva Frankl (Fraknói) Vilmos : Réwai Ferencz nádori helytartó fiainak hazai és külföldi iskoláztatása 1538—1555. 53—54. l. (Akad. Értek. II. oszt. II. köt. VI. sz. 1872.)

CCCXXVI.

Bártfa. 1539. november 23.

Stöckel Lénárd értesíti Réwai Ferenczet, hogy az ő fiai oktatásánál kész elállani a saját tanrendszerétől ; miért is őket a görög és latin nyelvre együttesen oktatja.

Kiadva Frankl (Fraknói) Vilmos : Réwai Ferencz nádori helytartó fiainak hazai és külföldi iskoláztatása 1538—1555. 55. l. (Akad. Értek. II. oszt. II. köt. VI. sz. 1872.)

CCCXXVII.

Bártfa. 1540.

Stöckel Lénárd tanrendszere Bártfa város iskolája részére.

Kiadva Klein: »Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften ewang. Prediger.« I. 332—341. l.

CCCXXVIII.

1540.

Beszterczebánya város bírāja és tanácsa Kephart Lipót pozsonyi prédikátornak ír, hogy egy Hamburgban időző tanult és jó paedagogus fiatal embert a város nevében hívjon meg iskolamesternek.

Venerabilis Domine.

Intelleximus preterea quendam virum doctum iuven-tutisque erudiende studiosum ac diligentem Hamburgi agere. Cui, ut accepimus, illic manendi, et hoc certis rationibus, animum nullum esse. Quare re sic se habente, ipsoque ad spartam nostram ornandam, hoc est scholam nostram, reipublice nostre seminarium, regendam et instituendam idoneo, Dominatio Vestra venerabilis dig-netur et eum nostro nomine vocare, habiturus conditi-onem non contempnendam. Quam si acceptare voluerit, absque mora animi sui erga nos voluntatem scripto aperiat. Nam dies Georgii ad prodendum ludimoderatorem nobis sacratus est. Vocamur preterea in spem illi, Christo auctore, non defuturam parem fortunam labori, modo scholam nostram pro dignitate literarum et tueri et ornare non gravabitur. Iterum bene valeat venerabilis vestra C(aritas).

Papirosra irt fogalmazványa, mely egy 1540. aug. 3-iki levéllel függ össze. Beszterczebánya város levéltárában: Fasc. 97. nr. 36.

CCCXXIX.

Bártfa. 1540. februárus 23.

Stöckel Lénárd a nevelői (pedagógus) állás fontosságáról ír Réwai Ferencznek.

Kiadva *Frankl* (Fraknói) *Vilmos* : Réwai Ferencz nádori helytartó fiainak hazai és külföldi iskoláztatása 1538—1555. 55—56. l. (Akad. Értek. II. oszt. II. köt. VI. sz. 1872.)

CCCXXX.

Grenevich. 1540. márczius 11.

A schlésiai Dyck Erasmus Stöckel Lénárd bártfai iskolamesterre hivatkozik annak igazolására, hogy Schlésiában kevesen vannak azok, a kik az Isten ígését tisztán és őszintén hirdetik.

1540. márcz. 11. ... »Sed quam rara sit copia eorum, qui verbum Dei candide et sincere annuntient, testabitur nunc doctissimus Leonhardus Schole vestre prefectus. Sectis non (így) apud Silesios nostros scatent omnia, exceptis paucis quibusdam civitatibus et pagis, ubi sinceriter verbum Dei annunciat et illi ipsi, qui verbum Dei annunciant, quos ego novi, omnes mariti sunt« ...

Papirosra írt eredetije: Bártfa város levéltárában.

CCCXXXI.

Bártfa. 1540. április 29.

Stöckel Lénárd Dévai Biró Mátyás sorsáról ír Perényi Ferencznek és egyebek között megemlíti, hogy Serédi Gáspár azt Szikszón óhajtja alkalmazni iskolamesternek.

Kiadva *Frankl* (Fraknói) *Vilmos* : Réwai Ferencz nádori helytartó fiainak hazai és külföldi iskoláztatása 1538—1555. 56—57. l. (Akad. Értek. II. oszt. II. köt. VI. sz. 1872.)

CCCXXXII.

Beszterczébánya. 1540. július 18.

Pausius Antal beszterczébányai iskolamester értesíti Guglinger Farkast, hogy ha szép szerével megválhat Beszterczébányáról, akkor elfogadja a selmeczi iskolamesterséget.

S. Tuas hesterno vespere circiter hore quinte tactum literas accepi et magnifico domino Christoffero de Turri sonantes lubens transmissem, nisi fama ad nos pervenisset, suam magnificentiam festinantissime multis peditibus obviam missis in arcem Arwam ad dominum Joannem de Dubowecz profectam. Eam ob causam eas tibi remittendas duxi potius, quam quod per viarum insecuritym perderentur.

Ceterum, quod res meas attinet, tibi persuadeto iucundissime frater, me non Proteum esse, sed causam meam constanter me tractaturum et quidquid conclusum fuerit, me tibi quantotius declaraturum, uti domino, fratri et patrono mihi summe volenti bene. Si modo bona pace meorum Bistriciensium ab officio ludilitterarii eliberari potero, Deo volente Schemniciensis ero. Bene vale optime frater, meque, uti solebas, amato. Raptim Novisoli, dominica ante festum dive Marie Magdalene Virginis. Anno Domini 1540.

1540.
július 18.

Tuus semper Antonius Pausius.

Hátára* más kézzel írva: Doctissimo clarissimoque viro domino magistro Volfio Guglinger archigrammateo Cremniciensi. fratri mihi charissimo.

Zárlatán pecséttel.

Papirosra írt eredetije: Selmeczbánya város levéltárában. 1540-iki kelettel.

CCCXXXIII.

Pécs. 1540. augusztus 24.

Sulyok Ferencz, a pécsi iskola növendéke, kéri édes anyját, szóljon az édesatyjának, hogy fiának iskolamesterével egyezzék meg és küldjön neki valamit.

Kiadva: Történelmi Tár. 1887. 802—803. l.

CCCXXXIV.

Szántó. 1540. október 9.

István, szántói plébános, birtok- és tizedügyön kívül arról is értesíti Szabó Tamás kassai bírót, hogy János nevű fiát miért oktatta nagy odaadással.

In his negotiis, humanissime Domine et plurimum mihi honorande, eam semper exhibui diligentiam, quam tibi iure proprio et debui et debeo. In multis profui, in aliquibus autem prodesse propter agrestiones (így) hominis non potui. Heri tua bona erant arestata per Paulum literatum, sed et illa ab arestatione sunt eliberata, modo tamen cum tota civitate illi de florenis novem respondeatis et eidem solvatis. Tricesimam rehabere volunt, neque patiuntur decimatores tua vina omnia hinc abduci, etiamsi ego pro te sponderem, mihi pro singulis vasis quinquaginta denarios miseris. Andreas tuus vinitor est in suo negotio satis diligens, qui dixit, se pecuniam non habere. De his itaque curam, quam poteris, diligentem agas, ne bona tua in discrimen veniant. Ego in tuis rebus nunquam defuturus ero. Joannem folum (így) tuum cura certe institui, ne, quod multum absit, a paternis moribus et pietate degeneret. Est enim adhuc adolescens, facile ad pietatem flecti potest et de incompositis moribus corrigi (így). Posteaquam vero adoleverit, frustra id attentaveris. Bene vale in pace. Datum ex Szanto, sabbato

1540.
október 9.

tuus filius Stephanus
(itt egy szó hiányzik az oklevélben)
parochus a Szanto.

Hátára irva: Studiosis meis, si acinos pressos in torculari dares, pro loreis faciendis, esset mihi per gratum et te inservirem una cum illis.

Sapientissimo simul et humanissimo viro domino Thome Zabo, iudici Cassoviensi etc., patri mihi semper honorando.

Zárlatán pecsét nyomaival.

Papirosra írt eredetije: Kassa város levéltárában, lajstromzatlan 1636/4. sz. okl.

CCCXXXV.

Stöckel Lénárd Bártfa város külső tanácsa előtt fejtegeti, hogy miért lépett ki belőle.

Ersame unnd weyse herrenn, yhr hundertmenner. Ewer lieb sol sich meines ausbleybens nicht verwundern. Wann einer an zweien ortenn auff ein mal sein sol, so ists besser, es sey da, da er am meisten zu thun hat. Weyl ich dann ynn der schul viel, unnd bey euch nichts zu schaffen hab, so hab ichs für gut angesehenn ynn meiner schul zu bleybenn, unnd euch die sach zu befehlenn, vollend auff ein end zu bringenn, weyl der meist teyl on mich verrichtet ist. Unnd sol mir ewer lieb solches nicht dahin deutenn, als schliesse ich mich aus ewerm mittel. Dann yhr habt mich vorhin, so nicht mit ausgedrucktenn wortenn, doch mit der öffentlichen that, welches mehr ist aus allem ewerm radt, wie ein schedlich gliedmas abgeschnittenn, unnd dannoch gerhümet, es sey vom heyiligen so ist geschehenn, welches heyiligen geists ich mich vonn gotes gnaden gewisser weis zu vertrosten, dann ewer keiner, die yhr euch wider alle ordnung unnd recht allen der gantzen welung unterstandenn habt. Auch bin ich also gesümet, das ich umb gemeines nutzes willenn weder freuntschaft, noch feindschafft ansehenn wolt. Ich fechte nicht ewer wahl an, sondern das yhr ewre eigne alte ordnung an mir nicht gehaltenn habt, unnd mich an alle ursach meiner stim beraubet. Welches ich doch von hertzen fro bin meinet halbenn, und kűnder mir nichts liebers widerfarenn, dann das yhr mich auch aus der stat ziehenn hiesset. Solches hab ich ewerer lieb nicht willenn vorhaltenn. Dann es ist mir von got nicht gebotenn, das ich zu dem stillschweigenn, oder das lobenn sol, was nicht zu lobenn ist. Ich wűnsche ewer lieb, das yhr alles wol treffet, Ihr kűndes so gut nicht machenn, ich sehe es desto lieber. Aber es sehenn mich alle sachenn

seltzam an. Geb der almechtig got, das ich mich vergebens fürchte. E. W. wolle mir nichts für übel habenn.

Leonart Stöckel.

Zárlatán pecséttel.

Papirosra irt eredetije : Bártfa város levéltárában. Kelet nélkül. Legújabb kéz 1540-iki keltet irt rája kívülről.

CCCXXXVI.

Bártfa. 1541. május 24.

Bártfa város hatósága arról panaszkodik, hogy Magyarországon kevés az olyan pap, a ki tud németül, de még kevesebb az olyan, a ki az Isten igéjét tisztán és őszintén hirdeti.

... »Quoniam in afflicto hoc regno Hungarie perpauci inveniuntur sacerdotes, qui germanicum ideoma callent, multo autem rariores, qui verbum Dei pure, vere, sincereque populo annunciare solent, que res nobis aliquanto tempore magnam Dei verbi famem fecerunt... Datum Bartpha 24 may. Anno Domini Millesimo quingentesimo quadragesimo primo... obsequiosi iudex et ^{1541.}_{május 24.} iurati cives civitatis Bartpha.«

Hátára írva : Egregio domino Georgio Piller de Pilsen generosi ac magnifici domini Joannis Pernstinski etc. in civitate Freistat officiali, domino nobis observandissimo.

Zárlatán pecséttel.

Papirosra irt eredetije : Bártfa város levéltárában.

CCCXXXVII.

Brassó. 1541. november 6.

Brassai Bogner Bertalan értesíti Stöckel Lénárd iskolamestert a reformáció előhaladásáról.

Kiadva : Történelmi Tár. 1881. 247—248. l.

CCCXXXVIII.

Torda. 1542.

A tordai országgyűlés az iskolamestereknek a hadi kötelezettséget fejevzés terhe alatt előírja.

»Omnes Scholastici arma ferre valentes teneantur sub eadem poena capitis consurgere et defensionis regni interesse.

Item scribatur domino episcopo transilvaniensi super consensu Scholasticorum.«

Kiadva : Erdélyi Országgyűlési Emlékek I. k. 87. 1.

CCCXXXIX.

1542.

Türk Dániel az első lutheránus iskolamester Lőcsén.

1542. . . »der Schul Rector war Herr Daniel Türk, auch der erste, so der Augspurgischen Confession zugethan war, so hernach Notari worden.«

Kiadva *Wagner* : Analecta Scepusii. II. 15.

CCCXL.

1542. április 12.

Bogener Bertalan kisszebeni iskolamestert Eperjesre hívják meg papnak.

1542. 12. April. »387. Bartholomeus Bogener von Cronstadt aus Siebenbuergenn, Schulmeister zum Zeben in Hungernnn, Beruffen genn Epperies zvo meil vonn Zebenn zum priester ambt.«

Kiadva *Georg Buchwald* : Wittenberger Ordiniertenbuch 1537—1560. Leipzig. 1894. S. 25. és ezután *Hörk József* : Az eperjesi ev. collegium története. 1896. I. füzet. 31. 1.

CCCXLI.

Boroszló. 1542. június 6.

Tilgener Bálint értesíti Selmeczbánya város hatóságát, hogy meghívását a selmeczbányai iskolamesterségre elfogadja és hivatalát fél év múltával elfoglalja.

S. Literas vestras plenas officii et amoris in me, Senatores prudentissimi Dominique observandissimi, die Ascensionis Christi, Salvatoris nostri, Vratislavie accepi easque diligenter legi atque hoc nomine incredibilem voluptatem ex iis coepi, quod ostenderent vestram singularem pietatem, amorem studiumque erga literas literarumque candidatos. Etsi vero huius propensissimi vestri in literas bonas arteisque (így) liberales animi satis constans fama a viris spectate fidei ad me allata est: tamen nunc vestris plenis humanitate literis etiam atque etiam confirmor, ut persvasissimum habeam has arteis (így) vobis precipue cordi esse, que sole sufficiunt ad bene beateque regendas administrandasque respublicas. Felices enim, divinus ille Plato ait, tum fore respublicas, si aut philosophi rerum gubernacula tenerent, aut qui ea teneant, philosopharentur. Philosophatur autem magistratus, si non tam moeniis, altis turribus, magnificis et sumptuosis edificiis, quam viris probis, doctis et prudentibus rempublicam ornandam stabiliendamque duxerit. Tum demum quam optime meritis de republica magistratus iudicari debet, si doctissimos rerum gubernatores ad nepotes posterosque suos transmiserit. Transmittit autem hac ratione commodissime, si et pias et literatas scholas summo studio operaque constituendas curaverit. Quare merito vos viri prudentissimi humanissimique laudandos duco, quod in hac re strenuam navatis operam vestrosque liberos, quos felicissimis ingeniis preditos intelligo, doctissimis ac optimis quibusque preceptoribus instituendos formandosque a teneris annis curetis. Neque hec ideo scribo, quod aliquid doctrine pietatisve mihi

1542.
május 18.

tribuere velim; novi enim exiguas mei ingenii vires: verum hoc animo hec dico, ut vos in christianissimo doctissimoque studio etiam atque etiam confirmem ac non tam provocem, quam currentes instigem. Cum autem denuo vestris humanissimis literis ad schole vestre provinciam subeundam vocer, idque preter omnem spem nihil eque obstat, quominus huic divine vocationi statim paream, quam quod fidem nostram dominis Namslaviensibus ad semestre obligaverim, quam rescindere turpe foret. Scio equidem me hac lege natum, ut mea opera dotibusque ingenio mei nemini desim, cum nihil eque secundum naturam sit, quam iuvare alios; neque vestre prudentie meam operam denegarent, modo me comode, sine fame mee periculo, ab hac data fide liberare possim. Adferuntur quotidie fere multarum urbium literae ad me, quibus nunc ad scholarum, nunc ad ecclesie fundationem invitor. Verum nulle eque grate atque vestre, quibus obviis ulnis, quod aiiunt, parerem, nisi obstaret fides mea ad semestre Namslaviensibus oppignorata. Etsi vero certe sciam vos prudentissimos viros non usque adeo extra omnem humanitatem positos, ut me temere periculo exponere et obycere velitis: tamen non video, qua ratione his tumultibus bellicis tam longo periculoso mihiq; ignoto itineri cum uxore liberisque me tuto committere possim. Quare hanc rem vestre prudentie adiudicandam considerandamque relinquo, etiam atque etiam petens, ut hac re diligenter considerata, quam rectissime mihi meisque liberis pro vestra prudentia consulatis. Quod si cognovero salutem meam fortunasque cure et cordi vestre prudentie fuisse, sedulo enitar, ut fidem meam ad semestre Namslaviensibus obstrictam liberem atque ad vos veniam, sin minus non est consilium tam difficili, periculoso et arduo itineri me committere, atque vehementer spero, me hac ratione fore excusatum. Christus optimus maximusque vestram prudentiam servet incolumem ac florentem et gubernet eam ad Christi gloriam ornandam et ad salutem ecclesie. Date Vratis-

lavie, octavo Idus iunii, anno a Christo nato Millesimo quingentesimo quadragésimo secundo. Vestre Prudentie deditissimus studiosissimusque

1542.
junius 8.

Magister Valentinus Tilgener Vratislaviensis.

Hátára irva: Vigilantissimo prudentissimoque iudici et senatoribus splendidissimis civitatis Semnicie, Dominis suis observandissimis.

Zárlatán pecsét nyomaival.

Papirosra irt eredetije: Selmezbánya város levéltárában.
1542. júl 9-iki kelettel.

CCCXLII.

1543.

A szépeességi huszonnégyszáz királyi plébános társulatának jegyzőkönyve szerint György gönczi iskolamester volt.

Kiadva: Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitújítás korából. II. köt. 406. l.

CCCXLIII.

Kisszeben. 1545—1548.

Oktatásügyi adatok Kis-Szeben város számadáskönyveiben.

1545. »29 fl. 76 den. ludi magistro pro salario suo.«

1546. »2 fl. 98 d. advocatis, plebano, predicatori, rectori schole et omnibus famulis civitatis.«

1547. »2 fl. pro fornacibus ad scholam et domini bedelli.«

1548. »11 fl. 72 d. pro novo anno predicatori Ungarorum, plebano, rectori schole, advocatis et aliis famulis civitatis, tubicinators etc.«

Papirosra irt eredetije: Kis-Szeben város levéltárában.

CCCXLIV.

Selmecz. 1549. január 13.

Szaniszló selmeczi kántor Nagyszombat város tanácsához fordul, hogy őt, a ki már azelőtt is szolgált a város iskolájában és kötelességét megtette, ismét fogadja fel iskolamesternek.

Prudens et Circumspecte Domine Iudex, ceterique famati domini una cum tota comunitate urbis preclare vestre salutem, officiorum meorum humillimam commendationem, una cum incremento totius boni Vestre Dominationi ex corde precor etc. Postquam percepi certoque compertum mihi esset Rectorem vestri Ludiliterarii a vobis brevi recessurum, visum mihi est aliquid literarum Vestre Dominationi mittere de statu et conditione vestre schole; et ideo magis, quod me olim benigno animo amplexi fueritis, ut me prefectum vestre schole iterum facere velitis, meque iterum servo vestro uti dignemini; verum in ea re nil scio, quid pollicerer Vestre Dominationi, nisi studium et operam meam tam in ecclesia, quam in docendis pueris et ea, que digna fuerint homine probo honestoque, facturum iuventutique mihi concredite exemplum bonorum morum ostensurum. Credo Vestram Dominationem haud ignorare, quo pacto me olim in medio vestri gesserim et quo meo officio functus fuerim. Licet germanica lingua non tam exacte calleo, quam sclauonica, tamen ut habeatur ratio aliorum etiam puerorum, non solum germanorum, utramque linguam pro virili et pro facultate ingenii mei exponendam curavi; quod et nunc mihi cure erit, si Vestre Dominationes me mei voti competentem, quod etiam spero, facere velitis et dignemini. His paucis libuit nunc Vestre Dominationi scribere. Deo maximo Vestram Dominationem commendo responsumque expecto. Date Schemnicii, die dominico in octava Epiphanie Domini, Anno Domini 1549.

1549.
jan. 13.

Stanislaus cantor Schemnitiensis Vestre Dominationi deditissimus etc.

Hátára írva: Circumspectis ac providis Dominis, Domino Iudici Iurastique, necnon tote communitati urbis Ternaviensis, dominis mihi gratiosissimis he presententur.

Zárlatán pecsét nyomaival.

Papirosra irt eredetije: Nagyszombat város levéltárában.

CCCXLV.

Nagyszombat. 1549. júl. 12.

Pannoniai István, nagyszombati iskolamester, a város tanácsa előtt kifejti magas felfogását az iskoláról és ezt a város jóindulatába ajánlja.

Post servitiorum meorum humillimam mei commendationem cum precatione perpetue foelicitatis. Quanto animi bona auro et argento prestantiora sunt, tanto maiorem gratiam debemus his, quorum opera bonas artes sumus consecuti, quam illis, qui rem nobis auctiorem faciunt. Unde satis intelligi potest, quantum studii, cure atque diligentie adhibeatis in liberis vestris a prima statim pueritia literarum studiis tradendis, ut expulsa barbarie et rusticitate ad humanitatem et mansuetudinem fingerentur. Prudenter enim sentitis tum demum provisum esse liberis, si parentes non solum hereditatem relinquant, sed multo magis dent operam, ut pueri a teneris recta opinione et bonis artibus imbuantur. Ac patrimonium dignissimum esse, quod parentes suis comparare possunt, si curent eos animi artibus bene liberaliterque institui. Opes enim infirma sunt bona ac multis casibus subiacent. Nam una hora divitias longo temporis intervallo partas semel omnes perdere solet. Artes vero animi non sunt eiusmodi casibus obnoxie. Neque enim bellum, neque incendium, neque naufragium eas auferre potest etc. Quare et ipse viribus omnibus contendam, ut non poenitent vos vestri consilii, quod filios vestros discendis honestis studiis adiuncxistis. Ac omnem movebo lapidem, ut impensas, quas nomine eorum facitis, bene collocasse videamini. Porro illud in primis a Vestris Dominationibus unice peto, ut curam et diligentiam primo quoque tempore

schole habeatis. Numerus etenim puerorum, laudetur Deus Omnipotens, in dies adeo augmentatur, ut vix eos schola capere potest. Ceterum semestre iam propemodum hic existens fidem diligentiamque meam in instituendis filiis procul dubio, Vestre Dominationes facillime potuerunt percipere. Proventus autem certi schole huius celeberrime civitatis sint, nec ne, me plane fugit. Quare rogo Dominationes Vestras, quo velitis me certiores de rebus omnibus reddere, mihiq[ue] regestrum in manus tradere fideles, quod me edocent de serie ac consuetudine earum rerum, que antea in hac civitate celeberrima rectori schole pro sua fide et industria in docendis atque erudiendis liberis vestris charissimis sunt administrate. Quod super est, Vestre Dominationes nihil honestius, nec ad salutem anime consequendam salutarius possint facere, quam si adolescentibus, qui hisce diebus gratia capescendi bonas literas huc appulerunt, eis vite emolumenta vestra libertate administraretis. Quod ut faciatis meque optati compotem reddatis, obsecro. Quas felicissime valere ad annos usque nestoreos cupio et opto. Relationem ab eisdem optatam expecto. Date celeri calamo e schola Tyrnaviensi duodecima iulii, anno salutis nostre Millesimo quingentesimo quadragesimo nono.

1546.
jul. 12.

De inventariis schole quoque velim easdem curam habere.

Stephanus Pannonius
ludi magister Tyrnaviensis
Vestris Dominationibus obsequentissimus
in omnibus.

Papirosra irt eredetije : Nagyszombat város levéltárában.

CCCXLVI.

XVI. század első fele.

Bakócz Tamás iskoláztatása.

»Hic enim vir, veluti plerique Hungari, ex rure ad ludum litterarium profectus; inde cum in literis aliquan-

tum profecisset, forte in aulam Matthie Corvini delatus, brevi et ad presulatum provectus est.«

Lud. Tubero : Commentarii de rebus suo tempore. lib. V. §. III. (*Schwandtner* : Scriptores Rer. Hung. II. k. 187. 1.)

CCCXLVII.

XVI. század első fele.

Szerémi György Pöstyéni Gergely fiát, Ferenczet, kis korától fogva tanította.

»Interim Gregorius Pestieny fecit mentionem de me, quod ego fuissem regi consiliarius pro Cibak et valde me Cybak prophanavit. Et precium psalteri de Gregorio Pestieny rogabam, quod cantaveram filio suo Francisco in Hwyhel, adhuc in carnis privium erat, et in ecclesia sepultus est per me ; quia pater eius nil curam adibebat ; quamobrem ab infantia eum docebam.«

Kiadva *Szerémi György* : Emlékirata Magyarország romlásáról. cap. LXI. (Magyar Történelmi Emlékek. II. oszt. I. k. 211—212. 1.)

CCCXLVIII.

XVI. század első fele.

A Margit-legendának oktatásügyi vonatkozásai.

Kiadva : Nyelvemléktár. VIII. kötet.

CCCXLIX.

Szepes. 1551. december 2.

Schawniki Albert azt vallja, hogy gyermekkorában az ő édesatyja Farkasfalván és Horánban iskolamester volt s még ekkor hallotta tőle, hogy Horán a nemeseké.

... »Item Nobilis Albertus de Schawnyk subditus domini Lasky eodem die (feria quarta proxima post festum beate Katherine virginis et martyris) iuratus, fassus est, se hoc in memoria habere : Cum fuisset puer,

1551.
decz. 2.

quod parens suus, qui tunc agebat rectorem schole in Farkasfalwa et in Horan, cum domino Gregorio, nunc parochus in Abrahamfalwa, sepe ascendissent ibique in ecclesia divina peregrissent officia ab eoque didicisset, quod Horan esset nobilium, prout nunc est, et supradictus parochus decimas pro se semper accepisset.»

Papirosra irt eredetije a szepesi káptalan levéltárában: Protocollum III. fol. 70.

CCCL.

Kassa. 1557.

Dávid Ferenczet értesítik, hogy Kassán az iskola rektora, a kántor és a segédtanító azelőtt a plébános asztalánál éltek.

Kiadva *ijj. Kemény Lajos*: A hazai iskolázás történetéhez. (Történelmi Tár. 1889. 798. 1.)

CCCLI.

Kassa. 1561. július 2.

Kopátsi István siklósi iskolamester 1543 előtt tanította Szentgyörgyi Istvánt.

Kiadva: Történelmi Tár. 1900. 475. 1.

CCCLII.

Szepes. 1562. augusztus 16.

Liptó-Szentmiklósról való Ferencz, volt tarnóczi iskolamester, továbbá Márk molnár felesége, Apollonia, és az egykori liptószentmiklósi iskolamesternek, Balázsnak az özvegye, Borbála a szepesi káptalan előtt vallomást tesznek.

... »Eodem die (feria secunda proxima ante festum beati Stephani regis et confessoris) ibidem (in oppido Hibe) providus Franciscus, inhabitator oppidi Zenth Myklos, iuratus et diligenter examinatus fassus fuisse, quod ante bellum Mohachiense in dicto oppido Tharnocz

1562.
aug. 16.

rectorem scholae egisset ipsique optime constare, eosdem exponentes ad dictam arcem Lykavam nunquam labo- rasse, sed trabes ad serram duxisse et pratum Ploska defalcasse. Eodem die ibidem honeste domine matrone, Apolonia, providi quondam Marci molitoris et Barbara, circumspecti quondam Blasii scholastici de Zenth Myklos relicte iurate et diliquenter examine falsae fuissent» . . .

Papirosra irt eredetiye a szepesi káptalan levéltárában :
Protocollum IV. fol. 9. b) és 10. a).

CCCLIII.

Szepes. 1563. július 28.

Liszka Péter deák a szepesi káptalan előtt vallja egyebek között, hogy az édesatyja, Liszka Mátyás huszon- négy évig volt Hibbén (Liptó vm.) iskolamester.

. . . »Item providus Petrus litteratus alias Lyska, subditus nobilis domine relicte Anne Zenth Ivanj, iuratus fassus est, quod *pater suus Mathias Lyska fuisset viginti quatuor annis Ludi moderator in prefato oppido Hyba*, sed non recordaretur eiusdem oppidi inhabitatores ad ullos labores ad castrum Wywar compulsos fuisse. Et quod decem annis idem attestans in eo oppido habitasset, sed antequam prefatus Ludovicus Pewkry idem castrum Wywar possedisset, nullis laboribus per quenquam castri possessorem fuissent astricti» . . .

Papirosra irt eredetiye a szepesi káptalan levéltárában :
Protocollum IV. fol. 7., a kötet második felében.

CCCLIV.

1565.

Vértesi István, komárommegyei főbíró s nagyléli lakos, saját vallomása szerint gyermekkorában Esztergom- ban, Tamás érsek iskolájába járt.

Kiadva : Győri Tört. és Rég. Füzetek. III. k. 96. 1.

CCCLV.

1565.

Markházi Bertalan, saját vallomása szerint, gyermekkorában Tamás érsek csztergomi iskolájába járt.

Közlve: Győri Tört. és Rég. Füzetek. III. k. 96. l.

CCCLVI.

Szepes. 1566. január 10.

Dobói Buzinkay Péter a szepesi káptalan előtt egyebek között vallja, hogy a mohácsi vészt megelőzőleg Sáros mezőváros iskolájába járt.

... »Secundus testis nobilis Petrus Bozynkay de Dobo, iudex nobilium comitatus de Saaros, iuratus, examinatus, fassus est: Et hoc certo scit, quod *ante cladem Mohachiensem in schola oppidi Saros cum disceret, dicta possessio Zedekerth ad claustrum in oppido Saaros existentem pertinuisset atque etiam sepe monachis in officio misse ministrasset ab eisque frequentius ad Zedekerth vocatus accessisset.*«

Papirosra irt eredetije a szepesi káptalan levéltárában: Protocollum VI. fol. 17. — Ugyanez csekély eltéréssel megvan még ugyanitt: Protocollum IV. fol. 108., a kötet második felében.

CCCLVII.

Szepes. 1569.

Bukóczi Baksai János a szepesi káptalan előtt vallja, hogy mint gyermek az eperjesi iskolába járt és ekkori értesülése szerint a nemesek a sört szabadon főzik és árusítják.

... »Item nobilis Johannes Baxay de Bwkws iuratus et examinatus fassus est, quod ipse dum adhuc puer extitisset, per aliquot annos habitasset in Eperyes et *ibidem in Schola studuisset* et bene recordaretur, posteaquam multoties profectus est in comitatu Sáros et sciret, quod nobiles eiusdem comitatus, qui volebant, erant,

qui poterant, libere semper braxabant cerevisiam et in bonis suis per tabernas propinari, et cui opus erat, vendere faciebant, et iuris ordine nobilitatem nunquam ob id prohibuissent, neque cum ipsis, iure mediante, in foro iudiciario sive alias ubivis litigassent. Nunquam sciret cives suis privilegiis usos fuisse; hecque ita fuisse circiter ab annis triginta duobus circa retrolapsis recordatur». . .

Papirosra irt eredetije a szepesi káptalan levéltárában: Protocollum IV. fol. 113. m.

CCCLVIII.

Szepes. 1569.

Polyii Csécsei Mihály a szepesi káptalan előtt vallja, hogy Bártfán három és fél évig járt iskolába, s ezalatt Sáros vármegyében úgy értesült, hogy a nemesek a sört szabadon főzik és birtokaikon kimérik.

... »Egregius Michael Chechey de eadem Poly, iuratus et examinatus, fassus est: Quod ipse per tres cum dimidio annos manserit Barthphe in schola et satis frequenter venerit in comitatum Saros, sed secundum eius memoriam nobiles semper libere braxabant cerevisiam et cui placebat, pecuniis divendebant, in propriis bonisque libere educillare curabant; ne in eo nobiles unquam sunt molestati, neque iure ideo litigatum est, neque prohibuerunt iuridice, neque contradixerunt huic braxationi civitatenses in sedibus iudiciariis coram curia regia»...

Papirosra irt eredetije a szepesi káptalan levéltárában: Protocollum IV. fol. 113. m.

CCCLIX.

Augsburg. 1592. márczius 20.

Henisch György, midőn Bártfa város hatósága fel-szólította, hogy szülőhelyén a tanítói állást fogadja el, a bártfai iskola régi híreről érdekesen nyilatkozik.

... »Sic enim iudico, quandiu Bartpha modum docendi Stöckelianum retinuerit, scholam celebrem Bartphe

nunquam desituram. Neque enim tam preceptor doctus, quam methodus, que in docendo observatur, et leges scholastice, quibus officia preceptoris et discipulorum continentur, scholam vel bene constituunt vel constitutum conservant. Sed quicquid a me iam dictum est de indigena. in eo vobis nihil prescriptum volo; prudentie vestrae ulterius considerande relinquo. Interim ego, quod sum pollicitus, sedulo effectum dabo et idoneum inquiram successorem, ut si indigena vestro iudicio idoneus desit, externus in promptu sit. Vel si indigena adsit, cum externis comparari et inter plures melior delectus haberi possit». . .

Hátára irva: Prudentissimis viris virtute et autoritate prestantibus, domino iudici et iuratis civibus reipublice Barthanc, dominis et sympatronis omni reverentie cultu observandis.
Zárlatán pecséttel.

Papirosra irt credetije: Bártfa város levéltárában.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ AZ I. RÉSZHEZ.

- Aacheni zsinat határozata 6.
 Aba Samu király 9.
 Aba Sükösd fia Demeter hercegi nevelő 178.
 Abauj vármegye 36.
 Ablak (üveg) az iskolában 49, 85, 123, 139.
 javítás 78, 123, 139.
 Acolythus 91, 141.
 Adalbert püspök prédikációja 8.
 szt. István tanítója 176.
 Adómentes iskolamester 109.
 Aeneas Sylvius »Tractatus de liberorum educatione editus ad Ladislaum Ungariae et Bohemiae regem« 182.
 munkájának vezérgondolatai 182.
 Agarbicin (Egerbegy) iskolája 23.
 Agregyits (Egerbegy) iskolája 23.
 Ajkay Péter leánya Alincha apáca 202.
 Ajtócsináltatás az iskolánál 95, 123, 167.
 sarok 91.
 Akadémia Kassán 41, 118.
 »A Keresztyényi Tudományról . . .« stb. I. Gálszécsi.
 Alamizsna tanulók részére 169.
 Alapítvány iskolamester és tanulók részére 116.
 Albert magyar király 184.
 egeresi plébános.
 Albinus Tóbiás felkai iskolamester 107.
 Alexi Mátyás zólyomi bíró 175.
 Alice királyi dajka 178, 179.
 Alincha apáca 202.
 Aliskolamester 34, 156.
 Aljegyző 125.
 Alnémeti falu 179.
 Alperjel: András.
 Alsó-Szaploncza város 158.
 Altarista 39, 65, 115.
 Alumnia 135.
 Ambrus szentimrei plébános 59.
 szepesolaszii plébános 109.
 Anasztáz pécsváradi apát 9.
 András brassói iskolamester 92.
 brassói iskolás 40.
 deák (Abaujm.) 36.
 deák (scholastikus) pásztói iskolamester 141.
 győri domokosok alperjele 12.
 készmárki iskolamester 120.
 lőcsei iskolamester 128.
 nagyszebeni iskolamester 133, 135.
 Réwai fiúk nevelője 196.
 szegedi iskolamester 160.
 Angol származású iskolamester 113, 128.

- Anjouk 207.
- Anna, Bálint krompachi iskolamester felesége 128.
- Janchech Dénes özvegye 172.
- Mihály deák zágrábi polgár felesége 174.
- Antal hittudományi doctor szentbeszéde 10.
- iglói iskolamester 109.
- kassai tanuló 115.
- kolozsmonostori apát 38.
- nagyszebeni plébános 132.
- nagyszebeni segédtanító 133.
- szabad mesterségek baccalaureusa prázsmári iskolamester 148.
- selmeczbányai iskolamester 154.
- Apácz-kolostorok a nevelés terén 198—204.
- Apáczák névszerint: Alincha, Bérczi Pál leánya, Hrotsvita, Ilona, Jolent, Katalin, Katerina.
- Apátok: Anasztáz, Antal, László, Musnai János, Vilmos.
- Apródok: Bresano, Caldi, Rattold, Horváth, Nicolai Mária János.
- Aranyasi Gellértfi János csőtörtőkhelyi iskolamester 100.
- Archigrammaticus, mint iskolamester 125.
- Argjasch (Egerbegy) iskolája 23.
- Artes liberales (Hét szab. mesterség) 132, 148.
- Asztal az iskolában 49, 86, 119.
- Astansok törvényei (Leges Astantium) 81.
- Atyai Miklós esztergomi olvasókanonok 90.
- Ádám nagybányai esküdt 114.
- Ágnes magy. királyné 179.
- Magyar Lőrincz özvegye 172.
- Ágostonos kolostor Pápócson 140.
- szerzetes: Cratzer György. szerzetesek Sároson 149.
- Ágostonosok, mint térítők s népoktatók 12.
- monostora 158.
- Ágotha, Máté zágrábi iskolamester felesége 171.
- Ágytakaró 93.
- Ápoldi Simon nagyszebeni iskolamester 133.
- baccalaureusokat vizsgáló bizottság tagja Bécsben 134.
- Árnyékszék az iskolánál 49, 136.
- Árpádkori falusi iskola 24.
- Baccalaureus iskolamester 30.
- segédtanító 34.
- iskolamesterek névszerint: Beszterczbányai Antal, Bregai Miklós. Frisch Mihály, György, János, Krewcz János, Lőrincz, Lukács, Mátyás (bécsi), Simon, Werner György.
- segédtanítók: Mátyás, Orbán.
- Baccalaureus iskolamesterek: Bártfán, Beszterczén, Beszterczbányán, Brassóban, Kis-Szebenben, Szász-Város, Szikszón.
- segédtanítók: Beszterczbányán, Nagybányán.
- Bacsó Gáspár eperjesi tanító 103.
- Baczkay Tamás bártfai iskolamester 64.
- Bakócz Tamás II. Lajos kir. gyámja 183.
- számadás könyve 101.
- udvarában nevelő (informator, magister) 195.
- Balázs liptó-szent-miklósi iskolamester 30, 128.

- Mátyás fia, zágrábi szücs 173.
 nagyszebeni segédtanító 135.
 Réwai-fiúk nevelője 72, 196.
 zágrábi lakos 171.
- Balbus Jeromos II. Lajos elemi
 oktatója 184.
- Banicz Márton és Simon zágrábi polgárok 174.
- Baráthely (Prathia, Pretai, Pretau, N.-Küküllő vm.) iskolája 23, 52.
- Barczaság 22, 25.
 i esperesi statutum 26.
 i iskolák: Bendorf, Botfalva, Feketehalom, Hőltővény, Keresztényfalva, Prázmár, Rozsnyó, Szász-Hermány, Szász-Magyarós, Veresmart, Vidombák, Volkány.
- Barnabás mizslei iskolamester 57.
- Baromlak (Varumlak, N.-Küküllő vm.) iskolája 23, 52.
- Bálint besztérczebányai iskolamester 88.
 kassai jegyző 103.
 kassai iskolamester 111.
 késmárki iskolamester 120.
 krompachi iskolamester 128.
 nagyszebeni fazekas 137.
 selmeczbányai bíró 153.
 zágrábi lakos 171.
 zágrábi városbíró, Mihály fia 173.
- Bán: Máté (Szlavónia bánja) 190.
- Bánfi Miklós szaplanczai vára 101.
- Bártfa város 12, 28, 30—36, 40, 49, 50, 158.
 i György nevelő Perényi Miklósnál 192.
 i iskola 62—86.
 i iskolamesterek javadalmasai 67—78.
- Bártfa városi iskolamesterek névszerint:
 Baczkay Tamás, Besztérczebányai Antal, Caphay Miklós, Eck Bálint, György, Keyl Márk, Miklós, Orbán, Szepeni Szervác, Stöckel Lénárd.
 i iskola törvényei 73—78.
 i plébánia könyvtára 12.
 i számadáskönyvek 65, 68.
 i Szent Egyed-egyház 68.
 i Vállas György 149.
- Báta város 10.
- Báthory András jobbagyái 36.
- Bázna (K.-Küküllő vm.) iskolája 23, 52.
- Bebek János fia kassai gymnasiumi tanuló 116.
- Bedellus az iskolánál 124.
- Beiktatása az iskolamesternek Lőcsén 128.
- Bendorf (Mehburg, Meremburch, Seben vm.) iskolája 22, 53.
- Benedek Boncz fia óbudai tanuló 139.
 budai plébános 99—100.
 domokos-rendi Nyulak-szegtéről 202.
 ispán Osl fia, királyi udvarban nevelkedett 189.
 nagyszombati iskolamester 137.
 rendiek, mint térítők s népoktatók 12.
 váradi lakos 170.
 Váradi Péter fia 60.
- Bereczk főesperes szikszói plébános 164.
- Bereczk Rojcsai Márton fia ivánczi iskolamester 109.
- Berethalom (N.-Küküllő vm.) iskolája 49, 131.
- Berény (Hunyad vm.) iskolája 53.

- Bernát, Imre király nevelője 178.
 késmárki iskolamester 120.
 pozsonyi plébános 145.
 Bertalan gyöngyösi kántor 107.
 gyulai iskolamester 55.
 Mátyás butkai plébános 54.
 Berzeviczi Detre hevesi főispán 109.
 Besztercze város (Besztercze-Naszód vm.) 59, 86—87.
 esperesség 25, 26.
 i iskolamesterek: Mátyás, Vincze, Seraphin György.
 i iskolamester jövedelme 87.
 Besztercebánya város 31—37, 49—50, 57, 88—91, 125, 153.
 i Antal bártfai iskolamester 63.
 i iskola 91.
 i iskolamesterek: Bálint, Erasmus, Eynseczer István, Orbán, Siegler János.
 tanulók kötelezettségei és jutalmazásai 90.
 Beycz-nemzetség 189.
 Bécs 88, 186.
 i egyetem 133, 164.
 i egyetem látogatottsága 49.
 III. Béla király leányának dajkája 178.
 IV. Béla király 179, 188—189, 207.
 kori zsidótörvény 50.
 nevelője Miska Salamon mester fia 178.
 Bélabánya (Fejérbánya) város 91, 107.
 Béltheki Drágffy Anna nevelőket fogad 196.
 Bérczi Pál leánya apácz 201.
 Bilkey Sándor fia István kir. udvari tanító, 181.
 Biró Mihály egeresi lakos 38.
 Birói szerep tanulók közti ügyek elintézésére 75.
 Biróválasztási lakománál szereplő tanulók 175.
 Birtokadomány tanulóknak 142.
 Blecher Péter bártfai lakos 68.
 Blum János hagyatéka Pál eperjesi iskolamesternek 102.
 Bochy Dénes egeresi esküdt 38.
 Bodomcrey Tamás ispán leánya Erzsébet veszprémi iskolás 200.
 Bodovich Tamás zágrábi iskolamester 173.
 Bogács (K.-Küküllő vm.) iskolája 23, 53.
 Bogener Bertalan kisszebeni iskolamester 124.
 Bogner Fülöp bártfai lakos 68.
 Boldizsár ágyumester (bombardarius) brassói lakos 93.
 Boldog Margit 12, 179.
 oblata 199.
 Bold. Szűz-egyház iskolája (Brassó) 28.
 Bombardarius (ágyumester) 93.
 Boncz fia Benedek felhévizi tanuló 139.
 Borbánd (Alsó-Fehér vm.) iskolája 24, 53.
 Borkéregtetés 129.
 Bornemisza János II. Ulászló nevelője 183.
 Bossányi György Lőrincz nevű fiát taníttatja 195.
 Boszorkányok vallási oktatása 8, 20.
 Botfalú (Bregendorff, Brassó vm.) iskolája 22, 53.
 Bólcsei (Czudar) Dénes fia Sándor váradi tanuló 35, 169.
 Brassó város 29—31, 40, 48—50, 131.
 i iskola 91—95.

Brassó városi iskolamesterek :

András, Ferencz, Fritsch Mihály, György, Hóincz Márton, István, János, János, Kassai Simon, Krewcz János, Kristóf, Lukács, Lukács, Lukács, Mátyás, Péter, Péter, Rewchin János, Tamás, Werner György, Wolfgang.

i iskolamester fizetése 92.

i segédtanítók : Henrik, Jekkel Jeremiás, Mihály, Tamás, Tamás, Tivadar, Vágner Bálint, Wolphart Bertalan.

Bregai Miklós baccalaureus boroszlói és szepesi kanonok 49.

Brengendorff (Botfalu) iskolája 22, 53.

Bresano főpapi apród 190.

Breviarium 131.

Brezovicza (Körös vm.) 109.

Briefschule (német-iskola) 47.

Brisz János kassai lakos 118.

Brodar Tamás zágrábi háztulajdonos 172.

Brodarics István szerémi püspök 163.

Brue Derthar György szomolnoki iskolamester és jegyző 164.

Brut János nagyszebeni lakos 136.

Buda város 36—37, 49, 113.

i György pesti polgár 112.

i iskola 95—100.

i iskolamesterek : Gryneus Simon, Lavai Rorbeck Pongrácz, Tobriacher Ulrik Vilmos, Werner György

i káptalani iskola 98.

ispán 12.

i zsinat (1279) 8, 12, (1309) 21.

i zsinat határozata, hogy a papok mit tanítsanak 13.

Budisics Mihály zágrábi háztulajdonos 173.

Bukóczi Baksai János eperjesi tanuló 106.

Bursa 50.

Buz (Buzd, Nagy-Kük. vm.) iskolája 23, 53.

Büntetésekről az iskolában 36, 75, 80, 83, 119.

ből elcsukott tanuló 117.

Caldi főpapi apród 190.

Campanator (harangozó) 30.

Caphay Miklós bártfai iskolamester 67.

Capitulare 4.

Castrum Marie (Földvár) iskolája 55.

Castrum Marie (Hétur) iskolája 92.

Catzianer trencsényi lakos 148.

«Chetena» birtok 128.

«Chronica und Beschreibung der Türckey» 160.

Cilley Ulrik V. László nevelője 183.

Clerici nem miséspapok 38.

Clethner János krakkói polgár 63.

Collegium királyi udvarban 189.

Comes : Montforti Wolfgang 186.

Péter 160.

Comoedia (színi előadás) az iskolánál 83, 127.

Conventek : Garam-szent-benedeki, kolozsmonostori, medgyesi, zágrábi.

Conventor 131.

Corvin János 108.

nevelője Taddeo Ugoletti 183.

Coxe Lénárd kassai iskolamester 69, 113.

lőcsei iskolamester 128.

Cratzer György budai tanuló 96.

- Creczemer Péter beszterczei lakos 59.
 Csetneki könyvtár 164.
 Cseh István Péter nevű fia tanuló 35.
 Csötörtökhely (Körös vm.) város 100, 101.
 i iskolás : Domnyczai Mihály.
 i iskola 100.
 Csötörtökhely (Szepes vm.) város 100.
 i iskola 100—101.
 i iskolamester : Aranyasi Gelérfi János.
 Csukárdi bíró 155.
 Csukás János nagyszabeni mester 134.
 Czayden (Feketchalom, Brassó vm.) falu 22, 54.
 Czepléd város 49.
 Czisztercziek, mint térítők s népoktatók 12.
 Czoborszentszmihályi Czobor Imre és Márton budai polgárok 99.
 Czybner Keresztély eperjesi városbíró 103, 104.
- Dada (Szabolcs vm.) iskolája 24, 53.
 Dajkák : Alice, Menna, Olimpyades.
 Daykacz Antal szaplanczai lakos 158.
 Dávid Ferencz 114.
 Deákok : András, Domnyczai Mihály, Kubini László, Mihály.
 mint iskolamesterek : András, Gergely, Domnyczai Mihály.
 Debreczen város 49.
 »De catechizandis rudibus« Szt. Ágostontól 5.
- Deés város 49.
 Demeter, Kálmán herceg neve-lője 178.
 Deregnyei Bálint deregnyei lakos 54.
 Özv. Deseffi Lászlóné 162.
 Deszka az iskolában 86, 127, 167, 175.
 padozat az iskolában 123.
 Detreh (Detrehem, Torda-Aranyos vm.) iskolája 24, 53.
 Detrehem (Detreh) iskolája 53.
 Dczsó domokosrendi 203.
 érsek prédikációja 8, 9.
 Dékán Brassóban 131.
 ság Selyken 57.
 Dénes fia Dénes, IV. Béla játszótársa 188.
 Dévai Bíró Mátyás 167—168.
 »Orthographia Ungarica« cz. munkája 211.
 szikszói iskolamester 164.
 Diczházi János homorogdi lakos 56.
 Dilius (Fejérbánya kápolnája) 150.
 Diód falu 9.
 Dobói Buzinkai Péter sárosi szolgabíró 149.
 Dobrakucsá vár (Körös vm.) 100.
 Dobrakucsai Balázs fia János pap szaplanczai iskolamester 158.
 Dombó (Pozsony vm.) birtok 137.
 Domnyczai Mihály deák csötörtökhelyi scholasticus 100.
 Domokos Jakchewicz fia zágrábi tanuló 174.
 ok, mint térítők s népoktatók 12, 132.
 várjobbágy 178.
 rendi szerzetes : Mihály.
 Donatus 41, 71.

Dörr Péter nagyszebeni káplán
132.

Dresler Lőrincz régeni lakos
149.

Dyck Erasmus (sziléziai) 72.

Eczel (Heczal, N.-Küküllő vm.)
iskolája 23, 29, 54, 93.

Eck Bálint bártfai iskolamester
65, 69—71.

költeménye Fáber Jánoshoz.

Eckel Ágoston bártfai plébános
63.

Eger város 37.

Egerbegy (Argjasch, Agregyits,
Agarbicin, N.-Küküllő vm.)
iskolája 23, 54.

Egeres (Kolozs vm.) iskolája 38.

Egri iskola 101—2.
iskola tanulóinak jutalmazása
101.

káptalani iskola 101.

püspök királyi nevelő- és
gyámszerepe 180.

Egyetem (Pozsony) 193.

ek : Bécs, Krakkó, Padova,
Wittenberga.

re való előkészület 208.

Egyházak : bártfai Szent Egyed-,
fejérbányai-, Mária Mag-
dolna plébániai —, szt. Er-
zsébet (kassai) —, brassói
szt. Bertalan —, szt.
György —, szt. Lőrincz —,
szt. Márton —, szt. Mi-
hály —, szt. Miklós —.

Egyházi iskolák : szt. Bertalan-
egyház iskola, szt. Lőrincz-
egyház iskola, szt. Mihály-
egyház iskola, Boldogságos
Szűz-egyház iskola.

Egyházi szabályzatok az iskola-
mesterek- és segédtanítókról
151, 152, 153.

Elek Sárosi András fia királyi
udvarban nevelkedett 189.
szelindeki tanító 160.

Ellenőrzés gyakorlása az iskola-
mester felett 126.

Előadási idő az iskolában 76.

II. Endre király 178.

dajkája Alice 178.

nevelője Demeter Aba Sü-
kösd fia 178.

III. Endre király 179.

gyámja Marinus Gradenigo és
Morosini Albert 179.

birtokadománya nevelőjének
180.

apródja Ratold.

Endre herczeg (Nagy Lajos
öccse) nevelője 181.

Engl Péter brassói lakos 92.

Eőr (Zemplén vm.) iskolája
24, 54.

Eperjes város 31—2, 36—7,
49—50, 69—70, 117.

i iskola 102, 106.

i iskolamesterek : Bacsó Gás-
pár, Fontanus Imre, Frideri-
cus András, Gáspár, György,
János, Máté, Osvát, Pál,
Péter, Steynhofer Sebestyén,
Werner György.

i iskolamester fizetése 102.

i iskolamester, mint jegyző
103—105.

i iskola tanulói 105—106.

»Epistola ad Laetam« szt. Je-
romos 198.

Erasmus besztercebányai is-
kolamester 88.

Erdély 132.

Erdélyi György fia János kassai
gymnasiumi tanuló 35, 116.
Márton 162.

Erdősi (Sylvester) János 42,
168.

Eruditor (nevelő) 197.

Erzsébet Bertalan gyöngyösi kántor felesége 107.
 királyi hercegnő nevelője Lőrincz prépost 187.
 királyné 190.
 lengyel királyné munkája a királyi gyermek neveléséről 184.
 Mátyás király anyja 124.
 munkájának tartalma 185.
 vészprémi tanuló szent Margit tanulótársa 200.
 Erzsébetváros (Ybesdorff) Kis-Küküllő vm.) iskolája 23, 107.
 Esküdtek : Adám, Bochy Dénes, Fejes Balázs, Kirschner Jost, Magyar Lőrincz, Mikola Ferencz és Tamás, Nempcze Kelemen, Pál.
 Esperességek : beszterczei, királyi (Kyrália).
 Esztergom város 49.
 i zsinat 10, 19.
 i zsinat határozata, hogy a papok mit tanítsanak 19.
 i zsinatok 1382-, 1489- és 1493-ban 39.
 Eynseczer István beszterczebányai iskolamester 88.
 körmöczbányai iskolamester 125.
 Eyskar György körmöczbányai bíró 126.
 Écs birtok 178.
 Énektanítás 25, 32, 41, 57.
 az apáczáknál 203.
 Érsck l. Püspök.
 Faber János 65.
 Falusi iskola 21, 22.
 név szerint : Baráthely, Baromlak, Bázna, Bendorf, Berény, Bogács, Borbánd, Botfalu, Buzd, Dada, Detreh,

Eczel, Egerbegy, Eőr, Erzsébetváros, Farkasfalva, Feketchalom, Fekete - Patak, Földvár, Gicze, Gyula, Hibbe, Hidvég, Homorogd, Horán, Hőltövény, Kásztó, Keresztényfalu, Kisbári, Kis-Kapus, Kis-Selyk, Kovászi, Körös, Ludas, Mizsle, Nemsova, Prázsmár, Radvány, Rozsnyó, Sály, Sibisán, Somodi, Szamosfalva, Szász-Hermány, Szász-Magyarós, Szent-Imre, Tarnócz, Tárca, Tekc, Telegd, Tihany, Várad, Veresmart, Vidombák, Volkány, Völcz.
 Falusi iskolák Magyarországon 1540-ig, névszerint felsorolva 52—61.
 k minden plébániai helyen 23, 208.
 k tantárgyai 25.
 Falusi iskolamesterek névszerint : Barnabás, Bertalan, Ferencz, Gergely, György, Hunyadi Antal, István, Jakab, János, Kereskedő Mátyás, Liszka Mátyás, Mihály, Pál, Péter, Scholcz Miklós.
 Farkas Bálint váradi püspök 101.
 Farkasfalva (Szepes vm.) iskolája 24, 30, 54, 56.
 Farnasi Veres Dénes detrehilakos 54.
 Favágás iskola számára 91.
 Favétel iskola számára 106, 127, 136.
 mint tanulókra kirótt teher 78.
 Fazekas Balázs egeresi lakos 38.
 Fából épített iskola Késmárkon 123.

Fegyelem 74, 79.
 Fehérbánya város 91.
 Fehérvár I. Gyula- és Székes-Fehérvár.
 Fejes Balázs egeresi esküdt 38.
 Fejérbánya (Bélabánya) város 107.
 i iskola 107.
 kápolnája (Dilius) 150.
 Fejérvár város 49.
 Feketealom (Czayden, Brassó vm.) iskolája 22, 54.
 Fekete-Patak (Bereg vm.) iskolája 24, 55.
 Felek adománybirtok 124.
 Felhévizi iskola 139.
 Felkai iskola 107.
 Felnémeti falu 179.
 Felső-Bök (Csallóköz) birtok 191.
 Fenyítő eszközök tanításnál 119.
 I. Ferdinánd király 185.
 herczeg nevelője Lőrincz prépost 186.
 és Miksa herczegek tanulmányainak tárgya 186.
 Ferencz brassói iskolamester 93.
 Mikola János fia tordai iskolamester 165.
 pesti iskolamester 142.
 pesti tanuló 112.
 szegedi iskolamester 160.
 tarnóczi iskolamester 59.
 Ferenczesek 132.
 közgyűlési tilalma a nővérek tanítása iránt 201.
 mint térítők s népoktatók 12.
 Finta váradi szijgyártó 169.
 Fizetői vám 181.
 Fontanus Imre eperjesi iskolamester 105.
 •Formulae Puerilium Colloquiorum• Heyden Sebaldtól 41, 42.

Főesperesek: Bereczk szikszói plébános, János.
 Főispánok: Berzeviczi Detre, Gergelylaci Buzlay Mózes, Himfy Benedek.
 Földvár (Marienburg, Castrum Mariae, Heturin, Kis-Kük. vm.) iskolája 55.
 Főpapi udvari iskola növendékei: Bresano, Caldi, Horváth, Nicolai Mária 191.
 Fraknoi Vilmos 65.
 Frangepán Beatrix, Corvin János özvegye 108.
 Kristóf 196.
 Fraternitas Marie Virginis Matris Dei (Szűz Mária testvérület) 68.
 Fridericus András eperjesi iskolamester 70, 105.
 kassai iskolamester 113.
 Fritsch Mihály baccalaureus. brassói iskolamester 91.
 Fucco ispán 159.
 Függelék a bártfai iskola törvényeihez 82.
 Fülöp nagybányai iskolamester 131.
 Fűtés az iskolában 121, 122.
 Fűtő az iskolában 78.
 Gabriella 149.
 Garai János vál. veszprémi püspök nevelője 192.
 Garam-szent-benedeki konvent 165.
 Gattája falu 129.
 Gawron Jánoskrakkói polgár 63.
 Gayzky Illés fia iskolás 174.
 Gábor egri püspök 158.
 Gál molnár 158.
 zágrábi nemes 175.
 Gálszécsi István •A Keresztyéni Tudományról való rövid Könyvecske• 211.

- Gáspár baccalaureus késmárki iskolamester 120.
 eperjesi iskolamester 104.
 iglói iskolamester 109.
 kassai iskolamester 113.
 késmárki iskolamester 120.
 kolozsvári iskolamester 124.
 körmöczbányai iskolamester 125.
 selmeczbányai iskolamester 150.
 soproni iskolamester 155.
 Gellért 177.
 legenda 21.
 prédikációja 8, 9.
 szónoklatai különböző helyeken 9.
 tolmácsai 9.
 Gergely deák tordai iskolamester 165.
 és György Néhai Pál fiai zágrábi tanulók 174.
 káplán somodii iskolamester 58.
 varga 136.
 zágrábi lakos 172.
 Gergelylaki Buzlay Mózes királyi udvarmester és tolmegyei főispán 137.
 Gernyeszegi István baccalaureus székely-vásárhelyi iskolamester 162.
 Geselle (segédtanító) 34, 126, 151.
 I. Géza király 9.
 Gicze (Gömör vm.) »gymnasium« nevű iskolája 24, 41, 55.
 Glacz Máté késmárki jegyző 39.
 Goltsloer Miklós kassai iskola-mester 110.
 Göncz város 111.
 i iskola 107.
 i Melczer András pesti iskola-mester 111—2, 114, 142.
 Görög felfogás a nevelésről 3.
 Gőzfürdő (vaporarium) az iskolánál 49, 123.
 Gradus (egyetemi fokozat) 30.
 Graudenzi Arnold fia János nagyszebeni iskolamester 132.
 Grauszner Márton szentkereszti plébános 118.
 Grácz 196.
 Graudenzi János baccalaureus nagyszebeni iskolamester 137.
 Gregorián-ének tanítás 25.
 Gresl András 149.
 Gross Bruderschaft (Nagy testvérület) 157.
 Gruba Tamás pap magántanító 196.
 Gryneus Simon budai iskola-mester 96.
 Guettsjar Maydyender János körmöczbányai iskolamester 125.
 Guido de Culpna : »Historia Trajana« 164.
 Guglinger Farkas körmöczbányai archigrammaticus 125, 126, 154.
 Guna fia Gyuga királyi udvarban nevelkedett 190.
 Gurtler Mátyás bártfai segéd-tanító 63.
 Gymnasiarcha (iskolamester) 29.
 Gymnasium 41, 118.
 Giczén 55.
 Kassán 116.
 Gyógyszerész 93.
 Gyöngyösi iskola 107.
 Győr város 35.
 i iskola 108.
 György baccalaureus bártfai iskolamester 64.
 baccalaureus szikszói iskola-mester 164.

- György bártfai altariszt 65.
 brandenburgi őgróf II. Lajos
 nevelője 183.
 Bálint fia zágrábi városbíró
 171.
 eperjesi iskolamester 102.
 erdélyi püspök 25.
 gönczi iskolamester 107.
 iglói plébános 109.
 kereskedő 168.
 késmárki iskolamester 120.
 ludasi iskolamester 57.
 nagyszebeni iskolás 40.
 nagyszebeni tanuló 135.
 nevelő (instructor) 195.
 trencséni iskolamester 166.
 zágrábi iskolamester 173.
 zágrábi lakos 175.
 Gyuga Guga fia királyi udvar-
 ban nevelkedett 190.
 Gyula (Baranya vm.) iskolája
 24, 55.
 város 37, 201.
 Gyula-Fehérvár 93, 107.
 fehérvári iskola 109.
 i Gábor Réwai-fiuk nevelője
 72, 196.
 i György 55.
 i iskola 109.
 Gyurák Matheyko fia zágrábi
 mészáros 175.
 Haan Balázs nagyszebeni lakos
 132.
 Haberknapp Márton pozsonyi
 fuvaros 146.
 Halbgebachsen Henrik nagy-
 sinki iskolamester 132.
 Halotti Beszéd 11.
 Halphamp György ács iskola-
 építő, poprádi lakos 123.
 Hamar Benedek egeresi lakos 38.
 Hamburg 89.
 Hanyag iskolamester büntetése
 33.
 Harang az iskolában 140.
 ozás, mint iskolamester fel-
 adata 32—3, 90, 121—2,
 165—6.
 ozás, mint tanulók feladata
 36, 83—4, 105—6, 115, 121
 —2, 166.
 Harczoló tanuló 160, 163.
 Hassághi Dénes, Béltheiki
 Drágffy Anna fiának neve-
 lője 196.
 Hatos Miklós kassai lakos 115.
 Haufen (husmérték) 33.
 Hazai nőnevelés apácza-kolos-
 torokban 198—204.
 Háztulajdonos iskolamester 50,
 171.
 Heczel (Eczel) iskolája 23.
 Hedvig tescheni hercegnő 128.
 Heltau (Nagy-Disznód) falu
 132.
 Heltay: Mátyás király tanuló
 éveiről 124.
 Helus várjobbágy 178.
 Helyettes iskolamesterek: Já-
 nos baccalaureus, Lukács,
 Lőrincz.
 Henckel János lőcsei plébános
 128.
 Henisch György nyilatkozata
 Stöckel iskola-törvényeiről
 83.
 Henko Sebestyén fia lőcsei is-
 kolamester 129.
 Henrik brassói segédtanító
 (lector) 95.
 Herbord ispán Osl fia 189.
 Heturin (Földvár) iskolája 55.
 Heyczmann István közjegyző és
 rozsnói plébános 131.
 Heyden Sebal: «Formulae Pue-
 rilium Colloquiorum» 41.
 Heylsdorff (Höltővény) iskolája
 22, 56.
 Hewyh mezőváros 101.

- Hét szabad mesterség (artes liberales) 148.
- Hétur (Marienburg, Castrum Marie) 92.
- Hibbe (Liptó vm.) iskolája 24, 55.
- Hidírnok, mint iskolamester 145.
- Hidvég (Maros-Torda v. Háromszék vm.) iskolája 55.
- Hidegvich István szaplonczai lakos 158.
- Himfy Benedek bolgár bán és pozsonyi főispán 130.
- »Historia Trojana« Guido de Columpnától 164.
- Hitstudományi doctor: Antal.
- Hitujítás 210.
- Hochpreth János pozsonyi társaskáptalan iskolamestere 30, 147.
- Hodos (Krassó-Szőrény vm.) iskolája 130.
- Höincz Márton brassói iskolamester 93, 94.
- Homilia 12.
- Homonnaiak jegyzője János ungvári iskolamester atyja 169.
- Homrogd (Abauj-Torna vm.) iskolája 24, 56.
- Honigberg (Szász-Hermány) iskolája 22, 58.
- Honterus János 50, 94, 114.
- Horatius Satyrái 134.
- Horán (Szepes vm.) iskolája 24, 30, 54, 56.
- Horváth, főpapi udvari iskola növendéke 190.
- Höltövény (Heylsdorff, Brassó vm.) iskolája 22, 56.
- Hrabanus Maurus: »De institutione clericorum« 5.
- Hrotsvita apáczsa magas tanultsága 198.
- Huendler Vid II. Miklós pécsi püspök vicarius 148.
- Humanizmus hatása a papságra 209.
- Humanizmus, mint világnézet 209.
- Hunyadi Antal borbándi iskolamester 53.
- János 144.
- László és Mátyás nevelője Sanocki Gergely 183.
- Mátyás 162, 210.
- Mátyás tanulóévei 124.
- Hutter Demeter kassai lakos 115.
- Hypodidascalus (segédtanító) 34, 74.
- Hyppolit esztergomi érsek 190.
- Igló város 37, 129.
- i iskola 109.
- i tanulók kötelezettsége s jutalmazása 109.
- Igricz 31, 122.
- Ijkkészítő 174.
- Iklódi Márton tordai lakos 165.
- Illés zágrábi harangozó 173.
- Ilona apáczsa: szent Margit énektanítója 203.
- zágrábi lakos 174.
- »Immortale« cz. könyv 168.
- Imre herczeg nevelője szt. Gelért 177.
- (Endre öcscse) nevelője Bernát 178.
- Kállai Simon fia 170.
- Wythomer fia királyi udvari nevelt 190.
- Informator (nevelő) 30, 96, 192, 197.
- Instructor (nevelő) 197.
- Ipolc ispán 200.
- Írás-olvasás tanítása 40.

Iskola majdnem minden oldalon.

építés 147, 168.

építés költségeiről 123.

épület javítása 85.

ák kötelezettsége 37—8.

ák száma Budán 95.

ujjáépítése 49.

ügyek újjászervezése 69.

Iskolamester, lásd falusi iskolamesterek és városi iskolamesterek alatt.

Iskolamester aljegyzői szerepben 34.

beiktatása 128.

ből kánonjog-doctor és kánonok 170. — karthausi rendi szerzetes 111. — plébános 111.

egyházi szolgálata 32.

ellátása, élelmezése: Bártfán, Eperjesen, Kassán, Kiszebenben, Pozsonyban, Selmeczbányán, Szepesen a plébánosoknál 31—2, 123, 143—4.

Egerben a püspöknél 101.

elnevezései: gymnasiarcha, informator et paedagogus, Litterarii studii director, Ludi litterarii gubernator, Ludi litterarii moderator, Ludimagister, Ludimoderator, Magister, Magister scole, Moderator scole, Publicus informator, Rector ludi litterarii, Rector scholarium, Rector schole, Rector scholarium, Regens, scholaris (ritkán), scholasticus, scolasticus, Schulmaster, Schulmeister 29.

feladatáról 48.

fizetéséről 23, 31. — fizetése idejéről 100. — hadi köte-

lezettségéről 34. — házasságáról 112. — jövedelme tanulóktól 152. — kötelezettségeiről 31—2.

Iskolamester különféle jövedelméről 31—2.

mint bíró 112. — mint háztulajdonos 59. — mint követ 34. — mint közgyűlési tag 112.

mint városi jegyző 29, 87, 112, 124, 129, 134, 164. — tanultsága 30. — ügyvédi szerepben 57. — választásáról 25, 29. — választása idejéről 90. —

és plébános egymáshoz való viszonya 64. — tanulmányuton 88. — szülőktől befolyó jövedelme Kassán, Selmeczbányán, Sopronban 32.

Iskolák fajtái: alumnia, falusi iskola, káptalani iskola, községi iskola, latin iskola, német iskola (Briefschule, Schreibschule), székesegyházi iskola, parochialis egyházi iskola, plébániai iskola.

Iskolák névszerinti felsorolását lásd az egyes iskolafajok neve alatt.

Iskolák kiváltsága 208, 209. védelme 209.

Iskolás 53, 56.

ok, mint nem tényleges tanulók 37.

ok neve: scholaris 37.

ok névszerint: András,

Gayzky Illés fia, György, Kristóf, Márton, Mihály, Pál, Osvát. — ok, mint iskolamesterek: Wolfgang, Mihály.

ok viszonyai és feladataik 38—9.

Ispánok : Bodomerey Tamás,
Fucco, Herbord Osl fia, Ja-
kab, Ipolt, Kis-Tapolcsányi
Gyula, Péter.

Ispotályosok temploma 87.

István (V.) 179, 189.

brassói iskolamester 94.

Bilkey Sándor fia lector Zsig-
mond udvarában 182.

budai tanuló 96.

detrehi iskolamester 53.

eperjesi tanuló 103.

Gergely fia zágrábi lakos 172.

kisbáti iskolamester 56.

klerikus eöri iskolamester 54.

marczalii miséspap 129.

szaploneczai iskolamester 158.

szántói plébános 159.

szegedi iskolamester 160.

zágrábi iskolamester 173.

zágrábi polgár 171.

Ital tanulók számára 127.

Ivancz (Körös vm.) 109.

i iskola 109.

Ivanka pozsonyi kanonok 146.

Jagellók 210.

Jägerndorfi iskolamester 153.

Jakab ispán pozsonyi város-
bíró 144—5.

késmárki káplán 109.

Kozma fia zágrábi lakos 171.

prépost királyi nevelő 178.

szepesi plébános 161.

tekei iskolamester 59.

Jakabfi János pesti plébános
111—2, 142.

Jakchewicz zágrábi lakos 174.

Janchech Dénes zágrábi lakos
172.

Janusch besztercebányai vá-
rosi bíró 88.

Jámbor Lajos és a népoktatás
3, 6.

János bártfai plébános 64.

brassói iskolamester 93.

Dobrakuchai Balázs fia szap-
lonczai iskolamester 158.

eperjesi iskolamester 102.

Erdélyi György fia kassai
gymnasiumi tanuló 35.

főesperes nevelő 192.

Graudenzi Arnold fia bacca-
laureus nagyszebeni iskola-
mester 132.

kassai iskolamester 110.

kassai plébános 111.

késmárki iskolamester 120.

késmárki plébános 121.

király 57.

Kosch Lőrincz testvére kas-
sai lakos 110.

liskai iskolamester 128.

mester kir. apród (iuvenis)
190.

nagyszebeni festő 136.

nagyszebeni iskolamester 135.

nagyszebeni plébános 132.

nagyszebeni segédtanító 135.
nádor 180.

Péter fia trencsényi iskola-
mester 165.

Ráfael fia pataki tanuló 149.

somorjai iskolamester 155.

Somosi Péter fia kir. udvar-
ban nevelkedett 189.

soproni iskolamester 155.

szászsebecsi iskolamester 159.

szelindeki bíró (villicus) 160.
(sziléziai) baccalaureus bras-
sói iskolamester 92.

Tamás kir. cancellár s váczai
püspök testvére 189.

tanuló Szabó Tamás kassai
bíró fia 159.

tárczai iskolamester 59.

trencsényi iskolamester 165.

ungvári iskolamester 168.

veresmarti iskolamester 60.

- János vitéz 100.
 zágrábi püspök 171.
 zólyomi iskolamester 171.
 Jeckel Jeremiás brassói segéd-
 tanító 95.
 Jegyzők: Bálint, Glacz Máté,
 Heyczmann István, János
 ungvári iskolamester atyja,
 Máté iskolamester, Miskol-
 czi János, Orbán, Péter,
 Pongrácz, Posegai István,
 Schaider Pál, Szaniszló.
 II. Jenő pápa és a népoktatás
 3, 7.
 Jeremiás nagyszombeni segédta-
 nitó 135.
 Jolán II. Endre felesége 178.
 Jolent apáczka 202.
 Judith Ipolt ispán leánya vesz-
 prémi tanuló 200.
 Jutalomban részesült iskola-
 mester 33, 173.
 Juvenis (apród) 190.
 Kajári István pápai iskolames-
 ter 140.
 Kakuk Mihály kassai bíró 112.
 Kamoncz iskolája 110.
 Kanczellár: Tamás.
 Kanizsay Ferencz tanuló 196.
 László, Ferencz atyja 196.
 Orsolya Ferencz testvére 196.
 Kanonokok: Atyai Miklós, Bre-
 gai Miklós, Ivánka, Ládi
 Demeter, Pápóczy Imre,
 Ross János 6.
 Kapisztrán János 60.
 Kapitány mint iskolamester
 Selmezbányán 150.
 Kaposi Tóth János 168.
 Kapellenbibliothek (Nagy-Sze-
 ben) 48.
 Karácsonyi János 96.
 Kassa 29, 31—2, 34—6, 40,
 49—50, 69, 104, 128, 142, 195.
 Kassai gymnasium 35, 116.
 i iskola 110—118.
 i iskolaépület javítása 118.
 i iskolamester fizetése 114.
 i iskola elnevezései 41.
 i segédtanító fizetése 114.
 i Simon mester brassói iskola-
 mester 93.
 i tanulókról 114, 117.
 i iskolamesterek: Bálint,
 Coxé Lénárd, Fridericus
 András, Gáspár, Goltsloer
 Miklós, Gönczi (Melczér)
 András, János, Kosch Ló-
 rincz, Thyr Mihály.
 Katalin apáczka 202—3.
 Bertalan ispán felesége 59.
 cantrix Nyulak-szigetén 203.
 Wasserbuch Péter kassai ta-
 nácsos felesége 112.
 Katechesis 3, 5.
 Katechumenek intézménye 3, 4.
 Katerina soror szent Margit
 mestere 200.
 Kathedra az iskolában 91.
 iskolamester számára 49.
 Kaymeryn Gáspár kassai lakos
 110.
 Kazai Gyula fiai Ferencz és
 Bálint 142.
 Kád 129.
 Kállai Simon váradi lakos
 170.
 Kállay Lőkös (Lekws) János
 nevelőjének helyzete 192.
 Kállay Lőkös János budai ta-
 nuló 96.
 Kályha az iskolában 49, 91, 95,
 120, 123—4, 136, 167.
 javítás az iskolában 85, 106.
 Kálmán herczeg nevelője 178.
 Kálmáncsa (Kálmáncseh, So-
 mogy vm.) iskolája 118.
 Kálna falu 25, 60.
 Kánonjog doctor 132.

Kántor 63, 66, 114.
 ok névszerint : Bertalan,
 Gurtler Mátyás, Szaniszló.
 Káplán 38.
 mint iskolamester 58.
 élelmezése 102.
 ok : Dörr Péter, Gergely, Jakab, Mihály, Türk Miklós és Péter.
 Kápolnák : Fejérbánya (Dilius), Nagy-Boldogasszony.
 Káptalan, mint iskolamester-választó 144.
 utca 143.
 i iskola 21—2, 98, 207.
 i belső és külső iskola 36.
 i iskolák : Buda, Eger, Pozsony.
 Károly Róbert oklevele 181.
 Kásztó (Hunyad vm.) iskolája 56.
 Kedvező viszonyok Magyarországon a reformatio befogadására 210.
 Kehes Gergely deregnyei lakos 54.
 Kende Klára fia pécsi tanuló 142.
 Kenesichi (Kis-Tapolcsányi) Gyula 181.
 Kepe 56.
 Kephart Lipót pozsonyi prédikátor 89.
 Kereskedő Mátyás fekete-pataki iskolamester 55.
 Keresztes Gergely fekete-pataki plébános 55.
 Keresztes (Pozsony vm.) pusztá 137.
 Keresztély 92.
 Keresztényfalú (Newrstat, Neustadt, Brassó vm.) iskolája 22, 56.
 Keresztény vallás hatása 34.
 tanok terjesztése prédikálás utján 3—4.

Kereszténység és a népoktatás 3—7.
 befogadása 205.
 ség feladata 206.
 ség művelő hatása 205.
 *Kereszténységnek . . . * stb. I. Székely István.
 Kerékgyártó 86.
 Kesztölcz (Tolna vm.) iskolája 36, 49, 118.
 Keyl Lőrincz bártfai templom-átya 68, 85.
 Keyl Márk bártfai iskolamester 67.
 Kéregető tanulók (mendicansok) 82, 83.
 Késes János nagyszebeni lakos 133.
 Késmárk 30—32, 36, 39—40, 49—50.
 i iskola 119.
 i iskola javítása 122—3.
 i iskolamesterek : András, Bálint, Bernát, Gáspár, György, János, Kristóf, Lang János, Lőrincz, Márton, Mátyás, Mihály, Prenner János, Sinner János, Theophil.
 i iskolamesterek fizetése, jövedelme 121—2.
 i tanulók kötelezettsége, jutalmazása 122.
 Kézsmárki György eperjesi bíró 102.
 Kézai : Szent Istvánról 177.
 Kézimunka az apáczaolostorban és Margitnál 204.
 Kik tarthatnak szent beszédet ? 8, 9, 10.
 Kingának (IV. Béla leánya) nevelője Miklós 179.
 Királyi család tagjainak kiműveléséről 176—191.
 esperesség (Kyralia) 25—26.

Királyi jutalomban részesült tanulók 99.

udvarban neveltek névszerint : Benedek ispán, Dénes lovászmester, Elek, Gyuga Guna fia, Imre Wythomer fia, János Somosi Péter fia, Lőrincz mester, Mátyás, Tamás. — udvarban levő tanítók : Bilkey Sándor fia István, Bornemisza János, Cilley Ulrik, Demeter, Lőrincz, Taddeo Ugoletti.

Kirschner Jost iglói esküdt 109.

Kis-Bári (Zemplén vm.) iskolája 24, 56.

Kis-Benedek, Bálint kesztölcsi tanuló 118.

Kis-Kapus (N.-Küküllő vm.) iskolája 23, 56.

Kis-Selyk (N.-Kük. vm.) iskolája 57.

Kis-Szeben város 32.

i iskola 123—4.

i iskolamesterek : Bogener Bertalan, Lőrincz.

i iskolamester jövedelme 124.

Kis-Tapolcsányi (Kenesichi) Gyula ispán 181.

Klarissa-apácák taníttatása 201.

Klerikus, mint tanító 118—9.

iskolamesterek : István, Miklós.

Kletszó János lőcsei iskolamester 129.

Kohn 50.

Kolozsmonostori konvent 124.

Kolozsvár 8, 11, 36, 49.

i iskola 124—5.

i tanulók kötelezettsége 125.

Konrád prépost 9.

Kopátsi István siklósi iskolamester 155.

Korndel Ferencz selmeczbányai lakos 151.

Kornis Gáspár 149.

Kosch Lőrincz miséspap. kassai iskolamester 110.

Kovács Balázs egeresi lakos 38.

Kovácsdai Kozár Demeter szaplóczai lakos 158.

Kovácsi (Kovasziner, Arad vm.) iskolája 24, 57.

Kozma zágrábi lakos 171.

Kőfaragó Sándor kassai lakos 118.

Königsfelder Frigyes selmeczbányai polgár és királyné kamarájának arany-ezüst választója 151.

Könyvmásoló iskolamester 100.

Könyvtárak 12.

Bártfán, Csetneken, Körmöczbányán, Nagyszebenben, Németujváron.

Köpeny 76, 155.

Körmöcz város 49.

Körmöczbánya város 12, 31—2.

34—5, 37, 49.

i iskola 125—7.

iskolamesterek : Eynseczer István, Gáspár, Guglinger Farkas, Guettsjar (Maydyender) János, Polleranus Ferencz.

iskolamester jövedelme 125.

városi levéltár 41.

Körös (Kis-Küküllő vm.) iskolája 23, 57.

Kövendi Székely-család 100.

Közbeszólás prédikáció közben 8, 12.

Köz- és magántanítók Stöckel törvényeiben 77.

Középkori falusi iskola 25.

Középnémeti falu 179.

Községi iskola 28.

- Krakkó 41, 63, 103—4, 107,
110—1, 113, 195.
i egyetem látogatottsága 49.
- Krewcz János baccalaureus,
brassói iskolamester 92.
- Kristóf bártfai plébános 68.
brassói iskolamester 93.
kassai iskolás 115.
készmárki iskolamester 120.
- Krompach iskolája 128.
- Kubini László pástói deák 142.
- Kugelbrecht I. Kakuk Mihály
112.
- Kulcs 91.
- Kunyss Mátyás eperjesi plébá-
nos 104.
- Kusch Bálint liszkai lakos 128.
- Külföldi egyetemeket látogat-
ják: Bártfa, Berethalom,
Beszterczbánya, Brassó,
Buda, Czegléd, Debreczen,
Deés, Eperjes, Esztergom,
Fejérvár, Kassa, Készmárk,
Kolozsvár, Körmöcz, Kör-
möczbánya, Nagybánya,
Nagyvárad, Nagyszeben,
Pest, Pécs, Pozsony, Seges-
vár, Selmeczbánya, Sopron,
Szeged, Szeben, Szikszó, Szo-
molnok, Temesvár, Torda,
Túr, Ujlak, Várad és Zág-
ráb fiai.
ember, mint iskolamester 133.
nőnevelés apáczakolostorok-
ban 198.
- Külső iskola (káptalanoknál) 6.
- Kyralia (esperesség) 26.
- Ladomerich Jakab zágrábi ta-
nuló 174.
- Ladomerich Miklós zágrábi la-
kos 174.
- II. Lajos király 10, 99, 210.
gyámjai 183.
- Lakat iskolatermen 49, 91, 95.
- Lang János készmárki iskola-
mester 120.
- III. lateráni zsinat 21.
- IV. lateráni zsinat (1215.)
13, 21.
- Latin iskola 40, 41, 71, 126.
ul tanuló kir. hercegek 187.
ul tanuló nők 200.
nyelvi oktatás eszköze 41.
- Lavai Rorbeck Pongrácz budai
iskolamester 95.
- Lazony falu 54.
- Ládi Demeter veszprémi olvasó-
kanonok 170.
- Lándzsa 117.
- IV. László király 190.
dajkája Menna 179.
oktatója Muthmerius prépost
179.
- V. László király 133.
nevelője Vendel Gáspár 182.
- László miséspap Petrenics fia
171.
- Rumi János nemes ember fia
veszprémi tanuló 35, 108.
szent-gotthárdi apát 196.
- Várad Péter fia 60.
vezér mestere Péter ispán 178.
- Leányiskola 94.
- Lechnicz 111.
- Lector 95.
publicus (tanító) 95.
- Lederer Ruprecht és neje Ilona
soproni lakosok 156.
- »Leghíresebb gymnasium» Kas-
sán 41.
- Lehrer (iskolamester) 34.
- Leleszi Jakab 168.
- Leuchwa (Löcse) 128.
- Lewdischer György gönczi is-
kolamester 107.
- Lénárd beszterczbányai ko-
vácsmester 91.
tekei szíjgyártó 59.
- Liendl modori tanácsos 130.

- Lindau 65.
 Liptó-Szent-Miklós iskolája 59, 128.
 Liszka (Zemplén vm.) iskolája 128.
 Mátyás hibbei iskolamester 55.
 Péter 55.
 Litterarii studii director (iskolamester) 30.
 Losze Kristóf iglói lakos 109.
 Lőcse város 32—3, 39, 41, 107, 113, 128.
 i Hovér István 128.
 i iskolák 128—9.
 i iskolamesterek : András, Coxé Lénárd, Henkó Sebestyén fia, Kletskó János, Türk Dániel
 i zsinat a tanulókról 162.
 Lőrincz Bossányi György fia mellett instructor 195.
 fazekas 136.
 késmárki iskolamester 119.
 mester királyi udvari nevelt 189.
 kisszebeni baccalaureus iskolamester 123.
 nagyszebeni iskolamester 135.
 szántói iskolamester 159.
 székesfehérvári prépost hercegi nevelő 185—6.
 zágrábi iskolamester 173.
 Ludas (Szeben vm.) iskolája 57.
 Ludi litterarii gubernator (iskolamester) 30.
 Ludi litterarii moderator (iskolamester) 29.
 Ludimagister (iskolamester) 29.
 Ludimoderator (iskolamester) 29.
 Lukács baccalaureus brassói iskolamester 92.
 brassói helyettes iskolamester 92.
 Lukács brassói iskolamester 93.
 miséscsop 168.
 prázsmári plébános 149.
 veszprémi iskolamester 170.
 zágrábi lakos 171—2.
 zágrábi szücs 173.
 Luther felkarolja a népoktatást 211.
 Luther tanainak hatása 129.
 Magánoktatás 191—197.
 Magán- és köztanítók Stöckel törvényeiben 77.
 Magántanító anyagi helyzete 196.
 Magister (nevelő) 197.
 Magister et director (nevelő) 197.
 Magister scole (nevelő) 29.
 Magistra (tanító apáca) 200.
 Magyar Lőrincz zágrábi esküdt. nyelvtanulás a királyi udvarban 187.
 Pál gimesi várnagy 31.
 Pálné pápóczi lakos 140.
 Malom 108.
 Marczali város 129.
 i iskola 129.
 Margit (IV. Béla leánya) 202—3.
 csötörtőkhelyi lakos 101.
 királyleány iskolatársai 200.
 királyleány oblata 199.
 legenda 199.
 tekei lakos 59.
 Marienburg (Földvár) iskolája 55.
 Marienburg (Hétur) iskolája 92.
 Marinus Gradenigo királyi gyám 179.
 Markházi Bertalan birtokos nemes 191.
 Márkusfalvai Máriássy András 107.
 Matheyko zágrábi lakos 175.

- Maydyender János (Guettsjar) körmőczbányai iskolamester 125.
- Mária Magdolna plébániai egyház 99.
- Mária szicíliai királyné dajkája Menna 179.
- Márk székesfehérvári tanító 163.
- trencsényi polgár 165.
- Márton csukárdi és terlingi plébános 155.
- késmárki iskolamester 120.
- monoszlói iskolamester 130.
- nagyszebeni iskolás 40.
- selmeczbányai iskolamester 150.
- szepesváraljai iskolamester 161.
- szt. Erzsébet-egyház orgonistája Kassán 118.
- trencsényi iskolamester 165—6
- Vállas György fia 149.
- Máté cperjesi iskolamester 102.
- nagyszebeni iskolamester 133.
- Szlavónia bánja 190.
- zágrábi deák, iskolamester és jegyző 171—3.
- Mátyás bécsi baccalaureus beszterczei iskolamester 86—7.
- bécsi építőmester 147.
- brassói iskolamester 94.
- consul 165.
- gyulai plébános 108.
- késmárki iskolamester 120.
- királyi udvari nevelt 188.
- klerikus a pápai követ unokaöccseit tanítja 191.
- nagyszombati aranyműves 48.
- régényi iskolamester 149.
- zágrábi iskolamester 171.
- zágrábi szabó 172.
- zágrábi lakos 173.
- Meczenzéf (Abauj-Torna vm.) iskolája 129.
- Medgyesi káptalan határozata 32.
- Medgyes-széki iskolák: 22—23.
- Mehburg (Bendorf) iskolája 22.
- 53.
- Melanchthon 167.
- hatása Stöckel Lénárdra 69.
- 73.
- iskolamestereket ajánl Nádasdy Tamásnak 168.
- »Praeceptor Germaniae« és »Visitationsbüchlein« 211.
- Melczér András l. Gönczi Melczér András.
- Elek 112.
- Márton 104.
- Mendicansokra vonatkozó törvény 82—83.
- Menna királyi dajka 179.
- Meráni Gertrud 178.
- Meremburch (Bendorf) iskolája 22.
- 53.
- Merkanthich Máté zágrábi polgár 172.
- Mertlein fia Salamon pozsonyi zsidó 20.
- Mező-Somlyó (v. Nagy-Somlyó, ma Nagy-Semlak, régi Krassó vm. főhelye) iskolája 129.
- Mészáros János késmárki lakos 123.
- Mihály brassói iskolás (scholaris) 95.
- domokos-rendi szerzetes 202.
- és János Réwai Ferencz fiai 89.
- hidvégi iskolamester 55.
- igloi iskolamester 109.
- késmárki iskolamester 110—121.
- nagyszebeni káplán 132.
- pásztói iskolamester 142.
- pozsonyi prépost 146.
- Sebestyén fia zágrábi lakos 172.

Mihály zágrábi deák 174.
 zágrábi polgár 173.
 Mike zágrábi polgár 171.
 Miklós 31.
 bejczy (Lengyelország) iskolamester 68.
 Benedek fia egeresi polgár 38.
 Beycz-nemzetsegből királyi udvari nevelt 189.
 de Lyra 88.
 erdélyi püspök 23.
 hidirnök pozsonyi iskolamester 145.
 János nádor fia királyi nevelő 180.
 kesztölcsi tanító 36.
 királyi nevelő 179.
 klerikus tanító 118.
 mester Gyula ispán fia hercegi nevelő 181.
 mester zágrábi orvos 174.
 nagyszebeni iskolamester 135.
 nagyszebeni tanító 135.
 pécsi püspök 148.
 plébános Besztercebányán 88.
 pozsonyi tanuló 146.
 Rumi János nemes ember fia győri tanuló 35, 108.
 székesfehérvári kanonok nevelő 192.
 zágrábi tanuló 174.
 Mikola Ferencz egeresi esküdt 38.
 Tamás szintén.
 Miksa herczeg nevelője 186.
 osztrák főherczeg 162.
 Mildt János nagyszebeni iskolamester 134.
 Mísehallgatási kötelezettsége a tanulóknak 147.
 Miséspapok: György, István, László Petrenics fia, Lukács.
 Miska Salamon mester fia királyi nevelő 178.

Miskolczi János közjegyző 108.
 Mizsle (Abauj-Torna vm.) iskolája 24, 57.
 Moderator scholae (iskolamester) 29, 65.
 Modor (Pozsony vm.) iskolája 130.
 Moibanus Ambró boroszlói plébános 154.
 Moldau (Szepesi) város 162.
 Monostor: Vaskai.
 i belső és külső iskola 3, 6.
 Monoszló (Kőrös vm.) iskolája 130.
 Montforti Wolfgang comes 186.
 Mór pécsi püspök 9.
 Morosini Albert királyi gyám 179.
 Mihály 179.
 Mün Miklós kolozsvári bíró 124.
 Musnai János szerencsi apát kamonczi segédtanító 110.
 Mutatványok a »Formulae Puerilium Colloquiorum« c. munkából 42—47.
 Muthmerius szepesi prépost királyi nevelő 179.
 Mühlbach (Szászsebes) város 159.
 Müllenbachi Lőrincz szepesváraljai iskolamester 162.
 Mülner Márton besztercebányai lakos 90.
 Simon kerékgyártó 86.
 Nachwinter Márton pozsonyi lakos 145.
 Nadrág 76.
 Nagy-Bánya (Rivulus Dominarum) 38, 50, 130.
 bányái iskola 130—1.
 Nagy-Boldogasszonyról nevezett kápolna 116.
 Nagy-Disznód (Heltau) 132.
 Nagy-Gyula 164.

Nagy-Károly és a népoktatás 3, 5—6.
 Nagy Lajos 124, 192.
 Lajos kir. nevelője 180.
 Nagylét (Komárom vm.) 191.
 Nagy-Mihály (Zemplén vm.) iskolája 132.
 mihályi iskola 132.
 Nagyobb tanulók (socii) segédkeznek a tanításnál 152.
 Nagy-Semlak (Mező-Somlyó, Nagy-Somlyó, Temes vm.) 129.
 Nagy-Sink (Nagy-Küküllő vm.) iskolája 132.
 sinki István nagyszebeni iskolamester 133.
 Nagy-Somlyó (Mező-Somlyó) 129.
 Nagyszeben város 12, 31, 33—36, 40, 49, 50.
 i iskola 132—7.
 i épület javítása 136.
 i iskolamesterek fizetéséről 133—5.
 i iskolamesterek : András, Antal, Ápoldi Simon, János baccalaureus, Mildt János, Nagysinki István, Oppelni Kelemen, Wal Tamás, Wolfgang.
 i kápolna-könyvtár 48.
 i plébánia könyvtára 48.
 i prépostság 133.
 i segédtanítók fizetéséről 135.
 i tanulókról 136.
 i segédtanítók névszerint : Antal, Balázs, János, Jeremiás, Miklós.
 Nagyszombat város 29, 31.
 i iskola 137—9.
 i iskola-épület javítása 139.
 i iskolamesterek : Benedek, Pannoniai István.
 i tanulókról 137—9.

Nagyvárad város 49.
 Naspichych Mihály zágrábi szücs 173.
 Natio 134.
 »Naturalia Alberti« 155.
 Nádasdy Tamás 163—4, 167.
 Negyedszülött királyfi neveléséről rendelkezik szt. István és szt. László 180.
 Nelepeczfi Benedek Pálos-kolostort alapít 159.
 Nemes ember, mint iskolamester 30, 173.
 séget nyert iskolamester 112.
 Nempcz Kelemen késmárki esküdt 39.
 Nemsova (Trencsén vm.) iskolája 24, 27.
 Neszmély iskolája 181.
 Neustadt (Newrstat, Keresztényfalu) iskolája 22, 56.
 Nevelés a király és királyné udvarában 188—190.
 előkelősége az apáczáknál 204.
 Nevelő (pædagogus) 72.
 a családi házon kívül 195.
 anyagi helyzetéről 196.
 k elnevezései : eruditor, informator, informator et pædagogus, instructor, magister, magister et director, praeceptor.
 k magáncsaládoknál 191—7.
 k névszerint : András, Bakócz Tamás, Balázs deák, Bártfai György, Bernát, Bornemisza János, Cilley Ulrik, Demeter, György, György brandenburgi őrgróf, Gyulai Gábor, Hassághi Dénes, Jakab, Lőrincz, Marinus Gradenigo, Mátyás, Miklós a Beycz-nemzetségből, Miklós János nádor fia, Miklós, Miklós vá-

- radi kanonok, Miska, Morosini Albert, Muthmerius, Pausius Antal, Péter ispán, Piso Jakab, Sanocki Gergely, Szerémi György, Szt. Gellért, Taddeo Ugoletti, Vendel Gáspár, Wathay Ferencz.
- Néhai Pál íjjkészítő zágrábi lakos 174.
- Német iskola (Briefschule, Schreibschule) 40, 47, 126.
- papok 210.
- ujvári ferenczesek könyvtára 12.
- vallási irányzat 134.
- ország 11.
- Népoktatás a falusi iskolában 21—6.
- a templomokban 8—20.
- fejlődése és korviszonyok 205—211.
- t felkaroló irányzat 211.
- Népoktató szerzetesek: Ágostonosok, benedekrendiek, ciszterciak, domokosok, ferenczesek, pálosok, prae-montreiek.
- Nicolai Mária főpapi udvari ap-ród 100.
- Nő- iskola helye 201.
- nevelés és tárgyai 198—204.
- Nussbach (Szász-Magyarós, Nusspach) falu 22, 59.
- Nürnberg 160.
- Nyilvános gimnázium (gymnasium publicum) 193.
- Nyitrai zsinat (1494.) 19, 39.
- Nyulak szigete 11, 199—203.
- n nőiskola 201.
- Oblata«-intézmény 199.
- Oblatus 6.
- Obsequiale« Esztergomban 1496-ban 11.
- Ó-Buda város 139.
- i iskola 139—140.
- Oktatás-ügy körének bővülése a városi iskoláknál 207.
- Olaszország 162.
- Olimpiades, Boldog Margit dajkája 199.
- Margit tanítója 200.
- Olmücz 107.
- Olvasás-tanítás apácza-kolostorokban 199.
- a protestánsoknál 211.
- Ongor« vajda háza 99.
- Oppeln 164.
- i Kelemen nagyszombeni iskola-mester 134.
- Oragondozás 87.
- Orbán baccalaureus beszerzte-bányai segédtanító 63, 89.
- dadai iskolamester 53.
- deregyei lakos 54.
- Ilona fia, zágrábi lakos 174.
- (IV.) pápa 191.
- Steinaui Péter fia kir. és pápai közjegyző 132.
- tanuló 117.
- Orgona 25.
- Organista 31, 87, 118.
- Ormáni Balázs fia Miklós, kesztölcsi tanuló 36, 118.
- Ormosdi Székely Magdolna 196.
- Ortographia . . .« I. Dévai Biró.
- Orvos 92, 174.
- Osl fia ispán 189.
- Osvát iskolás (scolaris) mint tanító Eperjesen 103.
- Othoki Pogled Bálint zágrábi lakos 172.
- Óvár falu 124.
- Ovidius »liber Tristium« 134.
- Öreg iskolamester 103, 120.
- Pad az iskolában 49, 123.
- Padozat (deszka) az iskolában 123.

- Padovai egyetem 163.
 Paedagogiai elv a középkorban 47, 48.
 Paizsgyártó Péter kassai lakos 35, 115.
 Panicula János selmeczbányai lelkész 153.
 Pannonia 167.
 i István nagyszombati iskolamester 138.
 Pap, mint iskolamester 30.
 Papok: Gruba Tamás magántanító, Pongrácz iskolamester, Sebestyén. Simon. Weyteni Orbán.
 Parhaim János szaplóczai lakos 158.
 Parochiás egyház iskolája 28.
 Parvulus (apród) 190.
 Pausius Antal besztérczbányai iskolamester 89, 154.
 Passiójáték 85, 146.
 Pastor 120.
 Patak I. Sárospatak (140.)
 Pauschner György besztérczbányai lakos 89.
 Pawesner Barnabás kassai lakos 117.
 Pál cseh ember 131.
 cserjési iskolamester 102.
 homrogi iskolamester 56.
 kémárki iskolamester 120.
 nagyszombati fazekas 136.
 oskolostor 159.
 osok, mint térítő és népkatatók 12.
 selmeczbányai iskolás 150.
 szabó 35, 169.
 veszprémi iskolamester 170.
 zágrábi esküdt 174.
 Pápa (Veszprém vm.) város 140.
 ev. ref. főiskola régi törvényei 140.
 i iskola 140.
 i főiskola kis harangjának fölirata: »Scholae reformatae Papensis 1531« 140.
 Pápóc (Vas vm.) város 140.
 i iskola 140.
 y Imre pozsonyi kanonok 146.
 Pásztó város 141.
 i iskola 141.
 György és Mihály 141.
 Peichych zágrábi polgár 173.
 Pelbárt 12.
 Pelsöczy Bebek János fia kassai tanuló 116.
 Pereskedő iskolamester 110.
 Perényi Imre nádor 141.
 Mihály fia bártfai tanuló 70.
 Miklós nevelője 192.
 Péter 164.
 Pergament iskola számára 95.
 Perlekedő iskolamester 171.
 Pernstinski János freiburgi tiszt 72.
 Pest város 37, 49. 111.
 i iskola 142.
 Petrenics zágrábi lakos 171.
 Petrowicz János zágrábi lakos 174.
 Perugia 178.
 Pécs város 9, 37, 49.
 i iskola 142.
 várad 9.
 Pék Kristóf soproni plébános 157.
 Pénzértékek és átszámításuk 33.
 Pénznemek: arany, denár, forint, oszpora, garas, aranyforint.
 Péter brassói iskolamester 94.
 comes 160.
 Cseh István fia tanuló 36.
 cserjési iskolamester 102.
 iskolamester 31.
 ispán mester nevelő 178.
 káplán 130.
 kisselyki iskolamester 57.

- Péter lazonyi plébános 54.
mester Kállai Simon fia
170.
nagybányai asztalos 136.
nagybányai plébános 131.
nagyszebeni klerikus 134.
pozsonyi városbíró 144.
tekei ispán 59.
trencsényi jegyző 165.
trencsényi lakos 165.
vaskai ágostonos monostor
prépostja 158.
váradi bíró 170.
zágrábi lakos 36, 173—4.
Philipovich György csötörtök-
helyi lakos 101.
Pilseni Piller György 72.
Piso Jakab II. Lajos oktatója
184.
Plemenschakowich Márton zágrá-
bí lakos 172.
Plébániai iskolák 3, 5, 6.
iskolák tananyaga 5.
könyvtárak 12.
egyház iskolamestere 92.
Plébános befolyása iskolamester
választásra 29, 149.
és iskolamester egymáshoz
való viszonya 25, 64.
mint tanító 25, 206.
Plébánosok névszerint: Albert.
Ambrus, Antal, Benedek,
Bereczk, Bernát, Bertalan,
Eckel Ágoston, Grauszner
Márton, György, Henckel
János, Heyczmann István,
István, Jakabfi János, Jakab,
János, Keresztes Gergely,
Kristóf, Kunyss Mátyás,
Lukács, Márton, Mátyás,
Miklós, Moibanus Ambró,
Pék Kristóf, Péter, Rynesck
Miklós, Sándor, Szaniszló,
Tamás, Tristan.
mint iskolamester 60, 159.
Polleranus Ferencz körmöcz-
bányai iskolamester 125—6.
Polyana birtok 163.
Pongrácz pap modori iskola-
mester és jegyző 130.
Poprád falu 123, 128.
Porosz származású iskolamester
150.
Posegai István zágrábi jegyző
172.
Posthumus István gyámjai 170.
Pozsega város 180.
Pozsony város 32, 35—6,
48—9, 193.
i iskola 143.
i iskola helye 145—6.
i káptalan 146.
i zsidó iskola 51, 148.
i zsidó iskola helye 148.
Pólyii Csécsai Mihály bártfai
iskola tanulója 84—5.
Pöstyéni Ferencz Gergely fia
tanuló 196.
Praeceptor 34, 82, 163.
»Praeceptor Germaniae»: Me-
lanchthon neve 211.
Praemontreiek, mint térítők s
népoktatók 12.
Prathia (Baráthely) iskolája 23.
Praudics Kelemen zágrábi pol-
gár 171.
Prázsmár (Tartlen) Brassó vm.,
falu 22, 148.
i iskola 148.
Praeceptor nevelő jelentésben
192, 197.
tanító jelentésben 110.
Pretau (Baráthely) falu 23.
i iskola 23.
Prenner János készmárki iskola-
mester 120.
Prewer Miklós pozsonyi lakos
145.
Prédikáció-gyűjtemények 12.
mint tanítási mód 8—12.

- Prédikátor 120.
 Kephart Lipót.
 Prémes kabát 102.
 Prépostok : Jakab, Konrád, Lőrincz, Mihály, Muthmerius, Péter, Sánkfalvay Miklós, Stock János, Szécsényi Mihály.
 Privatus paedagogus 34.
 Protestáns iskolázás kezdete
 Bártfán 68.
 Beszterczebányán 89.
 Eperjesen 114.
 Kassán 114.
 Késmárkon 120.
 Pápán 140.
 Selmeczbányán 153.
 tanügyi rendszer 205, 211.
 Publicus paedagogus (segéd-tanító) 34.
 informatör 30.
 Püspökök : Bakócz Tamás, Brodaries István, Farkas Bálint, Garai János, Gábor, György, Hyppolit érsek, János, Miklós erdélyi, Miklós pécsi, Mór, Szalaházy Tamás, Szathmáry György, Szécsényi Mihály, Széchi Dénes érsek, Tamás érsek, Tamás, Vitus.
 Quadrivium külföldi apáczáknál 203.
 Rab Keresztély iglói bíró 109.
 Rada zágrábi polgár 171.
 Radvány (Zólyom vm.) iskolája 24, 57.
 Ranzanus 203.
 Rapolt János nagyszebeni lakos 136.
 Ratkócz (Nyitra vm.) birtok 137.
 Ratold királyi apród 190.
 Ravazdi Péter 116.
 Ráfáel fia János pataki tanuló 149.
 Recordáló tanulók 37, 82, 101, 175.
 Rector ludi litterarii 29.
 scholae 107, 132.
 scolarium 29.
 scole 29.
 Reformáció 201.
 hatása Nagyszebenben 131.
 hatása a városi iskolákra 50.
 oktatástörténeti szempontból 211.
 Regens (iskolamester) 29.
 »Ren« 136.
 Rendew Péter deregnyei lakos 54.
 Rendkívüli alkalom vallási oktatásra 20.
 Régeni iskola 149.
 Réwai Ferencz nádor ihelytartó 69—71, 89.
 fainak nevelője 196.
 hez intézett levele Werner György sárosi kapitánynak 69.
 levele Stöckel Lénárdhoz 71.
 Rewchin János szépművészetek magistere brassói iskolamester 91.
 Ripa (Veresmart) falu 60.
 Rivulus Dominarum (Nagybánya) város 130.
 Roeben András bártfai lakos 68.
 Rogerius 188.
 Rojcsa falu 109.
 i Márton 109.
 Római felfogás a nevelésről 3.
 zsinati rendelet 7.
 Rothbach (Veresmart) falu 60.
 Rosenaw (Rozsnyó, Brassó vm.) iskolája 22, 58.
 Rosenberger György szántói lakos 159.

Ross János szepesi kanonok
161.

Rozsnyó (Rosenaw, Brassó vm.)
iskolája 22, 58, 131.

Ruffa (Veresmart) falu 60.

Ruhaneműek: köpeny, prémes
kabát, tunica (zöld).

Ruhaviselet 116.

Ruházatról (Stöckel törvényei)
75—6.

Rumi János nemes 35, 108.

Rwderbach (Veresmart) falu 22.

Rynesch Miklós nagyszebeni
plébános 133.

Sacellanus 120.

Sakal Mihály bártfai lakos 68.

Salamon mester 178.

pozsonyi zsidó 20.

Salvatorianus (Üdvöztőről ne-
vezett) ferenczesek 201.

Sanocki Gergely, Hunyadi
László és Mátyás nevelője
183.

Sálya (N.-Küküllő vm.) iskolája
22—3, 58.

Sándor nagyszombati plébános
137.

váradai tanuló, Bölcsi Dénes
fia 35, 170.

Sánkfalvay Miklós pozsonyi
prépost 146.

Sárosi András fia Elek királyi
udvari nevelt 189.
iskola 149.

Sárospatak város 50.

i iskola 149.

i ev. ref. iskola 150.

Sárvár (Vas vm.) falu 167.

Schaidner Pál körmöczbányai
jegyző 126.

Schawniki Albert atyja farkas-
falvi iskolamester 30, 54, 56.

Schmid Gáspár eperjesi bíró
104.

Schola exterior (külső iskola) 6.
interior (belső iskola) 6.

reformata 149.

ris (iskolás és iskolamester
is) 37, 122.

sticus (iskolamester) 65, 100,
128, 158.

Scholcz Miklós giczei tanár 55.

Schreibschule (német-iskola) 47.

Schreyber Jakab késmárki pol-
gár 39.

Schulmaster (iskolamester) 22.
meister 29.

Schwarcz Tamás bártfai lakos
67.

Schyndler Ulrik krakkói polgár
63.

Scodniczi Benko szaplanczai
lakos 158.

Solaris 95, 103, 150.

Scolasticus 29, 59.

Sebesany (Sibisán) falu 58.

Sebesdorf (Sibisán) falu 58.

Sebestyén 172.

kálmáncsehi iskolamester 118.
körmöczbányai segédtanító
126.

pap 158.

Seefeld 188.

Selyki dékánság 57.

Segesvár város 29, 49, 93.

Segédtanító (locatus, Geselle)
34, 66, 126.

fizetése 34.

fizetése Stöckel törvényciben
78.

elnevezései: Geselle, hypodi-
dascalus, lehrer, locatus,
praeceptor, privatus, pae-
dagogus, publicus, socius.

Segédtanítók: Bártfán, Besz-
terczebányán, Brassóban,
Eperjesen, Kamonczon, Kör-
möczbányán, Nagybányán,
Nagyszebenben.

- Segédtanítók névszerint: Bacsó Gáspár, Balázs, Gurtler Mátyás, Henrik, János, Jeckel Jeremiás, Jeremiás, Mátyás, Miklós, Musnai János, Osvát, Sebestyén, Tamás, Tivadar, Vágner Bálint, Wolphart Bertalan.
- Selmeczbánya város 32—4, 36, 49—50, 89.
i iskola 150.
iskolamesterek: Antal, Tilgener Bálint.
i iskolamester jövedelme 152.
- Selnyak vár 101.
- Serennay László leánya Erzsébet veszprémi tanuló 200.
- Seraphin György besztercei iskolamester 87.
- Serédi Gáspár unokája bártfai tanuló 70, 164.
- Sibisán (Sebesany, Sebesdorf, Alsó-Fehér vm.) iskolája 24, 58.
- Siegler János besztercebányai iskolamester 89.
- Siehler Bertalan bártfai lakos 68.
- Siklós (Baranya vm.) 155.
i iskola 155.
i Nagy Bálint szaplanczai lakos 158.
- Simon baccalaureus bártfai iskolamester 63.
pap, János fia 165.
szepsii iskolamester 162.
- Sinner János késmárki iskola-mester 120.
- Sipka 155.
- Socii (nagyobb tanulók) 152.
- Socius (segédtanító) 34.
- Sókuthy Jakab kassai lakos 60.
- Solti Tamás budai tanító 97.
- Somlyai János újvárosi iskola-mester 168.
- Somodi iskolája (Abauj-Torna vm.) 24, 58.
- Somogyi János fia Miklós, pozsonyi tanuló 146.
- Somorja iskolája (Pozsony vm.) 155.
- Somosi Péter fia János királyi udvari nevelt 189.
- Soploncza (Szaploncza) város 101.
- Sopron város 32, 34, 36, 40.
i iskola 155.
i iskolamesterek: Gáspár, János.
i iskolamester jövedelme 156.
tanulók jövedelme 157.
- Sós Ferencz sóvári lakos 158.
- Sóvári iskola 158.
- Stainhofer I. Steynhofer 103.
- Sövény iskola mellett 175.
- Strassburg 41.
- Statutumok: barczasági esperesi, zágrábi káptalani.
- Steinaui Péter 132.
- Steynhofer Sebestyén hét szabad művészet magistere eperjesi iskolamester 103.
- Stock János szepesi prépost 48.
- Stolczenborg (Szelindek) város 160.
- Stöckel Lénárd bártfai iskola-mester 68, 211.
hirneve külföldön 72.
iskolatorvényei 29, 73—80.
levele Réwai Ferenczhez 70—1.
tanítói 69.
templomatya 85.
törvényei iskolamesterek neveiről 34.
törvényeinek megtoldása 80—3.
újabb levele Réwaihoz 71—2.
mint jeles tanférfit 73.

Struisko Benedek és Máté tren-
cséni fazekasok 167.
Sturm hatása Stöckel törvé-
nyeire 76.
Succentor 63, 91, 131, 147.
névszerint: Tivadar.
Sulyok Ferencz pécsi tanuló
142.
István, Ferencz atyja 142.
»Summa de poenitentia Inno-
centii quarti« 48.
Sulley Simon szentimrei nemes
59.
Szabó Ferencz felkai lakos 107.
Pál deregnyei lakos 54.
Tamás kassai bíró 159.
Szabómesterből lett iskolames-
ter, majd miséspap 107.
Szalaházy Tamás egri püspök
36, 113.
Szamosfalva (Kolozs vm.) isko-
lája 24, 58.
Szamosfalvi Mikola János 165.
Zsaniszló iglói közjegyző 109.
készmárki plébános 120.
selmeczi kántor 138.
Szaplonecz város (Kőrös vm.)
158.
i iskola 158.
Szatmár város 36.
Szathmáry György pécsi püspök
111, 116.
Számadáskönyvek: Bakócz Ta-
mástól, Bártfáról, Éperjes-
ről, Kis-Szebenből.
Számolás tanítása 40.
Szántó város (Abauj-Torna vm.)
159.
i iskola 159.
Szász-Hermány iskolája (Honig-
berg, Brassó vm.) 22, 58.
Magyarós (Nussbach, Nuss-
pach, Brassó vm.) iskolája
22, 59.
város (Hunyad vm.) 160.

Szász városi iskola 160.
Sebes (Szeben vm.) 159.
Szeben város 29—30, 49.
i Szerváczt bártfai iskolames-
ter 65—6.
i Tamásgyulafehérvári iskola-
mester 109.
Szeged város 48—9, 160.
i iskola 160.
Szegény gyermekek iskolázása
144.
Szekezsárd város 9.
Szelindek (Stolczenborg, Sze-
ben vm.) iskolája 160.
Szent Ágoston: »De catechizan-
dis rudibus« 3, 5.
Ágoston: »De doctrina chris-
tiana« 5.
Ágoston 88.
Bertalan-egyház (Brassó) 40.
Bertalan-egyház-iskola
(Brassó) 28, 92, 94.
beszédek apácák oktatására
202.
beszédek tárgya 202.
beszédek katechetikus termé-
szete és nagy száma 8, 12.
beszéd a kolozsvári szt. Mi-
hály-egyházban 8, 11.
beszéd tárgya, ideje és helye
8, 10—1.
Demeter birtok 192.
Egyed-templom Bártfán 84.
Erzsébet-plébánia Kassán 116.
Erzsébet-templom 114.
György-templom Kassán 156.
györgyi István siklósi tanuló
155.
Imre (Erdély) iskolája 24, 59.
István 176—7, 206.
István nevelője 176.
István parancsa 8.
Jakab vértanu 202.
Jeromos: »Epistola ad Lao-
tam« 198.

- Katalin iskolája Brassóban 94.
 Kereszt-plébánia Késmárkon 39.
 Lélek- testvérület 108.
 léleki Castelanfy György selnyaki várúr 101.
 Lőrincz-egyház Budán 20, 96.
 Lőrincz - egyház - iskola Pozsonyban 148.
 Márton-egyház Budán 96.
 Szent-Márton-egyház Pozsonyban 143, Szepesváralján 162.
 Mihály-egyház Kassán 116, Kolozsvárt 125, Sopronban 156—7.
 Mihály-egyház iskolamestere Pozsonyban 148.
 Miklós-egyház N.-Szombathatban 137. Pozsonyban 143, 146.
 Szepes város 32.
 i iskola 161.
 i káptalan iskolamesternek járó fizetésről 121.
 i Péter bártfai plébános 85.
 i zsinat 18.
 i zsinat határozata, hogy a papok mit tanítsanak 18—9. s. 48.
 Váralja 161.
 váraljai iskola 161.
 Szepesi város (Moldau) 162.
 i iskola 162.
 Szerencsés Imre budai lakos 100.
 Szerém 199.
 i György a gyulai plébániai egyházban előcének 108.
 i György 110.
 i György nevelő 196.
 Szerzetes-iskola 206.
 Szécsényi Mihály pozsonyi prépost, később egri püspök 192.
 Széchi Dénes esztergomi érsek 107, 132, 144.
 Széchy István tanítója 196.
 Tamás 196.
 Szék az iskolában 49, 91.
 Székely család 100.
 István : »Keresztynségnek fundamentomáról való tanúság« 211.
 István szikszói iskolamester 164.
 Mihály tanítója 196.
 Miklós 101.
 Miklós, Mihály atyja 196.
 ek iskolázása 23.
 vásárhelyi iskola 162.
 Székesegyházi iskola 21—2, 170, 206.
 Székes-Fehérvár város 9, 17, 162.
 i iskola 162.
 i Mátyás acolythus 96.
 Szépművészetek (hét szab. mesterség) baccalaureusai s magisterei, névszerint : Antal brassói timár fia, Gernyeszegi István, Graudenzi Antal, Rewchin János, Steynhofer Sebestyén, Thyr Mihály.
 Szíjkorbács, mint fenyítőeszköz 36, 119.
 Szikszó (Abauj-Torna vm.) 50, 164.
 i iskola 164.
 Szilágy 124.
 Színház 85.
 Sziniclődás városi iskoláknál 35, 127.
 Szlavónia 180.
 Szomolnok város (Szepes vm.) 49, 164.
 i iskola 164.
 Szőlőtulajdonos iskolamester 130.

Szuszmundt Bálint bártfai lakos 68.

Szűcs Gergely késmárki bíró 39.
György eperjesi bíró 102.

Szülők tanítják gyermekeiket 3, 4.

Szűz - Mária - egyház iskola (Brassó) 92.

egyház plébánia (Igló) 109.

testvérület (Fraternitas Marie Virginis matris Dei).

Taddeo Ugoletti Corvin János nevelője 183.

Tamás brassói plébános 137.
esztergomi érsek iskolája 191.

brassói iskolamester 94.

brassói segédtanító (lector) 95.

meczenzéfi iskolamester 129.

pécsi iskolamester 143.

szépművészetek baccalaureusa nagyszebeni iskolamester 135.

váczi püspök kir. udvari nevelt 189.

zólyomi iskolamester 175.

Tanár: Scholcz Miklós 55.

Tandij-szabályozás Stöckel iskolatörvényeiben 77.

Tanító apáczá 200.

Tanítási elvek Stöckel Réwaihoz intézett levelében 70—2.

Tanítási jog adása kinek a hatáskörébe tartozik? 27—8.

Tanuként szereplő iskolamesterek: András 128, Hunyadi

Antal 53, István 56, 158,

Rewchin János 91. Szebeni Tamás 109.

Tanulmányúton levő iskolamester 162.

Tanulók egymáshoz való viszonyáról 75.

Tanulók fizetnek az iskolamesternek 143.

lakása az iskolában 135, Budán 98.

három csoportra való osztályozása 76.

közreműködnek istentiszteletnél 146—7.

mint katonák 160, 163.

összejöveteleiről 78—9.

részére alamizsna 169.

szolgálati kötelezettsége s jutalmazása 83—4.

Tanulók névszerint: Antal, Be-

bek János, Benedek Boncz

fia, Bukóczi Baksai János,

Cratzer György, Dobói Bu-

zinkai Péter, Domokos Jak-

chewich fia, Erzsébet Seren-

nay László leánya, Erzsébet

Bodomerey ispán leánya,

Ferencz Budai György fia,

Gergely és György néhai

Pál fiai, György, István, Ist-

ván, János Erdélyi György

fia, János Ráfáel fia, János

Szabó Tamás fia, Judith

Ipólt ispán leánya, Kani-

zsay Ferencz és Orsolya,

Kállay Lőkös János, Kis

Benedek Bálint, Ladome-

rich Jakab, László Rumi

János fia, Miklós, Miklós

Ormáni Balázs fia, Pelsőczi

Bebek János fia, Perényi Mi-

hály fia, Péter Cseh István

fia, Pólyi Csécsi Mihály, Pös-

tyéni Ferencz, Sándor Bölcsi

Dénes fia, Serédi Gáspár

unokája, Sulyok Ferencz,

Szentgyörgyi István, Széchy

István, Székely Miklós, Viz-

lási Bardócz Mihály.

Tanult (eruditus) iskolamester 107.

- Tantárgyak a bártfai iskolánál 76.
- Tarkói Tárczay Tamás 122.
- Tarkövy Tárczai Tamás alapítványa 39.
- Tarnócz (Liptó vm.) iskolája 24, 59.
- Tartlen (Prázsmár) iskolája 22, 148.
- Tábla az iskolában 40, 49, 148, 118, 123.
- Tálya város (Zemplén vm.) 165.
i iskola 165.
- Tárcza (Sáros vm.) iskolája 24, 59.
- Täppler Orbán besztercebányai lakos 91.
- Teke (Kolozs vm.) iskolája 24, 59.
- Telegd (Bihar vm.) iskolája 24, 59.
i Lőrincz levele Kapisztránhoz 59.
- Temesvár város 49.
i Miklós váradi kanonok 32, 35, 115.
- Templomai oktatás 206.
- Terlingi bíró 155.
- Téglapadlózat a pozsonyi iskolában 148.
- Theophil késmárki iskolamester 120.
- Thomasina Posthumus István felesége 179.
- Thyr Mihály a hét szabad művészet magistere kassai iskolamester 110.
- Tihany (Abauj-Torna vm.) iskolája 24, 60.
- Tilgener Bálint selmeczbányai iskolamester 154.
- Tivadar brassói iskola succentora 131.
nagybányai iskolamester 131.
succentor 91.
- Tizedfizető iskolamesterek 160.
- Tobriacher Ulrik Vilmos budai iskolamester 96.
- Torda város 49, 165.
i iskola 165.
i országgyűlés határozata 34.
- Több tanító egy helyütt 65.
- Töttös László 109.
- »Tractatus de liberorum« etc.
l. Aencas Sylvius 182.
- »Tractatus de ritu et moribus turcorum« 160.
- Trencsén 31, 36, 49, 148, 165—6.
i iskola javítása 167.
iskolamesterek: György, János, Márton.
i iskolamesterek és tanulók egyházi szolgálata s fizetése 165—6.
- Tristan bártfai plébános 192.
- Trombitások 122.
- Trubar Pál trencsényi lakos 167.
- Tubero 22.
- Tudós főpapok 209.
- Tunika (zöld), mint tanulók viselete 35, 116.
- Túr város 50.
- Tűgyártó Imre kassai lakos 115.
- Türk Dániel lőcsei iskolamester 129.
Miklós és Péter iglói káplánok 109.
- Tüzifa az iskola részére 49.
- Tylo berethalmi egyház conventora 131.
- Udvari és magán-oktatás 176—197.
szolgálatban levő iskolamester 113.
- Újlak város 49.
- Ujonnán megtértek vallási oktatása 8, 20.
- Ujsziget város (Vas vm.) 167, 168.

Ujszigeti iskola 167.
 Újváros város (Abauj-T. vm.)
 168.
 i iskola 168.
 II. Ulászló király 64. 99.
 141—2, 162, 170.
 Ulrik kassai lakos 117.
 Ungvár város 168.
 i iskola 168.
 Ügyvédi szerepben levő iskola-
 mester 57.
 Úveg az iskola részére 85.

Vallástan tanítása 40.
 Vaporarium (gőzfürdő) 49. 123.
 Varumlack (Baromlak) falu 23.
 Vaskai ágostonos monostor 158.
 Vaserács iskolaablakokon 91.
 Vág-Besztercze város (Trencsén
 vm.) 37. 169.
 i iskola 169.

Vágner Bálint brassói lector 95.
 Vállas György I. Bártfai.

Városi iskolák : Bártfa, Beret-
 halom, Besztercze, Besz-
 terczebánya, Bélabánya,
 Brassó, Buda, Csötörtök-
 hely. (Szepes vm.), Csötörtök-
 hely (Körös vm.). Eger,
 Eperjes. Erzsébetváros.
 Felka, Göncz, Gyöngyös,
 Győr, Gyula, Gyula-Fehér-
 vár, Igló, Iváncz, Kamoncz,
 Kassa, Kálmáncseh, Kesz-
 tölcz, Késmárk, Kis-Szeben,
 Kolozsvár, Körmöczbánya,
 Krompach, Liptó-Szent-
 Miklós, Liszka, Lőcse. Mar-
 czali, Metzenzéf, Mező-
 Somlyó, Modor, Monoszló.
 Nagybánya, Nagy-Mihály,
 Nagy-Sink, Nagyszeben,
 Nagy-Szombat. Ó-Buda,
 Pápa, Pápócz, Pásztó, Pest,
 Pécs, Pozsony, Prázmár,

Régen, Sáros, Sárospatak.
 Selmeczbánya, Siklós, So-
 morja, Sopron, Sóvár, Szap-
 loncza, Szántó, Szász-Sebes.
 Szászváros, Szeged, Szelin-
 dek, Szepes, Szepesváralja.
 Szepsi, Székelyvásárhely.
 Székesfehérvár, Szikszó.
 Szomolnok, Tállya, Torda.
 Trencsén, Újsziget, Újváros.
 Ungvár, Vág-Besztercze.
 Várad, Veszprém, Visegrád.
 Zágráb, Zólyom.

Városi iskolák létrejövésének
 oka 27.

Városi iskolamesterek névszerint:

Albinus Tóbiás, András, An-
 tal, Aranyasi Gellértfi Já-
 nos, Ápoldi Simon, Bacsó
 Gáspár, Baczkai Tamás, Ba-
 lázs, Bálint, Bedovich Ta-
 más, Benedek, Bernát, Ber-
 talan, Beszterczebányai An-
 tal, Bogener Bertalan, Brue
 Derthar György, Caphay
 Miklós, Coxe Lénárd, Dévai
 Biró Mátyás, Dobrakuchai
 János, Domnyczai Mihály,
 Eck Bálint, Elek, Erasmus.
 Erdősi János, Eynseczer Ist-
 ván, Ferencz, Fontanus
 Imre, Fridericus András.
 Fritsch Mihály, Fülöp, Gás-
 pár, Gergely, Gernyeszegi
 István, Goltsloer Miklós.
 Gönczi (Melczér) András.
 Graudenzi János, Gryneus
 Simon, Guetsjar (Maydyen-
 der) János, Guglinger
 Farkas, György, Halbge-
 bachsen Henrik, Hochpreth
 János, Hőincz Márton, Ist-
 ván, Jakab, János, Kajári
 István, Keyl Márk, Kletskó
 János, Kopácsi István,

- Kosch Lőrincz, Krewcz János, Kristóf, Lang János, Lavai Rorbeck Pongrácz, Lőrincz, Lukács, Márk, Márton, Máté, Mátyás, Mihály, Miklós, Mildt János, Mül-
lenbachi Lőrincz, Nagysinki István, Oppelni Kelemen, Orbán, Osvát, Pannoniai János, Pausius Antal, Pál, Péter, Polleranus Ferencz, Pongrácz, Prenner János, Rewchin János, Rojsai Bereczk, Sebestyén, Seraphin György, Siegler János, Simon, Sinner János, Somlyai János, Steynhofer Sebestyén, Stöckel Lénárd, Szamosfalvi Mikola Ferencz, Szebeni Szervác, Szebeni Tamás, Székely István, Tamás, Tilgener Bálint, Theophil, Thyr Mihály, Tobriacher Ulrik, Vilmos, Türk Dániel, Várallyai Egyed, Vincze, Wahl Tamás, Werner György, Wolfgang.
- Vásárd III. Béla leánya dajkájának a fia 178.
- (Székely)-Vásárhely város 162.
- Várad (Bars vm.) iskolája 24—25. 60.
- (Bihar vm.) iskolája 35, 49, 60, 169—170.
- i András 203.
- i iskola 169—170.
- i káptalan statutuma 22.
- i Péter 60.
- Váralljai Egyed szepesváraljai iskolamester 162.
- Városbírák: Bálint, Bálint, Czybner Keresztély, Eyskar György, György Bálint fia, Jakab ispán, Janusch, János, Kakuk Mihály, Kézsmárki György, Műn Miklós, Péter, Rab Keresztély, Schmid Gáspár, Szabó Tamás, Szűcs Gergely, Szűcs György, Ventur Gáspár.
- Városi iskolák érdemei a művelődés terén 208.
- iskola 27, 207.
- iskola elnevezései 28.
- iskola helye 28.
- iskolák katolikus volta 48, 50.
- iskolák fenntartása 48—9.
- iskolák működése 48—9.
- iskolák Magyarországon 1540-ig 62—176.
- iskolák száma 48.
- iskola, mint előkészítő az egyetemre 208.
- iskola tanulóinak működése s jövedelme 36—7.
- iskola tantárgyai 40.
- iskolázás 27—51.
- pénztár tanulóknak pénzt utalványoz 57.
- tanulók ételmezése, élete az iskolában és családjuknál 35.
- Városok emelkedése 207.
- Velant 148.
- Velence 179.
- Velike falu 163.
- Venczel mester 66.
- Vendel Gáspár királyi nevelő 182.
- Vendég, III. Béla leánya dajkájának a fia 178.
- Ventur Gáspár pozsonyi zsidó bíró 20.
- Veresmart (Rothbach, Ruffa, Ripa, Brassó vm.) falu 22. 60.
- Vessző, mint fenyítőeszköz 36, 119.
- Veszprém város 170, 199—200.
- i iskola 170.

- Veszprémi nőiskola 201.
 i zsinat 19, 39.
 i zsinat határozata, hogy a papok mit tanítsanak 20.
 Végh Simon egeresi lakos 38.
 Végrendelet végrehajtással megbízott iskolamester 149, 153.
 iskolamester számára 151, 155.
 Végrendelkező iskolamester 112.
 Vértesi István komárommegyei főbíró 190.
 Viaszgyártó György brassói lakos 29, 93.
 Vido zágrábi polgár 171.
 Vidombák (Wiedenbach, Brassó vm.) iskolája 22, 60.
 Vietor Jeromos, Heyden Sebald művének kiadója 42.
 Vigíliás 121.
 Világiak oktatása szerzeteseknél és a székesegyházi (káptalani) iskolában 21.
 Világi ember, mint iskolamester 30.
 és szerzetes papság érdeme a prédikálás terén 8, 12.
 Vilmos pannonhalmi főapát 181.
 Vincze mezősomlyai iskolamester 130.
 somodii plébános
 Visegrád város 37, 170.
 i iskola 170.
 »Visitationsbüchlein« Melancthon 211.
 Visztula 133.
 Vitus, nyitrai püspök 181.
 Vizslási Bardóczy Mihály pástói tanuló 142.
 Vlusch János kézirata 48.
 Vogel-torony Pozsonyban 143, 146.
 Volkány (Wolkendorf, Brassó vm.) iskolája 22, 61.
 Vödricz (Pozsony külvárosa) 145.
 Völtz (Kis-Kük. vm.) iskolája 23, 61.
 Wal Tamás nagyszebeni iskolamester 139.
 Walkay Barla és Pál egeresi lakosok 38.
 Wasserbuch Péter kassai városi tanácsos 112.
 Walthauser János nagyszombati lakos 137.
 Wathay Ferencz nevelő 196.
 Werner György baccalaureus brassói iskolamester 92.
 eperjesi iskolamester és jegyző 104, 113.
 iskolamester 66.
 sárosi kapitány 69.
 Weyteni Orbán soproni pap 155.
 Wiedenbach (Vidombák) falu 22, 60.
 Wittenbergi egyetem 69, 89.
 Wolf András krompachi lakos 128.
 Wolffman Bálint bártfai lakos 68.
 Wolfgang iskolás (scholaris) brassói iskolamester 40, 94.
 nagyszebeni iskolamester 133.
 Wolkendorff (Volkány) iskolája 22, 61.
 Wolphart Bertalan brassói tanító (lector publicus) 95.
 Wythomer, Nádasdyak őse 190.
 Özv. Zapolyai Istvánné Hedvig tescheni hercegnő 128.
 János 110.
 Zách Feliczián 181.
 Zágráb város 28, 36, 49, 136.
 i iskola 36.

- Zágrábi iskola javítása 175.
i iskolamesterek: Bodovich
Tamás, György, István, Lőrincz, Máté, Mátyás 171—3.
i káptalan statútuma 22.
i tanulók 174.
- Zelai János iskolája Keszthelyen
36. 118.
- Zengel Pál bártfai lakos 68.
- Zólyom város 32, 36—7, 175.
iskola 175.
- Zsidó bíró Pozsonyban 20.
i iskola 50, 148.
- Zsigmond király 124, 133, 144,
165, 181, 207.
- Zsolozsma-ének 199.
- Zsinagóga mint iskola 50.
- Zsinatok: aacheni, budai (1279,
1309), esztergomi (1382,
1489, 1493), III. lateráni,
IV. lateráni (1215), nyitrai
(1494), római (826), szepesi
(1460), veszprémi (1215).
- Ybesdorff (Erzsébetváros) isko-
lája 23.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ AZ OKLEVÉL- TÁRHOZ.

Ablak az iskolán 252, 286, 336.
 Achatius eperjesi prédikátor
 1527. 422.
 Acolythus : (Székes)-fehérvári
 Mátyás.
 Adlicz György trencsényi polgár
 1437. 256, 257.
 Adólaajstrom 250.
 Adómentes iskolamester 267.
 Adóösszeírás 218.
 Adós iskolamesterek 390.
 Aiidünger Venczel késmárki
 lakos 1539. 287.
 Ajtó az iskolán 286, 299, 385,
 437.
 Akadémia : Kassán.
 Alamizsna tanulók számára 361,
 415, 416.
 Alapítvány iskolamester szá-
 mára 398.
 Albert egeresi plébános 1444.
 268.
 Albinus Tóbiás tanult felkai
 iskolamester 1497. 348.
 Alexi Mátyás zólyomi bíró 1401.
 240.
 Alsó-Szaploncza (*Also Soplon-*
 cza) város 358.
 Alsó-Vaska város 319.
 Altarista 291, 318, 340, 430.
 Ák : György, Lőcsei Kőrysel
 Péter, Lőrincz.

Alumnia (iskola) 314.
 Amann Pál kassai bíró 1521.
 407.
 Ambrus bártfai prédikátor 1478.
 323.
 késmárki polgár 1524. 283.
 késmárki szabó 1523. 282.
 szentimrei plébános 1529. 429.
 szepesolaszii plébános 1481.
 326.
 András baccalaureus brassói
 iskolamester 1529. 385.
 baccalaureus nagyszebeni
 iskolamester 1526. 412.
 brassói harangozó 1531. 386.
 brassói iskolás 1526. 381.
 eperjesi plébános 1454. 290.
 fiai László és Simon 1349. 224.
 késmárki iskolamester 1526.
 283. 1527. 284.
 lőcsei iskolamester 1417. 243.
 nagyszebeni iskolamester
 1507. 325.
 pásztói iskolamester 1509.
 364.
 Szabó Tamás kassai bíró
 vinczellérje 1540. 463.
 szegedi iskolamester 1522.
 408.
 trencsényi succentor 1534. 438.
 Angol származású iskolamester
 400.

- Angyal fia Frigyes zágrábi lakos 1428. 245.
- Anna, Bálint krompachi iskolamester felesége 1501. 356.
- Janchech Dénes zágrábi lakos özvegye 1432. 249.
- Mihály zágrábi deák felesége 1521. 404.
- Antal borbándi iskolamester 1506. 361.
- Antal iglói iskolamester 1514 —1524. 374.
- János késes fia nagyszebeni segédtanító 1457. 294.
- kassai tanuló 1476. 318.
- kolozsmonostori apát 1444. 268.
- lakatos 1524. 410.
- Péter fia zágrábi lakos 1431. 247.
- selmeczbányai iskolamester 1538. 455.
- Apátok névszerint: Antal, János, László, Vilmos.
- Apollonia nőnév 1562. 475.
- Apród: Wer András fia.
- Aranyasi Gellértfi János cső-törtőkhelyi (*in Quintoforo*) iskolamester 1462. 304.
- Asztal iskola számára 299.
- Augsburg város 477.
- Ábrahám birtok 219.
- Ábrahámfalva (*Abrahamfalwa*) falu 474.
- i plébános: Gergely.
- Ácsok névszerint: Groszhanp, Halbhans György, Halp-haus György.
- Ádám nagybányai városi esküdt.
- Ágnes, Hochpreth János pozsonyi iskolamester felesége 1531. 435, 437.
- Máté zágrábi iskolamester nővére 1434. 253.
- Ágoston bártfai plébános 1477. 319.
- Ágostonos eremita rend 242.
- rend Vaskán 321.
- Ágotha, Lukács fia Máté zágrábi iskolamester felesége 1429. 246, 1437. 255.
- Ágyumester (bombardarius) 387.
- Ápoldi (*de Appoldia*) Simon nagyszebeni iskolamester 1517. 397.
- Árnyékszék az iskolánál 426.
- Árva (*Arwa*) vár 462.
- Baccalaureus 330, 331.
- iskolamesterek: Bártfán, Beszterczén, Besztercebányán, Brassóban, Kis-Szebenben, Szász-Városon, Szikszón.
- iskolamesterek névszerint: András, Besztercebányai Antal, Eck Bálint, Fritsch Mihály, Gáspár, Gernyeszegi István, Graudentzi Arnold fia János, György János, Kos Lőrincz, Krewcz János, Kristóf, Lőrincz, Máté, Mátyás (bécsi), Mildt János, Péter, Simon, Tamás, Werner György.
- Baccalaureus segédtanítók: Besztercebányán, Nagybányán.
- Baccalaureus segédtanító névszerint: Mátyás, Orbán.
- Baczkay Tamás bártfai iskolamester 1510. 299.
- Bahonin falu 267.
- Bakócz Tamás egri püspök 1493—1496. 342.
- iskoláztatásáról, XVI. század első fele; 472.

Bakócz számadáskönyvének oktatásügyi vonatkozásai 342—344.

Balázs egykori lipótszentmiklósi iskolamester 1562. 475.

Henkó Sebestyén fia löcsei iskolamester 1535. 447.

kálmáncsehi miséspap káplán 1485. 332.

késmárki korcsmáros 1540. 287.

Máté zágrábi iskolamester nagybátyja 1429. 246.

nagyszebeni segédtanító 1478. 323, 1480. 324.

zágrábi szücs 1437. 255.

Banicz Márton és Simon zágrábi polgárok 1480. 325.

Barczaság iskolamesterei és iskolái 365.

i esperesi statutum határozata iskolamesterről 267.

Barnabás mizslyei (*de Mysle*) iskolamester 1493. 344.

tarczali plébános 1451. 293.

Bartosch személynév 381.

Bácsi püspökség egyházi tized lajstroma 408.

Bálint baccalaureus kassai jegyző 1512. 371.

besztercebányai iskolamester 1530. 336.

fia György zágrábi bíró 1429. 245.

kassai jegyző 1521. 404, 405.

kálmáncsehi klerikus 1485. 332.

kesztőlci tanuló 1486. 333.

késmárki iskolamester 1541. 241.

krompachi iskolamester 1501. 356.

Mihály fia zágrábi bíró 1462. 304.

monoszlói deák 1516. 395.

Bálint nagyszebeni fazekas 1543. 427.

selmeczbányai bíró 1538. 452.

szepesváraljai plébános 1498. 350.

tanuló 1495. 345.

Bán névszerint: Himfy Benedek.

Bánffy (*Bannffy*) János felesége Margit 1524. 413.

Bártfa város iskolája és iskolamesterei 250, 272, 274, 296.

305, 322, 329, 330, 350.

366, 398, 399, 402, 442.

459—461, 465, 477.

birája és tanácsa 428.

hatóságának panasza a németül nem tudó papok ellen 465.

i altarista: György.

i ács: Mulner Simon.

i festő: János.

i iskola 402, 477.

i iskola helye 398.

i iskola hirnevéről 477.

i iskola javítása 297, 299, 300.

i iskola kisározása, kimesze-
lése 296, 299.

i iskola költségei 272.

i iskolamester jövedelméről
250, 296—303, 331, 366—
369.

i iskolamestert éljelmezi a
plébános 350, 359. és a
káplánt 359.

i iskolások jövedelme 250.

iskolájának tanrendszere 460.

i korcsmáros: Miklós.

i plébánosok: Ágoston, Eckel
Ágoston, János, Kristóf,
Tristanus.

i polgárok: Blecher Pál,
Dittel János, Keyl Lőrincz,
Roeber András, Sakal Mi-
hály, Schwarcz Tamás,

- Sichler Bertalan, Stekl Lénárd, Szuszmundt Bálint, Wolffman Bálint, Zengel Pál.
- Bártfai segédtanítók 399.
- i Szent Egyed-templom számadáskönyveinek oktatásiügyi vonatkozásai 366—369.
 - i Szűz Mária testvérület 330.
 - i tanulók: Pólyi Csécsi Mihály, Réwai Ferencz fiai.
 - i tanulók egyházi szolgálata s jutalmazásai 366—369.
 - város tanácsa 464.
 - számadáskönyveinek oktatásiügyi vonatkozásai 250, 296—303.
- Bártfai György Perényi Miklós tanítója és nevelője 1464. 305.
- i Vállas György fia Márton 1483. 329.
- Bátha falu 242.
- Báthory András 1528. 428.
- Beatrix Corvin János özvegye 1501. 364.
- Bedellus az iskolánál 469.
- Benedek a homonnaiak (*de Homonna*) jegyzője XIV. század vége 239.
- Boncz fia óbudai, felhévizi tanuló 1276. 216.
- dadai plébános 1451. 293.
- kálmáncsehi klerikus 1485. 332.
- Lukács fia 1345. 221.
- nagyyszombati iskolamester 1538. 453.
- Várad (*de Varad*) Péter fia 1378. 228.
- Bereczk főesperes szikszói plébános 1517. 396.
- ivánczi iskolamester 1443. 267.
- Berethalom iskolamestere (*Byrthallhem*) 381.
- Berény (*Bereen*, Hunyad vm.) 218.
- i iskolás 218.
 - i plébános: Lőrincz.
- Bernát késmárki iskolamester 1544. 288.
- Bertalan az egri püspök vicarius 1485. 332.
- brassói plébános 1543. 388.
 - gyulai iskolamester 1484. 330.
 - gyöngyösi kántor 1447. 271.
 - ispán 1403. 241.
- Berzeviczi Detre hevesi főispán 1443. 267.
- Besztercze város iskolamestere 240, 353, 441, 444.
- i bíró: Creczemer Péter.
 - i esperes 1439. 261.
 - i esperesség 260.
 - i iskolamester és organista fizetése 444—445.
 - városi helyettes jegyző: György.
- Beszterczebánya (*Novum Solium, Neuensol*) város iskolamesterei 232, 334—337. 431, 451, 453, 460, 462.
- i Antal baccalaureus bártfai iskolamester 1481. 326, 328.
 - i iskolamesterek jövedelmei 334—337.
 - i iskolamesterről 428.
 - i kovács: Linhart.
 - i plébános: Miklós.
 - i polgárok: Chrewsel Hanus, Mertel Molner, Taphler Orbán.
 - i succentor: Simon.
 - i tanulók kötelezettsége és jövedelme 334—337.
- Bécs város 253, 371.
- i baccalaureus Mátyás XV. század 353.

Bécsi építőmester : Mátyás.
 IV. Béla 1251. 215.
 zsidótörvénye a zsidóiskoláról 215.
 Bélabányai (*in Dilniczia*) iskolamester 306.
 Béla falu 320.
 Bélthei Drágffy Anna előbb Kanizsay László, majd Frangepán Kristóf özvegye 1528. 427.
 Bilkey István királyi iskolamester (lector) 1437. 259.
 Bíró Demjén 1495. 347.
 Mihály egeresi polgár 1444. 268.
 választási lakomán éneklő iskolások 241.
 Birtokadományban részesülő iskolamester 259.
 Blecher Péter bártfai lakos 1524. 331.
 Blum János eperjesi polgár hagyatéka 1469. 313.
 Bochy Dénes egeresi esküdt 1444. 268.
 Bodowics Tamás zágrábi iskolamester 1521. 404.
 Mihály Tamás testvére 1521. 404.
 Bogener Bertalan kisszebeni iskolamester 1542. 466.
 Bold. Szűz egyháza Lőcsén 303.
 Szűz Mária egyház Vajadon 430.
 Szűzről nevezett kolozsmostori konvent 241.
 Szűzről nevezett pápóczi Ágostonos kolostor 226.
 Szűzről nevezett templom 228.
 Boldizsár brassói ágyúmester 1535. 387.
 Bolt (*Boltha*) 436.
 Boncz fia Benedek óbudai, felhévizi tanuló 1276. 216.

Borbála, Balázs egykori liptószentmiklósi iskolamester özvegye 1562. 475.
 Borbándi iskolamester 1506. 333.
 Bornemisza János II. Lajos király nevelője és gyámja 1516. 392.
 Boroszló (*Wratislavia*) város 454, 455, 467, 469.
 i plébános : Moibanus Ambró.
 Bossányi (*de Bassan*) György XV. század 353.
 Bólcsei Czudar Dénes fia Sándor váradi tanuló 1347. 223.
 Bradács személynév 1494—1495. 346, 347.
 Brassai Bogner Bertalan 1541. 465.
 Brassó város iskolamesterei 231, 306, 377—388.
 i harangozók : András, Péter.
 i iskolamesterek jövedelmei 377—388.
 i iskolás : András.
 i kőműves : Márk.
 i leányiskola 388.
 i orgonista : Jeromos.
 i polgár : Viaszgyártó György.
 i succentor : Tivadar.
 számadáskönyveinek oktatásügyi vonatkozásai 377—388.
 Braszel helynév 326.
 Bregai Miklós a szépesi prépostsági kerület iskoláinak rectora 1439. 261.
 Brodar Tamás zágrábi lakos XV. század első fele 273.
 Brodarics István szerémi püspök 1533. 445.
 Brue Derthar György szomolnoki jegyző és iskolamester 1456—1457. 293.
 Brunner János késmárki lakos 1535. 286.

- Brut János nagyszebeni lakos 1501. 324.
- Bryz János kassai polgár 1492. 338. 341.
- Buda város és iskolamesterei 220, 223, 325, 352, 360, 364, 371, 392, 407, 414, 415, 417, 428.
- i iskolás 1498. 297.
- felhévizi keresztesek konventje 223.
- i György pesti polgár 1517. 396.
- i iskola 242.
- i iskolák nagy száma 417.
- i káptalan 407.
- i Szűz Mária iskola újrakepítése 325.
- i tanulók 347.
- i tanuló: Cratzer György.
- Bukóczi (*de Bukws*) Baksai János volt eperjesi tanuló 1569. 476.
- Butka falu 332.
- i plébános: Máté.
- Bübbajos asszonyok elégetési helye Zágrábban. 246.
- Campanator (harangozó) 267, 318, 382, 388.
- ok névszerint: András, Péter.
- Caphay Miklós bártfai iskolamester 1539. 369.
- Catzianer trencsényi lakos 1529. 271.
- Chetena-birtok 243.
- Chrewsel Hanus besztercebányai polgár 1490. 334.
- Clethner János krakkói polgár 1481. 328.
- Conventek: Bold. Szűzről nevezett kolozsmonostori, budafelhévizi kereszteseké, garamszentbenedeki, váraljai.
- Corvin János 1508. 364.
- Corvin Mátyás XVI. század első fele 473.
- Coxe Lénárd angol származású lőcsei, utóbb kassai iskolamester 1520. 400.
- Cratzer György veszprémmegyei klerikus budai tanuló 1411. 242.
- Creczemer Péter besztercei bíró 1403. 240.
- Crenterschaw város 451.
- i esküdt polgár: Pauschner Gergely.
- Csanádi püspök: János.
- Csázma helynév 395.
- i káptalan 395.
- i prebendarius Ywanich István 395.
- Cseh István fia Péter tanuló 1507. 362.
- Csötörtökhely (*Donnerstag Markt, Donners Markt*) város és iskolamestere 320, 349, 357.
- i plébános, káplánok és iskolamester fizetéséről 357.
- i polgár: Philipovich György.
- Csukárd (*Schukaria*) 254.
- i bíró és esküdtek 254.
- Csukás János mester iskolája Nagyszebenben 1526. 417.
- Czekell György nagyszebeni lakos 1480. 324.
- Czéh soproni gyolcsosok (czéhe) 344.
- Czybner Keresztély eperjesi bíró 1527. 419, 423.
- Dada falu 293.
- i iskolamester 293.
- i plébános: Benedek.
- Dalmad birtok 221.
- i Tamás fiai István, János, Gergely 1345. 221.
- Damas helység 219.

Daykacz (*Daycaz*) Antal 1477.
320.

Dávid Ferencz 1557. 474.

Deákok névszerint: Bálint,
Liszka, Péter, Máté, Mihály,
Pál.

Demeter János zágrábi lakos
fia 1428. 244. 1430. 247.

Demian János körmöczbányai
lakos 1541. 312.

Detreh falu 290.

i iskolamester 290.

i lakos: Farnasi Veres Dé-
nes.

i plébános: János.

Dékánok: Flaschner Farkas,
Márton.

Dévai Biró Mátyást iskola-
mesternek ajánlják 1537.
451. 1540. 461.

Diczházi János homrogi lakos
399.

Dilius v. Fejérbánya (*Feyer-
bania*) kápolna 293.

Dipri (?) 349.

Dittel János bártfai lakos 1493.
297.

Dobai (*de Dobo*) Buzinkay Péter
nemes, sárosszegyei szolgál-
bíró volt sárosi tanuló
1566. 476.

Dobó György 1495. 347.

Dobrakucsai vár 358.

Balázs fia János pap szap-
lonczai iskolamester 1477.
319, 321.

Dombó birtok (Pozsony vm.)
365.

Domnycza (*Domnycza*) hely-
név 349.

i Mihálycsötörtőkhelyi iskola-
mester 1497. 349.

Domokos Jakchewicz fia zág-
rábi tanuló 1480. 325.

késmárki ötvös 1538. 387.

Dorotya, Ádám nagybányai
esküdt felesége 1475. 317.

Kugelbrecht Mihály kassai
bíró felesége 1535. 447.

Drescher Farkas modori esküdt
1506. 360.

Dubovecz (*de Dubovecz*) János
462.

Dyck Erasmus Schlesiából 1540.
461.

Dydr Imre késmárki lakos 1535.
286.

Eck Bálint baccalaureus bártfai
iskolamester 1518. 302.

1519. 399.

bártfai városbíró 1526. 416.

Eckel Ágoston bártfai plébános
1478. 322.

Eczel falu 386.

i iskolamester 386.

Eger város és iskolamestere 218,
342—344, 363.

Egri iskolások, iskolamesterek
342—344.

i kanonok: Lukács.

i prépost: Lukács.

i püspökök: Bakócz Tamás,
Gábor, Szalaházy Tamás.

i püspök vicarius: Bertalan.

Egeresi esküdtek: Bochy Dénes,
Fejes Balázs, Hamar Bene-
dek, Mikola Ferencz és

Tamás.

plébános: Albert.

polgárok: Biró Mihály, Faze-
kas Balázs, Kovács Balázs.

Miklós Benedek fia, Végh

Simon, Walkay Barla és Pál.

Egyed zágrábi mészáros Jan-
chek Dénes fia 1432. 249.

Egyházak: Bold. Szűz egy-
háza Lőcsén, Vajacson;

Homonnai, kassai Szent

Erzsébet- és Szent Mihály-.

Krisztus szent testéről és a Szent Üdvözítőről címzett préposti Mária Magdolna egyház Budán, Szent Bertalan-egyház Brassóban, Szent Imre-egyház, Szent Katalin-egyház Brassóban, Szent Kereszt-egyház Késmárkon, Szent Lőrincz-egyház Pozsonyban, Szent Márton-egyház Egeresen, Pozsonyban, Szepesen; Szent Mihály-egyház Kassán, Kolozsvárott, Pozsonyban, Sopronban; Szent Miklós-egyház Eperjesen, Nagyszombatban, Pozsonyban.

Eisleben város 446.

Elek szelindeki iskolamester és közjegyző 1394. 232.

Elpfinger János késmárki lakos 1542. 288.

Elzárt tanuló 408.

Endre királyi herczegnek, jeruzsálemi és sziciliai királynak nevelője Miklós mester 1344. 220.

Engl Péter 1523. 380.

Eőr (*Ewr*) falu 332.

i iskolamester 332.

Eperjes (*Epperies*, *Eperyes*, *Epperyes*) város és iskolamesterei 261—267, 291, 313, 408, 418, 419, 442, 448, 466, 476.

i birók: Czybner Keresztély, Késmárki Gergely, Késmárki György, Zyghart Péter.

i esküdt: Kramer János.

i iskolamester ellátása a plébánián 291.

i iskolamester jövedelmei 260—267.

Eperjesi jegyző: Verner György.
i plébánosok: András, Kunyss Mátyás, Péter.

i prédikátorok: Achatius, Máté.

i polgárok: Blum János, Feyner György, György, Slesier Mátyás.

Eperjesi tanácsosok: Meltzer Márton, Schmid Gáspár.

i tanuló: Bukóczi Baksai János.

i tanulók jövedelmei 262—266., kötelezettsége 292.

i tanulók csekély száma 419. számadáskönyveinek oktatási ügyi vonatkozásai 261—267.

Erasmus besztercebányai iskolamester 1529. 431.

Erdélyi János fia György kassai tanuló 1514. 376.

püspökök: György, Miklós. vajda: Lévai Cseh Péter.

Eruditor puerorum (iskolamester) 230.
mint nevelő 414.

Erzsébet, Bertalan gyöngyösi kántor özvegye 1447. 271.
királyi herczegnő nevelője Lőrincz fehérvári prépost 1517. 451.

Ótvös Mihály felesége 1495. 347.

Esküdtek névszerint: Ádám, Bochy Dénes, Drescher Farkas, Fejes Balázs, Gergely, Hamar Benedek. István Gergely fia, Khadtolt Mihály, Kramer János, Lang Mihály, Magyar Lőrincz, Márton, Mert Ferencz, Mikola Ferencz és Tamás, Nempcze Kelemen, Paldauff János,

- Pauschner Gergely, Pál,
Pekh Jakab, Radischer
Mátyás, Schreyber Jakab,
Thorok János.
- Esperességek : barczasági 267.,
beszterczei, királyi 260.
- Esztergom város 305, 349.
i káptalan 222.
i érsek iskolája 475, 476.
i érsekek : Szalkay László,
Széchi Dénes, Tamás.
i érsek vicarius : Ferrarai
Tamás Amadé.
i tanulók : Markházi Ber-
talan, Vértesi István.
- Eynseczer István besztercze-
bányai iskolamester. 1528.
428.
- Eyskar György körmöczbányai
bíró 1537. 449.
- Ewlenbach helynév 350.
- Ének a pozsonyi iskolában : 225,
226, 302.
- Éneklő kanonok : Pál.
tanulók 252, 335, 342, 351,
362, 365, 389, 407, 443.
- Farkasfalva (*Farkasfalwa*) falu
474.
i iskolamester 474.
- Farnosi (*de Ffarnas*) Veres
Dénes detrehi lakos 1453.
290.
- Fattyúgyermek neveltetése
302.
- Favétel az eperjesi iskola szá-
mára 265.
a készmárki iskola számára
277, 284.
a körmöczbányai iskola szá-
mára 307—310.
a zólyomi iskola számára
316.
- Fazekas Balázs egeresi polgár
1444. 268.
- Fazekasok névszerint : Bálint,
Gergely, Lőrincz, Pál, Stru-
isko Benedek és Máté.
- Fábián zágrábi varga 1446. 271.
- Fából épített iskola 280.
- Fegyverek : kard, lándzsa.
- Fehérvári kanonok : Jakabfi
János.
prépost : Lőrincz.
- Fejes Balázs egeresi esküdt
1444. 268.
- Fejérbánya (*Feyerbania*) más
néven Dilius kápolna 293.
- Fekete-Patak falu 457.
i iskola 457.
i plébános : Keresztes
Gergely.
- Felek falu 242.
- Felhévi iskola 216.
tanuló : Benedek.
- Felka város 348.
i iskolamester 348.
i polgár : Szabó Ferencz.
- Felső-Lendva . (*Felsewlyndwa*)
falu 412, 414.
- I. Ferdinánd király gyerme-
keinek nevelője Lőrincz
fehérvári prépost 1537. 449
—451.
- Ferdinánd királyi herczeg
nevelője Lőrincz fehérvári
prépost 1537. 450, 451.
- Ferencz brassói iskolamester
1532. 386.
- Budai György fia kassai
tanuló 1517. 396.
- liptószentmiklósi lakos volt
tarnóczi iskolamester 1562.
474.
- pesti iskolamester 1516. 394.
- szegedi iskolamester 1522.
408.
- sziléziai származású körmöcz-
bányai iskolamester 1534.
310.

Ferrarai Tamás Amadé az esztergomi primás vicarius 1498. 349.

Festő névszerint: János.

Feyner György eperjesi polgár 1532. 267.

Ffybesch Péter nagyszebeni lakos 1478. 323.

Fizegtői (*de Fizeegthu*) vám 219.

Flaschner Farkas szebeni dékán 1524. 411.

Fockys (de) Bálint késmárki polgár 1532. 285.

Fogott bírák 221.

Fontanus Imre eperjesi protestáns iskolamester 1532. 267, 1539. 458.

Formulae Puerilium Colloquiorum . . . I. Heyden Sebald.

Főbíró 475.

Főesperesek névszerint: Bereczk, Lukács.

Főispán névszerint: Berzeviczi Detre.

Földbirtokos iskolamester 245.

Földvár (*Castrum Marie*) falu 245.

i iskolamester 245.

Földváriak (*Földwarienses*) 379.

Frangepán Kristóf özvegye Béliteky Drágffy Anna 1528. 427.

Fridericus András eperjesi iskolamester 1539. 458.

kassai iskolamester 1529. 432. 1533. 446.

Frigyes zágrábi lakos Angyal fia 1428. 245.

Fritsch Mihály baccalaureus brassói iskolamester 1514. 377.

Fucco ispán 1352. 224.

Fuker János modori bíró 1506. 360.

Fuxen kassai asszony 1505. 358.

Fülöp bártfai mester 1514. 300.
Fütők az iskolánál 276.

Gabriella asszony 1521. 407.

Garam- (*Gron*) Szent-Benedek 255.

i konvent 255.

Garay János választott veszprémi püspök és kir. kancellár 1349. 223.

Gayzky Illés zágrábi polgár fia zágrábi tanuló 1472. 315.

Gawron János krakkói polgár 1481. 328.

Gábor egri püspök 1477. 319.

Gál molnár Kovácshidai Kozár Demeter szolgája 1477. 320. zágrábi polgár 1512. 371.

Gáltó (*Galtheu*) helynév 430. 431. i Tamás nemes 1529. 430. 431.

Benedek 1529. 430.

Gáspár baccalaureus Késmárkon 1519. 279.

baccalaureus késmárki iskolamester 1523. 282.

egykori bártfai iskolamester 1528. 428.

eperjesi iskolamester 1527. 422.

iglói iskolamester 1514. 374. késmárki iskolamester 1528.

284. 1534. 285.

késmárki jegyző 1535. 286.

kolozsmonostori iskolamester és jegyző 1405. 241.

kolozsvári iskolamester és jegyző 1409. 242.

körmöczbányai iskolamester 1499. 307.

porosz származású selmeczbányai iskolamester 1455. 293.

selmeczbányai iskolamester 1463. 304.

- Gáspár soproni iskolamester
1534—1535. 425.
szücs felesége Ottilia 1535.
448.
- Gelsei András fia Lászlónak
leánya Margit Magyar Pál
özvegye 1371. 227.
- Gerenda iskola számára 272,
307.
- Geréb Albert 1529, 431.
Benedek 1529, 431.
- Gergely ábrahámfalvai plébános
1551. 474.
Dalmadi Tamás fia 1345. 221.
fia György zágrábi polgár
XV. sz. első fele 273.
fia István zágrábi esküdt
XV. sz. első fele 273.
- Gyurák zágrábi mészáros
testvére 1428. 244.
- káplán somodii iskolamester
1524. 410.
- késmárki ötvös 1544. 289.
- Matheyko fia 1430. 247.
- nagyszebeni fazekas 1528.
426.
- nagyszebeni iskolamester
1478. 323.
- nagyszebeni varga 1530. 426.
- pécsi porkoláb 1495. 346.
- zágrábi tanuló Pál ijjkészítő
fia 1445. 270.
- Gergelylaki (*de Gergellaka*)
Buzlay Mózes 1510. 365.
- Gernyeszeg (*de Gernyezek*)
helynév 348.
i István baccalaureus (szé-
kely)-vásárhelyi iskola-
mester, miséspap 1495. 348.
- Geselle (segédtanító) 322.
- Gicze helynév 373.
i gymnasium 373.
- Gimes (Gymes) Jvác 258.
i Forgách Ferencz 1437. 257.
i várnagy: Magyar Pál.
- Glacz Máté késmárki jegyző
1492. 339.
- Gluer János késmárki lakos
1539. 287.
- Goltsloer Miklós kassai iskola-
mester 1394. 232.
- Göncz város 469.
i iskolamester 469.
- Gönczi (*de Gewnch*) Melczer
András szépművészetek
magistere, kassai académia
rectora 1517. 396. 1520. 401.
pesti iskolamester 1516. 394.
kassai iskolamester 1516. 394.
1517. 395—397.
- Görög nyelvi oktatás 459.
- Gőzfürdő a késmárki iskolánál
286.
- Grachin János zágrábi lakos
1429. 246.
- Grammatikus 446.
- Graudentzi (*de Gradientz*) Arnold
fia János baccalaureus
nagyszebeni iskolamester
1446. 270.
- Grauszner Márton szentkereszt
plébános, volt kassai tanuló
1535. 448.
- Grayn helynév 326.
- Grenevich város 461.
- Gresl András 1521. 407.
- Grofát színű posztó 458.
- Gross Mátyás kassai polgár
1476. 318.
- Groszhanp késmárki ács 1522.
281.
- Gruba Tamás pap Kanizsay
László fiának, Ferencznek
nevelője 1528. 427.
- Gryneus Simon budai iskola-
mester 1516—1519. 394.
- Guettsjar János körmöczbányai
iskolamester 1533. 310.
- Guglinger Farkas 1538. 455.
1540. 462.

- Guido de Columpna »Historia Trajana« 293.
- Gundysz Mihály nagyszebeni lakos 1480. 323.
- Gunt Jakab késmárki polgár 1532. 285.
- Gurtler Mátyás bártfai segéd-tanító 1478. 323.
- Guynik György 1477. 320.
- Gürtler Bertalan kassai polgár 1476. 318.
- Gwletincz falu 320.
- Gyalu helynév 241.
- Gyertya 439.
- Gyógyszerész 387.
- Gyógyszertár 436.
- Gyöngyös (*Gyenges*) város 271.
i kántor: Bertalan.
- Győr város 227. 289.
i káptalan 227.
i tanulók 289.
- György baccalaureus bártfai iskolamester 1506. 299.
baccalaureus brassói iskola-
mester 1521. 378. 379.,
1523. 380.
baccalaureus szikszói iskola-
mester 1526. 416.
bártfai altarista 1520. 402.
bártfa iskolamester 1466. 296.
beszterczei iskolamester és
helyettes jegyző 1531. 441.
1533. 444.
- Bossányi György fiának, Lő-
rincznek nevelője XV. sz.
352.
- brandenburgi örgróf II. Lajos
király gyámja 1516. 392.
egykori szepesi prépost 1439.
261.
- Eperjesen 1522. 408, 409.
- Erdélyi János fia kassai
tanuló 1514. 376.
- erdélyi püspök 1438. 260.
1439. 261.
- György Gergely fia zágrábi lakos
XV. sz. első fele 273.
gönczi iskolamester 1543. 469.
iglói plébános 1481. 326.
kereskedő XIV. sz. vége
239.
késmárki iskolamester 1497.
278.
ludasi iskolamester 1480. 323.
1481. 324.
nagyszebeni tanuló 1478. 323.
1480. 324.
- Pál ijjkészítő fia zágrábi
tanuló 1445. 270.
- trencséni iskolamester 1532.
438. 1534. 438.
- zágrábi bíró Bálint fia 1429.
245.
- zágrábi iskolamester 1459.
303.
zágrábi tanuló 1446. 271.
- Gyula (*Gywla*) falu 330.
i György gyulai lakos 1484.
330.
i iskolamester 330.
- Gyula (*Gywla*) város 364. 398.
444.
i iskola 398.
i plébános: Mátyás.
- (Gyula)-Fehérvár (*Alba*) város
és iskolamestere 224. 242.
261. 295. 314. 357. 361.
386.
i káptalan 224. 314.
i egyház káplánjai és alta-
ristái 430.
i ispotály 431.
- Gymnasiarcha (iskolamester)
288.
- Gymnasium Giczén 373.
Kassán 376.
- Gyrnert János kassai polgár
1492. 341.
- Gyurák zágrábi mészáros 1428.
244.

H. mester pesti iskolamester 1238. 215.
 Haberknapp Márton kétlovas fuvaros, pozsonyi lakos 1443. 252.
 Hadi kötelezettsége az iskolamestereknek 466.
 Halbgebachsen Henrik nagysinkai iskolamester 1430. 246.
 Halbhaus György poprádi ács 1523. 281.
 Halle 406.
 Halphaus György poprádi ács 1522. 280.
 Hamar Benedek egeresi esküdt 1444. 268.
 Hamburg város 460.
 Hanyag iskolamester büntetése 449.
 Harangozó (campanator) 230. tanuló 264—266, 298, 302, 441.
 iskolamester 334, 437, 438—440.
 ók névszerint: András, Illés, Péter.
 Harczoló tanulókról 1490. 337.
 Hatos Miklós kassai polgár 1505. 358.
 Haulbalt Jakab selmeczbányai lakos 1455. 293.
 Háztulajdonos iskolamester 218, 244, 267, 315, 318, 404.
 Hedvig tescheni hercegnő Zapolyai István özvegye 1521. 406.
 Heltaui kapu Nagyszebenben 427.
 Helyettes iskolamesterek névszerint: János baccalareus, Lukács.
 Helyettes jegyző: György.
 Henckel János löcsei plébános 1520. 400.

Henkó Sebestyén fia Balázs löcsei iskolamester 1535. 447.
 Henrik brassói tanító (lector) 1544. 388.
 Hevesi főispán: Berzeviczi Detre.
 Hewman Jakab kassai polgár 1476. 318.
 Hewyh mezőváros 349.
 Heyden Sebald »Formulae Puerilium Colloquiorum« című munkája 434.
 Hétúr (Castrum Marie) helynév 379.
 i plébános: Keresztély.
 Hibbe (*Hibe, Hyba*) falu 475.
 i iskolamester 475.
 Hidegvich István 1477. 320.
 Hidmester 438.
 Hidvég (*Hydvég*) falu 245.
 i iskolamester 245.
 Hillebranth András selmeczbányai polgár 1507. 362.
 Himfy Benedek volt bolgár bán, pozsonyi ispán 1379—1380. 228.
 »Historia Trajana« Guido de Columpnától 293.
 Hitszónokok (prédikátor) névszerint: Achatus, Ambrus, János baccalareus iskolamester, Kephart Lipót, Márton, Mátyás.
 Hochpreth János a pozsonyi társas káptalan egyházának iskolamestere 1531. 435—437.
 Hodosi (*de Hodus*) polgárok 229.
 Hőincz Márton brassói iskolamester 1541. 387.
 Homonnai egyház 239.
 ak (*de Homonna*) jegyzője: Benedek.
 Homrogd helynév 399.

Homrogdi iskolamester 399.
 i lakos : Diczházi János.
 Honterus János 1533. 446.
 Horán falu 474.
 i iskolamester 474.
 Hospes : Márk 1437. 255, 258.
 Huendler Vid a pécsi püspök
 suffraganeusa és vicarius
 1456—1458. 294.
 Humorsdorff falu 324.
 Hunyadi Mátyás tanuló Kolozs-
 várott, XV.sz. közepe. 274.
 Mátyás király 1490. 338.
 Antal borbándi iskolamester
 1506. 361.
 Hutter Demeter kassai lakos
 1476. 318.
 Erhart kassai polgár 1476.
 318.
 Igló város 326, 374.
 i iskolamester 326, 374—376.
 i káplánok : Péter, Türk
 Miklós.
 i korcsmáros : Miklós.
 i plébános : György.
 i tanulók jutalmazásai 374—
 376.
 számadáskönyveinek oktatás-
 ügyi vonatkozásai 374—
 376.
 Igriczek 280.
 N. és P.
 Ijkkészítő 270.
 Iklódi Márton 1469. 314.
 Illenbáki plébános 350.
 Illés zágrábi harangozó 1459.
 303.
 Ilona fia Orbán zágrábi polgár
 1438. 260.
 Lederer Ruprecht felesége
 1493. 345.
 Miklós mester, zágrábi orvos
 felesége 1454. 292.

Ilona Thruchy Bernát özvegye
 1524. 413.
 Imre kállai Simon fia 1347. 223.
 késmárki korcsmáros 1521.
 280. 1524. 283.
 Márton fia zágrábi lakos
 1430. 247.
 miséspap 1514. 377.
 mizslei (*de Mysle*) kovács
 1493. 344.
 Informator (nevelő) 219—221,
 224, 343, 414.
 et pedagogus (nevelő) 305.
 puerorum (iskolamester) 231.
 Innsbruck város 449—451.
 Instructor (nevelő) 353.
 Iskolaépítés 252, 371.
 épület befedése 435.
 épület javítása 273, 297, 299,
 300.
 falának javítása 426.
 fából építve 280.
 kisározása, kimeszelése 296.
 kőből építve 245. 247.
 könyvek 351.
 nemesítő és képző hatásáról
 456.
 padozata deszkából 281.
 újjáépítése 225, 280. 325,
 398.
 Iskolamester beiktatása 400.
 ből kanonok 274.
 ből lett főesperes, majd pré-
 post és kanonok 333.
 ből püspök 417.
 ből plébános 228.
 egyházi rendeket vesz fel 386.
 élelmezése, kötelessége Po-
 zsonyban 216. Szepesen
 372.
 földbirtokos 245.
 ek hadi kötelezettsége 466.
 elnevezései : gymnasiarcha,
 informator et paedagogus,
 Litterarii studii director,

Ludi litterarii gubernator,
Ludi litterarii moderator,
Ludimagister, Ludimoderator,
Magister, Magister scole,
Moderator scole, Publicus informator,
Rector ludilitterarii, Rector scholarium,
Rector schole, Rector scolarium,
Regens, scholaris (ritkán), scholasticus,
scholasticus, Schoolmeyster, Schulmaister,
Schulmayster, Schulmaster, Schulmeister,
Schulmeyerster, Schulmester, Schulmyster.

Iskolamester fizetéséről 232, 358.
jövedelmeiről 230, 232, 250, 254,
260, 261, 267, 296, 326, 328,
344, 345, 377—388, 400, 424,
425, 426, 437.

jutalmat kap 247.
kerttulajdonos 246.
ként működő apát 417.
kir. kanczelláriai szolgálatban 428.
kötelezettségeiről 225, 226.
mint hírdnök 229.
mint kántor 470.
mint ügyvéd 243.
mint végrendelet végrehajtó 442.

szőlőtulajdonos 1. szőlőtulajdonos.

t élélmezi a plébános : Bártfán, 350, 359., Eperjesen 290., Kassán 474., Kis-Szebenben 254.

t élélmezi az egri püspök 363.

t választja a városi hatóság 402.

végrendelet végrehajtó 329.

Iskolamesterek névszerint : Albinus Tóbiás, András,

Antal, Aranyasi Gellértfi János, Ápoldi Simon, Baczkay Tamás, Balázs, Barnabás, Bálint, Benedek, Bereczk, Bernát, Bertalan, Beszterczébányai Antal, Bodowics Tamás, Bogener Bertalan, Bregai Miklós, Brue Derthar György, Caphay Miklós, Coxe Lénárd, Dévai Biró Mátyás, Domnyczai Mihály, Eck Bálint, Elek, Erasmus, Eynseczer István, Ferencz, Fontanus Imre, Fridericus András, Fritsch Mihály, Gáspár, Gergely, Gernyeszegi István, Goltsloer Miklós, Gönczi Melczer András, Graudentzi Arnold fia János, Gryneus Simon, Guettsjar János, György, Halbgebachsen Henrik, Henkó Balázs, Henrik, H., Hochpreth János, Hőincz Márton, Hunyadi Antal, István, Jakab, János, Kajári István, Kassai Simon, Kelemen, Kereskedő Mátyás, Keyl Márk, Kletszkó István, Kopátsi István, Kos Lőrincz, Krewcz János, Kristóf, Lang János, Lavai Rohrbeck Pongrácz, Liszka Mátyás, Lőrincz, Lukács, M. Maydyender János, Márk, Márton, Máté, Mátyás, Mihály, Miklós, Mildt János, Müllenbachi Lőrincz, Oppelni Kelemen, Orbán, Pannoniai István, Pausius Antal, Pál, Péter, Polleranus Ferencz, Pongrácz,

Prenner István, Rewchin János, Rolcsai Márton fia Bereczk, Scholcz Miklós, Sebestyén, Siegler János, Simon, Sinner György, Somlyai János, Sós Ferencz, Stainhofer Sebestyén, Stöckel Lénárd, Szamosfalvi Ferencz, Szaniszló, Szebeni Szervác, Szebeni Tamás, Tamás, Thyr Mihály, Tilgener Bálint, Tivadar, Tobriacher Ulrik, Türk Dániel, Várallyai Egyed, Vincze, Wal Tamás, Werner György, Wolphart Bertalan.

Iskolák: Barcaságban, Bártfán, Beszterczén, Beszterczébányán, Brassóban, Budán, Csötörtökhelyen, Cukás János mester iskolája Nagyszebenben, Dadán, Detrehen, Eczenen, Egerben, Eörben, Eperjesen, Esztergomban, Farkasfalván, Fekete-Patakon, Felhévizen, Felkán, Földváron, Giczén, Gönczön, Győrött, Gyulán, Hibben, Homrodon, Horánban, Iglón, Kassán, Kálmán-Csehn, Késmárkon, Kis-Báriban, Kis-Szebenben, Kolozsvárott, Kovásziban, Körmöczbányán, Krompachon, Liptó-Szentmiklóson, Liszkán, Lőcsén, Marczaliban, Mezősomlyón, Mizslén, Modoron, Monoszlón, N.-Bányán, Nagymihályon, Nagysinken, Nagyszombatban, Óbudán, Patakon, Pápán, Pápócson, Pásztón, Pesten. Pécssett,

Pozsonyban, Radványban. Régenben, Sároson, Selmeczbányán, Sibisánban. Siklóson, Somodiban, Sopronban, Sónáron, Szamosfalván, Szaplanczán, Szántón, Szászvárosán, Szászsebesen. Szebenben, Szegeden, Szelindeken, Szentimrén, Szepesen, Szepsiben, (Székes)-Fehérvárt. Szikszón, Szomolnokon. Tarnóczon, Tállyán, Tárcaán, Telegden, Tihanyban, Trencsénben, Ujvárosban, Ungvart, Vág-Beszterczén, Váradon, Váralján, Vásárhelyen, Veresmarton, Veszprémben, Visegrádon, Zágrábban, Zólyomban.

Iskolák nagy száma Budán 417.
Iskolások egyházi szolgálatban 268.

jövedelmeiről 250.
névszerint: András, Buda.
Kristóf, Mihály, Miklós.
Pál, Wolfgang.

Ispánok névszerint: Bertalan.
Fucco, Himfy Benedek.
Jakab.

Ispotály 431, 438.
István alsó-szaplonczai iskolamester 1504. 358.
brassói iskolamester 1528.
383, 384.
Dalmadi Tamás fia 1345. 221.
detrehi iskolamester 1453.
290.
eöri (de Ewr) iskolamester 1485. 332.
Gergely fia zágrábi esküdt XV. sz. első fele 273.
kálmáncsehi klerikus 1485. 332.

István kis-bári iskolamester
1524. 412.

kisszebeni plébános 1435. 254.

István körmöczbányai iskola-
mester 1528. 308.

1. Stephko alatt.

miséspap 1485. 332.

Praudics Kelemen fia zágrábi
polgár 1429. 245.

szántói plébános 1540. 463.

szebeni plébános 1459. 303.

szegedi iskolamester 1522.
408.

szepesi kanonok 1454. 291.

tanuló 1482. 329.

zágrábi iskolamester 1468.
313.

volt zágrábi esküdt 1420.
243.

Ital tanulók számára 308.

Ivanczi iskolamester 267.

Iwanich István császári pre-
bendarius 1516. 395.

Jakab ispán, pozsonyi bíró
1365. 225.

kamarás 1454. 292.

Kállay Simon fia 1437. 223.

késmárki káplán 1481. 326.

késmárki korcsmáros 1523.
282.

Kozma fia 1360. 224.

szegedi iskolamester 1522.
408.

szepesi iskolamester 1513.
372.

tekei (*in Theca*) iskolamester
1403. 240, 241.

zágrábi tanuló Ladomerich

Miklós fia 1438. 260.

váradai lakos 1347. 223.

Jakabfi János pesti plébános
fehértvári kanonok 1516.

394, 1517. 395. 397.

Jakchewicz fia Domokos zág-
rábi tanuló 1480. 325.

Janchech Dénes fia Egyed zág-
rábi mészáros 1432. 249.

Jannich Gerváz 1447. 320.

Jägerndorfi iskolamester 452.

János baccalaureus brassói
helyettesiskolamester 1524.
380.

baccalaureus késmárki iskola-
mester 1512. 278.

baccalaureus késmárki iskola-
mester prédikátor 1513.
278.

baccalaureus tarczai (*von*
Tharczaw) iskolamester
1516. 390.

bártfai festő 1522. 367.

bártfai plébános 1505. 359.

brassói iskolamester 1539.
387.

csötörtókhelyi plébános 1502.
357.

Dalmadi (*de Dalmad*) Tamás
fia 1345. 221.

detrehi plébános 1453. 290.

eperjesi iskolamester 1448.
263. 1449. 263. 1455. 263.

fia Simon trencsényi miséspap
1437. 255.

főesperes Garay János vesz-
prémi püspök egykori taní-
tója 1349. 223.

Gimesi (*de Gymes*) Forgách
Ferencz fia 1437. 257.

kardcsiszár 1428. 244. 1430.
247.

kassai iskolamester 1396. 233.

kásztói plébános 1334. 218.

késmárki iskolamester 1513—
1514. 278. 279. 1527. 284.

késmárki iskolamester (gym-
nasiarcha) 1544. 288.

késmárki korcsmáros 1539.
287.

János késmárki plébános 1383—
1392. 230.
király 1532. 443.
kovácsmester 1394. 232.
Kos Lőrincz kassai iskola-
mester testvére 1493. 342.
lisztkai iskolamester 1472. 315.
nagyszebeni festő 1449. 272.
nagyszebeni iskolamester
1539. 401.
nagyszebeni iskolamester
Graudentz Arnold fia 1446.
270.
nagyszebeni plébános 1471.
314.
nagyszebeni segédtanító 1478.
323. 1480. 324.
nádor 1330. 217.
Péter fia trencsényi iskola-
mester 1437. 255.
Ráfael fia pataki tanuló 1521.
407.
somorjai (*in Samaria*) iskola-
mester 1437. 255.
soproni iskolamester 1400.
240.
Szabó Tamás kassai bíró
fiának nevelője István
szántói plébános 1540. 463.
szászsebecsi iskolamester 1352.
224.
szebeni késes 1457. 294.
szerencsi apát volt iskola-
mester csanádi püspök lesz
1526—1540. 417.
sziléziai származású brassói
helyettes iskolamester 1524.
380.
trencsényi jegyző 1534. 438.
1536. 439.
trencsényi prece 1536. 439.
ungvári iskolamester XIV.
század vége 239.
veresmarti iskolamester 1429.
245.

János zágrábi polgár 1434. 253.
zágrábi püspök 1422. 243.
Jegyzők névszerint: Bálint
baccalaureus, Bálint, Bene-
dek, Brue Derthar György
iskolamester, Gáspár, Glacz
Máté, János, Lukács, Péter,
Pongrácz, Schaidner Pál.
Verner György.
Jeromos brassói orgonista 1531.
386.
Jolsva helynév 296.
Jurglinus zágrábi polgár Péter
fia 1428. 245.
Jutalomban részesült iskola-
mester 385.
Kajári (*de Kayar*) István pápai
tanító 1508. 364.
Kakas 399.
Kakuk Mihály kassai bíró 1514.
377.
Kalinowicza folyó 245. 246.
Kalocsa város (*Colocha*) 221.
i választott érsek: Miklós.
Kamoncz (*Kamonch*) város 408.
Kanczellária I. Kir.
Kanizsay László özvegye Bél-
thei Drágffy Anna 1528.
427.
Ferencz Kanizsay László fiá-
nak nevelője Gruba Tamás
pap 1528. 427.
Kanonokok: István, Jakabfi
János, Karácsonmezey
Miklós, Ládi Demeter,
Lukács, Miklós, Ross János.
Kapisztrán János 1456. 294.
Kaposi (*de capos*) Tóth János
XIV. sz. vége 239.
Karácsonmezey (*de Karacson-
mezey*) Miklós, szepesi
kanonok 1454. 291.
Kard 391. 395.
csiszár 244. 247.

Karingesek vaskai monostora
319.

Kassa város és iskolamesterei
232, 233, 315, 316, 318,
341, 342, 348, 351, 358,
362—369, 371, 390, 391—
394, 400, 401, 404, 407,
408, 410, 418, 432, 442,
443, 448, 474.

i akadémia 396.

i asszonyok: Dorottya, Fuxen,
Katalin,.

i bírók: Amann Pál, Eck
Bálint, Kakuk Mihály,
Kugelbrecht Mihály.

i gymnasium 376, 377.

i iskola helyének megjelölése
338, 410.

i iskolamester fizetése 232.

i iskolás: Kristóf.

i iskolások egyházi szolgálát-
ban 316.

i jegyzők: Bálint bacca-
laureus, Bálint.

i »leghíresebb gymnasium«
448.

i orgonista: Márton.

i plébánosok: Márton, Thyr
Mihály.

i polgárok: Bryz János, Gross
Mátyás, Gürtler Bertalan,
Gyrnert János, Hatos Mik-
lós, Hewman Jakab, Hut-
ter Demeter és Erhart,
Kayneryn Gáspár, Keyczér
György, Kőfaragó Sándor,
Kusek Bálint, Nettir
Mihály, Nosner Oswald,
Paizsgyártó Péter, Pawes-
ner Barnabás, Steymetz,
Tűgyártó Imre, Ulrik, Wog-
meister Márton.

i Szent Erzsébet- és Szent
Mihály-egyházak 362.

i tanácsos: Wasserbuch Péter.

Kassai tanulók 391.

i tanulók: Antal, Erdélyi
János fia György, Ferencz,
Budai György fia, Grausz-
ner Márton, Lichtner Ber-
talan, Pelsöczy Bebek János
fia.

i számadáskönyveinek ok-
tatásügyi vonatkozásai 248.

351.

város birája és tanácsa 409,
428.

Kassai Péter 1532. 442.

Kassai Simon brassói iskola-
mester 1535. 387.

Katalin Bertalan ispán felesége
1403. 241.

Demeter felesége 1428. 244.
1430. 247.

Kugelbrecht Mihály kassai
bíró leánya Melczér András
kassai iskolamester felc-
sége 1535. 447.

Wasserbuch Péter kassai ta-
nácsos felesége 1520. 401.

Kathedra iskola számára. 336.

Kayneryn Gáspár kassai polgár
1496. 348.

Kád 375.

Kállai Simon fiai Imre és
Péter 1347. 223.

Kállay Lőkös János nevelő
1469. 314.

Kálmán-Cseh (*Kalmanze*) város
332.

i iskolamester 332.

i klerikusok: Bálint, Bene-
dek, István.

i miséspap: Balázs.

Kálnáról (de Calna) való job-
bágy 1378. 228.

Kályhacsináltatás az iskolában
299.

csináltatás segédtanító szo-
bájába 427.

Kályhajavítás különböző iskoláknál 266, 272, 296, 297, 302, 311, 334, 336, 388, 426, 437.
vétel iskola számára 272, 286, 469.
Kántor 311, 312, 318, 323, 407, 441, 474.
ok névszerint: Bertalan, Kristóf, Szaniszló.
mint iskolamester 470.
Káplánok névszerint: Balázs, Gergely, Jakab, Menyhért, Péter, Türck Miklós.
Kápolna: Szent György-kápolna Sopronban.
Kápolna-ispánok névszerint: Garay János veszprémi püspök, Miklós mester.
Káptalanok: Buda, Csázma, Esztergom, Gyula-Fehérvár, Győr, Medgyes, Pozsony, Szepes, Veszprém.
Kásztói (Koztow, Hunyad vm.) iskolás 218.
i plébános: János.
Kelemen nagyszebeni iskola-mester 1520. 1521. 400.
személynév 1529. 430, 431.
Kendi helynév 302.
Kenesicsi (de Kenesich) Gyula fia királyi hercegi nevelő 1330. 217.
Kepe 399.
Kephart Lipót pozsonyi prédikátor 1540. 460.
Kereskedő Mátyás feketepataki iskolamester 1539. 457.
Kereskedő névszerint: György.
Keresztes Gergely feketepataki plébános 1539. 457.
puszta 365.
Keresztély hétéüri plébános 1522 379. 1523. 379.
kolozsvári plébános 1408. 241.

Keresztély úr 1522. 379.
Kerosengraff János soproni polgár 1493. 346.
Kerttulajdonos iskolamester 246.
Kesztölczi tanulók: Bálint, Miklós, Ormáni Balázs fia.
Keyczér György kassai polgár 1521. 407.
Keyl Lőrincz bártfai lakos 1524. 331.
Márk bártfai iskolamester 1533. 368.
Késesek névszerint: Antal, János.
Késmárk (*Keszmarkt, Keszmarkt*) város és iskolája 230, 274—289, 339, 451.
i ács: Groszhanp.
i birók: Kunisch Gáspár, Maldör Péter, Szücs Gergely, Szücs György.
i esküdtek: Márton, Nempcze Kelemen, Schreyber Jakab.
i iskola újjáépítése 280.
i iskolamester jövedelme 230, 274—289.
i iskolás egyházi szolgálata 276.
i iskolások jövedelme 276—278.
i jegyzők: Gáspár, Glacz Máté.
i káplán: Jakab.
i korcsmárosok: Balázs, Imre, Jakab, János, Preyl Gáspár, Venczel.
i kőműves: Mihály.
i lakosok: Aiidunger Venczel, Ambrus, Brunner János, Dydr Imre, Elpfinger János, Fockys (de) Bálint, Gluer János, Gunt Jakab, Liech Ádám, Meisner János, Mészáros János és Lőrincz,

- Nimans János, Schlacken-
dorf Péter, Sinner György,
Steynmetz Gergely, Thar-
czay Tamás, Venczel.
- Késmárki orgonista : Orbán.
i ötvösök : Domokos, Ger-
gely.
i plébános : János.
i prédikátor : János.
i szabók : Ambrus, Lukács.
i tanulók egyházi szolgálata
338.
i varga : Pál.
számadáskönyveinek oktatás-
ügyi vonatkozásai 274—
289.
- Késmárki (*de Kezmarg*) Ger-
gely eperjesi bíró 1443. 262.
- Késmárki (*Kezmarcensis*)
György eperjesi bíró 1441.
262.
- Khadolt Mihály modori esküdt
1506. 360.
- Királyi esperesség 260.
esperes 1439. 261.
kancellária 428.
kancellárok : Garay János,
Miklós.
- Királyi hercegi nevelők : Bil-
key István, Bornemisza
János, György branden-
burgi örgróf, Kenesics
Gyula fia, Kis-Tapolcsányi
Gyula fia Miklós, Miklós,
Miklós János nádor fia,
Miklós később pécsi püs-
pök, Miklós mester.
- Kis-Bári (*Kys Bari*) falu 412.
i altalista : Lőrincz.
i iskolamester 412.
miséspap : Lőrincz.
- Kis-Selyk iskolamestere 243.
- Kis-Szeben (*Kleyn Czebin, Ze-
ben*) város iskolamestere
254, 263, 303, 466, 469.
- Kis-szebeni iskolamester jöve-
delme 254.
i plébános : István.
számadáskönyveinek oktatás-
ügyi vonatkozásai 469.
városi bírák és esküdtek 254.
- Kis-Tapolcsányi Gyula fia
Miklós Endre királyi
herceg nevelője. 1344. 220.
- Klerikusok névszerint : Bálint,
Benedek, Cratzer György,
István, Péter.
- Kletszó János lőcsei iskola-
mester 1535. 447.
- Koldusok 367.
- Kolostor : Bold. Szűzről neve-
zett pápóczi Ágostonos,
Szent Annáról nevezett
Pálos kolostor.
- Kolozsmonostor város 241. 268.
i apát : Antal.
i jegyző : Gáspár.
- Kolosvár (*Coloswar*) város és
iskolamestere 242, 260, 268,
312.
i bíró : Mun Miklós.
i jegyző : Gáspár.
i plébános : 242.
i tanulók kötelességeiről 242.
i tanuló : Hunyadi Mátyás.
- Komárommegyei főbíró : Vér-
tesi István.
- Kopátsi István siklósi iskola-
mester Szentgyörgyi Ist-
ván tanítója 1543. 1561.
474.
- Korcsmárosok névszerint : Ba-
lázs, Imre, Jakab, János,
Miklós, Preyl Gáspár,
Venczel.
- Korneuburg (Korneronburg)
helynév 257, 258.
- Kos Lőrincz baccalaureus
kassai iskolamester 1493.
342, 1496. 348.

Kovács Balázs egeresi polgár
1444. 268.

Kovácsvidai (*de Kowáchhyda*)
Kozár Demeter nemes 1477.
320.

Kovácsok névszerint: Imre,
János, Linhart, Sloeintz.

Kovácsi (*Kowazy*; ma Kova-
szincz, Arad vm.) falu
tanulói. 443.

Kozma fia Jakab 1360. 224.

Köböl épült iskola Zágrábban
245, 247.

faragott ablak a pozsonyi
iskolánál 252.

Kőfaragó Sándor kassai lakos
1492. 338. 341.

Kőműves 388.

Könyvmásoló iskolamester 304.

Könyvtárak: nagyszebeni plé-
bániai és egyházkönyvtár

Köpeny 289.

Körmöcbánya város és iskola-
mesterei 307—312, 428,
449, 455.

i bíró: Eyskar György.

i iskolamester jövedelme 307
—312.

i jegyző: Schaidner Pál.

i káplánok: Mátyás, Meny-
hért.

i lakosok: Demian János,
Lénárd.

i latin és német iskoláról
455.

i papok: Lénárd, Pál.

i succentor: Sebestyén.

i tanulók jövedelme 307—
312.

i tótprédikátor: Márton.

számadáskönyveinek oktatás-
ügyi vonatkozásai 307—
312.

Kővár (*Kywar*) falu 321.

Kövend (*Kewend*) helynév 349.

Kövendi Székely Miklós 1497.
349.

Közjegyző: Elek szelindeki
iskolamester, Szaniszló
Losze Kristóf fia.

Krakkó (*Crocaw*) város 322.
326, 328, 402, 405, 406,
419, 423, 432.

i polgárok: Clethner János,
Gawron János, Schindler
Ulrik.

i tanuló: Mihály.

Kramer János eperjesi esküdt
polgár 1527. 421.

Krewcz János baccalaureus
brassói iskolamester 1525.
381. 1526. 382.

Kristóf baccalaureus késmárki
iskolamester 1513. 278.

bártfai plébános 1524. 331.

brassói iskolamester 1530.

385. 1531. 385. 386. 1533.
386.

kassai iskolás 1505. 358.

kántor 1532. 442.

soproni plébános 1493. 346.

sziléziai származású brassói
iskolamester 1532. 386.

Krisztus szent testéről és a
Szent Üdvözítőről címzett
préposti egyház 227.

Krisztus Szent-testéről nevezett
pápóczi egyház iskolames-
tere 226.

Krompach (*Crumpach, Krom-
pach*) mezőváros 356.

i iskolamester 356.

i polgár: Wolf András.

Kugelbrecht (Kakuk) Mihály
kassai bíró 1535. 447.

Kulcsosináltatás iskola számára
337.

Kunisch Gáspár késmárki bíró
1497. 278.

Kunoschné 1523. 281.

Kunyss Mátyás eperjesi plébános 1527. 419.
Kurschner Hannus szepesi bíró 1459. 303.
Kusch Bálint kassai háztulajdonos 1472. 315.
Kutya 399.

Ladomerich Miklós fia Jakab zágrábi tanuló 1438. 260.
II. Lajos király 1525. 415.
Lajos (*Ludwycus*) királyi herceg nevelője Miklós 1338. 219.
Lajos király egykori nevelője Miklós mester 1344. 220.
Lakatcsináltatás iskola számára 337, 385.
Lakatos névszerint: Antal.
Lakodalom 216, 217.
Lang János késmárki iskolamester 1525. 283.
Mihály modori esküdt 1506. 360.
Laszky személynév 1551. 473.
Latin grammatika töredéke a XIV. századból 233—238. iskola 455.
nyelvet tanuló királyi hercegek 450.
nyelvi oktatásról 459.
Lauckho személynév 1534. 311.
Lavai Rorbeck Pongrácz budai iskolamester 1480. 325.
Lawcka-folyó 300.
Lazonyi plébános: Péter.
Ládi Demeter veszprémi olvasókanonok 1532. 442.
Lándzsa 391.
László András fia 1349. 224.
Gelsei András fia 1371. 227.
szamobori (*de Zanabor*) plébános 1429. 245.

László szent-gotthárdi apát, Székely Mihály egyetemi hallgató társa 1524. 414.
Váradi Péter fia 1378. 228.
zágrábi misésspap Petrenics fia 1429. 245.
Leányiskola Brassóban 388.
Lector 388.
publicus (tanító) 387.
Lederer Ruprecht soproni polgár 1493. 345.
♦Leghíresebb gymnasium« Kassán 448.
Leleszi (de Leles) Jakab XIV. század vége 239.
Lerer (segédtanító) 347.
Leybiczi (*de Leybitia*) fazekas 1522. 281.
Lénárd körmöczbányai lakos 1532. 309, 310.
körmöczbányai pap 1534. 311. 1541. 312.
szijgyártó 1403. 241.
Léva (*Lewa*) vár 256.
i Cseh Péter erdélyi vajda 1437. 256.
Lichteker Bertalan egykori kassai tanuló 1535. 448.
Liech Ádám késmárki polgár 1521. 280.
Liendl modori tanácsos 1506. 360.
Linhart besztercebányai kövác 1538. 336.
Lipce város 451.
Lippa város 443.
Liptó-Szentmiklós (*Zenth Myklos*) város 474, 475.
i iskolamester 475.
i lakos: Ferencz.
Liszka Mátyás volt hibbei iskolamester 1563. 475.
Péter deák Liszka Mátyás fia 1563. 475.
i iskolamester 315.

- Locatus (segédtanító) 294, 308, 377, 401, 427.
- Losze Kristóf fia Szaniszló közjegyző 1481. 326.
- Lőcse (*Leulcza*, *Leutschovia*) város 303, 340, 400, 406, 447.
- i iskolamester 406.
- i plébános: Henckel János.
- i zsinat 1460. 303.
- i zsinat iskolások egyházi szolgálatáról 303.
- Lőcsei (*de Leuzcovia*) Koerysel Péter selmeczbányai altarista 1455. 293.
- Hover István 1417. 243.
- Lőrincz baccalaureus kis-szebeni iskolamester 1459. 303.
- berényi plébános 1334. 218.
- Bossányi (*de Bassan*) György fia tanuló XV. sz. 352.
- fehérvári prépost I. Ferdinánd gyermekeinek nevelője 1537. 449—451.
- késmárki iskolamester 1469. 276.
- kis-bári miséspap altarista 1524. 412.
- Miklósnak, Lajos kir. herceg nevelőjének szolgálattevője 1338. 219.
- nagyszebeni fazekas 1530. 426,
- nagyszebeni iskolamester 1536. 401.
- szántói iskolamester 1516. 391.
- zágrábi iskolamester 1444. 267.
- trencsényi mészáros 1536. 438. 1537. 439. 1542. 441.
- Lucza Grachin János leánya, Miklós aranyműves özvegye 1429. 246.
- Ludas (*Lwdas*) falu 323.
- i iskolamester 323.
- Ludimagister iskolamester 266, 267, 280—283, 285—288, 401, 412, 427, 444, 446, 454, 469, 472.
- Ludi litterarii gubernator (iskolamester) 411.
- Ludi litterarii moderator (iskolamester) 387.
- Ludi moderator (iskolamester) 310, 385, 452, 458, 475.
- Ludi rector 351.
- Lukács baccalaureus brassói iskolamester 1527. 382. 1528. 383. 1529. 384.
- brassói helyettes iskolamester 1524. 380.
- brassói iskolamester 1536. 387.
- fiai Benedek, Moch és Űz 1345. 221.
- fia Máté zágrábi iskolamester és jegyző 1427. 244. 1429. 245, 246. 1431. 247. 1431. 248. 1432. 249. 1434. 353. 1437. 255.
- késmárki szabó 1540. 287.
- leánya Ágnes Máté zágrábi iskolamester nővére 1434. 253.
- miséspap János ungvári iskolamester testvére XIV. század vége. 239.
- volt veszprémi iskolamester, egri prépost és kanonok 1489. 333.
- zágrábi szücs 1487. 333.
- Lutheránus érzelmű iskolamester 447. 466.
- vallás 428.
- Lykava vár 475.
- M. iskolamester 1324—1355. 216. 217.
- Magister (iskolamester) 225. 242.

- Magister et director (nevelő) 306.
 schole 274, 278, 333, 359,
 366, 442, 444.
 scolasticus 228, 229.
 scole 225, 248.
- Magkowi helynév 437.
- Magyar Lőrincz Zágráb egy-
 kori esküdt polgára 1434.
 253.
 nyelvet tanuló királyi her-
 czegek 450.
- Pál gimesi várnagy 1324—
 1355. 217.
- Pálné birtokadománya a
 pápóczi Ágostonos kolostor
 számára 1367. 226.
- Pál özvegyének, Margitnak
 adománya 1371. 227.
- Magyarád (*Magarad*) birtok
 222.
- Maldör Péter késmárki bíró
 1383—1392. 230.
- Marczali (*Marczaly*) város 333.
 i bíró: Pap Máté.
 i esküdt: Thorok János.
 i iskolamester 333.
 (*de Marczali*) Imre magister
 curie 1437. 256.
- Margit Bánffy János felesége
 1524. 413.
- Gelsei András fiának László-
 nak leánya 1371. 227.
 királyleány 1276. 216.
 legendának oktatásügyi vo-
 natkozásai 473.
- Péter ispán özvegye 1403.
 241.
- Philipovich György csötörtök-
 helyi lakos özvegye 1497.
 349.
 úrnő 1529. 431.
- Markházi Bertalan volt eszter-
 gomi tanuló 1565. 476.
- Marsowczyk személynév 1500.
 356.
- Matheyko fia Gyurák zágrábi
 mészáros 1428. 244.
- Maydyender János körmöcz-
 bányai iskolamester 1533.
 310.
- Mária Magdolna egyház Budán.
 407.
- Márk bártfai iskolamester 1531.
 368.
 hospes trencsényi polgár 1437.
 255, 258.
 molnár felesége 1562. 475.
 szepesváraljai plébános 1498.
 349.
 (székes) - fehérvári tanító
 miséspap 1533. 445.
- Márkusfalvai Máriássy András
 1497. 348.
- Márta nőnév 1529. 430, 431.
- Márton, a szépművészetek
 magistere kassai plébános
 1475. 317.
- Bártfai Vállas György fia
 1483. 329.
 brassói kőműves 1543. 388.
 brassói leányiskola iskola-
 mestere 1544. 388.
 csukárdi és terlingi plébános
 1437. 254.
 fia Imre zágrábi lakos 1430.
 247.
 kassai orgonista 1523. 410.
 késmárki esküdt 1383—1392.
 230.
 késmárki iskolamester 1487.
 277. 1496. 277. 1510.
 278.
 körmöczbányai tót prédikátor
 1534. 311.
 monoszlói prebendarius 1516.
 395.
 monoszlói scholasticus 1516.
 395.
 nagyszebeni dékán 1528.
 427.

- Márton nagyszebeni tanuló 1508.
325.
selmeczbányai iskolamester
1463. 304.
szepesváraljai iskolamester
1450. 274.
trencsényi iskolamester 1531.
437. 1540. 440.
volt késmárki iskolamester
1494. 277.
Máté bártfai iskolamester 1498.
297.
bécsi baccalaureus XV. sz.
353.
bútkai plébános 1485. 332.
nagyszebeni iskolamester
1496. 324.
zágrábi polgár, deák és iskola-
mester 1427. 244. 1429.
245. 246. 1431. 247. 1432.
249. 1437. 255. XV. sz.
első fele 273.
Mátyás bécsi építőmester 1550.
252.
brassói iskolamester 1545.
388.
eperjesi hitszónok 1521. 405.
fia Balázs zágrábi szűcs 1437.
255.
gyulai plébános 1518. 398.
király 1477. 320.
körmöczbányai káplán 1541.
312.
mester Miklós pécsi püspök
testvére 1346. 223.
régeni iskolamester 1483.
329.
tanácsos trencsényi polgár
1437. 255. 258. 259.
zágrábi iskolamester 1422.
243.
zágrábi szabó 1431. 248.
Medgyes város 233.
i káptalan 233.
Melanchthon 1537. 451.
Melczer András kassai gramma-
tikus 1533. 446.
kassai iskolamester 1535.
447. 1. Gönczi alatt.
Meindl Mátyás pozsonyi lakos
1434—1550. 251.
Meisner János késmárki lakos
1523. 281.
Merkanthich Máté zágrábi pol-
gár XV. sz. első fele 273.
Mert Ferencz modori esküdt
1506. 360.
Mertel Molner besztercebányai
lakos 1393—1399. 232.
Mertlein fia Salamon pozsonyi
lakos 1438. 260.
Meltzer Márton eperjesi taná-
csos 1527. 422. 423.
Menyhért körmöczbányai városi
káplán 1534. 311.
Metzenzefi iskolamester 375.
Meczösomlyó város (*Mezen-
semplio*) 229.
i iskolamester 228. 229.
Mészáros János késmárki lakos
1522. 281.
Lőrincz késmárki polgár 1535.
285.
Mészárosok névszerint: Egyed.
Gyurák, Lőrincz, Tamás.
Mihály brassói iskolás 1506. 377.
fia Bálint zágrábi bíró 1462.
304.
hidvégi iskolamester 1429.
245.
iglói iskolamester 1481. 326.
késmárki iskolamester 1451.
275. 1453. 275.
késmárki köműves 1482.
276.
krakkói tanuló 1493—1496.
343.
pásztói iskolamester Vizslási
Bardóczi Mihály tanítója
1529. 429.

Mihály pozsonyi prépost neve-
lője Miklós (székes)-fehérvári kanonok 1341. 219.
Sebestyén fia 1429. 246.
volt zágrábi bíró 1437. 255.
zágrábi deák 1521. 404.
Mike zágrábi lakos 1362. 225.
Miklós bártfai korcsmáros 1516. 301.
Benedek fia egeresi polgár 1444. 268.
besztercebányai plébános 1528. 428, 1529. 431.
erdélyi püspök 1503. 357.
hírdírnok pozsonyi iskolamester 1380. 229.
iglói korcsmáros 1519. 374.
János nádor fia királyi herczegi nevelő 1330. 217.
Lajos királyi herczeg nevelője 1338. 219.
mester Kis - Tapolcsányi Gyula fia Endre királyi herczeg nevelője 1344. 220.
mester Lajos királynak egykori nevelője kápolna-ispán és királyi titkos kanczellár 1344. 220.
mester Nagy Lajos királynak nevelője 1342. 219.
mester zágrábi orvos 1454. 292.
nagyszebeni iskolamester 1541. 401.
nagyszebeni segédtanító 1536. 401.
nagyszebeni tanuló 1478. 323.
Ormáni Balázs fia kesztölcsi tanuló 1486. 333.
pécsi püspök Nagy Lajos egykori nevelője 1346. 223.
(II.) pécsi püspök 1456—1458. 294.

Miklós, Péter iskolamester testvére 1324—1355. 217.
Somogyi János fia pozsonyi tanuló 1335. 218.
szepesi prépost 1383—1392. 230.
(székes)-fehérvári kanonok nevelő 1341. 219.
választott kalocsai érsek Nagy Lajos egykori nevelője 1345. 221.
zágrábi ötvös Zygethsak János fia 1429. 246.
zágrábi iskolás 1475. 316.
Mikola Tamás és Ferencz egeresi esküdtek 1444. 268.
Miksa kir. herczeg nevelője Lőrincz fehérvári prépost 1517. 450. 451.
Mildt János baccalaureus nagyszebeni iskolamester 1524. 411.
Milko Péter trencsényi polgár 1437. 256, 257.
Miséspapok: Balázs, Gernyeszegi István, Imre, István, János, László, Lőrincz, Lukács, Márk, Petrenich fia László, Simon.
Mizslye (*Mysle*) falu 344.
i iskolamester 344.
i kovács: Imre.
Moch Lukács fia 1345. 221.
Moderator schole (iskolamester) 300.
Modor (*Moder*) város 360.
i bíró: Fuker János.
i esküdt: Drescher Farkas, Khadolt Mihály, Lang Mihály, Mert Ferencz, Paldauß János, Pekh Jakab, Radischer Mátyás.
i iskolamester 360.
i jegyző: Pongrácz.
i tanácsos: Liendl.

Mohácsi csata 474, 476.
 Moibanus Ambró boroszlói
 plébános 1538. 454.
 Moldvai püspök 1523. 380.
 Molnárok : Gál, Márk.
 Monostorok : szerencsi monos-
 tor, vaskai monostor.
 Monoszló (*Monozlo*) város 395.
 i deák : Bálint.
 i iskolamester 395.
 Morócsi (de Moroch) Jakab fia
 Miklós 1345. 222.
 Mudron Tamás trencséni polgár
 1539. 440.
 Mulner Simon bártfai ács. 1493.
 297.
 Mun Miklós kolozsvári város-
 bíró 1405. 241.
 Müllenbach (*Molenbach*) hely-
 név 350.
 i Lőrincz volt szepesváraljai
 iskolamester illenbáki (*in*
 Ewlenbach) plébános 1498.
 350.

 N. igricz 1324—1355. 217.
 Nachwinter Márton pozsonyi
 polgár 1467. 312.
 Nagybánya város 231, 353.
 i bíró és esküdtek 231.
 i esküdt : Ádám.
 i iskolamester 231.
 plébános : Péter.
 Nagy Lajos király 1345. 221.
 1346. 223.
 királynak nevelője Miklós
 mester 1342. 219.
 király oklevelének megerő-
 sítése 1409. 242.
 Nagyléti lakos : Vértesi István.
 Nagymihályi iskola 218.
 Nagysink (*Groszschenk*) város
 246.
 i iskolamester 246.

Nagysinki István nagyszebeni
 iskolamester 1457. 294.
 százalmi plébános 1457.
 295.
 Nagyszeben város iskolája és
 iskolamesterei 272, 273.
 314, 323—225, 351, 397.
 400, 415, 417, 426, 427.
 i asztalos : Péter.
 i dékán : Márton.
 i fazekasok : Bálint, Gergely.
 Lőrincz, Pál.
 i festő : János.
 i iskola fekvésének megjelölése
 272, 314, 324.
 i iskola kijavításának költségei
 273.
 i iskola költségei 426—
 427.
 i iskolamester jövedelmei 323
 —325. 400.
 i iskolások 351.
 i klerikus : Péter.
 i lakosok : Brut János, Cze-
 kell György, Ffybesch
 Péter, Gundysz Mihály,
 Rapolt János, Varga Péter.
 i plébániai könyvtár iskola-
 könyvei 351.
 i plébános : János, Ryncsch
 Miklós.
 i segédtanító fizetése 400.
 i tanítók jutaléka 415.
 i tanulók : György, Márton.
 Miklós.
 i varga : Gergely. Lásd még
 Szeben alatt.
 Nagyszeben város számadás-
 könyveinek oktatásügyi
 vonatkozásai 323—325.
 Nagyszombat város iskolája és
 iskolamesterei 365, 399.
 435, 453—454, 470. 471.
 i plébános : Sándor.
 i polgár : Walthauser János.

Nagyszombati Szent Miklós
egyház számadáskönyvé-
nek oktatásügyi vonatko-
zásai 435.

számadáskönyveinek oktatás-
ügyi vonatkozásai 453—
454.

városi iskolamester jövedel-
mei 453—454.

Namslavienses 468.

Naspichych Mihály zágrábi
szűcs 1471. 315.

•Naturalia Alberti• cz. munka
240.

Nádasd nemzetség 1371. 227.
i Tamás iskolát alapít 1537.
451.

Nádasdy Tamás 1533. 445.

Nádasi (de Nadas) Moch fia
Lukács 1345. 221.

Nádorok névszerint: János,
Perényi Imre.

Nemességet nyert iskolamester.
447.

Nempcze Kelemen késmárki
esküdt 1492. 339.

Nemsova (*Niewssowa*) falu 439.
i iskolamester 439.

Neszmély (*Nezmel*) falu 219.

Nettir Mihály kassai polgár
1476. 318.

Nevelők névszerint: Bártfai
György, Gruba Tamás,
György, János, Kállay
Lőkös János, Kopátsi
István, László, Mihály,
Stöckel Lénárd, Szerémi
György.

Német jellegű iskola 417. 455.
nyelv tanulása 414.

Nicaei hitvallás 417.

Nimans János késmárki lakos
1539. 287.

Nosner Oswald kassai polgár
1476. 318.

Nők eltiltása az írás megtanu-
lásától 444.

Nürnbergi posztó 458.

Nyitrai püspök: Vitus.

O-Budán iskola 216.

Obudai tanuló: Benedek.

Olasz nyelvet tanuló királyi
hercegek 450.

Olmütz város 458.

Olom 381.

Olvasókanonok: Ládi Demeter.

Oppelni (*Oppolitanus*) Kele-
men nagyszebeni iskola-
mester 1517. 397.

Oprasnich Mihály zágrábi polgár
1521. 402.

Orbán baccalaureus besztercze-
bányai segédtanító 1478.
322.

Balázs fia Miklós kesztölczi
tanító 1486. 333.

adaai iskolamester 1451. 293.

Ilona fia zágrábi polgár 1438.
260.

mester késmárki orgonista
1516. 301.

tanuló 1522. 408, 409.

Orgonista 312, 318, 363. 388.
389, 399, 426, 444, 445.

ák: Jeromos, Márton, Orbán.

Ormosdi Székely Magdolna
Széchy Tamás felesége
1524. 414.

Orvos névszerint: Miklós.

Ottília Gáspár szűcs felesége
1535. 448.

Othoki (*de Othok*) Pogled Bálint
zágrábi lakos 1432. 249.

Öreg iskolamester 250, 263.
266, 279, 298, 334.

Ötvös Mihály felesége Erzsébet
1495. 347.

Ötvösök: Domokos, Gergely.
Miklós.

- P. igricz 1324—1355. 217.
 Pad az iskolában 286, 287.
 az iskola gőzfürdőjében 286.
 Padovai egyetem 445.
 Paedagogiai elvek a középkori
 iskolázásban 1400. 240.
 Paizsgyártó (*Paysgyarto*) Péter
 kassai polgár 1511. 369, 370.
 Paldauff János modori esküdt
 1506. 360.
 Panicula János selmeczbányai
 plébános 1538. 452. 453.
 Pannonhalm 226.
 i apát 1342. 219.
 Pannoniai István nagyszombati
 iskolamester 1549. 471.
 magas felfogása az iskoláról
 471—472.
 Pannus 437.
 Pap Máté marczalii bíró 1485.
 332.
 Papok névszerint: Dobrakucsai
 János, Gruba Tamás,
 Lénárd, Pál, Pongrácz,
 Sebestyén, Weyteni Orbán.
 Parhaim János 1477. 320.
 Passiójáték az iskolánál 251,
 297, 300, 301.
 Pataki (*de Palack*) tanuló János
 1521. 407.
 Pauschner Gergely crenter-
 schawi esküdt polgár 1538.
 451.
 Pausius Antal besztercebányai
 iskolamester 1540. 462.
 Pawesner Barnabás kassai pol-
 gár 1516. 391.
 Pál a szepesi prépost vicarius
 éneklo kanonok 1382—
 1392. 230.
 deák 1540. 463.
 eperjesi iskolamester 1469.
 313.
 készmárki iskolamester 1537.
 286. 1539. 287.
 Pál készmárki varga 1522. 281.
 kőrmőczbányai pap 1534.
 311.
 nagyszebeni fazekas 1530.
 426.
 selmeczbányai iskolás 1375.
 227.
 veszprémi iskolamester 1532.
 442.
 zágrábi esküdt 1475. 316.
 zágrábi íjjkészítő 1445. 270.
 Pálos kolostor 358.
 Pápa város 364, 434.
 i cv. ref. iskola keletkezése
 434.
 i tanító: Kajári István.
 Pápóczi (*Papoch*) vásári vám
 226.
 i iskolamester 227.
 Pásztó (*Pastho*) falu 429.
 i iskolamester 429.
 i György és Mihály 1509.
 364.
 Pedagógus (nevelő) 220.
 Peker-Szerdahely (*Pekerzerda-
 hel*) helynév 320.
 Pckh Jakab modori esküdt
 1506. 360.
 Pckri (*Pewkry*) Lajos ujvári
 birtokos 1563. 475.
 Pelsőczi (*de Pelsewcz*) Bebek
 János fia kassai tanuló
 1514. 377.
 Pentherus zágrábi lakos 1429.
 246.
 Pereskedő iskolamester 224.
 Perényi Ferencz 1540. 461.
 Perényi Imre nádor 1509. 364.
 Perényi (*de Peren*) Imre nádor
 1509. 364, 1516. 392.
 Miklós mester 1464. 305, 306.
 (*Pryny*) Péter 1524. 413.
 Pergamen iskola számára 386.
 Pest város és iskolamestere 215,
 394—397.

Pesti plébános : Jakabfi János.
i tanulókról 347.
Peterd birtok 224.
Petrenich fia László miséspap
1429. 245.
Petrovicz János zágrábi polgár
1475. 316.
Peychych Péter veje zágrábi
polgár 1468. 313.
Pécs város és iskolamestere 294.
330. 462.
i iskola 462.
i nagy iskola 346.
i porkoláb : Gergely.
i püspök : Miklós, Szathmáry
György.
püspök suffraganeusa és
vicarius : Huendler Vid.
tanul : Sulyok Ferencz.
Pék Kristóf soproni plébános
1519. 398.
Pénzek, pénzértékek : 227, 231,
232, 233, 239, 240, 241,
243, 244, 245—248, 250—
252, 254, 262—267, 271,
274—289, 296—303, 313,
322, 333—337, 355, 366—
369, 370, 371, 377—388,
389, 390, 417, 419, 424—
427, 430—431, 435, 436,
450, 463.
Péter baccalaureus brassói is-
kolamester 1528. 383, 384,
1529, 384.
brassói harangozó 1527. 382.
Cseh István fia tanuló 1507.
362.
eperjesi iskolamester 1450,
263.
eperjesi plébános 1535. 448.
fia János trencsényi iskola-
mester 1437. 255.
fia Jurglinus zágrábi polgár
1428. 245.
fia Ulkanics György 1431. 247.

Péter földvári iskolamester 1429.
245.
iglói káplán 1481. 326.
iskolamester M. iskolamester
tanítványa 1324—1355.
216, 217.
ispán 1394. 232. 1403. 241.
István fia 1345. 222.
káplán 1379—1380. 228.
kisselyki iskolamester 1414.
243.
lazonyi plébános 1485. 332.
nagybányai plébános 1387.
231.
nagyszebeni asztalos 1528.
426.
nagyszebeni klerikus 1524.
412.
pápóczi ágostonosok priora
1367. 226.
Peychych veje zágrábi polgár
1468. 313.
trencsényi jegyző 1437. 255.
258, 259.
vaskai prépost 1477. 319.
váradi lakos 1347. 223.
zágrábi lakos 1472. 315.
Philipovich György csötörtök-
helyi lakos 1497. 349.
Plato 467.
Plemenschakovich Márton zá-
grábi lakos 1431. 248.
Plébános befolyása az iskola-
mester-választásra 260,
399.
iskolásokat tart 268.
mint iskolamester 228.
mint iskolamester felettes
hatósága 267.
választás 232.
Plébánosok névszerint : Albert,
Ambrus, András, Ágoston,
Barnabás, Bálint, Benedek,
Bertalan, Eckel Ágoston,
Gergely, Grauszner Márton,

György, Henckel János, István, Jakabfi János, János, Keresztes Gergely, Keresztély, Kristóf, Kunyss Mátyás, László, Lőrincz, Márk, Márton, Máté, Miklós, Moibanus Ambró, Müllenbachi Lőrincz, Panicula János, Pék Kristóf, Péter, Rynesck Miklós, Sándor, Simon, Thyr Mihály, Tristanus, Vincze.

Ploska mező 475.

Podogorczy Lukács 1447. 320.

Polleranus Ferencz sziléziai származású körmöczbányai iskolamester 1534. 311. 1538. 455.

Polyana birtok 445.

Polyii (*de Poly*) Csécei Mihály volt bártfai tanuló 1569. 477.

Pongrácz modori pap iskolamester és jegyző 1506. 360.

Poprád lakói 243.

i ács: Halbhaus György, Halphaus György.

Porkoláb Balázs 1529. 431.

Ferencz 1529. 430.

Porosz származású iskolamester 293.

Poroszló birtok 223.

Posztó: grofát színű posztó, nürnbergi posztó, vörös posztó.

Pozsegai (*de Posega*) István 1432. 249.

Pozsony város és iskolamestere 216, 219, 250—253, 260, 271, 312, 360, 435, 445.

· biró: Jakab.

· i fuvaros: Velant.

i iskola 251.

· i iskola építése 252.

Pozsonyi iskola újjáépítése 225.

i iskolamester kötelezettsége, jutalmazása 251.

i iskolamester és tanulók kötelezettsége 225, 226.

i ispánok: Himfy Benedek, Jakab.

i káptalan 216, 225, 360, 435.

i lakosok: Ágnes, Haberknapp Márton, Meindl Mátyás, Mertlein fia Salamon, Nachwintner Márton.

i prédikátor: Kephart Lipót.

i prépostok: Mihály, Sánkfalvay Miklós.

i succentor 435, 436.

i tanuló: Miklós, Somogyi János fia.

i tanulókról 252, 290.

i zsidóbiró: Ventur Gáspár.

i zsidóiskola 250.

számadáskönyveinek oktatásiügyi vonatkozásai 251—253.

Pöstyéni (*Pestieny*) Gergely fiának Ferencznek nevelője Szerémi György XVI. sz. első fele 473.

Praudics Kelemen zágrábi polgár. 1429. 245.

Prága város 259, 449.

Prázsmári iskola 294.

Prebendariusok: Iwanich István, Márton.

Preceptor 338, 445, 452.

Preco névszerint: János.

Prenner János késmárki iskolamester 1528. 284.

Preyl Gáspár késmárki korcsmáros 1525. 283.

Prédicator német és magyar nyelvű 291.

Prédikátorok 1. hitszónokok alatt.

- Prémes kabát 313.
- Prépostok névszerint: György, Lőrincz, Lukács, Mihály, Miklós, Péter, Sánkfalvay Miklós, Stock János.
- Privigye (*Prividia*) helynév 293.
- Pulech Jakab zágrábi lakos 1428. 245.
- Püspökök névszerint: Bakócz Tamás, Brodarics István, Garay János, Gábor, György, János, Miklós, Szalaházy Tamás, Szalkay László érsek, Szathmáry György, Széchi Dénes érsek, Tamás érsek, Vitus.
- Rada fia Lukács zágrábi polgár 1427. 244. 1431. 248. 1437. 255.
- Radvány (*Radwan*) 334. i tanulók 334.
- Radischer Mátyás modori esküdt 1506. 360.
- Rapolt János nagyszebeni lakos 1528. 426.
- Ratkócz (*Rathkolcz*) birtok (Nyitra vm.) 365.
- Ravazdi (*Rawazdy*) Péter temesvári lakos 1514. 376.
- Ráfael fia János pataki tanuló 1521. 407.
- Recordáló tanulók 275, 280, 298, 316, 342, 343, 346, 347, 355, 415. baccalaureus 282, 283. iskolamesterek 417.
- Rector (iskolamester) 231. academie 396. ludi litterarii 387, 388, 470. scholarum 293, 411. scolarium 264—267, 363. scole 239, 250, 254, 256, 262, 270, 291, 301, 318, 355, 358, 359, 363, 366, 382, 383, 385—387, 400, 410, 435, 438, 440, 441, 454, 469, 475.
- Reformáció előhaladása Brassóban 465.
- Regensburg (Ratispona) 246. *Ren* 426.
- Rewchin Jeromos szépművészetek magistere brassói iskolamester 1464. 306.
- Régen (*Regen*) város 329. i iskolamester 329.
- Régi iskola Körmöcbányán 311.
- Réwai Ferencz fiai bártfai tanulók 1539. 459. 1540. 461.
- Roeber András bártfai lakos 1524. 331.
- Rojcsa (*Royza*) falu 267.
- Rojcsai (*de Royza*) Márton fia Bereczk ivánczi iskolamester 1443. 267.
- Rorbeck Pongrácz budai iskolamester 1480. 325.
- Rosenberger György szántói lakos 1516. 391.
- Ross János szepesi kanonok 1450. 274.
- Róbert Károly király 1342. 219.
- Róma város 242, 271.
- Ruffus-mons helynév 427.
- Ruffimontis plebanus 427.
- Ruha iskolamester számára 408. nemüek: ágytakaró, köpeny, prémes kabát, tunica.
- Ruhákról 240.
- Rumi János fiai győri tanulók 1451. 289. László és Miklós győri tanulók 1451. 289.
- Rynesch Miklós nagyszebeni plébános 1457. 295.

- Sakal Mihály bártfai lakos 1524.
331.
- Salamon Mertlein fia pozsonyi
lakos 1438. 260.
- Salvatorianus Ferenczések
gyulai közgyűlése 444.
- Santrinus fia Bilkey (*de Bylke*)
István kir. iskolamester
1437. 259.
- Sálya falu 243.
- Sándor Bölcsi Czudar Dénes
fia váradi tanuló 1347.
223.
fia I. Santrinus.
nagyszombati plébános 1519.
399.
- Sánkfalvay Miklós pozsonyi
prépost 1506—1508. 360.
- Sáros (*Saros*) város 459, 476.
i iskola 476.
i kapitány: Werner György.
i kolostor 476.
megyei szolgabíró: Dobai
(*de Dobo*) Buzinkay Péter.
Sárvár helynév 427.
- Schaidner Pál körmöczbányai
városi jegyző 1513. 307.
- Schawnyki (*de Schawnyk*)
Albert nemes ember atyja
farkasfalvi, majd horáni
iskolamester 1551. 473.
- Schindler Ulrik krakkói polgár
1481. 328.
- Schlackendorff Péter késmárki
polgár 1533. 285.
- Schlesiai Dick Erasmus 1540.
461.
- Schmid Gáspár eperjesi taná-
csos 1527. 423.
- Scholz Miklós giczei gymna-
sium tanára 1513. 373.
- Scolasticus (iskolamester) 225,
226, 232, 233, 243—245,
248—250, 253, 264, 267,
275, 290, 306, 315, 320,
331, 344, 349, 350, 354,
355, 358, 361, 377—388,
396, 399, 430, 431, 437,
439, 454, 466, 475.
- Scolaris (iskolás) 216, 218, 227,
240, 250, 260, 262—266.
276, 292, 295, 331, 340,
342, 343, 346, 347, 349.
350, 355, 356, 358, 361.
381, 391, 407, 415,
443.
- Schreyber Jakab késmárki
esküdt 1492. 339.
- Schollmeyster 323.
- Schuler (tanuló) 263.
- Schull (iskola) 251.
- Schulmaister 240, 303, 307,
330, 334, 335, 348, 389.
422, 425, 449.
- Schulmayster 310, 390.
- Schulmaster 334.
- Schulmeister, Schulmeyster 250.
263, 275, 308, 344, 347,
362, 374, 407, 424, 428,
432, 435, 442, 453.
- Schulmester 275, 374.
- Schulmyster 334.
- Schwarz Tamás bártfai lakos
1498. 297.
- Scodniczi (*de Scodyncz*) Benko
1477. 320.
- Sebestyén fia Mihály 1429. 246.
fia Mihály volt zágrábi iskola-
mester 1437. 255.
kálmáncehi iskolamester
1485. 332.
körmöczbányai segédtanító
1513. 307.
körmöczbányai succentor
1533. 310.
pap 1477. 320.
- Segesvár város 386.
- Segédtanítók: Bártfa, Brassó,
Késmárk, Körmöczbánya,
Nagyszeben.

Segédtanítók névszerint : Antal,
Balázs, Gurtler Mátyás,
János, Jeremiás, Miklós,
Sebestyén, Theophil.

Segédtanítót élmezzi a plébá-
nos Kassán 474.

Selmecsváros 470.

i kántor : Szaniszló.

Selmeczbánya város és iskola-
mesterei 227, 293, 304,
354—355, 362, 388, 424,
454, 467.

i bíró : Bálint.

i iskola 388, 468.

i iskolamester jövedelmei 424
—426.

i iskolás : Pál.

i plébános, iskolamester és
káplán jövedelmei 354—
355.

i plébános : Panicula János.

i polgárok : Haulbalt Jakab,
Hillebronth András.

Selyki dékánság ügyvédeknek
egyike, Péter kisselyki
iskolamester 1414. 243.

Serédi Gáspár 1532. 443. 1540.
461.

Sibisán (*Schappysdorff*) 323.

i iskolamester 323.

Sichler Bertalan bártfai lakos
1524. 331.

Sigler János besztercebányai
iskolamester 1538. 451, 454.

Siklós falu 474.

i iskolamester 474.

i (*de Soklos*) Nagy Bálint
1477. 320.

Simon a váraljai konvent priora
1498. 350.

baccalaureus Ruffimontis
plebanus 1528. 427.

András fia 1349. 224.

baccalaureus bártfai iskola-
mester 1477. 319.

Simon besztercebányai succen-
tor 1513. 334.

miséspap János fia trencsényi
polgár 1437. 255, 258.
259.

szepsii iskolamester 1458.
296.

Sinner György késmárki lakos
1544. 288.

késmárki iskolamester 1543.
288.

Sklabina helynév 311.

Slesier Mátyás eperjesi lakos
1469. 313.

Sloeintz kovács 1538. 336.

Somlyai János úJVárosi iskola-
mester 1497. 348.

Somodi (*Schomodí*) falu 410.
i iskolamester Gergely káplán
410.

i plébános : Vincze.

Somogyi János fia Miklós po-
zsonyi tanuló 1335. 218.

Somorjai iskolamester 254.

Sopron város és iskolamester
240, 344, 345, 389, 398.
425—426.

i iskolamester jövedelme 344.
345.

i pap : Weyteni Orbán.

i Szent György-egyház szám-
adáskönyveinek oktatás-
ügyi vonatkozásai 389—
390.

i segédtanítókról 389.

i tanulókról 389.

számadáskönyveinek oktatás-
ügyi vonatkozásai 425—
426.

városi iskolamester jövedel-
mei 425—426.

városi polgár : Kerosengraff
János, Lederer Ruprecht.
városi plébános : Kristóf, Pék
Kristóf.

- Sókuthy (*Schokuthy*, *Schokothy*) Jakab leánya 1529. 432.
- Sós Ferencz sóvári iskolamester 1532. 442.
- Sóvár (*Szowar*) város 442. i iskolamester 442.
- Sörfőzés, mint nemesi jog 1569. 477.
- Stainhofer Sebestyén hét szabad művészet magistere, eperjesi iskolamester 1521. 404, 405.
- Stainhofer Sebestyén volt eperjesi iskolamester 1527. 419. levele Eperjes városhoz 419 —421. újabb levele ugyanoda 421—422.
- Stainhofer levele Schmid Gáspár eperjesi tanácsoshoz 423 —424.
- Statutum: barczasági esperesi statutum.
- Stekl Lénárd bártfai lakos 1507. 299.
- Stephko zágrábi lakos 1429. 246.
- Steymetz kassai lakos 1432—1533. 248.
- Steynmets Gergely késmárki lakos 1535. 286.
- Stock János szepesi prépost 1439. 261. 1450. 274.
- Stol Menyhért 1497. 348.
- Stöckel Lénárd bártfai iskolamester Réwai Ferencz fiainak tanítója 1539. 459. 1540. 460, 461. 1541. 465. bártfai lakos 1524. 331. iskolája Bártfán. 464. iskolájának hírnevéről 477. levele Réwai Ferenczhez 459.
- Stöckel újabb levele Réwai Ferenczhez 461. tanrendszere a bártfai iskola számára 460. tanulmányúton 1534. 446.
- Struisko Benedek trencsényi fazekas 1531. 437. Máté trencsényi fazekas 1532. 437.
- Subich János zágrábi polgár 1521. 402.
- Succentor 308, 323, 324, 363, 435. ok: András, Sebestyén, Simon. fizetése Pozsonyban 262.
- Sulyok Ferencz pécsi tanuló 1540. 462.
- Suszmundt Bálint bártfai lakos 1524. 331.
- Sülley (*Sylley*) Simon szentimrei nemes 1529. 429—431.
- Swechar András zágrábi polgár 1427. 244.
- Szabó Ferencz felkai polgár 1497. 348.
- Szabók: Ambrus, Lukács, Máté. Szakolyi Miklós 1451. 293.
- Szalaházy Tamás egri püspök kir. kanczellár 1528. 428.
- Szalkay László esztergomi érsek 1526. 417.
- Szamorbi plébános 245.
- Szamosfalva iskolamestere 1446. 312.
- Szamosfalvi Ferencz tordai iskolamester 1469. 314.
- Szaniszló Losze Kristóf fia közjegyző 1481. 326. selmeczi kántor volt nagy-szombati iskolamester 1549. 470.
- Szaploncza (*Soploncza*) város 320, 321.

Szaplonczai iskola 320.
 Szathmár város 428.
 Szathmáry György pécsi püspök
 1508. 362. 1516. 394.
 Számadáskönyvek : Bakócz
 Tamás, Bártfa város, bárt-
 fai Szent Egyed-templom,
 Brassó város, Eperjes
 város, Igló város, Kassa
 város, Késmárk város, Kis-
 Szeben város, Körmöcz-
 bánya város, Nagy-Szeben
 város, Nagyszombat város,
 Pozsony város, Sopron
 város, Szűz Mária testvé-
 rület, Thurzó Elek, Tren-
 csén város számadás-
 könyvei.
 Szántó (*Szanto*) város 463.
 i (*de Zantho*) iskolamester 391.
 i plébános : István.
 i polgár: Rosenberger György.
 Szászsebesi tanító 1438. 259.
 Szászváros város 408.
 i iskola 408.
 Százhalmi plébános : Nagy-
 sinki István.
 Szeben város 379, 411.
 i iskola 411.
 i késes : János.
 i plébános : István.
 i Szerváczt bártfai iskola-
 mester 1520. 402.
 i Tamás (gyula)-fehérvári
 iskolamester 1457. 295.
 Szeged város 408.
 i iskola 408.
 Szelindek (*Stolczenborg*) 232.
 i iskolamester 232.
 i közjegyző : Elek.
 Szendrő (*Zendrew*) vár 377.
 Szent Annáról nevezett Pálos
 kolostor 358.
 Szent Bertalan-egyház iskolája
 Brassóban 387.

Szentbeszéd a néphez 215.
 tartásának ideje 215.
 tárgya 215.
 a nép részére Kolozsvárott
 241.
 Szent-Demeter (*Zenth-demetur*)
 birtok 223, 224.
 Szent Egyed-templom 272.
 Szent Erzsébet egyház Kassán
 362. 410.
 templom Kassán 317.
 Szentgotthárdi apát : László.
 Szent György-kápolna Sopron-
 ban 345.
 Szentgyörgyi István tanítója
 Kopátsi István siklói
 iskolamester 1543. 474.
 Szent Imre-egyház 430.
 Szentimre (*Zenthymbreh*, *Zenth-*
ymbrech) falu 429, 430.
 i iskolamester 429, 430.
 i nemes : Süllej Simon.
 i plébános : Ambrus.
 Szentiványi (*Zenth-Ivanj*) Anna
 1563. 475.
 Szent Katalin-egyház iskola
 Brassóban 387.
 Szent Kereszt-egyház Késmár-
 kon 339.
 Szentkereszt (*Zentkeresth*) falu
 448.
 i plébános : Grauszner Már-
 ton.
 Szent-Lélek társulat 271.
 Szent Lőrinc-egyház iskolája
 Pozsonyban 271.
 Szent-Margit helynév 358.
 Szent Márton-egyház Egeresen
 268.
 Szent Márton-egyház Pozsony-
 ban 225, 312.
 Szent Márton-egyház iskola
 Pozsonyban 252.
 Szent Márton-egyház Szepesen
 230, 338.

- Szent Mihály-egyház Kassán 362.
- Szent Mihály-egyház Kolozsvárott 241.
- Szent Mihály-egyház iskolája Pozsonyban 271.
iskolamestere 1529. 271.
- Szent Mihály-egyház Sopronban 344, 345, 398.
- Szent Miklós-egyház Eperjesen 291.
- Szent Miklós-egyház Nagyszombatban 365, 435.
- Szent Miklós-egyház Pozsonyban 252.
- Szent-Miklós (*Zenth Miklós*) város 320.
- Szepcs város 230, 243, 290, 338, 348, 473—477.
i bíró: Kurschner Hannus.
i iskolamester élclmezése 372.
- i kanonokok: István, Karácsonmezey Miklós, Pál, Ross János.
- i káptalan 243, 290, 338, 474—476.
- i prépostok: György, Miklós, Stock János.
- i prépost vicarius: Pál.
prépostsági kerület iskoláinak rectora: Bregai Miklós.
- i tanulók egyházi szolgálata 372.
- megyei városi iskolamester jövedelme 389.
- Olaszi (*Walendorff*) 326.
olaszi plébános: Ambrus.
ségi huszonnégv kir. plébános társulatának jegyzőkönyve 469.
- Szepesvárálja iskolája és iskolamestere l. Váralja.
i plébánosok: Bálint, Márk.
- Szepsi (*Czepsi*) mezőváros 410.
bírája és esküdtei 411.
i (*ausz der Molde*) iskola-mester 390.
- Szeraphin fia György beszercei iskolamester és helyettes jegyző 1531. 441.
- Szerencs (*Zerench*) falu 417.
i apát: János.
i apátság 417.
- Szerémi György 1508—1510. 364.
Pöstyéni Gergely fiának, Ferencznek nevelője XVI. sz. első felc 473.
püspök: Brodarics István.
- Szerzetes rendek: Ágostonos remeték, Salvatorianus Ferenczesek.
- Széchi Dénes esztergomi érsek 1464. 306.
- Széchy István 1524. 414.
- Széchy (*Zeechy*) Tamás felesége Ormosdi Székely Magdolna 1524. 414.
- Szék iskola számára 336.
- Székely (*Zeckel*) Margit Bánffy János felesége 1524. 414.
Mihály tanuló társa László szent-gothárdi apát 1524. 414.
- Magdolna, Mihály testvére, Széchy Tamás felesége 1524. 414.
- Miklós Magdolna és Mihály atyja 1524. 414.
- Miklós 1497. 349.
- (Székely)-vásárhelyi iskolamester: Gernyeszegi István.
- Székesfehérvári iskola és tanító: 337, 338, 445.
- (Székes)-fehérvári Mátyás acolythus 1482. 329.
i tanító Márk misés pap.
- Szépművészetek baccalaureusai l. baccalaureusok.

Szép művészetek magisterei :
Brassóban, Kassán.

Szép művészetek magisterei
névszerint : Rewchin Jeromos, Márton.

Szijgyártók névszerint : Lénárd.
Szikszó (*Zikzo*) város 396, 416,
461.

i iskolamester 396, 416, 461.

i plébános: Bereczk főesperes.

Sziléziai származású iskolamester
380, 386.

Színházépítés Bártfán 301.

Szolga (*Zolga*) Ferencz kálmán-
csehi lakos 1485. 332.

biró : Dobói Buzinkay Péter
nemes.

biró Hont megyében 221.

Szomolnok falu 293.

i iskolamester 293.

i jegyző : Brue Derthar
György.

Szőlőtulajdonos iskolamester
247, 342, 360, 408.

Szövet : Zathen.

Szücs Gergely késmárki biró
1492. 339.

György eperjesi biró 1440.
261.

Szücsök névszerint : Balázs,
Gáspár, Lukács, Nas-
pichych Mihály.

Szűz Mária egyház Iglón 326.
testvérület számadásköny-
vének oktatásügyi vonat-
kozásai Bártfán 330, 331.

Tamás baccalaureus nagy-
szebeni iskolamester 1528.
427.

brassói iskolamester 1544.
388.

brassói lector 1545. 388.

brassói tanító (lector) 1544—
1545. 388.

Tamás érsek iskolája Eszter-
gomban 1565. 475, 476.

meczenzéfi iskolamester 1536.
375.

személynév 1517. 395.

trencsényi mészáros 1538. 439.

Tanuként szereplő iskolames-
terek : 249, 270, 293, 294,
295, 306, 312, 332, 358,
361, 365, 412.

Tanulmányúton levő iskola-
mester 338, 446.

Tanulók borra pénzt kapnak
356.

Tanulók névszerint : Antal,
Bakócz Tamás, Bálint,
Benedek, Boncz fia Bene-
dek, Bölcsi Czudar Sándor,
Bukóczi Baksai János.
Cratzer György, Cseh
Péter, Dobai Buzinkay
Péter, Domokos Jakche-
wicz fia, Erdélyi György.
Ferencz Budai György fia,
Gayzky Illés fia, Gergely,
Grauszner Márton, György
Erdélyi János fia, György.
Hunyadi Mátyás, Jakab
Ladomerich Miklós fia,
János, Ladomerich Jakab,
Lichtner Bertalan, Lőrincz
Bossányi György fia, Mark-
házi Bertalan, Márton, Mi-
hály, Miklós Ormáni Ba-
lázs fia, Miklós Somogyi
János fia, Orbán, Pelsőczy
Bebek János fia, Péter
Cseh István fia, Polyii
Csécsei Mihály, Ráfáel
fia János, Réwai Ferencz
fiai, Rumi László és Miklós,
Somogyi János, Sulyok
Ferencz, Szentgyörgyi Ist-
ván, Széchy István, Szé-
kely Mihály, Temesvári

- Miklós öcscei, Vértési István, Vizslási Bardóczi Mihály.
- Tanulókra vonatkozó fegyver- és puskahordási tilalom 373.
- Táphler Orbán, besztercebányai polgár 1538. 336.
- Tarczali plébános: Barnabás.
- Tarkő (*Tharckew*) helynév 339.
- i Tarczai Tamás 1492. 339.
- Tarnóc (*Tharnocz*) mezőváros 474.
- i iskolamester 474.
- Táblavétel iskola számára 248, 253, 287.
- Tállya falu 458.
- i iskolamester 458.
- Tarczai (von Tharczaw) iskola-mester 390.
- Teke iskolamestere 240.
- Telegd falu 294.
- i iskolamester 294.
- i Lőrincz levele Kapisztrán Jánoshoz 1456. 294.
- Temesvár (*Themeswar*) város.
- i Miklós váradi kanonok öcscei kassai tanulók 1511. 369, 370.
- i polgár: Ravazdi Péter.
- Templomok: bártfai Szent Egyed, kassai Szent Erzsébet.
- Templomszolgálatot teljesítő egyének Körmöczbányán 312.
- Terling (*Tording*, *Tirling*) 254.
- i bíró és esküdtek.
- Tescheni hercegnő 406.
- Téglapadlózat a pozsonyi iskolánál 252.
- Tharczay késmárki lakos mise-alapítványa 1523. 282.
- Tharczay Tamás késmárki lakos 1494. 277.
- Theophil késmárki segédtanító (locatus) 1535. 285.
- Thobolka Mastua István trencséni polgár 1537. 439.
- Thorok János marczalii esküdt 1485. 332.
- Thotar Pál zágrábi lakos 1431. 247.
- Thruchy Bernát özvegye Ilona 1524. 413.
- Thurzó Elek II. Lajos korabeli számadásainak oktatás-ügyi vonatkozásai 415, 416.
- Thyr Mihály kassai plébános volt kassai iskolamester 1504. 358.
- Tihany (*Thehan*) falu 432.
- i iskolamester 432.
- Tilgener Bálint selmeczbányai iskolamester 1542. 467.
- Tivadar brassói succentor 1388. 231.
- nagybányai iskolamester 1388. 231.
- Tizedfizető iskolamesterek 408.
- fizetés alól felmentett tanulók 295.
- lajstrom 408.
- szedő 463.
- Tobriacher Ulrik budai iskola-mester 1513. 371.
- Tokaj (*Thokaj*) helynév 417.
- Torda város és iskolamestere 314, 466.
- i (*de Thorda*) Antal 1506. 361.
- Tóth Péter 1532. 442.
- Török fogságba hurczolt tanító 259.
- Töttös László 1443. 267.
- Tőtös (Tetews) mester 1349. 223.
- Trencsén város és iskolamesterei 255, 437—441.

Trencsényi fazekasok : Struisko Benedek és Máté.
 i iskolamesterek jövedelmei 437—441.
 i jegyzők : János, Péter.
 i kapus : Valko.
 i mészárosok : Lőrincz, Tamás.
 i miséspap : János.
 i polgárok : Adlicz György, Catzianer, Márk, Mátyás, Milko Péter, Mudron Tamás, Simon, Thobolka Mastua István, Trubar Pál.
 i polgárok vámmentességének szabályozása 255—259.
 i preco : János.
 i succentor : András.
 i tanulók élelmezése 437, 438.
 város számadáskönyveinek oktatásügyi vonatkozásai 437—441.
 Tristanus bártfai plébános 1464. 305.
 Trombitások 280, 469.
 Trubar Pál trencsényi lakos 1536. 439.
 Tunica (zöld) 376.
 Turre (de) András zágrábi lakos 1431. 247.
 Turri (de) Kristóf 1540. 462.
 Türk Dániel első lutheránus iskolamester Lőcsén 1542. 466.
 Miklós iglói káplán 1481. 326.
 Tügyártó (*Theugyartho*) Imre kassai lakos 1511. 370.
 Újhely (*Hwyhel*) helynév 473.
 Új iskola Körmöcbányán 311.
 Újvár (*Wywar*) vár 475.
 i birtokos : Pekri Lajos.
 Újváros (*Newstat*) város 348.
 i iskolamester 348.
 II. Ulászló király 1494. 1495. 346. 1505. 359. 1516. 392.

II. Ulászló király számadáskönyveinek oktatásügyi vonatkozásai 346—347.
 Ulkanich (*Wlkanich*) György zágrábi lakos 1431. 247.
 Ulrik kassai polgár 1516. 391.
 Ungvár (Hwngwar) város 239.
 i iskolamester 239.
 Úz (Wz) Lukács fia 1345. 221.
 Vajasd (*Vayasd*) helynév 430.
 Valko trencsényi kapus 1535. 438.
 Varga Péter nagyszebeni lakos 1478. 323.
 Vargák névszerint : Fábián, Gergely, Pál.
 Vaskai monostor 319.
 prépost : Péter.
 Váczi püspök 1517. 397.
 Vág-Besztércze város 361.
 i iskolások 361.
 Vágner Bálint brassói lector 1544. 388.
 Vámfizetés alól felmentett tanulókról 295.
 mentesség 255. 259.
 Várad falu iskolája 228.
 város 223, 369, 446.
 i (de Varad) Péter fia Benedek és László 1378. 228.
 i polgárok : Jakab, Péter.
 i tanuló 223.
 Váralja (*Warallya*) város 349.
 i (*Waraliensis*) konvent 350.
 i iskolamester 274, 303, 349, 350.
 Várallyai Egyed szepesváraljai iskolamester 1498. 349.
 Várnagy névszerint : Magyar Pál.
 Városbírák névszerint : Alexi Mátyás, Amann Pál, Bálint, Creczemer Péter, Czybner Keresztély, Eck

- Bálint, Eyskar György,
Fuker János, György,
Jakab, Kakuk Mihály,
Késmárki Gergely, Késmárki György, Kugelbrecht Mihály, Kunisch Gáspár, Kurschner Hannus, Maldór Péter, Mihály, Miklós, Mun Miklós, Pap Máté, Szücs Gergely, Szücs György, Ventur Gáspár, Zyghart Péter.
- Városi hatóság mint iskolamester választó 402.
- Városi polgárjogot nyert iskolamester 454.
- Városi tisztviselőkre vonatkozó rendelet Kőrmöcbányán 449.
- Vásárhely város 348.
i (*de Vasarhel*) iskolamester 348.
- Velant nevű fuvaros Pozsonyban 1550. 253.
- Velike falu 445.
- Venczel késmárki korcsmáros 1542. 288.
késmárki lakos 1534. 285. 286.
mester 1520. 402. 403.
- Ventur Gáspár pozsonyi zsidóbíró 1438. 260.
- Veresmart (*Ruffa ripa*) falu 245.
i iskolamester 245.
- Verner György eperjesi jegyző 1527. 422.
- Veszprémi iskolamester 442.
káptalan 219.
püspök: Garay János.
- Veszprém-megyei klerikus:
Cratzer György.
- Vessződi (*Vezzeodi*) György fia 1529. 430.
- Végh Simon egeresi polgár 1444. 268.
- Végrendeletben részesülő iskolamester 240. 253. 290. 312. 396. 399. 442.
- Végrendeletet végrehajtó iskolamester 442.
- Vértesi István komárommegyei főbíró nagyléti lakos, volt esztergomi tanuló 1565. 475.
- Viaszgyártó György brassói polgár 1532. 386.
- Vicarius I. Ferrarai.
ok névszerint: Bertalan, Ferrarai Tamás Amadé, Huendler Vid, Pál.
- Vido és Praudics Kelemen fia István zágrábi polgár 1429. 245.
- Vilmos pannonhalmi apát 1342. 219.
- Vincze beszterczei iskolamester 1388. 231.
mezősomlyai iskolamester 1379. 1380. 229.
somodii plébános 1524. 410.
- Vinczellér 463.
- Visegrád (*Vissegrad*) város 219. 221—223. 228.
i tanulók 347.
- Vitus nyitrai püspök 1342. 219.
- Vizslási (*de Vislas*) Bardóczi Mihály iskolamestere Mihály 1529. 429.
- Vogel-torony Pozsonyban. 251.
- Vörös színű posztó 458.
- Wal Tamás nagyszebeni iskolamester 1517. 396.
- Walkay Barla és Pál egeresi polgárok 1444. 268.
- Walthauser János nagyszombati polgár 1538. 453.
- Wasserbuch Péter kassai tanácsos 1520. 401.

Wer András fia királyi apród
1495. 345.

Werner György baccalaureus
brassói iskolamester 1523.
379.
eperjesi iskolamester 1527.
418.

kanczelláriai alkalmazott
1528. 428.

kassai iskolamester 1530. 432.
434.

sárosi kapitány 1539. 459.
személynév 1539. 458.

Weyteni Orbán soproni pap
1400. 240.

Wogmeister Márton kassai
polgár 1492. 341.

Wolf András krompachi polgár
1501. 356.

Wolffman Bálint bártfai lakos
1524. 331.

Wolfgang iskolás (scholaris)
brassói iskolamester. 1533.
387.

Wolphart Bertalan brassói
tanító 1543. 387.

Woytko személynév 1522. 302.

Wrbowsky személynév 437.

Zapolyai Istvánné Hedvig
tescheni hercegnő 1521.
406.

János 1526—1540. 417.

Zathen szövet 436.

Zágráb város és iskolája 224,
225, 243—249, 253, 260,
267, 270, 271, 273, 292,
303, 304, 313, 315, 316,
325, 333, 371, 404.

i bírók: Bálint, György,
Mihály.

i esküdtek: Gergely fia István,
István, Magyar Lőrincz,
Pál.

Zágrábi harangozó: Illés.

i iskola építésének költségei
371.

i iskola helye 244.

i iskolamester fizetése 304.

i ijjkészítő: Pál.

i iskolás: Miklós.

i jegyző: Lukács.

i lakosok: Angyal fia Frigyes,

Anna, Ágnes, Ágotha,

Balázs, Banicz Márton és

Simon, Bodowich Mihály,

Brodar Tamás, Demeter,

Gayzky Illés, Gál, Gergely,

Grachin János, György,

Ilona, Imre, István Prau-

dicts Kelemen fia, Janchech

Dénes, János, Jurglinus

Matheyko, Máté, Merkan-

thich Máté, Mihály, Mike,

Oprasnich Mihály, Orbán,

Othoki Pogléd Bálint, Pen-

therus, Petrowicz János,

Péter, Plemenschakovich

Márton, Pulech Jakab,

Rada fia Lukács, Stephko,

Subich János, Swechar

András, Thotar Pál, Turre

(de) András, Ulkanich

György.

i mészárosok: Egyed, Gyu-
rák.

i miséspap: László.

i orvos: Miklós.

i ötvös: Miklós.

i püspök: János.

i szabó: Mátyás.

i szűcsök: Balázs, Lukács,

Máté, Naspichych Mihály.

i tanulók: Domokos, Gayzky

Illés fia Gergely, Pál ijj-

készítő fia, György, Jakab

Ladomerich Miklós fia.

i varga: Fábián.

Záh (Zah) Feliczián 1330. 217.

<p>Zedekerth birtok 476.
 Zengel Pál bártfai lakos 1524.
 331.
 Zircz (<i>Zyrch</i>) falu 320.
 Zólyom város iskolája 240,
 316.
 i biró: Alexi Mátyás.
 i tanulók ellátása 316.
 Zredische bűbájos asszonyok
 elégetési helye Zágrábban
 246.</p> | <p>Zsidóiskola 215.
 biró Ventur Gáspár.
 Zsigmond király 1405. 241.
 1409. 242. 1437. 255. 259.
 egykori király 1520. 377.
 Zsinat: Lőcsén 1460. 303.
 Zygethsak János fia Miklós
 zágrábi aranyműves 1429.
 246.
 Zyghart Péter eperjesi biró
 1455. 263.</p> |
|--|---|